HAGYOMÁNYOK HÁZA

HAGYOMÁNYOK HÁZA | Népművészeti Jelentés 2026

Népművészeti Jelentés 2026

Népművészeti Jelentés 2026

Főszerkesztő: Both Miklós
Felelős szerkesztő: Cseh Fruzsina

További szerkesztők: Bognár Gergely
Hont Angéla
Süveges Antal Pál
Szakmai lektorálás: Benedek Krisztina
Beszprémy Katalin
Devecz Erzsébet
Pál Miklósné
Varga J. Csaba
Képszerkesztés: Benedek Krisztina
Hont Angéla
Nyelvi korrektúra: Kiss Bernadett
Projektkoordinátor: Lauber Laura

A kötet alapját képző kutatásban közreműködött
a HÉTFA Kutatóintézet, a HH-SZTE Revival
Kutatóműhely, valamint számos megbízott partnerünk
(ld. Szerzőink) és a Hagyományok Háza munkatársai.

© Szerzők, 2026
© Hagyományok Háza, 2026

Támogatók:
Kulturális és Innovációs Minisztérium
Nemzeti Kulturális Támogatáskezelő

TARTALOM

Köszöntő 5
Vezetői összefoglaló 6
Szerkesztői előszó 9
1 A népművészet megítélése Magyarországon 2025-ben 13
2 A Csoóri Sándor Program hatása a határon túli területeken 29
2.1. A Csoóri Sándor Program hatásvizsgálata és stratégiai elemzése Erdélyben 30
2.2. A Csoóri Sándor Program hatása Felvidéken 56
2.3. A Csoóri Sándor Program hatása Kárpátalján 62
2.4. A Csoóri Sándor Program hatásvizsgálata Vajdaságban 68
3 A népi kézművesség területe az adatok tükrében 83
3.1. A népi tárgyalkotók körében végzett online kérdőíves felmérés eredményei 84
3.2. Népi tárgyalkotók támogatása a Csoóri Sándor Alapban 108
4 Kézművesség és tudásátadás Magyarországon 121
4.1. A népi kézművesség tudásátadási formáinak intézményesülése Magyarországon 1950–2025 között 122
4.2. A népi tárgyalkotó terület elemzése: oktatási rendszerek, gazdasági aspektusok, presztízshelyzet 152
4.3. Képzési központok 202
4.3.1. A Hagyományok Háza népi kézműves képzései 202
4.3.2. Népi kézműves képzések és műhelyfoglalkozások Békéscsabán – Békés Megyei Népművészeti Egyesület 222
4.3.3. Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium és Kollégium – Szervezet és képzés története 248
5 Kézművesség és tudásátadás a határon túli területeken 261
5.1. A magyar népművészeti, népi iparművészeti vonatkozású kézművesség tudásátadásának helyzete Erdélyben 262
5.2. Tudásátadás a népi kézművesség területén Felvidéken 278
5.3. A magyar népművészeti, népi iparművészeti vonatkozású kézművesség tudásátadásának helyzete Kárpátalján 288
5.4. A vajdasági népi kézművesség oktatásának kezdetei és alakulása 302
6 A felsőoktatás és a tárgyalkotó népművészet kapcsolata 317
7 Kézművesség mint tanulási tér – a népi kézművesség pedagógiai szerepei az oktatásban 341
A Csoóri Sándor Program támogatási adatainak statisztikai áttekintése 357
Képjegyzék 423
Szerzőink 427

TISZTELT OLVASÓK!

Népművészetünk a Kárpát-medencei magyarság szerves kódrendszere, legtisztább és legigazabb önarcképünk. Népi kultúránk őseink tudásának, tapasztalatának, hitvilágának és ízlésének metszetében formálódott – kezük nyomának és szellemük rendjének kincsestára.

E kincs megőrzése és gyarapítása csak akkor lehetséges méltó, időtálló és a XXI. században is érvényes módon, ha a cselekvés tudásalapon nyugszik. A fenntartható és következetes szakmai munka hosszú távú feltétele a rendszeres adatgyűjtés, az eredmények folyamatos visszamérése és elemzése, valamint a kutatási tapasztalatok nyilvános értelmezése. A hatékony cselekvés minden esetben tanulási folyamat is: a tapasztalatokból merít és mindig kész a párbeszédre.

A Népművészeti Jelentés 2026 a következetesen épített szakmai tudásalap meghatározó állomása. A kötet arra vállalkozik, hogy a népművészeti terület összetett folyamatait – a társadalmi beágyazottságtól a támogatások rendszerén át a tudásátadás intézményi útvonaláig – rendszerezett, értelmezhető formában tárja elénk.

Az említett folyamatok áttekinthető és összehasonlítható bemutatása azt a célt szolgálja, hogy a stratégiai döntések – majd a nyomukban életre hívott programok, együttműködések – szilárd és megbízható szakmai tájékozódási pontokra épülhessenek.

Magyarország Kormánya 2017-ben indította útjára a Csoóri Sándor Programot, mely az elmúlt évek során a Kárpát-medence népművészeti közösségeinek egyik legfontosabb és legkiszámíthatóbb partnerévé vált. A Program 2017 és 2025 között összesen 26,57 milliárd forinttal járult hozzá a népművészeti terület megerősítéséhez – kilenc év alatt 15 712 pályázat és mintegy 3869 szervezet részesült támogatásban.

E számok mögött tevékeny, erős és tudásukban egyre gyarapodó közösségek munkája rajzolódik ki: műhelyek, együttesek, alkotók, oktatók és családok mindennapi elkötelezettsége formálódik látható eredménnyé – olyan közösségmegtartó teljesítménnyé, mely a kultúra társadalmi szerepét nem elvont fogalomként, hanem szerves, mindennapi valóságként láttatja.

A kötet fontos értéke, hogy a tudásátadás kérdését – különösen a népi kézművesség területén – egyszerre vizsgálja az intézményi keretek és az életpályalehetőségek összefüggéseiben. Ez a kérdés meghatározó a népművészeti szféra jövőjének szempontjából: a mesterségbeli tudás továbbadásának lehetőségei, a képzési útvonalak átláthatósága és a szakmai presztízs mind kulcsfontosságúak a tekintetben, hogy a következő nemzedékek számára mennyire lesz vonzó, vágyott és reális a népművészet szolgálata.

Hálával tartozom a Hagyományok Háza vezetőinek és munkatársainak, valamint a kutatásban résztvevő szakembereknek, közösségeknek a hittel és lelkesen végzett, összehangolt munkáért, melynek nyomán e kiadvány megszülethetett. Bízom benne, hogy a Népművészeti Jelentés 2026 a gyümölcsöző szakmai párbeszéd, az építő együttműködés és a további nemzetépítő gondolkodás fontos hivatkozási pontjává válik – hozzájárulva ezzel a népművészet felbecsülhetetlen értékeinek továbbéléséhez, nemzeti kulturális identitásunk megtartásához.

Závogyán Magdolna
kultúráért felelős államtitkár

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A Népművészeti Jelentés második száma egy tudatosan épített, rendszeres és összehasonlítható tudásinfrastruktúra megerősített állomása. Az első kötet célkitűzése az volt, hogy kijelölje: a népművészeti revival – minden mozgalmi eredményével és közösségi energiájával együtt – csak akkor tartható fenn hosszú távon, ha a szakterület képes önmagáról mérhető, értelmezhető és vitatható képet alkotni, s azt a közösségek, a szakma és a döntéshozók közös nyelvére lefordítani. A második szám tétje ennél is nagyobb: azt vizsgálja, miként fordítható le a „jó szándék” és a „hagyománytisztelet” – a 21. század társadalmi, gazdasági és oktatási valóságában – működőképes rendszerré.

A népművészet – különösen a Kárpát-medencei közösségek világában – az örökség tényén túl, egy működő tudásforma: elsajátítható, továbbadható és szakmailag értelmezhető gyakorlat. Éppen ezért a Jelentés a Hagyományok Háza számára folyamatos visszamérési rendszer: időről időre megismételhető mérési és értelmezési keret, amely jelzi a változásokat, a feszültségpontokat és a fenntarthatósági kockázatokat, valamint feltárja azokat a működő gyakorlatokat és strukturális mintázatokat is, amelyek a statisztikák felszíne alatt alakítják a közösségi valóságot. A 2026-os kötet tematikus súlypontjai – a társadalmi beágyazottság és megítélés, a támogatáspolitika hatásmechanizmusai, valamint a tudásátadás intézményi útvonalai – ezt a szemléletet tükrözik.

A Jelentés három, egymást kiegészítő, eltérő logikájú dimenzióban gondolkodik: a társadalmi legitimáció és részvétel kérdésében – vagyis abban, kik és milyen módon kapcsolódnak a népművészethez; a támogatási rendszerek működésében – milyen ösztönzők és milyen mellékhatások formálják a közeget; valamint a tudásátadás szerkezetében – milyen csatornákon termelődik újra a mesterségbeli tudás, és milyen intézményi mintázatok rajzolódnak ki a revival más területein.

E dimenziók csak együtt értelmezhetők. Erős társadalmi jelenlét nem feltétlenül jelent stabil utánpótlást; jelentős forrás nem garantál koherens képzési vertikumot; kiemelkedő szakmai teljesítmény pedig önmagában nem teremt életpályát biztosító intézményi közeget.

A 2026-os Jelentés egyik meghatározó fókusza a népi kézművesség tudásátadása. A tárgyalkotó népművészet a kulturális önismeret tárgyi megjelenése: mintázatok, technikák, gesztusok, eszközhasználati tudások és formaképzési logikák rendszere. Ha ez a tudás nem képes újratermelődni, nem csupán mesterségek vesznek el, hanem a közösségi tapasztalat egyik kódolási rendszere is sérül: az a képesség, amellyel egy közösség tárgyakban, anyagokban és motívumokban képes elmondani önmagát.

E tudás újratermelődésének legkritikusabb kérdése – s ezt a kötet több ponton, különféle nézőpontokból érinti – az, hogy a kézműves terület képzési csúcsa hiányos. Ahol a tánc és a zene világában már létrejöttek a formális továbbképzési és felsőoktatási útvonalak, ott a tárgyalkotás sokszor még mindig szigetszerű intézményekre, kiváló mesterek személyes erejére, illetve alkalmi projektekre támaszkodik. E kérdés egyszerre érinti az oktatást, a szakmai presztízst, a piaci érvényesülést és az életpálya-tervezhetőséget. Nem várhatjuk el fiataloktól, hogy hosszú távon elköteleződjenek egy olyan hivatás mellett, amelynek képzési és egzisztenciális horizontja bizonytalan; s nem várhatjuk el a mesterektől sem, hogy az átadás felelősségét intézményi háttér nélkül viseljék.

A Jelentés számomra ezért implicit felhívás is: a tudásátadás rendszerének újragondolására. Nem egyetlen „nagy megoldásban” látom a kiutat, hanem egymásra épülő lépésekben:

→ a képzési vertikum középső és felső szintjeinek összehangolásában (szakképzés–felnőttképzés–felsőoktatási modulok),

→ a mester–tanítvány viszony korszerű, mégis hagyományhű támogatási formáinak kialakításában (továbbképzés, mentorálás, rezidenciaprogramok),

→ a digitális tér felelős bevonásában (nem „helyettesítésként”, hanem dokumentálásként, hozzáférésként és közösségszervezésként),

→ valamint abban, hogy a népi kézművesség szakmai minősége, pedagógiai haszna és piaci érvényesülése ne egymás ellenében, hanem egy közös szempontrendszerben legyen tárgyalható.

A Hagyományok Háza – alapításának szelleméhez híven – közvetítő intézmény: a civil közösségek, a szakma, az oktatási szféra és a kultúrpolitika metszéspontjában dolgozik. E kötetet ezért nem lezárt állítások gyűjteményének tekintem, hanem vitaalapnak. Arra hív, hogy kimondjuk a kényelmetlen kérdéseket is: hol termelődik újra a tudás, hol szakad meg; hol erősödik a közösségi háló, hol marad magányos a teljesítmény; hol támogat a rendszer, s hol hoz létre nem szándékolt torzulásokat. A Jelentés értelme akkor teljesedik be, ha mindez nem marad a papíron: ha a következtetésekből cselekvési program lesz – intézményi, képzési, szakmai és közösségi szinten egyaránt.

Végül köszönet illeti mindazokat – kutatókat, szerzőket, adatközlőket, közösségi vezetőket, mestereket, oktatókat és szervezőket –, akik idejüket, tudásukat és bizalmukat adták e közös munkához. Hozzájárulásuk tette lehetővé, hogy a népművészet ügye ne csupán gyakorlat maradjon, hanem közös gondolkodás tárgyává váljon.

Both Miklós
főigazgató, Hagyományok Háza

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

Jelen kötet első egysége a teljes hazai népművészeti revival közeg átfogó vizsgálatának eredményeit tárja az olvasó elé. A többéves monitoringtevékenység lehetővé teszi, hogy meghatározott időközönként lakossági kutatást végezzünk telefonos adatfelvétel formájában, a Hétfa Kutatóintézet közreműködésével. A felmérés során a lakosság népi kultúrához és népművészethez való viszonyát, kötődéseit és fogyasztási szokásait vizsgáltuk.

A Népművészeti Jelentés rendszeresen közzéteszi a Csoóri Sándor Program támogatási adatainak statisztikai elemzését. A 2026-os kötetben – a korábbi, 2017-től kezdődő összegzést követően – a 2024-es és 2025-ös pályázati év adatait mutatjuk be, népművészeti ágak és földrajzi bontás szerint rendszerezve.

A CSSP monitoring első évében, 2024-ben a Program hatásának kvalitatív kutatása zajlott a magyarországi közösségekben, amelyet 2025-ben határon túli területekre is kiterjesztettünk. Erdélyben, Kárpátalján, a Felvidéken és a Vajdaságban működő kutatócsoportok olyan néptáncos, zenész és kézműves közösségeket kerestek fel, ahol a pályázati támogatás érzékelhető változásokat eredményezhetett az oktatási és művészeti tevékenységben. Ennek mértékéről félig strukturált interjúk segítségével tájékozódtak. Bár a vizsgált közösségek száma nem tekinthető reprezentatívnak a 2017 óta támogatott pályázók teljes körére nézve, a kutatás jól kirajzolódó, területenként eltérő mintázatokat azonosított. Eredményeik így megalapozó jellegűek, és fontos kiindulópontot jelentenek a következő évek vizsgálataihoz.

A 2025-ben folytatott kutatás fókuszában a tudásátadás kérdése állt a népi kézművesség területén. A témaválasztást az a felismerés indokolta, hogy a revival különböző szegmensei közül a kézművesség szembesül a legsúlyosabb strukturális problémával: a felsőoktatási képzés hiányával. Ez nemcsak az oktatóképzésre, hanem a népi kézművesek művészi és piaci érvényesülésére is hatással van. A tudásátadás ezért a hosszú távú fenntarthatóság kulcskérdéseként fogalmazódott meg. Hasonló léptékű kutatás legutóbb 2013-ban készült a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet megbízásából, a Hagyományok Háza, a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség együttműködésében (Beszprémy Katalin – Pál Miklósné összeáll.: Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája. Helyzetelemzés-szinopszis. Bp. 2013.). Az akkor feltárt problémák, valamint az azóta eltelt több mint egy évtized oktatási és intézményi változásai is indokolttá tették az újabb, átfogó vizsgálatot.

A kvantitatív adatfelvétel kérdőíves felmérés formájában valósult meg. A Hétfa Kutatóintézettel együttműködésben lefolytatott vizsgálat célja a népi kézművesség átfogó, strukturált helyzetképének megrajzolása volt. Vizsgáltuk a kézművesek életútját, pályamodelljeit, motivációit, gazdasági helyzetét és pályázati aktivitását. Feltérképeztük a kézműves közösségek szervezeti jellegét (formális vagy informális működés), tagságát, elért közönségét, történetét, szakmai és gazdasági stratégiáit. A tanulmány a kérdőíves kutatás reprezentativitásának módszertani kérdéseire is kitér.

A kutatás előkészítése során nyilvánvalóvá vált, hogy a népi kézműves tudásátadás területén alapvető adatsorok és összefoglaló szakirodalmi munkák hiányoznak. Bár intézménytörténeti változások és meghatározó szereplők tevékenysége részben rekonstruálható, nem áll rendelkezésre az 1950-es évektől napjainkig ívelő, átfogó feldolgozás. E hiány pótlására vállalkozik Vancsa Boglárka tanulmánya, amely a népi iparművészet intézményrendszerének kialakulásáig nyúlik vissza, és áttekinti a kézművesoktatás intézményi és civil kereteit. A dolgozat röviden érinti a terminológiai dilemmákat és diskurzusokat, majd bemutatja azokat a társadalmi és politikai folyamatokat, amelyek az elmúlt hetven évben meghatározták a közösségi struktúrák alakulását. A történeti áttekintés értelmezési keretet nyújt a kvalitatív vizsgálatok és esettanulmányok számára.

A népi kézműves tudásátadás empirikus vizsgálatát a Hagyományok Háza – Szegedi Tudományegyetem Revival Kutatóműhelye végezte el. A 32 kulcsszereplővel készített interjúk, közösségi eseményeken végzett megfigyelések és a vonatkozó szakirodalom elemzése alapján a tanulmány a kézműves közeg önmeghatározását, társadalmi beágyazottságát és életpályamodelljeit vizsgálja. Bemutatja a formális oktatási rendszer különböző szintjeit az alapfokú művészetoktatástól a középfokú képzésen át a felnőttképzésig, valamint elemzi az informális tudásátadási formákat: a mester–tanítvány viszonyt, a közösségi műhelyeket, táborokat, workshopokat és az online térben megjelenő lehetőségeket. A kutatás egyik legfontosabb megállapítása, hogy a tudásátadás eredményessége és hosszú távú fenntarthatósága elválaszthatatlan a közösségi keretektől.

A kötet további fejezetei egy-egy részterületre fókuszálnak. Esettanulmányokként három képzési központ számol be intézményi stratégiáiról és perspektíváiról néhány éves visszatekintéssel és a mai lehetőségek fényében. Áttekintjük a Hagyományok Házában és elődintézményeiben zajló képzések történetét, jellegét és jelenlegi struktúráját, a Békés Megyei Népművészeti Egyesület több évtizedes tevékenységét, valamint a Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium és Kollégium működését, amely egyedüli középfokú, kifejezetten a népi kézművességre specializálódott intézményként mintául szolgálhat a jövőbeni fejlesztésekhez.

A határon túli fejezetek – Erdély, Felvidék, Kárpátalja és Vajdaság – az ott működő intézmények, kulcsszereplők és tudásátadási modellek történeti és jelenkori sajátosságait mutatják be írott és szóbeli források, valamint a szerzők szakmai beágyazottságából eredő tapasztalatok alapján.

A kézműves tudásátadás legsürgetőbb kérdése a felsőoktatási képzés hiánya. Míg a néptánc és a népzene területén ez intézményes keretek között megoldott, a népi kézművesség esetében továbbra is hiányzik a legmagasabb szintű képzési forma. Erdei Lilla tanulmánya feltárja a felsőfokú képzés irányába tett történeti kísérleteket, különös tekintettel az elmúlt hetven évre, és három lehetséges intézményi utat jelöl ki: a muzeológiát, a művész- és restaurátorképzést, valamint az óvó- és tanítóképző egyetemek gyakorlatát. A történeti tanulságok és szakértői megszólalások rávilágítanak a gazdasági és politikai korlátokra, és új kérdéseket vetnek fel a jövőbeni fejlesztések lehetőségeiről.

A művészetpedagógia mindeddig ritkán kapott rendszerezett tudományos feldolgozást a nép kézművesség kontextusában. A kézműves készségek és a tárgyalkotás pedagógiai jelentősége — gyermekek és felnőttek esetében egyaránt — felbecsülhetetlen. E felismerést tudománytörténeti és elméleti kereteiben kifejtő fejezet zárja a kötetet, mintegy felkiáltójellel a témában.

A Népművészeti Jelentés nem vállalkozik a népi kézművesség újradefiniálására, és nem kíván állást foglalni a terminológiai vitákban. Az alkalmazott néprajzi kutatás módszereivel, a kézműves közeg intenzív bevonásával azonban olyan eredményeket tesz közzé, amelyek a tudományos közösség és a szakmai szereplők számára is relevánsak. Meggyőződésünk, hogy a történeti és jelenkori vizsgálatok egyaránt hiánypótló jellegűek.

A kutatás módszertanát tekintve, a kvantitatív adatfelvétel a Hétfa Kutatóintézettel együttműködésben valósult meg, míg a szakértői tanulmányok szakirodalmi elemzésre és empirikus adatgyűjtésre – elsősorban félig strukturált interjúkra – épülnek. A beszélgetőpartnerek kiválasztása szakmai egyeztetések alapján történt, figyelembe véve a CSSP adatait és a szakértők terepismeretét. A tanulmányokban a legtöbb esetben anonimizáltuk a résztvevőket és szervezeteket; ettől a történeti fejezetekben, illetve indokolt esetekben eltekintettünk.

A 2025-ös kutatás az előző évhez képest szélesebb szakértői és szerzői kört vont be, és intenzív párbeszédet generált a népi kézműves közeggel. A kutatás előkészítésében, az adatok értelmezésében, a tanulmányok lektorálásában és a kötet illusztrációs anyagának összállításában a népi kézműves terület számos kulcsszereplője, illetve a Hagyományok Hála Hálózat tagjai a segítségünkre voltak, amit ezúton is köszönünk.

A kötet nem törekedhetett a teljességre: nem tér ki részletesen a minősítési rendszerekre, a gazdasági érvényesülés kérdéseire, a népművészet és más művészeti szegmensek kapcsolatára, illetve a „színrevitel” és láthatóvá tétel problémáira. Ugyanakkor a közölt tanulmányok átfogó rálátást biztosítanak a népi kézműves közeg kihívásaira és értékeire, különös tekintettel az oktatás, a közösségi fenntarthatóság, a mentális jóllét és a nemzeti identitás formálásának összefüggéseire. Bízunk benne, hogy a második Népművészeti Jelentés hozzájárul a szakmai és társadalmi diskurzus elmélyítéséhez, valamint hosszú távú együttműködések kialakulásához.

Cseh Fruzsina
tudományos munkatárs, Hagyományok Háza

1

A NÉPMŰVÉSZET MEGÍTÉLÉSE MAGYARORSZÁGON 2025-BEN

Egy lakossági reprezentatív adatfelvétel eredményei

KÉSZÍTETTE:
Hont Angéla
Kiss Adrienn
Koltai Luca

1.
BEVEZETŐ

A Hagyományok Háza megbízásából a HÉTFA Kutatóintézet *A magyar népművészet megítélése – 2025* címmel lakossági telefonos lekérdezést végzett 2025. június 25. és július 21. között 1500 fő megkérdezésével.[1] A kutatás három fő témakörre fókuszált: a válaszadók demográfiai jellemzőire, a magyar népi kultúrához, népművészethez[2] kötődő fogyasztási szokásaikra, valamint ezekkel kapcsolatos attitűdjeikre.

A lekérdezés korcsoport, nem és településtípus szerint reprezentatív mintán történt, így biztosítva, hogy az eredmények 95 százalékos megbízhatósági szint mellett legfeljebb ±3 százalékos hibahatárral értelmezhetőek legyenek.

2.
DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK

A 2024-es Eurostat népességi adatok alapján vett reprezentatív minta demográfiai jellemzőiről a következők mondhatók el.[3]

A válaszadók 52 százaléka nő, 48 százaléka férfi.

17 százalékuk tartozik a fiatal korosztályba (18–30 éves), 16 százalékuk 31–40 év közötti, 20 százalékuk 41–50 év közötti, 23 százalékuk 51–65 éves és 24 százalékuk 65 év feletti. A válaszadók életkorával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a legidősebb válaszadó 1931-ben, míg a legfiatalabb 2007-ben született.

A reprezentatív mintaeloszlás területileg vármegyei szinten érvényesül. Ennek következtében a következőképpen alakult: Budapest 18%, Bács-Kiskun vármegye 5%, Baranya vármegye 4%, Békés vármegye 3%, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye 6%, Csongrád-Csanád vármegye 4%, Fejér vármegye 4%, Győr-Moson-Sopron vármegye 5%, Hajdú-Bihar vármegye 5%, Heves vármegye 3%, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye 4%, Komárom-Esztergom vármegye 3%, Nógrád vármegye 2%, Pest vármegye 13%, Somogy vármegye 3%, Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye 5%, Tolna vármegye 2%, Vas vármegye 3%, Veszprém vármegye 4% és Zala vármegye 3%.

A lakossági felmérés során a válaszadók legmagasabb iskolai végzettségére és munkaerőpiaci aktivitására is kíváncsiak voltunk, valamint arra, hogy milyen típusú településen és melyik (vár)megyében nőttek fel, illetve hol töltötték gyerekkoruk jelentős részét.

---

1 Az adatfelvétel számítógéppel támogatott telefonos megkérdezéssel (CATI) zajlott.

2 Annak érdekében, hogy a kérdőíves adatfelvétel kérdéseit a válaszadók egységesen értelmezzék, a Hagyományok Háza szakértői az alábbiak szerint definiálták a népi kultúra fogalmát: *„A népi kultúra a hétköznapi élethez és ünnepi alkalmakhoz kapcsolódó szokások, hagyományok, történetek, amik a népzene, a néptánc és a tárgyi kultúra formájában öröklődnek tovább generációról generációra, napjainkban egyre hangsúlyosabban intézményes keretek között.”* A népi kultúrára a kutatás során történeti fogalomként tekintünk, a kérdőívben ennek kortárs továbbéléseként használjuk a népművészet fogalmát és vizsgáljuk ennek társadalmi megítélését.

3 Population on 1 January by age and sex. Eurostat. Utoljára módosítva: 2025. július 23. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan__custom_17203585/default/table és Population on 1 January by age group, sex and NUTS 3 region. Eurostat. Utoljára módosítva: 2025. május 8. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_r_pjangrp3__custom_17204191/default/table

A válaszadók iskolai végzettsége az alábbi megoszlást mutatta. A legtöbben (39%) érettségit adó középiskolában (szakközépiskolában, szakgimnáziumban vagy gimnáziumban) végeztek, és 34 százalékuk rendelkezik felsőfokú végzettséggel (főiskola, egyetem). A megkérdezettek 18 százaléka érettségi nélküli középfokú szakképzettséget nyújtó iskolában végzett, 9 százaléka pedig legfeljebb az általános iskola nyolc osztályát fejezte be, vagy annál is kevesebbet. Ez az eloszlás azt mutatja, hogy az alacsonyabb végzettségű lakosságot alacsonyabb mértékben sikerült elérni, ami szinte minden lekérdezés esetében nehézséget jelent, a magasabb végzettségűek felülreprezentáltak a mintában.[4]

A válaszadók munkaerőpiaci aktivitása az alábbiak szerint alakult: 58 százalékuk jelenleg dolgozik, 29 százalék nyugdíjas. A tanulók és a vállalkozást működtetők aránya egyaránt 3 százalék, míg az egyéb okból inaktívak – például álláskeresők, GYES-en vagy GYED-en lévők – aránya 6 százalék volt.

A vizsgálatban résztvevők jelentős része (43%) falun nőtt fel vagy ott töltötte gyerekkorának legnagyobb részét. További 30 százalék kisebb városban, míg közel negyedük (24%) nagyvárosban – Budapesten vagy egy megyeszékhelyen – élte gyermekéveit. 3 százalékuk tanyán vagy külterületen nőtt fel vagy töltötte gyerekkora jelentős részét. A válaszadók csupán egy százaléka nyilatkozott úgy, hogy Magyarország határain túl nőtt fel.

4 A 2022-es népszámlálás szerint a 15 évnél idősebb lakosság 23 százaléka nyolc általános osztályt vagy az alatt végzett, 21 százalék érettségi nélküli középiskolát, 32 százalék érettségivel, 23 százalék pedig felsőfokú végzettséggel rendelkezik. https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/#/table/WBS006/N4IgFgpghgJiBcBtAugGhAZwJYwgI6GEAxgC5YD2AdviACoCSAsgKID6ACiwEoMDyAEQCMQkOgBCDAMoBpAGps5AZhBoQAMywAbUhABOGBKADWWKnHggmUAA5iQEKqT1YIhpMgC-noA

3.
A MAGYAR NÉPI KULTÚRA ÉS A NÉPMŰVÉSZET FOGYASZTÁSA

A lekérdezés második részében a magyarországi népi kultúra fogyasztásával kapcsolatos kérdésekre kaptunk válaszokat. Elsőként arra voltunk kíváncsiak, hogy a résztvevők gyerekkorukban milyen formában találkoztak a népi kultúrával. A kérdésnél több válasz megjelölése is lehetséges volt. A legtöbben a népművészettel óvodai foglalkozáson vagy iskolai tanórán keresztül találkoztak (82%). Szintén sokan említették a szervezett eseményeket, például az ünnepségeket vagy falunapokat (80%), illetve a médiát (69%), ideértve a televíziót, rádiót, internetet vagy könyveket. A válaszadók 54 százaléka mondta, hogy környezetében még éltek a néphagyományok, például népviseletben jártak az idősek, vagy általánosan elterjedt ünnepi népszokások voltak jelen a közösségükben. 40 százalék gyermekkorában aktívan foglalkozott a népművészet valamely ágával, például néptáncolt vagy népdalkörbe járt. A „Családban vagy rokonságban volt, aki népi kultúrával, népművészettel vagy hagyományőrzéssel foglalkozott” lehetőséget 37 százalék jelölte meg. E téren kevés az eltérés abban, hogy a válaszadó milyen településen nőtt fel; a nagyvárosokban felnőttek esetében valamivel nagyobb azok aránya, akik a média és közoktatás kereteiben találkoztak népművészettel, míg a falun felnövők közül többen említették a rendezvényeket, ünnepségeket.

Vagyis az intézményesített, felülről szervezett kultúraközvetítésnek nagy szerepe van abban, hogy a hazai lakosság a népművészettel megismerkedhetett, hiszen a legjelentősebb csatornák a közoktatás és az események, ünnepségek.

1. ábra:
Kérem, gondoljon vissza gyermekkorára. Milyen módon találkozott akkor a népi kultúrával, népművészettel? (Igen válaszok aránya, %)

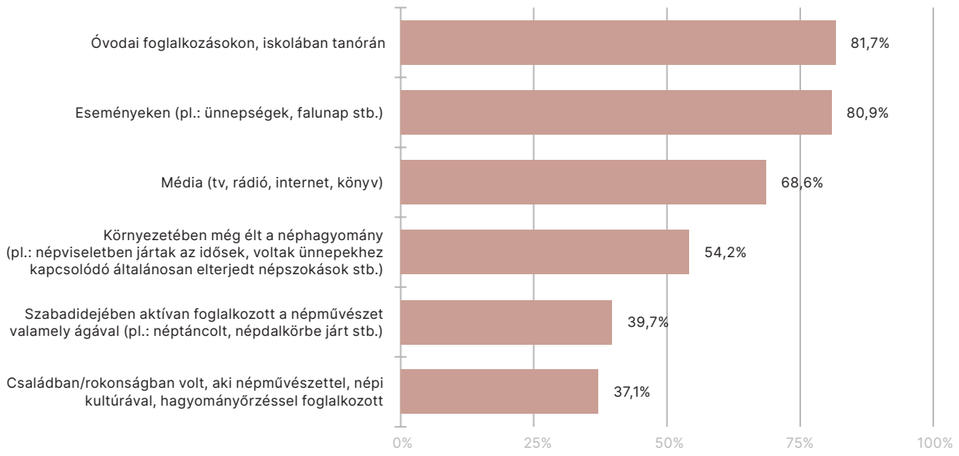

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

A válaszadók 60 százaléka látogatott el az elmúlt egy évben legalább egyszer kimondottan népművészeti rendezvényre, például néptáncelőadásra, népzenei koncertre, táncházba vagy népművészeti fesztiválra. Ezen belül 32 százalékuk egy vagy két alkalommal, míg 28 százalékuk számolt be arról, hogy több alkalommal is részt vett hasonló programokon, 40 százalék viszont egyszer sem. A középkorosztályokban valamivel gyakoribb volt a népművészeti rendezvények látogatása, a 41–50 évesek 68 százaléka és az 51–65 évesek 67 százaléka volt ilyen rendezvényen. Emellett a magasabb végzettségűek is nagyobb arányban látogattak ilyen típusú eseményeket (64%).

2. ábra:
Az elmúlt egy évben hányszor látogatott el kimondottan népművészeti rendezvényre (pl.: néptáncelőadás, népzenei koncert, táncház, népművészeti fesztivál)?

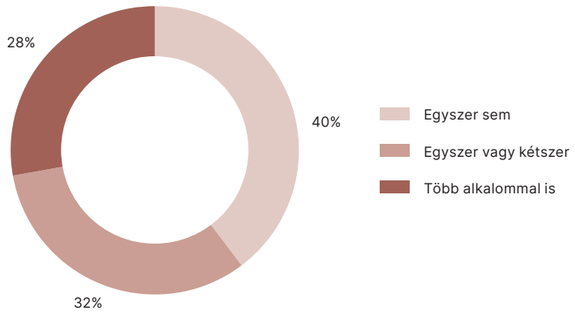

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

A megkérdezettek mindössze 6 százaléka tartozik jelenleg valamely népművészeti tevékenységet végző csoporthoz, például néptáncegyütteshez, népdalkörhöz vagy népzenei együtteshez. A válaszadók 75 százaléka nem tagja ilyen jellegű közösségnek, míg 17 százalék jelenleg ugyan nem, de korábban tagja volt népművészettel foglalkozó csoportnak. További egy százalék jelenleg nem tagja, de a jövőben tervezi, hogy csatlakozik valamely népművészeti közösséghez. Vagyis a népművészet közösségi művelése a lakosság 23 százalékát érintette akár jelenleg, akár korábbi élete során aktívan.

A teljes felnőtt lakosságra vetítve az arányokat,[5] Magyarországon több több, mint 3,15 millió fő foglalkozott aktívan népművészettel gyerekkorában, 1,8 millióan művelték a népművészet valamely ágát közösségben az életük során, és 470 ezer felnőtt tartozik valamely népművészeti csoporthoz jelenleg is. A teljes felnőtt népességből több mint 4,7 millión jártak az elmúlt egy évben népművészeti rendezvényen.

5 A 18 év feletti lakosságot 7 878 221 fővel számolva. Magyarország népességének száma nemek és életkor szerint, 2025. január 1., https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.htm

3. ábra:
Tartozik-e jelenleg népművészeti tevékenységet végző csoporthoz (pl.: néptáncegyüttes, népdalkör, népzenei együttes stb.)?

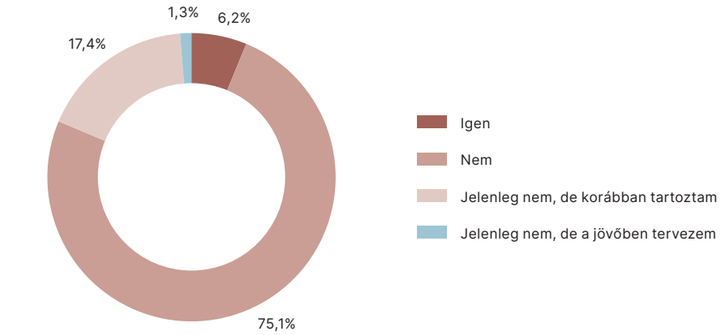

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

A népművészeti tevékenységet csoportban művelő, jelenleg is aktív válaszolók közül 51,2 százalék néptáncegyütteshez, 20,2 százalék népdalkörhöz, 14,6 kézműves szakkörhöz, 5,1 százalék zenekarhoz és 4,4 százalék mesemondókörhöz kapcsolódik.

A megkérdezettek valamivel több mint harmada hallgat rendszeresen népzenét. 10 százaléka napi szinten, 26 százaléka rendszeresen, 48 százaléka ritkán, 16 százaléka pedig soha nem hallgat magyar népzenét. A 18-30 éves korosztály közel 30 százaléka egyáltalán nem hallgat népzenét.

4. ábra:
Milyen gyakran hallgat magyar népzenét?

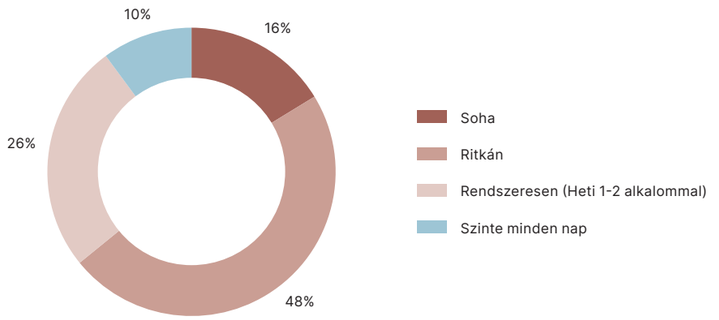

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

Amikor arról kérdeztük a válaszadókat, hogy mit gondolnak, körülbelül hány magyar népdalt ismernek, felük (49 százalékuk) az 1–20 közötti tartományt jelölte meg. 31 százalék szerint 21–50 közötti magyar népdalt ismer, 13 százalék pedig 51–100 közé tette az általa ismert dalok számát. A megkérdezettek 6 százaléka kiemelkedően magas számú, több mint 100 magyar népdalt ismert. Mindössze 11 fő (a válaszadók 0,7 százaléka) mondta azt, hogy egyetlen magyar népdalt sem tud.

A válaszadók többsége alkalomszerűen énekel magyar népdalokat valamilyen közösségben. 42 százalék ritkán, 13 százalék pedig rendszeresen, heti egy vagy két alkalommal is, további 3 százalék szinte mindennap szokott magyar népdalokat énekelni közösségben, például barátokkal, családdal. A megkérdezettek 42 százaléka azonban soha nem énekel magyar népdalokat közösségben, vagyis 10-ből 4 ember életében nincs jelen a népdaléneklés közösségi élménye.

Érdemes megjegyezni, hogy a válaszadók 84 százaléka hallgat ugyan népzenét, de csak mindössze 58 százaléka énekel másokkal közösen népdalt. A rendszeresen közösségben éneklők között nagyobb volt azok aránya, akik más, kimondottan népművészeti rendezvényre is ellátogattak.

5. ábra:
Szokott-e magyar népdalokat énekelni közösségben (barátokkal, családdal, más közösségben)?

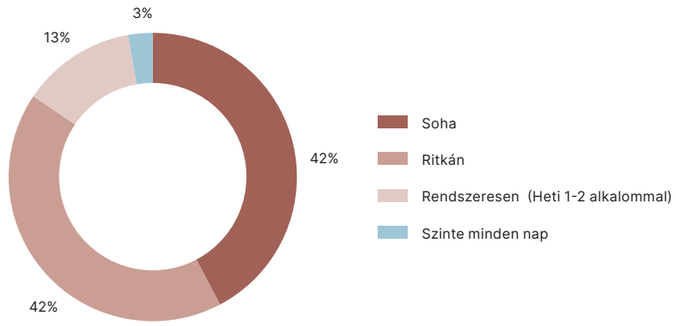

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

Arra a kérdésre, hogy milyen szinten játszik valamilyen hangszeren, a felmérésben résztvevők 71 százaléka válaszolta, hogy egyáltalán nem játszik semmilyen hangszeren. 15 százalékuk tanult ugyan, de csak nagyon kezdő szinten játszik hangszeren, 13 százalék amatőr zenészként játszik, míg 1 százalék profi szintű hangszeres tudással rendelkezik. A hangszeren játszó válaszadók többsége (64%) szokott kifejezetten magyar népzenét is játszani.

A táncházlátogatás gyakoriságát vizsgáló kérdésre a megkérdezettek 57 százaléka azt válaszolta, hogy soha nem járt még táncházban. 33 százalék korábban járt, de ma már nem látogat ilyen eseményeket. 7 százaléka ritkán, míg 3 százalék rendszeresen vesz részt táncházakban. Vagyis a megkérdezettek 43 százaléka járt már élete során táncházban, ez az arány a 18-30 évesek között 47 százalék.

6. ábra:
Milyen gyakran jár táncházba?

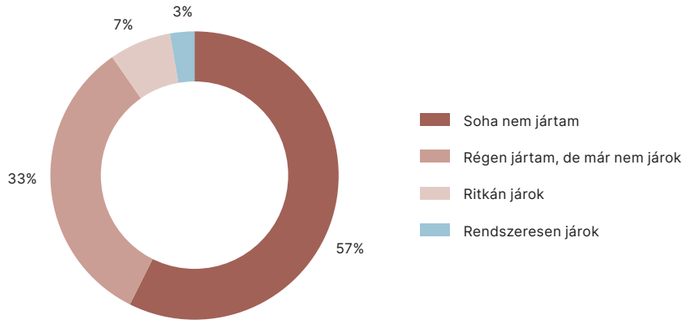

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

A felmérésben résztvevők 84 százaléka hallott már élőszóban – nem felolvasva – előadott magyar népmesét, míg 16 százalékuk soha nem találkozott ilyen élménnyel. A megkérdezettek fele (50%) maga is szokott élőszóban mesélni magyar népmeséket, az idősebbek valamivel nagyobb arányban szoktak mesélni (66+ korosztályban ez az arány 57%).

A felmérés során arra is kíváncsiak voltunk, hogy a megkérdezettek szoktak-e népi kézműves tárgyakat[6] készíteni. A válaszadók 9 százaléka rendszeresen, 21 százalékuk pedig alkalomszerűen szokott népi kézműves tárgyakat készíteni. További 23 százalék korábban készített ilyen tárgyakat, de jelenleg nem aktív ezen a téren. A válaszadók közel fele (47%) nem szokott népi kézműves tevékenységet űzni.

7. ábra:
Szokott-e népi kézműves tárgyakat készíteni?

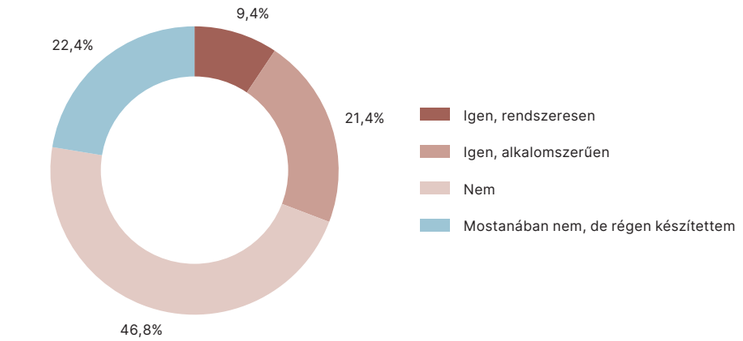

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

6 A kérdőív példákat is tartalmazott, hogy egyértelműbbé tegye a válaszadók számára a népi kézműves tárgykészítés fogalmát, a példában szerepelt a fafaragás, a hímzés, a csipkeverés, a szövés, a kerámiakészítés, a viseletkészítés vagy a kovácsolás.

A megkérdezettek 42 százaléka vásárolt az elmúlt egy évben magyar népi kézműves tárgyat. A népművészeti tárgyak vásárlása jellemzőbb a magasabb iskolai végzettségűek körében, a felsőfokú végzettségűek 47 százaléka, az érettségivel rendelkezők 44 százaléka vásárolt ilyen terméket az elmúlt évben, míg az érettségivel nem rendelkezők 35 százaléka, az alapfokú vagy az alatti végzettségűek 22 százaléka. A népi kézműves tárgyak vásárlása gyakoribb a Budapesten élők körében és az 51–65 éves korosztályban.

A legtöbben (a vásárlók 81 százaléka) valamilyen vásárban vagy rendezvényen (is) vásárolt kézműves terméket, de nagy jelentősége van a közvetlenül az alkotóktól vásárlásnak is (38%). A kizárólag népművészeti tárgyakat értékesítő üzletben kevesebben vásároltak (9%), míg az internetnek és a más termékeket is értékesítő üzleteknek a legkisebb a jelentősége (4, illetve 3%).

8. ábra:
Vásárolt-e az elmúlt egy évben magyar népi kézműves tárgyat? Ha igen, hol? (Több válasz is megjelölhető volt.)

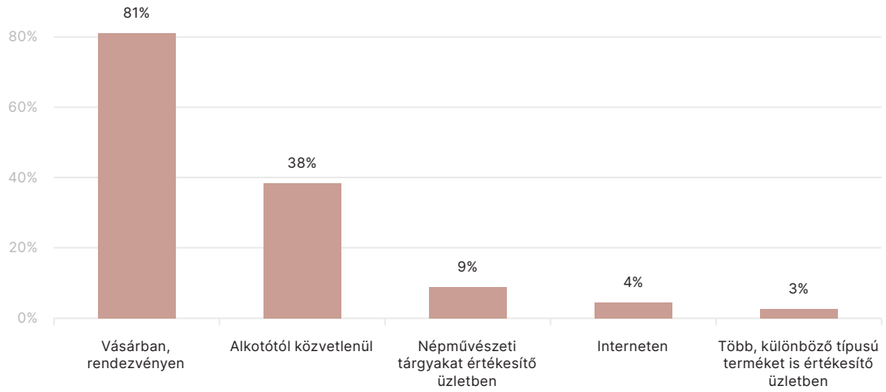

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

A népi kultúrával foglalkozó szervezetek támogatottságát vizsgáló kérdések kapcsán a válaszadók 11 százaléka nyilatkozott úgy, hogy valamilyen formában – például adója egy százalékával vagy egyéb alkalmi, illetve rendszeres felajánlással – támogat ilyen szervezetet. A válaszadók túlnyomó többsége, 89 százaléka nem nyújt semmilyen támogatást népi kultúrával foglalkozó szervezeteknek.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a válaszadók összesen mekkora összeget költöttek az elmúlt évben népi kultúrához és népművészethez kapcsolódó tevékenységekre – például belépőjegyre, vásárlásra vagy támogatásra. 26 százalékuk maximum 10 000 Ft-ot, 18 százalék 10 001 és 50 000 Ft közötti összeget, 3 százalék 50 001 és 100 000 Ft közötti összeget, míg 1 százalék több mint 100 000 Ft-ot költött ilyen jellegű tevékenységre. 52 százalék azt nyilatkozta, hogy semmit nem költött ilyen célra.[7]

7 Összehasonlításképp 2024-ben a háztartások átlagosan 5,9 százalékot költöttek kultúrára, szórakozásra, ez az egy főre jutó éves fogyasztási kiadás szerint 118 826 Ft. Helyzetkép, 2024 – A háztartások életszínvonala, KSH, 2024, https://www.ksh.hu/kiadvanyok/helyzetkep/2024/#/kiadvany/a-haztartasok-eletszinvonala

9. ábra:
Körülbelül mekkora összeget költött az elmúlt évben a népi kultúrára, népművészettel összefüggő tevékenységekre (belépőjegyekre, vásárlásra, támogatásra) összesen?

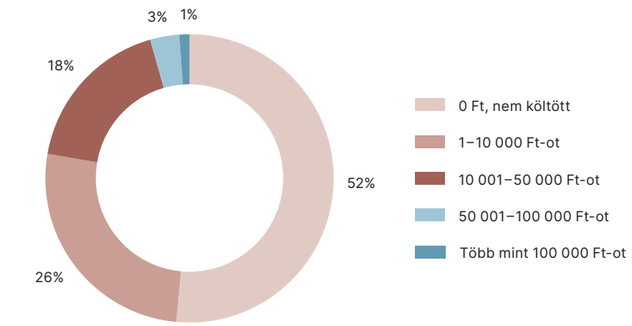

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

4.
A MAGYAR NÉPI KULTÚRÁVAL ÉS NÉPMŰVÉSZETTEL KAPCSOLATOS ATTITŰDÖK

A magyar népi kultúrával kapcsolatos attitűdök vizsgálata során arra kértük a válaszadókat, hogy nevezzék meg azt a három szót vagy kifejezést, amely elsőként eszükbe jut a magyar népi kultúráról. A szabadszavas válasz nagy változatosságot és szabad asszociációt tesz lehetővé. A beérkezett válaszokat szófelhőben jelenítettük meg. A szófelhőben a szavak és kifejezések mérete a megemlítésük gyakoriságát jelzi, azaz minél nagyobb méretű egy szó, annál többször fordult elő a válaszokban. Az adatvizualizációs elemzés segít jobban megérteni, hogy mely fogalmak kapcsolódnak leginkább a válaszadók fejében a magyar népi kultúrához.

10. ábra:
Melyik az a három szó/kifejezés, ami először eszébe jut a magyar népi kultúrával, népművészettel kapcsolatban?

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

A szabad asszociációs válaszok nagyon szerteágazóak. A leggyakoribbak egy-egy népművészeti ághoz vagy kézműves tárgyhoz kötődtek, például néptánc, népdal, mesterség vagy népviselet. De emellett sokaknak eszébe jutott a népművészet hagyomány- és kultúraközvetítő szerepe, a népszokások, a népi gasztronómia egy-egy eleme, nemzeti értékeink is. Voltak, akik egy-egy tájegységet vagy annak jellemző hímzését, néptánchagyományát emelték ki, de megjelent a család, a családtagoktól elsajátított hagyományok is.

A válaszadók legtöbbször a néptánc szót említették, majd a népdal, a hímzés és a népviselet szavakat. Érdekes, hogy 5. helyen végzett a matyó hímzés kifejezés és rögtön utána a kalocsai hímzés, így összességében többször említették a hímzést, mint a néptáncot vagy a népdalt. Hetedikként említették a fazekasságot, majd a húsvéti locsolkodást, az első tízbe került a fafaragás és a hagyomány szó is. Majd ismét egy mesterség következik, a kosárfonás a 11. lett, és csak ezután említették a népzenét és a népmesét. Az első húsz leggyakoribb említés több mint fele a népi kézművességhez kapcsolódó fogalom.

Több mint százötvenszer említettek egy konkrét dalt, a legtöbben a Tavaszi szél vizet áraszt (27 említés), majd az Érik a szőlő (15 említés) és az A csitári hegyek alatt (14 említés) kezdetű népdalokat. Kodály Zoltán neve 15-ször jutott a népi kultúráról eszébe a megkérdezetteknek.

A válaszok kategorizálásakor egyértelműen az látszik, hogy legtöbbször a népi kézművességhez kapcsolódó tevékenység vagy tárgy jut az emberek eszébe, az összes válasz több, mint 30 százaléka ezekbe a kategóriákba sorolható. Legtöbbször valamilyen népi kézműves tevékenységet vagy foglalkozást említettek (pl. hímzés, szövés, fafaragás, kovács), utána pedig valamilyen népművészeti tárgyat, mint például egy-egy tájegységhez kötődő kerámia, hímzés, szőttes vagy egy tárgytípus, mint a karikás ostor, a miskakancsó vagy a szegedi papucs. Harmadik legtöbb említés a néptánc, negyedik a népdal, ötödik a népszokás kategóriájába sorolható. Az egy-egy tájegység népviseletét és viseleti elemeket egy kategóriába véve a népviselet kategóriája a 7., a népi gasztronómiához köthető fogalmak, tárgyak a 8., a népmese kategóriájába sorolható szavak csoportja a 10., a népzene kategóriája a 11. helyen végzett. A 6. helyen szereplő érték kategóriájába a válaszadók népi kultúrát jellemző jelzői (pl.: gyönyörű, fontos, sokszínű, régi) és hozzá kapcsolódó fogalmak (pl.: büszkeség, tisztelet, összetartozás, identitás, megőrzendő) kerültek. Az összes idesorolt szó 90 százaléka egyértelműen pozitív jelentésű.

1. táblázat:

Melyik az a három szó/kifejezés, ami először eszébe jut a magyar népi kultúrával, népművészettel kapcsolatban? – A válaszok kategóriák szerinti rendezése alapján az első 20 kategória sorrendje és előfordulása.

Sorsz.	Kategória	Előfordulás	Sorsz.	Kategória	Előfordulás
1.	Népi kézművesség	906	11.	Népzene	95
2.	Népművészeti tárgy	489	12.	Település	83
3.	Néptánc	477	13.	Ünnep	82
4.	Népdal	371	14.	Tájegység	67
5.	Népszokás	285	15.	Hagyományőrzés	58
6.	Érték	243	16.	Népcsoport	58
7.	Népviselet	177	17.	Nemzeti identitás	55
8.	Gasztronómia	142	18.	Tárgy*	49
9.	Hagyomány	109	19.	Hangszer	46
11.	Népmese	96	20.	Műemlék	41

Forrás: Hétfa adatfelvétele (N=1500) alapján a Hagyományok Háza kategorizálása
* Ebbe a kategóriába a népművészeti tárgy kategóriába nem sorolható szavak kerültek, mint pl. Zsolnay porcelán, gobelin, festmény.

A válaszadók népi kultúrával kapcsolatos személyes attitűdjeinek vizsgálatakor a résztvevők 1-től 5-ig terjedő skálán értékelték, mennyire értenek egyet a magyar népi kultúrával és népművészettel kapcsolatos 11 állítással. Az „1” érték azt jelentette, hogy az adott állítás a legkevésbé jellemző rájuk, illetve egyáltalán nem értenek vele egyet, míg az „5” azt, hogy teljes mértékben egyetértenek vagy nagyon jellemzőnek tartják.

11. ábra:

Kérjük, 1-től 5-ig terjedő skálán értékelje az alábbi állításokat!

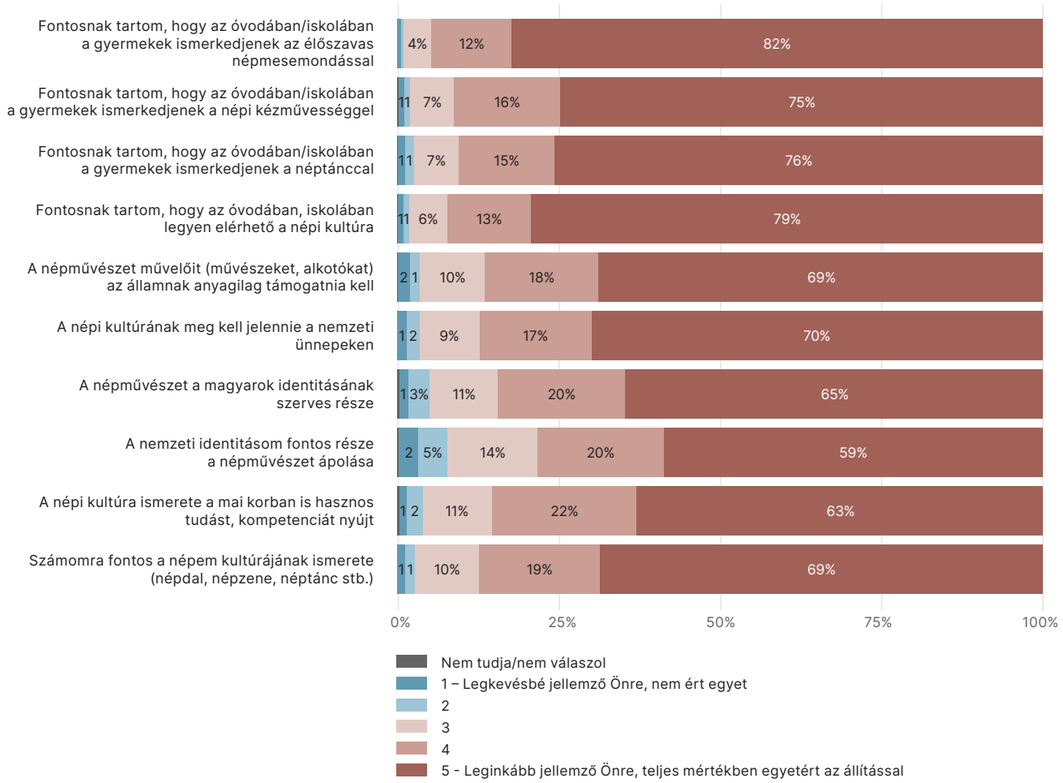

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=1500)

A válaszokból egyértelműen látszik, hogy a legtöbb résztvevő kiemelten fontosnak tartja a magyar népi kultúra jelenlétét az oktatásban, a magas egyetértési arányok (75–82%) azt mutatják, hogy a néptánc, a népi kézművesség és az előszavas mesemondás intézményes nevelésben való jelenlétét a magyarok széles körben támogatják.[8]

A megkérdezettek 63 százaléka szerint egyértelmű, hogy a népi tudás a mai világban is hasznos kompetenciát nyújt.

A válaszadók közel kétharmada a magyar nemzeti identitás szerves részének tartja a népművészetet, míg 59 százalékuk tud teljes mértékben azonosulni azzal az állítással is, hogy a nemzeti identitásának fontos része a népművészet ápolása. Ennél többen, a megkérdezettek 70 százaléka egyértelműen úgy gondolja, hogy a népi kultúrának meg kell jelennie a nemzeti ünnepeken, és nagyjából ugyanennyien értenek azzal egyet, hogy a népművészet alkotóit az államnak támogatnia kell.

Összességében a válaszok azt mutatják, hogy a magyar népművészet széles körben elfogadott és támogatott a magyar társadalomban, nemcsak az egyéni, hanem az intézményes szinten is.

8 A népdaloktatás a köznevelésben hangsúlyosan szerepel jelenleg is, így a kérdőívben a népdalok tanítására, népdalokkal való ismerkedésre külön nem kérdeztünk rá.

2

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSA A HATÁRON TÚLI TERÜLETEKEN

2.1.

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSVIZSGÁLATA ÉS STRATÉGIAI ELEMZÉSE ERDÉLYBEN

KÉSZÍTETTE: Császár Szabolcs
Dallos Levente
Kovács János
Stefán Bence
Stefán-Dobai Katalin
Tar Virág Erzsébet
Vass Attila

1. BEVEZETÉS ÉS A KUTATÁS MÓDSZERTANI KERETEI

A Kárpát-medencei magyar népi kulturális örökség megőrzése, revitalizációja és az identitás átörökítése az elmúlt évtizedben olyan új dimenzióba lépett, amelynek legmeghatározóbb katalizátora a Csoóri Sándor Program elindítása és kiterjesztése volt. A program 2017 és 2025 közötti működése nem csupán egy finanszírozási mechanizmus megjelenését jelentette a térségben, hanem egy átfogó, stratégiai szintű beavatkozásként értelmezhető, amely alapjaiban formálta át a népi kultúrával foglalkozó intézményrendszert, a civil szervezeteket, az informális közösségeket és a kulturális szolgáltatók piacát. Jelen tanulmány célja, hogy a rendelkezésre álló primer kutatási anyagok – részletes mélyinterjúk, helyszíni tapasztalatok és a szervezetek beszámolói – alapján kimerítő részletességgel tárja fel a program hatásmechanizmusát három, társadalmilag, földrajzilag és történetileg markánsan elkülönülő régióban: a tömbmagyarság bázisát jelentő Székelyföldön és a Gyimesekben, a kulturális heterogenitást mutató Belső-Erdélyben, valamint a határmenti Partium és Bánság területén. A vizsgálat túllép a puszta eredmények felsorolásán; a cél a támogatáspolitika és a valós társadalmi igények találkozási pontjainak, a gazdasági mellékhatásoknak, az intézményesülési kényszerpályáknak, valamint a közösségmegtartó erő dinamikájának összefüggő elemzése.

A kutatás módszertani alapját egy 2025 őszén lefolytatott, kiterjedt kvalitatív vizsgálat képezi, amelynek során a térségek kulcsfontosságú kulturális szereplőivel, intézményvezetőivel, pályázatíróival és adminisztrátoraival készültek félig strukturált mélyinterjúk néptánc, népzene, zeneoktatás és kézművesség kategóriákban.[1] A 27 szervezet a CSSP részére benyújtott pályázataik alapján, a Hagyományok Háza munkatársai által került kiválasztásra. Releváns következtetéseket a viszonylag kis számú megkérdezés ellenére is le lehet vonni, figyelembe véve a szervezetek teljes tevékenységi körét, a regionális szakmai hálózatot, más pályázati lehetőségeket, valamint a magyar néptáncos, népzenész és népi tárgyalkotó szakma erdélyi dimenzióját. A kiválasztott minta szándékosan heterogén, lefedve a kulturális szervezetek teljes spektrumát, biztosítva ezzel a népművészeti területek reprezentativitását és a problématérkép teljességét. A vizsgálat kiterjedt a több évtizedes múlttal, jelentős saját ingatlannal és kiépült intézményrendszerrel rendelkező regionális kulturális központokra, a dinamikusan fejlődő, amatőr városi néptáncegyüttesekre, valamint a szórványlét peremén egyensúlyozó, a megmaradásért küzdő falusi kisközösségekre is. Ez a sokszínűség teszi lehetővé, hogy az elemzés ne rekedjen meg az általánosítások szintjén, hanem rávilágítson arra, hogyan adaptálódott ugyanaz a központi támogatási konstrukció a tömbmagyarság és a szórvány, a nagyvárosi egyetemi központok és az elöregedő, elszigetelt falvak egymástól radikálisan eltérő realitásaihoz.

1 Néptánc kategóriában *Ákos, Bánffyhunyad, Erdőcsinád, Gyergyószentmiklós, Gyimesbükk, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagykároly, Nagyvárad, Oroszhegy, Sepsiszentgyörgy, Temesvár, Zilah;* népzene kategóriában *Gyergyóditró* és *Szamosújvár*; zeneoktatás kategóriában *Csíkszereda (egy egyesület és egy alapítvány), Szászrégen, Székelyudvarhely, Válaszút;* kézművesség kategóriában *Nyárádszentsimon, Sepsiszentgyörgy, Szatmárnémeti, Tacs;* táncház kategóriában pedig *Kolozsvár, Marosvásárhely* és *Nagyvárad* településein működő szervezetekkel készültek interjúk.

A vizsgált időszakban a Csoóri Sándor Program célkitűzései – a hazai és határon túli magyar közösségek megerősítése, a tudásátadás elősegítése, valamint a szakmai munka minőségi fejlesztése – alapvetően és látványosan teljesültek, ám a megvalósulás dinamikája régiónként jelentős eltéréseket mutatott. A kutatás rávilágít arra, hogy a CSSP a Kárpát-medence keleti régióiban nem csupán kulturális mecénásként lépett fel, hanem sok esetben identitásképző tényezőként és gazdasági motorként is működött. Az elemzés során azonban nem tekinthetünk el a program által generált piaci hatásoktól, az adminisztrációs terhek okozta lemorzsolódástól és a támogatási rendszer strukturális merevségeiből fakadó feszültségektől sem, amelyek a napi működés szintjén folyamatos kihívások elé állítják a pályázókat.

A következőkben részletes regionális bontásban, földrajzi és társadalmi kontextusba ágyazva tárgyaljuk a tapasztalatokat, Székelyföld tömbmagyar közegétől indulva Belső-Erdély heterogén világán át Partium és Bánság határvidékéig.

2.
SZÉKELYFÖLDI TAPASZTALATOK

2.1.
A kisközösségi kulturális intézmények működése

Az elemzés elején saját tapasztalok alapján mutatjuk be a régióban működő táncházmozgalom és amatőr néptáncegyüttesek utolsó tíz évének helyzetét. Ebben az időszakban már nincs olyan település az említett területen, ahol az emberek még tartanak olyan alkalmakhoz kötött táncmulatságokat, amelyben a főszerepet a hagyományos táncok és a hagyományos vonószenekar kapja. A lakodalmakban, keresztelőkön, sőt még az egyébként igen divatos, hagyományosnak mondott szüreti bálokban is gyakran szintetizátor kíséretű zene vagy úgynevezett mulatós zene szól (amit a résztvevők nagy része nem különböztet meg a hagyományos népzenétől).

A táncházmozgalom ebben az összefüggésben a néptáncegyüttesek kiváltságává válik. A táncházakban megfordulók többsége táncol valamely néptáncegyüttesben, melyek környezetüktől függően háromféle funkciót szolgálnak: a szórványban a magyarság összetartozásának a jelképévé válhatnak, míg a tömbmagyarságban, falun általában a helyi reprezentációs igények kiszolgálói, a városban pedig a tudatos hagyományőrzést kedvelő szülők gyermekeinek egyfajta elfoglaltsága a néptánc további tevékenységek mellett. Bár mindig is léteztek kivételek, a tendencia a legtöbb helyen ezt az irányt mutatta és mutatja ma is.

Mindhárom esetben a néptáncegyüttes oktatóján és háttérszervezetén múlik, hogy mit kezd a kialakult helyzettel. A néptáncoktatók képzéséről most nem beszélünk, de amennyiben az oktató kellő szakmaisággal és rálátással végzi munkáját, ebben a régióban nem tekinthet a színpadi néptánc maradéktalan megformálására mint elsődleges célra, hiszen ez a néptáncegyüttesek számára a fent felsorolt funkciókkal egybevetve a következőket jelentené: a szórványban a magyar hagyományok őrzése színpadi produkcióvá alakulna, ami a hétköznapok és hagyományos életmód, tánc, viselet (s ezáltal a magyar közösség) további eltávolodását vonná maga után; a tömbmagyarságban, falun a néptánc egyenlővé válna a koreográfiatanulással; a városban pedig – ahol minden bizonnyal megvan a lehetőség arra, hogy a táncházakban hagyományos vonószenekar muzsikájára mulassanak a táncosok – nem válna prioritássá a hagyományos életvitel, a viselet felöltése ünnepeken, hanem a lehetséges utazások vagy csoportbeli juttatások miatt járnának el táncolni a tagok.

A néptáncegyüttesek vezetőivel készült interjúk és az erdélyi szakmában elfogadott konszenzus szerint az együttesek akkor járnak jó úton, hogyha tagjaik egy-egy tájegység táncát a sajátjuk elsajátítása után vállalják, illetve ha céljuk a tánc által a szórakozás és párválasztás – az az egyszerű cél, ami miatt ötven évvel ezelőtt is táncoltak. Ha az amatőr mozgalomban a néptánc elsődleges funkciójává válik annak színpadon való alkalmazása, akkor művészeti tevékenységgé avatjuk, és értelmezésekor az amúgy csak színpadi táncra vonatkozó szempontok válnak normatívvá. Ezen irányelvek pedig a színpadi környezeten kívül nem csupán a szórakozás rovására mennek, hanem a táncházmozgalom amúgy is zárt

szabályrendszerét olyan paragrafusokkal egészítik ki, amik teljesen ellentétesek alapelveivel, vagy soha nem is léteztek a paraszti kultúrában, amelyből merítkezve az egész folyamat indult.

A néptáncegyüttesek fenti célja és (jó esetben) iránya konfliktusos helyzeteket alakíthat ki a támogatók és az együttesek között, hiszen ha egy helyi önkormányzat minden évben elvár egy-egy új egész estés műsort az együttestől, akkor az együttes heti egy próbáját maradéktalanul erre kell, hogy áldozza. Emiatt megszűnik az új tagok felvétele is, a néptáncegyüttes zárt közösséggé válik, és biztos úton halad a felszámolás felé, hiszen a tagok tudásukat csakis a színpadon kamatoztathatják, ami pedig az amatőr néptáncegyüttesek számára legjobb esetben is évi 20-25 fellépést jelenthet. A fenti probléma megoldását elsősorban alulról építkezve, a gyermekek nevelésével kell kezelni (a szabad tánc oktatása), másodsorban a szülőkkel való kapcsolattartás minőségét kell fejleszteni (a célok folyamatos közlése a szülők irányába, nyílt táncpróbák, konfliktusos helyzetek személyes kezelése), harmadsorban pedig a táncegyüttesek stabil működését szükséges megoldani háttérszervezet bejegyzése, majd pályázati források biztosítása által. Szinte minden esetben a néptáncoktató egyszerre végzi a pedagógus, a csoportvezető, a titkár, a könyvelő és a pályázatíró feladatait.

A Csoóri Sándor Alapból elnyert támogatások a néptáncegyüttesek, valamint a kulturális szervezetek számára kompromisszumkészséget és stabilitást adtak kiszolgáltatott, elhanyagolt helyzetben is. Ezzel összességében nemcsak az oktatás minőségéhez járultak hozzá, hanem az együttesek saját közösségeikre gyakorolt hatását is egyedi tervek és igények szerint befolyásolták. Mindezeknek köszönhetően nagyobb igény lett a népzeneoktatásra, népi kézművességre, táncházakra.

2.2.
A CSSP által elnyert támogatások anyagi hasznosulása

A megkérdezett székelyföldi táncegyüttesek egyéni igényeikhez igazodva költötték el a CSSP-ből elnyert támogatást. Az oroszhegyi szervezet az oktatók, a zenekari stúdiófelvételek és táboraikban az élőzenei szolgáltatás díját, illetve viseletek készíttetését fizette ki a támogatásból. A gyimesi tánccsoport az oktatók és zenészek tiszteletdíja mellett nagyságrendileg sokkal többet költött az utazásra, és jó pár táncoscipőt vásárolt, míg a gyergyószentmiklósi csapat elsősorban edzőtáborainak költségeire, néptáncoktatásra és népviselet-készíttetésre pályázott. *„Minden évben próbálom úgy csinálni, hogy a pályázatból egy jó jelentős vagy ha nem a legnagyobb részét útiköltségre fordítani, hogy tudjam elvinni a gyerekeket, ha nem Magyarországra, különböző itteni rendezvényekre. Ha visszagondolok, mindig volt egy magyarországi utunk, ahova el tudtunk menni, és […] ott egy műsort adunk, vagy valamilyen rendezvényen fellépünk.”*[2]

2 CSSZ_3NT_CSSP_RO

Hasonlóan a fenti együttesekhez, a sepsiszentgyörgyi táncegyüttes számára a CSSP tette lehetővé a minőségi viselettár kialakítását. Míg a kezdeti időkben „turkálóból” vásárolt anyagokból dolgoztak, ma már professzionális, tájegységekhez illeszkedő viseletekkel léphetnek színpadra, ami szakmailag óriási előrelépés. Emellett a támogatásból finanszírozzák a külsős szakembereket és a zenészeket. *„Ahhoz képest, hogy a turkálóból vásároltuk az anyagokat az első években, és egy kedves szülő pro bono vagy nagyon minimális összegért, nekünk meg jelképes összegért megvarrta, teszem fel a szoknyákat, vagy egy-egy mellényt, tehát így tudtuk beszerezni bármiféle, nem is lehet viseletnek nevezni, de mondjuk egy fellépőjelmezt, ahhoz képest most valóban azt merem mondani, hogy van a viselettárunkban olyan felhozatalunk, hogy merünk álmodni a gyerekekkel, akár előadásokban is merünk gondolkozni, nem csak egy-egy koreográfiában. Úgyhogy én azt gondolom, hogy egy minőségi fejlődést eredményezett, mint a mi együttesünk, de ha nézem az erdélyi amatőr mozgalmat, azért érződik a hatása ennek a pályázatnak.”*[3]

A ditrói népdalkör minden évben kizárólag népviselet vásárlására nyújt be pályázatot. A csíkszeredai alapítvány két kategóriában pályázik; a Csoóri Sándor Alapból elnyert támogatások egyrészt egy csíkszeredai néptáncegyüttes legjelentősebb forrását, másrészt a hangszeroktatási programjuk finanszírozásának alapját képezik.

A csíkszeredai népzenész egyesület és a székelyudvarhelyi népzeneoktató központ sokkal szerteágazóbb tevékenységi körben hasznosítja az elnyert támogatásokat. Így előbbi esetében a támogatás az egyesület éves szakmai találkozóját, az országszerte támogatott hangszer-népszerűsítő programját, egy népzenei archívum létrejöttét, a népzenei táborokat (zeneoktatási program), illetve a szórványoktatási programot is érinti. A támogatás a felsorolt programokat kézben tartó adminisztratív munkatárs bérét is fedezi. Az utóbbi esetében a támogatott programok közé tartozik a székelyudvarhelyi táncház, felnőtt- és gyermek-néptáncoktatás, népzeneoktatás, minden esetben elsődleges az oktatók tiszteletdíjának fedezése, hiszen ez képezi a programok stabilitásának alapját. *„A táncház az, ami a legnagyobb részt Csoóri-támogatásból valósul meg. A másik jelentős, ahol a Csoóri-támogatás nagymértékben segíti a munkánkat, az a népzeneoktatás. Ott körülbelül olyan bő negyedét a Csoóri-pályázatból fedezzük a teljes kiadásnak.”*[4]

A kézművességet tekintve a sepsiszentgyörgyi alapítvány esetében a támogatások felhasználása sajátos formát mutat. Itt a legnagyobb átalakulások, az infrastrukturális fejlesztések a CSSP-nek köszönhetőek. A támogatásból finanszírozták az épület teljes tetőcseréjét, nyílászáróit, szigetelését és a padlók cseréjét, valamint új műhely kialakítását. Emellett nagy értékű eszközöket (kemencék, nemezgyúrógép) is beszereztek, amelyeket önerőből nem tudtak volna megvásárolni. A bérjellegű támogatások itt is kulcsfontosságúak, különösen a nyári, bevételmentes időszakokban, biztosítva az oktatók minimális biztonságát. *„A teljes fazekasműhelynek az eszközkészletét azt ki tudtuk cserélni, beleértem az égetőkemencét, vagy a korongokat ki tudtuk cserélni, nagyon sok mindent. Ami hát jelentős összeg. Ugye a tűzzománcműhelynél szintén nagyon korszerű égetőkemencét tudtunk vásárolni. A nemezműhelyben gyúrógépet tudtunk vásárolni. Tehát olyan, olyan dolgokat tudtunk megvásárolni, ami a mi munkánkat is megkönnyíti, és hát a résztvevőkét is.”*[5]

3 SB_8NT_CSSP_RO
4 CSSZ_4.1ZO_CSSP_RO
5 SDK_4TA_CSSP_RO

2.3.
A CSSP népművészeti tevékenységekre kifejtett hatása

Összességében a pályázatok anyagi hasznosulásának kapcsán elmondható, hogy a költségtételek sorában a szolgáltatói tiszteletdíjak foglalják el a legkiemeltebb helyet (néptáncoktatók, népzenészek, népviselet-készítők díja – nagyságrendileg ebben a sorrendben). A 2017–2025 közötti időszakot tekintve a pályázó szervezetek szempontjából ez két dolgot eredményezett: egyrészt a programok folyamatos fenntarthatóságát biztosította, másrészt új programok felé engedett nyitni. Tehát az elnyert támogatások miatt a pedagógusok díját nem a résztvevők létszáma határozta meg (a népművészeti tevékenységekben amúgy elfogadott tagságdíjas rendszeren belül), hanem stabil óradíjjal lehetett őket foglalkoztatni, továbbá olyan közösségekbe is sikerült eljuttatni az oktatási tevékenységeket, amelyekhez eddig valamely külső tényező (hátrányos helyzetű családok, kisebbségi magyarság, földrajzi elhelyezkedés stb.) miatt lehetetlen volt.

Mindkét esetben ez hosszútávon közvetlenül befolyásolta a programokon résztvevők létszámát. A megkérdezett oroszhegyi néptáncegyüttes a 2017-es, körülbelül 20 táncossal történt indulását követően mára 120 körüli létszámmal büszkélkedhet, annál is inkább, mert a gyermekek nagyrésze hátrányos helyzetű családokból került ki. *„'17-ben alakultunk, 10-20 gyerekkel. Most már több mint 120-an táncolnak benne. […] Sokan hátrányos helyzetben vannak. Ehhez szükségesek a források, hogy tudjuk ezt finanszírozni mindenkinek."*[6]

A sepsiszentgyörgyi kézműves szervezet szintén a stabilitást és biztonságérzetet emelte ki. A felújítások húszévnyi elmaradást pótoltak, és a pályázati források nélkül a résztvevők által fizetett díjak – amelyek a valós költségek 10–15%-át fedezik – nem lennének elegendőek a fenntartáshoz. A CSSP nélkül a jelenlegi színvonal biztosan nem lenne fenntartható. *„Úgyhogy pályázatok nélkül ez az oktatási forma, amit mi csinálunk, ez nem működne. Vagy hát nagyon nyögvenyelősen, vagy teljesen önkéntes munkában, és nem ilyen színvonalon működne."*[7]

Bár a fent elhangzottak érvényesek valamelyest a hangszer- és népdaloktatásra is, a székelyudvarhelyi népzenei központ, valamint a csíkszeredai szakmai egyesület esetében a zeneoktatási programokon résztvevők létszáma évről évre stabil vagy növekedő tendenciát mutat. Ebben a CSSP által elnyert támogatások hatása sokkal inkább közvetett, hiszen a célközönséget a konkrét programon kívülről vonják be, más hasonló jellegű tevékenységeik résztvevőiből kerülnek ki. Összességében ezeknek a programoknak körülbelül 20–25%-a CSSP által finanszírozott, azonban tekintve, hogy a támogatás ennél nagyobb arányban járul hozzá a kulturális szervezetek tevékenységéhez, az interjúk arra engednek következtetni, hogy a CSSP közvetetten is jelentős hatást gyakorol ebben a kategóriában is. *„A Csoóri Sándor Program előtt nálunk ilyen 30–40 fő tanult népzenét. Most 130-an vagyunk. Tehát magyarán nekünk a Csoóri Sándor [Program] stabil pályázati lehetőség. Na ez engedte meg azt, hogy mi tudjunk létszámban nagyságrendet lépni."*[8]

6 CSSZ_4NT_CSSP_RO
7 SDK_4TA_CSSP_RO
8 CSSZ_4.1ZO_CSSP_RO

A viseletkészítők esetében a CSSP szintén stabil megélhetési forrást jelent, hiszen a táncegyüttesek közül mindannyian vagy fordítanak erre a támogatásból, vagy a többi költségtétel kifizetésének stabilizálása által más forrásokat tudnak fordítani viselettáruk bővítésére.

A CSSP népművészeti tevékenységekre gyakorolt hatásának hátulütője a szolgáltatói tiszteletdíjak ár-érték arányának változása a Csoóri Sándor Alapból elnyert támogatások hatására. A szolgáltatói tiszteletdíjakkal kapcsolatos konkrét számokról nem esett szó az interjúkban, csupán az árak drágulásáról.[9] A néptáncoktatók órabére bruttó 50–100 lej között mozgott 2020-ban, ez jelenleg 75–150 lej között van. A zenészek tiszteletdíja jelenleg egy táncházban bruttó 250–500 lej, egy táncpróba élő népzenei kíséretének díja bruttó 180–300 lej, egy népzenei koncert díja bruttó 3000–5000 lej, egy stúdiófelvétel bruttó 1450–1800 lej. Ezek az értékek néhány évvel ezelőtt ugyanebben a sorrendben nagyjából 150–300 lej, 100–200 lej, 2000–2500 lej, 900–1200 lej voltak.

A népviselet-készítőknél a népviselet ára nyilván függ annak típusától, az előállítási folyamattól is. Szerepeljen itt most néhány viselet árának változása: a csíkszentdomokosi mellények ára helyi népviselet-készítőnél 350 lejről 700 lejre emelkedett, felcsíki női viseletek ára 2021-ben 800 lej volt, 2023-ban, mire kész lettek, már 1300 lejt kértek darabjáért a sepsiszentgyörgyi viseletkészítők. 2025-ben a mezőségi női népviseletek ára 1800 lej ugyancsak az előbbi cégnél, néhány évvel ezelőtt 700 lejért vásárolták ugyanezt. A kalotaszegi női viseletek ára jelenleg 2000–4000 lej között mozog, 1100–2500 lejes árak helyett. Egy teljes rend viselet átlagosan 80–110%-kal kerül többe, mint 5 évvel ezelőtt.

A zenekarok tiszteletdíjának változása moderáltabb, de itt is 45-50%-os emelkedés tapasztalható. A táncoktatók esetében a legkisebb a szolgáltatói díjak változása, körülbelül 30%-os emelések történtek az elmúlt 5 évben.

A drágulásokhoz nyilván hozzájárultak a romániai folyamatos adóemelések vagy a kis- és középvállalkozások adókulcsait súlyosan érintő módosítások, illetve az anyagok drágulása is, azonban a Csoóri Sándor Alapból elnyert támogatások nyomán megnövekedett igény minden megkérdezett szerint emelte az árakat, legfőképpen a viseletkészítés terén. *„A Csoóri Sándor Program biztos, hogy áremeléssel jár, […] oktatók, mint zenészek, tehát szolgáltatások díja, viseletek előállítási díja, minden megnőtt."*[10]

Az infláció és az emelkedő bérek miatt egyre nehezebb a szakemberek és zenészek finanszírozása, a növekvő költségek kihívást jelentenek a programok megvalósítása során.

9 Az alábbi adatok a tanulmány egyik szerzőjének tapasztalatait mutatják.
10 CSSZ_4.1ZO_CSSP_RO

2.4.
A CSSP helyi és regionális közösségekre kifejtett hatása

A támogatott szervezetek infrastrukturális, létszámbeli és szakmai fejlődése különböző mértékben hat településeik közösségeire és mikrorégióira.

A néptáncegyüttesek a heti rendszerességű táncpróbák mellett minden esetben szerveznek tánctáborokat, élő zenés nyílt próbákat, előadásokat, turnékat, mely alkalmak lehetőséget biztosítanak arra, hogy elsősorban a táncosok szülei, másodsorban a helyi közösség betekintsen az együttes munkájába. *„Miután a csoport létrejött, kettő év után dicsekedték a szülőkkel, hogy össze kezdtek járni a gyerekek, beszélgetnek, közösen próbálnak, készülnek a következő próbára. Tehát van közösségformáló hatása."*[11]

Az események erősítik a csoportkohéziót, azonban általában nem kerülnek ki új táncosok közvetlenül a nézők vagy a programon résztvevők közül. A közösségek eredményorientáltak, az események száma meghatározza azt, hogy a közösségbe tartozók tudnak-e az együttesről. Az események sikeréhez a médiában és az online térben való megjelenés nagyban hozzájárul: a legtöbb esetben ezen beszámolók után gyarapodik az együttesek tagjainak száma. *„Hát, szeretjük hallatni magunkat… hívjuk a médiát… Próbálunk építkezni úgy, hogy ezáltal, hogy jövőre többen jöjjenek, próbálunk megfogni olyan közösségeket, akik esetleg eddig nem voltak nyitottak…"*[12]

A néptáncegyüttesek néha dolgoznak együtt zenekarokkal vagy más oktatókkal. A szakmai partnerhálózat kialakulása elsősorban ismeretségen, barátságokon múlik, másodsorban a szakmai tudást veszik figyelembe a meghívó felek, harmadsorban számítanak az anyagiak a kérdésben. A partnerekkel való együttműködés alkalmi jellegű, és csak kis mértékben hat ki a helyi vagy regionális közösségekre, nincs olyan hosszú távú együttműködés, amely bármely partner számára stabil munkalehetőséget kínálna fel. A csoportok vonzáskörzete sincs közvetlen hatással a helyi vagy regionális közösség működésére, ez inkább fordítva működik, a földrajzi elhelyezkedés, a területi adminisztráció és a tagok egyéb találkozási lehetőségei hatnak vissza a csoport vonzáskörzetére. Néha bekerül más nemzetiségű táncos a csoportba, de ezek nagy százalékban kiesnek az együttesekből, így ez a kérdés nem releváns a témában.

A gyergyói népdalkör esetében a séma hasonló a fentiekhez. A heti rendszerességű próbákon begyakorolt énekeket évi 2-3 alkalommal adják elő helyi rendezvényeken, és további pár alkalommal utaznak településük képviseletében. A dalkör beépült a köztudatba, azonban nem bővül új tagokkal, csak alkalmi alapon dolgozik együtt szakmai partnerekkel, és csak helyi magyarok alkotják. A műfajban problémát jelent az utánpótlás kinevelése, nincs igény a helyi fiatalok részéről munkájukra.

A Kovászna megyei kézműves szervezet esetében viszont erős társadalmi beágyazottság figyelhető meg. A gyerekek 80%-a ismeri a kézműves technikákat (nemez, tojásírás), és a polgármesteri hivatal rendszeresen tőlük rendel protokollajándékot, ami státuszszimbólummá tette a helyi kézműves terméket. A helyi fazekasok és nemezkészítők nagy része náluk tanult, így generációk nőttek ki a műhelyeikből. A szintén Kovászna megyei néptánccsoport képviselője a közösségépítés és identitáserősítés mellett a szórványterületekre vitt turnékat emelte ki, ahol a programjuk hiánypótló magyar kulturális tartalomként jelenik meg. *„Az számomra hatalmas sikerélmény volt, de a gyerekek számára és a táncosok számára is egy mérföldkő volt, és ami talán a legpozitívabb ebben, hogy a következő évben szintén a Csoórinak köszönhetően ezt el tudtuk vinni, tehát meg tudtuk egy picit turnéztatni. Én ilyenkor mindig igyekszem arra, tehát törekszem arra, hogy olyan helyszínekre vigyük el, ahova egyébként kevésbé vagy olykor szinte egyáltalán nem jut el magyar kultúra. Tehát […] ezt az előadást például elvittük olyan helyre, ahova nagyon kevés magyar kultúra jut el. És hát látni azokat a csillogó szemeket, vagy olykor könnybe lábadt szemeket a nézőtéren. Közhelyes, de valóban felemelő élmény volt. Én azt gondolom, hogy annak a csapatnak is egy meghatározó élménye volt ez a turnésorozat."*[13]

A zeneoktatási programok esetében nem a zenészek a programok adminisztrátorai, így a helyzet valamelyest más. Az oktatók általában helyiek, vagy az oktatási helyszínhez közeli településen élnek. Mindhárom megkérdezett szervezet esetében az oktatók az adott régió ismert népzenészei. Az oktatás vonzáskörzetét teljes mértékben a földrajzi elhelyezkedés befolyásolja.

Összességében a CSSP közösségekre kifejtett hatása pozitív, a helyi közösségek megerősítésében a népművészeti tevékenységek szakmai fejlődését jelentős mértékben támogatva játszik szerepet. Ezek a programok a helyi közösségek kulturális életminőségének javulásához és néhány szórványként értelmezhető esetben az identitásképzés kérdéséhez is hozzájárulnak. Regionális viszonylatban elenyésző a CSSP által a közösségekre gyakorolt hatás, hiszen nem jönnek létre szakmai hálózatok a támogatások kapcsán, a már kialakult és más szempontok alapján szerveződő együttműködések fenntartására használják fel a támogatást.

A székelyföldi régióban a népzenei és néptáncmozgalom helyzete az elmúlt évtizedben jelentősen átalakult, így a hagyományos népi kultúra megélése, illetve művelése mára elsősorban a szakmai szervezetek kiváltságává vált. Ebben a környezetben a szakmai munka mellett rájuk hárul a pedagógusi, csoportvezetői és adminisztratív feladatok összessége. A Csoóri Sándor Program ebben a kiszolgáltatott helyzetben nyújt létfontosságú stabilitást és folytonosságot, lehetővé téve a szakmai munka minőségi fejlesztését és a közösségek megerősítését. A támogatások anyagi hasznosulása rendkívül sokrétű, amely felöleli a személyi költségektől kezdődően a beruházásokig szinte a teljes igényét a rendszernek. Ennek eredményeként a népi kultúra bizonyos területein működő szervezetek résztvevőinek száma látványosan megugrott, bevonva akár a hátrányos helyzetű közösségeket is az aktívabb kulturális jelenlétbe.

Ugyanakkor a program megjelenése jelentős piaci változásokat is generált. A közösségi hatásokat tekintve a program erősíti a csoportkohéziót a táborok, turnék és nyílt próbák révén, a szórványterületeken végzett fellépések pedig kiemelt identitásőrző szereppel bírnak. Ennek ellenére a regionális szakmai hálózatok kialakulása még várat magára, a kapcsolatok továbbra is elsősorban egyéni ismeretségeken alapulnak. A CSSP-t minden megkérdezett hiánypótlónak és nélkülözhetetlennek tartja, valamint kiemelte a támogatásnak a helyi magyar kulturális életminőségre gyakorolt alapvető pozitív hatását.

11 CSSZ_4NT_CSSP_RO
12 CSSZ_7NT_CSSP_RO
13 SB_8NT_CSSP_RO

3.
BELSŐ-ERDÉLYI TAPASZTALATOK

A belső-erdélyi kutatás alapját képező 10 interjú olyan szervezetek vezetőivel és képviselőivel készült, amelyek lefedik a népi kultúra széles spektrumát. A minta heterogén összetétele lehetővé teszi a differenciált elemzést. A megszólalók között találunk évtizedes múlttal és saját ingatlannal rendelkező szervezeteket, amelyek regionális központként működnek, programkínálatuk komplex (táborok, oktatás, archívum, rendezvények). Velük szemben állnak a kisebb, lokális hatókörű, gyakran „egyszemélyes" vezetésű szervezetek, amelyek a szórványban, illetve a lokális közösségben a magyar identitás megőrzésének utolsó bástyái. Szerepelnek továbbá a szolgáltatói oldalt és a szakmai utánpótlást képviselő zenekarok és oktatási központok. Ez a kettősség – a professzionális intézményrendszer és a kisebb közösségek párhuzama – végigkíséri a kutatás minden megállapítását. A vizsgált régió heterogenitása lehetőséget ad arra, hogy a CSSP hatásmechanizmusát különböző társadalmi szövetekben vizsgáljuk. Elemzésünk arra a kérdésre keresi a választ, hogyan alakította át a program a helyi közösségek önképét, milyen hatással volt a szakmai minőségbiztosításra a növekvő költségek és az infláció árnyékában, valamint milyen új intézményesülési kényszereket vagy lehetőségeket teremtett a folytonosság és a fennmaradás érdekében.

3.1.
A CSSP által elnyert támogatások anyagi hasznosulása

Az elemzés során egyértelművé vált, hogy a támogatás a legtöbb szervezet számára nem kiegészítő forrás, hanem az alapműködés és a minőségi ugrás feltétele. A legjelentősebb költségtételt minden esetben a szakmai munka minőségét garantáló humánerőforrás (oktatók, zenészek tiszteletdíja) és a tárgyi eszközök beszerzése jelentette. A néptáncegyüttesek esetében a támogatás tette lehetővé a minőségi, tájegységenként hiteles viselettár kialakítását, ami önerőből finanszírozhatatlan lett volna.

Szinte minden néptánccal foglalkozó szervezet kiemelt prioritásként kezelte a hiteles, tájegységhű viseletek beszerzését. Ez a folyamat nem pusztán esztétikai kérdés, hanem a szakmai hitelesség és az önazonosság alapköve, amely felváltotta a korábbi stilizált vagy hiányos ruhatárakat. Ezt tapasztaljuk Marosvásárhely, de Kolozsvár vonzáskörzetében egyaránt. *„Hát elsősorban a ruhatárunk volt olyan, hogy egyszerűen nem lehetett ránézni. Egyrészt azért, mert ha pénzt kaptak… akkor nem volt egy szakmai felügyelet olyan téren, hogy azok a viseletek, ha készültek, akkor autentikus legyen, minőségi legyen… Na most elsősorban a Csoóri-pályázat, amit én tapasztaltam, a ruhák és a cipők, a viselet, ahogyan viselik a fiatalok, ebben nyert nagyon nagy sikert."*[14] *„A Csoórinak köszönhetően vehettünk viseletet a csoportnak […] vettünk cigány szoknyákat, mert akkor még olyan sokan voltunk és olyan nagyobbak voltak a csapatban, hogy tudtunk cigánytáncot is tanítani. […] Vettünk palatkai viseletet."*[15]

A program egyik legmélyrehatóbb gazdasági hatása a humánerőforrás finanszírozásában érhető tetten. A támogatás lehetővé tette, hogy a zenészeket és oktatókat piaci alapon fizessék meg, ami felszámolta az önkéntességre vagy szimbolikus juttatásokra épülő („kalapozós") működést. *„Főleg az első periódusban meg tudtuk oldani kalapozással a táncházat. […] mindenki, még az oktatók is, gyakorlatilag az oktatók ingyen tanítottak, a zenészek minimális bérért, de ez volt a romantikus múlt. Egy adott pillanatban szükség volt, hogy rendesebb gázsit adjunk a zenészeknek, és akkor ott eléggé kezdett beszorítani a sarokba. Ezért pont akkor jelent meg ez a Csoóri-pályázat, amikor szükség volt rá. Ezért nekünk, most mondjam, életfenntartó szükséglet."*[16]

A zenekarok és zeneoktatással foglalkozó szervezetek számára a hangszerpark bővítése és a hangtechnikai eszközök beszerzése volt a prioritás, ami közvetlenül emelte a produkciók színvonalát, és biztosítja a folyamatos működés egyik alapfeltételét. *„Nem, de tényleg, ez úgy van, hogy abban az évben, amikor hangszert vásárolunk az újaknak, akkor kevesebb pénz jut az oktatást pótolni, mert ugye a gyerekek is fizetik egy részét. De ott már érződik, hogy a gyerek többet kell adjon, az már egy nehézség. Akkor még hova számoljuk oda azt is, hogy költség legyen arra, hogy elmenjünk ide-oda velük."*[17]

Jelentős eltérés mutatkozik azonban az infrastrukturális beruházások terén. Míg a saját ingatlannal rendelkező intézmények a támogatást épületfelújításra, közösségi terek fejlesztésére is fordíthatták, addig a kisebb csoportok gyakran terembérleti gondokkal küzdenek, vagy iskolai termekre szorulnak, ahol a támogatásból vásárolt eszközök (tükrök, balettszőnyeg) elhelyezése is konfliktusforrás lehet a fenntartóval. Ezt mutatja a legutóbbi idézet (17.) is, amelyben mérlegelésre kényszerül a Marosvásárhely vonzáskörzetében, de pont emiatt a nagyvárosi lehetőségekkel szemben hátrányban működő szervezet.

Szerencsés kivételt képez a Beszterce-Naszód megyei szórványterületen tevékenykedő kézműves egyesület, amely működésének alapvető feltételeit teremtette meg, és biztosította annak folytonosságát a CSSP keretében megvalósult ingatlanfelújítás által. A régi iskolaépület felújítása a gyékényfonás központjává válhat, ami a falu gazdasági revitalizációját is szolgálja. *„Mivel itt van nálunk a faluban az iskola épülete […] Ezt az épületet, az iskola épületét, ezt újítjuk fel, hogy itt legyen az egyesületnek úgy kiállítóterme, mint műhelyterme. […] Mondom, mi kimondottan erre pályáztunk, hogy ezt az épületet felújítsuk."*[18]

A székelyföldi tapasztalatokhoz hasonlóan itt is megfigyelhető a programnak egy, az interjúalanyok által egyöntetűen jelzett piactorzító hatása is. A szolgáltatói szektorban (viseletkészítők, zenekarok) jelentős áremelkedés ment végbe. A megnövekedett kereslet miatt a viseletek ára esetenként duplájára nőtt, és a zenekari tiszteletdíjak is emelkedtek, amit a pályázati keretek nem minden esetben követtek, így a szervezeteknek gyakran kompromisszumokat kellett kötniük a megvalósítás során.

14 KJ_9NT_CSSP_RO

15 TVE_6NT_CSSP_RO
16 KJ_2TH_CSSP_RO
17 VA_3ZO_CSSP_RO
18 KJ_3TA_CSSP_RO

3.2.
A program hatása a népművészeti tevékenységekre és a szakmai minőségre

A CSSP hatása a szakmai munkára egyértelműen pozitív, a támogatás stabilitást és minőségi ugrást hozott. Az oktatók tiszteletdíjának finanszírozása lehetővé tette a kiszámítható, rendszeres szakmai munkát, csökkentve a fluktuációt. A szervezők már nem kényszerülnek arra, hogy szívességi alapon kérjenek fel oktatókat, a megfizetett munka pedig számonkérhető minőséget eredményezett. A rendszeres élő zene biztosítása a táncházakban és akár a próbákon szintén emelte a színvonalat, visszaállítva a tánc és zene szerves egységét, ami korábban anyagi okokból sokszor sérült.

Különösen fontos eredmény a hiánypótló tevékenységek megjelenése. A támogatásnak köszönhetően olyan speciális területek is levegőhöz jutottak, mint a szórványvidéki hangszeroktatás Szászrégen környékén vagy a gyékényfonás mesterségének intézményesített átörökítése szintén egy másik szórványtelepülésen. Ugyanakkor a program hatására a városi központokban megfigyelhető egyfajta „bőség zavara". A programok egymásra szervezése és a kínálat túltelítettsége olykor a közönség elaprózódásához vezet, ami koordinációs kihívásokat teremt a szervezetek között.

3.3.
A CSSP népművészetre kifejtett hatása

3.3.1.
A táncházmozgalom stabilizálása

Kolozsváron és Marosvásárhelyen a rendszeres táncházak fenntartása a program egyik leglátványosabb eredménye. A kiszámítható finanszírozás lehetővé tette a zenekarok rotációját és a folyamatos élő népzene biztosítását. A kolozsvári táncház esetében a rendszeresség a kulcs, amely „biztonságot" ad a résztvevőknek, ezáltal fenntartva a folyamatos működést. *„Tehát mi nem azt csináljuk, mint sokan, hogy akkor lássuk, hogy mennyit ítélnek meg nekünk, és akkor eloszszuk, és akkor most 5 táncházat tartok vagy 4-et. […] Erdélyben még van egy pár régi táncházszervező, aki ha törik, ha szakad, ha otthonról hozza, ha ő énekel, nem a zenész húzza, akkor is lesz táncház."*[19]

Ugyanakkor a program hatására megnövekedett a rendezvények száma, ami a közönség elaprózódásához és a zenészek nagyobb leterheltségéhez vezetett. Ez a jelenség elsősorban a központi helyszíneken figyelhető meg. *„Nem kapsz egy zenekart, amikor neked kell, mert hiába van plusz zenekar, minden hétvégén párhuzamosan a megyében van 80 rendezvény […] Tehát nagyon jók ezek, hogy vannak… csak egymást gyengítjük."*[20]

3.3.2.
Hiánypótló oktatás és multiplikátorhatás

A zeneoktatás terén a program strukturális hiányokat pótol. Szászrégenben a klasszikus zeneoktatásból kieső gyerekek számára nyitott új perspektívát a népzeneoktatás, áthidalva a klasszikus zeneoktatók szakmai ellenállását is: *„Azt el kell mondani, hogy általában a tanárok azért ellenszegültek ennek, mivelhogy azt mondják a klasszikus zenésztanárok, hogy más a fogása a hegedűnek, és elrontják a gyerekeket a népzenészek, de annak ellenére a gyerekek nagyon hamar megszerették és jöttek."*[21]

A kolozsvári oktatóközpont zeneiskolája mára intézményesült, és a CSSP segítségével biztosítja az utánpótlást a táncházak számára, létrehozva egy önfenntartó ökoszisztémát. A zeneiskola sikere abban mérhető, hogy Kolozsváron és környékén a táncházak, farsangi mulatságok és városi rendezvények népzenei kiszolgálását mára jórészt az innen kikerülő zenészek végzik. Az oktatás hosszú távú befektetés, körülbelül tíz év szükséges ahhoz, hogy a befektetett munka beérjen, és stabil zenekarok alakuljanak, ahogy ez mostanra a kalotaszegi fiatal zenekarok esetében is látható. *„És most úgy látom, hogy tíz év után kezd beérni, mert igazán egy zenész végigcsinál három évet, de azután kezd bejárni kamaraórára, azután kezd belekóstolni dolgokba. […] Fölhívod a kolozsvári kollégáidat, és megkérded, hogy a zeneiskola hány rendezvényhez szolgáltatott nekik gyerektáncházhoz vagy farsangi táncházhoz… Tavaly például az összes zenét… a zeneiskola szolgáltatta."*[22]

19 TVE_3TH_CSSP_RO
20 KJ_2TH_CSSP_RO
21 VA_3ZO_CSSP_RO
22 VA_1ZO_CSSP_RO

3.3.3.
Szakmai minőség

A támogatás lehetővé tette az élő zene visszavezetését a próbatermekbe, ami a minőségi néptáncoktatás alapfeltétele, de korábban sok helyen „luxusnak” számított. Az erdőcsinádi csoportnál ez a váltás a mozgalom tisztulását hozta: *„Látjuk azt, hogy a zene és a zenei összeállítás is kitisztult. Tehát egyszerűen javára vált a Maros megyei néptáncmozgalomnak.”*[23]

A marosvásárhelyi néptáncegyüttesnél a minőségi produkciókhoz elengedhetetlen a profi zenekar, de ennek költségei még támogatással is terhesek, ami a pályázati forrás létfontosságát igazolja: *„Viszont az is a baj, hogy nem tudom, hogy ezért ki tehet, vagy mi tehet, de borzasztó drága az élő zene. Tehát effektív ott vagyunk az élő zenével, hogy meg tudunk fizetni egy főpróbát és egy előadást.”*[24]

A szamosújvári zenekar számára a szakmai fejlődést a mesterkurzusok jelentették, amelyeket a CSSP finanszírozott, és amelyek révén a gyimesi zene autentikus játékmódját sajátíthatták el. *„Szabival gyimesit tanultunk. Gergővel meg palatkait, bonchidait… Sokat hozzátett a hozzáállásunkhoz is a gyimesi zenéhez…”*[25]

3.3.4.
A vidéki kézművesség megmentése és gazdasági revitalizációja

A Beszterce megyei településen a gyékényfonás oktatása nem csupán hobbi, hanem egy kihalófélben lévő mesterség átörökítése és gazdasági potenciáljának kiaknázása. A program célja itt kettős: a hagyományőrzés és a megélhetés biztosítása a helyiek számára: *„A fő cél az, hogy kívánatossá tegyük ezt az emberek előtt, hogy újból visszatérjenek a gyékényfonáshoz, hogy meglássák, hogy ennek mekkora nagy értéke és ugyanakkor értelme is van. […] Említettem már, hogy minden egyes tárgyat… használni lehet a mindennapi életben.”*[26]

23 KJ_10NT_CSSP_RO
24 KJ_9NT_CSSP_RO
25 TVE_1NZ_CSSP_RO
26 KJ_3TA_CSSP_RO

3.4.
A CSSP helyi és regionális közösségekre kifejtett hatása

A program közösségépítő ereje a régió minden szegletében érezhető, de a hatásmechanizmus eltérő a nagyvárosokban és a szórványban. A városi központokban (Kolozsvár, Marosvásárhely) a CSSP által támogatott intézmények olyan „fészekként” és biztonságos találkozási pontként funkcionálnak, ahol a fiatalok és a táncházmozgalom tagjai otthon érezhetik magukat. Ezek a terek nemcsak a néptáncról szólnak, hanem a magyar identitás megélésének színterei is egy multikulturális környezetben.

A kisebb településeken a támogatás hatása ennél is jelentősebb, sok esetben ez a puszta megmaradás feltétele. Ezeken a településeken a támogatott szervezet gyakran az egyetlen működő magyar ifjúsági közösség. Itt a program nem a szakmai tökéletességről, hanem a közösség megtartásáról szól. Míg a városokban a pályázat lehetővé teszi az ingyenes belépést és a nyitást a szélesebb rétegek felé, addig falun a támogatás a közösség belső kohézióját erősíti, lehetőséget adva a gyerekeknek, hogy eljussanak táborokba és találkozókra, amit a szülők anyagi helyzete egyébként nem tenne lehetővé.

A vizsgált régióban a közösségépítés a program legmélyebb, társadalmi szintű hatása. A közösség fogalma azonban eltérő jelentéssel bír a nagyvárosi egyetemisták, a falusi szórványmagyarság és az intézményesült központok számára.

3.4.1.
Közösség a nagyvárosban

Több interjúalany is a „család” metaforát használta a közösség leírására, különösen a nagyvárosi, elidegenedett környezetben. A kolozsvári táncház esetében az épület és a programok egyfajta „fészket” jelentenek a városba kerülő, otthonról elszakadt fiatal egyetemi hallgatók számára: *„Mindenki megtalálja a helyét, tehát szinte aki most feljön elsőre, otthonról elszakad, az egy biztonságot talál itt ebben a nagy zűrzavarban… […] itt mintha egy fészket találnának sokan, és a táncházasok is […] Van egy ilyen lokális identitása ennek a helynek.”*[27]

Hasonló a tapasztalat a vizsgált kolozsvári tánccsoport esetében, amelynek tagjai szinte állandó résztvevői is a fent említett tánchéznak. A két szervezet működése kölcsönösen erősíti egymást, így a támogatásuk hatványozott eredményt és sikert jelent a Csoóri Sándor Programban. Itt a közösség a támogató hátteret, az elfogadó közeget jelenti, amely megtartó erővel bír. *„Család, barátok, társaság, szórakozás. Hát az az igazság, hogy mindig is megvolt ez a családiasabb hangulat. […] Érződik egy olyan bizalmi dolog, hogy ha bármi történik valakivel, akkor úgy valahogy úgy felkarolja a csoport.”*[28]

27 TVE_3TH_CSSP_RO
28 TVE_5NT_CSSP_RO

3.4.2.
A kisfalvakban működő szervezetek

Falusi környezetben a néptánccsoport közösségéhez tartozni szinte az egyetlen alternatíva az elmagányosodás és a társadalmi atomizáció ellen. Itt a CSSP nem luxus, hanem a közösségi élet fenntartásának egyetlen eszköze: *„Ha nincs ez a néptánccsoport, akkor ez annyira kis falu, hogy más alternatíva nincs. Van egy focipálya. Meg a kocsma. […] Ez segít arra, hogy ez az atomizált világ ne verje még jobban szét a fiatalokat.”*[29]

Tacson a közösségi munka összefonódik az egyházzal és a falu túlélésével, ahol a kézműves egyesület és az egyház szimbiózisban dolgozik: *„Közösség nélkül igazából élet van, de mondjam úgy, hogy nincs értelme az életnek… […] nálunk úgy működnek a dolgok, ugye kicsi közösség vagyunk, és akkor nagyon jó viszonyban vagyunk az egyházzal… Mi úgy az egyház területén, mint egyesület terén, falu terén, együtt csináljuk.”*[30]

3.4.3.
Szórványspecifikus kihívások és demográfiai fogyás

Szászrégenben a szórványhelyzet speciális finanszírozási igényeket vet fel (utazási költségek a központokba), amit a jelenlegi rendszer nem mindig kompenzál. A régió helyi magyar közösségének drámai fogyása sürgetővé teszi a beavatkozást. *„Nagyon szorgalmazom azt, hogy szórványként tekintsünk önmagunkra, mások is szórványként tekintsenek ránk, mert nem feltétlenül az a 20%-os számbeli limit az, ami a szórványságot definiálja, hanem maga az erőforrások is, amelyekhez eljutunk. […] 30 év alatt elvesztettük felét a magyar lakosságnak. […] Marosvécsen is úgy néz ki, hogy meg fog szűnni az iskola. […] De ugyanakkor azt látom, hogy sokszor egy hátrány számunkra az, hogy nem egy tömbmagyarságban levő szervezetről van szó. Szórványban vagyunk, egy kisvárosban, ez minket negatívan érint a pályázat szempontjából. Úgy gondolom, hogy az elbírálók előnyben részesítik a nagyobb magyar közösségekben dolgozó szervezeteket.”*[31]

3.4.4.
Interetnikus kapcsolatok

Az interetnikus kapcsolatok terén vegyes a kép. Míg Kolozsváron megjelennek külföldiek és románok is a táncházakban, a befogadásuk nem mindig zökkenőmentes. A táncház vezetője őszintén beszélt a közösség zártságáról: *„Nem vagyunk egy nagyon befogadó közösség, amúgy még úgy se, hogy most jön egy idegen magyar ebbe a zárt közösségbe… Ahogy egy idegen anyanyelvű vagy éppen aki egyszer kicsit különbözik tőlünk, itt van, azt már nem mindenki, de biztos van, aki kinézi.”*[32]

29 KJ_10NT_CSSP_RO
30 KJ_3TA_CSSP_RO
31 VA_3ZO_CSSP_RO
32 TVE_3TH_CSSP_RO

Egy másik Kolozs megyei tánccsoport arról számolt be, hogy bár fellépnek román ünnepeken, ez inkább reprezentáció, mint valódi integráció. Az iskolai közegben a felszerelt magyar táncterem irigységet szülhet a román kollégákban, ami feszültségforrás. *„Tehát mi vagyunk az a nemzetiségi folt az egész műsorukban… […] És megosztottam azt a részt, amikor a román forgatóst táncolták, az iskolának a Facebook-oldalán. Ketten lájkolták, és az is mind a kettő magyar kollega volt.”*[33]

Ugyanakkor a marosvásárhelyi tapasztalat szerint az interkulturális programok (magyar–román hatások bemutatása) bár nemes célt szolgálnak, a román közönség érdeklődésének hiánya miatt gyakran egyoldalúvá válnak. *„Sajnos valamilyen formában nem jut el a románokhoz ez, hogy elég ember jöjjön el, mert ha már interkulturalitásról van szó, akkor fele-fele arányban kéne legyen a közönség is… Így egy pár román kultúremberen kívül máshoz nem jutott el.”*[34]

Összességében a Csoóri Sándor Program az erdélyi szórványban és a városi központokban egyaránt nélkülözhetetlen erőforrássá vált. A program nemcsak a népi kultúra megőrzését segíti elő, hanem közösségmegtartó erőként is funkcionál. Míg a városokban a minőségi szakmai munka garanciája, addig a kisebb településeken sok esetben az a forrás, amely életben tartja a magyar közösségi életet. A rendszer hatékonyabb működése érdekében azonban elengedhetetlen a pályázók differenciáltabb kezelése, a szórványhelyzetből adódó hátrányok kompenzálása, valamint az adminisztrációs folyamatok életszerűbbé tétele.

33 TVE_6NT_CSSP_RO
34 KJ_2TH_CSSP_RO

4.
PARTIUMI ÉS BÁNSÁGI TAPASZTALATOK

Az erdélyi magyar népi kultúra megőrzésének és továbbörökítésének egyik legkritikusabb, ugyanakkor legdinamikusabb színtere a Partium és a Bánság területe. Ezen a földrajzilag kiterjedt, etnikailag és felekezetileg is rendkívül heterogén vidéken a magyar közösségek kulturális élete alapvetően eltérő a tömbmagyarság viszonyaihoz képest. Míg a tömbvidékeken a hagyományok organikusabb továbbélése vagy azok színpadi reprezentációja dominálhat, addig a szórványban és a nyelvhatáron mozgó partiumi településeken a népi kultúra ápolása nem csupán esztétikai vagy szórakozási kérdés, hanem a megmaradás, az identitásőrzés és a közösségi hálózatok fenntartásának egyik utolsó, létfontosságú védvonala.

Ez a fejezet az alábbi kisebb régiók meghatározó, népi kultúrával foglalkozó civil szervezeteinek tapasztalataira, belső működési mechanizmusaira és jövőképére alapozva kíván átfogó képet adni a szektor jelenlegi állapotáról.

4.1.
Nagyvárad és a Partium déli része

Nagyváradon két, egymástól profiljában és múltjában eltérő, de a CSSP révén összekapcsolódó szervezet került a vizsgálat fókuszába. A nagyváradi zenekar és egyesület a „szolgáltatói oldalról" érkező intézményesülés iskolapéldája. Eredetileg zenekarként működtek, és egy nagyobb alapítványon keresztül pályáztak, majd a növekvő adminisztrációs igények miatt önálló jogi személyiséget hoztak létre. Fő céljuk a nagyváradi táncházmozgalom újraélesztése volt. A vezető beszámolója szerint a cél az volt, hogy a mozgalmat *„a 2000-es évek eleji felvirágzására visszahozzuk"*.[35] Elbeszélése rávilágít a zenekarok kettős szerepére: egyszerre kedvezményezettek és a program motorjai.

A nagyváradi kulturális központ (alapítvány) több mint két évtizedes múlttal rendelkező, egyházi háttérből induló, komplex intézményrendszer. Egy olyan szervezet, amely a zeneóvodától a felnőtt együttesekig a teljes spektrumot lefedi. Jellemzőjük a szakszerű minőségelvűség – *„vállaljuk ezt, hogy fanatikus módon… csak kizárólag a magyar népművészeti elemeket igyekszünk megélni"*.[36]

35 VA_1TH_CSSP_RO
36 VA_2NT CSSP RO

4.2.
Szatmár és a Partium északi része

Ezen a területen a szervezetek kényszerű specializációja és a határmenti helyzetből adódó lehetőségek dominálnak. A szatmárnémeti kézműves egyesület a tárgyalkotó népművészetre és a közösségi terek működtetésére fókuszál. Különlegességük az élménypedagógia és az ökologikus szemlélet ötvözése a hagyományőrzéssel, amivel a városi, *„bolti zöldségen élő"* fiatalokat is képesek megszólítani. A szervezet története jellemző példája a finanszírozási bizonytalanságnak. A kezdeti nagy összegű támogatások későbbi csökkenése komoly újratervezésre kényszerítette őket. A nagykárolyi kulturális egyesület egy kisvárosi modellkísérletet tár elénk, ahol a szervezet kényszerűségből differenciálódott. Mivel a CSSP egy szervezetnek korlátozott számú kategóriában enged pályázni, létrehoztak egy testvéregyesületet, hogy a néptánc mellett a kézművességet is finanszírozni tudják.

4.3.
Zilah és Szilágyság

A szilágysági régióban a szervezeteknek egyszerre kell küzdeniük a szakmai elszigeteltséggel és a politikai-közéleti nehézségekkel. A zilahi egyesület a régió mindenese. Munkájuk felöleli a teljes korosztályt az óvodásoktól egészen a felnőttekig, és kiterjed a környező falvakra is. Az interjú rávilágít a *„látványos fesztiválozás"* és a *„csendes, mélyépítő munka"* közötti finanszírozási feszültségekre, valamint a helyi oktatói kapacitások végletekig feszített voltára.

Az ákosi egyesület egy falusi bázisú, de regionális hatókörű szervezet, tevékenységük központjában a családias közösségépítés áll. Kiemelkedő a régióban egyedülállóan gazdag viselettáruk, amelyet szinte kizárólag a CSSP forrásaiból hoztak létre, ezzel demonstrálva a program erejét.

4.4.
Temesvár és a Bánság

A temesvári kulturális egyesület a klasszikus szórványhelyzetben működő szervezet prototípusát mutatja be, hiszen a népi kultúra az asszimiláció elleni küzdelem eszköze. A szervezet a helyi magyar iskolával szimbiózisban működve próbál „magyar szigeteket" fenntartani. *„Temes megye nagyon-nagyon rohamosan elrománosodik… a néptánc, a táncház, a mi programjaink azok, ahol igazából az ő [magyar] identitását erősítik"*.[37]

37 DL_13NT_CSSP_RO

A táncházmozgalom és a népi kultúra megélése a néptáncegyüttesek és a tudatosan szervezett civil közösségek kiváltságává, sőt missziójává válik. A táncházakban megfordulók többsége táncol valamely néptáncegyüttesben, vagy gyermekként részt vesz valamelyik szervezet oktatási programjában. Ezek a szervezetek környezetüktől függően sajátos funkciókat töltenek be, amelyek a régió jellegzetességeiből fakadnak: a szórványban (mint Temesvár vagy Zilah) a magyarság összetartozásának szinte kizárólagos jelképévé és fizikai terévé válnak, míg a nagyobb magyar lakossággal rendelkező városokban (Nagyvárad, Szatmárnémeti) a minőségi kulturális alternatívát és a tudatos hagyományőrzést jelentik a szülők és gyermekeik számára.

A tendencia a legtöbb helyen azt az irányt mutatja, hogy az intézményesült formák veszik át a közösségszervezés szerepét. A néptáncoktatók és vezetők felelőssége ebben a régióban talán még súlyosabb, mint a tömbmagyarságban. A nagyváradi alapítvány munkáját ezért is a tudatosság jellemzi, amely a legkisebbektől a felnőttekig ível, és garancia arra, hogy a népi kultúra ne váljon holt anyaggá. *„A zenei nevelés teljes mértékben a népi gyermekjáték dallamvilágára épül fel, jeles napokra, hagyományokra, ünnepkörökre, és gyakorlatilag 23 éve az intézmény minden tevékenysége a népművészetet igyekszik képviselni”.*[38]

4.5.
A CSSP által elnyert támogatások anyagi hasznosulása

A Csoóri Sándor Alapból elnyert támogatás a néptáncegyüttesek, valamint a kulturális szervezetek számára stabilitást nyújtott. A támogatás nem csupán anyagi biztonságot jelentett, hanem a tervezhetőség lehetőségét is egyaránt. *„Tudtuk, láttuk, tapasztaltuk, hogy egy olyan lehetőség van előttünk, ahol hosszú távon lehet egy picikét gondolkodni… Nem kirándulni mentünk, nem nyaralni mentünk belőle, hanem építkeztünk”.*[39] Ezzel összességében a program nemcsak az oktatás színvonalának emelkedéséhez járult hozzá, hanem az együttesek saját közösségeikre gyakorolt hatását is egyedi tervek szerint befolyásolta. A néptáncegyüttesek helyzetének minőségi javulása pedig ahhoz is hozzájárult, hogy nagyobb igény lett a népzeneoktatásra, népi kézművességre és a minőségi táncházakra. A nagyváradi zenekar például a támogatás segítségével tudta újraéleszteni a városi táncházmozgalmat, visszahozva a 2000-es évek eleji pezsgést.

A megkérdezett partiumi és bánsági táncegyüttesek és kulturális szervezetek egyéni igényeikhez igazodva, de mégis jól kirajzolódó mintázatok mentén költötték el az alapból elnyert támogatást.

Szinte minden szervezet esetében elsődleges az oktatók tiszteletdíjának fedezése, hiszen ez képezi a programok stabilitásának alapját. A nagyváradi alapítvány vezetője kiemelte, hogy az önkéntességre nem lehet hosszú távon építeni. *„Azt, hogy rendszeresen és hosszú távon és megbízható módon önkéntesekkel dolgozni lehetetlen… ezért mi úgy építkeztünk, hogy az oktatóink és a munkatársaink mind alkalmazott munkatársak”.*[40]

38 VA_2_NT_CSSP_RO
39 VA_2_NT_CSSP_RO
40 VA_2_NT_CSSP_RO

A nagykárolyi egyesület is az oktatókra fordította a támogatást, ami lehetővé tette, hogy a környékbeli oktatóhiányt leküzdve Nyíregyházáról hívjanak szakembereket. Temesváron az egyesület a támogatás nélkül nem tudná megfizetni a Békés megyéből járó oktató házaspárt vagy a vendégkoreográfusokat.

A támogatás talán leglátványosabb eredménye a viselettárak minőségi cseréje és bővítése. Az ákosi egyesület esetében a viseletállomány 95%-a a támogatásnak köszönhető. *„Mi örültünk, ha volt egy szoknyánk innen-onnan összeszedve… ahhoz képest most… van a viseletárunkban olyan felhozatalunk, hogy merünk álmodni.”*[41]

A zilahi egyesület számára is óriási előrelépés volt, hogy a támogatásból saját kalotaszegi csizmát, bujkát és muszulyt tudtak vásárolni. A hangszervásárlás terén a nagykárolyi egyesület példája kiemelkedő. Mivel a városban nem volt hagyománya a népzenei képzésnek, a szülők bizalmát csak úgy tudták elnyerni, ha ők biztosították a hangszereket a gyerekeknek. *„Nagyon nehéz lett volna úgy beindítani ezt a népzenei képzést, hogyha nem biztosítunk hangszereket a gyerekeknek… Erre nagyon sok pénzt fordítottunk.”*[42]

A szatmárnémeti egyesület a kézműves tevékenységekhez szükséges nagy értékű eszközöket – szövőszéket, kártológépet – szerzett be a pályázati támogatásból, amelyek nélkülözhetetlenek a hagyományos technikák bemutatásához és oktatásához.

A pályázatokból fedezett költségek között megjelennek az infrastrukturális kiadások is, amelyek a szervezetek fizikai létéhez szükségesek. Szintén a szatmári egyesület esetében a székház bérleti díjának kifizetése volt az egyik legfontosabb tétel, amit a CSSP tett lehetővé.

A nagyváradi alapítvány a hangtechnikai felszereltségét fejlesztette tudatosan, hosszú távra tervezve, hogy a rendezvényeik hangosítása ne jelentsen folyamatos kiadást. *„Megterveztük, nagyoknak terveztük magunkat, és lépésről lépésre így kezdtük, technikai szempontból mondom ezt, így kezdtünk felépítkezni. Két hangfalat vettünk, de olyant, hogy 20 év múlva azok megfeleljenek egy nagyobb rendszernek.”*[43]

A támogatások jelentős részét fordítják a szervezetek a közösségi élményt nyújtó rendezvényekre, táborokra és utazásokra. A nagyváradi zenekar a támogatás segítségével indította be a rendszeres, élő zenés táncházakat, amelyek mára a város kulturális életének szerves részévé váltak. Az ákosi egyesület számára a „csapatos” pólók beszerzése vált egyfajta „beavatási szertartássá”, ami a gyerekek számára a közösséghez tartozás büszke jelképe lett.

41 DL_12NT_CSSP_RO
42 DL_1NT_CSSP_RO
43 VA_2_NT_CSSP_RO

4.6.
A CSSP népművészeti tevékenységekre kifejtett hatása

A 2017–2025 közötti időszakot tekintve a pályázó szervezetek szempontjából a CSSP két dolgot eredményezett: egyrészt a programok folyamatos fenntarthatóságát biztosította, másrészt új programok és minőségi szintek felé engedett nyitni. Egyrészt tehát az elnyert támogatások miatt a pedagógusok díját nem a résztvevők létszáma határozta meg (a népművészeti tevékenységekben amúgy elfogadott, de bizonytalan tagságdíjas rendszeren belül), hanem stabil óradíjjal lehetett őket foglalkoztatni. Ez lehetővé tette, hogy olyan távolabbi vagy hátrányosabb helyzetű közösségekbe is eljuttassák az oktatást, ahol a szülők anyagi hozzájárulása nem lett volna elegendő. Az ákosi egyesület például 2017 óta nem kér tandíjat az egyik csoportjától az utánpótlás nevelése érdekében. *„Tehát itt egy csoportot általában vagy teljesen, akik fellépni járnak, nekik szokott ez a lehetősége lenni, hogy akkor ők ebből az oktatásból ingyen részesültek. Igazából 2017-től mi nem kértünk ettől a csoporttól semmiféle anyagi hozzájárulást az oktatásért."*[44]

Másrészt a támogatás feloldotta a programok megvalósítását akadályozó fizikai korlátokat. A nagykárolyi egyesület a CSSP segítségével indította el a kobozoktatást és hozott létre moldvai népzenét játszó zenekart, ami a Partiumban egy ideig egyedülálló volt. *„Tehát volt rendszeres furulyaoktatás, citeraoktatás, vonósoktatás, viszont kobozoktatást a Csoóri Sándor Program segítségével tudtunk beindítani, és így lett moldvai zenekarunk, ami Partiumban egyedülálló volt, most már vannak szerencsére máshol is ilyen megmozdulások, de mivel ez úttörő elképzelés volt, és nem volt rá akkor még lehetőség, hogy közel találunk oktatót."*[45]

A nagyváradi alapítvány esetében a támogatás tette lehetővé a létszám robbanásszerű növekedését és a minőségi fejlődést, ami mára 300 gyermek napi szintű foglalkoztatását jelenti.

„2002-ben hat taggal indult, ma körülbelül 150-160 tagja van az együttesnek, közel 100 gyermek az óvodában. […] több mint 300 gyerekkel foglalkozunk napi szinten, ahol az élő zene, a néphagyomány, a kézművesség, tehát gyakorlatilag a népművészet a napjainkat reggeltől estig átfonja."[46]

44 DL_12NT_CSSP_RO
45 DL_1NT_CSSP_RO
46 VA_2_NT_CSSP_RO

4.7.
A CSSP helyi és regionális közösségekre kifejtett hatása

A CSSP egyértelműen fellendítette a támogatott szervezetek programjainak működését, de a legmélyrehatóbb hatása a közösségek belső szöveténekmegerősödésében érhető tetten. A hatásvizsgálat ezen fejezetében arra keressük a választ, hogy a szervezetek hogyan hatnak településeik közösségeire.

A vizsgált szervezeteknél a közösség fogalma a korábbi táncházas példákhoz hasonlóan gyakran a család metaforájával írható le. Az ákosi egyesület vezetője a „család" kifejezést használta arra a jelenségre, amikor a szülők, nagyszülők és gyerekek egyaránt a közösség aktív részévé válnak. Az András-napi disznóvágás és táncház nem csupán egy rendezvény, hanem egy közösségi rítus, ahol a szülők önkéntesen dolgoznak, mert „szeretnek ott lenni".

Hasonlóan, a temesvári szervezetnél az egyesületi „család" jelenti azt a megtartó erőt, amely a szórványban élő magyar gyermekek identitását óvja. A vezető szerint *„maga az a tény, hogy ő [a gyermek] egy olyan közösségbe járhat, ahol magyarul beszélnek, csak magyarul tanul énekeket… ez mindenképp csakis fejlesztő hatású és identitáserősítő".*[47] Itt a közösség nemcsak a táncról szól, hanem a nyelv és a kultúra túléléséről.

Míg helyi szinten erős, családias jellegű közösségek jöttek létre, regionális szinten a CSSP hatása még nem eredményezett átfogó hálózatosodást. A székelyföldi és a belső erdélyi tapasztalatokhoz hasonlóan a szatmárnémeti egyesület vezetője kifejezetten hiányolta az intézmények közötti kapcsolatot, szervezett együttműködést. *„Nekem, ami nagyon hiányzik ebből az egészből, az a hálózat… nagyon vagány lenne valami olyasmit kitalálni, ami ezeket a szervezeteket összeköti szervesen".*[48] Bár vannak informális kapcsolatok, hiányzik egy strukturált rendszer, amely lehetővé tenné a tapasztalatcserét és az erőforrások (pl. oktatók, eszközök) hatékonyabb megosztását.

A szórványvidékeken (Temesvár, Zilah) a néptánccsoportok a „magyar szigetek" szerepét töltik be. A szülők sokszor azért hozzák a gyerekeket, mert szeretnék színpadon látni őket, de a vezetők feladata, hogy ebből a motivációból valódi közösségi elköteleződést kovácsoljanak. A temesvári példa mutatja, hogy ez a munka sikeres. A vegyes házasságból származó gyerekek is megtalálják a helyüket a közösségben, és az identitásuk részévé válik a magyar kultúra. *„Merthogy ez a célunk, hogy ő itt jól érezze magát, úgy nőjön fel, hogy az iskolában megélt évek azok mindenképp pozitív hatással legyenek, és ő majd a gyermekét idehozza. Merthogy ez a nagyon messzi vagy távlati célunk, hogy megmaradjon magyarnak ő úgy, hogy a gyermekét is idehozza. Nekem van egy ilyen mondásom, nagyon szeretem, hogy én nem attól vagyok magyar, hogy az édesanyám, édesapám magyar, hanem attól vagyok magyar, hogy az unokám is magyar lesz."*[49]

A Csoóri Sándor Program a vizsgált régióban nem csupán kulturális programokat finanszíroz, hanem a magyar közösségek megmaradását és megerősödését szolgálja. A támogatások nélkül a legtöbb szervezet működése ellehetetlenülne vagy visszasüllyedne egy sokkal alacsonyabb szintre. A program életmentő szerepe vitathatatlan, ugyanakkor a rendszer finomhangolása és a negatív jelenségek visszaszorítása elengedhetetlen a hosszú távú sikerhez.

47 DL_13NT_CSSP_RO
48 DL_1TA_CSSP_RO
49 DL_13NT_CSSP_RO

5.
ÖSSZEGZÉS

Összegzésképpen megállapítható, hogy a Csoóri Sándor Program a vizsgált 2017–2025-ös időszakban a Kárpát-medence keleti régióiban a magyar népi kultúra megőrzésének és revitalizációjának legfőbb stratégiai katalizátorává vált. A kutatás eredményei egyértelműen igazolják, hogy a program nem csupán a pénzügyi stabilitást biztosította a civil szervezetek és informális közösségek számára, hanem egy olyan minőségi paradigmaváltást indított el, amely a „másodkézből" beszerzett eszközök világától a professzionális, tájegységhű és szakmailag hiteles értékőrzés felé terelte a mozgalmat. A CSSP hatása messze túlmutat a puszta hagyományőrzésen. Olyan társadalmi kohéziós erőként funkcionál, amely a szórványterületeken az identitás megőrzését, a tömbmagyarság körében pedig a közösségi élet megújulásának alapját jelenti.

Ugyanakkor az elemzés rávilágított a fenntarthatóság és a módszertani finomhangolás elkerülhetetlen szükségességére is. A jövőbeli stratégiák kidolgozásakor kiemelt figyelmet kell fordítani a „színpadiasítás" és a valódi közösségi élmény (táncházmozgalom) közötti kényes egyensúly fenntartására, megelőzve, hogy a népi kultúra kizárólag reprezentációs eszközzé váljon. A pályázati rendszerben az adminisztratív rugalmasság növelése, a beruházási értékhatárok inflációkövető korrekciója, valamint a pályázati ciklusok tanévhez való igazítása olyan gyakorlati lépések, amelyek tovább növelhetnék a forrásfelhasználás hatékonyságát.

A Csoóri Sándor Program az érintett régiók magyar közösségei számára az egyetlen olyan átfogó védőháló, amely képes érdemben ellensúlyozni az asszimilációs folyamatokat és a globális tömegkultúra homogenizáló hatását. A program folytatása, valamint a kutatás nyomán megfogalmazott szakmai javaslatok mentén történő továbbfejlesztése nem csupán kulturális igény, hanem a nemzeti identitás és a regionális megmaradás szempontjából alapvető nemzetstratégiai érdek. A kutatás során tapasztalt elkötelezettség és szakmai fejlődés igazolja, hogy a befektetett erőforrások valódi, hosszú távú közösségi tőkévé értek.

2.2.

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSA FELVIDÉKEN

KÉSZÍTETTE: Farkas Rebeka Sára
Híves Csongor

2025 szeptemberében és októberében nyolc felvidéki, szlovákiai magyar, a Csoóri Sándor Program támogatásaira pályázatot benyújtott kulturális szervezet körében végeztünk felmérést, melynek célja a program hatásának feltérképezése és a népművészet jelenlegi helyzetének mélyebb megértése.

A felmérésben részt vevő valamennyi szervezet számára létfontosságúak a Csoóri Sándor Program által biztosított pályázati összegek, melyek az adott szervezet fenntartásához szükséges források körébe csatornázódnak be. A legtöbb esetben a CSSP szerepét a fenntartás, a működéshez szükséges alapvető körülmények megteremtésének pályázataként írták le: *„Ha nem lenne ez a Csoóri Sándor Alap és a Bethlen Gábor Alap, akkor mi nem tudnánk így működni.”*[1] Ennek legfőbb oka az, hogy a CSSP-nél van lehetőségük – a legtöbb magyarországi, szlovákiai és regionális pályázattal ellentétben – eseményeken, rendezvényeken, tehát a teljesítmény alapú programokon túl is pályázni. Ezek, mint a bérleti díj, a viselet, a hangszerek, a technikai eszközök és zenészek fogadásának költségei – pályázat hiányában – akár önmagukban is gyakran leküzdhetetlen akadályként jelennének meg a szervezetek számára.

A személyes találkozások során lehetőségünk nyílt igazi sikertörténetekbe is betekintést nyerni. Egy tánc- és zeneoktatással is foglalkozó szervezet tapasztalatain keresztül be is tudjuk mutatni az effektív pályázási stratégia révén elérhető fejlődést. A tárgyalt szervezet közel 200 főt tud soraiban, a legkisebbektől az idősebb generációig valamennyi korosztályból. Egy ekkora méretű csoport számára komoly kihívást jelent a megfelelő mennyiségű és minőségű ruha és cipő biztosítása. A CSSP-nek köszönhetően elérték azt, hogy a próbákon is megfelelő minőségű cipőket tudnak használni, és jelentős mértékben növelték a rendelkezésükre álló viseletek bázisát is: *„Aztán akkor a csizmák viseleteknek nagyon nagy része, tehát… […] Jaj, például a próbacipők az, az majdnem mind Csoóri Sándor programos.[…] Alsószoknyából kevés van, örökké kevés van, tehát most megint varratnunk kell.”*[2] Akár közös fellépést is tudnak vállalni a többgenerációs csoportok, gördülékenyebbé vált a műsorszerkesztés. A szervezet másik profilja, a zeneoktatás szintén a CSSP pályázatoknak köszönhetően valósulhat meg – egyrészt hangszereket tudnak beszerezni: *„Hát az összes hangszerünk az Csoóri Sándor Program. Minden hangszerünk, a cimbalom, a nagybőgő, a dob, az ütőgardon, a cselló.”*[3] Másrészt pedig színvonalas magyarországi oktatókat szerződtetnek: *„No most, ha nem lenne a Csoóri Sándor Programon belül ez a népzeneoktatási pont, és mi nem kapnánk ott pénzt, akkor igen nagy bajba lennénk, mert az összes oktatót ebből fizetjük.”*[4] A néptánccsoportokhoz hasonlóan a zenészek ilyen fajta utánpótlásképzése komoly invesztícióként is felfogható a jövőre nézve, hiszen ezáltal egy folyamatosan újratermelődő „házi zenekar” megalkotásának a képe is lebeghet a vezetők szeme előtt. Ezt erősíti az a tény is, hogy a már létező zenekarok mellett az utánpótlásukban jelenleg további 26 fiatal kap népzenei oktatást: *„De viszont ott van az utánpótlás zenekar […] És még utánuk van az a 26 hegedűs gyerek, tehát mi most arra kiépítettük azt, hogy már a zenészeknek is van utánpótlás, nemcsak a táncosoknak.”*[5] Ez a szám akár soknak is tűnhet, de meg kell jegyezni, hogy a középiskolából kikerülő fiatalok jelentős része dönt a csoporttól távoli helyeken való egyetemi továbbtanulás vagy munkavállalás mellett, ami az ő ilyen értelemben vett „elvesztésüket” eredményezi.

1 HCS_1ZO_CSSP_SK
2 HCS_1ZO_CSSP_SK
3 HCS_1ZO_CSSP_SK
4 HCS_1ZO_CSSP_SK
5 HCS_1ZO_CSSP_SK

Ki kell azonban emelni, hogy a legtöbb csoport számára nem realitás a saját népzenészek képzése és alkalmazása. Számukra kiváló lehetőséget biztosít a CSSP pályázata, melynek keretein belül tudják a zenészeket fogadni. Egy táncscsoport vezetője kitért arra, hogy a koreográfiájukhoz szükséges zenét egy környékbeli együttessel veszik fel stúdióban, illetve a fontosabb próbákra el is hívják őket, a begyakorolt koreográfiát élő zenére próbálják el: *„Tehát a koreográfia-zenéinket ők szokták feljátszani [a zenészek]. Ennek is van egy költsége, zenészek költsége, stúdió költsége, tehát ezt, ezt is összeszámoljuk. Illetve van, hogy próbára is hívjuk őköt, amikor már úgy készen van a tánc, vagy mielőtt följátszásra vagy bemutatásra kerülne. Akkor ennek is van egy költsége."*[6] A színvonalas szolgáltatások iránti növekvő igényt jelzi a zenészek évről évre növekvő díja is. Ezt a jelenséget néhány csoportvezető az újonnan érkező pályázati források számlájára írja, melyhez a pályázási stratégiát is alakítaniuk kell: *„Zenészek, tudjuk, hogy menynyibe kerülnek, mer a [...] a Csoóri program felnyomta a népzenészeknek a díját."*[7]

A CSSP az utazási költségek és egyéb infrastrukturális támogatások révén bővítette, szélesítette a programban résztvevők fellépési lehetőségeit. A csoportok több rendezvényen vehettek részt, új helyszínekre jutottak el, mivel a pályázati pénz fedezte például az utazási költségeket, zenekari díjakat vagy a viseleteket. Volt olyan zenekar, amely a támogatás révén rengeteg iskolába el tudott jutni ingyenes bemutatókat tartani (legfeljebb útiköltség fejében), ami korábban nem lett volna lehetséges. Így a helyi és távolabbi közösségek is gyakrabban találkozhattak a népművészeti együttesek előadásaival: *„Ez a mostani Csoóri Sándor Programból lesz kifizetve, hogy mi erre a szlovák versenyre el tudtunk menni. Mert nincs rá más fedezetünk."*[8] *„Ezáltal a Csoóri Sándor Alapnak köszönhetően sokkal több helyre el tudtunk menni, ezáltal sokkal több táncos is el tudott jönni hozzánk táncolni, mert kiterjesztettük a munkánkat a régióba, és így a szórványban élő magyar területeken, ahol élnek még magyarok, akkor felléptünk."*[9] Az élmény és kultúra átadásával egyetemben lényeges pont az is, hogy az új helyszínek meglátogatása során maguk az előadók is új helyszínekre juthatnak el, mutathatják meg magukat közösségként. Különösen lényeges ez akkor, amikor gyermek- és ifjúsági csoportokról van szó, hiszen az utazások során új kapcsolatokra és élményekre tehetnek szert, erősíthetik nemzettudatukat, mely szempont nem elhanyagolható, különösen nem a határon túli, kisebbségi lét esetében. Egy ilyen csoportból a beszélgetőtársak a budapesti Táncháztalálkozóra való eljutást mint meghatározó élményt írták le. A Kárpát-medence legnagyobb néptáncos terepszemléjén igazán át tudták érezni azt, hogy minek a részesei, akár össznemzeti, akár táncos szinten: *„Ez egy konkrét példa, hogy a budapesti Táncháztalálkozóra el tudtuk vinni az egész csapatot szülőkkel és azt fizette a csoport [pályázati pénzből]."*[10]

Itt említhetjük meg továbbá a gyermekcsoportok táboroztatását is mint lényeges közösségépítő alkalmat, melynek során a résztvevők tudásanyagukat mélyíthetik el, illetve bővíthetik újonnan szerzett készségekkel, legyen ez tánc vagy zene: *„Hát nekem teljesen más közeg [a táborozás]. Ott is ismerkednek ugyanúgy, ott is, ott is a közösségbe vannak, ott is tapasztalatokat gyűjtenek. Nagyon fontos az, hogy azon kívül más oktatók is tanítják őket, mindenkitől mást szívnak be, úgymond a gyerekek, ugyanúgy ezt az egész közeget ismerjék meg, mert ez egy valamilyen zárt közeg is és nyitott is a néptáncosok[nak], azaz egy hihetetlen összetartó*

6 HCS_4NT_CSSP_SK
7 HCS_1NZ_CSSP_SK
8 HCS_1ZO_CSSP_SK
9 FRS_1NT_CSSP_SK
10 HCS_3NT_CSSP_SK

közösség, és nagyon-nagyon fontos, hogy ez ne csak helyben legyen, hanem bárhova elmennek, akkor ez ott is meglegyen. És ha ismerik egymást, akkor tényleg azonnali barátságok alakulnak ki."[11]

A kézművescsoportok esetében a táborok és fesztiválok az év kiemelt eseményei. A programok megszervezéséhez komoly anyagi háttér szükséges. Az alapanyagok beszerzése jelenti a legnagyobb költséget, erre minden évben pályázniuk kell a szervezőknek. Az előadók tiszteletdíja az egyik legfontosabb tétele az alapból elnyerhető támogatásnak, hiszen a szervezők ebből tudják megfizetni a mesterembereket, a kézművesek, az előadók munkáját, ebből tudják kifizetni a fellépő együtteseket. Az intézményi háttér hiánya miatt a pályázatok adnak lehetőséget a szakemberek tiszteletdíjának finanszírozására: *„Már ingyen nem jön el senki, egy pár száz euró kell rá. Eljön, ott alszik, kaja, pia, egész nap reggeltől estig bemutatózik, gyerekekkel foglalkozik."*[12] A táborokon túllépve a fesztiválok a helyi közösségek életének szerves részévé válnak, különösen nagy látogatottságot tudnak generálni. A látogatók a pályázatnak köszönhetően a színvonal növekedését is megtapasztalhatják: *„Van szakember, van komoly fellépő, van olyan ember tényleg, akit*[...] *a kézműves fesztivál esti program[ja] egy komoly, nívó[s] zenekar. Aki tényleg egy bizonyos szintet képvisel, mert azt tudni kell, hogy mi egyetlen rendezvényünkre se engedünk be kínai játékot* [...] *csak népművészeti kellékek vannak kirakva."*[13]

A CSSP annak ellenére, hogy az elmúlt években csökkentette az elnyerhető összegek mennyiségét, továbbra is szükséges és létfontosságú pillér a népművészeti szervezetek számára a Felvidéken. A szervezetek nagy része számára

11 HCS_3NT_CSSP_SK
12 FRS_1TA_CSSP_SK
13 FRS_1TA_CSSP_SK

állandó dilemma, hogy mekkora összegre pályázzanak, hiszen korábbi tapasztalataik szerint nem kapják meg a teljes kívánt támogatást, amivel meg tudnák teremteni a működés szükségleteit.

A CSSP támogatása közvetve vagy közvetetten a szervezeteken keresztül változó mennyiségű emberhez jut el. Az elérés mértéke függ a szervezet taglétszámától, annak aktivitásától, a sajtó és különféle médiumok (értve itt a multimédiás eszközöket is) használatától és annak módjától. A szervezetek ennek megfelelően igyekeznek minél szélesebb körben, minél nagyobb számú elérést generálni. A gyermekcsoportoknál az érdeklődők, nézők legfontosabb bázisa a szülői és rokoni réteg. Az, hogy gyermekük fellép egy-egy közösség előtt, pozitív visszacsatolása annak a bizalomnak, melyet gyermekük oktatóiba fektettek akkor, amikor őket rájuk bízták. A gyermekek számára pedig öröm és bizonyítási lehetőség szüleik és családtagjaik előtt szerepelni. További szélesebb elérés generálása érdekében a szervezetek az internetes közösségi felületeket is használják, a megszokott Facebook mellett újabban az Instagram és a TikTok is egyre többször felmerül, ahol tudják hirdetni az eseményeiket, és beszámolnak tevékenységükről. A televízió és rádió nyújtotta lehetőségeket már ritkábban veszik igénybe, de annál gyakrabb a helyi és országos szintű újságok, lapok alkalmazása, mely széleskörű lefedettséget tud biztosítani: *„De van Facebook, illetve bizonyos időközönként jelentetünk meg a* […] *városi újságba, meg a* […] *újságba valami cikkeket, vagy egy kis rövid beszámolót, csak hogy lássák, hogy vagyunk. Van, van erre lehetőség, egy évben megvan, hogy mennyi, mekkora felületet tudnak minden szervezetnek biztosítani, és akkor ezt próbáljuk kihasználni. Nem mindig, de van, hogy ez kijön. Hát ez minden háztartásba eljut. Nekünk nem kerül pénzbe, csak egy kis időráfordítás.”*[14]

A népművészeti revival kultúraközvetítő szerepe a felvidéki magyarság szempontjából kiemelkedően fontos. A kérdezettek kiemelték a közösség szerepét, tevékenységük közösségépítő, erősítő hatását. Az általuk szervezett és tartott programokon a számarányának csökkenésével küzdő kisebbségi magyarság közös élményeket szerezhet saját kultúrájának megélésével, mely identitásuk erősítésében létfontosságú. A CSSP közösségi hálót is épített a szervezetek között, összehozta a felvidéki, anyaországi és egyéb határon túli népművészeti csoportokat, erősítve az információcserét és együttműködést: *„És eleve, hogyha a gyerekeknek ilyen közösségi élményeket is adunk, meg a fiataloknak, illetve az asszonyoknak is, önekik erősödik a magyar öntudatuk. Tehát főleg nekünk itt, határon túli magyaroknak nagyon fontos Kárpát-medencei szinten olyan helyekre elvinni őket, vagy olyan fellépésekre…, sőt ennek köszönhetően más tánccsoportokkal megismerkedtünk. Kapcsolatok kialakultak, ami szerintem nagyon közösségi erő és megtartja ezt az erőt.”*[15]

A kérdezett csoportok annak érdekében, hogy minél több érdeklődőt elérhessenek és újakat tudjanak megszólítani, folyamatosan keresik az új ötleteket. Egy zenével és néptánccal, illetve egy kézművességgel foglalkozó szervezet előremutató terveit mutatjuk most be, melyek megvalósításához nagyobb mennyiségű pályázati pénz elnyerése szükséges. A táncos-zenés szervezet egy rendszeres táncház megtartásának lehetőségét vetette fel, mely a megszokott látogatói körön túl újakat, a néptánc tekintetében „laikusokat” is szeretne bevonzani: *„Szó szerint ez lenne a neve, hogy Rendszeres Táncház* […]. *Érted, hogy minden hónapban egy péntek este, mert a szombaton már mindenki van mindenhol, meg évfordulók meg kirándulnak. Lenne egy hely, nem a próbaterem persze, és akkor minden hónap mit tudom én 3. péntek éjjel, 4. péntekén vagy 1. péntek, és lenne gyerektáncház és felnőtt-táncház, és tudná a nép, hogy oda lehet menni magyar néptáncot táncolni, tanulni nemcsak táncosnak, hanem laikusnak, mert a táncház arra van, hogy beállsz körbe, és téged ott megtanítgatnak táncolni. Tehát akkor még több ember ki tudná ezt próbálni, mert most a járásba csak aki néptánc, meg mindenhol úgy van, aki néptánccsoport tagja, az tud összetalálkozni néptánccal.”*[16]

A kézműves csoport fesztiváljai és táborai számára rendelkezik sátrakkal, játszóudvarral, kézművesházzal és árusításra alkalmas helyekkel, azonban saját színpadjuk nincs. Pályázati segítségből szeretnének egy csűrszínházat megvalósítani, ami nélkül jelenleg csupán korlátozott körülmények között tudják megszervezni a fesztivált, valamint mivel a helyszínük egy iskola udvarán van, a színpad létesítésének a tágabb közösségen belül véve is komoly fejlesztési értéke lenne: *„Csináltunk egy komoly látványtervet a csűrszínpadunkra. A kézművesházban végülis megvan nagyjából mindenünk, minden évben van a nagy fesztivál, nemcsak a fesztivál keretén belül, de kis piacaink vannak, gyerekudvarunk van, játszóházak, felnőttképzés. Megterveztettünk egy gyönyörű csűrszínpadot, amely beleillett volna ennek a kézművesháznak meg a környékének látképébe is.* […] *Ez nemcsak úgy csűrszínpad, hogy fellépésre volna, eleve az iskolaudvaron vagyunk. Iskola, óvoda ott van. Kinti tanítást tarthatnának a gyerekeknek. A kézművesház udvarán. Azért is szerettük volna ezt a csűrszínpadot is.”*[17] A fenti két példa a további, reálisan elérhető fejlődési és fejlesztési lehetőségekre mutat rá, melyekből a pályázókon túl a régiók lakosai is profitálni tudnának.

A fenti rövid összegzésből, mely kvalitatív információkon és a pályázók többéves tapasztalatán alapszik, leszűrhetjük, hogy egységesen pozitív visszajelzések érkeztek, a pályázók a programot hasznosnak találják. Arra a kérdésre, hogy tudnának-e, és ha igen, hogyan működnének a CSSP pályázatai nélkül, a legtöbb esetben olyan válaszok születtek, melyek a szervezetek visszafogottabb működésére utaltak: *„Úgyhogy tudnánk működni, viszont semmit nem tudnánk csinálni.”*[18], vagy *„a Csoóri ebből a szempontból, hát nem mondom, hogy tartja el a csapatot, de, de óriási segítség. Nélküle nem tudnánk ezt így működtetni, ennyire, ahogy működünk.”*[19] A Csoóri Sándor Program megjelenése a felvidéki térségben és a magával hozott anyagi és szakmai tőke a programból részesedő szervezetek számára a minőségbéli növekedés egyedüli ilyenfajta lehetőségét adta meg.

Végezetül, egy a felmérésben részt vevő csoportvezető érzékletesen összegzi a CSSP szerepét és súlyát napjainkban: *„Okvetlen mondd meg nekik, hogy legyenek sokáig! Legyenek sokáig a Csoóri Program, mert akkor [ha nem,] mi itt nagyon bajba leszünk.”*[20]

14 HCS_4NT_CSSP_SK
15 HCS_1NZ_CSSP_SK
16 HCS_1ZO_CSSP_SK
17 FRS_1TA_CSSP_SK
18 HCS_4NT_CSSP_SK
19 HCS_3NT_CSSP_SK
20 HCS_1ZO_CSSP_SK

2.3.

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSA KÁRPÁTALJÁN

KÉSZÍTETTE: Kész Barnabás
Kész Margit

1.
A PROGRAM POZITÍV HATÁSA ÉS EREDMÉNYEI

1.1.
A program jelentősége

A beszélgetések[1] során kirajzolódó legegyértelműbb és legfontosabb megállapítás, hogy a Csoóri Sándor Program nem csupán támogatási forma, hanem a kárpátaljai magyar kulturális és hagyományőrző élet meghatározó, éltető forrása. Ez a megállapítás kivétel nélkül minden interjúalanynál visszatérő elem volt. A megszólított szervezetek tehát – profiljuktól függetlenül – egzisztenciálisan függnek a CSSP-től:

„Hát gyakorlatilag azt mondom, hogy mi 100%-ban csakis a Csoóri-támogatásból létezünk. Tehát, hogyha nekünk nincs Csoóri, akkor mi húzhatjuk le a rolót, vehetjük a batyunkat, és mehetünk világgá. De ezt most komolyan mondom."[2]

„A Csoóri Sándor Program, ha nem indul be, akkor mi nem pályázhatunk. Akkor lehet, hogy ez az épület sincs. Vagyis megvan, de nem a mi fennhatóságunk alatt van, hanem borbélyszalon, vagy masszázsszalon. […] Ezt a Csoóri Sándor Programból kezdtük meg. Most már más források is bejöttek, és próbáljuk abba áthelyezni a nagyobb kifizetéseket. […] Tehát mi, mi mindent nulláról kezdtünk. Nekem volt négy harmonikám, volt egy brácsám, meg volt egy nagybőgőnk. […] Ezzel kezdtük meg. A Csoóri Sándor Programból vehettünk citerákat. A Csoóri Sándor Programból vehettünk hangszereket, hegedűt, brácsát. Akkor, én bevallom őszintén, a viseleteket nem tudom szám szerint, de meg tudom mutatni, hogy nem 10 viseletünk van, és nem 20 viseletünk."[3]

Más szervezetek képviselői hasonlóan nyilatkoztak, kiemelve, hogy a program nélkül nem tudnák folytatni a munkát vagy fizetni az oktatókat, ami a működés alapfeltétele: *„Most ki merem jelenteni, hogy ha a Csoóri-program egyik napról a másikra nem lenne, nem biztos, hogy tudnánk folytatni a munkát."*[4]

„Azóta mi már csak itt a Csoóri Sándor Programnál pályázunk. És hát e nélkül, azt kell mondjam, hogy nem tudnánk létezni manapság."[5]

1 Az interjúk a Csoóri Sándor Program (továbbiakban CSSP) nyolc meghatározó, de profiljában eltérő kárpátaljai kulturális intézmény, szervezet vezetőjével, képviselőjével készültek.
2 KM_1.1-3ZO_CSSP_UA.
3 KM_1NZ_CSSP_UA.
4 KM_5.1NT_CSSP_UA.
5 KB_1.1-2NT_CSSP_UA.

Ez a fajta függőség egyértelműen jelzi a program stratégiai fontosságát a kárpátaljai magyar identitás megőrzésében. Mindemellett a beszélgetésekből körvonalazódik, hogy az érintettek számára a CSSP által nyújtott lehetőségek alapvető közösségépítő és mentálhigiénés szerepet is betöltenek. Ez a szerep a Covid-járvány és különösen a háború kitörése óta különösen felértékelődött. Mindennek csupán kiemelt példája az az idézet, mely szerint a CSSP által fenntartott műhelyek biztosítják a magyar közösség túlélését egy szétesőben lévő, bizonytalanságokkal terhelt környezetben: *„Szerintem mindent, amit csinálunk, az az elsődleges célja, hogy ez közösségbe rendezze és tartsa az embereket… a közösség az, ami pillanatnyilag a túlélésünket biztosítja itt Kárpátalján…”*.[6] Mások a táncházmozgalom elsődleges céljaként is ezt jelölték meg: *„Kárpátalján a magyarság megmaradása, annak a szélesítése, színezése és gazdagítás.”*[7]

A megszólítottak szerint a háborús helyzet okozta pszichés terheket ezek a foglalkozások érzékelhetően enyhítik. Van, aki ezt „rehabilitációnak” nevezi: *„És gyakorlatilag mi nagyon sokszor nem is énekórát, táncórát, zeneórát vezetünk, hanem rehabilitáljuk a gyereket.”*[8] De más is hasonlóan fogalmaz: *„Tehát, hogy itt ez az egész olyan, hogy kivesszük ebből a háborús helyzetből őket egy pár órára, hogy pihenjen az elméjük meg a lelkük.”*.[9]

A programok nemcsak a gyermekeket érik el: többeknél fontos szempont a generációk közötti kapcsolat. Némely intézmény tudatosan integrálja a CSSP-ből finanszírozott kézműves tevékenységeket a helyi jeles napokhoz (advent, virágvasárnap), ahol a tudást (pl. csuhéfonás) a helyi nagymamák adják át, s ezzel az adott kézműves tevékenység mintegy generációs hidat képez: *„gondolkodunk, hogy az idősebb generációval kell nekünk többet foglalkozni. Bár már említettem azt, hogy például a csuhéfonás, azt helyi nagymamák jönnek és mutatják meg. Fontos számunkra, hogy az legyen [helyi], és fontos az, hogy ha már átadja ezt a tudást, akkor otthon meg sem hallgatja az unokája. De ha eljönnek a kultúrházba egy-egy ilyen rendezvény céljából, akkor már ott csodálkozva nézi az unoka, hogy jaj, hát nagymama még ezt is tudja.”*[10]

Az idősebb generáció bevonása más szervezeteknél is megjelenik, például a gyerekprogramok mellett az idősek *csigacsináló* csoportját is aktív közösségi élet jellemzi.

6 KM_1.1-3ZO_CSSP_UA.
7 KB_1.1-2NZ_CSSP_UA.
8 KM_1NZ_CSSP_UA.
9 KM_1.1-3ZO_CSSP_UA.
10 KM_6NT_CSSP_UA.

1.2.
Szakmai eredmények és tehetséggondozás

A CSSP által biztosított háttér (oktatói díjak, eszközök) tette lehetővé a magas szintű szakmai munkát és a tehetséggondozást. Több szervezet is a CSSP forrásaiból finanszírozza saját oktatóinak továbbképzését. Hangsúlyozták: a pedagógusaik folyamatosan képzik magukat, hogy az „anyaországi oktatási módszer szerint” taníthassanak. Emellett volt, aki kiemelte a *Tulipános Hangszeres Oktatói Napok* sikerét, aminek keretében magyarországi és helyi szakemberek fejlesztik a kárpátaljai pedagógusokat, ami közvetlenül emeli az oktatás színvonalát.

Az egyik szervezet képviselője a CSSP által nyújtott támogatási és képzési lehetőségeket megelőző időszakra a következőképpen emlékezik vissza: *„És láttam, hogy a körülöttem lévő pedagógusok, akik nem végeztek semmilyen népi tanfolyamot, ami a népzene vagy a kézművesség, vagy a néptánccal foglalkozik, hanem mindenki még anno a Mojszejev-stílust… Például, ha a táncra gondolok, azt Ungváron tanulták meg a magyar néptáncot, és nem volt más, és ezt alkalmazták a művészeti iskolákban. És engem, hát ez nagyon zavart.”*[11]

A megszólítottak a CSSP leglátványosabb eredményének tartják, hogy a kárpátaljai műhelyekből kikerülő diákjaik megállják a helyüket az anyaországi felsőoktatási intézményekben is, például a budapesti Táncművészeti Egyetemen vagy a Nyíregyházi Egyetemen. Mindemellett a támogatás nem csupán az oktatást finanszírozza, hanem motivációt jelent. Az egyik együttes képviselője például azt a meghatározó élményt emelte ki, amikor a CSSP támogatásával eljutottak a budapesti Táncháztalálkozóra: *„Ez… ez olyan hatalmas esemény volt a gyerekek életében… A gyerekek azt mondták… hogy ők nem gondolták, hogy ilyen menő dolgot csinálnak, mint az a néptánc, ennyire menő.”*[12]

Mindemellett a CSSP a legtöbb szervezet számára lehetővé tette, hogy „nulláról építkezzen”. A leggyakrabban említett kézzelfogható eredmény a viselet- és a hangszerkészlet létrehozása. Többen hangsúlyozták, hogy az első, minőségi és autentikus, az adott tánchoz és tájegységhez illő viseleteiket a CSSP-ből tudták beszerezni, illetve e támogatásból is tudják fejleszteni, javítani viselettárukat. A népzenei és zeneoktatási profilú szervezetek a támogatásból hangszereket (citerák, hegedűk, brácsák, harmonikák, cimbalom) vásároltak, ami az oktatás alapfeltétele. A kézműves műhelyek esetében az alapanyagok mellett a speciális eszközök beszerzése volt kulcsfontosságú, így például csipkeverő állványokat és kiállítási eszközöket vagy akár szövőkereteket, köztük speciális, kerekesszékesek által is használható asztali keretet sikerült szerezni.

A kézműves, tárgyalkotó profilú szervezetek számára fontos, hogy a képzett kézműves oktatók mellett helyi, a közösségből kikerülő, a közösség által elismert ügyes kezű „szakemberek” is tartsanak foglalkozásokat. Az idézett szervezet képviselője számára például kiemelten lényeges, hogy a még természetesen működő tevékenységek közösségbeli értékét is emelni tudják: *„Hát vannak már bejáratott szakembereink, kézműveseink, ha mondhatom így. […] a kézművesség az nyilván egy kötött, adott dolog, amihez olyan szakember kell, aki ezt tudja. De a kézművesünk vagy a kézműveseink részt vesznek a Hagyományok Háza által hirdetett tanfolyamokon is, és most már szinte minden technikát tudnak, vagy nagyon sok mindent*

11 KM_1NZ_CSSP_UA.
12 KB_1.1-2NT_CSSP_UA.

tudunk úgy a tájházban alkalmazni, hogy az nemcsak egy laikus szinten, hanem ha most nem is évtizedes munka vagy tapasztalattal a hátunk mögött, de az oktatók meg tudják tanítani a fiatalokat vagy akár a felnőtteket is az adott technikára. De ha például egy speciális dolog, mint például ha szövünk, és a [helyi] szőttest, szedett mintát szeretnénk mutatni, akkor [helyi] szövőasszonyt hívunk. Ha veszszőből fonunk, akkor egy [helyi] kosárfonót elhívunk, tehát olyan kézművest. Tehát vannak ilyen esetek is."[13]

A CSSP támogatása az érintett szervezetek számára lehetővé teszi, hogy a kézművesség ne csupán elszigetelt tevékenység legyen. E támogatásból többen rendszeres foglalkozásokat tartanak, amelyeket szorosan integrálnak a helyi közösségi és egyházi ünnepekbe (pl. advent, virágvasárnap, szüret, pünkösd). Ezek során gyakori a tevékenységek ötvözése: a kézműves foglalkozások összekötése a táncházzal vagy hagyományos konyhai tevékenységgel (pl. kemencés sütés). A kézműves programok egyszerre szolgálják a tudásátadást (pl. szövés, nemezelés, csuhéfonás, tojáshímzés) és a közösségépítést.

13 KM_1TA_CSSP_UA.

ÖSSZEGZÉS

Összefoglalva a nyolc szervezet, együttes vezetőjével folytatott mélyinterjúban elhangzott tapasztalatokat, egyöntetűen megállapítható, hogy a Csoóri Sándor Program a kárpátaljai magyar kulturális és közösségi megmaradás fontos pillére. A program nem csupán támogatást nyújt, hanem – ahogy azt több vezető is megfogalmazta – a puszta létezést biztosítja egy olyan környezetben, amelyet a háború, a Covid, az elvándorlás egyszerre súlyt, és a helyi bürokrácia nehezít.

Az interjúk tanúsága szerint a program alapvető célja teljesül: a CSSP finanszírozza a közösségi élet infrastruktúráját (viselet, hangszerek, oktatók), és általa a szervezetek képesek az identitásmegőrzés és a tehetséggondozás magas szintű feladatát ellátni.

A szervezetek munkáját azonban a háború, a helyi viszonyok és az adminisztratív rendszer sajátosságai egyaránt nehezítik. A 2022-ben kitört háború drámai kihívások elé állította a szervezeteket. Legnagyobb problémát a közösségek zsugorodása, a folyamatos elvándorlás jelenti, amely a lelkes tehetségek, szakemberek kivándorlását is érinti, ez a tánccsoportoknál akut fiúhiányban jelentkezik: *„most egyre több gyereket ugye elvisznek… és sajnos a gyerekeket ugye elviszik a fiús szülők leginkább… és emiatt most nagyon kevés is a fiú nálunk".*[14] A helyi fellépési lehetőségek is drasztikusan lecsökkentek. A rendezvényszervezés bürokratikus és biztonsági kockázatokkal jár: engedélykötelessé vált, a hatóságok pedig fokozottan figyelik a magyar nemzetiséghez köthető programokat. Némely megszólított beszámolt olyan esetről, amikor a hatóságok utólag vizsgálódtak egy általuk tartott magyar táncház miatt. Az utazás és a határátkelés nehézségei is kirajzolódnak az interjúkban: némely megszólított például részletesen beszélt arról a megalázó és rendkívül stresszes, gyakran órákig tartó procedúráról, ahogy a hangszereket (különösen a húros hangszereket) át tudják vinni az ukrán határon.

A beszélgetések ugyanakkor rámutattak a pályázatban résztvevők rendkívüli elkötelezettségére és találékonyságára. A szakmai munka sokszor szellemi „rehabilitációvá" vagy a „túlélés" biztosításává válik. A rendszerszintű adminisztratív nehézségeket (például annak problémája, hogy sok Ukrajnában élő szakember nem számlaképes a helyi szabályozások miatt), amelyek a magyar pályázati logika és az ukrán valóság találkozásából fakadnak, nehéz kiküszöbölni.

A beszélgetőpartnerek által megfogalmazott javaslatok (például a többéves támogatás vagy a közlekedési nehézségek leküzdésére a buszbeszerzés lehetősége) mind azt a célt szolgálják, hogy a program adminisztratív keretei jobban idomuljanak ehhez a speciális, kihívásokkal teli környezethez. A CSSP sikere Kárpátalján nemcsak a pénzügyi forráson múlik, hanem a szervezetek elhivatott vezetőinek, képviselőinek rezilienciáján is, akik számára ez a munka szívügy.

14 KB_1.1-2NT_CSSP_UA.

2.4.

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM HATÁSVIZSGÁLATA VAJDASÁGBAN

KÉSZÍTETTE: Resócki Rolland
Resócki Vázsonyi Csilla

1.
A FELMÉRÉS RÉSZTVEVŐI

A felmérés résztvevőiként kiválasztott szervezetek között szerepelnek nagy létszámú egyesületek, de mellettük megtalálhatók egészen kicsi csoportosulások is. Az adatközlők is igen változatosak: vannak olyan személyek, akik inkább a helyi kultúrélet mozgatói, de olyanok is szerepelnek az interjúalanyok között, akik egy kisebb régió népzenei életének meghatározói, vagy olyan művelődésszervezők, koreográfusok, akik egész Vajdaság területére döntő befolyással bírnak. Mindez segít átfogó képet nyújtani a vajdasági szervezetek munkájáról, működéséről és a Csoóri Sándor Alap elért eredményeiről, amelyet az egész régióra vonatkoztathatunk.

A tárgyalkotó népművészet területén két vajdasági szervezet vett részt a felmérésben, közülük az egyik Bánátban, szórványterületen működik, és tevékenysége kifejezetten a helyi magyarság tárgyi örökségének őrzésére (tájház fenntartásával) összpontosul, valamint a kézműves hagyományok, régi mesterségek – azon belül leginkább a fazekasság – ápolására, népszerűsítésére. A Csoóri Programban így kizárólag a tárgyalkotó pályázaton vesznek részt. A másik, a tárgyalkotó területen kijelölt szervezet egy Közép-Bácskában működő, komplex tevékenységi körrel rendelkező művelődési egyesület, amely a tárgyalkotó mellett mind a népzenei, mind a táncos pályázatokra szokott pályázni.

2.
ÁLTALÁNOS ÉSZREVÉTELEK A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM KAPCSÁN

A vajdasági magyar közösségi élet – különösen a néptánc, a népzene és a kézművesség – a Csoóri Sándor Program támogatási rendszerére épül. Az interjúk nyomán egyértelműen kirajzolódik, hogy ez a pénzügyi háttér nélkülözhetetlen, mivel a szervezetek szinte kivétel nélkül kijelentik, hogy enélkül a segítség nélkül a működésük ellehetetlenülne. Általánosan elmondható, hogy a legnehezebb időszak a Covid–19-járvány ideje volt a bizonytalanság és a kilátástalanság miatt.

A CSSP mellett a szervezetek aktívan pályáznak más forrásokra is. Ezek között szerepelnek a helyi önkormányzatok, a Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási, Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság, a Magyar Nemzeti Tanács (MNT), a Bethlen Gábor Alap (BGA) és a Nemzeti Kulturális Alap (NKA). Ritkán fordul elő pályázás a Magyar Művészeti Akadémiánál (MMA) vagy a Halmos Béla Program keretében.

A sikeres pályázatok általában zenei szolgáltatásra (tánccsoportok kíséretére), táncházakra, színpadi műsorok bemutatására, oktatási költségekre (népzene, néptánc, koreográfia, kézművesség), továbbá népviselet-készítésre, hangszerek beszerzésére és technikai eszközökre (hangosítás, laptop, nyomtató, balettszőnyeg) irányulnak. Ezeken felül fedezik a rendezvényeken, fesztiválokon és versenyeken való részvétel, valamint az utazás költségeit. Fontos megállapítás, hogy a *Mester és Inas* programra a vajdasági szervezetek körében nem volt érdeklődés.

A szervezetek a pályázatokban általában sosem nyerik el a teljes igényelt összeget, kihívást jelent úgy kalkulálni a költségvetésüket, hogy a megítélt támogatás fedezze a szükséges kiadásokat. Alternatív megoldásként átcsoportosítanak, kisebb büdzsével valósítják meg a terveket, vagy további forrásokat vonnak be más pályázatokból és adományozóktól. Ugyanakkor a szervezetek nem mondanak le programokat a hiányzó támogatás miatt, hanem inkább prioritások szerint rendezik a tervezett tevékenységeket. A CSSP rendszerét szinte mindenki pozitívan értékeli. Azonban sokan megemlítik, hogy a pályázatok elérhetősége a kapcsolódó szolgáltatások és termékek árainak és költségeinek emelkedését is magával hozta.

3.
A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM TÁMOGATÁSÁNAK HASZNOSULÁSA

A CSSP támogatása messze túlmutat a puszta működési költségek fedezésén; kulcsszerepet játszik a szakmai minőség emelésében, a közösségi hálózatépítésben és a fiatal oktatói bázis megerősítésében. A CSSP finanszírozási szempontból legvonzóbb időszaka egyértelműen a kezdeti évekhez köthető. A támogatások induló szakasza, vagyis az első három év volt a legkedvezőbb, mivel ekkor még olyan elv szerint történt az elbírálás, ami előnyösebb volt a felmenő rendszerrel dolgozó vajdasági egyesületeknek, ahogyan a magyarországi társaik is működnek.[1] A kezdeti időszak vonzerejét az is növelte, hogy a szervezeteknek ekkor voltak a legnagyobb anyagi nehézségei és szükségletei. Tény, hogy az induláskor lehetőség nyílt a ruhák és hangszerek felújítására, új népviseletek és minőségibb anyagok beszerzésére, amiért az interjúalanyok hálájukat fejezik ki. *„Mindig a kezdet a legvonzóbb különben, amikor az embernek anyagi gondjai vannak, és akkor, hogyha kisebb pénzt is kap, akkor is örül neki, de viszont én úgy érzem, hogy talán akkor kaptuk a legnagyobb támogatásokat.”*[2] A pályázatok beindulásával láthatóvá vált a támogatás értelme, mivel minden tagot fel lehetett öltöztetni egyforma ruhába, és lehetővé vált az igényes és hatásos színpadi megjelenés és a magasabb színvonalú fellépések biztosítása. *„A legvonzóbb az eleje, akkor volt a legvonzóbb, mert akkor mindenre szükségünk volt, és addig önerőből finanszíroztuk mindig a pár szoknyát, blúzt.”*[3] A szervezetek működése a CSSP bevezetése óta alapvetően stabilizálódott, így a korábbi, a program előtti alapvető hiányok megszűntek. A hiteles, eredeti viseletdarabokat és kelméket már távoli helyszínekről (pl. Pozsonyból, Kolozsvárról, Kalotaszegről vagy a Felvidékről) is be tudják szerezni.[4] A negyvenéves Cirkalom Táncegyüttes alapítója rávilágít, hogy a CSSP előtti évtizedekben *„nagyon sokat szenvedtünk pont ilyen viselet, meg koreográfus, meg utazás, meg mindenféle hiányosságok miatt, meg pénz, főleg anyagi hiányosságok miatt, viszont amióta ez a Csoóri Sándor Program van, azóta ez nincs”*.[5]

A támogatási rendszer egyik fő eredménye a népzene- és néptáncoktatás minőségi fejlődése. Több szervezetnél a citerazenekar, sőt maga a citeraoktatás is csak a Csoóri-pályázatok révén vált lehetővé. *„Ezt a Csoóri-pályázatoknak, pályázatnak köszönhetjük a citeraoktatást, mert amikor, most nem emlékszem pontosan, de azt hiszem, hogy a második körből akkor sikerült citerákat vásárolnunk. Két alkalommal is tudtunk vásárolni citerákat.”*[6] Ez a támogatás tette lehetővé az oktatók díjazását, így az oktatás a gyermekek számára teljesen ingyenessé válhatott.[7] A hangszerek minősége is jelentősen javult: *„…a pályázatok alapján tudtunk vásárolni, nem is tudom, hat citerát is például? […] És ez mind a minőség javulása, gyermekek is jobban szeretik, felnőtteknek is könnyebb rajta játszani különben, és akkor mindjárt jobb a kedv.”*[8]

1 RR_1NT_CSSP_SRB
2 RR_2NZ_CSSP_SRB
3 RR_2NT_CSSP_SRB
4 RR_1NT_CSSP_SRB
5 RR_1NT_CSSP_SRB
6 RR_5ZO_CSSP_SRB
7 RR_5ZO_CSSP_SRB
8 RR_2NZ_CSSP_SRB

A tánccsoportok szempontjából a CSSP szinte az egyetlen és fő támogatóként funkcionál. A támogatásoknak köszönhetően vált lehetővé a vendégoktatók rendszeres meghívása Magyarországról, akik a koreográfiákat is elkészítik. Ezzel párhuzamosan megoldhatóvá vált a viseletek varrása és az utazások biztosítása.[9] Az infrastruktúra fejlesztése, pl. egy balettszőnyeg beszerzése a próbaterembe, megkönnyíti a munkát, és kiküszöböli a csúszós padló okozta problémákat.[10] A szakmai eredmények is látványosan javultak, a legnagyobb kiugró teljesítmények a minősítő fesztiválokhoz köthetők, ahol a szervezetek minden évben új koreográfiával vesznek részt: *„Úgyhogy mi úgy érezzük, hogy ennek köszönhetően lendült így fel a néptáncmozgalom Újvidéken […]. Szinte mindig a Kőketáncról is kiemelt aranyakkal térnek haza a gyerekek a szegedi országos megmérettetésről is."*[11]

Egyes csoportoknál a versenyeredmények nem képezik a kiemelkedő teljesítmények elsődleges fókuszát, annak ellenére, hogy kapnak kisebb elismeréseket. Esetükben a külső elismerésnél sokkal fontosabb az igazi közösségi élmény megteremtése. Nekik nem „próbájuk" van, hanem „péntekjük", vagyis nem feltétlenül a gyakorlás a fő cél, hanem az, hogy jól érezzék magukat együtt. Ha valakinek születésnapja van, a *„próba elmarad, és helyette együtt vannak… ez az igazi közösség"*.[12]

A CSSP támogatás *„egy igényt is teremt"*.[13] Míg korábban a szegényesebb műsor és a nem tájegységhez illő viselet sem okozott gondot, ma magasabb színvonalat kell felmutatni. A növekvő támogatással párhuzamosan a szolgáltatások – a zenészek, a táncoktatók, az üzemanyag és a viseletek, anyagok – árai komolyan megnövekedtek.[14] A viseletekkel kapcsolatban egyenesen milliós különbségről beszélnek,[15] az oktatók és zenekarok díjai pedig folyamatosan emelkednek, amit a pályázók azzal magyaráznak, hogy a szolgáltatók tudják, több pénz van az egyesületekben. *„Nem is volt ekkora ára se semminek, se az oktatói díj nem volt ekkora, se a, és ezt ki kell mondani, se az élőzenei szolgáltatásnak nem volt ekkora ára, és tényleg nem volt igény rá."*[16] Ez az áremelkedés csökkentheti a csoportmunka intenzitását, és a tervezett program kárára mehet.[17]

A szakmai munka terén a legnagyobb kihívást a néptáncoktatók hiánya jelenti. Míg a népzene terén a helyzet rendezettebb, a néptáncoktatással *„egyértelműen gondjaink vannak"*.[18] Ez a tendencia, amelyet más interjúalanyok is megerősítettek, jelzi, hogy a szakmai utánpótlás nehézsége kritikus pontja a vajdasági hagyományőrzésnek és néptáncmozgalomnak.[19]

9 RR_3NT_CSSP_SRB
10 RR_1NT_CSSP_SRB
11 RR_3NT_CSSP_SRB
12 RR_2NZ_CSSP_SRB
13 RR_4NT_CSSP_SRB
14 RR_1NT_CSSP_SRB, RR_3ZO_CSSP_SRB, RR_2TH_CSSP_SRB, RR_1TH_CSSP_SRB
15 RR_1TH_CSSP_SRB
16 RR_4NT_CSSP_SRB
17 RR_1ZO_CSSP_SRB; A pénzügyi támogatások rendszerré válása érdekes módon pénzügyi elvárások kialakulásához is vezetett a szakmai körökben. Ezt jól mutatja az a megfigyelés, miszerint az oktatók már annyira hozzászoktak a folyamatos finanszírozáshoz, hogy volt, aki számonkérte, hogy miként lehetséges az, hogy nincs fedezet bizonyos költségekre (RR_3ZO_CSSP_SRB).
18 RR_2NZ_CSSP_SRB, RR_4NT_CSSP_SRB
19 Komoly koncepció született arra, hogy a végzett, tanúsítvánnyal rendelkező néptáncoktatók részére munkahelyeket teremtsenek minimálbér juttatásával, amelynek finanszírozásába aztán az önkormányzatokat és egyesületeket is bevonnák. A célzott pályázatra az eredetileg tervezett összeg mindössze egyharmada állt rendelkezésre, ami a konstrukció átalakítását tette szükségessé (RR_1ZO_CSSP_SRB). Ez a program a helyben maradás ösztönzését szolgálta volna, elkerülve a szakemberek Magyarországra távozását (RR_1ZO_CSSP_SRB).

A régióban meghatározó szerepet betöltő szervezetek – az oktatási támogatások kapcsán – arra is fókuszálnak, hogy az oktatók ne vállalják túl magukat a megnövekedett lehetőségek miatt. A minőségi munka fenntartása érdekében a vezetők figyelmeztetik a túlzott terhelést vállaló oktatókat: *„nem kell ezt erőltetni, hogy most te vállalj még egy csoportot. Aki egyet vállal, az egyet vállal."*[20] A túlvállalás ugyanis azzal jár, hogy az oktató *„nem tud úgy dolgozni, úgy minőségileg"*, és látható, ha a gyerekekkel nem tudnak már kapcsolódni, az a fejlődés stagnálását okozza.[21]

A támogatás tette lehetővé, hogy a szervezetek magyarországi, erdélyi és felvidéki szakembereket és koreográfusokat is hívhassanak. Ez a sokrétű tudás *„nagyon színessé, nagyon értékessé és érdekessé"* tette a színpadi megjelenést, amely valóban prezentálja a paraszti kultúrát.[22] Az oktatók, zenészek és szakmai partnerek kiválasztásakor a szervezetek a szakmai tudást és a tájegységi jártasságot részesítik előnyben, de a gyakorlati megfontolások és a kapcsolati háló is jelentős szerepet játszik. Igyekeznek mindig olyan szakembereket hívni, akik *„annak a vidéknek az elismert oktatói"*, amelyet éppen tanulni szeretnének.[23] Kiemelten azokkal az oktatókkal dolgoznak, akik Magyarországon elismertek, még akkor is, ha ez magasabb díjazással jár *(„jó drágán")*.[24]

Érdekességképpen kiemelhető a doroszlói helyi büszkeség, ahol a szervezet nem tart külsős oktatót, és nem is volt rá soha igény. Az ő forrásuk az „eredeti" hagyomány, amelyet a faluban még élő nagymamák, dédmamák elbeszélései és életvitelszerű tapasztalatai biztosítanak.[25] A hagyományőrző közegben sok esetben még mindig jellemző, hogy a zenekarok – mintegy a művelődési egyesület egyik szakcsoportjaként – ingyen biztosítják a kíséretet, ahogy például a kupuszini vagy a doroszlói zenekar esetében is. *„Hát a hagyományőrzőknél őszintén szólva tényleg ingyen megy. […] De hát hogyha kedveskedünk nekik egy kis napidíjjal, azért nem fogják elutasítani."*[26]

A pénzügyi támogatás kiemelt szerepet játszik a regionális kapcsolatok fenntartásában is. Ha nincs fedezet az utazásra, a nemzetközi kapcsolattartás megszűnik: *„Tehát nálunk mindig úgy nézem, hogy jusson utazásra, vagy elhalnak ezek a kapcsolatok. […] azt nem fogja a szülő kifizetni. És akkor elhal ez a kapcsolat, és akkor a gyerek szegényebb marad egy élménnyel."*[27]

A megkérdezettek szerint az eredményes pályázat kulcsa nem feltétlenül a teljes pályázott összeg elnyerése, hanem sokkal inkább a kitűzött célok megvalósítása és a program minél kisebb kompromisszumokkal történő végrehajtása.[28] Sokan úgy vélik, hogy már a támogatás elnyerése is siker, mivel ez azt mutatja, hogy a csoportot számontartják. A kevesebb támogatás érkezését nem élik meg kudarcként, hanem megértik, hogy a pályáztató is prioritások vagy korlátozott lehetőségek szerint osztja el a keretet.[29]

20 RR_4NZ_CSSP_SRB
21 RR_4NZ_CSSP_SRB
22 RR_1NT_CSSP_SRB
23 RR_1NT_CSSP_SRB, RR_3NT_CSSP_SRB
24 RR_2ZO_CSSP_SRB
25 RR_5NT_CSSP_SRB
26 RR_5NT_CSSP_SRB
27 RR_4NT_CSSP_SRB
28 RR_3NT_CSSP_SRB, RR_3NZ_CSSP_SRB
29 RR_5NZ_CSSP_SRB

Általános konszenzus szerint a Csoóri-támogatás nem elegendő az összes költség fedezésére. A program jellege azt sugallja: *„én adom a felét. És akkor a másik felét te odateszed?”* A csoportok különböző stratégiákat alkalmaznak a programok folytonosságának biztosítására. Egyik ilyen a prioritások kijelölése: a program gerincét és a szakmai programokat mindenképp végig szokták vinni. Ilyen esetekben az elhúzódó beruházások és beszerzések esnek ki vagy halasztódnak, hiszen a szakmai munka a legfontosabb.[30] A cél, hogy mindig a legjobbat hozzák ki a rendelkezésre álló keretből. Ez magában foglalja a források átcsoportosítását, szűkösebb büdzsével történő munkát és több saját erő, energia befektetését.[31] Amennyiben a támogatás nagyon kevés, a csoport vagy kipótolja más forrásból, vagy lejjebb veszi a büdzsét, és a tervezettnél kevésbé értékes, olcsóbb dolgot vásárol.[32] A csoportok nagyon igyekeznek, hogy anyagi okokból soha ne kelljen lemondani például egy utazást, ahova meghívást kaptak.[33]

A felmérésben részt vevő, a tárgyalkotó területen pályázó egyesületek a Csoóri Program által a saját viszonyaikhoz képest kiemelkedő eredményeket érhettek el. Az egyik egyesület legfontosabb eredménynek a saját fazekasműhelyük teljes felszerelését tartja (nyújtóasztal, elektromos és lábbal hajtós korong vásárlása, raktárhelyiség építése), melyet éveken át fejlesztettek. Mivel van helyben egy képzett fazekasuk, így a felszerelt műhellyel a hátuk mögött tudnak a különféle képzésekre, foglalkozásokra, bemutatókra fókuszálni.[34] A másik egyesületben a Kézműves Örökség Egyesülettel való többéves szoros együttműködés kialakítását tartották a legkiemelkedőbbnek (közös táborok, képzések, alkotóműhelyek, közös pályamunkák, teljes kollekciók létrehozása). A hímzőtáboraikat kifejezetten úgy időzítik, hogy egy tábort szerveznek helyben és egy tábort a magyarországi partnernél: a két táborban ugyanazt a témát dolgozzák fel, vagyis egymás folytatása a kettő, a két szervezet tagsága pedig elmegy a másik táborába. A táborok keretében magyarországi oktató segítségével ismerkedtek meg a mintagyűjtés és -tervezés módszerével, amely *„ugrásszerű fejlődést jelentett a csoport munkájában”*. A kézimunkacsoport elkészítette a helyi református templom textíliáit (kun hímzéssel), majd a faluban felgyűjtött fehérhímzések feldolgozásával, immár saját tervek alapján készülnek a katolikus templom textíliái is. Ugyanakkor az eszközbeszerzés is fontos: varrógépeket, asztalokat és alapanyagokat vásároltak. (A varrógépek különösen jól hasznosulnak, mivel a kézimunkacsoport tagjai a néptánccsoport számára is el tudják készíteni az egyszerűbb viseleti darabokat.)[35]

Az oktatóválasztásnál az egyik egyesületnél az a fő elv, hogy mivel van egy helyben élő fazekasuk, rá alapozzák a programokat. A kézművestábor indulásakor leginkább helybéli, környékbeli pedagógusok vezették a foglalkozásokat, később a nevesebb vajdasági kézműveseket hívták oktatni pl. Zentáról, Adáról, Szabadkáról, főleg azokban a szakágakban, amelyekben a környéken nem találtak megfelelő oktatót. A fazekas vonal elindításában Schramm Tibor palicsi fazekas játszott szerepet. Fontosak az egyesület kapcsolatai a Vajdasági Magyar Folklórközponttal, a Békés Megyei Népművészeti Egyesülettel és a Hagyományok Háza Vajdasági Hálózatával (HHH–V) is. Az egyesület fazekasoktatója részt vett mind a Folklórközpont, mind a Békés Megyei Népművészeti Egyesület képzésein, valamint a HHH–V továbbképzésein, így az itt megismert oktatókra (pl. Barcsay Andreára) is számítanak a pályázati programjaikban.[36] A másik egyesületnél leginkább a magyarországi partner, a Kézműves Örökség Egyesület ajánlásaira támaszkodnak, és igyekeznek kinevelni a saját oktatóikat, csoportvezetőiket főleg a Vajdaságban elérhető képzési lehetőségek, pl. a Vajdasági Magyar Folklórközpont képzései által.[37]

Az *eredményes* pályázat fogalmával kapcsolatban a kézművességgel foglalkozó egyesületek vezetőinek elsősorban az a fontos, hogy a szakmai célok megvalósítására (oktatók tiszteletdíja, útiköltség, alapanyagok, eszközök, szerszámok) meglegyen a kellő anyagi keret. Ezeken felül sok mindent meg tudnak oldani önkéntes munkával vagy egyéb pályázati források keresésével, és persze a program módosításával. *„Számunkra inkább az a fontos, hogy* [alap]anyagra *[legyen pénz], mint hát, majd eszünk bablevest, nem pedig kirántott húst.”*[38] *„Sok mindent meg lehet pénz nélkül is valósítani, merthogy a problémamegoldó készségünket ez az ország magasra fejlesztette már, és ez csodálatos egyébként, de bizonyos dolgokat meg nem tudsz meglépni, hogyha nincs kellő kereted rá.”*[39]

30 RR_1ZO_CSSP_SRB
31 RR_5NZ_CSSP_SRB
32 RR_3NZ_CSSP_SRB
33 RR_5NZ_CSSP_SRB
34 RVCS_1TA_CSSP_SRB
35 RVCS_2TA_CSSP_SRB

36 RVCS_1TA_CSSP_SRB
37 RVCS_2TA_CSSP_SRB
38 RVCS_1TA_CSSP_SRB
39 RVCS_2TA_CSSP_SRB

4.
A TÁMOGATÁS ÁLTAL KÖZVETLENÜL ÉS KÖZVETETTEN ELÉRT SZEMÉLYEK, CSOPORTOK: OKTATÓK, ZENEKAROK ÉS A KÖZÖSSÉGI IDENTITÁS ERŐSÍTÉSE

A CSSP által támogatott rendezvények közönsége messze túlmutat az aktív tagságon: a fellépések és családi programok a teljes közösséget – a legfiatalabbtól a legidősebbig – mobilizálják, gyakran túlszárnyalva a rendelkezésre álló befogadóképességet.

A programok fő látogatói az aktív tagság, azaz a gyerekek és fiatalok.[40] A nagy létszámú rendezvények (pl. a Cirkalom Táncegyüttes esetében) a helyi sportcsarnokban kerülnek megrendezésre, mivel a nézőtér 850-900 fő befogadására alkalmas, és ezek a műsorok mindig teltházasak.[41] Kistelepüléseken, ahol a magyarul beszélő közösség korlátozott, a rendezvények a legidősebbektől a legkisebbekig mindenkit megmozgatnak. *„Aki eljön föllépni, annak eljönnek már a szülei, nagyszülei, rokonok, barátok, úgyhogy mindenki ott van.”*[42]

A szervezetek fókuszáltan olyan rendezvényeket hoznak létre, amelyek szándékosan bevonják a kevésbé aktív tagokat is, ilyenek a családi és szülői táncházak.[43] Kisebb megvendégelésekkel igyekeznek megszólítani az aktivistákat és a középkorosztályt, mert *„ha nem mozdul meg a középkorosztály, a gyerek sem fog megmozdulni”.*[44] Újvidéken például egy rendezvényen a száz gyerek mellett mintegy kétszáz szülő, nagymama, nagypapa és testvér is jelen van, ami jelentős tömeget jelent.[45]

A szervezeti stratégiák a külső érdekeltek integrációjára irányulnak, noha ez a feladat jelentős kihívásokat rejt magában. Ha bizonytalan a létszám, baráti táncscsoportokat szoktak hívni.[46] Egyes településeken telítettség tapasztalható a programokkal kapcsolatban, mivel túl sok a rendezvény.[47]

A szórványban a legnagyobb elérhetetlen célcsoport a középiskolás és egyetemista korosztály, mivel az anyanyelven történő tanulás miatt más településeken, kollégiumban laknak.[48] Az elérhetetlenség oka lehet a rohanó világ miatti időhiány,[49] de az is, hogy a fiatalok más kultúra felé orientálódnak (pl. a szerb zene felé),[50] vagy az, hogy a 40–55 év közötti középkorosztály valamilyen ismeretlen oknál fogva eleve távol tartja magát a kulturális eseményektől.[51] A legnagyobb veszély a települések megszűnése vagy olyan szintű elnéptelenedése, amely megbénítja a szakosztályok működését. Itt a megoldás az lehet, hogy a megmaradt, erősebb települések beintegrálják a gyengülő közösségeket. Ez a települések összefogásán alapuló közös munka új energiákat hozna és a megmaradás alapja lehet.[52]

A programok hirdetésében a klasszikus (plakát) és az online (Facebook, Instagram) platformok párhuzamosan működnek. A Facebook nagyon elterjedt, még az idősek körében is sokat számít, ők az eseményekre kapott értesítést személyes meghívásnak veszik.[53] A szájról szájra terjedő információ továbbra is döntő a toborzásban, különösen a kistelepüléseken, mivel *„az emberi kapcsolat […] sokkal jobban működik, mint az internetes akármi. Az hidegebb, ridegebb”.*[54] Ugyanakkor az online hirdetés is párhuzamosan terjed,[55] és van olyan vélemény is, amely szerint az online hirdetések aránya 80%, szemben a hagyományos médiában fennmaradó 20%-kal.[56] A hirdetések eredményét jól tükrözi a közönség létszáma is. A táncházak, képzések és rendezvények vonzáskörzete jellemzően a környező településekre terjed ki. Külföldről érkezők ritkán vannak jelen érdeklődőként; ők legtöbbször fellépőként vagy közreműködőként vesznek részt a programokon, amelyeken fontos cél a minél több külsős személy bevonása. Mindezek ellenére kihívás a közönség toborzása és az a félelem, hogy össze fognak-e gyűlni az emberek.[57]

Az, hogy a támogatás lehetővé teszi a szakadt vagy régi ruhadarabok cseréjét vagy az eredeti viseletek szakszerű rekonstrukcióját, szintén vonzerővel bír. Az egyének motivációját növeli a szép, új viseletben való fellépés lehetősége, és a szép viseletbe öltözött táncos pozitív kisugárzása azonnal érzékelhetővé válik a közönség számára is.[58]

Szintén motiváló tényező, hogy a táncosok az adott táncanyagnak vagy műfajnak a legjobb szakembereitől tanulhatnak, így magas szintű, hiteles tudást szerezhetnek, és valóban átélhetik a táncanyag élményét.[59] Fontos továbbá, hogy a támogatással együtt járó elvárások ösztönzik a csoportokat a folyamatos jó teljesítményre és a minőségi munkára, garantálva a néptáncmozgalom számontartását és létét.[60]

A felmérésben részt vevő, a tárgyalkotó területen pályázó egyesületek esetében a programok résztvevői a településről és a környező településekről kerülnek ki általánosságban. Mindkét egyesületnél vannak azonban érdekességek: a kisoroszi kézműves gyermektáborra jellemző, hogy sok Kisoroszról külföldre költözött család a tábor idejére időzíti a nyári szabadságot és a hazalátogatást. Akár 15-20 gyerek is érkezik a táborba ezekből a külföldre költözött családokból. Ezek jellemzően azok a szülők, akik régen maguk is táborlakók voltak. Számukra feltételezhetően az otthoni identitás részét képezheti a kézművestáborban való részvétel.[61] A bácskossuthfalvi hímzőtáborokba pedig a magyarországi kunhímző közösségekből, illetve a Kézműves Örökség Egyesület által összefogott csoportokból is jönnek (Kunmadaras, Kisújszállás, Kunhegyes, Törökszentmiklós, Karcag, Túrkeve).[62]

40 RR_3NT_CSSP_SRB
41 RR_1NT_CSSP_SRB
42 RR_2NT_CSSP_SRB
43 RR_3NT_CSSP_SRB
44 RR_2NZ_CSSP_SRB
45 RR_3NT_CSSP_SRB
46 RR_2TH_CSSP_SRB
47 RR_2ZO_CSSP_SRB
48 RR_2NT_CSSP_SRB
49 RR_2NZ_CSSP_SRB
50 RR_4ZO_CSSP_SRB
51 RR_2ZO_CSSP_SRB
52 RR_1ZO_CSSP_SRB
53 RR_1NT_CSSP_SRB
54 RR_2NZ_CSSP_SRB
55 RR_5NT_CSSP_SRB
56 RR_2ZO_CSSP_SRB
57 RR_2NT_CSSP_SRB
58 RR_1NT_CSSP_SRB
59 RR_1NT_CSSP_SRB
60 RR_4NT_CSSP_SRB; A gyerekcsoportoknál a szülők hozzáállása jelentős nehézséget okoz, mivel sok esetben hiányzik a felelősségtudat, és *„nem nevelik a gyerekekbe a felelősségtudatot egyáltalán”*, ami a fellépések lemondásához és a közösségi munka széteséséhez vezethet (RR_4NT_CSSP_SRB).
61 RVCS_1TA_CSSP_SRB
62 RVCS_2TA_CSSP_SRB

A programokat az egyesületek nyilvánosan meghirdetik: a Facebookon, plakátolással, a helyi és regionális sajtó, média révén, valamint a szájról szájra való terjedésnek is nagy szerepe van még ezekben a kis közösségekben. A közösségi média platformjait jellemzően nem kezelik olyan tudással és tudatossággal, hogy az eléréseket is kövessék – a Facebookon kívül nem is használnak más felületet. Egy-egy tanfolyamra leginkább új jelentkezők érkeznek. Elégedettek a jelentkezők számával, általában könnyedén feltöltik a tanfolyamok viszonylag korlátozott létszámát (10-12 fő), ezért nem keresik különösebben az új, bevonható embereket.[63]

Ami a hímző szakág – mint a mai napig szinte kizárólag nők által művelt szakág – szempontjából lényeges lehet, az a kisgyermekes anyák és általában a középkorú nők kiesése bármiféle szabadidős tevékenységből. Sokan vannak pedig, akik szívesen megnézik a népművészeti vagy más kiállításokat, de nem vágynak rá, hogy maguk is alkossanak, vagy esetleg inkább önállóan alkotnak.[64]

A *Mester és Inas* programról csak nagy vonalakban tudnak a megkérdezett, kézművességgel foglalkozó egyesületeknél. A kisoroszi fazekasoktató inasként szívesen részt venne a programban, hogy még inkább elmélyítse a tudását.[65] Bácskossuthfalván nem találtak rá érdeklődőt.[66]

5.
PÁLYÁZATI TAPASZTALATOK

Összességében pozitívan értékelik, hogy nagyon sok szervezet részesül támogatásban.[67] Úgy tűnik, *„tényleg mindenki, aki él és mozog és pályázik, az meg van támogatva”* – kisebb-nagyobb összeggel, de legalább emberszámba vannak véve.[68] Azonban aránytalanságokat is látnak. Több forrás is jelzi, hogy a legmagasabb szakmai színvonalat képviselő, felmenő rendszerben dolgozó vajdasági együttesek jelentősen alacsonyabb támogatásban részesülnek, mint a magyarországi, azonos kategóriájú csoportok.

Bár a kezdetek voltak a legvonzóbbak, a kiszámíthatóság értéke is nagy. Az interjúk alapján a támogatás összege később körülbelül azonos maradt, ami megkönnyíti a gazdálkodást és a tervezést. *„Gyakorlatilag mindig körülbelül ugyanakkora támogatást kaptunk a Csoóritól, ami nem rossz, mert az ember ugye megszokja, hogy valamilyen, valamekkora összegre folyamatosan számíthat, és akkor csak ki tudja tervezni a következő évet előre.”*[69]

63 RVCS_1TA_CSSP_SRB
64 RVCS_2TA_CSSP_SRB
65 RVCS_1TA_CSSP_SRB
66 RVCS_2TA_CSSP_SRB
67 RR_3NT_CSSP_SRB
68 RR_3NT_CSSP_SRB
69 RR_3NT_CSSP_SRB

A sikeres pályázat elnyeréséhez elengedhetetlen a kidolgozott koncepció.[70] Ezt a koncepcionális hátteret a folyamatos, megújuló láthatósággal szükséges megerősíteni. Kiemelten fontos a kapcsolatrendszer fenntartása és az aktív kommunikáció.[71] A szervezetek éppen ezért folyamatosan megjelennek a közösségi médiában, klasszikus újságokban, televízióban és rádióban. A láthatóságot azzal tartják fenn, hogy mindig valami újat mutatnak be. Ez a megújulás a zenészek számára is lényeges, elkerülendő a monotonitást: *„…hogy ne mindig azzal, hogy minden héten megyünk, és akkor kísérjük a tánccsoportokat, hogy minden héten csak ugyanazokat a koncerteket játsszuk… Ezt mi mind-mind-mind-mind folyamatosan évente, félévente, három hónaponta váltogatjuk ezeket a profilokat, ami mind a népzene igazából, csak kicsikét másképp.”*[72]

A vajdasági pályázók a többi régióval összehasonlítva is élen járnak a benyújtott pályázatok számában. A túlzott pályázati aktivitás a helyi rendezvények számának növekedéséhez vezet, ami a programok minőségi romlását eredményezheti. Ennek oka részben az, hogy sokan a pályázatokból tartják fenn magukat, de szerepet játszik benne a kényelem is.[73] A szervezők a résztvevők számának növelése érdekében a programokat közelebb viszik a célcsoportokhoz: a táncházakat, szemináriumokat közvetlenül iskolákba, óvodákba telepítik, hogy bevonják azokat, akik önszántukból nem vennének részt.[74]

A kisebb közösségekben elkeseredést okoz, hogy a teljes projektmunka – a pályázástól a szervezésig és a logisztikáig – mindössze néhány főre hárul.[75] Ez megterhelő lehet, és van, amikor az ember úgy van vele, hogy *„máskor nem is fogok pályázni”*, de végül a közösségért, a megmaradásért tovább csinálják, ami azt jelzi, hogy a nehézségek sem befolyásolják tartósan a pályázási kedvet.[76] Ugyanakkor látszik, hogy a Csoóri-támogatás révén több korosztályos csoport is elindult, de a megnövekedett kiadásokat a támogatási összegek nem feltétlenül követték le, ami szintén negatívan hathat a csoportok fejlődésére.[77]

A felmérésben részt vevő, a tárgyalkotó területen pályázó egyesületek vezetői szerint a pályázat elnyeréséhez átgondolt, hiteles, megvalósítható szakmai program, reális költségvetés és egy olyan erős szervezet kell, amely rendelkezik a megvalósításhoz szükséges feltételekkel (infrastruktúra, emberi erőforrás). Előnyös, ha a pályázati programok – a különböző szakágak és az egymás után következő körök – egymásra épülnek, hasznosíthatják egymás eredményeit.[78]

70 RR_1ZO_CSSP_SRB
71 RR_1NZ_CSSP_SRB
72 RR_1NZ_CSSP_SRB
73 RR_2TH_CSSP_SRB
74 RR_2TH_CSSP_SRB
75 RR_2NT_CSSP_SRB
76 RR_2NT_CSSP_SRB, RR_1NT_CSSP_SRB
77 RR_1ZO_CSSP_SRB
78 Sikertelen pályázatra csak az egyik szervezetnek volt konkrét saját példája: amikor a szálláshely bebútorozására és diákkirándulásokra pályáztak – bár nem kaptak pontos indoklást, de véleményük szerint valószínűleg a népművészeti szakmai céloktól való eltávolodás, és a turisztikai célok felé való elmozdulás miatt utasíthatták el ezt a pályázati programot. RVCS_1TA_CSSP_SRB

6.
A KÖZÖSSÉG FOGALMÁNAK ÉRTELMEZÉSE ÉS A TÁMOGATÁSI RENDSZER HATÁSAINAK ÉRTÉKELÉSE

A közösség fogalma a pályázati kiírásban és a vajdasági magyar létben sokrétű értelmezést nyer. A válaszadók számára a közösség jelenti magát a táncegyüttest/egyesületet, de vonatkozik az egész településre, illetve a vajdasági magyarságra mint egészre is.[79]

A közösség alapvető lényege az összetartozás, egy csoport, amely ugyanazt szeretné.[80] Itt, Vajdaságban a közösség legfőbb összekötő kapcsa, talán még a hagyományőrzésnél is fontosabb ereje, a magyarként való megmaradás vágya.[81] Újvidéken, ahol a magyarság nem tömbben él, a kulturális szervezetek a nemzet megtartó erejét képviselik, ahol a szülők és a gyerekek is találkoznak, kialakítva egy közösséget.[82] A nyugat-bácskai régió szórványmagyarsága számára a közösség *„a minden tulajdonképpen”*, az identitás megmaradásának záloga, a kulturális programok egyetlen kivitelezője.[83]

Kiemelik, hogy a közösség építésében a helyiek tudnak a leghatékonyabbak lenni, hiszen ők tudják az érdeklődést fenntartani.[84] A közösségi lét a szülőföldhöz való kötődést jelenti; a cél, hogy minél több szállal kössék a fiatalokat a szervezethez, ezzel gyökeret eresztve a földbe, ami visszatarthatja a családokat a külföldre költözéstől.[85] A közösséghez tartozás pozitív hatással van az egyénekre is: távol tartja a fiatalokat a *„rossz iránytól”*, emellett hozzájárul személyiségük, nemzeti identitásuk és szakmai színvonaluk fejlődéséhez.[86] Különösen a szórványkörnyezetben tölt be kulcsfontosságú szerepet mint a túlélési képesség hordozója és a magyar kulturális szegmensek létrehozásának alapja, biztosítva ezzel az anyanyelvi kultúra folytonosságát.[87]

A pályázat fellendítette az egyesületeket, aktívabbá és a színpadon merészebbé tette kiállásukat, ezzel segítve identitásuk vállalását.[88] Az esztétikum és a minőség (pl. eszközök, viselet) javítása révén az egyesületek vonzóbbá váltak, ami tagok belépését eredményezte.[89] A támogatásnak köszönhetően a tagság mérete drámaian megnőtt; volt olyan egyesület, ahol a létszám majdnem ötszörösére, 25-ről 120 főre nőtt a szülői gárdával együtt. Ez a növekedés annak tudható be, hogy a támogatással több tevékenységet tudtak folytatni, és több helyre jutottak el a fiatalokkal.[90] A növekedés tömegessé tette az egyesületi tagságot, ami növeli a néptáncos és népdalokat éneklő kisgyerekek számát.[91] A zeneoktatási programoknak köszönhetően a társaságok új lendületet vettek, megerősödött az önbecsülésük, és újra közösségekké formálódtak.[92]

A felmérésben részt vevő, a tárgyalkotó területen pályázó egyesületek képviselői is természetesen fontosnak tartják az erős közösségek meglétét, ápolását. Kisoroszon mint szórványközösségben ez még fontosabb, és minden magyar kulturális és közösségi eseményt egyben a nemzeti identitást erősítő eszköznek is tekintenek. Sajnos Bácskossuthfalva is kicsi és fogyatkozó közösség. *„Én úgy látom, hogy Moravicát a civil szféra tartja életben. Tehát az elnéptelenedés és a fiatalok elvándorlása és a lakosság elöregedése és minden egyéb mellett annak köszönhető, hogy ilyen gazdag élet van a faluban, hogy 24 civil szervezetbe tömörülnek a falu lakosai… És ami másik fontos, hogy ezek a civil szervezetek együtt is működnek, és vannak közös programjaik.”*[93] Ugyanígy nagyra értékelik a Csoóri-pályázat segítségével létrejött programok közösségépítő hatását. *„Viszonylag nagyon jó hangulatban teltek el a képzések. Úgy gondolom, hogy utána is valamilyen módon egy ilyen emberi kapcsolattartás, egy ilyen baráti kapcsolat fönnmaradt.”*[94] Bácskossuthfalván azt is kiemelték, hogy a kézimunkacsoport tagjai többségben igazi csapatjátékosok, maguk az alkotások is sokszor több alkotó által készülnek, és így a közösség erejét mutatják meg (pl. egy nagy méretű templomi terítő).[95]

Az elnökök gondolkodásában azonban nemcsak a közösségépítés, hanem a hálózatépítés is éppoly fontosnak tűnik. A Csoóri Program hatására mind a saját (kis)régiójuk szervezeteivel, oktatóival, csoportjaival és egyéni alkotóival is szorosabb kapcsolatba kerültek, mind a jelentősebb népművészeti szervezetekkel Vajdaságban és Magyarországon. *„Ha csak a táborokat veszem alapul, akkor ez egy kiváló alkalom arra, hogy a környékbeliek is eljöjjenek, és hogy ismerkedni tudjanak, illetve hogy kialakuljon egyfajta olyan munka- és baráti kapcsolat, ami aztán mindenkinek a hasznára van. Sok esetben tudunk megoldani dolgokat, pont abból kifolyólag, hogy van egy ilyen kapcsolódás.”*[96] Véleményük szerint a Csoóri Program által nyújtott anyagi támogatás ezelőtt sosem tapasztalt minőségi fejlődést biztosít az alkotó közösségeknek. A támogatás és az általa kialakult szakmai kapcsolatok rendkívül inspirálóak, állandó szakmai fejlődésre ösztönöznek, a fejlődés lehetősége pedig igazi lelkesítő erő a csoportok, közösségek számára. *„Majd eljöhet egy olyan időszak, amikor azt mondjuk, hogy közösen pályázunk egy akkora nagy projektre, amely mennyet dönget, […] Legyen egy nagy cél, legyen egy komoly cél, és akkor így apránként majd odaérünk.”*[97]

A pozitívumok mellett aggályok is megfogalmazódtak. Az egyik félelem a támogatástól való függőség kérdése. Mivel a támogatás hatására jelentősen megemelkedett az oktatók és zenekarok tiszteletdíja,[98] felmerül, hogy a Csoóri Program megszűnése esetén miből fedeznék a csoportok ezeket a költségeket, ami a teljes néptánc-, népzenei mozgalom megszűnéséhez vezethet.[99]

A pályázati lehetőség kényelmessé is tette az embereket: nehezebben mozdulnak meg és vesznek részt a képzéseken, annak ellenére, hogy rengeteg lehetőség áll rendelkezésre.[100] Hosszú távon fennáll a kockázata annak, hogy a Csoóri-

79 RR_1NT_CSSP_SRB, RR_2NT_CSSP_SRB
80 RR_2NZ_CSSP_SRB
81 RR_2NZ_CSSP_SRB, RR_3NT_CSSP_SRB
82 RR_3NT_CSSP_SRB
83 RR_5NT_CSSP_SRB
84 RR_2TH_CSSP_SRB
85 RR_1TH_CSSP_SRB
86 RR_2ZO_CSSP_SRB, RR_3ZO_CSSP_SRB
87 RR_1ZO_CSSP_SRB
88 RR_1NT_CSSP_SRB
89 RR_1NT_CSSP_SRB
90 RR_2NT_CSSP_SRB
91 RR_3NT_CSSP_SRB
92 RR_1ZO_CSSP_SRB
93 RVCS_2TA_CSSP_SRB
94 RVCS_1TA_CSSP_SRB
95 RVCS_2TA_CSSP_SRB
96 RVCS_2TA_CSSP_SRB
97 RVCS_1TA_CSSP_SRB
98 RR_2ZO_CSSP_SRB
99 RR_2ZO_CSSP_SRB
100 RR_1NZ_CSSP_SRB

támogatás megszűnése esetén sok műhely bezárna, mivel a fiatalabb generáció már nem azzal az „elvakultsággal” végezné a munkát, mint a korábbi, források nélküli időkben.[101] A fiatalok elvándorlása továbbra is a legnagyobb félelem, mivel a Magyarországra került egyetemisták, különösen a művészek, nagy eséllyel nem térnek haza.[102] Ugyanakkor a támogatás nem tud segíteni ott, ahol eddig sem folyt rendes munka; az alkalmi közösségek felbomlanak, míg ahol eddig is színvonalas és kemény munka folyt, ott *„aranyat ér”*.[103]

További aggály a rivalizáció és a közösségi élettől való elszakadás. Egy vélemény szerint a pályázati rendszer túlságosan nagy hangsúlyt helyez a színpadi munkára és a kiemelkedő eredmények elérésére. Ez a versengés nem tesz jót a mozgalomnak, mert a próbák fontossága megelőzi a táncházi közösségi élet élményét, ami a csoportok elszigetelődéséhez és a spontán, „szabadabb, táncháziasabb” jelleg elvesztéséhez vezet.[104]

A legösszetettebb nehézséget az eltérő társadalmi igényekhez való alkalmazkodás és a demográfiai helyzet jelenti. Az interjúalanyok szerint a kihívások természete változott meg, nem pedig azok nehézsége. A legnagyobb veszély a gyereklétszám csökkenése, ugyanis *„rengeteg a lehetőség”,* és hiába a több pénz, kevesebb gyermek születik, így a pénz nem képes őket megtartani.[105]

A CSSP elsősorban hosszú távon segíti a közösségépítést és a megmaradást.[106] A támogatásnak köszönhetően az értékek és a maradandó eszközök (viseletek, balettszőnyeg, hangfalak) a közösségben maradnak, és akár évtizedekig segítik a munkát.[107] A felnőtt táncosok által megszerzett szakmai tudás (koreográfiák, táncanyagok) tovább öröklődik, mivel ők lesznek a jövő oktatói, akik a község más együtteseivel foglalkoznak,[108] hiszen a célok között szerepel a fiatal, helyi szakemberek képzése és hazahívása is. Egy interjúalany megemlíti egykori tanítványukat, aki ma már szakgimnáziumi tanszakvezető Békéscsabán, és akinek hatására több fiatal is megindult a szakgimnáziumi képzés felé: *„…azzal a céllal, hogy befektetésképpen hazajöjjenek és itthon tudjanak tudást átadni. Ez egy nagyon komoly csapásvonal most, amit szeretnénk minél előbb elérni, hogy ezek a fiatalok visszatérjenek és átvegyék tőlünk ezeket a napi próbatartási dolgokat.”*[109]

A támogatások finanszírozási szempontból is megtérülést generálnak az anyaország számára, mivel a határon túli szervezetek jellemzően magyarországi szakemberektől vesznek igénybe szolgáltatásokat, ami forrás-visszaáramlást eredményez a magyar gazdaság felé.[110]

A Csoóri Sándor Program elhozta a biztos építkezés rendszerét Vajdaságba,[111] s hozzájárult ahhoz, hogy a népművészeti közösségek a kistelepüléseken a legnagyobb lélekszámúak közé tartozzanak, ezzel erősítve a megmaradást.[112]

101 RR_1NZ_CSSP_SRB

102 Ennek oka a vajdasági politika közönye, hiszen a táncosok mindaddig csupán „biodíszletek” maradnak, amíg a politikai vezetés nem támogatja a művészeteket. Ezen a helyzeten a politikai hozzáállás gyökeres megváltoztatásával lehetne javítani, különben a mozgalom leépül, hiába van még sok „szívós” ember a közösségben. RR_1TH_CSSP_SRB

103 RR_2ZO_CSSP_SRB

104 RR_4NZ_CSSP_SRB

105 RR_4NT_CSSP_SRB

106 RR_1NT_CSSP_SRB, RR_2NT_CSSP_SRB, RR_2NZ_CSSP_SRB

107 RR_1NT_CSSP_SRB, RR_1NT_CSSP_SRB

108 RR_1NT_CSSP_SRB

109 RR_1TH_CSSP_SRB

110 RR_1TH_CSSP_SRB

111 RR_1ZO_CSSP_SRB

112 RR_4NZ_CSSP_SRB

3

A NÉPI KÉZMŰVESSÉG TERÜLETE AZ ADATOK TÜKRÉBEN

3.1.

A NÉPI TÁRGYALKOTÓK KÖRÉBEN VÉGZETT ONLINE KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

KÉSZÍTETTE: Hont Angéla
Kiss Adrienn
Koltai Luca
Süveges Antal Pál

1. MÓDSZERTANI BEVEZETŐ

A *Kérdőív népi tárgyalkotók részére – 2025* című online felmérést a Hagyományok Háza megbízásából és a Kulturális és Innovációs Minisztérium támogatásával végezte a HÉTFA Kutatóintézet. A kutatás célja a népművészet területének feltérképezése, valamint a Csoóri Sándor Program eddigi szakmai tapasztalatainak, eredményeinek és hatásainak vizsgálata volt. A jelenlegi kutatás középpontjában a népi kézművesség, azon belül is a tudásátadás formái álltak. Az online adatfelvétel 2025. július 17. és augusztus 25. között zajlott. A Hagyományok Háza a kérdőívet első körben az országos és regionális kézműves partnereknek és szervezeteknek továbbította, a Nemzeti Kulturális Támogatáskezelő pedig július végén osztotta meg a Csoóri Sándor Program korábbi pályázóival. A Hagyományok Háza 2025. augusztus 6-án a közösségi médiafelületén is népszerűsítette a kutatásban való részvételt. A kérdőívet egyénileg vagy szervezeti formában is ki lehetett tölteni, a kívánt opciót a résztvevők a kérdőív legelején választhatták ki. A válaszadóktól azt kértük, hogy egy szervezetre vonatkozóan csak egy alkalommal töltsék ki a kérdőívet. A kérdőív szervezeti részét kitöltők felé az volt a kérés, hogy a kitöltő személy megfelelő rálátással rendelkezzen a szervezet szakmai és adminisztratív működésére is.

Az adatfelvétel online kérdőíves felületen történt, a mintavétel nem tekinthető reprezentatívnak, hiszen terjesztési csatornái kötődtek a Hagyományok Háza kapcsolatrendszeréhez. Emellett az online kérdezési módszerből fakadó torzítások is jelen lehetnek, hiszen ez a forma az online eléréssel és megfelelő digitális kompetenciákkal rendelkező kitöltőket éri el. A reprezentativitást az is ellehetetleníti, hogy nincs hazánkban olyan adatbázis, amely a népi tárgyalkotók teljes körét lefedné, így nem ismert az alapsokaság. A Népművészeti Egyesületek Szövetsége (továbbiakban: NESZ) 71 tagot számlált 2025-ben,[1] míg a Csoóri Sándor Programban, ugyanebben az évben, kézművesség területén 149 támogatott szervezet volt. Az online kérdőívet kitöltő szervezetek mindössze 28%-a nyilatkozott úgy, hogy tagja az említett Szövetségnek, és az online kérdőívet teljesen kitöltők száma (121 szervezet) is alatta van a CSSP-ben, 2025-ben, kézműves területen támogatott szervezetek számának. Ezzel együtt is a kérdőív hozzájárul ahhoz, hogy megismerjük a tárgyalkotó népművészeti közösséget.

A kérdőív lezárása után a HÉTFA Kutatóintézet végezte az adatbázis kódolási és tisztítási feladatait: kiszűrték a duplikációkat, és nem vették figyelembe a részleges kitöltéseket.

A kérdőív egyénekre fókuszáló része az alábbi témaköröket vizsgálta: a válaszadók demográfiai adatai; a népi kézművességhez és alkotóközösséghez való kapcsolódás jellemzői; képzések és továbbképzések; zsűriztetésen és szakági pályázatokon való részvétel, valamint szakmai címek és díjak; oktatói tevékenység és a tudásátadás formái; számlaképesség, értékesítés és pályázati aktivitás; kommunikációs csatornák.

1 https://nesz.hu/tagszervezetek/

A kérdőívet szervezetként kitöltőknek az alábbi témakörök mentén kellett kérdésekre válaszolniuk: szervezeti alapadatok, országos hatókörű szervezetekben való tagság, partnerségek és célok; tevékenység helyszínéül szolgáló ingatlan és annak bérleti díja; bevételek, kiadások, személyi ellátottság és szakmai tevékenységek; saját tagság és a programok résztvevői; kommunikációs platformok és pályázatok; jövőbeli támogatási célok és a szervezeti működés alakulása.

2.
A KITÖLTŐ EGYÉNEK JELLEMZŐI

A tudásátadás formái a népi kézműves területen – Kérdések egyéni alkotók részére című kérdőívet 646-an töltötték ki. A válaszadók 84%-a nő, 16%-a férfi.

Az életkori mutatókkal kapcsolatos érdekesség, hogy a legidősebb kitöltő 1941-ben, a legfiatalabb pedig 2008-ban született. A kitöltők döntő része (86%) 40 év feletti volt, legtöbben az 50–65 közti korosztályba tartoztak (42%), a fiatalok (30 év alattiak) aránya elenyésző (3%).

1. ábra:
A válaszadók életkora

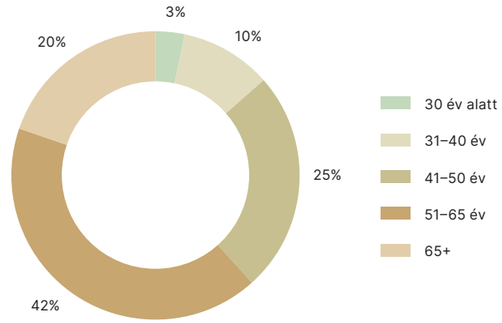

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=646)

A kitöltők több mint fele (56%) felsőfokú végzettséggel (egyetem vagy főiskola) rendelkezik, 35%-uk érettségit adó középiskolát (szakközépiskolát, szakgimnáziumot vagy gimnáziumot) végzett, 7% érettségi nélküli középfokú szakképzettséget (szakmunkásképző vagy szakiskola) szerzett.

A kitöltők 86%-a Magyarországon, 5%-a Ukrajnában, 5%-a Szerbiában és 3%-a Romániában folytat tárgyalkotó tevékenységet elsődlegesen. Szlovákiát, Szlovéniát és Ausztriát a kitöltők kevesebb, mint 1%-a jelölte meg. Szintén 1% alatt volt az egyéb kategóriát választók aránya, ők az Egyesült Királyságot, Kazahsztánt, Svájcot, illetve Németországot írták be a tárgyalkotó tevékenységük elsődleges helyszíneként.

Azok közül, akik elsődlegesen Magyarországon folytatnak népi tárgyalkotó tevékenységet, 33% városban, 25% megyei jogú városban, 25% községben, 11% Budapesten és 5% nagyközségben tevékenykedik. Vagyis a válaszadók döntő többsége városias környezetben dolgozik.

A mintaeloszlás területileg nem tekinthető reprezentatívnak, hiszen nem ismerjük az alapsokaságot. A legtöbb kitöltés Pest (13%), Békés (12%) vármegyékből és Budapestről (10%) érkezett, míg a legkevesebben Nógrád, Somogy és Győr-Moson-Sopron vármegyékben működtek együtt a kutatásban.

1. táblázat:
Az egyéni válaszadók vármegyéje

Egyéni válaszadók	Válaszadók száma (fő)	%
Pest	81	12,54%
Békés	76	11,76%
Budapest	63	9,75%
Zala	49	7,59%
Bács-Kiskun	34	5,26%
Fejér	34	5,26%
Hajdú-Bihar	26	4,02%
Heves	25	3,87%
Veszprém	25	3,87%
Borsod-Abaúj-Zemplén	24	3,72%
Csongrád-Csanád	22	3,41%
Jász-Nagykun-Szolnok	16	2,48%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	15	2,32%
Vas	14	2,17%
Tolna	13	2,01%
Baranya	11	1,70%
Komárom-Esztergom	10	1,55%
Győr-Moson-Sopron	9	1,39%
Somogy	9	1,39%
Nógrád	6	0,93%
Összes válasz	562	87,00%
Nem válaszolt / Külhoni	84	13,00%
Mindösszesen	**646**	**100%**

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=646)

A válaszadók a kézművesség sokszínű területeit képviselték. A legnagyobb arányban a hímzők (22%), nemezkészítők (13%), takácsok (11%), gyöngyfűzők (10%) és viseletkészítők (10%) szerepeltek.

Az egyéb kategórián belül például az alábbi területeket említették a kitöltők: karikás ostorok és íj; növényi festő; szűrrátét; divattervező; népi játszóházi foglalkozásvezető; könyvkötő; székkötő; tűzzománc-műves; üvegfestő; torta- és süteménykészítő; textiles kézműves szatyrok készítője; szőnyegszövő; szappankészítő; pörkölttorta-készítő; pásztortárgyak, bicskatartók és karikások készítője; paplanvarró; papírműves; maszkfaragó; magfaragó; lószőrfonó; kézművesoktató; karácsonyfadísz-készítő; kályhás; harisnyavirág-készítő; gyöngykötő; gyapjúfeldolgozó és -fonó; foltvarró.

2. táblázat:
Az egyéni kézműves területe (több válasz megjelölhető)

Kézműves terület	Válaszok száma (fő)	%
Hímző	139	21,52%
Nemezkészítő	84	13,00%
Takács és népi szőttes készítője	74	11,46%
Gyöngyfűző	66	10,22%
Viseletkészítő	63	9,75%
Fazekas	55	8,51%
Fonott és szőtt használati tárgyak készítője (vessző, gyékény, csuhé, nád, szalma)	50	7,74%
Tojásfestő	49	7,59%
Csipkekészítő	45	6,97%
Népiékszer-készítő	44	6,81%
Horgolt és kötött tárgyak készítője	41	6,35%
Bőrműves	39	6,04%
Egyéb	37	5,73%
Kosárfonó	36	5,57%
Bútorfestő	35	5,42%
Faműves	34	5,26%
Mézeskalács-készítő	34	5,26%
Fa-, csont- és szarufaragó	32	4,95%
Népikézművesjáték-készítő	26	4,02%
Fémműves	16	2,48%

Gyertyaöntő	16	2,48%
Babakészítő	10	1,55%
Építmény és köztéri alkotó (épületdísz, kapu, kerítés, játszótér, emlékoszlop, síremlék, nád, zsúpszalma-, fazsindelytető stb.)	7	1,08%
Népihangszer-készítő	6	0,93%
Bútorkészítő	6	0,93%
Kovács- és rézműves	4	0,62%
Paszomány- és kötöttgombkészítő	4	0,62%
Cipész (papucs, bocskor, csizma, cipő)	4	0,62%
Kádár és pintér	3	0,46%
Késműves	3	0,46%
Koszorúkészítő	3	0,46%
Lószerszám- és nyeregkészítő	3	0,46%
Cserépkályha- és kemenceépítő	3	0,46%
Szobrász	2	0,31%
Halászháló- és kötélkészítő	1	0,15%
Bognár	1	0,15%
Kalapkészítő	1	0,15%
Kékfestő	1	0,15%
Teknő- és csónakvájó	1	0,15%
Szűcs	0	0%
Vályogvető	0	0%

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=646)

Az egyéni kitöltők 71%-a tagja valamilyen népi kézműves alkotóközösségnek, 27%-a pedig nem. Azok, akik tartoznak valamilyen közösséghez, többnyire egy, legfeljebb két szervezet tagjai, gyakrabban egyesületek tagjai (a megkérdezettek 64%-a), szakköröknek 27%-a tagja, míg alapítványnak 15%.

A felmérés során rákérdeztünk arra is, hogy a kérdőívet kitöltő milyen közegben találkozott először népi kézművességgel. A legtöbben (35%) a családjukban, népi kézműves mesternél (17%), rendezvényeken – például fesztiválok, kiállítások vagy vásárok alkalmával – (14%), illetve ifjúsági csoportban vagy táborban (12%) kerültek először kapcsolatba a népi kézművességgel. A népművészeti mozgalom keretein belül (például zenészként vagy táncosként) opciót a válaszadók 5%-a, a népi kézműves alapfokú képzőintézményt 4%, az internetet 2%, a népi kézműves középfokú képzőintézményt (például szakgimnázium) 1% és a felsőoktatási képzőintézményt szintén 1% jelölte meg. A válaszadók egyéb kategóriát is megjelölhettek, amelyek között szerepelt az általános iskola, a Fiatalok Népművészeti Stúdiója, könyvélmény, múzeumi látogatás, szakkör, tanfolyam, továbbképzés, üzleti tevékenység, munkahely, népművészeti szövetkezet, klub, felnőtteknek szóló kézművestábor, kézműves találkozó és program. A válaszokat a válaszadók korosztálya szerint vizsgálva azt látjuk, hogy a 65+-os korosztálynál a legmagasabb azoknak az aránya, akik a családban találkoztak először a népi kézművességgel (45,7%), a fiatalabb korcsoportokat vizsgálva pedig egyre hangsúlyosabbá válik az ifjúsági csoportok, táborok és a rendezvények szerepe a népi kézművességgel való találkozásban.

2. ábra:
Milyen közegben találkozott először népi kézművességgel?

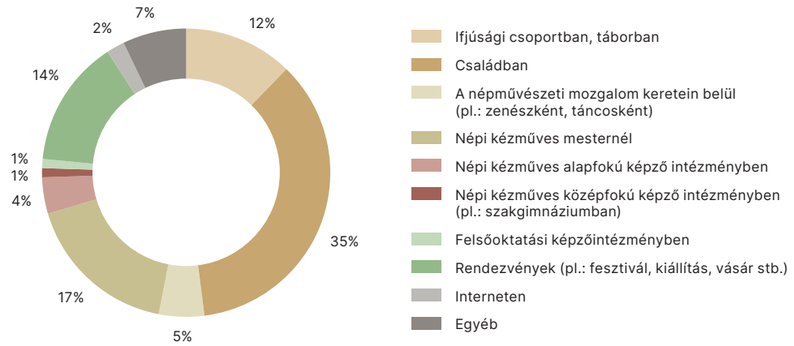

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=646)

A kitöltők 25%-a kisgyerekként (0-6 éves korban), 30%-a 7–14 évesen, 10% 15–18 éves korában, 12%-a 19–25 évesen, 14% 26–40 évesen, 8% 41–65 évesen ismerkedett először a népi kézművességgel. Vagyis a gyermekkornak meghatározó szerepe van a népi kézművességgel való találkozásban.

3. ábra:
Hány éves korában találkozott először népi kézművességgel?

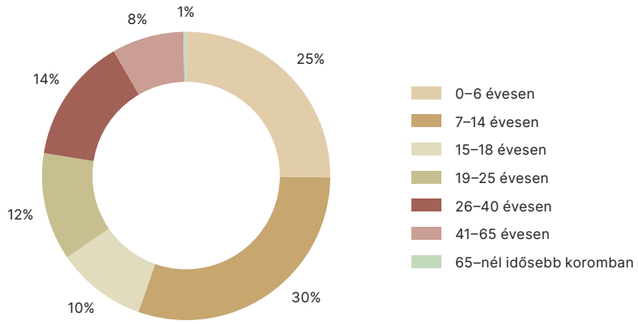

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=646)

Azt is megkérdeztük a kitöltőktől, hogy milyen népi tárgyalkotó képzést végeztek el, amiről a magyar állam által elismert tanúsítványt vagy bizonyítványt kaptak. Arra kértük őket, hogy a képesítést igazoló okmány szerint válaszoljanak, akár több válaszlehetőség megjelölésével. A válaszadók 33%-a akkreditált tanfolyamot, 18% középfokú szakképesítést, 12% felső-középfokú szakképesítést, 11% alapfokú szakképesítést, 7%-a B kategóriás szakkörvezetői képzést, 3% C kategóriás szakkörvezetői képzést végzett. 4% nem Magyarországon végzett képzést, 34% pedig nem végzett képzést.

4. ábra:
Milyen népi tárgyalkotó képzést végzett el, amiről a magyar állam által elismert tanúsítványt/bizonyítványt kapott? Kérjük, a képesítését igazoló okmány szerint válaszoljon! (Több válasz is megjelölhető.)

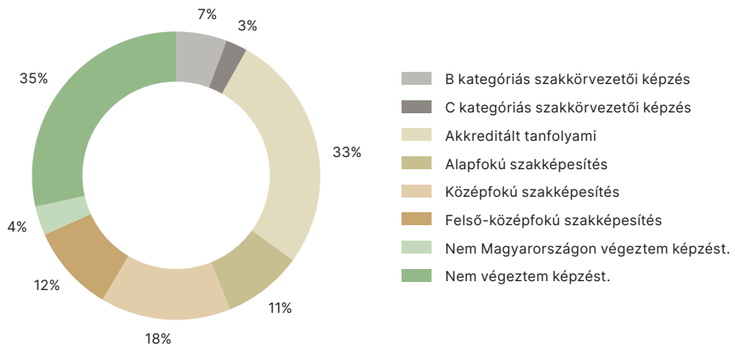

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=646)

Rákérdeztünk arra is, hogy milyen egyéb képzéseken vettek részt a kitöltők. Több választ is meg lehetett adni: 47% nyilatkozott úgy, hogy egyéni formában tanult valamely népi kézműves mesternél, 50% műhelyfoglalkozásokat és 37% workshopokat jelölt meg. Iskolai szakkörre 9% járt, 37% pedig egyéb szakkörön vagy rendszeres foglalkozáson vett részt. Online oktatásban 16% részesült, 55% pedig népi kézművestáborban is részt vett. 8% egyéb tanulási formát jelölt meg, ezek közül főleg az autodidakta módon történő tanulás, a családi kapcsolatokon keresztül érvényesülő, akár generációról generációra szálló tudásátadás volt a jellemző.

Az egyéni válaszadók 34%-a évente több alkalommal, 19%-a évente egyszer vesz részt továbbképzéseken, 30% ennél ritkábban, 16% pedig egyáltalán nem képezi magát tovább.

Szerettük volna azt is tudni, hogy a kitöltők miért foglalkoznak népi kézműves tevékenységgel. A megkérdezettek 61%-át elvarázsolta a kézművességgel való találkozás, 45% úgy érezte, hogy értékteremtő munkát szeretne végezni, 21%-nak ez a fő tevékenysége, 19% válaszolta azt, hogy mindig is kézműves szeretett volna lenni, 8% megváltozott élethelyzetben keresett magának más elfoglaltságot, 7% kiégett abban, amit korábban csinált. 10% mellékállást, fizetéskiegészítést keresett, 5% pedig nyugdíjasként keresett más elfoglaltságot, 5% szakmát akart váltani. 9% egyéb választ adott, amelyek között a hobbi, az élethivatás, a családi és közösségi hagyományokkal kapcsolatos tudás megőrzése és átadása, az alkotás iránti vágy, a választott szakma szeretete, a közösségszervezés és a megélhetési lehetőség szerepeltek.

5. ábra:
Miért foglalkozik népi kézműves tevékenységgel? (Több válasz is megjelölhető.)

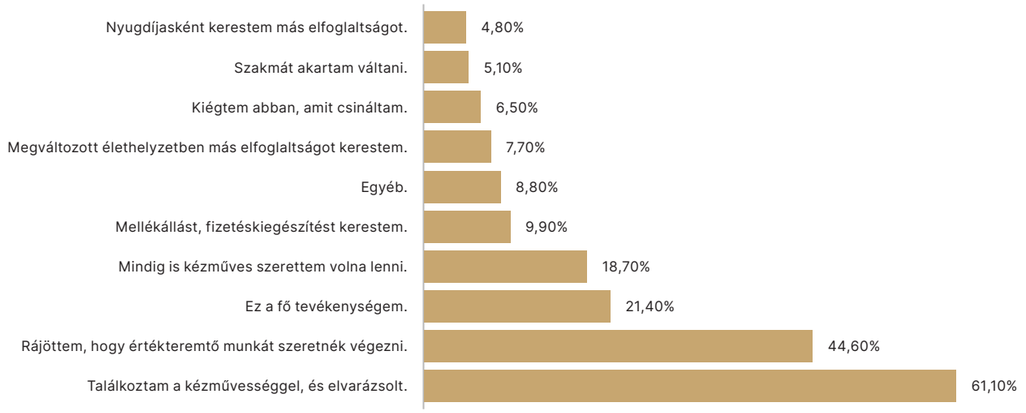

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=646)

A népi kézműves képzés elvégzése után a válaszadók 23%-a szerzett más végzettséget, ezek rendkívüli változatosságot mutattak, például óvodapedagógus, néprajztanár, művelődésszervező, könyvtáros, népi játék és kismesterségek oktató, népijátszóház-vezető, közművelődési szakember, közösségfejlesztő, textiltervező és néprajzkutató. Olyanok is akadtak, akik a területhez egyáltalán nem kötődő végzettséget szereztek. 77% nem szerzett más képesítést a népi kézművessé válása után.

A felmérésben résztvevők 46%-ának a kézműves tevékenységből származik ugyan bevétele, de nem ebből él, 40%-a pedig hobbi szinten kézműveskedik, amely mellett nem végez értékesítést, 17% vallja magát hivatásos kézművesnek, aki tárgyalkotásból vagy kézművességgel kapcsolatos tevékenységből él.

6. ábra:
Melyik kategória(k)ba sorolja magát?

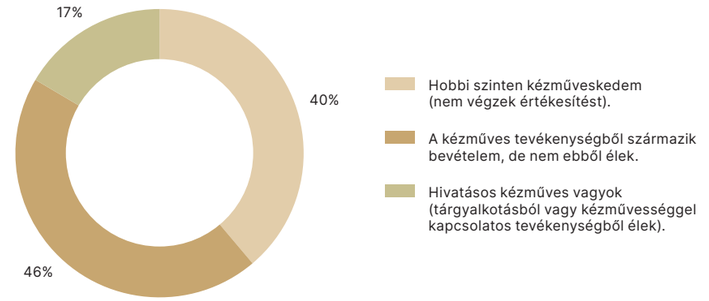

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=646)

Szerettünk volna többet megtudni a kézműves tevékenységet hivatásos módon végzőkről. A válaszok között több is megjelölhető volt, egy-egy kézműves tehát többféle tevékenységet is folytathat az alábbiak közül. A hivatásos kézművesek 40%-a népszerűsíti a kézművességet gyerekek és laikusok körében, 36%-a vesz részt kiállításokon termékeivel, 32%-a tart mesterségbemutatókat, 28%-a készít rendszeresen eladásra termékeket, 18%-a kizárólag megrendeléseket teljesít, 18%-a tart ismeretterjesztő foglalkozásokat, 16%-a oktatja a szakmát. A válaszadók 13%-a iparművész.

A felmérésben résztvevők 39%-a az elmúlt öt évben legalább kétszer zsűriztette a munkáját. Közülük 72% a szakmai visszajelzés miatt, 21% a népi iparművész cím megszerzése miatt, 8% pedig egyéb okok miatt szokott részt venni e szakmai megmérettetésen, többek között a népi iparművész cím megtartása érdekében.

A válaszadók 38%-a vett részt az elmúlt nyolc évben legalább kétszer szakági pályázatokon.

Rákérdeztünk arra is, hogy milyen szakmai címekkel rendelkeznek a válaszadók. Egynegyedük (25%) Népi Iparművész, 6% Népművészet Ifjú Mestere, 3% pedig Népművészet Mestere. 73% nem rendelkezik ezek közül egyetlen címmel sem. Szerettük volna azt is tudni, hogy a válaszadók milyen szakmai díjjal rendelkeznek. Túlnyomó többségük (80%) nem rendelkezik díjjal. 5% kapott Gránátalmadíjat, 1% Junior Prima Díjat. 15% egyéb díjjal rendelkezik, például az alábbiak egyikével: Király Zsiga-díj, Tulipán Alapítvány Innovációs Díja, Magyar Kultúra Lovagja, Élő Népművészet Arany Oklevél, Magyar Kézműves Remek, Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének díja, Kisjankó Bori-díj, Magyar Kézműves Remek, Kozma Lajos Kézműves-Iparművészeti Ösztöndíj, Darida Réka Emlékdíj, Év Mestere Díj, Pro Cultura Keszthely, Magyar Életfa díj, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Nívódíja, Magyar Termék Nagydíj.

A válaszadók 36%-a jelenleg is folytat tudásátadási tevékenységet a népi kézművesség területén. A legtöbben (29%) ismeretterjesztést végeznek, azaz workshopot, műhelyfoglalkozást, iskolai szakkört, online oktatást tartanak. 2% alapfokú oktatásban (tanrendbe építve), 2% iskolarendszeren belüli (például technikum, szakképző iskola, szakiskola, szakgimnázium, alapfokú művészeti iskola tanrendjébe beépítve) szakképzésben (szakmai oktatást) végeznek oktatási tevékenységet, 2% felnőttképző intézményben. 5% iskolarendszeren kívüli szakképzésben (szakmai oktatás), 3% a Hagyományok Háza képzésein, 3% pedig akkreditált felnőttképzés keretén belül látnak el képzési feladatokat. 1% jelölte meg az egyéb kategóriát, amelyen belül a saját műhelyt, a saját tanítványt, az online szakkörvezetői oktatást, kézműves kört, felsőoktatási (BA) szakon szabadon választott tárgyat, az egyesületi nyári tábort és a helyi művelődési egyesület keretén belüli tudásátadást sorolták fel.

A válaszadók 56%-a számlaképes a tárgyalkotó tevékenységét tekintve. A számlaképes válaszadók közül 57% egyéni vállalkozó, 28% adószámos magánszemély, 7% korlátolt felelősségű társaság (kft.), 6% betéti társaság (bt.), 3% egyéb és 1%-nál kisebb mértékben közkereseti társaság (kkt.). Az egyéb kategóriánál az alkalmazott családi vállalkozásban, kistermelő, őstermelő, egyházi közösség tagjaként vagy egyesületi kereten belül válaszokat adták a kitöltők.

Kíváncsiak voltunk, hogy a magukat hivatásos kézművesnek vallók közül mennyien és milyen értékesítési tevékenységet folytatnak. A válaszadók egyharmada (35%) közvetlen megrendeléseket teljesít, 21% ismerősökön keresztül, 21% kiemelt kézműves rendezvényeken (például Mesterségek Ünnepén, Erdélyi Mesterségek Ünnepén, Táncháztalálkozón) értékesít. 20% egyéb kézműves fesztiválon, 18% egyéb fesztiválon vagy piacon, 7% webshopon, 5% a saját boltján keresztül. 4% egyéb módon végez értékesítési tevékenységet, mindössze 6% nem folytat értékesítést.

7. ábra:
Amennyiben folytat értékesítési tevékenységet, hogyan teszi ezt?

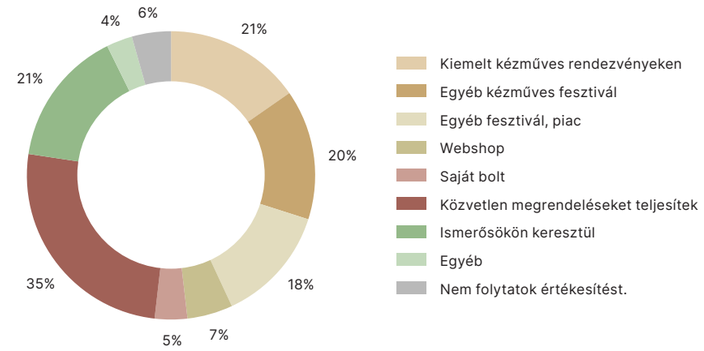

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=646)

Megkértük a kitöltőket, hogy jelöljék meg, milyen támogatásra pályáztak az elmúlt öt évben. Mindössze 9% pályázott magyar állami központi költségvetési forrásra, 2% nem állami szektorból származó, magyarországi forrásra, 1% pedig egyéb (például nemzetközi) forrásra. A válaszadók kimagasló aránya, 84%-a nem pályázott az elmúlt öt évben semmilyen támogatásra, 3% pedig a „nem tudom” választ jelölte meg ennél a kérdésnél. A fentiek mellett a kérdőívet kitöltők 12%-a nyilatkozott úgy, hogy részesült a Csoóri Sándor Programban kiosztott támogatási forrásból, vélhetően a válaszadók egy része ezt úgy értette, hogy a szervezete kapott támogatást..

Megkérdeztük azokat is, akik nem pályáztak támogatásra, hogy milyen okok álltak a döntésük hátterében. A válaszadók egyharmada (34%) nem rendelkezik pályázatírói tapasztalattal, szintén egyharmada (33%) nem rendelkezett információval a pályázati lehetőségekről. 16%-nak nincs kapacitása a pályázatírásra, 16% számára túl bonyolultnak tűnt a pályázással kapcsolatos adminisztráció, 17% nem talált olyan lehetőséget, ahova pályázhatna a tevékenységével, 12%-nak nincs szüksége külső finanszírozásra a tárgyalkotó tevékenységéhez, 7% pedig más forrásból tudja finanszírozni a tevékenységét. 7% egyéb indokot sorolt fel, többek között, hogy kedvezőbb számára a támogatásoktól való függetlenség, nem érzi szükségét, egyéni pályázóként nincsenek pályázati lehetőségek, illetve nem magyar állampolgárként nem pályázhat.

8. ábra:
Ha nem pályázott támogatásra, miért nem?

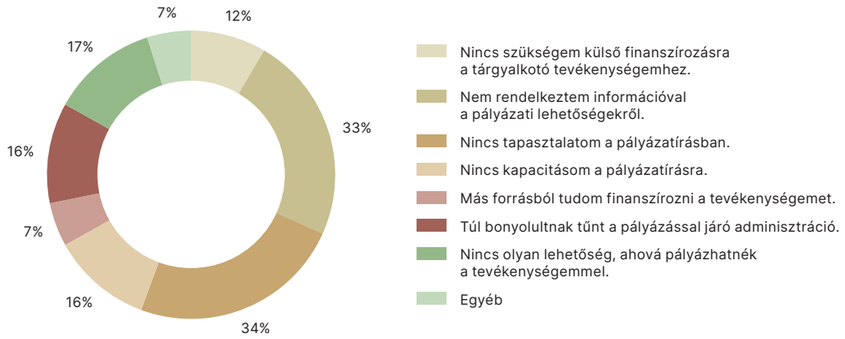

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=646)

A válaszadók az alábbi kommunikációs platformokat és csatornákat használják tevékenységük népszerűsítésére és/vagy értékesítésre. A legtöbben (60%) saját közösségimédia-oldalukat használják, honlappal 18% rendelkezik, míg gyűjtő honlapot (tárgyalkotó közösség honlapját) csak 8% használ. Egyéb értékesítési platformot (például Meska) 8% használ, saját hírlevelet pedig mindösszesen 2% készít. A felsoroltak közül a semelyik kommunikációs platformot és csatornát sem használók aránya 33%.

3.
A kitöltő szervezetek jellemzői

A *Tudásátadás formái a népi kézműves területen – Kérdések szervezetek részére* című online kérdőívet 121-en töltötték ki teljesen. A kitöltők alacsony száma és az alapsokasággal kapcsolatos adathiány miatt az adatfelvétel eredményei nem tekinthetőek a területet reprezentálónak. Viszonyításképpen a 2013-ban készült *Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája I.* 402 szervezetet azonosított népi kézművességgel foglalkozó szervezetként,[2] míg a Népművészeti Egyesületek Szövetségének jelenleg 71 szervezet a tagja. A válaszadók száma valamennyivel meghaladja a NESZ-tagok számát, de a kitöltőknek csak egy része (28%) nyilatkozta, hogy NESZ-tag, vagyis a kérdőív egy jóval szélesebb kört ért el, mint a NESZ-tagság.

A „Melyik országban működik a szervezete elsődlegesen” kérdésre a válaszadók 65%-a Magyarországot, 17% Romániát, 7% Ukrajnát, 6% Szerbiát, 3% Szlovákiát, Horvátországot pedig 1%-nál kevesebben jelölték meg.

9. ábra:
Melyik országban működik a szervezete elsődlegesen?

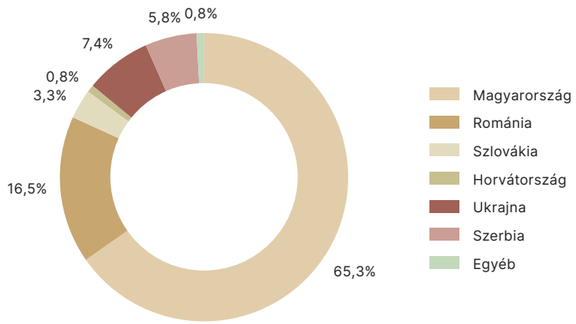

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=121)

Azok közül, akiknek a szervezete elsődlegesen Magyarországon működik, 33%-nak községben, 27%-nak megyei jogú városban, 20%-nak városban, 10%-nak a fővárosban és 10%-nak nagyközségben található a szervezeti székhelye.

A kitöltők szervezetének székhely szerinti irányítószáma alapján képzett vármegyei megoszlás azt mutatja, hogy a válaszadók tizede budapesti, hasonló arányt képvisel Borsod-Abaúj-Zemplén, utána következik Fejér, Zala, Heves és Pest vármegye, a többi vármegyében alacsonyabb a kitöltési arány. Ez a megoszlás elsősorban a kérdőív kitöltésében résztvevő szervezetek elérési mintázatát, és nem a népi kézműves szervezeti kör tényleges földrajzi eloszlását tükrözheti, hiszen például a Kézműves Stratégia 2013-as felmérésében Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, Pest, Szabolcs-Szatmár és Zala vármegyékben találták a legtöbb szervezetet,[3] a NESZ-tagságban pedig Budapest, Pest, Fejér és Borsod-Abaúj-Zemplén a legnépesebb tábor.

2 Prokné 2013: 94.
3 Prokné 2013: 95.

3. táblázat:
A válaszadók vármegyei eloszlása

	Kérdőív válaszadók száma	%	NESZ tagok száma	%
Borsod-Abaúj-Zemplén	8	7%	6	8%
Budapest	8	7%	7	10%
Fejér	7	6%	6	8%
Zala	7	6%	2	3%
Heves	6	5%	2	3%
Pest	6	5%	6	8%
Tolna	5	4%	1	1%
Veszprém	5	4%	1	1%
Hajdú-Bihar	4	3%	5	7%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	4	3%	3	4%
Bács-Kiskun	3	2%	4	6%
Baranya	3	2%	5	7%
Békés	3	2%	1	1%
Csongrád-Csanád	3	2%	2	3%
Somogy	2	2%	1	1%
Jász-Nagykun-Szolnok	1	1%	4	6%
Komárom-Esztergom	1	1%	1	1%
Nógrád	1	1%	2	3%
Vas	0	0%	2	3%
Győr-Moson	0	0%	2	3%
Nincs adat	2	2%	–	0%
Összesen	79	65%	63	89%
Külhoni	42	35%	8	11%
Mindösszesen	**121**	**100%**	**71**	**100%**

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=121)

A válaszadók szervezetének működési hatóköre szerint 37% helyi, 25% regionális, 20% megyei, 18% országos hatókörű szervezet vett részt a felmérésben.

A kutatásban résztvevő legrégebbi szervezetet 1948-ban, a legújabbat 2025-ben alapították. A szervezetek 54%-át az 1990-es években és a 2000-es években alapították (27-27%), a 2010-es években alakult meg a szervezetek negyede (25%), 1990 előtt 14%-a, 2020 után alakult a válaszadó szervezetek 7%-a. A kitöltők többsége (73%) egyesület, tizede (13%) alapítvány, elenyésző része pedig önkormányzati fenntartású intézmény, társulás vagy személyek egyéb közössége (például hazai vagy határon túli közösség), illetve alapítványi fenntartású intézmény, egyházi fenntartású intézmény, fővárosi önkormányzat által fenntartott intézmény vagy nonprofit gazdasági társaság.

A válaszadók több mint fele szervezeti tag valamelyik országos kézműves szövetségben (52%), 28%-uk a Népművészeti Egyesületek Szövetségének. Azok, akik tagok, az alábbi szervezeteket említették: Népművészeti Egyesületek Szövetsége, Népi Kézműves Alkotóházak Országos Egyesülete, Erdélyi Magyar Fesztivál Szövetség, Magyar Fotóművészek Szövetsége, Békés Megyei Népművészeti Egyesület, Csillagvirág Népművészeti Egyesület, Szlovákiai Magyar Kézműves Szövetség, Vajdasági Kézimunkakedvelők Szövetsége, Kárpátaljai Kézművesek Szövetsége, Erdélyi Kézműves Egyesületek Szövetsége és Romániai Magyar Népművészeti Szövetség.[4]

A kérdőívet szervezetként kitöltők 41%-a nyilatkozott úgy, hogy partnere a Hagyományok Háza Hálózatának,[5] 35% pedig szakmai kapcsolatban áll az intézménnyel. 24% nem partner és nem is áll szakmai kapcsolatban a Hálózattal. A válaszadók számossága arra utal, hogy a kérdőívet kitöltők nagyobb része a megadott válasznál a Hagyományok Háza Hálózatával való szakmai kapcsolatot értette és nem a hivatalos hálózati partneri minőséget.

Szerettük volna azt is tudni, hogy az adott szervezet milyen célból jött létre. 35% értékmegőrzés és hagyományápolás céljából, 21% kézműves rendezvények szervezésére, 18% az ismeretterjesztést jelölte meg, 17% kézműves mesterség iskolarendszeren kívüli oktatására, 16% a régióbeli kézművesek összefogása és érdekképviselete érdekében, 7% egy adott mesterség kézműveseinek összefogására és képviseletére szerveződött, 3% értékesítés miatt, 7% pedig egyéb célból jött létre. Utóbbiak között szerepelt a művelődési ház működtetése, közösségépítés, ifjúságnevelés, dokumentálás, magyar nyelv és kultúra népszerűsítése, közművelődési feladatok ellátása, alkotóházak, műhelygalériák és nyitott műhelyek népszerűsítése.

4 A Békés Megyei Népművészeti Egyesület és a Csillagvirág Népművészeti Egyesület nem szövetségek.

5 A Hagyományok Háza teljes Kárpát-medencei hálózatában tisztán népi kézműves profilú szervezetként jelenleg 12 szervezet működik együtt hivatalosan.

10. ábra:
Milyen célból jött létre a szervezet? (Több válasz is megjelölhető.)

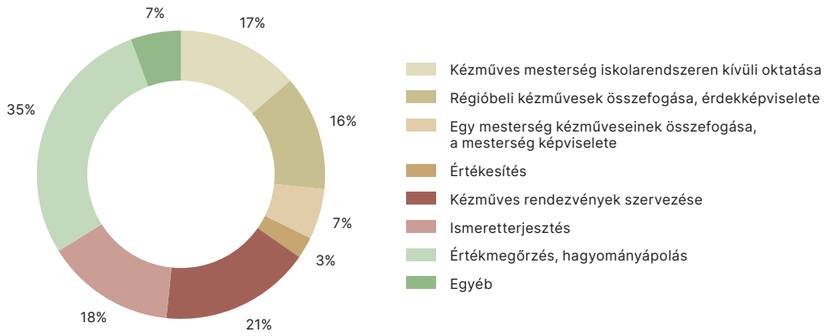

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=121)

Arra a kérdésre, milyen mesterségek gyakorlói tartoznak a szervezet alkotói közé, az alábbi táblázat szerinti válaszokat kaptuk. Az egyéb kategóriába tartozó válaszok (17%) között olyan mesterségek és foglalkozások jelentek meg, mint a kötélverő, magfaragó, lázsiáskészítő, pitykekészítő, háziszappan-készítő, tervező iparművész, táncművész, szőnyegszövő, székkötő, méhész, pillekészítő, papírmerítő, papírfonó, növényi festő, nemezcipő-készítő, harangöntő, zsindelyes és faesztergályos.

4. táblázat:
A kézműves szervezetek területe (több válasz megjelölhető)

Kézműves terület	Válaszadók száma (fő)	%
Hímző	84	69,42%
Gyöngyfűző	71	58,68%
Nemezkészítő	69	57,02%
Fonott és szőtt használati tárgyak készítője (vessző, gyékény, csuhé, nád, szalma)	64	52,89%
Faműves	59	48,76%
Mézeskalács-készítő	56	46,28%
Bútorfestő	54	44,63%
Kosárfonó	53	43,80%
Tojásfestő	52	42,98%
Csipkekészítő	47	38,84%
Bőrműves	45	37,19%
Viseletkészítő	44	36,36%
Népiékszer-készítő	42	34,71%
Takács és népi szőttes készítője	41	33,88%
Fa-, csont- és szarufaragó	37	30,58%
Horgolt és kötött tárgyak készítője	35	28,93%
Gyertyaöntő	31	25,62%
Fazekas	29	23,97%
Kovács- és rézműves	29	23,97%
Népikézművesjáték-készítő	27	22,31%
Babakészítő	24	19,83%
Egyéb	21	17,36%
Késműves	19	15,70%
Cserépkályha- és kemenceépítő	16	13,22%
Építmény és köztéri alkotó (épületdísz, kapu, kerítés, játszótér, emlékoszlop, síremlék, nád, zsúpszalma-, fazsindelytető stb.)	15	12,40%
Fémműves	13	10,74%
Népihangszer-készítő	12	9,92%
Bútorkészítő	9	7,44%
Lószerszám- és nyeregkészítő	9	7,44%
Halászháló- és kötélkészítő	8	6,61%
Kádár és pintér	8	6,61%
Kékfestő	8	6,61%
Cipész (papucs, bocskor, csizma, cipő)	7	5,79%
Szobrász	6	4,96%
Koszorúkészítő	5	4,13%
Szűcs	5	4,13%
Kalapkészítő	4	3,31%
Teknő- és csónakvájó	3	2,48%
Bognár	1	0,83%
Paszomány- és kötöttgombkészítő	1	0,83%
Vályogvető	0	0,00%

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=121)

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a kitöltők milyen típusú ingatlanban folytatják a szervezeti tevékenységet. A legtöbb válaszadó (47%) ingyen biztosított ingatlanban, 20% saját, a szervezet tulajdonában levő ingatlanban, 13% pedig bérleményben működik. 21%-nak nincs állandó működési helye. A tevékenység színhelyéül szolgáló ingatlan legtöbb esetben önkormányzati tulajdonban van (72%), 14% magántulajdonban, 5% egyházi, 4% pedig állami tulajdonban. Az egyéb kategóriák között szerepelt még a polgári társulás tulajdona és a szövetkezeti tulajdon is. A megkérdezettek közül azok, akik nem ingyenesen férnek hozzá a tevékenységük színhelyéül szolgáló ingatlanhoz, 64% a piaci árnál kedvezményesebb összegű bérleti díjat fizet, 6% pedig piaci szintűt. 31%-nak nem volt információja ezzel a kérdéssel kapcsolatban.

A szervezeti gazdálkodással kapcsolatos kérdésekre már csak a válaszadók egy része válaszolt, így az elemszám nagyon alacsony ahhoz, hogy abból általános érvényű következtetéseket lehessen levonni.

A bevételek alakulása terén elmondhatjuk, hogy a legnagyobb szerepe az állami és önkormányzati támogatásoknak van (átlagosan 58%), majd a szolgáltatási bevételeknek. A magánadomány és a tagdíj kisebb mértékben jelenik meg, míg az EU-s támogatásoknak és az értékesítési bevételnek elenyésző a szerepe.

5. táblázat:
Hogyan alakult a szervezet bevételeinek összetétele az utolsó lezárt üzleti évben (2024-ben)?

Bevételi forrás	Átlag (%)	Medián (%)
Tagdíj	7	2
Szakmai szolgáltatások bevételei	17	10
Állami, önkormányzati támogatások	58	69
EU-s támogatások	2	0
Magánadományok, szponzoráció, adó 1%-a	10	5
Értékesítés, üzleti bevételek	5	0
Egyéb	9	0

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=84)

A kiadások terén a szolgáltatások igénybevétele (31%), az alapanyagok beszerzése (átlagosan 23%) és a munkabér, valamint az egyéb személyi kifizetések teszik ki a legfőbb költségnemeket. A kérdésre válaszoló szervezetek több mint felének nincs munkabér vagy bérleti díj típusú kiadása.

6. táblázat:
Hogyan alakult a szervezet kiadásainak összetétele az utolsó lezárt üzleti évben (2024-ben)?

Kiadás	Átlag (%)	Medián (%)
Munkabér járulékokkal együtt	16	0
Egyéb személyi kifizetés járulékokkal együtt	19	11
Bérleti díj	4	0
Nagyértékű eszközök	7	0
Kisértékű eszközök	9	6
Alapanyagok	23	15
Egyéb szolgáltatások igénybevétele	31	26

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=82)

A válaszadók döntő többségének (69%) nincs alkalmazottja, ötödének (22%) 5 fő alatti az alkalmazotti létszáma, és csak tizedük haladja ezt meg. Az önkéntesek előfordulása gyakoribb, a szervezetek 62%-ánál vannak jelen önkéntesek, és a válaszadók többsége (78%) egyéb jogviszonyban (pl.: megbízási vagy vállalkozási szerződés alapján) von be kollégákat.

A szervezetek közel felének (42%) van 18 év alatti, míg 74%-ának van fiatal, 18–30 év alatti tagja, az összes szervezetben átlagosan 8–8 fő. A válaszadók szinte teljes köre (96%) rendelkezik 31–65 év közötti taggal, az összes válaszadó átlagában 27 fő. A szervezetek 90%-ának van tagja a 65 év feletti korosztályból, egy átlagos szervezetben 22 fő.

7. táblázat:
Hozzávetőlegesen hány népi kézműves volt tagja a szervezetnek az elmúlt évben (2024-ben)?

Életkori kategóriák	Átlag (fő)	Medián (fő)
Gyermekek (18 év alatt)	8	0
Fiatalok (18–30 év között)	8	4
Felnőttek (31–65 év között)	27	16
Idősek (65 év felett)	22	10

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=121)

A szervezetek 60%-a végez nagyközönségnek szóló ismeretterjesztő tevékenységet, szervez például kézművesfoglalkozást, mesterségbemutatót vagy vesz részt kézműves vásáron. A válaszadók 26%-a tart rendszeres oktatási alkalmakat, szakköröket, míg 13%-a végez alkalomszerű, adott óraszámban megtartott oktatási, képzési tevékenységet.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogyan változott az elmúlt öt évben a szervezethez kapcsolódó népi kézművesek létszáma, méghozzá együttesen a tagok, szakkörök, oktatások és képzések létszámát tekintve. A kitöltő szervezetek 40%-ában emelkedett, 18%-nál pedig jelentősen nőtt a csatlakozó kézművesek létszáma. 28%-nál nem változott, 9% csökkenést, 3% pedig jelentős csökkenést tapasztalt. 1% nem tudott válaszolni erre a kérdésre.

A rendezvényekkel kapcsolatos kérdésre a kitöltőknek csak egy része válaszolt, így abból általános következtetéseket levonni nem lehetséges. Az erre a kérdésre válaszoló 88 szervezet 2024-ben átlagosan 22 saját szervezésű eseményt rendezett, és további 14 eseményen vett részt. A rendezvények többsége ingyenes volt, átlagosan 21 ingyenes és 12 részvételi díjas volt. A válaszadó szervezetek 54%-a vett részt fizetős rendezvényen. 18 a székhelyük szerinti településen, 12 a vármegyéjükben, 4 más vármegyében és 2 rendezvény másik országban valósult meg. A válaszadók hozzávetőlegesen negyede nem vett részt a vármegyéjén kívüli rendezvényen, és többsége (61%) nem működött közre az országán kívüli eseményen.

11. táblázat:
Az elmúlt évben (2024-ben) hozzávetőlegesen hány rendezvényen vettek részt az alábbi kategóriákban?

Rendezvény kategóriája	Átlag (db)
Saját szervezésű rendezvény	22
Nem saját szervezésű rendezvény	14
Részvételi díj ellenében	12
Ingyenesen	21

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=88)

12. táblázat:
A fenti rendezvények közül hány valósult meg az alábbi településeken?

Település kategóriája	Átlag (db)
Székhely szerinti településen	18
Székhely szerinti megyében	12
Székhelytől eltérő megyében	4
Székhelytől eltérő országban	2

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=88)

A válaszadók 27%-a a népi tárgyalkotáson túl más területekkel is foglalkozik, táncházat 17% szervez, 12% néptáncegyüttest, közel 20% népzenei együttest vagy népdalkört működtet, népzeneoktatással 7% foglalkozik. Emellett igen változatos területeket említettek a kitöltők egyéb tevékenységként: oktatás, kiállítás, ismeretterjesztés (előadások, vetélkedők, bemutatók) szervezése, élőszavas mesemondás, népi játékok, néprajz, jeles napi / ünnepi rendezvények, lovas hagyomány, népi építészet, művészetoktatás, játszóház, nyári táborok, ifjúságnevelés, bábszakkör és bábelőadások, bentlakásos rendszerben magyar nyelvű szórványoktatás, amatőr színjátszás és drámafoglalkozás.

A szervezet tevékenységének népszerűsítése érdekében a kommunikációs csatornák közül a legtöbben (58%) saját közösségimédia-oldalt tartanak fenn, saját honlapja 34%-nak van, 10%-uk nemzetközi, országos, regionális, vármegyei vagy helyi hatókörű gyűjtőhonlapon is megjelenik. Saját hírlevelet csupán a szervezetek 8%-a küld, és csak 2%-uknak van webshopja.

Szinte az összes kitöltő szervezet (94%) pályázott az elmúlt öt évben valamilyen támogatásra, csupán 3% nem, míg 3% nem tudott erre a kérdésre válaszolni.

11. ábra:
Pályázott-e az elmúlt 5 évben valamilyen támogatásra?

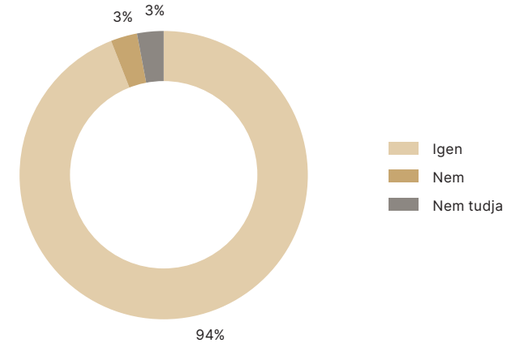

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=73)

A válaszolók leggyakrabban önkormányzati forrásra (45% magyar és 21% nem magyarországi), valamint magyar vagy saját országbeli központi, állami forrásra (37%) pályáztak. Nem állami szektorba a pályázók 30%-a, európai uniós forrásra 8%, egyéb nemzetközi forrásra pedig 4% pályázott.

13. táblázat:
Ha igen, milyen forrásra pályázott?

Forrás	Válaszadók száma (fő)	%
Magyarországi önkormányzati forrás	33	45%
Állami, magyarországi vagy saját országbeli központi költségvetési forrás	27	37%
Nem állami szektorból származó, magyarországi forrás	22	30%
Önkormányzati, nem magyarországi, de saját országbeli forrás	15	21%
Európai uniós forrás	6	8%
Egyéb nemzetközi források	4	5%
Nem állami szektorból származó, nem magyarországi, de saját országbeli forrás	3	4%
Nem pályázott / Nem tudja	4	5%

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=73)

A kérdőívet kitöltők többsége (54%) kapott támogatást a Csoóri Sándor Program keretein belül az elmúlt öt évben.

A jövőbeni támogatási igények kapcsán[6] nagyon változatos válaszokat kaptunk a működéstámogatástól, beruházáson és eszközbeszerzésen át az oktatási intézményekben megvalósuló kézműves tevékenységek támogatásáig, az utánpótlásneveléstől, közösségfejlesztésen és marketingtevékenységen át, a rendezvények (kiállítások, vásárok, táborok stb.) megvalósulásának támogatásáig. A legtöbb válasz a tudásátadás és a kézművesek képzésének támogatására érkezett, a válaszadók nagyjából 10 %-a említette a működési költségek, a beruházás és az utánpótlás támogatásának fontosságát.

Néhány idézet a beérkezett válaszok közül:

„A fiatalok bevonását, az utánpótlás nevelését a népi kézműves tevékenységek területén."

„Működésre és alkalmazott bérének és járulékának fedezésére is fordítható támogatásra lenne szükség."

„Közösségteremtő és közösségfenntartó tevékenységek. A mindennapi használatba bekapcsolható, értékes termékek létrehozása. Régiós, helyi kutatásokra épülő motívum-, minta-, formaörökítés. Vásárok, értékpiacok szervezése, termékek promotálása."

„A kézműves hagyományok és modern technikák – kísérletező jellegű projektek – támogatására, a 21. századi, kortárs megfogalmazások minőségi fejlesztésére."

„A Mester és Inas program oktatói körének szélesebbé tétele fontos lenne. A célok tekintetében a kihaló vagy régi, ritka mesterségek támogatása."

„Műhelyek alapításának támogatása. Olyan kézműves csoportok támogatása, amelynek feladata a rendszeres tudásátadás, oktatás, fejlesztés, foglalkozás hátrányos helyzetű csoportokkal."

„Iskolákban tartandó ingyenes szakkörök"

„Szívesen látnánk a jövőben olyan támogatást, ahol ingatlanra lehetne pályázni. Indoklás: nincs saját helyszín, ahol lehetne tartani közgyűlést, népi kézműves-foglalkozásokat."

„Továbbra is fontosnak tartjuk a tudásátadást, ami nagyon fontos lenne, ha oktatási intézményekben valósulnak meg. Sok problémás, SNI-s gyerek van, nekik lehetőséget kínálni a fejlesztésükre népi kézművességgel. Installáció korszerűsítésére / kiállítási sátorra / pályázat."

„Nagy vágyunk lenne, ha lehetne egy saját alkotó házunk, kézműves műhelyünk. Örülnénk, ha lehetőség lenne ingatlanvásárlásra, -felújításra, hogy igényes népies környezetben alkothassunk, tartsunk foglalkozásokat."

„Legnagyobb kihívás a működési feltételek (bér, rezsi) megteremtése. Ezek nélkül nincs, aki és nincs, ahol végezze a szakmai munkát."

„Működési költségek, mert a programok megvalósítása, elszámolása anélkül lehetetlen. Állandó státusz lehetősége, hiszen a megyei közösségek valódi összefogása teljes embert kívánna. Az értékesítés könnyítése, akár az őstermelők adózásához hasonlóan. Szakoktatói hálózat fejlesztése."

„Mesterek képzése és tudásátadás támogatása – fiatalok bevonása, mester-inas programok, generációk közti tudásátörökítés ösztönzése. Kézművesek hálózatosodásának segítése – szakmai együttműködések, regionális szövetségek támogatása, közös projektek ösztönzése."

„Pályázhassanak azok a kézművesek is, akik saját alkotóházat, műhelyt működtetnek, hiszen felszerelt műhelyükkel a tudásátadás fontos helyszínei."

„A népi kézművesség területén fontosnak tartom, hogy a pályázati felhívásokban nevesítésre kerüljenek olyan támogatási célok, amelyek elősegítik: a hagyományos mesterségek átadását és a fiatal generációk bevonását (mester-tanítvány programok, szakkörök, táborok), a kézműves termékek kortárs alkalmazási lehetőségeinek fejlesztését, hogy a hagyomány élő módon kapcsolódhasson a mindennapokhoz, a közösségi műhelyek, alkotóházak fenntartását és fejlesztését, valamint a kézművesek piaci megjelenését, hazai és nemzetközi bemutatkozási lehetőségeit."

A szervezet működésének alakulására vonatkozóan a válaszadó szervezetek pozitívan látják az elmúlt öt évi működésüket. 39% szerint jelentősen javult a helyzetük, 37% szerint pedig javult a szervezet működése. 18% szerint nem változott, 5% szerint romlott, 1% szerint pedig jelentősen romlott a szervezete működése.

12. ábra:
Hogyan ítéli meg a saját szervezete működésének alakulását az elmúlt 5 évben?

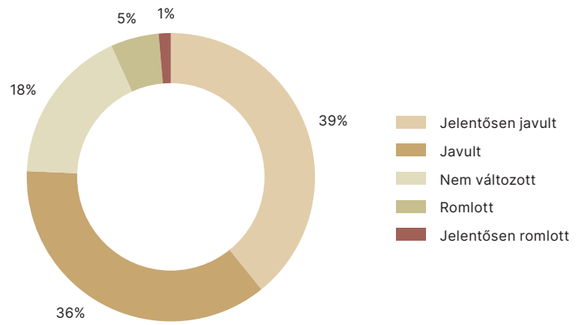

Forrás: HÉTFA saját adatfelvétel (N=74)

6 A pontos kérdés így hangzott: *A jövőben milyen támogatási célok nevesítését látná szükségesnek a pályázati felhívásokban, a népi kézművesség területére vonatkozóan? Kérjük, írja le röviden!*

3.2.

NÉPI TÁRGYALKOTÓK TÁMOGATÁSA A CSOÓRI SÁNDOR ALAPBAN

KÉSZÍTETTE: Bognár Gergely
Hont Angéla
Kiss Adrienn
Koltai Luca
Szabó Tamás

A Csoóri Sándor Alap külön felhívásokban segíti a kézműves területen aktív szervezeteket, a következőkben kiemelten erről a területről adunk összefoglalást a támogatásokat elemezve.[1]

A népi tárgyalkotó terület a Csoóri Sándor Program második évétől, 2018-tól részesül támogatásban.[2] 2018 és 2025 között 3,13 milliárd forint támogatás érkezett összesen a területre, 1 538 pályázat kapott támogatást, ez 428 szervezet támogatását jelentette.[3] Egy pályázat átlagos támogatása 2 millió forint volt az időszak átlagában.

Nyílt pályázaton a kézműves szervezetekhez 2,53 milliárd forint érkezett 1 429 nyertes pályázat alapján. A nyolc év alatt a nyílt pályázati kategóriákban 407 kézműves tevékenységet végző szervezet pályázott sikeresen, évente átlagosan 140 szervezet részesült támogatásban. Az egy pályázatra eső átlagos támogatás a nyolc év átlagában 1,8 millió forint.

14. táblázat:
Megítélt támogatások összege és a támogatott pályázatok, illetve szervezetek száma a kézművesség területén (2018–2025)

Év	Megítélt támogatás (millió Ft)	Támogatott pályázatok száma (db)	Egy támogatott pályázatra eső átlagos támogatás (millió Ft)	Támogatott szervezetek száma (db)	Egy szervezetre eső átlagos támogatás (millió Ft)
2018	560,1	143	121	3,9	4,6
2019	626,1	164	127	3,8	4,9
2020	409,7	203	157	2,0	2,6
2021	347,8	208	153	1,7	2,3
2022	307,3	236	175	1,3	1,8
2023	278,2	186	121	1,5	2,3
2024	302,2	226	155	1,3	1,9
2025	299,4	172	149	1,7	2,0
Összesen	**3 130,8**	**1 538**	**428**	**2,0**	**7,3**

1 A fejezetben szereplő táblázatok és ábrák forrása a Csoóri Sándor Program közzétételi listái, az adatok feldolgozását a Hagyományok Háza végezte. Az ettől eltérő forrást az adott táblázat, illetve ábra külön jelöli.

2 2017-ben a Csoóri Sándor Program a néptánc-, népzenei együttesek és népdalkörök szakmai munkájának segítésére alapult, a tárgyalkotó terület csak 2018-tól részesült támogatásban. (L. Bognár–Herczeg–Hont 2025: 25., 28.)

3 A Hagyományok Háza a tárgyalkotó területre jutó támogatás megállapításához az egyedi és meghívásos pályázatokat is besorolta a Népművészeti Jelentés 2025. 28. oldalán kifejtett módon. (L. Bognár–Herczeg–Hont 2025: 28.)

15. táblázat:
Megítélt támogatások összege és a támogatott pályázatok, illetve szervezetek száma a kézművesség területén (nyílt típusú pályázatok, 2018–2025)

Év	Megítélt támogatás (millió Ft)	Támogatott pályázatok száma (db)	Egy támogatott pályázatra eső átlagos támogatás (millió Ft)	Támogatott szervezetek száma (db)	Egy szervezetre eső átlagos támogatás (millió Ft)
2018	506,8	136	116	3,7	4,4
2019	500,0	158	126	3,2	4,0
2020	315,0	176	138	1,8	2,3
2021	294,0	199	151	1,5	1,9
2022	250,0	227	174	1,1	1,4
2023	226,0	167	120	1,4	1,9
2024	226,0	204	152	1,1	1,5
2025	212,4	162	146	1,3	1,5
Összesen	**2 530,2**	**1 429**	**407**	**1,8**	**6,2**

A Csoóri Sándor Programban a nyílt pályázati kategóriában megítélt támogatások és nyertes pályázatok számának évenkénti alakulását vizsgálva láthatjuk, hogy a 2018–2019-es években a keret még 500 millió Ft körüli nagyságrendben mozgott, miközben a projektszám folyamatosan emelkedett. Ekkor az egy támogatásra jutó átlagösszeg még viszonylag magas volt (3,45 millió Ft/projekt). 2020 után a szakterületre jutó támogatási összeg meredeken, kb. 320 millió Ft környékére zuhant, ugyanakkor a nyertesek száma nem esett vissza, sőt 2022-ig tovább nőtt, így az átlagos támogatási összeg 1,1–1,5 millió forint közé került.

2023-ban a keret tovább csökkent (230 millió forint alá), és ebben az évben látványosan kevesebb lett a támogatott pályázatok száma is. 2024-ben, miközben a keret ugyanannyi maradt, a nyertes pályázatok száma megnőtt, míg 2025-ben a keret további csökkenése mellett ismét jelentősen kevesebb lett a támogatott pályázatok száma, miközben az átlagos támogatási összeg ugyanabban a sávban maradt. A támogatott szervezetek száma nagyjából a pályázatokkal párhuzamosan mozgott, 2022-ig emelkedett, 2023-ban drasztikusan visszaesett, 2024-25-ben a 2021-es szint körül mozgott.

13. ábra:
Megítélt támogatások összege a kézművesség területén (nyílt típusú pályázatok, 2018–2025)

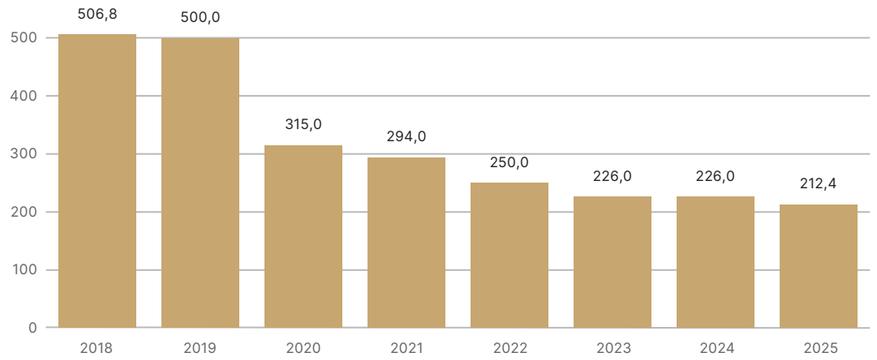

14. ábra:
A támogatott pályázatok és a támogatást elnyert szervezetek száma a kézművesség területén (nyílt típusú pályázatok, 2018–2025)

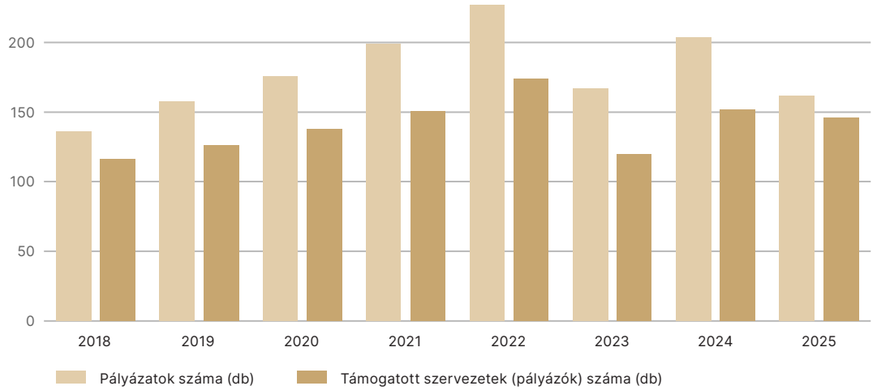

A tárgyalkotó népművészeti közösségeknek szóló pályázati kiírás a szakmai tevékenységek támogatását, a tudásátadás elősegítését, a közösségek megerősítését és az utánpótlás biztosítását[4] nevesíti pályázati célként. A terület szervezetei részére három altémában biztosított forrást az Alap az évek alatt: Tárgyalkotó B: infrastruktúra-fejlesztés, beruházás, Tárgyalkotó SZ: szakmai munka támogatása, Tárgyalkotó MI: Mester és Inas program. A szakmai tevékenységre szóló kiírás 2025-ben „a tudásátadás céljából népi kézműves kurzusokra, szakkörökre, művészeti csoportokra, foglalkozássorozatokra, műhelyfoglalkozásokra, kiállítások lebonyolítására, rendezvényekre, konferenciákra és azokon való részvételre” szólt. A pályázati kiírás szerint előnyt élveztek az utánpótlásneveléssel kapcsolatos tevékenységeket tartalmazó pályázatok.[5]

4 A 2018-as kiírásban még az utánpótlás biztosítása nem szerepelt a pályázati célok felsorolása között, a 2020-as kiírásban már szerepelt: „A tárgyalkotó népművészeti közösségek szakmai tevékenységeinek támogatása, a tudásátadás elősegítése, a közösségek megerősítése és az utánpótlás biztosítása”. Csoóri Sándor Alap pályázati kiírás, 2018.: 4., 2020.: 4.

5 Csoóri Sándor Alap pályázati kiírás, 2025:7.

2018-ban a szakmai munka támogatása mellett külön altémában lehetett beruházásra is pályázni: „a tudásátadás céljából működtetett alkotóház, alkotóműhely, műhelygaléria, népi kézműves bemutatóhely felújítására, kialakítására”.[6] 2018 és 2024 között minden évben volt lehetőség beruházásra, infrastrukturális fejlesztésre, nagyértékű eszközbeszerzésre pályázni, 2025-ben azonban nem volt ilyen altémában kiírás.

A *Mester és Inas* pályázati altéma támogatása a döntési listákban 2021-ben jelent meg, a kiírás szerint minimum 50 órás népi kézműves inas programra kérhető támogatás tudásátadás céljából, „amelyet 35 év alattiak számára a Népművészet Mesterei, Népművészet Ifjú Mesterei és/vagy Gránátalma díjas népi iparművészek biztosítanak.” A kiírásba 2025-ben került be a lehetséges mesterek felsorolásba a Király Zsiga-díjas népi iparművészek kitétel.

A *támogatási összegek évenként és szűkebb elemzési területenként (millió forint)* elnevezésű ábra (15. ábra) a nyílt tárgyalkotó támogatások összegének alakulását mutatja 2018 és 2025 között az altémák (*Tárgyalkotó B, Tárgyalkotó SZ, Tárgyalkotó MI*) egymásra rétegzett területeivel.

A belső szerkezetet tekintve a 2018–2019-es időszakban a *Tárgyalkotó SZ* adja a legnagyobb hányadot, mellette a *Tárgyalkotó B* is tekintélyes részt képvisel. 2020-tól a keret csökkenésével mindkettő visszaesik, de a beruházások támogatása meredekebben zsugorodik, és évről évre kisebb részt hasít ki a teljes keretből, 2025-ben nincs ilyen támogatás.

A 2021-től megjelenő *Tárgyalkotó MI* keskeny és egyre láthatóbb sávvá válik, 2024-re mérsékelt erősödést mutat. 2024-re a teljes összeg nem nőtt a 2023-as szinthez képest, ugyanakkor a belső arányok a megelőző évek trendjét erősítik: a B típus tovább apadt, az SZ tartja a súlyát, az MI kismértékben erősödött. 2025-ben nem volt beruházási altéma, az MI altéma tovább erősödött.

15. ábra:
A támogatási összegek évenként és szűkebb elemzési területenként (millió forint)

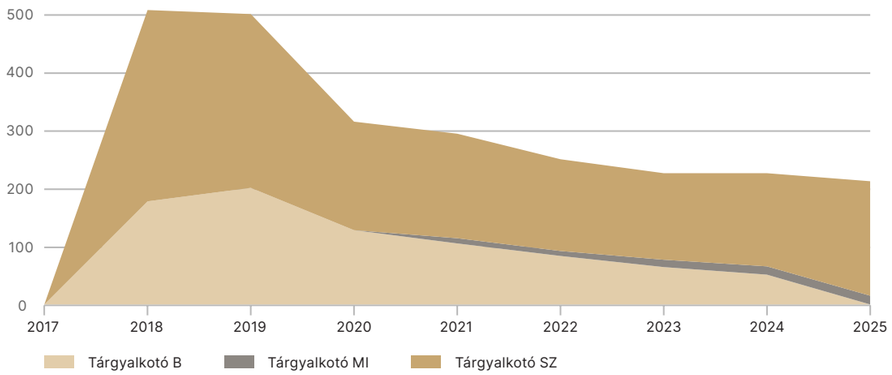

6 Csoóri Sándor Alap Pályázati kiírás, 2018: 4.

16. táblázat:
Megítélt támogatások összege és a támogatott pályázatok, illetve szervezetek számának alakulása a kézművesség területén, szakmai munka támogatása (SZ) altémában (2018–2025)

Év	Megítélt támogatás (millió Ft)	Támogatott pályázatok száma (db)	Egy támogatott pályázatra eső átlagos támogatás (millió Ft)	Támogatott szervezetek száma (db)	Egy szervezetre eső átlagos támogatás (millió Ft)
2018	329,0	97	3,4	97	3,4
2019	299,0	113	2,6	113	2,6
2020	186,9	125	1,5	125	1,5
2021	179,9	132	1,4	132	1,4
2022	158,0	161	1,0	161	1,0
2023	149,0	110	1,4	110	1,4
2024	160,2	145	1,1	145	1,1
2025	197,4	145	1,4	145	1,4
Összesen	**1 659,4**	**1028**		**371**	

17. táblázat:
Megítélt támogatások összege és a támogatott pályázatok, illetve szervezetek számának alakulása a kézművesség területén, infrastruktúra-fejlesztés és beruházás (B) altémában (2018–2025)

Év	Megítélt támogatás (millió Ft)	Támogatott pályázatok száma (db)	Egy támogatott pályázatra eső átlagos támogatás (millió Ft)	Támogatott szervezetek száma (db)	Egy szervezetre eső átlagos támogatás (millió Ft)
2018	177,8	39	4,6	39	4,6
2019	201,0	45	4,5	45	4,5
2020	128,1	51	2,5	51	2,5
2021	105,1	46	2,3	46	2,3
2022	83,8	51	1,6	51	1,6
2023	64,5	40	1,6	40	1,6
2024	51,4	39	1,3	39	1,3
2025	–	–	–	–	–
Összesen	**811,6**	**311**		**123**	

18. táblázat:
Megítélt támogatások összege és a támogatott pályázatok, illetve szervezetek számának alakulása a kézművesség területén, Mester-Inas (MI) altémában (2018–2025)

Év	Megítélt támogatás (millió Ft)	Támogatott pályázatok száma (db)	Egy támogatott pályázatra eső átlagos támogatás (millió Ft)	Támogatott szervezetek száma (db)	Egy szervezetre eső átlagos támogatás (millió Ft)
2018	–	–	–	–	–
2019	–	–	–	–	–
2020	–	–	–	–	–
2021	9,0	21	0,4	21	0,4
2022	8,3	15	0,6	15	0,6
2023	12,5	17	0,7	9	1,4
2024	14,4	20	0,7	20	0,7
2025	15,0	17	0,9	17	0,9
Összesen	**59,2**	**90**		**43**	

Az alábbi táblázatok a tárgyalkotó támogatások területi megoszlását mutatják 2018–2025 között országonként. Magyarország részesedése a teljes összegből 68,9% (1 744,4 millió Ft; 953 projekt), 2025-ben ez az arány 76,94% (163,4 millió Ft; 115 projekt, a 2025-es pályázatszám 71%-a).

Románia a második legnagyobb kedvezményezett: a teljes időszak 22,3%-a (564,2 millió Ft; 304 projekt), 2025-ben 15,15% (32,2 millió Ft; 26 projekt, a pályázatok 16,05%-a).

A Szerbiára jutó arány összegben 3,03% (76,7 millió Ft, 68 pályázat), 2025-ben 4,57% (9,7 millió Ft, 10 projekt), míg a projektszám részesedése 2025-ben 6,17%. Szlovákiába mindössze a teljes támogatási összeg 1,65%-a jutott (41,7 millió Ft, 29 pályázat), 2025-ben aránya 0,66% (1,4 millió Ft, 2 pályázat), ez jelentős visszaesés a 2024-es 2,88%-hoz képest (6,5 millió Ft, 5 projekt).

Ukrajna részesedése a teljes időszakban 3,06% (77,5 millió Ft, 57 pályázat), 2025-ben 2,21 % (4,7 millió Ft; 7 projekt). Szlovénia részesedése 0,97% (24,6 millió Ft, 16 pályázat) 2025-ben Szlovákiához hasonlóan 2 pályázat kapott támogatást (0,47%, 1 millió Ft). Horvátországba mindössze két évben (2019 és 2024) jutott támogatás 1-1 pályázatra, összesen 1,1 millió Ft összegben.

19. táblázat:
Megítélt támogatások összegének alakulása a kézművesség területén országonként (nyílt típusú pályázatok, millió forint, 2018–2025)

Év	Horvátország	Magyarország	Románia	Szerbia	Szlovákia	Szlovénia	Ukrajna	Összesen
2018	–	356,5	112,3	16,5	11,0	5,5	5,0	**506,8**
2019	0,6	327,4	138,6	16,4	4,0	8,0	5,0	**500,0**
2020	–	219,0	72,9	5,5	5,0	2,5	10,2	**315,0**
2021	–	192,0	66,6	7,2	7,5	4,8	15,9	**294,0**
2022	–	183,7	42,5	7,0	3,3	1,8	11,7	**250,0**
2023	–	150,0	49,5	8,0	3,0	1,0	14,5	**226,0**
2024	0,5	152,4	49,8	6,4	6,5	–	10,5	**226,0**
2025	–	163,4	32,2	9,7	1,4	1,0	4,7	**212,4**
Összesen	**1,1**	**1 744,4**	**564,2**	**76,7**	**41,7**	**24,6**	**77,5**	**2 530,2**

20. táblázat:
Támogatott pályázatok számának alakulása a kézművesség területén országonként (nyílt típusú pályázatok, darab, 2018–2025)

Év	Horvátország	Magyarország	Románia	Szerbia	Szlovákia	Szlovénia	Ukrajna	Összesen
2018	–	97	27	7	3	1	1	**136**
2019	1	102	39	11	2	2	1	**158**
2020	–	108	48	8	5	2	5	**176**
2021	–	124	48	7	5	4	11	**199**
2022	–	159	40	8	5	4	11	**227**
2023	–	108	35	9	2	1	12	**167**
2024	1	140	41	8	5	–	9	**204**
2025	–	115	26	10	2	2	7	**162**
Összesen	**2**	**953**	**304**	**68**	**29**	**16**	**57**	**1429**

16. ábra:
Megítélt támogatások összegének megoszlása a kézművesség területén országonként (nyílt típusú pályázatok, %, 2018-2025. évben összesen)

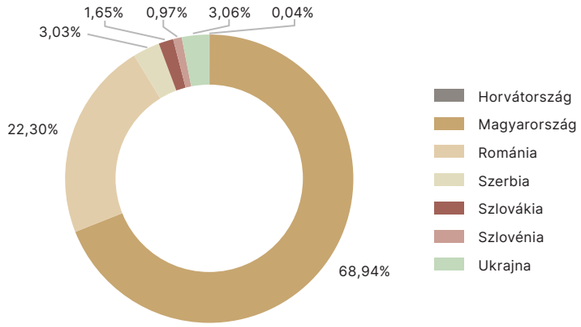

17. ábra:
Támogatott pályázatok számának megoszlása a kézművesség területén országonként (nyílt típusú pályázatok, %, 2018–2025. évben összesen)

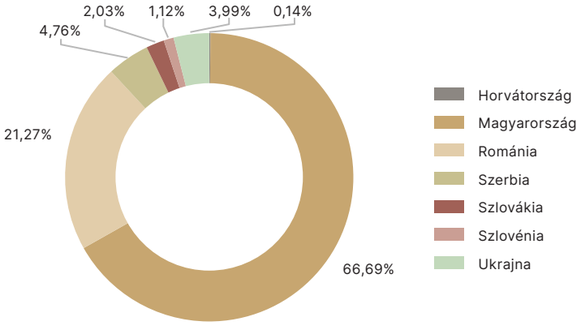

A térkép a tárgyalkotó támogatások földrajzi és belső szerkezeti megoszlását mutatja: a körök mérete a településre jutó teljes összeggel arányos (a legnagyobb kör közel 11,3 millió Ft), a szeletek pedig a három alkategória arányát jelzik amelyeket a könnyebb átláthatóság érdekében külön színekkel jelöltünk: Tárgyalkotó SZ – lila; Tárgyalkotó B – zöld; Tárgyalkotó MI – türkiz.

A támogatások térben erősen a magyarországi magterületekre és a nagyobb határon túli magyar tömbökre koncentrálódnak; sűrű és nagy értékű góc látszik a Dunántúl középső–déli sávjában és az északkelet–alföldi tengelyen, a határon túl pedig a Partium–Székelyföld vonalon és kisebb csomópontok a Vajdaságban és Kárpátalján. A körök többsége közepes méretű, ami azt jelzi, hogy a források zöme 1–5 millió Ft közötti településszintű összegekben oszlik meg; a nagyon nagy körök ritkák és jellemzően regionális központokhoz kötődnek.

A belső szerkezetet tekintve a lila szeletek tömeges jelenléte azt mutatja, hogy a Tárgyalkotó SZ kategória a teljes időszak meghatározó támogatási formája, szinte minden nagyobb támogatási csomópontnak ez teszi ki a legnagyobb részét. A zöld Tárgyalkotó B aránya jóval változékonyabb: több határ menti és külterületi településen látszik hangsúlyosabban, de a magterületeken inkább kiegészítő szerepben jelenik meg. A türkiz Tárgyalkotó MI nem jelentős és nem egyforma eloszlással van jelen.

18. ábra:
Támogatások összege és fő formák szerinti megoszlása a Kárpát-medencében (millió forint, 2024)

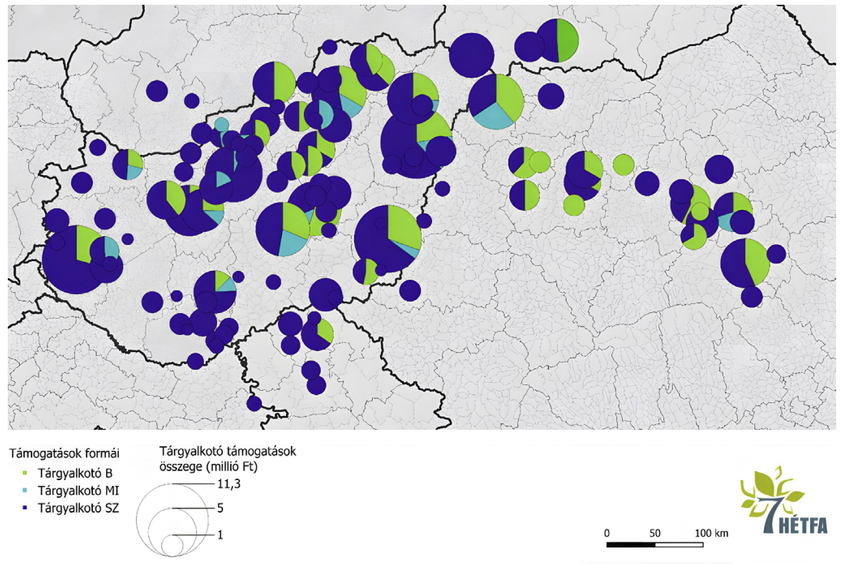

forrás: HÉTFA saját adatfelvétel

A 2018 és 2025 közötti támogatások Magyarországon belüli, vármegyénkénti eloszlását a 21. táblázatban látjuk. A legtöbb támogatás összesen a nyolc év alatt Békés, Zala, Jász-Nagykun-Szolnok, Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar vármegyékbe jutott, legkevesebb Győr-Moson-Sopron, Somogy, Nógrád, Komárom-Esztergom és Vas vármegyékbe. 2025-ben a legtámogatottabb területek: Pest, Zala, Jász-Nagykun-Szolnok, Budapest, Baranya a legkevesebb támogatás pedig Veszprém, Somogy, Vas, Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom vármegyékbe jutott.

21. táblázat:
Megítélt támogatások összegének alakulása a kézművesség területén, Magyarországon, vármegyénként (nyílt típusú pályázatok, millió forint, 2018–2025)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Bács-Kiskun	10,9	15,5	15,3	14,0	14,0	10,5	8,0	9,6	**97,7**
Baranya	22,3	12,0	5,5	8,3	7,1	6,5	5,7	12,0	**79,3**
Békés	29,1	50,1	30,5	23,6	20,9	10,5	12,0	11,6	**188,3**
Borsod-Abaúj-Zemplén	37,6	46,0	21,1	15,8	11,2	13,5	15,1	10,7	**171,0**
Budapest	35,5	22,3	8,8	9,1	9,6	5,0	7,2	13,5	**110,9**
Csongrád-Csanád	19,5	8,0	3,5	5,8	7,9	4,5	2,9	6,0	**58,1**
Fejér	22,9	12,9	10,8	8,3	11,3	17,0	13,0	8,2	**104,3**
Győr-Moson-Sopron	1,0	4,3	4,9	6,6	4,4	2,5	3,7	2,0	**29,4**
Hajdú-Bihar	18,2	22,5	17,6	21,3	16,4	16,5	15,9	8,5	**136,9**
Heves	8,9	13,4	7,6	6,2	4,0	7,0	7,4	5,7	**60,1**
Jász-Nagykun-Szolnok	49,2	21,0	25,8	18,0	18,2	17,0	16,2	14,2	**179,6**
Komárom-Esztergom	5,0	3,0	2,5	2,7	2,5	–	1,8	1,5	**19,0**
Nógrád	1,8	3,0	2,0	1,4	2,0	2,0	4,9	3,9	**21,0**
Pest	17,5	11,0	9,1	11,5	9,9	10,5	7,7	18,8	**95,9**
Somogy	7,6	6,0	2,0	2,5	3,1	2,0	1,0	2,5	**26,7**
Szabolcs-Szatmár-Bereg	7,0	9,0	3,0	2,8	6,9	3,0	6,8	5,2	**43,7**
Tolna	9,0	7,0	5,6	4,8	6,0	3,0	5,3	7,3	**48,0**
Vas	2,0	1,0	2,6	1,6	0,9	0,5	1,8	2,2	**12,6**
Veszprém	29,1	18,0	9,9	2,9	6,2	6,0	1,3	3,5	**76,9**
Zala	22,5	41,5	30,9	25,0	21,4	12,5	15,0	16,5	**185,3**
Összesen	**356,5**	**327,4**	**219,0**	**192,0**	**183,7**	**150,0**	**152,4**	**163,4**	**1 744,4**

IRODALOM

Bognár Gergely – Herczeg Bálint – Hont Angéla
2025 A népművészeti terület jellemzése a Csoóri Sándor Program támogatási adatai alapján In: Both Miklós – Hont Angéla – Süveges Antal Pál (szerk.): *Népművészeti Jelentés 2025.* Budapest. Hagyományok Háza. 23–40. https://hagyomanyokhaza.hu/hu/nepmuveszeti-jelentes-2025 (Utolsó megtekintés: 2026. 03. 04.)

Prokné Tirner Gyöngyi
2013 Népi kézművességgel foglalkozó intézmények, szervezetek Magyarországon In: Beszprémy Katalin (szerk.): *Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája I.* Budapest. Hagyományok Háza. 92–107. https://nesz.hu/wp-content/uploads/2014/09/Mesters%C3%A9gem-c%C3%ADmere-I..pdf (Utolsó megtekintés: 2026. 03. 06.)

INTERNETES FORRÁSOK

Csoóri Sándor Alap pályázati kiírásai
2018 A meghirdetés dátuma: 2018. március 22. https://emet.gov.hu/app/uploads/2018/03/cssp_palyazati_kiiras_2018.pdf. (Utolsó megtekintés: 2026. 03. 05.)
2020 A meghirdetés dátuma: 2020. június 23. https://emet.gov.hu/app/uploads/2020/06/cssa__palyazati_kiiras2020.pdf (Utolsó megtekintés: 2026. 03. 06.)
2025 A meghirdetés dátuma: 2025.06.04. https://emet.gov.hu/app/uploads/2025/06/Palyazati-kiiras-Csoori-Sandor-Alap-2025..pdf. (Utolsó megtekintés: 2026. 03. 05.)

4

KÉZMŰVESSÉG ÉS TUDÁSÁTADÁS MAGYARORSZÁGON

4.1.

A NÉPI KÉZMŰVESSÉG TUDÁSÁTADÁSI FORMÁINAK INTÉZMÉNYESÜLÉSE MAGYARORSZÁGON 1950–2025 KÖZÖTT

KÉSZÍTETTE: Vancsa Boglárka

1. BEVEZETÉS

A népi kézműves mesterségek tudásátadása és intézményesülésének története napjainkig folyamatos átalakulást mutat, hiszen a társadalmi, gazdasági és kulturális környezet változásai mintegy másfél évszázada befolyásolják annak lehetőségeit. A 19. század végén indult meg az az államilag irányított háziipari mozgalom, ami – az ekkor már virágzó nemzeti romantikával összefonódva – felkarolta az egykori hagyományos paraszti tárgykultúrával és annak társadalmi közegével szorosan összefüggő tárgykészítő tevékenységeket a házimunkától kezdve a specialisták és önálló háziiparosok munkáján át a népi ízlést kiszolgáló céhes, majd kisiparosok tudásáig.[1] A 20. század első felére a *népipar* és *háziipar* megnevezések után már *népi díszítőművészetként,* illetve *népművészetként* is aposztrofálták ezeket a tárgyakat. Az 1950-es évektől pedig *népi iparművészetről* beszélhetünk. Ekkorra a paraszti életmód fokozatos eltűnésével s a kisiparok térvesztésével végképp az intézményes út maradt az egyetlen fenntartható módja a népi kézműves tudás megőrzésének, s az 1970-es évektől megjelenő társadalmi kezdeményezések is idővel az intézményi keretekbe tagozódtak be. A népi iparművészeti stílusirányba tartozó tárgyalkotó területek köre folyamatosan bővült, legfőképpen az 1990-es évektől kezdve. A globalizáció következményeként sok történeti gyökerű kézműves tevékenységet a kihalás veszélye fenyegetett, ezek részben az iparművészet, részben a népi iparművészet ernyője alatt kerestek menedéket – ilyen napjainkban például a könyvkötészet, az üvegművesség vagy a tűzzománc technika az ékszerkészítésben. Mások a magyar honfoglalás tárgyi hagyományaihoz visszanyúlva, a tárgyalkotásban a tiszta forrás keresésének mentén kaptak létjogosultságot a népi iparművészet berkeiben, ilyen elsősorban a nemezművesség. Valamennyi tevékenységnél elsődleges szempont a népi iparművészeti irányzattal valós stílusazonosság, annak esztétikai nyelvezetének elsajátítása.[2]

A népi kézműves tudásátadás mai formáinak gyökerei az 1950-es évekig nyúlnak vissza. Ezért e tanulmány célja, hogy áttekintse az elmúlt 75 év főbb állomásait és mérföldköveit, a tudásátadás formális és nemformális színtereit: feltérképezi az intézményes kereteket a művelődési házi szakköröktől kezdve az A- B- és C-kategóriás képzéseken át, egészen azok átalakulásáig az OKJ szabályozási környezetében. Vizsgálja továbbá a szövetkezeti rendszert, a népművészetet a művészetek közé emelő képzéseket, az alkotóházi működést, vagyis az amatőrtől az elismert szakemberig terjedő spektrumot. A vizsgálat kiindulópontját az 1951-ben létrejött Népművészeti Intézet jelenti, amely meghatározó szerepet játszott a népművészeti mozgalom szervezésében és szakmai irányításában.[3] A Népművészeti Intézet – későbbi nevein Népművelési Intézet, Magyar Művelődési Intézet –, majd a Hagyományok Háza mindvégig kiemelt figyelmet fordítottak az oktatásra, különösen a folklór különböző területeit érintő gyűjtések, képzések és tevékenységek szervezésére.[4]

1 Flórián 2010; Cseh 2024a. A *Magyar néprajz III. Mesterségek* című kötetében Domonkos Ottó áttekinti a kézműves társadalom céhes és egyéb szerveződési formáit, valamint annak rétegzettségét (specialista, háziiparos, kézműves-iparos, kisiparos, kontár) (Domonkos 1991: 7–40.)

2 A tárgykultúra történeti előzményeiről és a népművészet más ágaival való kapcsolatáról részletesebben lásd pl. Fülemile 2018a.

3 A korábbi korszakok vázlatos áttekintésére a témában lásd Erdei Lilla tanulmányát ebben a kötetben.

4 A Hagyományok Háza múltban és a jelenben betöltött szerepét, intézménytörténetét és tevékenységi rendszerét Sándor Ildikó tekintette át az alkalmazott néprajzzal összefüggésben, mintegy hetven év távlatában: Bővebben Lásd: Sándor 2021.

A visszatekintés csak a történeti kontextusok figyelembevételével válik értelmezhetővé. A jelenségek mögött nem hagyható figyelmen kívül, hogy a népművészeti törekvések irányát és lehetőségeit alapvetően határozták meg a korszakok sorsfordító eseményei: a kommunista hatalomátvétel, a kollektivizálás, az 1956-os forradalom, a rendszerváltozás nyitást és bizonytalanságot egyaránt hordozó időszaka, valamint a 2004-es európai uniós csatlakozás új intézményi és kulturális keretei.[5]

2.
1950-ES ÉVEK

2.1.
Az új intézményi struktúra kialakulása

Az 1950-es évek szocialista kultúrpolitikája a népművészetet döntően a néprajzkutatók meghatározásai mentén szervezte újjá, és ekkor alakultak ki a népművészet kereskedelmének új intézményei is.[6] Az 1940-es és 1950-es évek fordulóján a kézműves társadalom helyzetét jelentős gazdasági és társadalmi feszültségek terhelték. Az állami rendeletek leegyszerűsítő, sokszor mechanikus alkalmazása következtében számos kisiparosként dolgozó kézművest kulákként soroltak be és beszolgáltatási kötelezettség alá vontak. Ezzel egyidőben országos szinten előkerült a női munkavállalás bővítésének kérdése, amelyre a háziipar intézményesítése kínált részleges megoldást, és amely hozzájárult a háziipari szövetkezetek létrejöttéhez. Ezek az újonnan szerveződő formák a háziipari keretek között, tehát túlnyomórészt bedolgozói rendszerben elkészíthető tárgyak előállítását jelölték meg tevékenységi körükként, melynek bizonyos hányadát – részben gazdasági megfontolásból, részben a hagyományőrzés érdekében, szövetkezetenként eltérő mértékben – népművészeti jellegű termékek készítése tette ki.[7]

Ezzel párhuzamosan a kormányzat szovjet kulturális mintákat követve alakította ki a népművészet intézményes hátterét is.[8] A kultúrpolitika kiépítésének egyik lépése volt a Népművészeti Intézet 1951-es létrehozása Széll Jenő vezetésével, amely a korábban megszüntetett vagy átszervezett szervezetek szakembereit integrálta, és széles feladatkörrel bízta meg: gyűjtőutak szervezésétől az oktatóanyagok készítésén át a művelődésszervezés országos támogatásáig.[9] Az Intézeten belül a Muharay Elemér irányította Néprajzi Osztály vállalta fel a népművészet ügyeit, országos lefedettségű hálózatot építve ki néprajzi-népművészeti szakkörök formájában.[10] Noha az Intézet működését szigorú ideológiai elvárások határozták meg, itt bontakoztak ki azok a kutatási és módszertani alapok, amelyek később a magyar néptánckutatás és az amatőr mozgalmak – például az 1970-es évek egyik fontos állomásának, a Fiatalok Népművészeti Stúdiójának – intézményes fejlődését is meghatározták. Ebben a munkában olyan kiemelkedő szakemberek vettek részt, mint Martin György, Lajtha László, Pesovár Ernő, Szőts István, Olsvai Imre, Lengyel Györgyi, Borbély Jolán vagy az író Csoóri Sándor.[11] Az 1956-os forradalom után Széll Jenőt letartóztatták, és megszüntették a Néprajzi Osztályt. 1956-ban az Intézetet átszervezték, és Népművelési Intézet néven folytatta tovább a működését 1987-ig.[12]

A *népi iparművészet fogalmát*[13] a Magyar Néprajzi Társaság és a Népművészeti Intézet 1952-ben megrendezett közös konferenciáján használták először, amely fordulópontot jelentett a népművészet intézményesülésének értelmezésében.[14] A konferencián megfogalmazódott az az igény, hogy olyan szervezeti keretek jöjjenek létre, amelyek képesek a még aktív alkotó népművészek összefogására és szakmai irányítására. Ennek nyomán alakult meg 1953-ban a Háziipari és Népi Iparművészeti Szövetkezetek Országos Szövetsége (HISZÖV) és a Népi Iparművészeti Tanács (NIT), valamint ezzel párhuzamosan kezdetét vette a Szocialista Háziipari Mozgalom is. A népi iparművészeti tevékenység anyagi hátterének biztosítására ugyancsak ekkor jött létre a Népművészeti Alap.[15]

A Népi Iparművészeti Tanács ebben a struktúrában normatív szerepet töltött be: kijelölte, hogy mi tekinthető „hagyományosnak”, és szakmai szempontok alapján döntött arról, mely alkotások felelnek meg a hivatalos elvárásoknak.[16] A háziipari szövetkezetek gazdasági irányítása ugyanakkor a HISZÖV felügyelete alá tartozott. A két intézmény működése személyi szinten is összefonódott: a HISZÖV elnöke egyidejűleg a NIT vezetői tisztségét is betöltötte, míg a HISZÖV Népművészeti Osztályának vezetője a NIT titkári feladatait látta el.[17]

A szocialista állam a népművészetet egyszerre kezelte támogatandó értékként és formálandó területként. A háziipari szövetkezetekben tömegesen foglalkoztattak betanított munkásokat – köztük olyanokat is, akik a kollektivizálás elől menekültek és találtak itt megélhetést.[18] A kultúrpolitika visszatérő eleme volt az egyéni mesterek kiemelése,[19] akik példaképként jelenítették meg a munkásparasztrétegek alkotótevékenységét.[20] A népművészet kiemelkedő alkotói évente tíz fő erejéig elnyerhették a Népművészet Mestere kitüntetést. Az első *Népművészet Mestere* oklevelet és a vele járó pénzjutalmat 1953. augusztus 20-án osztották ki a Parlamentben. A kitüntetést kormányrendelet biztosítja, és napjainkra mintegy 350 tárgyalkotó részesült ebben az elismerésben. A szövetkezeti keretek között

5 Klaniczay 2003: 17–24.

6 Már a 19. század végén megindult háziipari mozgalommal együtt egy intenzív népművészeti kereskedelem bontakozott ki és centralizálódott az 1940-es évekre. Bővebben lásd: Cseh 2024b. Az ekkor működő korábbi intézmények helyett épültek ki az új intézményi keretek. Cseh 2023.

7 Ament-Kovács 2019: 17–18; Cseh 2025: 7–9.

8 Ö. Kovács 2012; Valuch 2001: 94–120, 182–183; Stefány 1987: 44–45.

9 Vámos 2025: 81; Stefány 1987: 44.

10 Kóka 2018: 29.

11 Erről bővebben lásd: Vámos 2025: 78–81. Vö.: Ament-Kovács 2018a: 79–80.

12 Sebő 2007: 20; Földiák 1996.

13 Lásd: Lengyel 1952: 464–466. Már ekkor is gondot jelentett a népművészet és a népi kézművesség egységes meghatározása: földrajzi, társadalmi és szakmai különbségek miatt a kutatók nem tudtak mindenre érvényes, homogén kategóriarendszert kialakítani. Keményfi 2006: 79–82. A fogalomhasználat bizonytalansága nemcsak elméleti kérdés volt, hanem jól jelezte azt a társadalmi átrendeződést is, amelyhez a *népi iparművészet* és – a már korábban megszületett – *népi díszítőművészet* terminusok próbáltak alkalmazkodni. A népi iparművészet kifejezés reflektált a társadalmi változásokra, azonban csak részben sikerült vele olyan definíciót kialakítani, amely a népművészet egészét leírta volna, és ez a kérdéskör ma is nyitott. Verebélyi Kincső foglalkozott több irányból is a terminológiai kérdésekkel, fölveti azt a hiányt is, hogy a terminológiai pontatlanságok mellett a népi iparművészet korszakolása sem történt még meg eddig. Bővebben lásd: Verebélyi 2015; 2022.

14 A legtöbben Kresz Máriához kötik a fogalom használatát, azonban Kresz Mária a győri ankéton a népi díszítőművészet terminust használta (Kresz 1952: 10–43; Szabó 2013c: 7–10.). A terminus első használatára felmerül Lengyel Györgyi neve is. Vö.: Lengyel 1952: 464–466.

15 Lengyel 1991: 60.

16 Lásd az erről szóló tömör összefoglalót: Szabó 2013a: 29–30.

17 Bővebben lásd: Ament-Kovács 2019: 17–18.

18 Szilágyi 2005: 323. Vö.: Szabó 2013a: 30.

19 Az egyéni mesterek kiemelésének folyamatára példaként lásd: Ament-Kovács 2023.

20 Eközben a két világháború közötti Gyöngyösbokréta-mozgalom is új szerepet kapott: az ötvenes évekre látványos, ünnepségekhez kötődő népművészeti produkcióvá alakították, amely az állami reprezentáció egyik állandó elemévé vált. Benedek 2013: 33–34.

gyakran – nem kizárólagosan – iparművészek tervei alapján folyt a sorozatgyártás, amely új funkciókat és a korábbinál is még kiterjedtebb piaci szemléletet adott az egykori paraszti tárgykultúrának.

A népművészeti tárgyak készítése egyre inkább a piac igényeihez igazodott, új – elsősorban városi – közönséget célzott meg, és a hagyomány szellemiségét őrző, ugyanakkor sorozatban előállítható tárgytípusokra helyezte a hangsúlyt.[21] A *népi iparművészet* kategóriája ebben az értelemben tágabb fogalmi keretet jelentett a korábbi megnevezéseknél: egyaránt magába olvasztotta a hagyományos paraszti alkalmi alkotást, a specialisták munkáját, a háziipari termelést és a kisipari műhelyekben előállított tárgyakat is.[22] Mindez szorosan illeszkedett ahhoz a kultúrpolitikai törekvéshez is, amely a népművészetet a „haladó hagyományok" és a társadalmi hasznosság fogalmai mentén igyekezett kiemelt tevékenységgé emelni, és ideológiailag is újraértelmezni.[23]

Ennek értelmében az öröklött technikai tudást igyekeztek aktualizálni – az új szimbiotikus módon rakódott rá a régire –, amelynek irányított, országos reprezentációja az 1952-ben, Rákosi Mátyás 60. születésnapjára rendezett kiállításon jelent meg: minden falu saját készítésű ajándéktárggyal képviseltette magát.[24] Ebben az államilag szervezett reprezentációs logikában fontos szerepet játszottak más nagyszabású díszítőművészeti kiállítások is, amelyek az Ernst Múzeumban, a Műcsarnokban és a Nemzeti Múzeumban mutatták be az alkotásokat.[25] Ugyanebben az időszakban jelentek meg az első népművészeti tájházak is Mezőkövesden, Kalocsán, Tápén, Hódmezővásárhelyen és Decsen.[26] A tárgyak számának növekedésével összefüggésben 1959-ben létrejött a NIT lektorátusa, amely átvette a zsűrizési feladatokat.[27] Ezt megelőzően 1953-tól a kereskedelmi forgalomba szánt tárgyak bírálatát a NIT Bíráló Bizottsága végezte Domanovszky György vezetésével. Kezdetben a minősítő tevékenység nem rendelkezett írásban rögzített szempontrendszerrel – az első 1985-ben jelent meg –, a felmerülő nehézségeket az állandó zsűritagok bevonásával kezelték, ami biztosította a folyamat folytonosságát, de magában hordozta az egyoldalú minősítést is.[28]

A NIT lektorátusának működéséhez szorosan kapcsolódott a Népi Iparművészeti alkotók szakmai előmenetelének rendszere. A tárgykészítéssel foglalkozók számára a fejlődés kijelölt útját a Népi Iparművész, majd a Népművészet Mestere cím elnyerése jelentette. Az 1953 és 1958 közötti időszakban mintegy 380 népi iparművészt tartottak nyilván, közülük 310-en háziipari szövetkezeti keretek között dolgoztak. A zsűrizési gyakorlat kiterjedésével az alkotók száma folyamatosan növekedett: 1980-ra már mintegy 630 fő tartozott a népi iparművészeti alkotók körébe.[29]

21 K. Csilléry Klára a magyar népművészetet négy nagy korszakra osztja. Elsőnek a 18. század második felétől 1820-ig tartó időszakot jelöli meg, amelyet viszonylagos stílusegység jellemez, miközben megjelennek a helyi változatok; ekkor erősödik a paraszti árutermelés, és kialakul a tisztaszoba mint reprezentációs tér. Az 1820–1850 közötti időszakban már név szerint is ismert mesterek működnek, és ekkor formálódik ki például a dunántúli pásztorművészet. Az 1850–1880-as évektől a csillogó gyári anyagok elterjedése új díszítési lehetőségeket hoz, a motívumkincs sűrűbbé, gazdagabbá válik. A 19. század végétől az első világháborúig a hagyományos népművészet iránti érdeklődés fokozatosan csökken, stílusváltások figyelhetők meg, és a korábbi gyakorlatok már csak szórványosan maradnak fenn. Lásd: K. Csilléry 1978: 14–34. A korszakokon belül beszélhetünk régi és új stílusokról, ezekről bővebben: Hofer–Fél 1975: 30–42.

22 Ament-Kovács 2019: 18.

23 Benedek 2013: 34.

24 Ortutay 1952: 2–9.

25 Benedek 2013: 34.

26 Ament-Kovács 2019: 18; Flórián 1990.

27 Ament-Kovács 2019: 18.

28 Benedek 2009: 45.

29 Benedek 2009: 46.

2.2.
Népművészeti szakkörök

Az 1950-es évektől a népművészeti tudásátadás egyik meghatározó terepét a népművelés keretében működő szakköri mozgalom jelentette. A szakkörök elsősorban iskolákban, úttörőházakban és kultúrházakban kaptak helyet, és különféle technikai, illetve művészeti területek köré szerveződtek. A művészeti szakkörökön belül működtek a néprajzi és népművészeti csoportok, amelyeknek célja a hagyomány elemeinek megőrzése és azok tudatosítása, kortárs hasznosítása volt. E folyamat egyik fontos dokumentuma *A népművészeti szakkörök élete* című, a Népművészeti Intézet által kiadott kézikönyv volt, amely gyakorlati útmutatóként szolgált a díszítőművészeti szakkörök vezetői számára egy még formálódó mozgalmi közegben.[30] A kiadvány abból indult ki, hogy a szakkörök eltérő tárgyi, személyi és intézményi feltételek között működnek, ezért tematikájuknak egyszerre kellett alkalmazkodnia a folklór és a népművészet különböző ágaihoz, valamint módszertani és gyakorlati iránymutatást is kellett nyújtania. A cél az volt, hogy a gyűjtési ismeretektől elindulva egészen a népművészet területeire kiterjedő gyakorlatig – a dal, a tánc és a játék elsajátításáig – vezesse el a résztvevőket.[31] A díszítőművészeti szakkörök működését kezdetben az Oktatásügyi Minisztérium rendeletére összeállított *Útmutató az általános és középiskolai szakkörök számára* című füzet szabályozta, amelyet Morvay Péter, a Néprajzi Múzeum munkatársa állított össze.[32] A szakkörök tevékenységi köre elsősorban a hímzésre, kötésre, horgolásra, szövésre, faragásra és fazekasságra terjedt ki, vagyis azokra a mesterségekre, amelyek a hagyományos paraszti tárgykultúrához is szorosan kapcsolódtak. A szakkörök működése nem elszigetelten zajlott, hanem szervesen illeszkedett a kultúrotthonok más művészeti köreihez. A bemutatók, ankétok és közös rendezvények alkalmat adtak arra, hogy a résztvevők megismerjék egymás munkáit, és bekapcsolódjanak a helyi művészeti élet tágabb körforgásába. A kiadott kézikönyv külön hangsúlyt fektet a társművészetek – így a néptánc, a népdal, a népzene és a képzőművészet – vélt összefüggéseinek közvetítésére, mivel érvelése szerint ezek együttes ismerete járult hozzá az esztétikai érzék és az ízlés formálásához.[33]

A szakkörök szervezése a kultúrotthonok vezetőségének és a helyi tanácsoknak volt a feladata, amelybe rendszerint pedagógusokat, szülői munkaközösségeket és ifjúsági szervezeteket is bevontak. A szakkörvezetők jellemzően elismert népművészek, pedagógusok, rajztanárok vagy néprajzkutatók voltak. Egy-egy szakkör létszáma általában öt és harminc fő között mozgott, a foglalkozásokat heti rendszerességgel tartották, és a szakkörvezetőknek tanévre szóló – kilenc hónapos – programtervet kellett készíteniük. Az ifjúsági és iskolai szakkörök elsősorban az iskolai nevelőmunka kiegészítéseként működtek, főként a tíz–tizennégy éves korosztály számára. A fiatalabb gyermekek esetében inkább játékos, élményszerű tevékenységekre épülő foglalkozásokat szerveztek. A kézikönyv arra is felhívta a figyelmet, hogy az általános és középiskolai tantervekből nagyrészt hiányzott

30 Lengyel–Simon–Igaz 1956.

31 Lengyel–Simon–Igaz 1956: 3–4.

32 Morvay 1953.

33 Lengyel 1956: 17–18.

a művészeti oktatás, ezért indokolt volt a szakkörök számának növelése, aminek nyomán az Oktatásügyi Minisztérium 1952-ben engedélyezte[34] a gimnáziumok felsőbb osztályaiban is a szakkörök létrehozását.[35]

A szakköri munka módszertani alapját a reprodukciós gyűjtemények használata, a múzeumlátogatások, valamint a hazai és nemzetközi képző- és iparművészeti kiállítások megismerése adta. A járási művészeti versenyek bemutatói gyakran kapcsolódtak a helyi népművészeti és díszítőművészeti szakkörök kiállításaihoz, és számos településen – például Nyírbátorban, Vásárosnaményban, Gulácson vagy Őriszentpéteren – a szakköri munka eredményei önálló bemutatók formájában is megjelentek.[36]

Az 1950-es években országszerte számos, eltérő profilú és működési keretű szakkör jött létre, amelyek jól mutatják a szakköri mozgalom akkori sokszínűségét és beágyazottságát. Az isaszegi általános iskola díszítőművészeti szakköre az iskolai neveléshez kapcsolódva működött.[37] Hajdú megyében több településen is szerveződtek hasonló szakkörök, amelyek részben felnőtt, részben ifjúsági résztvevőkre építettek. Kiemelkedő példa ezek közül a debreceni szűrhímző szakkör, amely 1955 tavaszán indult el. A foglalkozásokon üzemekben dolgozó nők, háztartásbeliek, valamint mezőgazdasági háttérrel rendelkező asszonyok vettek részt. A szakkör a debreceni kultúrházban működött heti két alkalommal, és szoros szakmai kapcsolatot ápolt a Déri Múzeummal.[38]

A nádudvari általános iskola szakköre a lokális fazekashagyományokra épült, különös tekintettel a nádudvari feketekerámiára. A szakkört Fazekas István, a Népművészet Mestere vezette, a résztvevők többsége 6–8. osztályos fiú volt. A képzés célja nem csupán technikai ismeretek átadása volt, hanem a nádudvari fazekasság formavilágának és motívumkincsének tudatos továbbadása is.[39]

Karcagon a Micsurin Úttörőházban elsősorban általános iskolások számára szerveztek kézimunkaszakköröket. Ezek a foglalkozások az úttörőmozgalom intézményrendszerébe illeszkedve működtek, és a kézműves tevékenységeken keresztül kapcsolták be a gyermekeket a népi díszítőművészet alapvető technikáiba.[40]

Összetett működési modellt képviselt a magyarszombatfai néprajzi és népművészeti szakkör, amely 1952 őszén alakult meg. A Néprajzi Múzeum szakmai támogatásával jutottak hozzá az alapvető néprajzi szakirodalomhoz, és a foglalkozások szerves részét képezték a csoportos gyűjtőutak a környező falvakba és községekbe. A gyűjtött anyagokat nem csupán dokumentálták, hanem a szakkör gyakorlati alkalmain dolgozták fel, így a kutatómunka és az alkotás folyamata szorosan összekapcsolódott. A szakkör emellett együttműködött a Magyarszombatfai Kerámiagyárral is: a szakkör vezetői és tagjai munkaidőn túl díszítőtanfolyamokat tartottak a gyár fiatal munkásainak, ahol a helyi fazekasság hagyományos motívumkincsét adták tovább.[41]

34 852–2861/1952. VII. sz. szakkörvezetési utasítás

35 Lengyel 1956: 19–21.

36 1954 és 1955 között itt rendeztek a szakkörök különböző szakágakban kiállításokat. Lengyel 1956: 26–27.

37 A népi díszítőművészeti szakkörök tapasztalatiról bővebben lásd: Lengyel 1956: 37–47.

38 Lengyel 1956: 38–39.

39 Lengyel 1956: 39.

40 Lengyel 1956: 39.

41 Lengyel 1956: 40–41.

3.
1960-AS ÉVEK

Az 1956-os forradalmat követően a népművészet intézményes keretei fokozatos átalakuláson mentek keresztül. A korábbi, közvetlen ideológiai irányítás helyét egy árnyaltabb, szakmailag tagoltabb működés vette át. Az 1960-as évekre olyan hálózatos rendszer jött létre, amelyben a megyei művelődési központok mindegyikében dolgozott legalább egy, a népi iparművészethez vagy a népműveléshez kötődő szakember, akinek feladata a helyi tárgyalkotók szakmai összefogása volt. Ez a struktúra lehetővé tette, hogy a népi iparművészet ne kizárólag központilag irányított tevékenységként működjön, hanem regionális szinten, a lokális hagyományokra építő gyakorlatként érvényesüljön.[42]

A szakmai szervezőmunkában meghatározó szerepet töltött be Borbély Jolán, aki a Népművelési Intézet munkatársaként országos léptékű tanfolyamokat szervezett a vidéki népművészeti szakkörök vezetői számára, szoros együttműködésben a megyei intézményekkel. Ezek a képzések tudatosan törekedtek arra is, hogy a meglévő hagyományanyag mellett kevésbé ismert, korábban háttérbe szorult tájegységek tárgyi kultúráját is bevonják a szakmai diskurzusba. Ennek eredményeként kerültek előtérbe többek között az erdélyi és felvidéki díszítőművészeti hagyományok, a rábaközi kazettás szerkezetű hímzések, a dél-alföldi hímzés, valamint az úrihímzés is.[43]

A szakmai utánpótlás biztosítása érdekében Borbély Jolán aktívan részt vett a népművészek és a népi iparművészek számára meghirdetett pályázati rendszerek kialakításában, valamint az *Élő Népművészet – Országos Népművészeti Kiállítás* elindításában.[44] Az első Élő Népművészet kiállítást 1973-ban rendezték meg Nyíregyházán.[45] Ennek jelentősége, hogy míg a HISZÖV és a NIT elsősorban az árutermelésben érdekelt alkotók számára szervezett szakágí pályázatokat, addig a Népművelési Intézet által meghirdetett felhívások egyéni alkotók és amatőrök számára is nyitottak voltak, jelentősen kiszélesítve a részvételi lehetőségeket.[46] A mára hatvanéves jubileumukat ünneplő, HISZÖV és a NIT által elindított országos szakágí pályázatok közé tartozik az 1963-ban Mezőkövesden Kis Jankó Bori emlékére meghirdetett országos hímzőpályázat, az 1966-ban Siklóson indított Gerencsér Sebestyén országos fazekaspályázat, 1967-től Szekszárdon az országos szőttespályázat, valamint az id. Kapoli Antal pásztorfaragó emlékére Balatonlellén 1957 óta meghirdetett országos faragópályázat.[47]

42 Ament-Kovács 2018a: 83.

43 Borbély Jolán munkáját kiterjedt szakmai együttműködési háló támogatta. Szoros kapcsolatot ápolt a Néprajzi Múzeum muzeológusával, Fél Edittel, valamint azokkal a fiatal, frissen végzett muzeológusokkal is, akik a hatvanas években vidéki intézményekben helyezkedtek el, így Fügedi Mártával, Kapros Mártával, Schwalm Edittel, V. Szathmári Ibolyával és Szalontay Judittal. Ez az együttműködés hozzájárult ahhoz, hogy a népi iparművészet gyakorlata szorosabb módszertani kapcsolatba kerüljön a néprajzi kutatással. Bővebben lásd Ament-Kovács 2018a: 83.

44 Ament-Kovács 2018a.

45 Beszprémy–Szabó 2021: 3–7.

46 Ament-Kovács 2018a: 84.

47 A szakágí pályázatok szervezését és a kapcsolódó kiállítások rendezését a Népművelési Intézettől, majd annak jogutódjától, a Magyar Művelődési Intézettől a Hagyományok Háza vette át. A pályázatok lebonyolítása során a Hagyományok Háza szorosan együttműködik a partnerszervezetekkel; ennek példája az országos szőttespályázat, amely közös szervezésben valósul meg háromévente a Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezettel. Lásd: Szabó 2013b: 8.

Az évente több alkalommal megrendezett minősítésre benyújtott munkákat 1967-ig a NIT lektorátusa rangsorolás nélkül fogadta el, a kiemelkedő alkotások készítői alkotói díjban részesültek. 1967-től a tárgyakat három kategóriába sorolták: egyedi termék, szériatermelésre alkalmas tárgy, valamint alkotói díj nélküli termék; amennyiben egy alkotás egyik kategóriába sem volt besorolható, mestermunkaként minősítették. 1969-től a szerzői jogi szabályozás az iparművészeti tárgyakkal analóg módon jogi védelmet biztosított a zsűrizett népi iparművészeti alkotások számára. Ezzel párhuzamosan a hatvanas évek közepétől változás következett be a minősítés gyakorlatában is: míg korábban a tárgyak a háziipari szövetkezetek neve alatt kerültek elbírálásra, ettől az időszaktól kezdve a tervezők és alkotók személye is láthatóvá vált, mivel a zsűrizés már név szerint történt. A hetvenes évek végén a korábbi minősítési rendszer helyébe az A, B és C kategóriák léptek, amelyek egyértelműbb szakmai differenciálást tettek lehetővé. Az „A” kategóriába azok az alkotások tartoztak, amelyek magas színvonalon vitték tovább a népművészet és a népi iparművészet esztétikai és funkcionális sajátosságait. A „B” kategória azokat a tárgyakat foglalta magába, amelyek e követelményeknek jó színvonalon feleltek meg, míg a „C” kategóriába elsősorban a sorozatgyártásra szánt termékek kerültek.[48]

A fiatal alkotói generáció intézményes megszólítása új irányt vett 1969-ben, amikor a Művelődésügyi Minisztérium a Népművelési Intézettel, a Népi Iparművészeti Tanáccsal és a KISZ[49] Központi Bizottságával közösen meghirdette a *Népművészet Ifjú Mestere* pályázatot. A díjazottak tíznapos alkotótáborokban vehettek részt, amelyeket a Népművelési Intézet szervezett, elsőként Tolna megyében Fadd-Domboriban. Már ezekben a korai táborokban is megjelent az igény a KISZ-től való nagyobb szakmai önállóságra, mivel az ifjúsági szervezet bizalmatlanul viszonyult minden alulról szerveződő kezdeményezéshez, és fokozott figyelemmel kísérte a fiatalok tevékenységét.[50]

48 Benedek 2009: 45–46.

49 Kommunista Ifjúsági Szövetség.

50 Beszprémy 2006: 111.

4.
1970-ES ÉVEK

4.1.
Fiatalok Népművészeti Stúdiója

A fadd-dombori alkotótáborok közösségi tapasztalatai nyomán fogalmazódott meg az a gondolat, hogy az alkalmi találkozások helyett rendszeres, év közbeni szakmai együttlétekre lenne szükség. Ebből az igényből jött létre a *Fiatalok Népművészeti Stúdiója (FNS)* Zelnik József, Bánszky Pál és Borbély Jolán támogatásával.[51] Az intézményes megalakulásra 1973. május 20-án került sor, a Népművelési Intézet felügyelete alatt, a kézművesség és a népi iparművészet irányából kibontakozó revival-jelenség egyik példájaként.[52] A fiatalok 1971-ben keresték föl idősebb Csoóri Sándort, hogy szeretnék létrehozni a Fiatalok Népművészeti Stúdióját.[53] A Stúdió tagságát kezdetben a Népművészet Ifjú Mestere pályázat résztvevői alkották, akik a népművészet fogalmát a népi kultúrához való tudatos alkotói kötődésként értelmezték.[54] A Stúdió legismertebb tagjai közé tartozott: Zelnik József (titkár), Csoóri Sándor, Bodor Ferenc, Bánszky Pál, Makovecz Imre, Csete György, Nagy László, Nagy Mária, Vidák István, Borbély Jolán, Beszprémy Katalin, Landgráf Katalin, Takács Zoltán, Vajda László, Galánfi András, Andrásfalvy Bertalan, Molnár Imre, Kun Éva, Probstner János, Székely Éva, Nagy Kristóf, Samu Géza, Csete Ildikó.[55] A Stúdió tagjai magukat a *nomád nemzedék* önelnevezéssel aposztrofálták.[56] Programjuk négy alapelvre épült: a használhatóságra, a formatisztaságra, az anyagszerűségre, valamint a táji és kulturális kötődésre. Ezzel párhuzamosan határozottan elutasították a bazárjellegű tárgyakat, a vitrintárgyként kezelt alkotásokat és a funkciójukat vesztett, túldíszített formákat.[57]

A népi kultúra újjáélesztésének tendenciái közül az egyik volt a nomád nemzedék által képviselt irány, ez szorosan összekapcsolódott a táncházmozgalommal, amely már az autentikus néptánc, a népdalok és a hangszeres népzene újrafelfedezésére összpontosított. A mozgalom illeszkedett azokhoz a nyugati áramlatokhoz, amelyek a hippimozgalmakhoz hasonló ökoirányzatokat képviseltek,[58] másik oldalról pedig kapcsolódott a keleti-európai tendenciákhoz is, amelyekben különböző társadalmi csoportok a folklórt saját alternatív kulturális tereinek kialakításához használták fel.[59] Klaniczay Gábor a hazai korszak ellenkulturális mozgalmait sorra véve a következőként jellemzi a „népi kultúra” 20. századi különböző célú felhasználását:

51 Zelnik 1973: 71; Benedek 2013: 37.

52 Vámos 2020: o. n.

53 Csoóri 1973: 87–89.

54 Zelnik 1974: 68.

55 Vámos 2020: o. n.

56 Bodor 1981; Zelnik 2012: 13–18.

57 Zelnik 1974: 68. Beszprémy Katalin megfogalmazása szerint az alkotók a népművészeti boltokban található dísztárgyakkal helyezték szembe értékrendjüket, amelyet a kereskedelem és a NIT zsűrije támogatott legfőként. Vö. Beszprémy 2006: 111–112.

58 Cseh 2021.

59 Hasonló irányzatok kialakultak a szovjet blokk más országaiban is, például a Ceauşescu Romániában és Litvániában is: Csurgó–Jánosi–Juhász–Sirutavičius–Pintilescu 2018: 573–601.

„A húszas-harmincas években folyt a legjelentősebb gyűjtőtevékenység a hagyományos paraszti kultúra még élő kultúrformáinak körében, de a néprajzi és népzenei kutatások pontosodó kutatásai mellett ez a kor hozta el a népi kultúra legszélsőségesebb (jobboldali és baloldali) politikai-ideológiai kihasználását is. Az egyik oldalon a nemzeti és a faji gondolatokkal kapcsolódott össze egyértelműen a népiség, a másik oldalon pedig egyféle szocialista népfogalomba olvadt bele. Mindettől különbözik az a népi kultúra fogalom, amely a hatvanas-hetvenes években lett közkeletű."[60]

A Stúdió keretei között a hagyományőrzés nem egyszerű másolást jelentett, hanem tudatos formatervezési folyamatként valósult meg annak érdekében, hogy az elkészült tárgyak kortárs használati tárgyként is értelmezhetők legyenek. Mivel ennek a szemléletnek Magyarországon nem volt közvetlen előzménye, az alkotók számára ez kísérletező, új irányt jelentett: inspirációként elsősorban skandináv példák szolgáltak.[61] A hazai gondolkodásban mindehhez kapcsolódott Kodály Zoltán és Bartók Béla munkássága, különösen Bartók azon iránymutatása, amely a megismerés három szintjét különböztette meg: az eredeti népművészeti tárgyak tanulmányozását, azok hű másolatának elkészítését, majd erre építve a kortárs igényekhez igazodó átdolgozást, illetve egy olyan alkotói magatartást, amely nem a reprodukcióra, hanem a formatisztaság közösségi érvényű továbbgondolására törekszik.[62] Beszprémy Katalin az új szemlélet és alkotás folyamatára így emlékszik vissza:

„E helyett a skandináv dizájn és az archaikus kultúrák találkozása eredményeként olyan stílusáramlatot próbáltunk (ki-ki a saját műfajában) megteremteni és követni, mely a díszítmény elé helyezi a formát, az anyag szépségét, és a funkciót. Így születtek agyonfaragott dobozok és bonbonierek helyett kéregedények, gyerekjátékok, színes kalocsai és matyó hímzések ellenében erdélyi varrottasok, a kerámia területén a dísztányérokkal, vázákkal szemben az étkészletek, melyek dísztelenek voltak, csupán formájukban őrizték a hagyományos fazekaskultúrát."[63]

Ezt a folyamatot 1972-ben karolta föl intézményesen a Népművelési Intézet, amely stúdió jellegű vitára és továbbképzésre alkalmas foglalkozásokat hozott létre. A rendszeres, vasárnap délelőttönként zajló összejövetelek egyszerre szolgálták az általános művészeti és történelmi kérdések megvitatását, valamint a konkrét néprajzi, iparművészeti és művészettörténeti ismeretek elmélyítését. Az előadásokat kötetlen szakmai beszélgetések kísérték, a nap ritmusát pedig népdalok tanítása keretezte.[64] A stúdió első összejöveteleit a Népművelési Intézet klubhelyiségében tartották a Corvin téri épületben. Zelnik József beszámolója szerint az első alkalomra 1972. október 29-én, vasárnap reggel került sor. Az eseményt Budai Ilona nyitotta meg, aki egy Kallós Zoltán által gyűjtött dallal köszöntötte az összegyűlt mintegy száz művészt. A klubhelyiségben fiatal népművészek – fafaragók, hímzők, szövők, énekesek – tervezők, néprajzkutatók és a „népi kultúra" lelkes érdeklődői gyűltek össze.[65]

Ennek hátterében egyrészt az állt, hogy 1972-ben Vitányi Iván került a Népművelési Intézet élére, aki a fennálló bürokratikus működési rend fenntartása mellett nyitott maradt az alulról szerveződő szakmai kezdeményezések támogatására is. Igazgatói gyakorlata – saját megfogalmazása szerint is – a Kádár-korszak kulturális mozgásterében értelmezhető, amelyet Aczél György „támogatott–tűrt–tiltott" hármas rendszere jelölt ki.[66] Ebben a közegben kapott intézményes hátteret a Fiatalok Népművészeti Stúdiója és a táncházmozgalom is, amelynek működését Vitányi több esetben a hivatalos szabályozáson túlmutató módon segítette. Igazgatása során mindvégig olyan szemléletet képviselt, amely nyitottan viszonyult a hetvenes-nyolcvanas években kibontakozó művészeti mozgalmakhoz, és intézményi keretek között is teret biztosított ezek kísérletező, progresszív törekvéseinek.[67]

Az alkotás egyik közösségi szimbolikus tere lett a tokaji alkotóház, ahol 1975-től tartották a táborokat Makovecz Imre közreműködésével.[68] Az Országos Közművelődési Tanács támogatásával indult el a tokaji alkotóházhoz kapcsolódó kísérlet, amely tudatosan szakított a korábbi egyéni alkotói gyakorlattal. A Tokaji Művésztelepen mintegy negyven szakkörvezető tanár, ötven fiatal népművész és körülbelül száznegyven amatőr képzőművész vett részt egy kéthetes közösségi célra szervezett alkotómunkában.[69] A program célja a Népművelési Intézet tokaji alkotóházának berendezési tárgyainak elkészítése volt a KISZ támogatásával, szakmánként szervezett munkamegosztásban.[70] A későbbi táborokban is csoportosan dolgoztak: beton helyett fából és vesszőből készítettek játszótereket. Tokaj mintájára az országban máshol is létrehoztak alkotóházakat: Gébárton, Tiszavárkonyon, Magyarlukafán és Jakabszálláson.[71]

60 Bővebben lásd: Klaniczay 2003: 17–24.

61 Lásd: Beszprémy 2006: 112. Vö.: Domanovszky 1973.

62 Zelnik 1974: 69–70. Ez a szemlélet érvényesül ma is a népi kézműves szakmákat oktató intézményekben. Bővebben: Vetró 2019: 119–124

63 Beszprémy 2006: 112.

64 A meghívott előadók személye is jól jelzi a műhelyek szellemi ambícióit. Csoóri Sándor a népművészet és a magasművészet viszonyáról beszélt, László Gyula az ősi magyar hitvilág és mitológia kérdéseit tárgyalta, Vitányi Iván a képzőművészet szociológiai összefüggéseire irányította a figyelmet, míg Bánszky Pál a naiv művészet értelmezési lehetőségeiről tartott előadást. Zelnik 1973: 71–72. Vö.: Beszprémy 2006: 110–113.

65 Zelnik 1973: 71.

66 Vitányi 2014: 251.

67 Halász 2006: 26.

68 Makovecz 1980: 105–111.

69 Bánszky 1976: 84.

70 Bánszky 1976: 85.

71 Bánszky 2004: 373; Galánfi 2015: 6.

4.2.
Szakkörvezetői képzések

A hetvenes évektől a népi kézműves tudásátadás egyre differenciáltabb, intézményesített formákban szerveződött meg. Ekkor indult el a szövés oktatása és az ehhez kapcsolódó oktatóképzés, amelynek kereteit az úgynevezett A, B és C kategóriás szakkörök rendszere határozta meg.[72] A „C" kategóriás képzések a szövőkereten készített csíkos gyapjúszövésekre és a rongyszövésre koncentráltak, míg a „B" kategória már összetettebb mintakincsek – elsősorban az erdélyi festékes szőnyegek – felújítását és továbbadását tűzte ki célul. Az „A" kategóriát pedig a vászonszövés oktatása jelentette. Az első szervezett szövőtanfolyamok a Budapesti Művelődési Központban indultak el, és mintául szolgáltak a későbbi képzések számára. A textiles tanfolyamok sikeressége ösztönzőleg hatott más szakágak intézményesülésére is: a hetvenes években megkezdődött a fafaragók képzése, amely szorosan kapcsolódott a Fiatalok Népművészeti Stúdiója köré szerveződő szakmai műhelyekhez. Ezzel párhuzamosan a Népművelési Intézet kidolgozta a „C" kategóriás követelményrendszert a kosárfonás, a bőrművesség és a fazekasság területére is, egységesítve a szakköri képzés feltételeit.[73]

A Népművelési Intézet mindezzel egy felmenő rendszerű képzési struktúrát alakított ki. A képzés első évében a képző-, az ipar-, a népművészet és a népi iparművészet alapfogalmainak megismerése állt a középpontban, a második év tananyaga a magyarországi népművészet áttekintésére irányult, míg a harmadik évben a környező államok népművészetével ismerkedtek meg a résztvevők. Az elméleti képzést olyan meghatározó szakemberek biztosították, mint Fél Edit, Kresz Mária, Hofer Tamás, Domanovszky György és Kaposi Edit, míg a művészeti ismereteket Halász László, Németh István, Herman István, Bakay Erzsébet és Kocogh Ákos közvetítették. A gyakorlati oktatást Varga Marianna, Takács Sándorné és Hegedűs Margit vezették.[74]

Ez a képzési rend tette lehetővé, hogy 1961-től szervezett formában lehessen A, B és C kategóriás szakkörvezetői végzettséget szerezni, amelyet 1976-tól már rendelet is szabályozott.[75] A „C" kategóriás, alapfokú tanfolyamokat a megyei művelődési központok szervezték, és községi csoportok vezetésére jogosítottak fel; ebben a kategóriában vizsgáztak a legtöbben. A „B" kategóriás, középfokú képzést a Népművelési Intézet irányította, amely városi vagy járási továbbképzések tartását tette lehetővé. Az „A" kategóriával rendelkezők már megyei szintű népművészeti szakkörvezetői tanfolyamokat vezethettek, illetve népművészeti szakreferensi feladatokat láttak el. Ugyanezt megtehették azok az alkotók is, akik Népi Iparművész címmel rendelkeztek. Ehhez a legmagasabb fokozathoz kapcsolódtak az 1969-től a Népművelési Intézet balatonalmádi továbbképzőházában megszervezett országos nyári továbbképzési táborok is.[76]

A szakkörvezetői továbbképzések szükségességét több egymással összefüggő tényező indokolta. 1945 előtt a kézimunka-oktatás szakmai utánpótlása intézményesen biztosított volt: kézimunkatanári oklevelet lehetett szerezni a tanítóképzőkben és a nőipariskolákban, a tanárképzés keretében, valamint a Képzőművészeti Főiskola rajztanári szakán. Ezek a képzési útvonalak azonban 1945 után fokozatosan megszűntek, miközben a népművészeti és kézműves tudás iránti igény nőtt. Ebben a helyzetben vált meghatározóvá Varga Marianna szerepe, aki 1951 és 1971 között a Népművészeti Tanács tagjaként a Népművelési Intézetet képviselte, és következetesen szorgalmazta a szakkörvezetők rendszeres továbbképzését. Egy országos felmérés ugyanis arra mutatott rá, hogy a szakkörvezetők jelentős része pedagógus- vagy nőipariskolai végzettséggel rendelkezett, ugyanakkor nem elhanyagolható számban voltak olyanok is, akik mindössze hat-nyolc osztályos általános iskolai végzettséggel látták el ezt a feladatot. A továbbképzések így nemcsak szakmai színvonalemelést szolgáltak, hanem kiegyenlítették a heterogén képzettségi háttérből fakadó különbségeket.[77]

Mivel a szakkörvezetők jelentős része pedagógus volt, így a szakköri munka és a játszóházi gyakorlat szorosan összekapcsolódott, és közvetlen előzményét jelentette az első, intézményes keretek között működő játszóházaknak. Az Ágazati Szakmunkásképzési Jegyzék (ÁSZJ) is tartalmazta azokat a népi kézműves szakmákat, amelyek országos képzőhely-hálózattal rendelkeztek – például a mezőtúri fazekasság –, és elsősorban a háziipari szövetkezetek termelési igényeit szolgálták ki. A rendszer azonban ellentmondásokat is hordozott: miközben egy háziipari dolgozó hivatalosan bejegyeztethette a szakmáját, addig egy magasabb szintű, „B" kategóriás szakkörvezető erre nem volt jogosult.[78]

72 Földiák 1996: 5.
73 Erről összefoglalóan: Beszprémy 2004: 467–476. különösen: 467.
74 Benedek 2009: 34–35.
75 5/1976. (X. 26.) KM rendelet
76 Varga 1980: 119.
77 Varga 1980: 115–117.
78 A szakkörvezetői engedélyeket a közoktatási intézmények is nehezen fogadták el, kivéve akkor, ha az érintett pedagógusvégzettséggel is rendelkezett. A szakképzett kézművesek így jellemzően a közművelődés területén tudtak elhelyezkedni. Bár időről időre felmerült annak lehetősége, hogy főiskolák speciális kollégiumi keretek között integrálják e tevékenységeket a képzésbe, ezek a kezdeményezések rendre meghiúsultak, többnyire az intézmények strukturális merevsége miatt. Bővebben: Beszprémy 2004: 468.

Ugyanezekben az években erősödött meg a játszóházi tevékenység is, amelynek közvetlen előzményeit az FNS pedagógiai és alkotói kísérletei adták. A játékpályázatok, a csillebérci és zánkai úttörőtáborok foglalkozásai, valamint a MOM (Magyar Optikai Művek) Kulturális Központban működő játszóházak mind hozzájárultak ahhoz, hogy a kézműves tudás gyermekkori közvetítésének új formái alakuljanak ki. E folyamat fontos állomása volt az Országos Népművészeti Kiállítás Budapestre hozatala is, amely a Munkásmozgalmi Múzeumban kapott helyet, és szélesebb közönség számára tette láthatóvá a tárgyalkotó népművészet eredményeit.[79]

1974-ben Varga Marianna útjára indította a NIT, a HISZÖV és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) támogatásával a népművészeti szabadegyetemet, amelyet *Népművészeti Akadémiának* neveztek el. A széles közönséget célzó kezdeményezés mögött az a felismerés állt, hogy az újabb generációk – amelyek már nem a második világháború előtti hagyományosabb közegben szocializálódtak – gyakran nem rendelkeztek megfelelő néprajzi, technikai és formai tudással. A szabadegyetem havonta ismétlődő előadásainak a Kossuth Klub biztosított helyszínt. Az előadásokat bedolgozók és háziiparosok számára tartották meg, az elhangzott anyagot pedig négy kötetben adták közre. Az előadók között voltak többek között: Balassa Iván, László Gyula, Csilléry Klára, Ortutay Gyula, Manga János, Kresz Mária, Hofer Tamás, Andrásfalvy Bertalan, Bakó Ferenc, Varga Marianna, Gáborján Alice, Györgyi Erzsébet, Dömötör Tekla, Martin György stb.[80]

4.3.
Az etyeki szövőműhely példája

Az intézményesült szakköri rendszer nemcsak felülről szervezett oktatási formákat hozott létre, hanem teret biztosított az alulról induló közösségi kezdeményezések kibontakozásának is. Ennek egyik kiemelkedő példája az etyeki szövőműhely létrejötte, amely a hetvenes évek közepére tehető, és szorosan kapcsolódott ahhoz a kézműves gyakorlathoz, amely a fonás, a szövés és a tárgyi emlékek mintakincsének együttes alkalmazásában öltött testet. A műhely szakmai irányítását Csókos Varga Györgyi látta el, aki ennélfogva meghatározó szerepet játszott annak szemléleti és gyakorlati kereteinek kialakításában. A műhely működésének egyik sajátos vonása volt, hogy az Erdélyből áttelepült székely családok – elsősorban a Gyergyói-medencéből, Ditróról, Remetéről és Szárhegyről érkezők – tárgyi kultúrájuk mellett mesterségbeli tudásukat is magukkal hozták. A szerszámok, szövőeszközök és kelengyék jelenléte teremtette meg a közvetlen kapcsolatot a használati és a készítési hagyományokkal.

A szövőműhely intézményes kereteinek kialakítása tanácsi támogatással, valamint a Népművelési Intézet szakmai közreműködésével valósult meg. A folyamatba bekapcsolódott az Országos Közművelődési Tanács 1976 és 1978 között zajló kísérleti programja is, amely lehetőséget teremtett a műhely működésének megalapozására. A szövőház berendezéséhez paraszti használatú, gyűjtött szövőszékeket alkalmaztak, amelyek helyreállításában helyi faragó családok vállaltak szerepet, biztosítva az eszközök működőképességét és hosszú távú használhatóságát. A szövőszerszámok beüzemelésében és a munkafolyamatok elindításában idősebb asszonyok is közreműködtek.[81]

Az etyeki szövőműhely a hetvenes évek második felében létrejövő, különleges kisugárzású közösségi műhelyek sorába illeszkedett. A Velemi Stúdióval és a magyarlukafai alkotóteleppel együtt olyan kísérleti terepet jelentett, amely később számos további kezdeményezés számára szolgált mintául, és hozzájárult a népi kézműves mozgalom megújulásához.[82]

A műhelyben zajló kísérletek hatása hosszabb távon is meghatározónak bizonyult. Bár a kísérleti források a nyolcvanas évek közepére megszűntek, az itt felhalmozott tudás szervesen beépült a későbbi képzési rendszerekbe. A játszóházi tananyagban megjelent a műhely szemléletmódja: a fonások különféle típusainak oktatása, a madzagszövés, a karmantyúbabák használata, a nomád szövés és a fonaljátékok gyakorlata, míg a szövő szakképzésben hangsúlyossá vált a festőnövények alkalmazása, a kézi fonás és a különféle szövőszékek használata.

Az etyeki műhely számos olyan alkotót indított el pályáján, akik később a népművészet meghatározó alakjaivá váltak. Itt tanult többek között Galánfiné Schmidt Teréz is, aki a Népművészet Ifjú Mestereként kezdett szövést oktatni a Nádudvari Népi Kézműves Szakiskolában annak megalakulásakor, 1992-ben. Oktatói munkája nyomán generációk nőttek fel, szakmai életútját pedig 2016-ban a Népművészet Mestere címmel ismerték el.

5.
1980-AS ÉVEK

Az 1980-as évek folyamatai szorosan kapcsolódtak az 1970-es években elindult intézményesülési törekvésekhez, amelyek a népművészet szakmai kereteinek megerősítését célozták. A törekvések hátterében már a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején lezajló társadalmi és kulturális átalakulások álltak: a fiatal generációk megjelenése, az új zenei és öltözködési minták – beatzenei mozgalmak hatására –, valamint a népművészet – különösen az erdélyi hagyományok – felfedezése alapvetően formálta a hagyományhoz való viszonyt.[83]

A korábbi évtizedekben kialakult minősítőrendszer ekkor nyerte el első átfogó, írásban is rögzített szempontrendszerét. 1985-ben készült el az a kidolgozott értékelési struktúra, amely egységesebb szakmai elvek mentén kezdte el kezelni a népi iparművészeti alkotások sokféleségét.[84] A közművelődés területén a Budapesti Művelődési Központ adott teret annak a képzési kezdeményezésnek, amely Petrás Anna vezetésével, a Népművelési Intézet támogatásával indult el, és amely egy kísérlet volt a kézműves oktatási forma kialakításához.[85] Ennek részeként alapozó jellegű képzések szerveződtek, ahol a mesterségek elsajátítása játszóházi

79 Beszprémy 2004: 468.
80 Lásd a Népművészeti Akadémia négy kötetét: 1976, 1977, 1979, 1982.
81 Csókos–Péterfy–Tarján 1983: 1–8.
82 Tarján (szerk.) 1985.
83 Földiák 1996: 6.
84 Benedek 2009: 45; Kovács 2006: 4.
85 Ament-Kovács 2018a: 82; Beszprémy 2004: 469.

formában, élményalapú tanulás keretében zajlott. Az alapozó képzésre olyan szakmák oktatása épült, mint a hímzés, a szövés, a kosárfonás, a fazekasság, a csipkekészítés, a szíjgyártás, a nyergesség és a textilfestés.[86]

A Népművelési Intézet képzéseinek keretei között folyó felnőttképzésekhez szorosan kapcsolódtak az Intézet *balatonalmádi továbbképzési házában*[87] tartott nyári táborai is. Ezeket Varga Marianna indította el, így például 1980 nyarán három tematikus tábort rendeztek: szövő-, hímző- és gyerekjátszó tábort. A közel hatvan résztvevőt – köztük határon túli magyarokat is – fogadó szövőtábor szakmai vezetését Borbély Jolán látta el, aki a gyakorlati kézműves oktatást tágabb műveltségi kontextusba ágyazta. A szövés tanítása szervesen kapcsolódott a néptánc, a népzene, valamint a művészettörténeti és néprajzi ismeretek átadásához, tudományos munkatársak közreműködésével, hasonlóképp a korábbi nyári tábori gyakorlathoz. A tábor nyitott jellege lehetővé tette, hogy a helyi lakosság és az üdülők nyilvános foglalkozásokon és bemutatókon ismerkedjenek meg a területtel.[88]

1986-ban intézményi átszervezés keretében egyesítették a Művelődéskutató Intézetet és a Népművelési Intézetet, amelynek eredményeként létrejött az Országos Közművelődési Központ. Az új intézmény élére továbbra is Vitányi Iványt nevezték ki főigazgatónak.[89] A szervezet két szakmai egységre tagolódott: a módszertani feladatokat ellátó alintézetet Benkő Éva irányította, míg a kutatási tevékenységet folytató Művelődéskutató Intézet vezetését Hidy Péter látta el.[90]

1981-ben megalakult a kecskeméti Kerámia Stúdió és a Szórakaténusz Játékmúzeum, utóbbi bemutatóteret biztosított a Fiatalok Népművészeti Stúdiója alkotói számára is.[91] Bár maga a Stúdió az évtized során feloszlott, szemléleti öröksége tovább élt a szakmai közegben. Erről Tarján Gábor a következőképpen értekezik:

86 Beszprémy 2004: 496.

87 A képzési házat 1969-ben kapta a Népművelési Intézet a Magyar Rádiótól (Földiák 1996: 5.).

88 A táborok dokumentációját a Hagyományok Háza Népi Kézműves és Népi Iparművészeti Szakcsoportja őrzi. Az 1980 és 1987 között keletkezett, hallgatók által vezetett tábori naplók értékes forrásként szolgálnak az akkori képzési gyakorlat és pedagógiai szemlélet megismeréséhez: részletesen rögzítik a tábori munka menetét, az átadott szakmai tartalmakat, valamint az oktatás módszertani elveit.

89 Halász 2006: 24.

90 Földiák 1996: 6.

91 Vámos 2020: o. n.

„A kézművesség oktatásbeli felhasználása talán a mozgalom legnagyobb eredménye. Napjainkban nehezen találhatunk olyan általános iskolát, ahol ne foglalkoznának szövéssel, nemezeléssel, agyagozással, csuhéfonással, bőrözéssel vagy más népi mesterséggel az oktatás keretén belül. Álljunk meg egy pillanatra a nemezelésnél. Ez a mesterség az élő hagyományból már régen kiveszett, a mozgalomban részt vevő fiatalok fedezték fel újra, tanulmányozták eredeti formáit – valóban nomád módon – Törökországtól Mongóliáig, hogy aztán Kecskeméten, a Szórakaténusz Játékműhely és Múzeumban létrehozzák a nemezelés európai központját, és lehetőséget adjanak a továbbadásra, a tapasztalatcserére."[92]

Ebben az időszakban a szakmai közéletében meghatározó szerepet töltött be Borbély Jolán, aki 1982-ben a Népművészeti Egyesületek Szövetségének egyik alapítótagjaként, majd alelnökeként hosszú időn át formálta az intézményes kereteket.[93] A korábbi évtizedek tapasztalataira építve 1982-ben létrejött a Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ), amely a mai napig a népművészettel és kézművességgel foglalkozó országos és határon túli népművészeti egyesületek együttműködését segíti. Létrejöttének célja nem csupán az érdekképviselet volt, hanem az információáramlás, a tapasztalatcsere és a szakmai szempontok egységesítése is. Hálózata lehetőséget teremt arra, hogy a különböző mesterségek művelői, oktatói és szervezői egymás munkájára reflektálva működjenek.[94] A Szövetség tevékenysége a megőrzésre és továbbadására irányul: képzések, szakmai táborok, kiállítások és konferenciák szervezésével, az országos pályázatok kiírásával, továbbképzések lebonyolításával és az alkotók piacra segítésével járul hozzá érvényesülésükhöz. Működése kiemelt eseménye a Mesterségek Ünnepe, amely egyszerre biztosít bemutatkozási és értékesítési lehetőséget a népművészeti egyesületek népi iparművészei számára.[95]

6.
1990-ES ÉVEK

Új intézmények, átalakulások

A rendszerváltozást követő években a kulturális és közművelődési intézményrendszert érintő átalakulási folyamatok indultak el.

Ennek egyik eredménye az önálló egyesületeként létrejött Magyar Művészeti Akadémia, amely az irodalom, a zene, a képző-, az ipar- és a tervezőművészet, az építészet, a fotó-, a film, az előadó- és a népművészet területét felölelő művészeti spektrumon határozta meg működését; elnökévé Makovecz Imre építészt nevezték ki.[96] Emellett az 1987-ben összevont intézmény, az Országos Közművelődési Központ szervezeti kereteit is ismét átalakították:

92 Tarján 1994. o. n.

93 Ament-Kovács 2018a: 84.

94 NESZ 2017: o. n.

95 NESZ 2017: o. n.

96 Fekete 2011: 6–7.

„A Művelődési és Közoktatási Minisztérium rendelete értelmében 1992. januárjában megalakul a Magyar Művelődési Intézet. Az alapító okirat a hagyományápolást, a nemzeti értékek előtérbe helyezését, a közösségfejlesztés segítését hangsúlyozza, de tartalmazza a felnőttoktatással kapcsolatos feladatok módszertani segítését is. Megalakul az intézetben a Nemzetiségi Osztály, melynek feladata a hazánkban élő nemzetiségek közművelődésének segítése. Az intézet vállalja a határon túli magyarság közművelődésének támogatását is. Az alapító rendelet az intézet feladatává teszi a volt Népi Iparművészeti Tanács hatósági jellegű feladatait is. Ezzel együtt az intézet átveszi a NIT dolgozóit, örökli helyiségét, eszközeit és az értékes gyűjteménnyel rendelkező szakmúzeumot. Az intézet igazgatója: Halász Péter (1992–1995).”[97]

Egy évvel később, 1993-ban az OKJ-rendszer felnőttképzést átalakító jogszabályának hatására megszűntek a korábbi A-B-C kategóriás képzési formák, és helyüket az alap-, közép- és felsőfokú szakképzés váltotta fel.[98] Ez a változás a népi kézművesség oktatásában új helyzetet teremtett: megjelentek az első, iskolarendszerű keretek között működő, népi kézművességet oktató szakiskolák. Az első ilyen intézmény a Budapesti Művelődési Központban jött létre Kövessy Erzsébet kezdeményezésére, kifejezetten hátrányos helyzetű fiatalok számára. A következő években több vidéki városban is elindult hasonló képzés, így Bonyhádon, Debrecenben, Nádudvaron, Békéscsabán, Pécsett, Hatvanban, Miskolcon, Zalaegerszegen és Gyulán.[99] Az oktatók elsősorban Népművészet Mesterei és Ifjú Mesterei, Népi Iparművészek, szakkörvezetői engedéllyel rendelkező szakemberek, valamint iparosok és iparművészek voltak.[100]

A törvénymódosítás ellenére a korábban létrejött szakkörök nem szűntek meg a képzési struktúra átalakulásával, hanem tovább éltek, és kifutásuk ma is jól nyomon követhető a vidéki művelődési központok gyakorlatában. Emellett a Magyar Művelődési Intézet továbbra is fontos szerepet játszott a szakmai utánpótlásban: többek között népi játék és kismesterség oktatója, néptáncoktató, bábos és táncházvezető képzéseket működtetett. A képzések hosszú időn át döntően Budapestre koncentrálódtak, azonban az 1993-ban kidolgozott, a népi játszóházvezetői szakképesítéshez (sic!) kapcsolódó követelményrendszer elfogadása lehetővé tette, hogy ezek a képzések később vidéki helyszíneken is elinduljanak.[101]

97 Földiák 1996: 7.

98 1993. évi LXXVI. törvény a szakképzésről.

99 A szakiskolák nagyrésze ma már megszűnt, állami fenntartásúból egyedül a Nádudvari Népi Kézműves Szakközépiskola működik. Az iskola műhelyeiben folyó oktatásról lásd: Galánfiné Schmidt 2003; Árvai 2003; Vetró 2019; valamint Benő-Nagy Réka tanulmányát ebben a kötetben.

100 Beszprémy 2004: 470.

101 Erről lásd Benedek Krisztina tanulmányát.

7.
2000 UTÁN

7.1.
A Hagyományok Háza megalakulása és működése

A Hagyományok Háza a Kárpát-medence néphagyományának ápolására és továbbéltetésére létrehozott, közvetítő szerepet betöltő nemzeti intézményként 2001. január 1-jén kezdte meg működését a Corvin tér 8. szám alatt, a Budai Vigadó épületében, amely korábban a Magyar Művelődési Intézet székhelyeként funkcionált.[102] A Magyar Művelődési Intézet igazgatói posztjáról 1995-ben Halász Péter mondott le, őt ezt követően Földiák András, majd Beke Pál és Borbáth Éva követte a vezetésben. Halász Péter az Intézet fennállásának hatvanadik évfordulóján visszatekintve a szervezeti átalakulás egyik lényeges következményeként értékelte, hogy a népművészettel foglalkozó területek a Hagyományok Házához kerültek, ami egyértelműbbé és koncentráltabbá tette az Intézet szakmai profilját. A funkcióváltást követően az Intézet elsősorban a társadalmasítás és az integráló szerep erősítésére helyezte a hangsúlyt, és e keretek között folytatta közművelődési és közösségi művelődési tevékenységét.[103]

A Hagyományok Háza alapítására a Nemzeti Kulturális Örökség minisztere, Rockenbauer Zoltán döntése nyomán került sor, egy olyan koncepció alapján, amelyet Kelemen László miniszteri biztos, Sebő Ferenc, a Magyar Állami Népi Együttes művészeti igazgatója, Pávai István népzenekutató és Héra Éva, a Magyar Művelődési Intézet Népművészeti Főosztályának vezetője dolgozott ki. Az intézmény létrehozását széles körű szakmai és civil egyeztetés előzte meg, amelynek eredményeként az Alapító Okiratban is rögzítették a Hagyományok Háza közvetítő szerepét az államigazgatás és a civil népművészeti mozgalmak között.[104] Jogfolytonosságát tekintve a Magyar Állami Népi Együttes a Hagyományok Háza jogelődjének, a Magyar Művelődési Intézet Népművészeti Osztálya pedig a Népművelési Intézet jogutódjának tekinthető.[105]

Az intézmény élén 2001 és 2021 között Kelemen László állt, vezetését 2021-től Both Miklós vette át. A szervezeti és szakmai struktúra az évek során fokozatosan bővült: 2004-ben megalakult a Népi Iparművészeti Tanácsadó Testület, és ezzel párhuzamosan létrejött a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum is, 2016-ban pedig a Hagyományok Háza kiemelt nemzeti intézményi státuszt kapott. A következő évben elindult a megyei és határon túli hálózat kiépítése, amely a módszertani és szakmai jelenlét térbeli kiterjesztését szolgálta.

A 2002-től a Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhelyén belül működő Népi Iparművészeti Osztály (NIO) a kézműves alkotókhoz fűződő közvetlen kapcsolattartás révén látta el feladatait. Tevékenységének középpontjában a kézműves tárgyak minősítése, a népi iparművész cím adományozása, az országos

102 Sebő 2007: 21; Gábriel 2011.

103 Halász 2006: 25.

104 Jávorszky 2023: 93–94.

105 Jávorszky 2013: 58–60; Halász 2006: 25.

pályázatok kiírása és elbírálása, valamint a pályamunkákból rendezett kiállítások szervezése állt. E funkciók előzménye az 1953-ban létrejött Népi Iparművészeti Tanács, amely 1992-ig működött; feladatait ezt követően a Magyar Művelődési Intézet Népi Iparművészeti Titkársága vette át, majd 2004. szeptember 1-jétől a Hagyományok Háza Módszertani Műhelyének Népi Iparművészeti Osztálya folytatta. A közművelődési tevékenység és a képzések szervezése pedig a műhely Kézműves Osztályának (KO) feladataihoz tartozott.[106]

A Magyar Népi Iparművészeti Múzeum gyűjteményének kezelése 2015-ig szintén a NIO-hoz tartozott, ezt követően azonban önálló szervezeti egységgé alakult, saját kiállítótérrel és gyűjteményi raktárral a Fő utca 6. szám alatt. A Múzeum tevékenysége bővült a Nyitott Műhellyel, melynek célja múzeumpedagógiai foglalkozások, nyitott kézműves foglalkozások tartása volt. A Nyitott Műhely funkciója volt többek között, hogy szakmaközi kapcsolódásokra adjon lehetőséget az alkotóknak.

A népi iparművész cím odaítélését ma is a szakmai testület végzi – a Népi Iparművészeti Tanácsadó Testület (NITT) –, amelynek vezetője a mindenkori főigazgató.[107] A NIO és KO feladatait – pályázatok, képzések, NITT, minősítés – a Hagyományok Háza szervezeti átalakulása után 2023. január 1-től a Népi Kézművesség és Népi Iparművészeti Szakcsoport vette át.[108]

7.2.
A népi iparművészeti alkotások minősítése

A 2004-es jogszabályi[109] és intézményi átrendeződést követően 2006-ban a NIO megújította a zsűri szempontrendszerét, amely már az átalakult feladatkörhöz és a korszerűsödő zsűrizési gyakorlathoz igazodott. Ezek a változtatások megalapozták a későbbi, 2013-as szempontrendszer tartalmilag is jelentős szemléleti megújulásait is. A szemléleti megújítás kezdeményezői voltak Csupor István – a NITT akkori elnöke – és Beszprémy Katalin. A kezdeményezés egyik alapvető célkitűzése az volt, hogy azok a tárgyalkotó területek, amelyek korábban nem tartoztak a népi iparművészeti minősítés körébe – például a nemezelés vagy a tűzzománc –, és ezért az iparművészeti zsűrizés rendszerében kerültek elbírálásra, az új minősítési struktúrában önálló, adekvát helyet kapjanak. Kovács Judit, az Osztály vezetője a folyamatról a következőket írja bevezetőjében:

„Ez alatt az időszak alatt [2004. szeptember 1-je óta] korszerűsödött a zsűrizés menete, számítógépre kerültek az adatok, és digitális kép készült az alkotásokról. Ebből a dokumentált anyagból – különböző szempontok szerint könnyen lehet keresni […] egyes alkotások zsűrijegyzőkönyvét – mert például elveszett –, vagy szemügyre venni tárgyfotókat összehasonlítás céljából. […] Ezzel egyidőben megalakítottuk a különböző szakágak bírálóbizottságait is, bővült a zsűrizésben résztvevők köre, s az elméleti szakemberek mellett kiváló alkotók is helyet kaptak. Összehívtuk a szakágak képviselőit, és felkértük, hogy közösen gondolkodva hozzák létre szakterületük zsűrizési szempontrendszerét, egy olyan szempontrendszert, amely irányt mutat az alkotóknak s a zsűri tagjainak is, amely egységes, azonos színvonalú s elvárású szempontok alapján bírálja el a zsűrizésre beadott népi iparművészeti alkotásokat.”[110]

A 2006-ban bevezetett szempontsor a minősítőtevékenységet tizenkettő szakágra terjesztette ki: hímzés; szőttes; gyöngymunkák; lószőrékszerek; nemez; fazekasság; fafaragás, népi hangszer és gyermekjáték; mézeskalács; hímestojás; szálasanyag; bőrtárgyak; fémművesség.[111] A tárgyak zsűrizése a korábban kialakított A–B–C kategóriarendszer szerint történt. Az „A” kategóriába azok az egyedi jellegű, kiemelkedő művészi értékű alkotások tartoztak, amelyek magas színvonalon vitték tovább a magyar népművészet hagyományait, és technikai kivitelezésük kifogástalan. A „B” kategória azokat a tárgyakat foglalta magában, amelyek hasonló értékeket képviseltek, ám megvalósításuk inkább a színvonalas kivitelezés szintjén maradt. A „C” kategóriába az ajándéktárgy jellegű munkák kerültek, ezek jelölés nélküli zsűriszámot kaptak.[112]

A közös szakmai gondolkodás új lendületet kapott a 2013-as szempontrendszer megújításával, amely – többek között – a *Modern kategória* bevezetésével jelentős változásokat hozott a népi iparművészet szakági megközelítésében.[113] Ennek a kategóriának az elfogadtatása egy időszerű és szükséges lépés volt, amelyet a zsűri elé kerülő tárgyak sokszínűsége és az alkotói szemlélet változásai egyaránt indokolttá tettek. Ennek eredményeként az alkotások minősítése több kategóriára tagolódott: a hagyományos irányt a HA és HB jelölések, a modern szemléletű munkákat az MA és MB kategóriák képviselték, míg az önálló csoportot alkotó ajándéktárgyak külön besorolást kaptak.[114] A besorolási rendszer mellett bővült a zsűrizhető szakágak száma is, immár közel ötven szakágban zsűriztethetik az alkotók a tárgyaikat.[115]

A pályaművekben megfigyelhető újítások és kísérletezések rámutattak arra, hogy a hagyományos keretek egyre kevésbé tudják befogadni a korszerű alkotói igényeket, így a *Modern kategória* bevezetése nélkülözhetetlenné vált a szakmai megújulás érdekében. Ennek hatására nemcsak a zsűri munkájában, hanem a pályázók körében is megjelent egy újfajta nyitottság és rugalmasság, amely az alkotók forráshasználatának bővülésében mutatkozott meg.

A szemléletváltozás és a nyitottság nemcsak térbeli és időbeli tágulást takar, hanem a digitális technológiák és az online inspirációs források által megnyílt lehetőségek sorát is, amelyek új impulzusokat adtak a tárgyalkotóknak. Ennek nyomán a zsűri 2017-ben tovább módosította a besorolási rendszert: az alkotások a Hagyományos Mesterremek, Modern Mesterremek, Hagyományos Míves Termék, Modern Míves Termék, illetve az Ajándéktárgy kategóriák valamelyikébe kerülhettek.[116]

Napjainkra e folyamatban kirajzolódik, hogy a hangsúlyok lassan, de érzékelhetően a *modern kategória* felé mozdulnak el, miközben a hagyományos tárgyrekonstrukciók háttérbe húzódnak, és az alkotások homogenizálódnak, kiemelten egyes szakmák esetében. Az új inspirációs lehetőségek ugyanis nemcsak a kreatív szabadságot tágították, hanem új értelmezési és besorolási dilemmák elé is állították ismét a szakági zsűritagokat.[117]

106 Halász 2006: 25–26. Vö.: Illés 2015: 86–87.

107 Illés 2015: 86.

108 A Hagyományok Háza képzéseiről lásd Benedek Krisztina tanulmányát ugyanebben a kötetben.

109 A népi iparművészettel kapcsolatos állami feladatokról szóló kormányrendeletek: 114/2004. (IV. 28.); 12/2004. (V. 21.)

110 Kovács (szerk.) 2006: 4.

111 Kovács (szerk.) 2006: 11–58.

112 Kovács (szerk.) 2006: 9.

113 Rendeletek lásd: Illés (szerk.) 2013: 235–246.

114 Illés (szerk.) 2013: 237–238.

115 Illés (szerk.) 2013: 31–234.

116 Hozzá kapcsolódó kormányrendelet: 530/2017. (XII. 29.) 4. paragrafusa

117 A népi iparművészeti minősítő tevékenységet lásd a Hagyományok Háza honlapján: https://hagyomanyokhaza.hu/hu/minosito-tevekenysegunk (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 30.)

7.3.
Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti Tagozata

A Magyar Művészeti Akadémia a népművészet területén elsősorban közfeladatként vállalt kulturális és művészetszervező tevékenysége révén fejti ki hatását. Az 1992-ben alapított Magyar Művészeti Akadémia 2011-ben köztestületté vált, és keretein belül ekkor nyolc szekció alakult meg, köztük a Népművészeti Tagozat.[118] Az alapító ülésen elnöknek Fekete Györgyöt, alelnöküknek Csáji Attilát, főtitkárnak pedig Zelnik Józsefet nevezték ki.[119] Az MMA feladatai közé tartozik a magyar művészeti hagyomány – ezen belül a népművészet – gondozása, megőrzése és közkinccsé tétele, valamint az új, értékteremtő alkotások létrejöttének ösztönzése. Az Akadémia támogatja a népművészethez kapcsolódó művészetoktatást és művészképzést, továbbá segíti az e területen folyó tudományos és ismeretközlő munkát.[120]

A népművészet gyakorlati működését az MMA pályázatok, díjak és ösztöndíjak révén ösztönzi, miközben szakmai fórumot biztosít az alkotók és kutatók számára kiállítások, konferenciák és egyéb rendezvények szervezésével. A nagyszabású művészeti szalonok sorába illeszkedett a Műcsarnokban 2018-ban megrendezett Kéz – Mű – Remek Népművészeti Nemzeti Szalon,[121] majd a 2023-ban LélekFormák – II. Népművészeti Nemzeti Szalon címmel megvalósult második tárlata is, az Akadémia által rendezett építészeti, képzőművészeti és fotográfiai nemzeti szalonok sorában.[122] Hasonló reprezentatív szerepet töltenek be a Vigadóban rendezett Akadémikusok kiállításai is.

Tevékenysége kiterjed a hazai és határon túli művészeti szervezetekkel folytatott együttműködésre, valamint a népművészeti alkotások dokumentálásának és nyilvánosságra kerülésének támogatására.[123]

A Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti Tagozatának támogatásával, Galánfi András kezdeményezésére 2015-ben indult el Létavértesen a Fiatalok Alkotótábora, amelyet azóta minden évben megrendeznek. A tábor menetrendje a hazai kézműves alkotótáborok bevett gyakorlatát követi: a nappali alkotómunkát esti előadások egészítik ki, a programot táncház zárja.[124] Az Akadémia által finanszírozott, a résztvevők számára térítésmentes tábor ugyanakkor szelektív jellegű: a korlátozott létszám miatt elsősorban tehetséges fiatalok kapnak lehetőséget a részvételre az ország különböző régióiból, valamint határon túli területekről. A tábor szakmai programja több kézműves mesterség – fafaragás, bőrművesség, szövés, nemezelés, kosárfonás és batikolás – gyakorlati megismerését teszi lehetővé.[125]

118 A Népművészeti Tagozat tagjai között több olyan alkotó és szakember található, akik az 1970-es, 1980-as évek táncházmozgalmának meghatározó szereplői voltak, illetve a *nomád nemzedék* kézműves köreihez kapcsolódtak. Ide sorolható többek között Andrásfalvy Bertalan, Sebestyén Márta, Juhász Zoltán, Zelnik József, Vidák István, Galánfi András, Vajda László és Landgráf Katalin. Vö.: Galánfi 2015: 7–8.

119 2013. évi CLVII. törvény értelmében az Országgyűlés a Pesti Vigadó épületét nevezte ki az Akadémia székhelyévé.

120 A működésüket az 2011. évi CIX. törvény írja elő.

121 A kiállítás megrendezése során együttműködtek a Hagyományok Háza, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Népművészeti Egyesületek Szövetsége, Óbudai Népzenei Iskola szakembereivel is. A kiállítás katalógusa: Götz (szerk.) 2018. A kiállításról: Fülemile 2018b; Ament-Kovács 2018b.

122 Götz (szerk.) 2023.

123 Schmitt–Kövér 2015: 10–11.

124 Vö.: Márczi 1994.

125 Galánfi 2015: 8.

7.4.
Alkotóházak, műhelygalériák, nyitott műhelyek

A kézművesség helyi szintű intézményes oktatásának egyik fontos terepét ma az alkotóházak, műhelygalériák és nyitott műhelyek jelentik. Ezek szakmai és szervezeti összefogását a 2011-ben létrejött *Népi Kézműves Alkotóházak Szövetsége* végzi, amely civil szervezetként a kézművességgel foglalkozó helyszínek fejlesztését, valamint az ott zajló munka láthatóvá tételét és népszerűsítését tűzte ki célul. A szövetség szoros szakmai kapcsolatban áll a Népművészeti Egyesületek Szövetségével, kiadványaiban pedig részletesen bemutatja mind a Fiatalok Népművészeti Stúdiója hatására létrejött korai alkotóházak történetét, mind azokat az intézményeket – magán fenntartású nyitott műhelyeket és galériákat –, amelyek a kilencvenes és kétezres években kezdtek működni.[126]

A működési formák és funkciók alapján a szövetség több típust különböztet meg. A közösségi alkotóházak körébe tartoznak a regionális népi kézműves alkotóházak, amelyek felszerelt műhelyekkel, közösségi terekkel, kiállítótérrel, gyakran szálláshellyel is rendelkeznek, és egész éven át működnek. Hasonló szerepet töltenek be a megyei vagy egyéb területi szinten működő népi kézműves alkotóházak is, amelyek szintén rendszeres alkotó- és bemutatótevékenységet folytatnak.[127]

A kézművességet oktató és művelő alkotóházak az 1970-es évektől kezdtek el kiépülni. Az első ilyen intézmény 1978–1979-ben valósult meg Tokajban Makovecz Imre tervei alapján, és mintaként szolgált a későbbi alkotóházak számára. A hálózat bővítésében meghatározó szerepet játszott Péterfy László és Bánszky Pál, akik célul tűzték ki, hogy az ország különböző pontjain működő alkotóközösségek számára jól felszerelt műhelyek jöjjenek létre.[128] A megvalósításban jelentős részt vállaltak a megyei népművészeti egyesületek, így az alkotóházak többsége idővel ezek szakmai bázisává vált, továbbképzéseknek, szakmai táboroknak és közösségi rendezvényeknek adva otthont.[129] A kézműves alkotóházak száma az ezredfordulót követően tovább bővült és differenciálódott, gyakran helyi egyesületekhez és alapítványokhoz kötődve.[130]

A mesterek és civil szervezetek által működtetett helyszínek közé sorolhatók a műhelygalériák és a nyitott műhelyek. A műhelygaléria olyan látogatható, felszerelt kézműves műhely, amely mesterségbemutatók megtartására és nagyobb csoportok fogadására is alkalmas, és önálló kiállító- vagy értékesítési térrel rendelkezik. A nyitott műhelyek ezzel szemben kisebb léptékűek, de szintén lehetőséget adnak a mesterségek bemutatására és a személyes találkozásra az alkotó és az érdeklődők között.[131]

126 Prokné Tirner 2020: 5.

127 Prokné Tirner 2020: 21.

128 A korai példák közé tartozik a velemi alkotóház, amelynek építése már 1975-ben megkezdődött, és tapasztalatai közvetlenül hatottak az 1982-ben létrejött Gébárti Kézművesek Házára. A nyolcvanas években további regionális központok jöttek létre: a Tiszavárkonyi Alkotóház (1985–1988), a Debreceni Alkotóház, valamint a Duna–Tisza közi Népművészeti Egyesülethez kötődő kezdeményezések (Prokné Tirner 2020; Csókos–Péterfy–Tarján 1983.).

129 Székesfehérváron a Fehérvári Kézművesek Egyesülete egy műemlék jellegű épületben működteti a Kézművesek Házát, amely egyszerre szolgál alkotóműhelyként és közösségi térként. Hasonló szerepet tölt be a Keszthelyi Népművészeti Alkotóház is, amely a Zala Megye Népművészetéért Alapítvány fenntartásában, egy korábban romos műemléki épület újjáépítésével jött létre az 1990-es évek során. A Matyó Népművészeti Egyesület által működtetett Mezőkövesdi Népi Művészetek Háza a helyi népművészet intézményes kereteit biztosítja, míg Heves megyében több, kisebb léptékű, de erős közösségi beágyazottságú alkotóhely működik. A hevesi Radics Udvarban a Csillagvirág Népművészeti Egyesület, Recsk központjában pedig a Hagyományos Értékek Megőrzéséért Alapítvány gondozza az alkotóházi funkciókat Porkné Tirner 2020: 9–13.).

130 A 2010-es években megjelenő pályázati források új lendületet adtak a regionális alkotóházak fejlesztésének. Ennek eredményeként újult meg Debrecenben a Tímárház Regionális Népi Kézműves Alkotóház, illetve jött létre Kiscsőszön a Hunyor Regionális Népi Kézműves Alkotóház, amelyek már tudatosan regionális hatókörrel, képzési és közösségszervező feladatokkal működnek (Prokné Tirner 2020: 14.).

131 Prokné Tirner 2020: 21; https://nesz.hu/nyitott-muhelyek/ (Utolsó megtekintés: 2026. 02. 13.)

8.
ÖSSZEGZÉS

Az 1951-ben létrejött Népművészeti Intézettől kezdődően a népi kézművesség területét folyamatos intézményi átrendeződések és szerkezeti változások kísérték. A szakmai működés és az oktatás mindvégig az alkotók, a szervezők és a különböző szakterületek képviselői közötti párbeszédre épült, amelyben meghatározó szerepet vállaltak iparművészek, elismert népművészek, múzeumi szakemberek, néprajzkutatók és politikusok. E sokszereplős együttműködés tette lehetővé, hogy a mindenkori intézményi keretek között újra és újra értelmezhetővé váljanak a szakmai munka feltételei. A népi kultúra iránti érdeklődés felerősödése elsősorban a nemzeti és kulturális önazonosság megélésének igényéből táplálkozott, amely a hetvenes-nyolcvanas években élénk közösségi részvételt és új szerveződési formákat hívott életre. A hagyományok újraélesztésének ebben a szakaszában a folyamat hosszabb távú társadalmi és kulturális következményei még nem voltak egyértelműen körvonalazhatók: az újrafelfedezett folklorisztikus ifjúsági kultúra egyfelől beépült az államilag támogatott kulturális és oktatási gyakorlatba, másfelől – egyes értelmezésekben – egy újfajta nemzeti identitás fellendülésével társult.[132]

A rendszerváltozást követően a népművészet területe szervezeti szempontból tovább tagolódott, miközben a különböző kezdeményezések, műhelyek és intézmények összességükben egy kiterjedt alkotóközösséget rajzoltak ki. Az eltérő szinteken és formákban működő struktúrák hosszú távon egymásra épülő fejlődése tette lehetővé a népi kézművesség folyamatos megújulását, és alakította ki annak mai, sokrétű és intézményileg tagolt rendszerét.

Mindezek mellett fontos szerepe van a civil szerveződéseknek, az egyéni kezdeményezésekből fakadó oktatási formáknak, mint a nyitott műhelyek vagy az itt nem tárgyalt workshopok. Ezen törekvések szándékát ellensúlyozza, hogy 2020. szeptember 1-jétől szinte minden szervezett oktatási tevékenység bejelentéskötelessé vált a felnőttképzési hatóság felé.[133] Kérdés, hogy a bürokratikus szabályozási környezet milyen hatással lesz hosszú távon a tudásátadás civil szerveződési formáira.[134]

Az alkotói gyakorlat a közösségben megélt kreatív munka és az önkifejezés lehetőségét is hordozza. Ez a folyamat a hagyományos belenevelődés formáitól egészen a digitális oktatás korszerű eszköztáráig ível, jól szemléltetve, miként alkalmazkodott a népi kézművesség a változó társadalmi és technológiai környezethez. Mindez csak az intézményi struktúrákon keresztül számszerűsíthető: a Népművészeti Egyesületek Szövetsége jelenleg mintegy 4500 tagot tart nyilván, míg 2025-ben a népi iparművészeti minősítési eljárás során 754 alkotó összesen 3277 műtárgyat zsűriztetett.

132 Lásd: Klaniczay 2003: 23–24.

133 A szervezőknek minden résztvevőtől be kell kérniük személyes adataikat, és azokat rögzíteniük kell a központi Felnőttképzési Adatszolgáltatási Rendszerben (FAR). https://www.ujfelnottkepzes.hu/projects/project-beta/ (Utolsó megtekintés: 2026. 02.13.)

134 Lásd ebben a kötetben az *A népi tárgyalkotó terület elemzése: oktatási rendszerek, gazdasági aspektusok, presztízshelyzet* című tanulmányt.

IRODALOM

Ament-Kovács Bence
2018a Elhunyt Borbély Jolán. *Néprajzi Hírek* 47(3): 79–84.
2018b Kéz – Mű – Remek. Nemzeti Szalon, 2018. Népművészet. *Honismeret* 46(5): 34–35.
2019 Háziipari és népi iparművészeti szövetkezetek a második világháború utáni Magyarországon. *Honismeret* 47(3): 17–23.
2023 A Paradox of Applied Folk Arts. The Contribution of Cooperative Folk Arts to the Construction of the Notion of the Emblematic Creator. *Acta Ethnographica Hungarica* 66(2): 557–579. https://doi.org/10.1556/022.2021.00025

Árvai Anikó
2003 Pályaorientáció a Nádudvari Kismesterségek Szakiskolájában. In: Füzes Endre (szerk.): *Mesterek és tanítványok. A Hevesen 2002. augusztus 16–18-án tartott nemzetközi konferencia előadásai*. Heves. Hagyományos Értékek megőrzéséért Alapítvány. 59–68.

Bánszky Pál
1976 Tokaji kísérlet. In: Bodor Ferenc (szerk.): *Nomád nemzedék*. Budapest. Népművelési Intézet. 81–88.
2004 A hagyomány és korszerűség viszonyának alakulása az utóbbi 50 év tárgyi népművészetében. *Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve*. 40. 373–379.

Benedek Krisztina
2009 A népi iparművészet története 1952–1982. ELTE BTK Néprajzi Intézet: Szakdolgozat. Kézirat.
2013 Kézművesség, népi kézművesség. A háziipari tevékenység és az amatőrmozgalmak története. In: Hagyományok Háza (felelős szerk.): *Mesterségem címere – használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája I.* Budapest. Népművészeti Egyesületek Szövetsége. 32–47.

Beszprémy Katalin
2004 Iskolai és iskolán kívüli képzések a népi kézművesség területén. *Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve*. 40. 467–476.
2006 Kézművesség és táncházak a nomád nemzedék idején, avagy mit üzennek nekünk azok a hetvenes-nyolcvanas évek? In: Sándor Ildikó (szerk.): *Betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalomról*. Budapest. Hagyományok Háza. 107–124.

Beszprémy Katalin – Szabó Zoltán
2021 Köszöntő. In: Beszprémy Katalin (szerk.): *Élő Népművészet. XVII. Országos Élő Népművészet Kiállítás*. Budapest. Hagyományok Háza. 3–7.

Bodor Ferenc
1981 *Nomád nemzedék*. Budapest. Népművelési Intézet.

Cseh Fruzsina
2021 A tárgyalkotó népművészet mint a természetesség allegóriája a nomád nemzedékben. *Magyar Művészet* 9(1): 36–42.
2023 A tárgyalkotó népművészet gazdasági alapjai. A magyarországi népművészet kereskedelme a II. világháború után. In: Ament-Kovács Bence – Eitler Ágnes – Balogh Balázs – Domokos Mariann (szerk.): *Örökségképzés, kulturális emlékezet, identitás*. Budapest: HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet. 163–192. https://doi.org/10.61380/978-963-567-071-0-03
2024a Cottage Industry in the Hungarian COoperative System before 1948. *Historical Studies on Central Europe* 4(2): 175–203. https://doi.org/10.47074/HSCE.2024-2.10
2024b A népművészet kereskedelmének központi irányítása Magyarországon a II. világháborúig. In: Kincses Katalin Mária (szerk.): ***Anyagi és szellemi javak migrációja a Kárpát-medencében***. Budapest. Gondolat Kiadó. 299–327.
2025 *Csongrádi Csomók. A Csongrádi Háziipari Szövetkezet Szőnyegszövői*. Csongrád. Tari László Múzeum – ELTE HTK Néprajztudományi Kutatóintézet.

Csókos Györgyi – Péterfy László – Tarján Gábor
1983 *Népművészeti alkotóműhelyek. Etyek, Velem, Magyarlukafa*. Gödöllő. Gödöllői Galéria.

Csoóri Sándor
1973 Érték és időszerűség (Jegyzet a Fiatalok Népművészeti Stúdiójáról). *Tiszatáj* 27(8): 87–89.

Csurgó Bernadett – Jánosi Csongor – Juhász Katalin – Sirutavičius Vladas – Pintilescu Corneliu
2018 Folklore Revivalism and Ethnography: Alternatives to Everyday Culture. In: Apor Balázs – Apor Péter – Horváth Sándor (eds.): *The Handbook of COURAGE. Cultural Opposition and its Heritage in Eastern Europe*. Budapest. Institute of History, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences. 573–601.

Domanovszky György
1973 *Népi iparművészet 1953–1973*. Budapest. Magyar Nemzeti Galéria.

Domonkos Ottó
1991 A kézművesség szerepe a falu anyagi kultúrájának alakításában. In: Domonkos Ottó (főszerk.): *Magyar néprajz III. Kézművesség*. Budapest. Akadémiai Kiadó. 7–154.

Fekete György
2011 Ajánlás. In: Pécsi György (felelős szerk.): *A Magyar Művészeti Akadémia Köztestület 2011. november 5-i alakuló ülése alkalmából*. Budapest. Magyar Művészeti Akadémia. 6–7.

Flórián Mária
1990 A „sárközi szőttes" története. *Ethnogprahia* 101(2): 194–256.
2010 A „nemzeti háziipar" és mesterei a 19—20. század fordulóján. In: Flórián Mária (szerk.): Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19—20. század fordulóján. Budapest. MTA Néprajzi Kutatóintézet. 397—410.

Földiák András
1996 A Magyar Művelődési Intézet ötven évének öt korszakáról. *Szín* 1(2): 2–7.

Fülemile Ágnes
2018a Népművészeti örökség és hagyományőrzés Magyarországon. Folk Art Heritage and Traditions in Hungary. In: Götz Eszter (szerk.): *Kéz – Mű – Remek. Nemzeti Szalon 2018 – Népművészet. = Hand-Craft-Art: National Salon 2018 — Folk Art*. Budapest. Műcsarnok Nonprofit Kft. 45—61.
2018b Kéz – Mű – Remek. Népművészeti Nemzeti Szalon a Műcsarnokban. *Magyar Iparművészet* 25(2): 2–6.

Gábriel Tibor
2011 *A Budai Vigadó története*. Budapest. Lánchíd Kiadó.

Galánfi András
2015 *Tápláló gyökér*. Budapest. Magyar Művészeti Akadémia.

Galánfiné Schmidt Teréz
2003 A Nádudvari Kézműves Szakiskola 10 évének tapasztalatai. In: Füzes Endre (szerk.): *Mesterek és tanítványok. A Hevesen 2002. augusztus 16–18-án tartott nemzetközi konferencia előadásai*. Heves. Hagyományos Értékek megőrzéséért alapítvány. 51–58.

Götz Eszter (szerk.)
2018 *Kéz – Mű – Remek. Nemzeti Szalon 2018 – Népművészet. = Hand-Craft-Art: National Salon 2018 — Folk Art*. Budapest. Műcsarnok Nonprofit Kft.
2023 *Lélek Formák: II. Népművészeti Nemzeti Szalon 2023 / Soul Shapes: 2nd. National Salon of Folk Art 2023*. Budapest. Műcsarnok Nonprofit Kft.

Halász Péter
2006 Hatvan éves a Magyar Művelődési Intézet. *Szín* 11(6): 22–26.

Hofer Tamás – Fél Edit
1975 *Magyar népművészet*. Budapest. Corvina Kiadó.

Illés Vanda
2015 Zsűrizésről, kézművességről, designról, hagyományaink népszerűsítéséről. Avagy a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztályának mindennapjai. *Néprajzi Hírek* 44(3): 86–87.

Illés Vanda (szerk.)
2013 *A népi iparművészeti alkotások megújult szempontrendszere*. Budapest. Hagyományok Háza.

Jávorszky Béla
2013 *A magyar folk története*. Budapest. Kossuth Kiadó.
2023 *Kelemen László. Erdélyből a világ*. Budapest. Hagyományok Háza – Kossuth Kiadó.

Keményfi Róbert
2006 Egyedi vagy sorozat? Körösfői-Kriesch Aladár leveleiben megfogalmazott elképzelései a művésztelep céljairól. In: Őriné Nagy Cecília (szerk.): *A népművészet a 19-20. század fordulójának művészetében és a gödöllői művésztelepen*. Gödöllő. Gödöllői városi Múzeum. 79–95. /Gödöllői Múzeumi Füzetek 8./

K. Csilléry Klára
1978 *A magyar népművészet története*. Budapest. Néprajzi füzetek.

Klaniczay Gábor
2003 Gondolatok a népi kultúra, a szubkultúra és az ellenkultúra viszonyáról. In: Klaniczay Gábor (szerk.): *Ellenkultúra a hetvenes-nyolcvanas években*. Budapest. Noran Kiadó. 17–24.

Kóka Rozália
2018 A történelem sodrában. Jolika (4. rész). *Szókimondó* 23(10): 29–31.

Kovács Judit (szerk.)
2006 *A népi iparművészeti alkotások minősítésének szempontrendszere*. Budapest. Hagyományok Háza.

Kresz Mária
1952 Népi díszítőművészetünk fejlődésének útjai. *Ethnographia* 63(1–2): 10–43.

Lengyel Györgyi
1952 Népművészetünk és iparművészetünk találkozása. *Ethnographia* 63(3–4): 464–466.
1956 Népi díszítőművészeti szakkörök. In: Katona Imre – Molnár László (szerk.): *A népművészeti szakkörök élete*. Budapest. Művelt Nép Kiadó. 7–53.
1991 *Népművészek között. Emlékezések, dokumentumok*. Miskolc. Borsodi Nyomda.

Lengyel Györgyi – Simon Józsefné – Igaz Mária
1956 *A népművészeti szakkörök élete*. Budapest. Művelt Nép Kiadó. 3–4.

Makovecz Imre
1980 A tokaji ház. Részletek a naplómból. *Mozgó Világ* 6(3): 105–111.

Márczi Imre
1994 Hová lett a nomád nemzedék? *Ökotáj* (9): o. n.

Morvay Péter
1953 *Útmutató az általános és középiskolai néprajzi szakkörök számára*. Budapest. Tankönyvkiadó.

NESZ (Népművészeti Egyesületek Szövetsége)
2017 *A népi kézműves tudás átörökítésének modellje a NESZ tevékenységében. Jelölési nyomtatvány a szellemi kulturális örökség megőrzését szolgáló programok és tevékenységek nemzeti nyilvántartására*. https://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/nyomtatvanyok/NESZ.pdf (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 26.)

Ö. Kovács József
2012 *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965*. Budapest. Korall Társadalomtörténeti Egyesület.

Ortutay Gyula
1952 Rákosi Mátyás elvtárs 60. születésnapja: az új magyar népi díszítőművészet fejlődésének hatalmas forrása. *Ethnogpraphia* 63(1–2): 1–9.

Prokné Tirner Gyöngyi
2020 *Népi kézműves örökségünk alkotóműhelyei. Népi kézműves alkotóházak, műhelygalériák és nyitott műhelyek. Zalaegerszeg*. Népi Kézműves Alkotóházak Országos Egyesülete.

Sándor Ildikó
2021 The Folk Art Revival and Applied Ethnography in the Hungarian Heritage House. *Acta Ethnogpraphica Hungarica* 66(2): 343–355.

Schmitt Pál – Kövér László
2015 A Magyar Művészeti Akadémia jogállása és feladatai. In: Pécsi György (felelős szerk.): *A Magyar Művészeti Akadémia Köztestület 2011. november 5-i alakuló ülése alkalmából*. Budapest. Magyar Művészeti Akadémia. 9–11.

Sebő Ferenc
2007 A Népművészeti Intézettől a Hagyományok Házáig. *Szín* 12(6): 19–21.

Stefány Judit
1987 „...öltözzetek fehérbe". Felülről szervezett népi kultúra. *História* 9(5–6): 44–46.

Szabó Zoltán
2013a Népi Iparművészet 1951-óta. In: Hagyományok Háza (felelős szerk.): *Mesterségem címere – használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája I.* Budapest. Népművészeti Egyesületek Szövetsége. 19–31.
2013b A népi iparművészet jelene és jövője. In: Illés Vanda (szerk.): *A népi iparművészeti alkotások minősítésének szakágankénti szempontrendszere.* Budapest. Hagyományok Háza.
2013c Tárgyak – alkotók – minőség – hitelesség: a népi iparművészet jelene és jövője. In: Illés Vanda (szerk.): *A népi iparművészeti alkotások minősítésének megújult szempontrendszere.* Budapest. Hagyományok Háza. 7–10.

Szilágyi Miklós
2005 Tendenciák, átalakulási folyamatok a népi iparművészetben. *Ethnographia* 116(3): 321–328.

Tarján Gábor (szerk.)
1985 *Magyarlukafa. Néprajzi Műhely* 1979–1984. Pécs. Guzsalyas Kör Közművelődési Egyesület.

Tarján Gábor
1994 Civilizáció nomádjai. *Ökotáj* (9): o. n.

Valuch Tibor
2001 *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Budapest. Osiris Kiadó.

Vámos Gabriella
2020 The Cultural Heritage of The Studio of Young Folk Artists in Hungary. Kézirat.
2025 *A folklór a szocializmusban. Az országos ünnepek tartalmi és formai világa az 1950-es évek első felében*. Budapest. Magyar Néprajzi Társaság. /Néprajzi Értekezések 14./

Varga Marianna (szerk.)
1976 *Népművészeti Akadémia. Néprajzi előadások. I.* Népi Iparművészeti Tanács. Budapest. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmánya.
1977 *Népművészeti Akadémia. Néprajzi előadások. II.* Népi Iparművészeti Tanács. Budapest. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmánya.
1979 *Népművészeti Akadémia. Néprajzi előadások. III.* Népi Iparművészeti Tanács. Budapest. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmánya.
1982 *Népművészeti Akadémia. Néprajzi előadások. IV.* Népi Iparművészeti Tanács. Budapest. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmánya.

Varga Marianna
1980 A népi iparművészek szakmai képzésének formái. In: Varga Marianna – M. Szabó Mária (szerk.): *Népi iparmvészetünk időszerű kérdései. I.* Budapest. TIT Rotaüzem. 115–124.

Verebélyi Kincső
2015 Utak és tévutak a népművészet kutatásában. *Ethnographia* 126(1): 1–23.
2022 Az iparművészet a népművészet hátterében. *Ethnographia* 133(2): 256–277.

Vetró Mihály
2019 Leleményre nevelés. A kézműves oktatás szerepe a kreativitásfejlesztésben – a nádudvari módszer. *Fejlesztő Pedagógia* 30(4–6): 119–124.

Vitányi Iván
2014 *A küszöbember. Életem története Horthytól Orbánig*. Budapest. Noran Libro Kiadó.

Zelnik József
1973 Egy kezdeményezésről elfogultan. *Honismereti Híradó* (3–4): 71–75.
1974 A népművészettől a közösségi művészetig. *Honismereti Híradó* (2): 68–70.
2012 *Negyven év után. Budapest*. Magyar Művészeti Akadémia.

4.2.

A NÉPI TÁRGYALKOTÓ TERÜLET ELEMZÉSE: OKTATÁSI RENDSZEREK, GAZDASÁGI ASPEKTUSOK, PRESZTÍZSHELYZET

KÉSZÍTETTE: Apjok Vivien
Janku Anna
Kohut-Ferki Julianna
Korom Alexandra
Varga Sándor

1. BEVEZETÉS

A népművészet és a tárgyalkotó kézművesség helyzete az elmúlt évtizedekben jelentős átalakuláson ment keresztül, amelyben egyszerre van jelen a hagyományőrzés és a kortárs igényekhez való alkalmazkodás. A 2026-os Népművészeti Jelentés fókuszában a népi kézművesség területe, azon belül is a tudásátadás kérdése áll. A kvalitatív jellegű néprajzi-antropológiai kutatást a HH-SZTE Revival Kutatóműhely munkatársai végezték. A Hagyományok Háza által kezdeményezett kutatás célja az volt, hogy feltárja, miként érzékelik a fent említett változásokat maguk az alkotók: hogyan látják az utánpótlás és a tudásátadás helyzetét, ezzel összefüggésben saját szakmájuk társadalmi megbecsültségét, valamint milyen kihívásokkal küzdenek a mindennapi munkájuk során.

A kutatási időszak 2025 júliusa és szeptembere között zajlott. A kutatás során interjúkat készítettünk a népi kézművességhez kapcsolódó szakemberekkel (oktatókkal, alkotókkal, szakértőkkel), összesen harminckét személlyel online formában, telefonos beszélgetés vagy személyes találkozás alkalmával. Több alkalommal vettünk részt különböző, a kézművesek számára reprezentatív rendezvényen,[1] emellett a szélesebb közönség számára nem mindig elérhető, ismeretségi körön belül megszervezett zártkörű kézművestáborban. A beszélgetések nagy része az adott személy és mesterség, valamint a képzési, vállalkozói, szakmai helyzet megismerését célozta. Ezek és a személyes megfigyelések túlmutatnak az egyéni életutakon: rávilágítanak a szakma szerkezeti problémáira, a képzési rendszer hiányosságaira, valamint arra a feszültségre, amely a hagyomány és az innováció között húzódik. Tanulmányunkban a beszélgetőpartnerek élettörténetén keresztül a kézműves mesterségek megismerhetőségét, tanulási lehetőségeit és társadalmi megítélését, a népi kézművesség oktatásának helyzetét, valamint a kézművességhez kapcsolódóan felmerült szakmai fogalmakat összegezzük.

1 A népi kézművesek számára szervezett események közül a Budapesten megrendezésre kerülő augusztusi *Mesterségek Ünnepe* kiemelendő.

2.
A NÉPI KÉZMŰVES KÖZEG BEMUTATÁSA

2.1.
A tárgyalkotó közeg önmeghatározó fogalmai

Tárgykultúra, népi kézművesség, népi iparművészet, háziipar, mesterség.[2] Ezek azok a kifejezések, amelyek megjelennek a népművészet területén működő kortárs alkotók, vállalkozók, pedagógusok szóhasználatában, s ezek azok a fogalmak, amelyekkel megpróbálják meghatározni saját tevékenységüket, ezeken a fogalmakon keresztül jelölik ki a tradicionális és a kortárs *tárgykultúra* határait, ezek segítségével tesznek különbséget nemcsak az egyes tevékenységek, de azok értéke, a tárgyalkotás univerzumában elfoglalt helye között is. Kutatásunk elején szembesültünk azzal, hogy a fogalmi keretek nemcsak a külső (kutatói), de a belső (tárgyalkotói) relációban a kézműves szakma művelői között is diverz képet mutatnak. A megkérdezettek átfogóan a *tárgykultúrát* nem csupán fizikai tárgyak összességeként, hanem egy mélyebb, szellemi és közösségi tartalommal bíró „anyanyelvként" definiálják, amely meghatározza az ember identitását és környezetét.[3] Ezen értelmezés szerint ez a tárgykultúra tehát a népművészettel egyenértékű lehet.

„Én népművészetnek azt a tárgykultúrát értem, ami a paraszti önellátó gazdaságban kialakult, és folyamatosan fejlődött, és használati tárgyként jelenik meg, és olyan művészi értéket is tud képviselni, amely vagy azonos, vagy pedig gyökereiben viseli a 18–19. században kiérlelt tárgykultúrát."[4]

A fogalom használata mögött a tárgyak többletjelentése, a múlt ismerete és a környezet tudatos formálása is megjelenik, amely értékválasztáson alapuló tárgyhasználatot, lakberendezést feltételez.

„ha a népművészetről beszélünk, (…) akkor ugye az eredeti darabokból merítünk, amit a múzeumban találunk meg, tehát nem a házipari szövetkezet által készült valami, vagy nem a gyárban elkészültek, hanem a szép, régi eredeti tárgyak, amik a múzeumban vannak, vagy lehetnek terepen, és ugye lehetnek házaknál is nagyon szép régi darabok."[5]

A népi kézművességre a tárgyalkotáshoz hasonlóan összetett fogalomként tekintenek. A népi kézművesség ugyanis nem azonos a puszta tárgygyártással vagy a hobbival, hanem egy magasabb szintű szellemi és gyakorlati tevékenység, melyet a kreatív ipar részeként határoznak meg. A népi kézművesség összességében egy átadott tudásrendszer, amelyet az alkotó valakitől kapott, és felelősséggel tartozik a továbbadásáért, és mely művelésében a mesterséghez, a tárgyhoz és az alapanyaghoz való alázat elengedhetetlen. Élesen megkülönböztetik az alapvetően „tömegtermelő" háziipartól,[6] és a *repülőtéri művészetnek*[7] is nevezett giccstől. Ezekkel szembehelyezkedve a minőséget, egyéni alkotást kapcsolják a népi kézművesség fogalmához.[8]

Az interjúkban kirajzolódó megfogalmazások alapján a népi iparművészet[9] egy sajátos, szakmailag szabályozott kategória, amely az egyéni, magas színvonalú alkotótevékenységet jelöli, megkülönböztetve azt mind a tömegtermeléstől, mind a hagyományos paraszti tárgykészítéstől, a népi kézművességtől. A népi iparművészetet egyesek elhatárolják az intézményesített háziipartól is,[10] kiemelve az egyéni alkotói munkát, ahol a népi iparművész a saját műhelyében dolgozik, és átlátja a teljes technológiai folyamatot. Fontosnak tartják azt is hangsúlyozni, hogy a népi iparművész a legmagasabb művészi fokon dolgozik, alkotásaiban „lélek van". A Népi Iparművész cím birtoklása gazdasági előnyökkel jár,[11] és státuszt biztosít a tárgyalkotók körében.

A kézműves, tárgyalkotó, népi iparművész fogalmak jelentései egyúttal több rétegben érinthetik egymást. A fogalmi meghatározás bizonytalanságaira utal a következő interjúrészlet is:

„Tárgyalkotó lehet iparművész is, kézműves is lehet tárgyalkotó (…) Egy kézműves, lehet, aki foglalkozásokat tart, azt gondolom, lehet, aki vásárokba jár. Az iparművész is lehet tárgyalkotó, mert nyilván létrehoz alkotásokat. Úgyhogy így szerintem én nem tudnám most ezt külön… Az iparművész nyilván az már egy meghatározott terület. Ő kifejezetten valamilyen forrásanyagból merítkezve alkot újat. A kézműves, hát én ezt a két dolgot tudnám elképzelni, hogy nyilván akár portékát készít, vásározik, vagy akár foglalkozásokat tart, táboroztat."[12]

Az interjúk alapján a megkérdezettek egy része szerint a mesterség tűnik annak a gyakran alkalmazott terminusnak, amelyeket a tárgyalkotók saját szakmájukra vonatkoztatva használnak. A mesterség, csakúgy, mint a tárgyalkotás és a népi kézművesség, olyan normatív fogalom, ami a technikai tudáson és anyagismereten túlmutatva komplex, szellemi és érzelmi síkon is hat. Tartalmi és formai

2 Tanulmányunkban nem térünk ki a fogalmak néprajzi elemzésére (a témában lásd: Voigt 1972a; 1972b; 1987: 148–158.; Bellon–Fügedi–Szilágyi (szerk.) 1998; Szilágyi 2005; Verebélyi 2015: 5, 2019; Szulovszky 2017). Kutatásunkban interjúalanyaink saját definícióit értelmezzük.

3 Erről lásd pl. Beszprémy–Csupor 2010: (5). A revival mozgalom a népművészet további területeire is hivatkozik „anyanyelvként". A népzenére zenei, illetve a néptáncra mint mozgásnyelvi „anyanyelvre" (lásd Timár 1999).

4 AV 2025-6 NJ-RK.

5 JA 2025-7 NJ-RK.

6 A Magyar néprajzi lexikon a háziipart „igazolt szakképzettséggel nem rendelkező mesteremberek árutermelő ipari tevékenysége"-ként definiálja. A háziipar a kézművesipar azon fokozata, „melynél a hangsúly az árutermelésen van, ez különbözteti meg a specialisták munkájától. A háziiparos nagyobb mennyiségben és nemcsak megbízásból, hanem elsősorban raktárra termel. Termékeit kisebb részben a helyi fogyasztóknak, túlnyomóan helyben viszonteladóknak adja át elárusításra, vagy igen gyakran vásárokon, piacokon maga árusítja." (Szolnoky 1979: 505). Ez a definíció a háziiparnak a 19. század végén megindult intézményesüléséig határozza meg annak kereteit. Az állami szándék által vezérelt intézményesült háziipar a nagyobb volumenű belföldi és nemzetközi kereskedelem megvalósítását tartotta szem előtt, ennek megfelelően alakítva a háziipar termelési mechanizmusait és magukat a termékeket. A háziiparnak a beszélgetőpartnerek megfogalmazásában is említett „tömegtermelés" jellegű formája 1953-ban, a Háziipari Szövetkezetek Országos Szövetségének és a Népi Iparművészeti Tanácsnak létrejöttével alakult ki, amelyben a termelést gazdaságilag a HISZÖV, művészetileg a NIT irányította (Lengyel 1991: 57–59.; Szabó 2013: 10; Ament-Kovács 2019: 17–18.; Cseh 2023, 2024).

7 A „repülőtéri művészet" kifejezéssel egyik beszélgetőtársunk a repülőterek ajándékboltjaiban is árult, „népművészeti ihletésű" tárgyakra gondolt, amelyek ipari tömeggyártásban készülnek, mellőzve a kézműves tudást (és a kézi munkát). AV 2025-3 NJ-RK. A repülőtéri népművészet kifejezést Bánszky Pál is használta már az 1970-es években, amikor élesen elhatárolta egymástól a népművészeti tárgyak kereskedelmi célú tömegtermelését a „tiszta forrást" kereső tárgyalkotástól. Lásd pl. visszaemlékezésében: Bánszky 1997: 14. A fogalom elterjedt, és ma is él a népi kézműves közösségben.

8 Intézményes értelemben is megerősíti a fogalom használatának relevanciáját, hogy az államilag elismert szakképesítések nevében is megjelenik. Arányaiban kevés ilyen jellegű képzés zajlik, a szakmákat megvédi a megszűnéstől az, hogy ezen képzéseket a népi kézműves megnevezéssel különböztetik meg. A fogalom megjelenik Magyarország egyetlen, erre specializált középfokú oktatási intézménye, a Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium nevében is, amit tanulmányunk későbbi szakaszában mutatunk be részletesen.

9 A néprajztudomány által megalkotott és a népi kézművesek által is alkalmazott definíció eredete 1952-re nyúlik vissza, és szorosan köthető a ma már több mint 70 éves intézményrendszerhez. Bővebben lásd Domanovszky 1981: 30; Lengyel 1976, 1991; Gráfik 2017; Verebélyi 2019: 220–221.).

10 Annak ellenére, hogy például a még ma is működő Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet számos alkotója és minősített termékei elismertek a kortárs népi iparművészeti közegben.

11 A 2009. február 1-től hatályos 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról; 85.§ (1) n pontja alapján mentes az adó alól „a népművészeti, népi iparművészeti és iparművészeti termékek kiállításának, vásárának és bemutatójának szervezése, rendezése és az ahhoz szorosan kapcsolódó, jogszabály által meghatározott minősítés szerint zsűriszámmal ellátott, egyedi vagy meghatározott példányszámban, nem ipari gyártástechnológiával előállított népművészeti, népi iparművészeti termék értékesítése, amelyet közszolgáltató vagy népi iparművész minősítéssel rendelkező személy, szervezet – ilyen minőségében – teljesít.". (Hagyományok Háza 2025d)

12 JA 2025-2 NJ-RK.

tekintetben is közel azonos ezzel a kettővel, a különbség, hogy a tárgyalkotók a mesterséget több formában használják. Ez lehet konkrét, például kosárfonómesterség vagy általános, mint egyáltalán bármilyen mesterség leírása. Ennek relációjában kerül elő a „mesterséget gyakorolni" szókapcsolat, melyhez hozzákapcsolják a tudás átadását, az örökítést is, ami segít megragadni a népi kézművesség és tárgyalkotás esszenciáját és a kézművesek belső látásmódját is. A mesterség kifejezésben ezen túl benne van a tanulás, a fejlődés, a tudás és a minőségre törekvés is a mester szótőn keresztül, amely ezáltal összetettebb és kevésbé semleges, mint a tárgyalkotás vagy a kézművesség.

Az interjúalanyok által használt gyakori kifejezés továbbá a kézműves meghatározás volt. A tágabban értelmezett definícióba a hagyományos és modern, mai használatra szabott, népi ihletésű tárgyak készítése, valamint a művészi megmutatkozás, alkotás is beletartozik.

„Kézművesnek [tartom magam] alapvetően, de engem a kézművességben a művészi kézművesség érdekel, mondhatnám iparművésznek is [tartom] magam, mert tagja vagyok a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, meg népi iparművész vagyok, meg Népművészet Ifjú Mestere voltam, szóval művészi ambícióim megmaradtak, csak nem a képzőművészet területén, hanem a [mesterségemben]."[13]

„Sokkal jobban szeretném a kézművest használni alapvetően, mert azt tágabb fogalomnak érzem, és (…) az alkotó nem kerül abba a zavarba bele, hogy ő most népművészeti vagy népi tárgyat készít, vagy egy modernebbet készít, és akkor az most népi iparművészeti tárgy vagy népművészeti tárgy, így emiatt a dilemma miatt én a kézművest használom."[14]

A kézműves kategória tág értelmezése azonban zavart kelt a népi kézművesség szakmai önmeghatározásában. A kézműves kifejezés divatossá válása (pl. kézműves sör) miatt sokak szerint felhígult, ezért a szakmai közegben használatos a tárgyalkotó népművész/kézműves megnevezés is.

A lenti beszélgetőtárs a népművészet szereplőinek szakmai identitására a következőképpen keresi a megfelelő fogalmat:

„a tárgyalkotó az egy annyira, hogy is mondjam, igazándiból, olyan érzelemmentes fogalom. Mert itt azért akárhogy is nézzük meg, akárhogy is tárgyakat készítünk, de az ember nélkül, illetve a hagyományok nélkül ez nem működik. Tehát, hogyha a tárgy mögött nincs ott az ember, akkor semmit nem ér az a tárgy. (…) És én, ha be kell mutatkoznom, illetve saját magamról el kell mondanom, hogy ki vagyok, akkor általában ékszerkészítőt szoktam mondani, nem tárgyalkotót."[15]

A tárgyalkotók saját szerepüket általában többrétegűnek látják, amely az életszakaszok és kor függvényében is változhat.

„Én azt érzem saját magamon, ugye most már így közel az ötvenhez, (…) hogy ez életszakaszonként és koronként is változik. Tehát amiket felsoroltál, egyiket sem tartom többnek vagy magasabbnak a másiknál. Akár az oktatás, akár az előadóművész vagy alkotóművész, tehát próbálom mindig azt az irányt erősíteni, amiben érzem, hogy adott életszakaszomban feladatom van, illetve lehetőséget kapok erre. (…) ez mindegyik bennem van, és hol az egyik, hol a másik oldal erősödik."[16]

A szerepek keveredése mellett érezhető az alkotói besorolás kizárólag egy tevékenységi körre való elutasítása, mivel tevékenységük több szegmenst is érinthet egyszerre. A művész–hagyományőrző–kézműves szerepek egyes válaszolók szerint elegyet alkotnak, nem különválaszthatók egymástól.

13 KA 2025-1-1 NJ RK.
14 JA 2025-6 NJ-RK.
15 KFJ 2025-5 NJ-RK.
16 KA 2025-8 NJ RK.

Az alkotókban emellett keveredik a hagyományőrző és a kortárs alkotói önazonosítás is. Az egyik interjúalany ragaszkodik a hagyományos motívumokhoz, ugyanakkor azt is el szeretné érni, hogy a készített tárgyak modernebbek legyenek, megjelenjenek a mindennapi életben, és ne csupán dísztárgy funkciót töltsenek be. Szerinte a tárgyak felelőssége a sokszínű kultúra fenntartása, ehhez pedig meg kell találni a mai generációhoz vezető utat.[17]

„Igazából én nagyon szeretnék hagyományőrző lenni, mert most éppen van egy [vitánk], hogy ugye a modern világot mennyire engedhetjük be a mi [népi kézműves] kultúránkba. Én szeretnék hagyományosan, a motívumkincsekben mindenféleképpen, de modernet. (…) mert, ha ennyi éven keresztül fennmaradt ez a csoda, ami a népművészetünkre jellemző, a sokszínűségére, akkor igenis, hogy ez a felelősségünk, hogy ezt megtartsuk."[18]

Az alkotói identitás középpontjában a személyes, művészi önkifejezés áll, amely a népművészet formanyelvét egyéni mondanivaló hordozójaként használja. A hagyomány nem reprodukciós mintaként, hanem inspirációs és strukturáló keretként jelenik meg számukra. Az alkotás folyamata gyakran spirituális, meditatív jellegű, a tárgy pedig műalkotásként nyeri el értelmét, elsősorban kiállítási kontextusban.[19]

2.3.
Szakmai önmeghatározások: az alkotó, a pedagógus és a vállalkozó

A kortárs népi tárgyalkotók szakmai identitása komplex és többpólusú, amely nem redukálható egyetlen foglalkozási kategóriára. Az önmeghatározásokban eltérő arányban jelenik meg a mesterségbeli tudás (iparos, mester), a közösségi szerepvállalás (pedagógus, mentor) és az alkotói önkifejezés (alkotó, művész), ami a szerepek közötti átjárhatóságot és az identitás folyamatos újrapozicionálását jelzi.[20] Az empirikus anyag alapján három domináns szakmai szerepkör rajzolódik ki: az alkotó, a pedagógus/közösségszervező és a vállalkozó. Ezek a gyakorlatban gyakran átfedik egymást, azonban eltérő hangsúlyokat képviselnek a hagyományhoz, a közösséghez és a piachoz való viszonyban.

A legnépesebb csoportba a tudásátadásra és közösségépítésre fókuszáló pedagógusok tartoznak. E szerepkörben a tárgyalkotás eszköz a hagyomány továbbörökítésére, a közösségek fenntartására és új közösségi terek létrehozására. Az oktatók és képzésszervezők a népművészetet nem egyéni alkotói térként, hanem társadalmi felelősségként értelmezik. A tudás itt nem magántulajdon, hanem átörökítendő örökség. A közösségépítés funkciója különösen hangsúlyossá válik a poszt-tradicionális társadalmi környezetben, ahol a kulturális gyakorlatok válnak az új közösségek szervező erejévé. A pedagógus gyakran mentor, mediátor és informális „pszichológus" szerepét is betölti, ami a népművészetet terápiás és kohéziós erőként pozicionálja.[21]

17 KA 2025-2 NK-RK.
18 KA 2025-2 NJ RK.
19 AV 2025-4 NJ-RK.
20 KA 2025-1.1–8. NJ-RK, KA 2025-6 NJ-RK,
21 AV 2025-2 NJ-RK, AV 2025-3 NJ-RK, AV 2025-6 NJ-RK, KA 2025-6 NK RK.

A vállalkozói identitás a mesterség piaci működtetésére és a megélhetés biztosítására épül. Ebben az esetben a tárgyalkotás funkcionális és gazdasági racionalitás mentén szerveződik; a megrendelői igények, a használhatóság és a fenntartható működés elsődleges szempontok. Az alkotó tudatosan elhatárolódhat a művész szerepkörtől, és a népművészetet szolgáltatásként vagy piacképes termékként értelmezi. A hitelesség és minőség fontos, de nem öncélú, hanem a sikeres vállalkozás része.[22]

A tárgyalkotói identitás egy skálán helyezhető el, gyakori a kettős életforma, ahol a főállás és a kézműves tevékenység egymást kiegészítve, de nem egyenrangúan van jelen. Összességében a tárgyalkotói identitás nem statikus kategória, hanem dinamikus, többtényezős önpozicionálás, amelyben a hagyományhoz kapcsolódás, a közösségi szerep és a piaci realitások folyamatosan újrarendezik egymáshoz való viszonyukat.[23]

2.4.
A kortárs népi kézművesség viszonyrendszerei: presztízs, egyenlőtlenségek, érdekérvényesítés

Az interjúk alapján kirajzolódott, hogy a népművészek sokszor úgy érzik, hogy a mesterségük más művészeti területekhez képest alacsonyabb szakmai presztízzsel rendelkezik, ami nemcsak a szakmai reprezentációt, hanem a gazdasági fenntarthatóságot is befolyásolhatja. Ennek egyik oka, csatlakozva Fülemile megállapításához, a felsőfokú szakmai képzés hiánya is lehet, szemben a néptánc és népzene jól beágyazott oktatási jelenlétével és szakmai reprezentáltságával.[24]

Az interjúalanyok többször megfogalmazták, hogy a kézművesek és más népművészeti ágak (elsősorban népzene, néptánc) több szempontból is eltérő hangsúllyal vannak jelen a hazai piacon, például a menedzselési képességek tekintetében.

„És soha nem tud egy kézműves-foglalkozás egy színpadi produkcióval versenyezni.”[25]

Az interjúalanyok meglátása szerint az eltérés a megítélésben alapvetően a népművészeti ágak különbözőségéből is fakadhat, hiszen a táncos vagy énekes produkció azonnal és látványosan átadható, míg a kézműves munka végtermékében nem egyértelműen, illetve nem olyan látványos mértékben jelenik meg a ráfordított idő és a belefektetett munka.

„Tehát, hogy ötszáz ember is pont ugyanazt a minőséget tudja (…) kapni. Tehát a résztvevőknek a közönsége mindegyikéhez ugyanabban a minőségben tud-e eljutni az a kulturális érték, mint a kicsi létszámhoz. Na most a kézművesség területén nagyon rosszul állunk a statisztikában. (…) beszéltünk róla, hogy mi az ideális létszám egy foglalkozáson. Mondjuk azt, hogy tíz, és akkor ha plázába csapatostul kivonualunk, akkor nem tudom, egy délután meg tudunk szólítani öten kétszázat. Ugye ez már egy más minőség, tehát nem az van, mint hogy fölmegyek a színpadra, és ötszáz embernek is ugyanúgy énekelek, mint ötvennek. Itt kétszáznak már nem azt a minőséget tudom adni, mint a tíznek. Szóval, hogy ez egy adottság, amiben nyilván nem fogjuk tudni utolérni az előadóművészeket, de hogy ezen nagyon kellene javítani, és lehetne javítani.”[26]

A kézművesek nem mindig törekednek arra, hogy a figyelem középpontjába kerüljenek, ugyanakkor egyre inkább felismerik, hogy tevékenységük láthatóvá tételéhez szükség van a célzott kommunikáció fejlesztésére. Ezt az interjúk is alátámasztják: *„Nagyon sokat kellene fejlődnie a kézműveseknek abban, hogy a saját tevékenységüket menedzselni tudják. Fényévekre vannak az előadóművészek tőlünk.”*[27] Másik interjúalanyunk megállapítása szerint: *„Én azt is értem, hogy akkor tudnánk ezt a közelítést elfogadni, hogyha megjelenésünk az látványosabb, expresszívebb lenne.”*[28]

A népművészeti ágak közti különbség a láthatóság és az elért közönség létszámát illetően, illetve az elérhető támogatások mértéke közti összefüggés folyamatos szakmai vita tárgya a közegben. A tárgyalkotók helyzete nem kizárólag gazdaságstratégiai, hanem kulturális és társadalmi presztízshierarchia tágabb szerkezetében is értelmezhető, amelyben a szakmai láthatóság, a támogatási rendszer, valamint az önreprezentáció egymást befolyásoló hármasa bontakozik ki.[29]

A népművészet és a „magas művészetek” közötti viszonyt a népművészet fogalmának megszületése, tehát a 19. század vége óta egy dinamikus kölcsönhatás, esetenként akár szembenállás jellemezte.[30] Mindez hosszú ideig meghatározta a népművészet státuszát. Jelentős lépést hozott a Magyar Művészeti Akadémia megalakulása 1992-ben, amelyben a népművészeti tagozat az iparművészeti, a zeneművészeti és a színházművészeti tagozattal azonos rangot kapott. Ez a lépés szimbolikusan és intézményesen is elismerte a népművészet értékét.

„…én azért vagyok boldog, hogy amikor megalakult a Magyar Művészeti Akadémia, akkor a népművészeti tagozat egy ugyanolyan rangú tagozat lett, mint az iparművészeti, a zeneművészeti vagy a színházművészeti. És ott is a helye. Tehát arra a szintre lett emelve.”[31]

A népművészet itt olyan értékként jelenik meg, amely része a kulturális elit intézményesített világának. Az alább megszólaló hangsúlyozza, hogy az iparművészet számos olyan alkotást hoz létre, amelyekben a hagyományos népi formák, motívumkincsek és kézműves technikák újraértelmezett formában jelennek meg: *„ugyanúgy táplálkozik az iparművészet is a népművészetből, mert rengeteg iparművészeti alkotást lehet látni, amit a népművészet gyökereiből vettek.”*.[32] A beszélgetőtárs elismeri a kézműves alkotótevékenység mai magas színvonalát, s közben implicit módon hierarchizálja is a művészeti mezőket: retorikájában a népművészet elitizálódását az iparművészethez való közeledés igazolja: *„olyan anyagot tudnak lerakni most már a kézművesek, meg olyan szinten, hogy igazából nem lehet szétválasztani, a népművészet az iparművészet határát súrolja.”*.[33]

Társadalmi szinten a népi kézművesség presztízsét csökkenti, hogy nehezen lehet belőle megélni.[34] Interjúalanyaink a megélhetési nehézségek ellenére a moti-

22 AV 2025-8 NJ-RK.
23 KA 2025-2 NJ-RK, KA 2025-8 NJ-RK.
24 Fülemile 2018.
25 KA 2025-8 NJ-RK.
26 KA 2025-8 NJ-RK.
27 KA 2025-8 NJ RK.
28 KA 2025-8 NJ RK. A jelenlegi tapasztalatok egybehangzanak a 2013-as stratégiai térképpel, amely a mesterségek sérülékeny, gyakran a marginalizált pozícióba szoruló helyzetét mutatta be a hazai kulturális térben (Beszprémy–Pál 2013: 4).
29 A társadalmi tőke elméleti megközelítése csatolható a kézművesek jelenlegi meglátásához: Farkas 2013: 4–13.
30 Erre vonatkozóan részletesebben lásd Erdei T. Lilla tanulmányát ebben a kötetben.
31 KFJ 2025-4 NJ-RK.
32 KFJ 2025-4 NJ-RK.
33 KFJ 2025-4 NJ-RK.
34 JA 2025-5 NJ-RK.

vációt adó munkát tekintik elsődleges értéknek. A szakma legfontosabb mércéje továbbra is a minőség, amit a szigorú minősítőrendszer,[35] a rangos vásárok például az évente megrendezett, több ezer látogatót vonzó Mesterségek Ünnepe véd a kommersz, úgynevezett repülőtéri művészettől. Annak ellenére, hogy a kereslet nő a kézműves tárgyak, és tudás iránt, a népművészetből teljes munkaidőben megélni rendkívül nehéz. A kis műhelyben készített kézműves tárgyak ára nem képes versenyezni a tömeggyártott vagy műanyag alternatívákkal, így az alkotók többsége több lábon áll: oktat, termékeit értékesíti, fesztiválokon vesz részt, ösztöndíjakra pályázik stb.

A gazdasági és kulturális marginalizációval szemben a népi kézműves közösség számára az érdekérvényesítés a túlélés és a fejlődés egyik kulcsfontosságú eszköze. Ez a komplex tevékenység magában foglalja a politikai lobbit, a szakmai minőségbiztosítási rendszerek működtetését, valamint a társadalmi presztízs növelését célzó nyilvános rendezvényeket és marketingtevékenységet. Ezen szakmai-érdekvédelmi hálózatok hatékonysága alapvetően meghatározza a szektor jövőbeli lehetőségeit. Az érdekérvényesítés intézményesült kereteit a szakmai szervezetek és az általuk működtetett minőség-ellenőrzési mechanizmusok adják. Ennek egyik alappillére a Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ) mint ernyőszervezet, melynek egyik legfontosabb feladata a szektor legjelentősebb nyilvános eseményének, a Mesterségek Ünnepének koordinálása, valamint részvétel a népi kézműves alkotások minőségbiztosításában.

35 „A népművészeti alkotók munkáit a mesterek/kézművesek kérésére Magyarországon a világon egyedülálló módon hivatalos – a szakma jeles szakembereiből, néprajzkutatókból, művészettörténészekből, iparművészekből álló – zsűri minősíti. Pozitív elbírálás esetén az alkotások zsűriszámot kapnak." „Népi Tárgyalkotó Iparművész" címre az az alkotó pályázhat, aki az 530/2017 (XII. 29.) Korm. rendelet szerinti jogszabályban meghatározott feltételeknek eleget tesz. A ,,Népi Tárgyalkotó Iparművész"' minősítéshez az alkotónak meghatározott számú zsűrizett alkotással kell rendelkeznie. A benyújtott kérelem alapján szakmai szempontú, zártkörű elbírálás történik, amelyet a Népi Iparművészeti Tanácsadó Testület (NITT) végez. A népi iparművészeti termékeket Páva Védjeggyel hitelesítik. (Népművészeti Egyesületek Szövetsége 2025a). Az 1950-es évektől fennálló minősítőrendszer célja eredetileg a kereskedelmi értékesítésre szánt termékek népművészeti hitelesítése, majd a művészeti tevékenység szakmai irányítása is volt. 2004 óta a Hagyományok Háza látja el a feladat koordinálását szakemberek és néprajzkutatók bevonásával. A népi iparművészeti minősítés szempontrendszerének időről -időre történő aktualizálása folyamatos szakmai párbeszédet igényel. Lásd még Hagyományok Háza 2025d és Vancsa Boglárka tanulmányát ebben a kötetben.

3.
SZAKMAI DISKURZUSOK: A HAGYOMÁNY, AZ INNOVÁCIÓ ÉS A TECHNIKA HATÁRAITÓL A GICCS MŰFAJÁIG

A kortárs népi kézművesség a kulturális fennmaradásért és a megbecsülésért vívott küzdelem színtere. A tárgyalkotók folyamatosan a „fosszilizáció", vagyis a hagyomány múzeumi tárggyá merevedése és a „kapitalizáció", vagyis a piaci elvárásoknak való megfelelés közötti – alapvetően egységesen lefektetett szabályok nélküli, eltérő látásmódok által tördelt és az egyéni ízlésből fakadóan nehezen meghatározható – mezsgyén mozognak. A népi kézművesség, hasonlóan más kulturális jelenségekhez, ugyanis nem statikus, lezárt, pusztán múltba révedő jelenség, hanem egy dinamikusan változó, eleven kulturális gyakorlat, amelyet szakmai viták és párbeszédek formálnak. A népi kézművesség területén a tudásátadás nem csak a történeti és technikai ismeretek, de ezen diskurzusok átörökítését is jelenti.

3.1.
A „hagyományos" és az „autentikus" jelentésrétegei a mai gyakorlatban[36]

A szakemberek több, egymást kiegészítő elvi keretrendszert használnak az autentikusság meghatározására, amelyek a tárgyalkotás belső logikájára, a tudás elsajátításának folyamatára és a technikai megvalósításra egyaránt kiterjednek. Az első a „forma, funkció, díszítmény" hármas egysége, mely azt jelenti, hogy a népi kézművesség egyik legfontosabb mércéje a tárgy formája, használati célja és díszítése szerves egysége. Ez a princípium biztosítja, hogy a díszítmény ne váljon öncélúvá, hanem harmonikusan illeszkedjen a tárgy szerkezetéhez és funkciójához. *„A nagy hármas egység, tehát a forma, a funkció, a díszítmény. Ha ebből kibillen valaki, akkor onnantól kezdve az a tárgy már megkérdőjeleződik."*[37] A második, igazodási pontként szolgáló szemlélet a hagyományos tárgyi kultúrára egy elsajátítandó „anyanyelv"-ként tekint, amely a hagyományt nem korlátozó szabályrendszerként, hanem egy élő nyelvtanként pozicionálja.[38] A harmadik az anyaghasználat és alapvető technikák kérdésköre: a hagyományos technika definíciójának sarokköve az alapanyagokhoz és a kézműves technológiákhoz való ragaszkodás.[39]

36 Az autenticitásról szóló vita a néprajztudományban és a kulturális antropológiában nemzetközi szinten is folyamatosan zajló diskurzusok összessége, amelynek sajátossága, hogy e fogalomról nem csupán a kutatóknak, hanem a „felhasználóknak" is van véleménye. A fogalomhasználat és -alkotás mélységeibe e tanulmányban nem áll módunkban alámerülni, így elsősorban a kutatottak perspektíváján keresztül törekszünk a népi kézműves közösség számára normatív kereteket és értelmezéseket megmutatni. (Lásd: Bendix 1997; a kézművesség kapcsán a témában: Cseh 2021a).

37 AV 2025-2 NJ-RK.

38 AV 2025-3 NJ-RK.

39 AV 2025-2 NJ-RK., AV 2025-4 NJ-RK.

3.2.
A hagyomány és az innováció kérdései

A hagyomány és a modernitás közötti legélesebb viták az innováció konkrét formái körül csúcsosodnak ki. A párbeszédek jól tükrözik azt a kettős igyekezetet, hogy a kézművesség egyszerre őrizze meg integritását, és feleljen meg a 21. századi életmód kihívásainak: *„Mi úgy fogjuk fel a hagyományt meg a népművészetet, hogy az nem egy befejezett dolog, hanem mindig is úgy készült, hogy éppen napi használatra.”*.[40]

Egyik beszélgetőpartnerünk úgy véli, hogy létezik még az a konzervatívabb álláspont, miszerint a tárgyak másolása változtatás nélkül kell, hogy megvalósuljon: *„vannak közöttünk olyan zsűrizők, akik azt mondják, hogy ugyanazt a tárgyat, amit 150 évvel ezelőtt készítettek, azt kell nekünk lemásolni, és gyakorlatilag változás nélkül továbbvinni.”*[41] Problémaként merül fel továbbá a plágium kérdése és annak következménye, ennek jogszabályi háttere egyelőre hiányzik.

Többek szerint a tájegységek stílusainak keverése nem elfogadott.

„…a tájegységek keveredése abszolút nem fér bele a modernizálásba. A modernizálásnak az a foka fér bele, amikor még egyértelműen felismerhető a tájegység, a technika, és hogy mi az, amiből inspirálódott az alkotó. Én ezt így szoktam mindig megfogalmazni, hogy ha egy ékszerről, vagy egy tájról, vagy bármilyen kézműves dologról nem tudom megmondani azt, hogy honnan van az eredeti inspiráció, tehát honnan van az ötlet, akkor az nem jó tárgy.”[42]

Egy rugalmasabb felfogás szerint a szakmán belüli szemléletváltás elengedhetetlen például az utánpótlás szempontjából: *„én személyes véleményem az, hogy rengeteg fiatalt el fogunk veszteni, hogyha a zsűrik nagyon ortodoxok lesznek.”*[43]

A népművészet mindig is változott, de csak a közösség által megengedett kereteken belül. Erre hivatkozva az apró változtatások a forrásanyag felismerhetőségét megtartva belefférnek.

„Én abban hiszek, és ebből van elég sok vitánk, hogy mindig is változott a népművészet, a népi tárgyalkotás, de olyan keretek között, amit a falusi közösség, vagy az az adott műhely megengedett, tehát nem önmegvalósításról szólt. És azt gondolom, hogy ezek az apró változások, ennek bele kell, hogy férjen ma is.”[44]

40 JA 2025-4 NJ-RK.
41 KFJ 2025-2 NJ-RK.
42 KFJ 2025-5 NJ-RK.
43 KFJ 2025-3 NJ-RK. A minősítő rendszerbe 2013-ban vezették be a modern kategóriát (lásd Vancsa Boglárka tanulmányát).
44 KFJ 2025-2 NJ-RK.

3.3.
Használható hagyomány

Egyes alkotások a múlt és a jelen közötti tárgyiasult párbeszédként értelmezhetők: nem a hagyomány konzerválását, hanem annak pragmatikus, kreatív újraértelmezését szolgálják a 21. századi életformához igazodva. A hagyomány nem mint merev forma, hanem mint inspirációs tudásbázis jelenik meg. A lentebb idézett alkotó szerint a népművészet maga is a funkcionális tárgyak készítése révén maradt fenn:[45]

„A mai használatban, a mai lakáskultúrához illő textileket készítek, lenből, pamutból, kenderből, és sokkal kevésbé dúsan mintázok, mint a sárköziek (…) Én kortársnak nevezem magam, tehát én abszolút a mai igényeknek megfelelően, a mai lakáskultúrához illően úgy készítem a dolgaimat, hogy nyugodtan be lehessen dobni a mosógépbe, nyugodtan be lehessen dobni a szárítógépbe, tehát én azt hiszem, hogy az ember el akarja adni a dolgait, akkor ezeket mind figyelembe kell venni, hogy ma a nőknek a nagy része nem fog már kézzel mosogatni, meg áztatgatni, meg nem tud, egyszerűen nem ér rá, meg nincs is hol. (…) Tehát a funkció az nálam nagyon fontos.”[46]

A fenti beszélő szemlélete a használható hagyomány fogalmához kapcsolódik, amely a népművészetet élő, a mai társadalmi és gazdasági folyamatokba beépülő erőforrásként kezeli. A hagyomány így nem önmagáért válik értékké, hanem azért, mert funkcionálisan releváns és fenntartható módon képes tovább élni a jelenben.[47]

Az alkotók szerint az élő tudás csak akkor őrizhető meg, hogyha ehhez nemcsak a 21. századi kortárs lakberendezésben, hanem a fiatal generációk megszólításában is alkalmazkodnak. Olyan tárgyakat kell létrehozni, amelyek nemcsak esztétikai értelemben kötődnek a népi kultúrához, hanem hordhatók, viselhetők a mai fiatal számára is. A tárgyalkotók folyamatosan keresik a hiteles, de modern igényekhez igazított formákat, hogy a népművészet értékei szélesebb rétegek számára is láthatóvá váljanak.[48] A mesterség fennmaradása érdekében a hagyományos formavilágot átültetik a 21. század termékeire (például mobiltelefontok, tolltartó), a magas minőségben elkészített tárgyakat ma már a szakmai zsűri is elismeri.[49]

A tárgyalkotók a hagyományos keretek fellazításával, a modern felé való nyitással, valamint a kortárs vonal beépítésével és az alaptechnika átadásával törekednek a tudásátadásra, illetve a fiatalabb generáció megszólítására:

„Azt veszem észre, hogy viszont van fiatalítás, én nagyon örülök neki. Egyre több fiatalt [látni a közegben], úgy értve fiatalt, hogy nem csak az igazán idősebbeket, mint mondjuk a 10-20 évvel ezelőtt, hanem most van egy fiatal vonal is, akik meglátják ebben a lehetőséget. Belecsömörlenek a számítógépbe. Az, hogy csinálom, pötyögök, pötyögök, és nincs látványos eredménye. Azt meg megfogom, [hogy] milyen az anyag, kontaktusba kerülök az anyaggal, kontaktusba kerülök azzal, hogy én valamit csináltam, akkor az, hogy néz ki, ha jobban meghúzom, ha lazábban tartom, ha ide szúrok, ha oda is… Akkor például az egyetemisták, ők nagyon szeretik ezeket a kísérleteket (…) Tehát ők inkább ez a kísérletezéses vonal, és ők már mindjárt próbálják felhasználni. Tehát most inkább az ilyen rusztikusabb, mondjuk farmerre is rátehető vagy táskára is rátehető… Ezek, amik inkább mennek, így a hagyomány vonalán túl.”[50]

45 KA 2025-3 NJ-RK.
46 KA 2025-3 NJ RK.
47 Beszprémy–Pál 2013.
48 KA 2025-8 NJ-RK.
49 KA 2025-6 NJ-RK.
50 KA 2025-5 NJ-RK.

3.4.
Az innováció határmezsgyéjén: technológia, alkalmazás és tervezés

Vita tárgya továbbá, hogy szabad-e gépesített eszközöket használni a kézműves termékek, alkotások előállításában. Az egyik álláspont szerint, amennyiben a cél a jó minőség és a praktikusság összehangolása, a gépi csiszolás például nem rontja a tárgy értékét, ha a szakmai minőség változatlan.

„Én sem kézzel csiszolom, csak a babaszékeimet, hanem igen, használok gépet, és több csiszoló gépet is, ráadásul nem kézifűrésszel vágom, hanem használok dekopírt is. Én azt gondolom, hogy ez nem főbenjáró bűn, holott a zsűrinél ez gyakran előkerül, hogy egy ácsolt ládát egy szemszekercével lehet megcsinálni."[51]

„A nagyapám kovács volt, én még játszottam az ő kovácsműhelyében, és ő mindig azt mondta, hogyha lett volna gyerekkorában olyan fantasztikusan jó géppark, mint ami már idősebb, 80 éves korára megvolt, biztos, hogy használta volna. Tehát ő sem volt a saját maga elrontója."[52]

A technológiai újítás nem a hagyomány „elrontása", hanem a mesterség élő gyakorlatának része, amelyben a tudás mindig alkalmazkodik a kor lehetőségeihez.

Az alkotói folyamatban ma már a digitalizáció is megjelenhet. Az interjúk tanúsága szerint a mesterek és alkotók tudatosan integrálják a modern technológiát a munkafolyamatok megkönnyítésére és gyorsítására, anélkül, hogy az a tárgy lényegét vagy a kézműves jelleget csorbítaná. Ilyen eszköz például a projektor használata egy bonyolult, hagyományos mongol minta nemezre való felrajzolásához,[53] vagy a tradicionális minták digitalizálásán alapuló modern textilnyomtatás, amely lehetővé teszi a hagyományos jász subamotívumok kortárs ruhadarabokon való megjelenítését.[54]

A nyersanyagok terén is szükség van rugalmasságra, mivel sok hagyományos alapanyag már nem elérhető a korábbi formában.

„Gyakorlatilag nincsenek is már olyan hagyományos alapanyagok, mint voltak száz évvel ezelőtt. Eltűnt a bőrfeldolgozás. (…) Nincs már magyar acél. Tehát, azt gondolom, hogy ezt figyelembe kell vennünk, és ilyen módon muszáj egy picit rugalmasabban kezelnünk."[55]

Azonban az ipar technikailag tehát lehet kiváló, ám nem képes reprodukálni azt a kapcsolati, identitásbeli és kulturális többletet, amely a kézműves termékek sajátja. A lenti interjúrészletben a tárgyalkotó kézműves saját mesterségét és tudását, az érzelmi jelentések és a kulturális örökség felől értelmezi.

„Tehát az iparban azok a fejlesztések, azok a trükkök, azok a speciális dolgok, az mind-mind értékelendő, de ez egy más vetülete a sztorinak. Ezt úgy tudnám mondani, hogy a Hiltonban a mit tudom én hány csillagos séf főz, állati jó a kaja, mindenki azért van elepedve, hogy ott ehessen, megkóstolassa, de a nagymamáink bablevesét senki nem tudja produkálni."[56]

A modern tárgykultúrába való beilleszkedés szintén komoly vitákat generál, amelyekben gyakran generációs és szemléletbeli különbségek is megmutatkoznak. A „népi motívumokkal" díszített mobiltok vagy a hímzett tornacipő kérdése jól példázza ezt. Míg a puristább szemlélet ezeket a tárgyakat a hagyomány kiárusításának tekintheti, egy pragmatikusabb megközelítés szerint ezek lehetőséget teremtenek a népművészet életben tartására a mindennapokban. *„Hát de miért ne csinálna, ha mi most már mobiltelefont használunk, csak akkor az úgy nézzen ki, mint egy kézműves termék, és egy magyar népművészeti tárgy"* – fogalmazta meg egy iskolaigazgató,[57] hangsúlyozva, hogy a minőségi kivitelezés a kulcskérdés.

A tervezés szabadságával kapcsolatos diskurzusok arra keresik a választ, hogy az alkotó mennyiben térhet el a hagyományos motívumkészlettől, színhasználattól vagy szerkesztési módoktól. Bár a művészi szabadság elfogadott, a szakértők között konszenzus látszik abban, hogy az újításoknak tiszteletben kell tartaniuk az eredeti forrás logikáját. A legfőbb kritérium, hogy a tárgy tájegységi jellege, stílusa az átalakítások ellenére is felismerhető maradjon, megőrizve ezzel a kulturális kontextushoz fűződő kapcsolatát.[58]

Ezek a viták jelzik, hogy az innováció elfogadhatóságának határát a szakma nem egyetlen technológiai vagy formai kritérium mentén, hanem az ízlés, a minőség és a szakmai alázat dimenziójában húzza meg.

3.5.
A giccs és a minőség vitái: a repülőtéri népművészettől a tudatos márkaépítésig

A szakmai diskurzusok nemcsak a követendő, pozitívnak vélt irányokat jelölik ki, hanem élesen elválasztják azokat a negatív példáktól, a giccstől és a silány minőségtől is. A giccs elutasítása a népi kézművesség szakmai identitásának és minőségvédelmének egyik legfontosabb alapköve.

„Amikor [túlzó] mértékben a látványra helyezik a hangsúlyt, amikor összekevernek stílusokat, amikor olyan helyre tesznek motívumokat, ami, én azt gondolom, egy alapvető erkölcsöt is jelent. Amikor egy termékenységi szívmotívum egy női nemi szerv fölé kerül. Szóval azért vannak alapvető szabályok, és ezek tudnak lenni szerkesztési szabályok."[59]

A szakértők számára a giccs nem csupán ízlésbeli kérdés, hanem a hagyománnyal szembeni tiszteletlenség és a szakmai tudás hiányának a jele. A giccs a túlzó, a könnyű és olcsó sikert kereső megoldásokkal, a stílusok öncélú keverésével és a szimbólumok profán, kontextusból kiragadott használatával azonosítható.

51 KFJ 2025-2 NJ-RK.
52 KFJ 2025-2 NJ-RK.
53 AV 2025-2 NJ-RK.
54 AV 2025-8 NJ-RK.
55 KFJ 2025-2 NJ-RK.
56 KFJ 2025-7 NJ-RK.
57 AV 2025-2 NJ-RK, AV 2025-3 NJ-RK.
58 AV 2025 3 NJ RK.
59 AV 2025-3 NJ-RK.

4.
A TÁRGYALKOTÓK PÁLYAKÉPE

A kortárs magyar népi tárgyalkotók közege sokszínű pályanarratívák és szakmai identitások mentén szerveződik. Az interjúalanyok életútjai jól érzékeltetik azokat a személyes és intézményes háttereket, amelyek a tárgyalkotói pálya felé vezettek, valamint az alkotók szakmai önmeghatározásának és a hagyományhoz fűződő viszonyának jellegzetes szereptipológiáit. A bemutatott pályaívek rávilágítanak arra, hogy a 21. századi népi tárgyalkotói szerep a családi örökségtől az intézményes képzéseken át a tudatos, más szakmából induló pályaváltásig számos utat bejárhat. Az eltérő indulási pontok alapvetően befolyásolják, hogy az egyes alkotók hogyan definiálják magukat: művészként, pedagógusként vagy éppen vállalkozóként.

Interjúalanyaink többsége gyerekkorában ismerkedett meg a népi kézművességgel. Egyesek arról számoltak be, hogy már gyermekként szerettek rajzolni, varrni, kis tárgyakat készíteni, ahogyan az egyik beszélgetőtárs fogalmazott *„gyakorlatilag óvodáskorom óta mindenféléből csinálok [tárgyakat].”*[60] Többen nem formális keretek között, hanem autodidakta módon tanulták ki mesterségük, szakmájuk fortélyait. A kézműves tevékenység iránti fogékonyság mindegyik interjúalany elmesélése szerint már korán megmutatkozott, egyesekből tárgyalkotók lettek, akik termékeiket különféle vásárokon, internetes felületeken (saját honlap, Meska[61]) árulják, vagy a mesterség oktatóivá, a területen belül szervezeti képviselőkké váltak, továbbá a minősítési rendszerben vagy oktatási intézmény vezetőségében foglalnak helyet. A tárgyalkotók sokszor többféle mesterséget kipróbáltak, keresték a saját formanyelvüket, míg végül egy mesterség mellett kötöttek ki: *„közben nagyon sokféle kézművességet kipróbáltam és kerestem nyilván, hogy amikor már a nemezt elkezdtem, de azért közben próbálkoztam fafaragással, bútorfestéssel, kosárkötéssel, szövéssel.”*.[62]

Az interjúk elemzése három jellegzetes pályaívet rajzol fel: a családi örökségen alapuló szerves tudásátadás, az intézményes kereteken belüli rátalálás, valamint a formális, akár más szakterületről induló szakmai életút. Ezek a hatások egy-egy pályaívben együttesen is jelen lehetnek, de az érdeklődés gyökerei általában az egyikből táplálkoznak. A tudás elsajátításának módja mélyen befolyásolja az alkotók későbbi szakmai identitását és a hagyományhoz való viszonyát.

60 JA 2025-8-1 NJ-RK.

61 A Meska Kézműves design piactér egy online webáruház (Meska 2025).

62 JA 2025-4 NJ-RK.

4.1.
Családi örökség és szerves tudásátadás

A családi és helyi közösségi háttér mély, zsigeri kötődést alakíthat ki a *hagyományhoz*,[63] amely túlmutat a technikai tudás elsajátításán. Számos megkérdezett alkotó esetében a tárgyalkotó tevékenység ebben a közegben gyökerezik, ahol a tudás generációról generációra, szerves módon öröklődött, és a kézművesség a mindennapi élet természetes része volt. A hímző és képzésszervező beszélgetőpartner édesanyja révén került kapcsolatba a népművészettel, aki a hetvenes években kapcsolódott be a népművészeti mozgalomba. A családi háttér olyannyira meghatározó volt, hogy szinte *„belenőtt ebbe a dologba”*,[64] és már fiatalon a hazai népművészeti szcéna aktív szereplőjévé vált. Hasonlóan szerves kapcsolatról számol be egy másik képzésszervező is, aki falusi gyerekkorának köszönhetően a hagyományokat a mindennapokban élte meg. Még emlékszik a télen felállított szövőszékre, és arra, ahogy édesanyja hímzett, szőtt és font. Számára a népművészethez való kötődés *„egy szerves átörökítés volt”*,[65] amely a paraszti élet természetes velejárójaként jelent meg. A viseletkészítő parasztcsaládból származik, ahol a kézműves tudás a női felmenőkön keresztül öröklődött. A varrást, hímzést és egyéb kézimunka-technikákat a nagymamájától és nagynénjeitől tanulta meg, nem pedig az iskolában. Ez a családi közegben elsajátított tudásalap teremtette meg későbbi szakmai pályájának fundamentumát.[66] A fenti életutakban a tárgyalkotásra nem pusztán szakmaként, de az egyéni és családi önkép szerves részeként tekintenek.

4.2.
Az intézményes keretek és a közösségi mozgalmak szerepe

A családi indíttatás hiányában sok alkotó számára egy intézményes keret jelentette az első, meghatározó találkozást a népművészettel. E pályautak elemzése során két fő típust különíthetünk el: az oktatási intézményeket, amelyek strukturált, formális szakmai belépési pontot kínáltak, és a társadalmi mozgalmakat, amelyek inkább közösségvezérelt bevonódást tettek lehetővé. Az oktatási intézmények ebben az esetben nem csupán a technikai tudás megszerzését biztosítják, hanem olyan szellemi hátteret is adnak, amely egész pályaíveket képes formálni. A nemezelő[67] például nem kézműves családból származik, hanem néprajz szakos egyetemistaként került kapcsolatba a nádudvari iskolával, ami szakmai életútjának központi elemévé vált. A tűzzománcos, önmagára kiállító művészként hivatkozó alkotó esete

63 Fontos tisztázni, hogy a hagyomány ez esetben nem egy reflektált, tudományos definíción alapszik, hanem nagymértékben függ az egyéni tapasztalatoktól, de mindenképpen normatív fogalomként jelenik meg a megkérdezettek körében. A hagyományt ebben az értelmezésben elsősorban a modernitástól különböztetik meg, és többnyire valamilyen falusi, tanyasi, paraszti életmódot és annak jelenségeit, értékrendjét értik alatta.

64 AV 2025-3 NJ-RK.

65 AV 2025-6 NJ-RK.

66 AV 2025-8 NJ-RK.

67 AV 2025-2 NJ-RK.

még hangsúlyosabban mutatja ezt a hatást: a tanítóképző főiskolán, egy szabadon választható tárgy keretében ismerkedett meg a zománccal. Ez az élmény saját bevallása szerint annyira meghatározó volt, hogy felülírt minden korábbi pályatervet, és a tűzzománc az élete központi részévé vált.[68]

A társadalmi mozgalmak közül kiemelkedik a táncházmozgalom szerepe, amely az 1970-es, 1980-as években fiatalok tömegeit hozta közelebb a népi kultúrához. A viseletkészítő a helyi táncegyüttesben találkozott először a színpadi viseletekkel és azok néprajzi hátterével.[69] Hasonlóképpen, a képzésszervező számára is a *Fiatalok Népművészeti Stúdiója* (FNS) és a táncházmozgalom jelentett olyan szellemi vonzerőt és közösségi közeget, amely megerősítette elköteleződését a népművészet iránt.[70] Ezek a példák azt illusztrálják, hogy az intézményes és mozgalmi keretek képesek voltak pótolni vagy megerősíteni, kiegészíteni az esetlegesen hiányzó családi mintákat, és akár életre szóló elköteleződést kialakítani, meghatározó életpályákat motiválni.

4.3.
A tudatos pályaválasztás és a formális képzés

A harmadik jellegzetes pályaív esetében a formális, nem feltétlenül népművészeti szakirányú képzésből származó ismereteket ötvözik a hagyományos mesterségbeli tudással. Az ezen az úton induló alkotók egy másik szakmából érkezve kamatoztatták megszerzett kompetenciáikat, ami egyedi, hibrid szakmai profilokat eredményezett. A viseletkészítő a családi közegben szerzett alapok mellett ruhaipari szakképző iskolában végzett, ahol olyan magas szintű műszaki és technológiai ismeretekre tett szert, amelyek ma a viseletrekonstrukciós munkájának alapját képezik. A hagyományos tudás és a modern ipari technológia tudatos fúziója teszi lehetővé számára, hogy a legmagasabb szakmai színvonalon dolgozzon.[71] A játékkészítő pedagógus tanítói és népművelői végzettségét ötvözve hozott létre egyedi, oktatási fókuszú alkotói profilt. Számára a népművészet nem öncél, hanem egy olyan eszköz, amelyen keresztül a gyerekek vizuális kultúrája és egyéb képességei fejleszthetők. A pedagógiai és a népművészeti tudás integrálásával olyan játékokat és módszertant dolgozott ki, amelyek a közoktatásban is hatékonyan alkalmazhatók.[72]

68 AV 2025-4 NJ-RK.

69 AV 2025-8 NJ-RK.

70 AV 2025-3 NJ-RK. „Az 1970-es években, amikorra a klasszikus értelemben vett paraszti kultúra átalakult, leépülni látszott, megjelent az igény a népművészet újrafelfedezésére. Ennek egyik iránya a táncházmozgalom, a népdalok és a népi hangszeres zene felfedése volt, de a kézművesség, a tárgyalkotó népművészet irányából is megjelent egy csoport, a Fiatalok Népművészeti Stúdiója vagy Fiatal Népművészek Stúdiója (FNS) néven, amely 1973-ban jött létre a nomád nemzedék tagjai közül verbuválódott csoportként. Tagjai a magyar népi kultúrát nemcsak a múzeumok falai között, kiállítások keretein belül akarták látni, hanem még meglévő elemeiért Erdélybe, Gömörbe, Beregbe, és az ország számos pontjára elutaztak azért, hogy az ottani mesterektől megtanult fogásokat, szokásokat, dalokat, zenéket saját alkotómunkájuk során is felhasználják.” Vámos 2019: 73. A nomád nemzedékről lásd még: Bodor (szerk). 1981; Balogh–Fülemile 2008; Cseh 2021b.

71 AV 2025-8 NJ-RK.

72 AV 2025-7 NJ-RK.

Mások különféle szakiskolákban, szakkörök keretein belül kerültek közelebb a népi kézművességhez. Előbbi esetében a budapesti „Kisképzőt”, azaz a Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium és Kollégiumot említették, a szakkörök pedig interjúalanyunk visszaemlékezése szerint *„az országban több ponton is létrejöttek, és a Magyar Népművelési Intézet [Népművelési Intézet/Magyar Művelődési Intézet] szervezésében [működtek].”*[73] Ugyanakkor volt olyan interjúalanyunk is, aki óvónőképzőben foglalkozott népi kézművességgel, majd később vált tárgyalkotóvá.

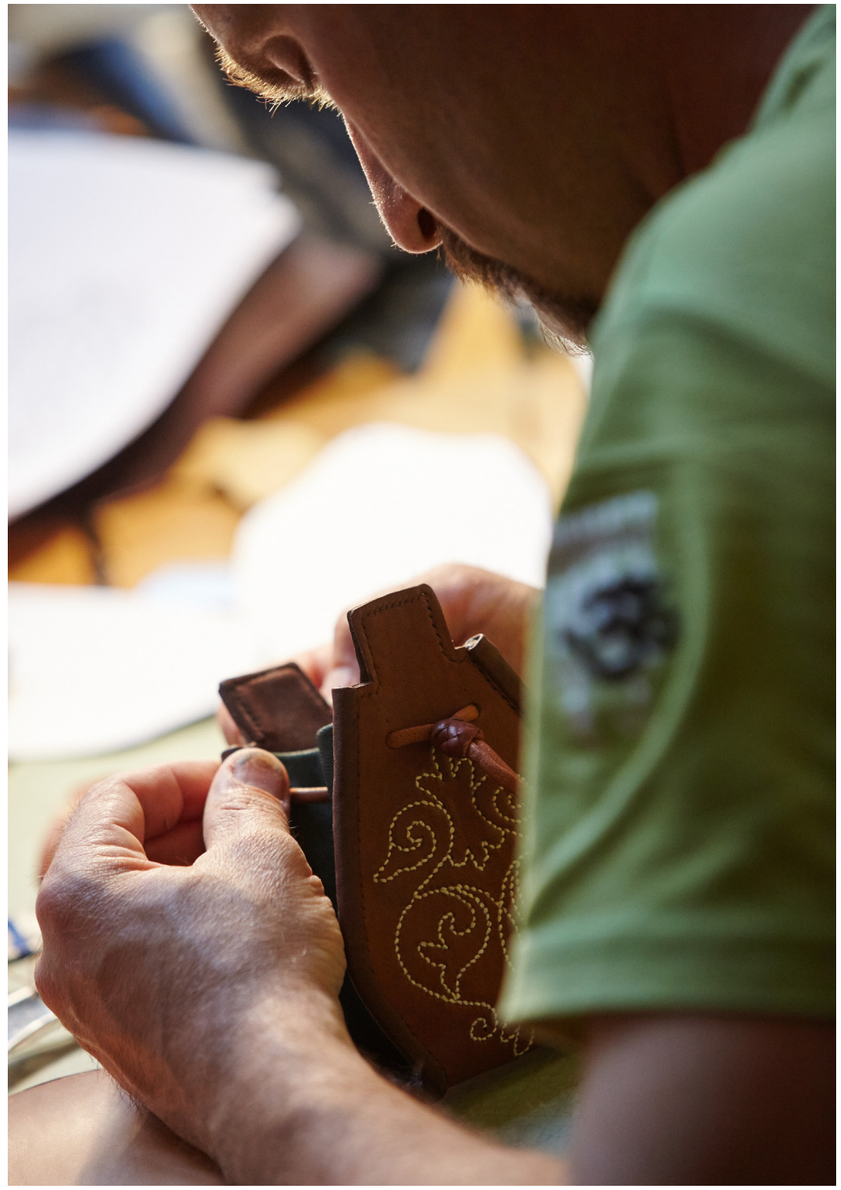

73 JA 2025-7 NJ-RK. A Népművelési Intézet 1956-tól 1987-ig működött, a Magyar Művelődési Intézet 1992-ben jött létre, funkcióit jelenleg részben a Hagyományok Háza, részben a Nemzeti Művelődési Intézet látja el. Mindkét korábbi intézmény kiemelt figyelmet fordított az oktatásra. Lásd Vancsa Boglárka tanulmányát ebben a kötetben.

5.
A NÉPI KÉZMŰVESSÉG HELYZETE A MAGYARORSZÁGI FORMÁLIS OKTATÁSI RENDSZERBEN

A népi kézműves képzések ma Magyarországon többféle formális oktatási rendszerben és intézménytípusban vannak jelen az általános iskolai szinttől a nappali és felnőttképzésekig. Összegzésünkben bemutatjuk a képzések menetét, a tudásátadás módjait, valamint az intézmények kapcsolatrendszereit. Majd említést teszünk az oktatási rendszer hiányosságairól. Végül az informális tudásszerzési módokat ismertetjük.

5.1.
Népi kézművesség az alapfokú művészetoktatásban: rendszerszintű hiány és helyi megoldások

A nemzeti köznevelésről szóló törvény említi, hogy a gyermekek adottságaiknak, képességeiknek, érdeklődésüknek megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljenek, valamint tehetségük fejlesztése érdekében alapfokú művészetoktatásban vegyenek részt. Az alapfokú művészetoktatás a művészi kifejezőképességet alapozza meg és készíti fel szakirányú továbbtanulásra. A művészeti nevelés egyúttal a nemzeti hagyományok ápolásában, nemzeti értékek megőrzésében, valamint a különböző kultúrák iránti nyitottság kialakításában is jelentős szerepet tölt be.[74]

A 20. század második felére a tudás generációk közötti, családon belüli átörökítésének folyamata jórészt megszakadt.[75] Az a természetes közeg, ahol a fiatalok a mindennapi élet részeként, a szüleiktől vagy a közösség idősebb tagjaitól sajátították el a szövés, hímzés vagy faragás fortélyait, eltűnt. Ezt a hiányt a közoktatási rendszer nemcsak, hogy nem pótolta, de sok esetben kifejezetten figyelmen kívül hagyta: a megszólalók egybehangzó véleménye alapján a Nemzeti Alaptanterv (továbbiakban: NAT) nem ismeri el a magyar tárgyi kultúrát mint alapvető tudáselemet. Ahogy az egyik szakértő fogalmaz, *„megdöbbentő, hogy míg a japán papírhajtogatás benne van”*, addig *„a mi gazdag tárgyi kultúránkból semmi nincs a NAT-ban”*.[76]

Beszprémy Katalin 2011-es írása szerint az oktatási rendszerben kevés idő jut a művészeti nevelésre, készségfejlesztő tárgyakra, melynek hiányát a művészeti iskolák töltik be. A művészetoktatásban a néptánc és népzene területe külön tanszakként működik,[77] ellenben a népi kézművesség a képző- és iparművészeti műfajon belül kap helyet.[78] Korábban, a Népi Kézműves Stratégia egyik tanulmányában már megjelent az a javaslat, hogy a népi kézművesség elméleti és gyakorlati tartalma miatt önálló tanszakként jelenjen meg az alapfokú művészetoktatásban.[79] Ennek következményeire Beszprémy is felhívja a figyelmet írásában: „Ha a népi kézművesség nem nyeri el az őt megillető helyet a művészeti iskolákban, azaz nem tud önálló tanszak lenni, nem tud kinevelődni olyan új, fiatal generáció, amelyik megismeri, megszereti a tradicionális kézműves kultúrát.”[80] 2019-ben sikerült elérni, hogy indulhasson az alapfokú művészeti iskolákban népi kézműves szakirányú képzés, ahol taníthatnak Népi játék és kismesterség oktatója szakképesítéssel rendelkezők.[81]

Kutatásunkban két, alapfokú művészetoktatással is rendelkező intézmény képviselőjével folytattunk beszélgetést, melyekben megjelenik a népi kézműves tevékenység. Összegzésünkben a keszthelyi Család Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola, valamint a Búzaszem Katolikus Általános Iskola és Művészetoktatási Iskola művészetoktatási stratégiáit, valamint a népművészetnek, népi kézművességnek az intézményes megjelenését ismertetjük.

5.1.1.
A keszthelyi Család Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola

A keszthelyi Család Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola a Konstantinápolyi Egyetemes Patriarchátus Magyarországi Orthodox Exarchátus fenntartásában működik, ami támogatja az intézmény céljait a magyar népi hagyományokkal kapcsolatos ismeretek közvetítésében.[82] Az intézményben a Nemzeti Alaptanterv (NAT) alapján folyik az oktatás, ami miatt megkapják az állami normatív támogatást, így fenntartható az intézmény működtetése. Az iskolába újonnan érkező vagy épp a tanulást más oktatási intézményben folytató diákok is be tudnak kapcsolódni a NAT-alapú tanmenetbe. Az alapfokú művészetoktatásban az iskola fennállása óta kirajzolódott tantervi követelményrendszer alapján zajlik az oktatás.[83] Az intézmény Alapító Okirata szerint több művészeti ágazatban lát el művészetoktatási feladatokat.[84] Zene-, tánc, szín- és bábművészeti, valamint képző- és iparművészeti ágon belül népzene, néptánc, kézműves tanszakokat működtet. A foglalkozásokat *„külsős telephelyen (…) egy hivatalosan engedélyeztetett művészetoktatási telephelyen”* tartják,[85] vagy megállapodást kötnek más intézményekkel:

„Egy másik iskolával, művelődési házzal – általában ez a két forma –, önkormányzattal megegyezünk terembérlésről, hosszú távon. Megegyezünk arról, hogy ezt a tevékenységet mi szeretnénk, és ők általában örömmel fogadják, mert akkor egy hiányt pótolunk ezáltal. Ez nekik is nagyon alkalmas, mert az ünnepekre a mi tanulóink által felkészítjük a gyerekeket, a falut, a közösséget, az iskolát. És hát amire nekik nincs pénzük, amire nekik nincs keretük, amire nekik nincs szakemberük, azt akkor mi tantervszerűen, tervszerűen és hosszú éve[ke]n át, tehát nem egy szakkör, vagy nem egy egyetlen megjelenés alapján, hanem egy tudatosan tervezett hosszabb időben tudjuk megvalósítani.”[86]

74 27/1998. (VI. 10.) MKM rendelet. Az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programja. 1. melléklet, I/1.

75 AV 2025-6 NJ-RK, AV 2025-8 NJ-RK.

76 AV 2025-6 NJ-RK.

77 Beszprémy 2011: 125.

78 Az Oktatási Hivatal alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programjában választható tantárgyként szerepel a népművészet, környezet- és kézműves kultúra, műhelygyakorlat (Oktatási Hivatal 2012).

79 Hajnal–F. Tóth 2013: 15, 23, 37.

80 Beszprémy 2011: 126.

81 Jelenleg az alapfokú művészetoktatásban, a képző - és iparművészeti ágon belül, a népművészet műfaj keretében tanulható népi kézművesség.

82 Család Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola 2025.

83 JA 2025-3 NJ-RK.

84 Család Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola 2009.

85 JA 2025-3 NJ-RK.

86 JA 2025-3 NJ-RK.

Az általános iskolai intézményben képesítést, szakmát nem kapnak a tanulók, hanem *„az élvezet és ismeret szinten”* ismertetik meg a gyermekeket a népi kézműves mesterségekkel.[87] A vezetőség célja, *„hogy az, aki ide általános iskolába jár, az egy még teljesebb kultúrát kapjon, egy komplex kultúrát kapjon. És ebben nagyon nagy segítség nekünk, akár a kézműves, akár a néptánc-, népzenetanítás.”*[88] A népi kézművesség oktatásába sokoldalúan fektet be az intézmény nemcsak az eszközök, alapanyagok beszerzésével, hanem szakmai látogatásokkal népművészeti mestereknél, vagy épp azok meghívásával is. A művészeti iskolában a kötelező tantárgyak között a néprajzi ismereti tantárgyak is szerepelnek. Az iskola célul tűzte ki a folklór, a népi vallásosság és a hazai hagyományok megismertetését, megélését, ezért az éves programokat is az ünnepkörök szerint szervezik, ami több esetben hétvégére esik, hiszen *„egy fehér vasárnapot csak vasárnap lehet megülni.”*[89] Az intézmény művészetoktatásában is a népi kultúra elemeinek éltetése a cél, az,

„hogy ne színpadra állított koreográfiákat tanuljanak, vagy ne csak azt tanuljanak a gyerekek, hanem (…) szabad táncot. Hogy amikor megszólal a tájegység zenéje, akkor ő mégis tudja körülbelül, hogy arra hogy kell, mit kell és mit szoktak [táncolni]. (…) a táncházak kiváló alkalmak arra, hogy ezeken az alkalmakon ezeket éltessük.”[90]

A népzene és néptánc tanszak esetén komoly nehézséget jelent az intézmény számára a megfelelő szakemberek alkalmazása. A vidéki munkalehetőség és a korlátozott művészi aktivitás (például a kevés fellépési és táncházi lehetőség) nem motiválja a fővárosban akadémián tanult, felsőfokú végzettséggel rendelkező oktatókat. Az intézmény vezetése ezért olyan stratégiát dolgozott ki, amely igyekszik vonzóbbá tenni az iskolát és próbálja helyben tartani az oktatókat. Az egyetemistákat utolsó éveikben óraadó tanárként hívják meg az iskolába, szállást és étkezést biztosítanak számukra.

A kézműves-foglalkozások oktatói gárdáját az intézmény eltérő módon alakítja ki. Az iskola alkalmaz olyan pedagógust, aki tart rendszeresen kézműves-foglalkozásokat, emellett együttműködnek helyi kézművesekkel, szakemberekkel, akik becsatlakoznak a gyermekek oktatásába. A diákoknak lehetőségük van több mesterséget is kipróbálni. Beszélgetőpartnerünk elmondása alapján *„volt babakészítés, volt bőrözés, volt fafaragás (…) mivel nincs egy olyan nagy profi műhelyünk, hogy egy irányúak lennénk.”*[91] A foglalkozások során elsősorban használati tárgyakat készítenek, amit a gyerekek is értékelnek: *„egy szőnyeget, egy tarisznyát, használati tárgyakat, ez nagyon nagy csábító erő (…) Akár egy gyertyamerítés, vagy a tojásírás, rajonganak érte, nagyon szeretik.”*[92]

Az iskola vezetése fontosnak tartja, hogy a népművész mesterektől és gyakorló alkotóktól tanulhassanak, tapasztalatokat szerezhessenek a gyerekek. A meghívott mesterek nemcsak mesterségüket mutatják be, hanem a találkozások alkalmával lehetőség nyílik az életmódjuk, környezetük megismerésére is.

„Azért ők másképp tudják bemutatni nemcsak a saját mesterségüket, hanem a saját élethelyzetüket, a saját környezetüket, ahol ők felnőttek, ahogy ők belenőttek abba, (…) amit ő maguk is vagy szakmaként, vagy hobbiként csináltak. De most mindenképpen egy megtisztelt helyzetben meghívjuk őket, és mestereinknek hívjuk őket, és ők nagyon sokat tudnak adni a gyerekeknek.”[93]

87 JA 2025-3 NJ-RK.
88 JA 2025-3 NJ-RK.
89 JA 2025-3 NJ-RK.
90 JA 2025-3 NJ-RK.
91 JA 2025-3 NJ-RK.
92 JA 2025-3 NJ-RK.
93 JA 2025-3 NJ-RK.

Beszélgetőpartnerünk a hagyományos életformák, szokások, hagyományok és tevékenységek megismerését és mindennapokba integrálását a közösségi lét és a teljes élet alapjaként tekinti, *„a túlélésnek egy formája lehet (…) ezek természetes életet szolgálnak és abból nőttek ki. Tehát a természetes szükségleteinket – a megünneplés is, hogy eljátszunk, hogy a bánatokat, az örömöket, a mindent ezen belül meg lehet élni.”*[94]

A népi kultúra elemei, mint a zene, tánc, kézművesség természetes készségfejlesztő eszközök. A kézműves technikák fejlesztik a gyermekek finommotorikai készségeit, a kéz és az ujjak mozgatásával, *„hogy papírral, hogy fonallal, hogy ruhával, hogy textillel dolgoznak, vagy a tojásírással, hogy vigyázni kell, a forró viasz természetét megismerni, az írástechnikát megismerni.”*[95] Interjúalanyunk szerint a néptáncolás esetében azok a készségek, amik fejlesztését általában gyógypedagógiai foglalkozásokon kapják meg a gyermekek, mint *„a memória, a zenememória, a térlátás, a térhasználat, (…) ez megvan egy természetes formában, és spontán formában.”*[96] Úgy véli, hogy a kézműveskedést pedig kötelezővé kellene tenni mindenhol az általános iskolákban. A művészeti oktatás a diákok egyéni fejlődését, a közösségben való működését, a színpadi fellépések pedig a gyerekek kiállását támogatják. Az iskola épületében a fiatalokat körülvevő környezetet is igyekeztek olyan tárgyakkal megtölteni, hogy találkozhassanak a hagyományos formákkal, eszközökkel, például az osztályokban saját névvel ellátott kerámiabögrékből isszák a teát, illetve itt *„nem a szorzótábla van kirakva a falra”*, hanem nemez faliszőnyegek és szőttesek.[97]

Az általános és művészeti iskola végeztével több diák is a népművészet területén tanul tovább kézműves vagy táncos szakirányokon, például a Fejér vármegyében található abai Atilla Király Gimnáziumban vagy a budapesti Magyar Táncművészeti Egyetemen.

5.1.2. A gödi Búzaszem Katolikus Általános Iskola és Művészetoktatási Iskola

A modern köznevelés hiányosságaira[98] adott válaszként a gödi Búzaszem Katolikus Általános Iskola egy alulról szerveződő, szülői kezdeményezésen alapuló (de egyházi és állami intézményekkel együttműködő) pedagógiai alternatívát képvisel, mely, bár nem követ tisztán egyetlen oktatási modellt sem, legfontosabb minta- és rokoniskolájának a keszthelyi Család Iskolát tekinti (ahhoz hasonlóan a NAT kereteiben zajlik az oktatás). Horváth Szilárd, Nagyné Bernolák Dóra és Ország Tibor gödi plébános elhatározásából, a család és iskola szimbiózisának szellemiségében alapították az intézményt, amelynek első osztálya 2004-ben kilenc fővel indult. Az iskola története során keresztülment néhány fenntartóváltáson (a Magyar Kolping Szövetségtől a verőcei reformátusokon és a piarista renden át a Váci Egyházmegyéig),[99] azonban az iskola alapértékei a változó adminisztratív keretek között is stabilak maradtak, szilárd bázist kínálva a nevelési munka számára.[100]

94 JA 2025-3 NJ-RK.
95 JA 2025-3 NJ-RK.
96 JA 2025-3 NJ-RK.
97 JA 2025-3 NJ-RK.
98 Ezek a hiányosságok az interjúban is megfogalmazottak alapján azt jelentik, hogy a közoktatásból az alapítók hiányolták a „teljességben nevelést”. Ez azt jelenti, hogy például a népművészetnek az általános közoktatási gyakorlatnál integráltabb megközelítését tartják követendőnek. Így hoztak létre egy olyan modellt, amelyben az alapértékekben is megfogalmazott eszmeiség és a pedagógiai elemek kölcsönösen támogatják egymást. Búzaszem 2011, AV 2025-5 NJ-RK.
99 Búzaszem 2025.
100 Búzaszem 2011.

Az intézmény működtetését a Búzaszem Alapítvány támogatja az iskolaépület otthonadójaként, nyári táborok szervezőjeként vagy a különböző pályázatokon (például Csoóri Sándor Alap) elnyert források segítségével szervezett programokon keresztül.[101]

A Búzaszem pedagógiája négy pillér (kereszténység, magyar néphagyomány, családiasság, természetközeliség) szerves egységére épül. Az intézmény egyik legfontosabb alapvetése, hogy *„nem gyermeket, hanem családot fogad be."*[102] Ez a szemlélet a szülőket mint *„társnevelőket"* emeli be az iskola belső körébe, ahol a bizalom és a szoros párbeszéd alapfeltétel. A kereszténység az iskola szellemiségében megélt életformaként működik, amely áthatja a családi életet, oktatást, nevelést.[103] Az iskola alapértékeiben megfogalmazottak szerint a Búzaszem-modellben a magyar néphagyomány elsődleges identitásképző tényezőként működik, amely a szellemi és tárgyi kultúrát, népművészetet nevelési erőforrásként hasznosítja. Az osztálylétszámok alacsonyan tartása és a családok bevonása biztosítja a gyermekközpontú szemléletet és a tehetséggondozást. Az intézmény számára fontos, hogy a teremtett világ tisztelete a fizikai környezetben és a nevelési ritmusokban is visszatükröződjön.[104]

A Búzaszem-modell interjúalanyunk elmondása alapján a művészeti nevelés kognitív transzferhatásait tudatosan használja. Az intézményvezetés vallja, hogy a népművészet az *„egész ember"* nevelésének eszköze, melynek komplexitása stimulálja a racionális agyterületeket, fejlesztve az *„algoritmikus gondolkodást"*, ami a diákok körében közvetlenül mérhető a matematikai és nyelvtani kompetenciák javulásában.[105] Az oktatási időkeret mintegy egyharmadát népművészeti órák töltik ki. A néptánc a testnevelés részeként integrálódik a tanrendbe, és hangsúlyt kap az egyéni hangszeres oktatás (koboz, duda, tekerő, citera, furulya). A kézművesség a technikaórák keretében zajlik, e tantárgy ismereteit pedig többen tanítják, akik között rajztanárok, viseletkészítők, bőrművesek, fafaragók is megtalálhatók, végzettségük pedig szintén változatos: vannak közöttük diplomás pedagógusok, Nádudvaron képzett népi kézművesek vagy szakirányú képzettséggel nem rendelkező, de magas minőségben alkotó tanárok egyaránt. Ez az oktatási struktúra az általános iskola és az alapfokú művészeti iskola szervezetileg összehangolt működése, az úgynevezett *iskolaotthonos* rendszer révén valósul meg. Ez lehetővé teszi a pedagógiai differenciálást: míg az osztály egy része gyakorlóórán vesz részt, addig a tanítók egyénileg vagy párban tudnak foglalkozni például a hangszeres növendékekkel. Mindezt kiegészítik az évkörhöz kapcsolódó rendezvények, amelyek keretében további programokat, például táncházat vagy kézműves-foglalkozásokat szerveznek.[106]

Az iskolába felvett pedagógusok az intézmény szellemisége által támasztott elvárásokat leginkább a gyakorlatban (például a Búzaszemben töltött gyakorlati idő vagy már az oktató-nevelő munka során) tudják elsajátítani. A főigazgató megfogalmazásában ugyanis: *„Nekünk kell őket tanítani a magyar néphagyományra. […]. Tehát ha komolyan gondoljuk, hogy a magyar állam nincs magyar kultúra nélkül, és a magyar kultúra nincs a magyar néphagyomány nélkül, akkor kutya kötelességünk lenne a tanítóinkat és az óvónőinket, a pedagógusainkat a magyar néphagyományban nevelni."*[107] A Búzaszem tanári karában tehát nem csupán a népművészeti szaktantárgyak (kézművesség, néptánc, népzene) oktatóival kapcsolatos elvárásként fogalmazódik meg a *magyar néphagyomány* ismerete, hanem az általános tanítóktól is elvárják ezt. Ennek érdekében, a hiányzó tudásanyag elsajátítását segítendő, belső tanári mentorprogramot hoztak létre.[108]

Az oktatás ritmusát a kalendáriumi évkör rítusai adják, amelyeket a közösségi kompetenciák fejlesztésének terepeiként fognak fel. A ciklikus nevelés állomásai (pl. Mihály-napi vásár, Szentek kalendáriuma) a folytonosság és a felelősségvállalás érzésének erősítését célozzák. Az iskola által szervezett Gergely-járás során a felsőbb évesek „hívogatják" az iskolába készülő óvodásokat; ez a dramatikus játék az intézmény megfigyelései alapján fejleszti az empátiát és a verbális kifejezésmódot. A hívogatott gyermekek monogramos búzászsákot kapnak, melyet a későbbi *Búzáskalendárium* napján ők maguk vetnek el, gondoznak és aratnak le, megélve az élet körforgásának metaforáját. A Búzaszemben fontosnak tartják azt is, hogy a rítusokat az egyházi év rendjéhez igazítsák: például az András-napi (november 30.) bál végén szertartásosan lekapcsolják a fényeket, véget vetnek a hangos zenének, táncnak, és csendes, közös énekléssel indítják el az adventi időszakot.[109]

Az iskola küldetésében alapvető szempont a gyermekek idegrendszeri állapotának felmérése, javítása, megóvása, ennek érdekében minden beiratkozó gyermeknél mérik a csecsemőkori reflexek érettségét. Az iskola képviselője hangsúlyozza, hogy mérési eredményeik alapján a népművészeti tevékenységek nagymértékben javítják az idegrendszer működését – tehát azok neuro-pedagógiai fejlesztő jelentőséggel is bírnak (fentebb a Család Iskola esetében hasonló tapasztalatokkal találkozhattunk). Ezzel párhuzamosan az intézmény radikális „digitális diétát" hirdetett: az iskola okostelefon-mentes övezet, és a családokkal kötött megállapodás értelmében a gyerekek otthon sem használnak okoseszközöket vagy közösségi médiát. A cél, hogy ne *„szórakoztató-központokat tartsanak a zsebükben"*, hanem visszataláljanak a személyes kapcsolatokhoz.[110]

A Búzaszem-modell célja, hogy a múltat tiszteletben tartó, de élő és dinamikus fejlesztőközpontként működjön, amely a néphagyományt a 21. századi kihívásokra (MI, digitalizáció) adott érvényes válaszként kezeli.[111]

5.2.
A Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium

„Az országban három olyan intézmény van, ahol a néphagyomány edukálása is megtörténik a szakma oktatásán keresztül. Az egyik a Hagyományok Háza, a másik a nádudvari iskola, a harmadik pedig a Békéscsabai Egyesületnek a képzőtere. Ez a három, ahol biztosan állíthatom, hogy olyan milliőben nevelik [a diákokat]; ugye ebből csak egy az, ahol nappali képzésben tanulnak a fiatalok, és ez

101 Búzaszem Alapítvány 2025.
102 Búzaszem 2011.
103 Búzaszem 2011.
104 Búzaszem 2011.
105 A Búzaszem Iskola belső méréseire alapozva. AV 2025-5 NJ-RK.
106 AV 2025-5 NJ-RK.
107 AV 2025-5 NJ-RK.
108 A népművészetnek az oktató-nevelő munkába történő implementációját az intézmény falain kívül is fontosnak tartják a Búzaszemben. Ezért hozták létre a Magyar Örökség Műhelyt, amely a Búzaszem-modell pedagógiáját segítene az arra nyitott intézményeknek gyakorlatba ültetni (AV 2025-5 NJ-RK). E témában a Búzaszem Alapítvány és a Platthy család 2021-ben konferenciát szervezett Népművészet a nevelésben címmel (Búzaszem Alapítvány 2021a), mely keretében a Magyar Örökség Műhely szervezői, tagjai is előadtak (Búzaszem Alapítvány 2021b).
109 AV 2025-5 NJ-RK.
110 AV 2025-5 NJ-RK.
111 AV 2025-5 NJ-RK.

a nádudvari iskola. Ebből a nádudvari iskolából kellene még az országba, mondjuk egy valahol Szombathely[en], Sopron[ban] — nem tudom, Kőszeg[en] vagy lefele Zalában. Tehát kellene még legalább az ország másik felébe is egy ilyen iskola."[112]

A Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium kézműves szakmát adó nappali képzést kínál, ahol a hallgatók két- és hároméves, valamint felnőttképzésben vehetnek részt.[113] Nappali képzés keretében 15-től 23 éves korig tanulhatnak a diákok, *„van, aki nyolcadik után, van, aki érettségi után, van, aki főiskola vagy egyetem után"* kezdi meg a képzést.[114] Az intézmény 1992-ben alakult Népi Kismesterségek, Szolgáltató Mesterségek Szakiskolája néven,[115] 2013 óta államilag fenntartott iskola, 2020 óta pedig a Berettyóújfalu Tankerületi Központ részeként működik.[116]

A képzés jelenleg öt mesterségből tevődik össze. A diákok bőrműves, faműves, fazekas, nemezkészítő, valamint szőnyegszövő és takács szakirányok közül választhatnak.[117] Interjúalanyunk szerint korábban a falusi turizmus és a kosárfonás szakok is a kínálatban szerepeltek.[118] Az iskola a NAT alapján állítja össze a tanmenetet, melyek között szakmai tárgyak, szakmai gyakorlati tárgyak, szakmai elméleti tárgyak, közismereti és a vizsgafeltételhez köthető tárgyak szerepelnek. Az elméleti, szakmai néprajz keretében a diákok megismerkednek az adott mesterség szakmai hátterével, az életmóddal, az adott technika társadalmi hátterével. Fontos tantárgy az anyagismeret, melyen több alapanyaggal (például különféle fafajtákkal, festési eljárásokkal) találkozhatnak a tanulók. Másik jelentős tantárgy a szakmai rajz óra, ahol főképp a tervezést sajátítják el.[119] A képzés elején a diákok kisebb tárgyakat készítenek, találkoznak a különböző technikákkal, mintákkal és alapváltozatokkal. Másolás, reprodukció útján tanulják meg egy-egy alkotás elkészítését. A képzés utolsó évében a tanulók *„saját tervezésű tárgyakat készítenek, és ebből készül el év végére a vizsgakollekciójuk."*[120]

A szakmai tantárgyak mellett a művészettörténet, a vizuális kultúra, rajz és vállalkozásismeret is megtalálhatók a kínálatban.[121] Utóbbi azért is fontos, hogy *„az itt végzett diákok akár egyből tudjanak vállalkozni, akár vásárokon, akár megrendeléseket is tudjanak teljesíteni, megfelelő vállalkozási formával, számlával ellátva."*[122] A képzés elvégzése után a hallgatók nagyrészt vállalkozást indítanak, *„a többség az próbál, vagy igyekszik ebből megélni."*[123] Ugyanakkor a végzettek kevés százaléka tud azonnal vállalkozóként érvényesülni, többen elmennek mesterhez dolgozni, vagy más területen keresnek munkát, miközben apránként gyűjtögetnek műhelyük kialakítására, eszközeik megszerzésére. Az oktató szerint:

„Mindig az a tapasztalat, hogy elmennek vagy egy mesterhez dolgozni, vagy más egyéb szakterületen elkezdenek dolgozni, és apránként összeszedik a mesterséghez való eszközöket, és amellett még dolgoznak. Ők próbálják azokat a kisebb tárgyakat, azokat a fogásokat gyakorolni és fejleszteni, amiket itt megtanultak az iskolában. És akkor nyilván szoktak készülni vásárokra, pályázatokra, és ezek mind megmérettetések, az egyik nyilván egy szakmai zsűri előtt, a másik pedig a nagyközönség előtt."[124]

Az érettségi elvégzése után többen a továbbtanulást választják, például néprajz szakra jelentkeznek, pedagógus pályát választanak, fejlesztőpedagógusokként alkalmazzák az elsajátított kézműves technikákat.[125]

Az iskola célja, hogy a különféle mesterségek alapjait sajátítsák el az itt tanulók, ahogyan egy oktató fogalmaz, egy alapot adnak: *„ebből nagyon szűkös időben mindent nem lehet megtanulni, nem lehet megtapasztalni, de a kezdő alaptudással már fognak tudni elindulni."*[126] A képzés célja továbbá, hogy felkeltsék az érdeklődésüket, ösztönözzék a források, további szakirodalom feltárását, a diákok fejlődését és továbbtanulását. A tanulóknak a képzési idő alatt lehetőségük van több mesterséget is kipróbálni, akár társítani, például a bőrös műhelyben alkotni nemez szakosként.[127]

A gyakorlati oktatás két helyszínen, az iskola szomszédságában található közművelődési intézetben és annak alagsorában zajlik. További műhelyek működnek az iskola régi épületében. Az iskolában tanulók létszáma nem magas, kb. 85 diák tanul az intézményben, a műhelyekben egyszerre tíz-tizenkettő diákot tudnak tanítani. A hallgatók többsége célirányosan érkezik az intézménybe szakmaszerzés céljából. Választásukat jellemzően a mesterséggel való korábbi találkozás, a családi háttér (alkotó szülők, művészek) vagy a néptáncos múltjuk és az ehhez hasonló közösségekben való felnövés határozza meg. Bőrös szakmára több gyakorló lovas is érkezik, akik szerszámot szeretnének készíteni vagy javítani. *„A többség azért így jön oda, hogy valahol már megfertőződött [a népművészettel]."*[128]

A két- és hároméves képzés a következőképpen épül fel:

„Van az alapképzés, a hároméves képzés, azok számára készült, akik nyolc általános után érkeznek. Akik érettségi vagy már egy más egyéb szakmával rendelkeznek, azoknak pedig van kétéves intenzív képzés, melynek tulajdonképpen ugyanannyi a gyakorlati óraszáma, mint a háromévesnek, csak nyilván töményebben, nagyobb óraszámba kapják a diákok. És most már van érettségi osztályunk is, ami idén az első érettségi osztály. Sikeresen tett érettségi vizsgát, amire büszkénk vagyunk, hiszen ez is egy fejlődés az iskolának, hogy nemcsak szakmákat oktatunk, hanem most már eljutottunk odáig is, hogy az érettségire is fel tudjuk készíteni a diákokat. Ami azért szerencsés, mert akik ott elvégeznek egy szakmát, (…) ebben az intézményben [tudnak] még az érettségire felkészülni."[129]

112 JA 2025-1 NJ-RK.

113 Ezen felül interjúalanyaink megemlítettek olyan középfokú intézményeket, ahol szintén megjelennek a kézműves szakok. Ilyen például a korábban említett abai Atilla Király Gimnázium, „ahol igazából az egy érettségire felkészítő gimnázium, viszont nagyon fontosnak tartják a kézművességet és ezt a szellemiséget." (JA 2025-2 NJ-RK). Az iskola együttműködik egy helyi művészeti iskolával, a Sárvíz Alapfokú Művészeti Iskolával, amely kézműves-szakköröket biztosít a diákok számára (Atilla Király Gimnázium 2025). Továbbá sajátos nevelési igényű diákok is tanulhatnak népi kézműves mesterségeket nappali rendszerben, ilyen például a Vakok Állami Intézete Budapesten (teljes nevén Vakok Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye, Óvodája, Általános Iskolája, Szakiskolája, Készségfejlesztő Iskolája, Fejlesztő Nevelés-Oktatást Végző Iskolája, Kollégiuma és Gyermekotthona). A szakiskolai képzésen belül látássérült fiatalok népi kézműves fazekas, kosárfonó és fonottbútor-készítő, valamint szőnyegszövő szakon tanulhatnak (Vakisk 2025). A látássérültek és gyengénlátók számára külön szakképzési kerettantervet is kidolgoztak a népi kézműves szakma oktatására. A képzési idő nyújtott: „ami egyéves képzés volt, az két évig, ami kétéves képzés, azt négy évig taníthattuk" (JA 2025-1 NJ-RK).

114 JA 2025-4 NJ-RK.

115 JA 2025-7 NJ-RK.

116 Nádudvari Szakiskola 2025a.

117 Nádudvari Szakiskola 2025b.

118 JA 2025-2 NJ-RK.

119 JA 2025-2 NJ-RK, JA 2025-4 NJ-RK.

120 JA 2025-4 NJ-RK.

121 Az itt és fentebb felsorolt tantárgyakat a képzés szakmai követelményrendszere írja elő. Bővebben erről lásd Benedek Krisztina tanulmányát.

122 JA 2025-2 NJ-RK.

123 JA 2025-4 NJ-RK.

124 JA 2025-2 NJ-RK.

125 JA 2025-4 NJ-RK. Egyik interjúalanyunk beszámolt arról is, hogy különféle filmstúdiók gyakran alkalmazzák a nádudvari diákokat, végzett alkotókat egy-egy sorozat vagy film kellékeinek elkészítésében. De sikertörténetként említette, hogy több volt hallgató számos állami kitüntetést, díjat és ösztöndíjat is átvehetett már az elmúlt évtizedekben (JA 2025-4 NJ-RK).

126 JA 2025-2 NJ-RK.

127 JA 2025-4 NJ-RK.

128 JA 2025-4 NJ-RK.

129 JA 2025-2 NJ-RK.

A hároméves a leghosszabb szakmai képzése az intézménynek, melynek keretén belül heti két napot tanulják a diákok a szakmát, a többi napokon pedig az egyéb, közismereti tantárgyakat. Az iskola oktatási szerkezetében azonban a művészeti tárgyak magasabb óraszámban vannak jelen: *„Nyilván egy picit más, mert ez művészeti iskola, tehát mondjuk kiemelt a művészettörténet, a rajz, a tervezés, néprajz, néptánc, de azért ugyanúgy van matek, magyar, történelem."*[130] A harmadik év végén a diákok szakmai vizsgát tesznek, majd két év érettségi felkészítést kapnak, így az ötödév végén tesznek érettségit, választott tárgyban pedig a szakmai vizsgájukat teljesítik. Az érettségi vagy más végzettség után érkező tanulók kétéves képzésben vesznek részt, ahol

„szinte száz százalékban – ez három és fél napot jelent hetente – szakmai képzésben vesz részt, ennek ugye hetven százaléka nagyjából a gyakorlat, maradék harminc elmélet, és a maradék heti másfél napon pedig olyan művészeti tárgyakat tanul, mint művészettörténet, néprajz, néptánc, rajztervezés, de már nem tanulja az alap középiskolai tárgyakat, mert nyilván ez onnan már túl van."[131]

A felnőttképzésben részt vevő diákok célirányosan, tudatosan választják a nádudvari iskola képzéseit. Interjúalanyunk beszámolója szerint a néprajzosok, régészek elméleti tudással rendelkeznek, felnőttképzésben pedig megismerkedhetnek az egyes mesterségek gyakorlati oldalával.[132]

A nádudvari iskola művészetoktatási szemléletmódját a következő idézet mutatja be:

„egy nagyon jó szemléletet ad az életre (…) itt a tánc, a zene, a kézművesség azért elég – hogy mondjam – erőteljesen vagy koncentráltan van jelen, és ezt őket nagyon-nagyon jól tudja inspirálni. (…) mert valahol mindegyik kapcsolódik mindenhez. A népdalokban megénekelt dolgok megjelennek a tárgyakon, a népzene szépsége, mely a táncra ösztönzi az embert, az éneklésre – úgyhogy az a jó, hogy minden mindennel összefügg. És valahol kifejező is, és (…) meg tudják magukat találni abban, amiben otthon érzik magukat."[133]

Az egyik megkérdezett oktató számára fontos, hogy ne csak az adott mesterség technikáját, hanem mögöttes szellemi, néprajzi tudást is elsajátítsanak a diákok, ami az elkészült tárgyban megmutatkozik. A kézművesség átadásában fontos szerepet kap az *„identitástudat"* és a *„tartás"*, vagyis az önazonosság erősítése, amely által közelebb kerülnek a népi műveltséghez.[134] Az iskola az évkör szerinti ünnepek megélésével, fellelhető szimbólumrendszerekkel hívja fel a tárgyi népi kultúrára is a figyelmet, világítja meg az összefüggéseket. A tanulás során először az alapokat kell elsajátítani, hogy aztán az alkotó tudjon miből építkezni. A saját egyéniség megtalálása nehéz folyamat, az oktató szerint a hallgatók *„lehetőséget kapnak arra a tárgytervezés során, hogy önállóan alkossák meg az első tárgyaikat (…) mindegyiket önállóan tervezik. Nyilván megvannak azok az alap kiindulási szempontok, ami alapján, ami mentén kell, hogy alapuljon a tárgyformálás."*[135] A tárgy szerkezetében szabad kezet kap a diák, de a tanár él a korrektúra lehetőségével, hogy az arányokra, kompozícióra, tervezésre felhívja a tanuló figyelmét.[136]

Az iskolai kirándulásoknak, szervezett táboroknak köszönhetően több mesterrel, alkotóval is találkozhatnak, élményeket szerezhetnek. A tanulmányutak során Erdélybe, az ország peremvidékeire, határhoz közeli településeire juthatnak el

130 JA 2025-4 NJ-RK.
131 JA 2025-4 NJ-RK.
132 JA 2025-4 NJ-RK.
133 JA 2025-2 NJ-RK.
134 JA 2025-2 NJ-RK.
135 JA 2025-2 NJ-RK.
136 JA 2025-2 NJ-RK. A nádudvari iskola szemléletmódjáról lásd még: Vetró 2019.

a diákok, olyan helyekre, ahol az oktatóknak személyes vagy intézményi kapcsolataik vannak. Az iskola kiállítások, konferenciák szervezésével, valamint rendezvénylátogatásokon keresztül tart fenn együttműködést más hasonló intézetekkel, ilyen például a Fóti Népművészeti Szakgimnázium és Gimnázium vagy a Békésmegyei Népművészeti Egyesület. A Búzaszem Iskolából több diák folytatja tanulmányait a nádudvari iskolában, *„hisz ott is a népi műveltség és szellemiség, ami nagyon meghatározó (…) nagyon jó alapokat tudnak adni az ottani diákoknak."*.[137] Az intézmény fontosnak tartja a szakmai kapcsolatok fenntartását, éltetését, egymás segítését, valamint a diákok számára különböző lehetőségeinek biztosítását. Külhoni szervezetekkel, az Erdélyi Hagyományok Házával, a sepsiszentgyörgyi Guzsalyas Alapítvánnyal, műhelyekkel is szoros együttműködésben áll az intézmény. Továbbá helyi mesterekkel is tartják a kapcsolatot, akiknek a személyisége és a munkássága nagy hatással van a diákokra. Beszélgetőtársunk szerint *„ezek mind olyan példaértékű emberek, személyek, egyesületek, civil szervezeteknek a képviselői, akik olyan példát tudnak mutatni, hogy igen, a közösség megteremtésével lehet olyan értéket képviselni, olyan értéket átadni, alkotni, ami nyilván megtartó erejű."*.[138]

A nádudvari iskola Hagyományos Mesterségek Oktatásáért Alapítványán keresztül tudják támogatni az itt tanuló diákokat ösztöndíjakkal, tanulmányutakkal, pályázatokkal, rendezvényekkel, ahogyan az egyik oktató fogalmazott, *„elsődlegesen nyilván a diákok tudásának a gyarapodására alakult meg, illetve értékteremtés céllal (…) akár ha kinyitjuk nagyobbra a kapukat, akkor mások befogadására (…) egy olyan rendezvényt megvalósítva, ami a környező településen élők számára is elérhető, illetve bárki számára is."*[139] A Réka Darida Alapítvány[140] havi rendszerességű kézműves alkotói ösztöndíjat biztosít az itt tanulók számára szakmai fejlődésük támogatására.[141] A diákok közül hét tanuló vehet részt az ösztöndíjban, melynek keretében egy tanéven keresztül kapnak támogatást. Ezen idő alatt beszámolót kell készíteniük, emellett lehetőséget kapnak kiutazni az Alapítvány székhelyére, New Yorkba, ahol egy kiállítóteremben mutathatják be az ösztöndíjas időszak alatt készített alkotásaikat.[142]

5.3.
Intézményi finanszírozás: az állami, egyházi és alapítványi támogatások

Az intézményesült formában működő szereplők számára a finanszírozás több csatornán keresztül érkezik: közvetlen állami támogatásból és pályázati forrásokból, valamint az egyháztól (a Búzaszem Iskola esetében a Katolikus Egyháztól, a Család Iskola esetében pedig a Konstantinápolyi Egyetemes Patriarchátus Magyarországi Orthodox Exarchátusától, amely az iskola fenntartójaként működik).

137 JA 2025-2 NJ-RK.
138 JA 2025-2 NJ-RK.
139 JA 2025-2 NJ-RK.
140 A New York-i székhelyű Tulipán Alapítvány, másnéven Réka Darida Foundation célja, hogy művészeti kiállításokkal, kulturális programokkal mutassa be a magyar népi hagyományokat, miközben támogatást nyújt alkotók számára a kulturális örökség továbbéltetéséhez (Tulipán 2026).
141 Nádudvari Iskola 2025c.
142 JA 2025-4 NJ-RK.

A nádudvari kézműves szakiskola példája jól szemlélteti az állami finanszírozás modelljét. A fenntartó biztosítja a működéshez szükséges alapvető kiadásokat: a béreket, az üzemeltetési költségeket és az alapanyagokat. Bár ez a rendszer garantálja a stabilitást, egyben bürokratikus is, mivel minden beszerzés engedélyeztetési folyamathoz kötött, ami csökkenti a rugalmasságot.[143]

A civil szervezetek és az oktatási intézmények működésében kulcsszerepet játszanak a pályázati úton elnyerhető támogatások. A Csoóri Sándor Alap, az Erasmus-programok vagy magánalapítványok (például a korábban említett Darida Foundation) forrásai teszik lehetővé a szakmai tevékenységek bővítését. A békéscsabai egyesület például ezen forrásokból képes csökkenteni a tanfolyamok díjait,[144] a nádudvari iskola szakmai kutatóutakat és rendezvényeket finanszíroz belőlük,[145] a Búzaszem Iskola számára pedig a Csoóri Sándor Alap tette lehetővé új hangszerek vásárlását, mesterkurzusok szervezését.[146]

A pénzügyi támogatási rendszer egyik legfájóbb hiányosságaként a célzott, egyéni alkotókat vagy tanulni vágyókat segítő programok szűkösségét jelölik meg az interjúalanyok. Egy képzésszervező egy átfogó ösztöndíjprogram szükségességét hangsúlyozza, amely mind a tanulni vágyókat, mind a kezdő kézműves vállalkozókat segítené.[147] Súlyos anomáliaként fogalmazódik meg az, hogy a nádudvarihoz hasonló, államilag elismert képesítést adó szakiskolák diákjai nem részesülnek automatikus állami ösztöndíjban, ellentétben a szakképzésben tanulókkal, ami tovább nehezíti a szakmai utánpótlás biztosítását.[148]

143 AV 2025-2 NJ-RK.
144 AV 2025-6 NJ-RK.
145 AV 2025-2 NJ-RK.
146 AV 2025-5 NJ-RK.
147 AV 2025-6 NJ-RK.
148 AV 2025-2 NJ-RK.

5.4.
Felnőttképzések, tanfolyamok

A felnőttképzés iskolarendszeren kívüli, szervezett és célirányos képzési forma, melyben kompetenciafejlesztés, tudásbővítés vagy új készségek elsajátítása a cél. A résztvevők jellemzően már munka mellett, rugalmasabb keretek között, jelentős részben önállóan készülnek fel a meghatározott tananyag szerint.

A népi kézművesség területén a Békés Megyei Népművészeti Egyesület és a Hagyományok Háza kínál felnőttképzési programokat, ezen belül akkreditált képzéseket, valamint szakképzéseket.[149] A gyakorlati oktatások heti rendszerességgel, intenzív alkalmakon és táborokban történnek. Az intézmények képzései rendszerezett keretet adnak a tudásnak, a szakképzések pedig államilag elismert szakmai végzettséget biztosítanak.[150] Jelentőségük abban áll, hogy egyensúlyt teremtenek az elméleti (néprajzi, művészettörténeti) és a gyakorlati ismeretek között. Ez a komplex tudásbázis elengedhetetlen ahhoz, hogy az alkotók ne csak technikailag legyenek képzettek, hanem a kulturális kontextust is értsék, ami a megkérdezettek megfogalmazásában a hiteles és innovatív alkotáshoz szükséges. A tudásátadás ezen formái azonban nem működhetnek stabil gazdasági háttér nélkül, így a puszta fennmaradás feltételeinek megteremtése is alapvető kihívást jelent az alkotók és szervezeteik számára.[151]

A felnőttképzésben résztvevők motivációi sokfélék, sokan önkifejezés, önmegvalósítás céljából tanulnak. Személyes élmények, családi minták vagy gyermekkori tapasztalatok is ösztönözhetik őket, illetve, ahogy beszélgetőpartnerünk fogalmazott: *„vagy valami miatt van valami megmagyarázhatatlan kötődés, hogy elkezd valamit csinálni, vagy csak egyszerűen megtetszik neki valami valahol, egy vásárban, és elindult [ezen az úton].”*[152] Egy interjúalanyunk szerint *„a bútorfestésnek meg most van egy reneszánsza.”*[153] Jelenleg a kézművesség, különösen a bútorfestés, szövés fellendülése főként annak köszönhető, hogy saját kedvtelésből többen űzik. *„Budapesten most körülbelül negyven jelentkező volt a tíz helyre eredetileg, ezért indított kényszerűségből két csoportot a ház.”*[154] Sok fiatalasszony gyermeknevelés közben és után keresi a szabadabb alkotói tevékenységet. Ahogyan beszélgetőpartnerünk fogalmazott:

„Azt látom, hogy (…) gyanúsan sok a gyesen lévő kismama, akinek már az otthoni elfoglaltság nem teszi ki a lelki szükségleteinek a nagyobb részét, tehát kell valami, ma azt mondjuk, énidő.”[155]

A tanfolyamot választók között megjelennek azok a nyugdíjas nők, akik aktív elfoglaltságot keresnek, és felszabadult idejükben korábbi beteljesületlen álmaikat szeretnék megvalósítani:

„Az is jellemző, amikor frissen megy nyugdíjba valaki, tehát az is egy jelentősebb csoport, akik még kellő energiával bírnak, hirtelen viszonylag sok szabadidejük lett, lehet, hogy még nincs unokájuk, vagy nincs közel az unoka, és szeretne egy olyan elfoglaltságot, amire régen vágyott. Olyan sokszor hangzik el, hogy ó,

149 JA 2025-1 NJ-RK.
150 AV 2025-6 NJ-RK, AV 2025-8 NJ-RK.
151 A Békés Megyei Népművészeti Egyesület felhívásában például megemlíti, hogy a Csoóri Sándor Program támogatása kedvezőbb részvételi díjakat tud biztosítani.
152 JA 2025-1 NJ-RK.
153 KFJ 2025-2 NJ-RK.
154 KFJ 2025-2 NJ-RK.
155 KFJ 2025-2 NJ-RK.

hogy szeretett volna annak idején művészeti pályát választani, de a család rábeszélte, hogy pénzügyi vagy egyéb vonalat válasszon, és akkor az önmegvalósításnak most ezt a lehetőségét elkapná, hogy akkor eljöjjön."[156]

Egy másik interjúalanyunk úgy véli, hogy sokan pályamódosítási szándékkal érkeznek:

„A legtöbben pályamódosítást szeretnének, az a tervük, hogy majd alkotóként fogják megállni a helyüket az életben, és abból tudnak megélni. De azért ez elég nehéz. Régen sem volt egyszerű, most sem könnyű, de persze nem lehetetlen. (…) szeretnének alkotók lenni. Tehát a legtöbb ember rájön arra, hogy akkor lesz boldog igazán, hogyha a főtevékenysége, amit egy nap, egy munkanap a legtöbb időben végez, az boldogítja. Tehát olyan, amit értelmesnek gondol, ami nem csak önmagának hasznos, hanem a szűk, meg a tágabb környezetének is."[157]

Sokan a képzés elvégzése után is örömmel alkotnak nemcsak vállalkozóként, vásározóként, hanem saját örömükre, illetve családjuk és rokonaik számára készítenek tárgyakat. Interjúalanyunk olyan eseteket is említ, amikor a végzettek összefognak, közösségi formában folytatják a kézművességet. Együtt alkotnak, készítenek helyi termékeket, tartanak foglalkozásokat az adott településen vagy helyi rendezvényeken.[158]

A Békés Megyei Népművészeti Egyesület és a Hagyományok Háza akkreditált képzésein egyes kézműves szakmák alapjai (többek között: bútorfestés, kosárfonás, viseletkészítés, mézeskalács-készítés) sajátíthatók el, valamint a már meglévő tudás bővíthető. A műhelyfoglalkozásokon, rövidebb kurzusokon elsősorban a gyakorlati tudás átadására koncentrálnak, lehetőségeket teremtenek egy-egy kézműves technika kipróbálására vagy a már meglévő tudás bővítésére (bőrművesség, fazekasság, csipkekészítés stb.)[159] Az akkreditált képzések között a népi játék és kismesterségek oktatója végzettséggel a hallgatók szakmájuk oktatóivá válhatnak, továbbá az alapfokú művészeti iskola népi kézműves szakágában is taníthatnak. Ebben a kurzusban pedagógiai ismereteket és oktatáselméletet is tanulnak a hallgatók. Az akkreditált továbbképzések olyan pedagógusok számára ajánlottak, akik szeretnék megtanulni, hogyan integrálják a kézművességet az oktatásban, különböző készségfejlesztésben. A pedagógus-továbbképzések az ismeretek és készségek megújítását, bővítését, fejlesztését szolgálják, melyet kötelező kreditszámban határoznak meg.[160] Ugyanakkor egyik interjúalanyunk elmondása szerint a népi játék és kismesterségek oktatója, valamint a népijátszóház-vezetői képzés már nem szerepel a pedagógus-továbbképzések listáján, pedig motiválta a pedagógusok részvételét a képzésben és a népi kézműves technikák alkalmazását az oktatásban.[161]

„Például volt ez a népijátszóház-vezetői képzés a Hagyományok Házában (…) Ez nagyon jól működött. Rengeteg pedagógus meg óvónő végezte el, és ugye vitte ezeket a népi tárgyakat és technikákat az óvodába, meg az iskolába gyakorlati órákra, meg a délutáni foglalkozásokra. Igen, csakhogy jött egy új rendelet,[162] *hogy ugye nekik évről -évre pontokat kell gyűjteni, továbbképző pontokat, és most már nem számít pontgyűjtőnek ez a tanfolyam. Tehát ha elvégzi, akkor azzal ő nem gyűjtött pontokat. Na most akkor miért végezze el? Mert ha elvégzi, azzal időt szán rá, miközben neki majd egy másikat is el kell végezni, amivel a szükséges pontokat összegyűjti, és (…) nem biztos, hogy már belefér, még ha esetleg szeretné is. Úgyhogy itt ez a probléma."*[163]

Jelenleg a Népi játék és kismesterségek oktatója a legmagasabb szintű államilag elismert végzettség a népi kézművesség területén. Ezen belül a Népi oktatói ismeretek egy tananyagegységként szerepel, ami külön képzésként érhető el a Hagyományok Háza, a nádudvari iskola, valamint a Békés Megyei Népművészeti Egyesület szervezésében.[164]

5.5. A népi kézművesség szerepe az iskolai nevelés rendszerében[165]

Interjúalanyaink szerint nemcsak a művészeti nevelésben, hanem a közoktatásban is számos előnnyel jár(hat) a kézműves technikák bevonása. A gyermekkorban végzett kézműves tevékenység előnyeiről beszélgetőtársunk a következőképpen fogalmazott:

„Én azt gondolom, hogy a kézművességnek már pici gyermekkortól van egy olyan nagyon fontos fejlesztő szerepe, hogy ha a gyermeket rá tudjuk [venni] arra, hogy kedvet kapjon, tehát kedvet tudunk neki csinálni hozzá, és örömmel csinálja, egy olyan fajta kéz–szem koordinációt és agyi jobb-bal agyfélteke együttműködést fejleszt [a kézművesség], amit nagyon kevés dologgal lehet ennyire hatékonyan. (…) legjobb fejlesztés az írás, olvasás, a különböző matematikai képességekre."[166]

„…akik fogékonyak erre, és rájönnek, hogy a dolgaikat könnyítik meg – mert ugyan elvesztegetett időnek tűnik az a napi egy óra valamilyen kézműves-foglalkozás, de aztán pár hónap múlva kiderül, hogy sokkal jobban halad. Tehát amit elveszít időben, annyit nyer az írástanításban, meg az olvasástanításban, meg a matematikában. Tehát annyival előrébb lesznek ezek a diákok, akik azt hiszik, hogy játszanak, miközben ilyen fejlődésen mennek keresztül."[167]

Fejlesztőpedagógusként többen foglalkoznak sérült gyermekekkel, akiknél a kézműves technikák alkalmazása jelentős fejlődést eredményez.[168]A pedagógusok kifogása, hogy a kézművesség nem szerepel a NAT-ban, és a szoros követelményrendszerben nincs lehetőség alkalmazni kézműves technikákat. Emellett *„nyilván ez egy picit több felkészülést igényel a pedagógus részéről, viszont sokkal nagyobb eredményeket tud elérni, és boldog gyerekek lesznek, meg jóképességű gyerekek".*[169]

156 KFJ 2025-2 NJ-RK.
157 JA 2025-5 NJ-RK.
158 JA 2025-1 NJ-RK.
159 Békés Megyei Népművészeti Egyesület 2025; Hagyományok Háza 2025a.
160 419/2024. (XII. 23.) Korm. rendelet a pedagógus-továbbképzés rendszeréről.
161 A pedagógus-továbbképzések 2025/2026-os tanévre vonatkozó listájában a „Kézműves tevékenységek az óvodában – továbbképzés óvodapedagógusok számára" választható képzés szerepel (Oktatási Hivatal 2025).
162 A 419/2024. (XII. 23.) Korm. rendelet a pedagógus-továbbképzés rendszeréről, ami 2025. január 1-jén lépett hatályba.
163 JA 2025-5 NJ-RK.
164 Hagyományok Háza 2025b. Lásd még Benedek Krisztina tanulmányát ebben a kötetben.
165 Tanulmányunkban nem térünk ki részletesen a népművészet nevelésben betöltött szerepének bemutatására, kizárólag a kutatásunkban erre vonatkozó nyilatkozatokat ismertetjük. Erre vonatkozóan lásd Papp Anett írását jelen kötetben.
166 JA 2025-4 NJ-RK.
167 JA 2025-4 NJ-RK.
168 JA 2025-4 NJ-RK.
169 JA 2025-4 NJ-RK.

A probléma megoldását interjúalanyaink elsősorban a tanárképzésben és a végzettség elfogadásának bővítésében látják, nem pedig rendeleti határozatban:

„Mert abban én nem hiszek, hogy mondjuk ezt egy állami rendelettel el lehet intézni. Mert hogyha most hirtelen azt mondanák, hogy minden általános iskolában, minden osztályban legyen heti két népművészet–kézművesség óra, akkor azt valószínűleg megpróbálnák a tanárok megúszni, nem lenne hozzá képesített tanár."[170]

A fejezet elején említettük a népi kézművességet integráló alapfokú művészetoktatási intézményeket. A beszélgetőtársak szerint az lenne az ideális, ha minden megyében lenne legalább egy olyan iskola, ahol a gyerekek népzenével, néptánccal és kézművességgel találkozhatnának. Pozitívként értékelt példa a gödi Búzaszem Iskola, ahol a népművészet oktatása a tananyag részét képezi: *„A Búzaszem az egy olyan iskola, ahol a magyar népművészet alapjaiban benne van az oktatásban. Tehát azon keresztül lehet oktatni egy csomó mindent."*[171] Egyik interjúalanyunk szerint többen azért nem élnek a kézműves oktatás lehetőségével a művészeti iskolákban, mert nincs hozzá elegendő oktató, így elsősorban a tanárképzés problémáját kellene orvosolni.[172] A középiskola után a diákok legtöbbször – ahogyan azt már korábban említettük – néprajz szakon vagy tanárképző főiskolán tanulnak tovább, azonban a szakmai és oktatói továbblépéshez szakirányú egyetemi képzésre volna szükség.[173]

5.6.
Kritikák, hiányok és javaslatok az oktatás területén

A magyar népi kézművesség szcénájában egy mélyen húzódó, a beszélgetésekben rendre visszatérő belső paradoxon feszül: miközben a közösségek szintjén, az alkotóműhelyekben és a civil szervezetek által életben tartott szakkörökben a tárgyalkotás egyfajta reneszánszát éli, addig az intézményes oktatási és gazdasági támogatórendszer leépülése, illetve strukturális hiánya nehezíti a mesterségbeli tudás hosszú távú fennmaradását.

A beszélgetőpartnerek kihangsúlyozták a hivatalos utánpótlás-nevelés hiányát, valamint az intézményi keretek elégtelenségét. Fenntartásokkal szemlélik továbbá a meglevő képzések jelenlegi állapotát, és esetenként javaslatokat tettek a fejlesztési irányokra, lehetőségekre. Ez összecseng a Fülemile Ágnes 2018-as tanulmányában írt megállapításokkal, miszerint a rendszerváltás óta összeomlott iparoktatást az OKJ-s tanfolyamok nem tudták teljes mértékben pótolni.[174]

„Ha a szakképzést nézzük, a középfokú szakképzést, akkor valamikor még egy jó tíz-tizenöt évvel ezelőtt nagyon sok, tizenegynéhány népi kézműves szakiskola volt az országban, valahogy ezek aztán sorban megszűntek. Nagyjából az volt a probléma ezekkel, mint a mezőgazdasági szakképzésben is tapasztaltuk, hogy ezeket rangsorolták be olyan helyre, hogy kötelező felvételt kellett biztosítani, akit máshova nem vettek fel, ide jó lesz alapon. És ezzel agyon is vágták az egészet. Úgyhogy tulajdonképpen ma már, aki túlélte és most már vissza tudott állni egy minőségi profilra, az a Nádudvari Szakgimnázium."[175]

Tovább csökkentette ezen iskolák presztizsét, hogy speciális iskola besorolást kaptak, ezzel kiemelt támogatást is, ami fontos volt a fennmaradás szempontjából. Egyre több megváltozott képességű gyerek került ezekbe az iskolákba, ami stigmaként hatott egy idő után. A szülők nem szívesen adták gyermekeiket oda.

A népi kézművesség intézményesített tudásátadásának helyzete egyaránt tükrözi a társadalmi hierarchiákat és a szakpolitikai döntések következményeit. A kézműves iskolákat sokáig a *„harmadik esély iskolájának"* tekintették, ahová azok a diákok kerültek, akik máshová nem nyertek felvételt. Ez a negatív percepció a megkérdezettek szerint mélyen beivódott a köztudatba. *„Tehát úgy gondolták, hogy aki semmire sem jó, az még jó kézműves lehet, és ez egy nagyon rossz irány volt…"*[176] Ez a szemlélet aláássa a szakma vonzerejét a tehetséges fiatalok számára, és azt a hamis látszatot kelti, hogy a kézművesség nem igényel intellektuális felkészültséget, csupán kézügyességet. Ez a tévhit hozzájárul ahhoz, hogy a szülők és a diákok számára a kézműves pálya ne jelentsen vonzó életpályamodellt.[177] A népi kézműves szakmák a formális szakképzési rendszerben perifériára szorultak. Ezeket a mesterségeket nehéz beilleszteni a klasszikusabb, például egy autószerelő szakmára kialakított struktúrába, ami adminisztratív és fenntartói problémákat okoz. A szakképesítések számának drasztikus lecsökkentése az országos képzési hálózat szinte teljes leépüléséhez vezetett.[178] Azok az intézmények, amelyek ma is működnek, a strukturális leértékelés ellenében kénytelenek újradefiniálni identitásukat, és visszanyerni a minőséghez kötött szakmai tekintélyt.

A megkérdezett interjúalanyok közül többen megfogalmazták, hogy a felnőttképzésben elérhető tanfolyamok, továbbképzések, táborok, hétvégi workshopok fontosak és jelenleg hiánypótlók, mert képesítést adnak, ami jogosítványt ad a mesterséghez, és ezáltal biztosítja egyes szakmák fennmaradását. Mindazonáltal ezek a képzések rövid időtartamuk miatt nem olyan szinten alkalmasak a mélyebb szintű tudásátadásra, mintha az egyén egy felsőoktatási képzés hallgatója lenne és több éven keresztül ugyanannak a szakmának az elsajátítását tanulná.

„Itt most felnőttképzésben egy év alatt, összesen ötszázhúsz gyakorlati órával egy olyan mesterséget [oktatnak], ami tulajdonképpen hosszú évek alatt sajátítható [el] és nem heti egy alkalommal. (…) hanem minimum három év alatt, és a hét minden napján, kivéve vasárnap. És még az is kevés. De mégis nagyon fontos, hogy legyenek ilyen tanfolyamok, mert akárhogy is van, az, hogy képesítést lehet kapni, az mégsem egy rongyos papír, hanem az mégis ad egy tartást is, aki megszerezte, meg kifelé egy bizonyítvány vagy jogosítvány. (…) De azt gondolom, hogy mégis, mivel egy fenyegetett, kihalással fenyegetett szakma, mégis nagyon fontos, még lelki okokból is, hogy legyen rá mód, hogy lehessen jogosítványt is kapni."[179]

170 JA 2025-4 NJ-RK.

171 KFJ 2025-8 NJ-RK.

172 JA 2025-4 NJ-RK. A 401/2023. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok új életpályájáról szóló 2023. évi LII. törvény végrehajtásáról 11. § (b) bb) pontja szerint, amennyiben a képzés szakirányának megfelelő hazai felsőfokú képzés nem létezik, az alapfokú művészeti iskolák népművészet tanszakán a népi játék és kismesterségek oktatója szakképesítéssel rendelkező személy határozatlan időre alkalmazható pedagógus munkakörben.

173 Beszprémy 2011: 126; JA 2025-4 NJ-RK.

174 Fülemile 2018. Az OKJ (Országos Képzési Jegyzék) alapú szak- és felnőttképzési rendszer 2020-ban szűnt meg. Helyét a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal (NSZFH) által kiadott és felügyelt Szakmajegyzék vette át.

175 KFJ 2025-1 NJ-RK.

176 AV 2025-6 NJ-RK.

177 AV 2025-2 NJ-RK.

178 AV 2025-3 NJ-RK. Míg a 2010/11-es tanévben a Magyarországon szakképzésben tanulók száma 240 364 fő volt, addig a 2019/20-as tanévre 149 090 főre esett vissza – ez volt a mélypont, ahonnan a 2024/25-ös tanévre 179 766 főre nőtt. KSH 2026. Ehhez hozzájárul számos faktor, pl. az általános demográfiai csökkenés, de az oktatás struktúraváltásai is. (Lásd: Hermann–Horn 2023).

179 KA 2025-1.1 NJ-RK.

A felsőoktatási szintű tudásátadás egy komplexebb, átfogó ismeretanyagot biztosítana a kézműveseknek, amely nemcsak önmaguk, hanem a külvilág felé is hitelesebb szakmai reprezentációt jelentene. A felsőfokú népi kézműves képzés és a szakképzett tanárok képzésének teljes hiánya tehát a rendszer legfájóbb és legkritikusabb pontja a megkérdezettek szerint.[180] Míg a népművészet más területein (népzene, néptánc) aktívan működik a felsőoktatási képzés, addig a kézműves ágazatban ez teljes mértékben hiányzik. Ennek megoldását a néprajztudomány is sürgeti:

„A kézműves ágazatok oktatásában mind a mai napig hiányzik a felsőoktatási szint, miközben a néptánc és népzene oktatásában végre már működnek az egyetemi katedrák. A felsőoktatás hiányát a kézműipari területeken nem tudják pótolni az iparművészeti és restaurátor egyetemi szakok, mert itt részben érthető okok folytán nem jut kellő figyelem a gyakorlati technikai felkészítésre és a paraszti és etnikus művészet történetének oktatására. A kézművesek jó része nem tudja hivatásszerűen művelni választott tevékenységét, mert a piac és az adózási rendszer nem biztosít számukra járható pályát. Ezért hiába mentett meg a mozgalom sok kihalófélben levő mesterséget az enyészettől, ezek újra veszélybe kerülhetnek, ha nem lesznek olyan folytatóik a fiatalok között, akiknek nemcsak kedvük lenne elmélyülni a mesterség fortélyaiban, de egzisztenciát is tudnának teremteni belőle."[181]

Jelenleg a népi kézművesség és annak oktatása, vagyis művésztanári végzettséget adó képzés nem szerepel egyik magyarországi egyetemi vagy főiskolai képzés kínálatában sem.[182] Korábban volt erre próbálkozás a szombathelyi egyetemen, ahol a 2011/2012-es tanévben indult népművészet szak, népi kézműves szakirány.[183] A képzést azonban további évfolyamokkal nem indították. Interjúalanyunk visszaemlékezése szerint *„nem volt az első csoport azonnal népszerű, tehát nem volt túljelentkezés, hanem egy pár jelentkező volt. De hát ez meg nyilván… van egy kifutása, tehát kellett volna még két-három évfolyam, hogy egyáltalán megismerjék, hogy mi ez."*[184]

Egyes iparművészeti képzéseken (például Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, röviden MOME) előfordult már arra törekvés, hogy a népművészet is szerepeljen a képzésben, sőt az iparművész hallgatók gyakran a kortárs alkotásokban megjelenítik a népművészeti elemeket és technikát. Viszont a kézművesek tapasztalata az, hogy a gyakorlati képzésük nem teljes, és a tervezéskor a néprajzi és az elméleti tudás hiánya komoly probléma. Az egyik interjúalany véleménye szerint kiemelten hasznos lenne például a magyar ház tárgykultúrájának komplex ismerete, mivel ez hozzájárul a különböző mesterségek közötti összefüggések megértéséhez. Egy olyan, képzési irányt tartana jónak, amely a tárgykultúra átfogó oktatására épül, és mind az intézmények, mind a kézműves szakemberek számára hozzáadott értéket jelentene.[185]

Más interjúalany a következőket nyilatkozta: *„Szerintem lehetne egy olyan felsőoktatást, tehát képzést csinálni, ami tényleg egy nagyon átfogó elméleti és gyakorlati tudást is adna. Főleg az elméleti, szerintem az hiányzik nagyon sok embernek."*[186]

180 AV 2025-3 NJ-RK, AV 2025-6 NJ-RK, AV 2025-8 NJ-RK.

181 Fülemile 2018.

182 Írásunkban kizárólag a népi kézműves szakra vonatkozó adatokat szerepeltetjük. A felsőoktatásban megjelenő hon- és népismeret, néprajz, népművészet kurzusokra elemzésünk nem tér ki.

183 Beszprémy–Sándor–F. Tóth 2013: 41.; JA 2025-5 NJ-RK. Lásd meg Erdei Lilla tanulmányát jelen kötetben.

184 JA 2025-4 NJ-RK.

185 KA 2025-7 NJ-RK.

186 KA 2025-6 NJ-RK.

Egyik interjúalanyunk szerint a népművészeti területeknek együttes felsőoktatási intézményre lenne szüksége, ami egyúttal segítené a kézművesség fennmaradását, továbbélését és megbecsülését is:

„Kellene egy Népművészeti Egyetem. Mert jó, a táncosoknak meg a zenészeknek van már felsőfokú képzésük, de tulajdonképpen az lenne jó, ha a kézművesekkel együtt lenne. Mert ugye a Zeneakadémián azért egy kicsit más a szemlélet, a Táncművészetin, ahol a néptáncosoknak van ilyen felsőfokú képzése, ott is azért más a fő csapásvonal. Kellene egy olyan hely, ahol teljesen a népművészeti szellemiség uralkodik. És minden szakterület ott együtt van. Én azt gondolom, hogy ez elengedhetetlen ahhoz, hogy a kézművesség a helyére kerüljön. De ezt meg kellene oldani, és nyilván (…) itt lehetne oktatni azokat, akik aztán elmennek az óvodába, és óvodapedagógusok lesznek, és viszik a kézművességet a kicsikhez, viszik az alsótagozatba a gyerekeknek. Ezt muszáj fölépíteni, mert ha nem, akkor szép lassan, de láthatóan le fog épülni teljesen. Magától ez nem tud fönnmaradni, kell egy jól működő intézményi háttér, és képzés az alapoktól a felsőfokig."[187]

A tárgyalkotó népművészet területén a felsőoktatás és tanárképzés hiánya egyúttal megnehezíti a kutatásokat és a szakirodalom fejlesztését, gátolja az intézményes utánpótlást. A tárgyalkotás beemelése a felsőoktatásba nemcsak strukturált képzési keretet biztosíthatna, hanem a szakma presztízsét is növelné.

„Ami nagy hiányossága a területnek, (…) mondjuk párhuzamba állítva a népzenészekkel, néptáncosokkal, ahogy azért megvan a felsőfok oktatása is, úgy is mint művészképzés, úgy is mint oktatótanár-képzés. Ez nála [a kézműves területen] még mindig hiányzik, tehát az a terület presztízsét is csökkenti, meg a lehetőségét is korlátozza."[188]

A forrásokban megszólaló szakértők nézőpontjai kiegészítik egymást: míg az iskolaigazgató a gyakorlati utánpótlás és a szakma presztízsének szempontjából tartja elengedhetetlennek a felsőfokú képzést,[189] addig a képzésszervezők a rendszerszintű tudásátadás és a tanárképzés hiányára fókuszálnak.[190] Felsőfokú intézményi háttér nélkül nemcsak a mesterségek művészi szintű megújítása válik nehézkessé, de a tudás szakszerű és módszertanilag megalapozott átadása is ellehetetlenül. A tanárképzés hiánya egy önmagát gerjesztő negatív körforgást tart fenn: képzett tanárok nélkül a tárgyi kultúra nem tud beépülni a közoktatásba és a művészeti alapiskolákba, ami miatt a felnövekvő generációk nem kapnak megfelelő alapokat, így az utánpótlás sem biztosított sem az alkotói, sem a tanári pályára.

187 JA 2025-5 NJ-RK.

188 KFJ 2025-1 NJ-RK.

189 AV 2025-2 NJ.RK.

190 AV 2025-3 NJ-RK, AV 2025-6 NJ-RK.

6.
INFORMÁLIS ÉS KÖZÖSSÉGI TUDÁSÁTADÁSI RENDSZEREK

A népművészeti mozgalom szereplői és a közművelődési intézmények egy informális és félformális tudásátadási rendszert hoztak létre. Ebben a közegben a tudás átadása nem csupán szakmai, hanem közösségépítő funkciót is betölt.

6.1.
Mester és tanítvány viszonyok: személyes kapcsolatok és mentorszerepek

Az alternatív tudásátadási rendszer egyik sarokkövét a mester és a tanítvány közötti személyes, bizalmi viszony jelenti, amely a formális oktatás hiányosságait ellentételezi.[191] Az alkotók számára a tudás átadásának felelőssége az alkotói lét szerves részét képezi; a tanítás nem kényszer, hanem a kiteljesedés egyik formája. Egy iskolaigazgató szavaival élve, a mesterek *„nem teljesednek ki akkor, hogyha ezt a tudást nem örökíthetik át valakinek.”*[192] A mentorszerep túlmutat a puszta technikai fogások átadásán. A mester a hiteles alkotói attitűdöt is átörökíti, amelynek két alapvető értéke a tudatosság és az alázat. A mester a néprajzi, történeti és szellemi kontextust, az úgynevezett „mögöttes tudást” is közvetíti, amely a hiteles forráskeresés (tudatosság) alapja, és amely nélkül a tárgyalkotás üres motívummásolássá silányulna.[193] Emellett a mester az anyaggal és a hagyománnyal szembeni alázatot is átadja, ami a tudás örökölt láncolatában elfoglalt hely felismerését jelenti.[194]

A népművészeti mesterek, alkotók felkeresése belső érdeklődésből, közvetlen tudásszerzés céljából fakad, gondolhatunk a nomád nemzedék és a táncházmozgalom korai forráskereséseire. Beszélgetőpartnereink között számos olyan szereplőt szólaltathattunk meg, akik nemcsak saját mestereikről meséltek, hanem saját mesterpozíciójukról vagy épp hídszerepükről is beszámoltak. Az interjúalanyok saját mestereiktől *„egyfajta szemléletmódot”*,[195] *„szakmabeli tudást (…) szellemiséget”*,[196] gondolkozási módot sajátítanak el. Beszélgetőtársunk saját mesteréről, átélt élményeiről és hídszerepéről a következőket mesélte:

191 AV 2025-2 NJ-RK, AV 2025-4 NJ-RK, AV 2025-8 NJ-RK.
192 AV 2025-2 NJ-RK.
193 AV 2025-8 NJ-RK.
194 AV 2025-2 NJ-RK.
195 JA 2025-5 NJ-RK.
196 JA 2025-2 NJ-RK.

„Nagyon sok emberrel ismertetett meg, és olyan élményekben volt részünk, ami azt mondhatom, hogy páratlan, és nekem is célom, hogy érezzék át azokat a találkozásokat, azokat a táborokat, azokat az élményeket, azokat a mesterségbeli értékeket, tudást, amitől majd ők ezáltal épülnek. Mert én ezt így éltem át, hogy számomra, mikor elmentünk egy ilyen táborba, akkor az ember feltöltődött, és az öregek bennünk látták a jövőt, és talán ez volt az egyik legfontosabb élmény, meghatározó élmény, hogy minket nagyon vártak. Mindig is mondták, hogy ti vagytok a jövő, és ezért nagyon is figyeltek ránk, és ez egy jó érzés volt, hogy megbecsültek minket azáltal, hogy mentünk, látták, hogy dolgozunk, látták, hogy szorgalmasak vagyunk, és valahol lehet, hogy kicsit magukat is látták bennünk, és minket ez nagyon-nagyon összehozott. Befogadóak voltak, barátságosak voltak, most is azok, de sokan elmentek már azóta közülük.”[197]

A mester–tanítvány viszony „intézményesült” formájának a Csoóri Sándor Program Mester és Inas[198] pályázata tekinthető. A nádudvari iskola hallgatói a Hagyományos Mesterségek Oktatásáért Alapítványon keresztül vesznek részt a programban, ami további tudás- és tapasztalatszerzési lehetőséget teremt diákok számára. Az egyik oktató szerint:

„Alapvetően mindig szorgalmazzuk, hogy ismerkedjenek meg nagy neves mesterekkel, és már akkor év közben vagy nyaranta eljárnak mesterekhez tanulni, és akkor általában ezek a mesterek meg is szeretik őket, és a következő évben már úgy pályáznak, hogy a mi diákjainkkal egy ilyen Inas programban kapjanak lehetőséget.”[199]

A Mester és Inas program jelentőségét egy másik oktató a következőképpen látja:

„Szerintem nagyon jó lehetőséget ad egy-egy fiatal számára, hogy el tudjanak jutni egy olyan mesterhez, akit esetleg éppen az iskola nem tud rendelkezésére bocsájtani, viszont itt személyesen találkozhat vele, és eltölthet vele akár egy rövid hetet, úgyhogy tényleg láthatja az ő műhelyét, az ő munkáit, az ő tudását, az ő tapasztalatait megismerheti, az ő fogásait.”[200]

A Mester és Inas programban egyik interjúalanyunk mesterként vett részt. Szerepéről, a tanításról, az egyedi alkotásra való ösztönzésről a következőket mesélte:

„Jött aztán hozzám is egy ebben a Mester és Inas programban, és én tartottam is egy picit tőle, hogy fog hozzám viszonyulni, meg én őhozzá (…) én arra ösztönöztem, hogy nézzen meg mindent, de próbáljon meg önállóan tervezni valamit, tehát ne olyat csináljon, mint a nem tudom én kié, csak más színbe, hanem találjon ki valami mást, ami még nem volt, hisz már van egy jó gyakorlata. És akkor ez, hogy önálló dolgot alkosson valaki, szerintem ez egyfajta szemlélet. (…) ez lehet mondjuk egy mesternek a gyöngyfűzésben szerintem a hatása vagy az egyedisége, mert stílusban a gyöngyfűzésbe egy mester nem túl sokat tud szerintem hozzátenni, mert mindenkinek van egyéni stílusa most.”[201]

197 JA 2025-2 NJ-RK.
198 A pályázati kiírás szerint 35 év alatti alkotók igényelhetnek támogatást tudásátadás céljára, amelyet a Népművészet Mesterei, a Népművészet Ifjú Mesterei, illetve Gránátalma-díjas és/vagy Király Zsiga-díjas népi iparművészek biztosítanak. A program minimum ötven órás időtartamra tervezhető, és legfeljebb öt fő „mester” tiszteletdíjára igényelhető támogatás. Az „inasok” alkotásai a NESZ által szervezett kiállításokon kerülnek bemutatásra (Csoóri Sándor Alap Pályázati kiírás 2025: 8).
199 JA 2025-4 NJ-RK.
200 JA 2025-2 NJ-RK.
201 JA 2025-6- NJ-RK.

6.2.
A közösségi tanulás színterei: táborok és workshopok

Jelenleg a tudásátadásban meghatározó szerepet töltenek be az egyesületek, élükön a Népművészeti Egyesületek Szövetségével (NESZ), amely ernyőszervezetként szakmai koordináló és mentorszerepet lát el. A NESZ tagszervezetei rendszeresen indítanak műhelyfoglalkozásokat, workshopokat, közösségi alkalmakat és szakköröket, amelyek a gyakorlati tudásátadás alapját jelenthetik. Szintén fontos szerepet töltenek be a nyitott műhelyek, műhelygalériák, melyek fenntartói nagyrészt olyan mesterek, akik fontosnak tartják a tudásátadást. Ezeket a Népi Kézműves Alkotóházak Országos Egyesülete fogja össze.[202] Kiemelt szerepük van a gyermek- és felnőtt-táboroknak is, amelyek alapvető fontosságúak a fiatalok bevonásában. Bár nem minden résztvevőből válik profi alkotó, ezek az alkalmak mégis meghatározóak, mert a technikai tudás mellett a háttérismereteket, például az alapanyagok származására és a kulturális kontextusra vonatkozó ismereteket is közvetítik. A népművészeti tudást így elsősorban közösségi terekben, személyes kapcsolatokon keresztül adják át, ami egyszerre jelent lehetőséget és sérülékenységet is az utánpótlás szempontjából.

Az intézményes keretekben folyó oktatáshoz hasonlóan a tanítványi kör részben pedagógusokból áll, de megjelenik emellett a leterhelt menedzseri világból érkező, kikapcsolódást kereső résztvevő, az aktív nyugdíjasok és a kisgyermeküket nevelő anyukák, akik a kézműves mesterségekben az alkotás örömét keresik, a kézműveskedést annak meditatív jellege miatt választják.

A tudásátadás további fontos színterei a nagy hagyományokkal rendelkező nyári táborok (például Téka tábor, Velem[203]), valamint a népművészeti egyesületek alkotóházai, amelyek egyszerre szolgálják a tudásmegosztást és a közösségépítést.[204] Ide tartoznak a szakmai, tematikus, egy-egy mesterségre fókuszáló alkotótáborok is (például a Sárközi Szálka tábor). Ezek a helyszínek kulcsfontosságúak a „bevonódás” első lépcsőfokaként. Az interjúalanyok megfogalmazásában ezeken az alkalmakon a résztvevők nyitott, támogató légkörben szerezhetnek sikerélményt, ami elengedhetetlen az elköteleződéshez és a hosszabb távú tanuláshoz. Egy-egy workshop vagy tábori foglalkozás adja meg azt a kezdeti impulzust, amelynek hatására sokan döntenek a mélyebb tudás megszerzése mellett.[205]

„A tábort azt nagyon jónak tartom, hogy táborban folyjon kézműves tevékenység, mert az sokkal többet tud adni, mint egy workshop. A workshopok azok szerintem inkább ilyen üzleti alapon működnek, a táborok azért sokkal kevésbé, inkább a szakmai szeretet az erősebb.”[206]

Az egynapos workshopok (műhelyfoglakozások) megítélése a megkérdezettek körében nem minden esetben volt pozitív, mivel azok többnyire élményt adnak, de kevés valódi tudást, ami a mesterek szerint hosszú távon nem segíti a szakma fennmaradását. Az egynapos alkotással kapcsolatban érkező kritikák között említhető, hogy nincs elegendő idő az elméleti alapok, eszköz- és anyagismeret átadására. A legtöbb tárgyalkotó elhatárolódik az ilyen alkalmak iránt gyakran érdeklődő kreatív hobbistáktól.

„Az a baj az egynapos workshopokkal, hogy ha csak alkalmi szinten megy valaki, akkor élményt kap, tudást kevésbé szerintem. Illetve, ha valakinek nagyon jó a kézügyessége, akkor motiválhatja az egyalkalmas arra, hogy tovább képződjön, de ha nem, akkor rossz élményekkel is távozhat. (…) Tehát egy 6-8 alkalmas szakköri képzés vagy egy kis tanfolyam sokkal jobb, mert lassan, szépen bevezeti a tanulót, jobb élményekkel távozik, és több tudást kap, és megszereti.”[207]

A nyitottabb, elfogadóbb álláspont szerint az egynapos workshopok pozitív hatása éppen abban rejlik, hogy közelebb hozzák az embereket a kézműves alkotáshoz, még ha a tudás mélysége felszínes is marad. Ezt a megközelítést tükrözi a következő gondolat: *„Semmilyen körülmények között nem ítélném el [a workshopokat] mert minden, ami egy picit is erre a kézzel alkotásra ösztönzi az embereket, azt én jónak látom.”*[208] Tehát az egynapos workshopok egyszerre jelennek meg kerülendő, felszínes tudást és esetleges rossz élményt adó tevékenységként és a kézművesség felé vezető első motiváló lépésként.

6.3.
Tapasztalatok a népi kézművesség online tanításában és tanulásában

A digitális technológiák elterjedése egyszerre jelentett soha nem látott lehetőséget és komoly kihívást a hagyományos tudásátadás és alkotómunka számára. A népi kézművesség közösségei számára a digitalizáció egy kettős természetű jelenségként jelent meg: egyrészt eszközt adott a tudás széles körű terjesztésére és a földrajzi korlátok lebontására, másrészt kérdéseket vetett fel a személyes mester–tanítvány viszony és a gyakorlati tudás átadásának pótolhatatlanságával kapcsolatban.

A népi kézművesség területén is megjelentek olyan kezdeményezések, melyek a széles körű tudáshozzáférést segítik elő. A Nemzeti Művelődési Intézet 2021 elején indította el a Népművészeti Egyesületek Szövetségével együtt az ASzakkör elnevezésű online tudásmegosztó felületét.[209] Célja a hagyományos közösségi tevékenységek népszerűsítése és a tudásmegosztás a Kárpát-medencében és a diaszpórában élő magyar közösségek számára. A program, amely kezdetben hat szakággal indult (gyöngyfűzés, hímzés, csipkeverés, mézeskalács-készítés, vesszőfonás, nemezelés), évről évre dinamikusan bővült olyan új területekkel, mint a bútorfestés, a natúrkozmetika-készítés vagy a matyóhímzés. Mára több mint húsz különböző kézműves és ismeretterjesztő területet ölel fel, és résztvevőinek száma megközelíti a 15 000 főt. Az ASzakkör a hagyományos szakköri tevékenységeket segíti online elérhető tananyagokkal, melyek a tárgykészítés fázisait mutatják be a látogatóknak.

202 https://nesz.hu/nyitott-muhelyek/ (Utolsó megtekintés: 2026. febr. 11.) Lásd még Vancsa Boglárka tanulmányát ebben a kötetben.

203 Bodor (szerk.) 1981.

204 AV 2025-3 NJ-RK, AV 2025-6 NJ-RK.

205 AV 2025-7 NJ-RK.

206 JA 2025-6 NJ-RK.

207 KFJ 2025-2 NJ-RK.

208 KFJ 2025-3 NJ-RK.

209 ASzakkör 2025.

Az ASzakkör felhívása szerint a jelentkezők a tárgyak elkészítéséhez szükséges ötfős eszközcsomagot kapnak.[210] A szakkörök vezetője korábban a helyi közművelődési munkatárs, egy ügyes kezű lakos vagy (szerencsés esetben) népi kézműves volt. 2022-ben vezette be a Nemzeti Művelődési Intézet (NMI), hogy az ASzakkörre való jelentkezéskor egy egyszeri online felkészítő alkalmon szükséges részt venni.[211] A jelentkezőknek lehetőségük van mentorálást igényelni, melyben a NESZ szakemberei vesznek részt.[212]

Az ASzakkör videóinak elkészítésében interjúalanyaink közül is volt, aki részt vett. Az oktatófilm-sorozat tematikáját többször átdolgozták a tapasztalat és a felhasználási célok tisztázatlansága miatt. A végeredmény használható lett, de – véleményük szerint – az utólag kiderült módszertani és technikai hiányosságok miatt a videók szakmai értéke vitatható.[213]

Az online tudásátadás legfontosabb korlátja a személyes jelenlét pótolhatatlansága. Az interjúalanyok egybehangzóan hangsúlyozták, hogy egy videó nem képes teljes mértékben helyettesíteni a mester személyes útmutatását. Vannak olyan „fogások", technikai finomságok és mozdulatok, amelyeket csak a fizikai jelenlét során, a mester kezét figyelve és az ő mozdulatait átélve lehet elsajátítani.[214]

„Nem tartom jónak. Tehát nálunk volt egy kultúros, ő az első évben nemezre pályázott. Jó, én is elmentem, mert ugye én is már nemezeltem sokszor. Gyakorlatilag én voltam a szakkörvezető, mert nekem volt 30 éves tapasztalatom, vagy majdnem 40 éves tapasztalatom a nemezzel, mert a barátnőim is, meg én is még a Vidákéktól[215] *tanultam valaha a 80-as évek elején. Ha én nem vagyok ott, akkor semmi nem sikerül. Tehát egy videó alapján nem lehet tudni, hogy azt az anyagot mennyire kell nedvesíteni, mennyire kell összegyúrni, ugyanez a bőrnél, tehát annyi, olyan apró fogás van, amit ránézek, és látom, hogy nem jól fogja azt a szerszámot, nem úgy kell, nem abból a szögből, azt ő nem fogja tudni nekünk. Tehát az online képzés, az szóba jöhet akkor, ha van már egy alaptudás, és akkor tovább kell lépni, akkor lehet, hogy bizonyos résztudásokat meg lehet tanulni online is, de a teljes szak, úgy, hogy nulláról felépíteni tudást, nem, biztos, hogy nem lehet. Az egy zsákutca, és ezt nem csak én mondom, hanem azért sokkal beszélgettem. Itt [az interjúalany környezetében] például abban az évben, amikor mi is csak nemezeltünk (…) mondta is az, aki mentorként körbejárt, hogy senkinek nem sikerült egyáltalán az anyagot elkészíteni, nemhogy tárgyakat belőle. Tudni kell azt, hogy mikor állt annyira össze, hogy már nyomni is lehet azt a nemezt, és mennyire kell nedvesen, mennyire kell szappanosan, hát ezt nem lehet a filmről megtanulni sajnos. (…) nyelvet valószínűleg lehet tanulni online, de kézművességet, biztos, hogy nem. Hát ehhez kell a személyes kontaktus."*[216]

210 ASzakkör 2025a.

211 ASzakkör 2022.

212 ASzakkör 2025b.

213 JA 2025-6 NJ-RK.

214 AV 2025-6 NJ-RK, AV 2025-7 NJ-RK.

215 Vidák István és Nagy Mária, a nemezkészítés újratanításának magyarországi úttörői, akik szintén az ASzakkör szakkörvezetői, mentorai (ASzakkör 2025c).

216 JA 2025-5 NJ-RK.

Az online tér a tudás átadásának hatékony eszköze lehet akkor, ha a tanítvány rendelkezik alapokkal. A mesterségbeli tudás legmélyebb rétegeinek átörökítését az online oktatás nem pótolja, sőt, a személyes, emberi kapcsolatokat gyengíti, a hagyomány folytonosságát veszélyezteti.[217] A fenti szakmai kritika ellenére az ASzakkör segít közösségek létrehozásában és a népi kézművesség elismertségében is nagy szerepet vállal.[218]

Az egyik legújabb digitális tudásátadást szolgáló fejlesztés a Craft_ME (Craft Media & Education), a Hagyományok Háza innovatív digitális platformja, amelynek célja a népi kézművesség oktatása, a tudás digitális rögzítése és a kulturális örökség megőrzése. A platform fő feladata, hogy megoldást kínáljon a hagyományos tudásátadás nehézségeire. Mivel a mesterségek generációról generációra történő öröklődése ma már kihívást jelent, a platform digitálisan rögzíti ezt a tudást, lehetőséget teremtve a gyakorlati elsajátításra a szélesebb közönség számára is.[219] A fent említett nehézségek természetesen itt is felmerülhetnek.

„Másik pedig az, hogy a mi mesterségünk olyan, hogy ha jól csináljuk, akkor nem lehet látni semmit. Nekünk a kezünknek mindig takarásban kell lenni. Nem látja az ember a technikát. Valamit ott csinál valaki, tehát nem könnyű ilyeneket megcsinálni. Tudom nagyon jól, (…) hogy létre akarnak hozni egy olyan tárat, ahol akár a technikai elemeket, akár az egyes tárgykészítési folyamatokat megpróbálják fölvenni videóra, vagy olyan tudásanyagot összehozni, hogy az visszakereshető legyen."[220]

Az online platformok sikerének kulcsa az általuk kínált rugalmasság és hozzáférhetőség. Mind az ASzakkor.hu, mind a Craft_ME ingyenesen elérhető, részegységekre tagolt, bármikor visszanézhető videós tartalmakat kínál, amelyeket segédanyagok, leírások és fotók egészítenek ki. Ez a modell áthidalja a földrajzi távolságokat, és lehetőséget biztosít azoknak is, akik bátortalanabbak, vagy nem tudnak fizikailag csatlakozni egy helyi közösséghez. Ahogy az egyik interjúalany fogalmazott, az online kézműves oktatás létjogosultsága nem kérdőjelezhető meg a 21. században:

„Érdekes módon van három 25 éven felüli és 30 éven aluli unokám, együtt főztünk gyerekkorunkban, soha föl nem hívnak, mert fölmennek az online térbe, és megnézik, hogy azt a, nem tudom, ételt, hogy kell elkészíteni (…) Tehát, hogyha főzni lehet onnan, akkor kézműves tudást is lehet szerezni az online térből."[221]

217 Kutatásunk nem terjedt ki részletesebben az online szakköri tevékenység és annak felhasználóinak vizsgálatára, így csak részleges információink vannak a jelenségről.

218 A közművelődés történetében az ASzakkört megelőzte az Újra öltünk, örökítünk hímzőköröket indító projekt, melyet az NMI szintén a NESZ szakembereivel együtt szervezett 2013–2015 között (Juhász–Závogyán 2022: 4).

219 Hagyományok Háza 2025c.

220 AV 2025-1 NJ-RK.

221 AV 2025-6 NJ-RK.

7.
KÖZÖSSÉG:
A TUDÁS ÚJRATERMELÉSÉNEK KÖZEGE

A 20—21. századi magyar népi kézművesség világának egyik legmeghatározóbb szociokulturális transzformációja a kézműves alkotó és a közösség viszonyrendszerének gyökeres átalakulása. A hagyományos paraszti életforma felbomlásával megszűnt az a közeg, amelyben a tudás generációkon átívelő, szerves átörökítése magától értetődő volt. Ahogy egy Békés megyei képzésszervező rámutat, az a folyamat, amelyben *„a lányok megtanultak minden dolgot az anyukájuktól, ami a stafírung készítéshez szükséges volt”*, a 20. század második felére lényegében megszűnt.[222] Ezen átörökítési lánc megszakadása a kézműves szerepét és a közösséggel való kapcsolatát alapjaiban definiálta újra.

A közösség fogalma a kortárs népi kézművesség kontextusában rétegzett és sokszínű. Nem egyetlen, homogén entitásról beszélhetünk, hanem egymásba fonódó hálózatokról, amelyek a szűk szakmai köröktől a tágabb intézményi és társadalmi rendszerekig terjednek.[223]

A kézműves közösségek legközvetlenebb formái a műhelyek, szakkörök és alkotótáborok. Ezek a terek azt a belső, támogató közeget biztosítják, ahol az egyéni alkotók kiléphetnek magányukból. A hímző szakkörvezető szerint ezek az alkalmak azért alapvetőek, mert *„látják egymáson, hogy ki mit csinál, ki hogy halad, inspirálják egymást”*.[224] Egy másik interjúalanyunk is hangsúlyozza, hogy bár mindenki egyéni alkotó, *„nem létezik egyéniként”*, mert a tudásátadás és a közös alkotás élménye nélkülözhetetlen.[225] Ennek szimbolikus példája az iskola festett mennyezetének közös elkészítése, ahol a mester *„kiengedte a kezéből”* a tervet, hogy a közösség tagjai – a hibázás lehetőségével is – hozzátehessék a magukét, amitől a végeredmény *„sokkal több lett”*.[226]

A szakmai műhelyeken túl a közösségi lét intézményesült formái is kulcsfontosságúak a hagyomány fenntartásában. A Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ) országos ernyőszervezetként fogja össze a helyi egyesületeket, ellátva a szakmai érdekképviseletet, koordinálva a tevékenységeket, és olyan nagyszabású rendezvényeket szervezve, mint a Mesterségek Ünnepe.[227]

Az oktatás területén a nádudvari iskola egyedülálló modellt képvisel. Itt a közösség az intézmény teljes szerkezetében megnyilvánul: a különböző évfolyamok és szakmák diákjai integráltan, egy műhelyben dolgoznak, így nemcsak a mestertől, hanem egymástól is tanulnak, egy „nagycsaládként” működő, támogató közeget teremtve.[228] A közösséget az oktatás és nevelés alapkövének tekintik a Búzaszem Iskolában is, mivel úgy látják, e nélkül a valódi személyiségformálás elképzelhetetlen — a nevelés egyetlen lehetséges közege, a család kiterjesztése és a mentális egészség forrása. A Búzaszem vezetője szerint ez a válasz a mai kor kihívásaira és a mesterséges intelligencia térnyerésére is: a nevelés lényege a személyes kapcsolódás, amelyet a digitális eszközök nem pótolhatnak. A közösség erejét mutatja, hogy az iskolaépületüket nem állami támogatásból, hanem a családok összefogásával, az alapítványon keresztül, közösségi munkával építették fel. A közösségre épül pedagógiai modelljük is: a reggeli beszélgetések a gyerekekkel fejlesztik az érzelmi intelligenciát; szerves része a mindennapjaiknak és ünnepeiknek a néphagyományból merített rítusok, amelyekben a gyerekek egymást szolgálják; közös programokat szerveznek, például adventi éneklés, táncházak, farsangi bál. A „búzaszemes” közösség a diákokon és szülőkön túl a tanárokat is magában foglalja, mivel a főigazgató vezetőként elsődleges feladatának tartja, hogy a tanárok jól érezzék magukat és örömmel jöjjenek be az iskolába, mert csak egy boldog és kiegyensúlyozott tanári közösség képes örömmel fordulni a gyerekek felé és megteremteni a megfelelő légkört. Emellett pedig a már végzett diákok visszatérése a különféle programokra (táncház, betlehemezés) is azt támasztja alá, hogy a Búzaszem Iskola közössége túlmutat a mindenkori diákság és tanári kar csoportján.[229]

Bár a tudatosan épített közösségek eszménye a tudás nyílt megosztására épül, a „vállalkozó” szerepköréből fakadó gazdasági kényszerek gyakran ezzel ellentétes magatartást szülnek. A viseletkészítő megfigyelése szerint a kézműves közösségen belül is létezik a félelem, miszerint a tudás átadása rontja a megélhetési esélyeket, ezért sokan titkolóznak. Félnek, hogy *„ha kinyitják a kapukat, (…) az ő megélhetése esetleg kevesebb jövedelmet hoz”*.[230] Egy ékszerkészítő elmondása alapján ezek a gazdasági érdekek mentén folytatott szimbolikus harcok az online térben is gátat vethetnek a közösség alakulásának, erősödésének.[231] A közösségi viszonyrendszer jövője nagyban függ attól, hogy a tudásátadás intézményesített, mindenki számára elérhető formái képesek-e felülírni ezt a versenyszellemet.

A népi kézművesek számára legnagyobb szakmai esemény a Mesterségek Ünnepe, a rendezvénysorozat *„nagyon fontos találkozási lehetőség, találkozási hely”*.[232] Az eseményen mutatkozhat be a legtöbb alkotó saját tagszervezetével.[233] A rendezvényen elsősorban a NESZ tagszervezetei vesznek részt, akik a kézműves alkotók termékeinek árusítása mellett mesterségbemutatókat is tartanak.[234] A közösségi élmény mellett a fesztivál a szakmai elismerés és a pozitív megerősítés kulcsfontosságú színtere is. Egy játékkészítő szerint a népművészet *„nagyjaitól”* kapott dicséret és bátorítás *„akkora erőt adott, hogy ezt mi továbbvigyük”*.[235]

A Mesterségek Ünnepe a nyilvánvaló piaci és közösségi funkcióin túl egy rendkívül fontos, rejtett pedagógiai térként is működik. Különösen a kézműves szakmákat tanuló fiatal generáció számára jelent a fesztivál egyfajta beavatási rítust, ahol az iskolapadban elsajátított elméleti tudás valós, gyakorlati tapasztalattá válik, és ahol a szakma etikai és viselkedésbeli normáit is elsajátítják. A nádudvari kézműves iskola[236] diákjai számára a fesztiválon való részvétel nem csupán jutalom, hanem a szakmai fejlődés szerves része. A részvétel feltétele, a szakmai felkészültség,

222 AV 2025-6 NJ-RK.

223 A közösség fogalmának értelmezéséről a revival mozgalom tagjainak körében a Népművészeti Jelentés 2025-ben egy egész fejezetet szenteltünk, itt most célzottan a népi kézművesek közösségről alkotott fogalmait járjuk körül. Vö: Apjok et al. 2025: 81—90.

224 AV 2025-3 NJ-RK.

225 AV 2025-2 NJ-RK.

226 AV 2025-2 NJ-RK.

227 Népművészeti Egyesületek Szövetsége 2025b.

228 AV 2025-2 NJ-RK.

229 AV 2025-5 NJ-RK.

230 AV 2025-8 NJ-RK.

231 Példaként egy nyílt Facebook-csoportot hozott, amelynek eredeti célja a tudásmegosztás lett volna, de végül az eredeti csoportadmin eltávolításával valaki zárttá változtatta a csoport beállításait, tartva a konkurenciától. Ez a jelenség rámutat a közösségi ideálok és a piaci verseny logikája közötti ellentétekre. Terepmunka, Mesterségek Ünnepe, 2025. 08. 19., Apjok Vivien.

232 JA 2025-4 NJ-RK.

233 Fehér 2013: 302.

234 Először 1987-ben szervezte meg a NESZ a Mesterségek Ünnepét, akkori tisztségviselői Péterffy László szobrászművész, Borbély Jolán etnográfus, valamint Bánszky Pál művészettörténész ötlete alapján. Céljuk egy olyan budapesti bemutatkozó ünnepség létrehozása volt, ahol a vidéken élő népművészek, kézművesek megjelenhettek, és közösségek mutatkozhattak be (Mesterségek Ünnepe 2025). A négynapos eseményt minden év augusztusában, a Szent István-napi rendezvénysorozat keretében rendezik meg a Budai Várnegyedben.

235 AV 2025-7 NJ-RK.

236 AV 2025-2 NJ-RK.

vagyis, hogy a diák *„bemutatózó-érett”* legyen.[237] A kiválasztás a mester feladata, aki felméri, hogy a tanítvány készen áll-e a szakma méltó képviseletére a nagyközönség előtt. A diákok megtanulják, hogy a fesztiválon nem önmagukat, hanem az intézményüket képviselik: *„ott te nem te vagy, hanem ott az iskolát képviselő fiatal vagy”*.[238] A professzionális viselkedés magában foglalja a megfelelő öltözködést és a közönséggel való kommunikációt. Bár a tananyag része, de igazán csak a gyakorlatban sajátítható el a standépítés és -bontás logisztikája, a pakolás és a helyszíni improvizáció képessége, így a résztvevő gyakorlati tudása is gyarapszik. A diákok szembesülnek a vásározó élet *„árnyoldalaival”* és a kézműves életforma realitásával is. Megtapasztalják a fizikai megterhelést és a hosszú, fárasztó munkanapokat, ami valós képet ad számukra a választott hivatás kihívásairól. A reprezentáció kérdése kulcsfontosságú az intézmények számára, mivel a megjelenésük az általuk képviselt kulturális tőke nyilvános megtestesülése.

237 Tehát megfelelően felkészült legyen ahhoz, hogy kipróbálhassa magát egy szakmai bemutatón (AV 2025-2 NJ-RK).

238 AV 2025-2 NJ-RK.

8. ÖSSZEGZÉS

A népművészet helyzete napjainkban paradox módon egyszerre mutatja a virágzás és a válság jegyeit, helyzete szakterületenként eltérő képet mutat. A területet erősítik azok az elhivatott mesterek, akik tudásukkal és elkötelezettségükkel ma is heterogén módon határozzák meg a szakmai normákat, a tudásátadás gyakorlatát. Másfelől azonban a népművészet működését strukturális nehézségek is kísérik. A szakmai közeg erőteljes elöregedése és az utánpótlás lassú üteme akadályok elé állítja a mesterségek fennmaradását. Az ágazat alulfinanszírozottsága és az ebből fakadó megélhetési bizonytalanság sokakat visszatart a kézműves pálya választásától vagy a hivatásszerű működéstől. A helyzetet tovább bonyolítja az alapanyagokhoz való hozzáférés nehézsége, valamint az, hogy a népművészet teljes mértékben hiányzik a felsőoktatási képzési struktúrából, amely az alkotói tudás szisztematikus továbbadását biztosíthatná. A népművészeti utánpótlás kérdése ma egyszerre kulturális, szervezeti és oktatási probléma. A jelenlegi folyamatok arra utalnak, hogy a hagyományos közösségi tudásátadás tartós fennmaradása érdekében szélesebb intézményi háttérre és a fiatal generációk tudatosabb bevonására van szükség.

A tanulmányunkban bemutatott pályaképek megismerésén keresztül látható, hogy a kortárs népi tárgyalkotó nem egy homogén kategória, hanem sokszínű, egymást kiegészítő és gyakran átfedő szakmai identitásokat foglal magában. A pályára lépés eltérő útjai – legyen az családi örökség, intézményes rátalálás vagy formális képzés – jelentősen befolyásolják, hogy az egyén később az alkotó, a pedagógus-közösségszervező vagy a vállalkozó szerepkörét tekinti-e elsődlegesnek. A népművészet vitalitását és folytonos megújulását éppen ez a komplexitás biztosítja. A kortárs tárgyalkotás nem egyetlen, tiszta modellben él tovább, hanem egy dinamikus szerep-ökoszisztémában, ahol az alkotó, a pedagógus és a vállalkozó egymásrautaltsága és együttes jelenléte járul hozzá a népi kézművesség fennmaradásához.

A magyar népi kézművesség oktatási rendszere súlyosan fragmentált, túlélését jelenleg elsősorban az egyének, a civil szervezetek és a helyi közösségek rendkívüli elhivatottsága biztosítja, kiegészítve néhány kulcsintézménnyel, mint a Hagyományok Háza vagy a Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium. A formális oktatás hiányosságai, a tárgykészítők és intézmények gazdasági bizonytalansága és az ebből fakadó társadalmi presztízsveszteség kölcsönösen fenntartják és erősítik egymást. A formális oktatás – a köznevelástől a felsőoktatásig – képtelen betölteni funkcióját, ami a kulturális reprodukció intézményi válságához vezetett. A vibráló, alulról szerveződő, informális hálózat a személyes mester–tanítvány viszonyra és a közösségi tanulásra épülve tartja életben a mesterségeket, de ez a civil helytállás csupán a tüneteket kezeli, a rendszerszintű okokat nem szünteti meg. A hosszú távú fennmaradás kulcsa az interjúalanyok szerint egy olyan szemléletváltásban rejlik, amely felismeri a tárgyi kultúra megtartó erejét. Ez magában foglalja a „tárgyi anyanyelv” integrálását a köznevelésbe, a hiányzó felsőfokú és tanárképzési struktúrák megteremtését, valamint az alkotómunka és az alapanyag-termelés gazdasági megbecsülését, mindezek pedig együttesen nem csak a jelen, de a jövő helyzetét és a népi kézművesség fennmaradását is befolyásolják.

IRODALOM

Ament-Kovács Bence
2019 Háziipari és népi iparművészeti szövetkezetek a második világháború utáni Magyarországon. *Honismeret* 47(3): 17–23.

Apjok Vivien – Janku Anna – Kohut-Ferki Julianna – Korom Alexandra – Varga Sándor
2025 A közösség fogalmának jelentésváltozatai a revival mozgalom jelenében In: Both Miklós – Hont Angéla – Süveges Antal Pál (szerk.): *Népművészeti Jelentés* 2025. Hagyományok Háza: Budapest. 81–90. https://real.mtak.hu/218336/. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Balogh Balázs — Fülemile Ágnes
2008 Cultural Alternatives, Youth and Grassroots Resistance in Socialist Hungary — The Folk Dance and Music Revival. *Hungarian Studies: A Journal of the International Association for Hungarian Studies and Balassa Institute* 22(1–2): 43–62.

Bánszky Pál
1997 Arcképek. Bánszky Pál. Szín 2(6): 13–15.

Bellon Tibor – Fügedi Márta – Szilágyi Miklós (szerk.)
1998 *Tárgyalkotó népművészet*. Budapest. Planétás.

Bendix, Regina
1997 *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*. Madison: University of Wisconsin Press.

Beszprémy Katalin
2011 Oktatás és utánpótlás a népi kézművesség területén. In: Diószegi László — Juhász Katalin (szerk.): *Hagyomány – Örökség – Közkultúra. A magyar népművészet helye és jövője a Kárpát-medencében*. Budapest. Teleki László Alapítvány. 123–130.

Beszprémy Katalin – Csupor István
2010 Élő Népművészet 2010. In: (sz. n.): *Élő Népművészet. XV. országos Népművészeti Kiállítás 2010. október 29. — 2011. március 27. Néprajzi Múzeum*. Budapest. Hagyományok Háza. o. n. (4–7.)

Beszprémy Katalin – Pál Miklósné
2013 *Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája. Helyzetelemzés-szinopszis*. Budapest. Hagyományok Háza. https://nesz.hu/wp-content/uploads/2014/09/Mesters%C3%A9gem-c%C3%ADmere-IV..pdf (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Beszprémy Katalin – Sándor Ildikó – F. Tóth Mária
2013 Fő stratégiai területek és teendők. *Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája. SWOT analízis, jövőkép, stratégiai célok és feladatok, a népi kézművesség helye a Nemzeti Vidékstratégiában, kapcsolódása más kormányzati területhez. Fő stratégiai területek, kitörési pontok és teendők*. Budapest. Hagyományok Háza.

Bodor Ferenc (szerk.)
1981 *Nomád nemzedék. Ifjúság és népművészet Magyarországon 1970–1980*. Tanulmánykötet. Budapest. Népművelési Intézet.

Cseh Fruzsina
2021a Reviving Authenticity Through Traditional Crafts and Folk Art in Hungary. *Acta Ethnographica Hungarica* 66(2): 581–618. https://doi.org/10.1556/022.2021.00039
2021b A tárgyalkotó népművészet mint a természetesség allegóriája a nomád nemzedékben. *Magyar Művészet: a Magyar Művészeti Akadémia elméleti folyóirata* 9. 36–42.
2023 A tárgyalkotó népművészet gazdasági alapjai. A magyarországi népművészet kereskedelme a II. világháború után. In: Ament-Kovács Bence – Eitler Ágnes (szerk.): *Örökségképzés, kulturális emlékezet, identitás*. Budapest. BTK Néprajztudományi Intézet: 163–192. / Néprajztudományi Könyvtár 1./ https://doi.org/10.61380/978-963-567-071-0-03.
2024 A népművészet kereskedelmének központi irányítása Magyarországon a II. világháborúig. In: Kincses Katalin Mária (szerk.): *Anyagi és szellemi javak migrációja a Kárpát-medencében*. Budapest. Gondolat Kiadó. 299—327.

Domanovszky György
1981 *A magyar nép díszítőművészete* I-II. Budapest. Akadémiai Kiadó.

Farkas Zoltán
2013 A társadalmi tőke fogalma és típusai. Szerzői kézirat. *Szellem és Tudomány* 4(2): 106–133. https://real.mtak.hu/26709/1/FarkasZ_Tarsadalmi_toke.pdf (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Fehér Jánosné
2013 2.4.1.16 Viseletkészítés. *Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája I. Hagyományőrző tevékenységi formák a múltban és a jelenben. Helyzetértékelés, problémafeltárás. Népi kézműves értékek – a mesterségek helyzete. A népi kézművesség helye – kapcsolódási pontok*. Budapest. Hagyományok Háza. 299–304.

Fülemile Ágnes
2018 Népművészeti örökség és hagyományőrzés Magyarországon. *Kéz|Mű|Remek. Nemzeti Szalon – Népművészet*. https://nepmuveszet.nemzeti-szalon.hu/tanulmanyok/orokseg_es_hagyomanyorzes.php. (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 20.)

Gráfik Imre
2017 A népművészet szűkebb és tágabb értelmezéséről. *Ethnographia* 128(4): 710–730.

Hajnal Tamás – F. Tóth Mária
2013 Falusi turizmus, vendéglátás. *Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája. SWOT analízis, jövőkép, stratégiai célok és feladatok, a népi kézművesség helye a Nemzeti Vidékstratégiában, kapcsolódása más kormányzati területhez. Fő stratégiai területek, kitörési pontok és teendők*. Budapest. Hagyományok Háza. 84–103.

Hermann Zoltán – Horn Dániel
2023 The effect of decreased general training on skills and dropout – Evidence from a vocational school reform in Hungary. *Education Economics* 31(6): 725–734. https://doi.org/10.1080/09645292.2022.2160432

Juhász Erika – Závogyán Magdolna
2022 *A szakkörszervezés általános módszertani alapvetései*. Lakitelek. Nemzeti Művelődési Intézet.

Lengyel Györgyi
1976 A népi iparművészet kialakulása. In: Varga Mariann (szerk.): *Népművészeti Akadémia I. Néprajzi Előadások*. Budapest. A Népi Iparművészeti Tanács és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmányának kiadása.
1991 *Népművészek között. Emlékezések, dokumentumok*. Budapest. Országos Népművészeti és Háziipari Szövetség.

Szabó Zoltán
2013 Tárgyak – alkotók – minőség – hitelesség. A nép iparművészet jelene és jövője. In: Illés Vanda (szerk.): *A népi iparművészeti alkotások minősítésének szempontrendszere*. Budapest. Hagyományok Háza. 9–13.

Szilágyi Miklós
2005 Tendenciák, átalakulási folyamatok a népi iparművészetben. *Ethnographia* 116. 321–328.

Szolnoky Lajos
1979 Háziipar. *Magyar néprajzi lexikon 2. kötet*, F—Ka. Budapest. Akadémiai Kiadó. 505.

Szulovszky János
2017 Búcsú a népművészettől. In: Czövek Judit — Szulovszky János (szerk.): *Közvetítő: Tanulmányok Hoppál Mihály 75. születésnapjára*. Budapest. Magyar Vallástudományi Társaság. 239–256.

Timár Sándor
1999 *Néptáncnyelven*. Budapest. Püski Kiadó.

Vámos Gabriella
2019 Fiatalok Népművészeti Stúdiója – a tárgyalkotó népművészet átalakulása a Kádár-korszakban. In: Hajzer Gergő — Horváth Sándor — Huhák Heléna — Molnár Judit — Petrovszki László — Szabó Palócz Orsolya (szerk.): *1989 és a rendszerváltás: a társadalmi cselekvés lehetőségei. Absztraktkötet*. Szeged. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Politológiai Tanszék. 73.

Verebélyi Kincső
2015 Utak és tévutak a népművészet kutatásában. *Ethnographia* 126(1): 1–23.
2019 *Nép. Ipar. Művészet*. Debrecen. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék.

Vetró Mihály
2019 Leleményre nevelés – A kézműves oktatás szerepe a kreativitásfejlesztésben – a nádudvari módszer. *Fejlesztő pedagógia: pedagógiai szakfolyóirat* 30 (4–6): 119—124.

Voigt Vilmos
1972a *A folklór esztétikájához*. Budapest. Kossuth Könyvkiadó. /Esztétikai Kiskönyvtár/
1972b *A folklór alkotások elemzése*. Budapest. Akadémiai Kiadó. /Néprajzi Tanulmányok/
1987 A mai magyar népművészet fogalma. In: Voigt Vilmos: *Modern magyar folklorisztikai tanulmányok*. Debrecen. KLTE Néprajzi Tanszék. 139–179. /Folklór és etnográfia 34./

INTERNETES FORRÁSOK

Atilla Király Gimnázium
2025 Művészeti oktatás. https://www.abaigimnazium.hu/bemutatkozas/muveszeti-oktatas/. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

ASzakkör
2022 Tudásunkkal kézen fogva a közösségekért. https://aszakkor.hu/hirek/20220622-tudasunkkal-kezen-fogva-a-kozossegekert-2022. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025a Rólunk. https://aszakkor.hu/rolunk. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025b Főoldal. https://aszakkor.hu/. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025c Szakkörvezetők. https://aszakkor.hu/szakkorvezetok. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Békés Megyei Népművészeti Egyesület
2025 Akkreditált képzések és műhelyfoglalkozások 2025–26 felhívás. https://www.bmne.hu/dokumentumok/2025/bmne_akkreditalt_kepzesek_muhelyfogl_2025_26_felhivas.pdf. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Búzaszem Alapítvány
2021a Népművészet a nevelésben. Platthy György-Emlékkonferencia és Magyar Örökség Nevelési Konferencia. Konferenciaprogram, 2021. https://buzaszemalapitvany.hu/public/files/dokumentumok/Nepmuveszet_a_nevelesben_konferencia_program.pdf (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 29.)
2021b Csósza Zsuzsanna, Huszti Katalin: Magyar Örökség Műhely. YouTube 2021. szeptember 19. https://www.youtube.com/watch?v=j512fpqVJLM (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 29.)
2025 Búzaszem Alapítvány. https://buzaszemalapitvany.hu/ (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 29.)

Búzaszem (Katolikus Általános Iskola és Művészetoktatási Iskola)
2011 A Búzaszem alapértékei. https://www.buzaszem.hu/files/a_buzaszem_alapertekei_2011.pdf. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025 A Búzaszem története röviden. https://www.buzaszem.hu/?q=buzaszem-tortenete-roviden. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Család Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola
2009 Alapító Okirat. https://www.csaladiskola.hu/index.php/dokumentum/alapito-okirat. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025 Főoldal. https://www.csaladiskola.hu/. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Csoóri Sándor Alap Pályázati kiírás
2025 https://emet.gov.hu/app/uploads/2025/06/Palyazati-kiiras-Csoori-Sandor-Alap-2025..pdf. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Hagyományok Háza
2025a Akkreditált képzések. https://hagyomanyokhaza.hu/hu/taxonomy/term/644. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025b Népi kézműves oktatói ismeretek. https://hagyomanyokhaza.hu/hu/program/nepi-oktatoi-ismeretek/20240601-1000 (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025c FolkMe nyomdokain – bemutatkozik CraftMe. https://hagyomanyokhaza.hu/hu/hirek/20250401/folkme-nyomdokain-bemutatkozik-craftme. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27).
2025d Népi iparművészeti minősítés. https://hagyomanyokhaza.hu/hu/minosito-tevekenysegunk (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Központi Statisztikai Hivatal
2026 Technikumi, szakgimnáziumi oktatás és nevelés vármegye és régió szerint. https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0040.html (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Meska
2025 Főoldal. https://www.meska.hu/. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Mesterségek Ünnepe
2025 Kihívások a Mesterségek Ünnepén. https://www.mestersegekunnepe.hu/kihivasok-a-mestersegek-unnepen. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Nádudvari Szakiskola
2025a Bemutatkozás. https://nadudvariszakiskola.hu/iskola/bemutatkozas-2/. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025b Szakmáink. https://nadudvariszakiskola.hu/iskola/szakmaink-4/. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025c Réka Darida Foundation. https://nadudvariszakiskola.hu/2022/01/14/reka-darida-foundation. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Népművészeti Egyesületek Szövetsége
2025a Páva Védjegy. https://www.pavavedjegy.hu/. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025b Főoldal. www.nesz.hu. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Oktatási Hivatal
2012 Az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programja. https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/iranyelvek_alapprogramok/alapfoku_muveszetoktatas. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)
2025 Pedagógus-továbbképzések nyilvántartása a 2025/2026-os tanévre vonatkozóan. https://www.oktatas.hu/pir/!PIR2_PUBLIC/publikus-felulet. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Tulipán
2026 Our Foundation. Tulipán Foundation. https://www.tulipanfoundationnyc.org/en/about/foundation. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

Vakisk
2025 Szakiskola. Vakok Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye, Óvodája, Általános Iskolája, Szakiskolája, Készségfejlesztő Iskolája, Fejlesztő Nevelés-Oktatást Végző Iskolája, Kollégiuma és Gyermekotthona. https://www.vakisk.hu/?page_id=99. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

JOGSZABÁLYOK

27/1998. (VI. 10.) MKM rendelet. Az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programja. 1. melléklet, I/1. https://njt.hu/jogszabaly/1998-27-20-67. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

530/2017. (XII. 29.) Korm. rendelet a hagyományőrzéssel és a néphagyomány gondozásával kapcsolatos állami szerv kijelöléséről, valamint a népi iparművészeti és a népművészeti alkotások minősítéséről. https://njt.hu/jogszabaly?docid=A1700530.KOR. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

401/2023. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok új életpályájáról szóló 2023. évi LII. törvény végrehajtásáról. https://njt.hu/jogszabaly/2023-401-20-22. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

419/2024. (XII. 23.) Korm. rendelet a pedagógus-továbbképzés rendszeréről. https://njt.hu/jogszabaly?docid=a2400419.kor. (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

4.3. KÉPZÉSI KÖZPONTOK

4.3.1.

A HAGYOMÁNYOK HÁZA NÉPI KÉZMŰVES KÉPZÉSEI

KÉSZÍTETTE: Benedek Krisztina

A Hagyományok Háza és elődintézményeinek a népi kézműves tudásátadásban betöltött funkcióját a Népművészeti Jelentés *A népi kézművesség tudásátadási formái Magyarországon 1950–2025 között* című tanulmánya tárgyalja részletesen. Jelen fejezet az 1994 óta zajló, a népi kézművesség területére specializálódó oktatási tevékenység áttekintését adja, továbbá összefoglalja a 2021 és 2025 közötti időszakban végbement strukturális és tartalmi változásokat.[1]

1. A HAGYOMÁNYOK HÁZA KÉPZÉSEINEK ELŐTÖRTÉNETE

A Hagyományok Háza jelenlegi népi kézműves képzéseinek közvetlen előzménye a Népművelési Intézet által koordinált A, B, C kategóriás szakkörvezető-képzés rendszere, valamint a 1993-ban megjelent Szakképzési Törvény volt.[2]

A kilencvenes évek elején a képzési struktúra átalakulása lehetővé és szükségessé is tette az addigi képzési tapasztalatokon alapuló, új képzések követelményének kidolgozását, valamint azok jogszabályi megfeleltetését a népi kézművesség területén. A képzések így hivatalos bizonyítványt adtak, és az országban bárhol indíthatóvá váltak. A Népi játék és kismesterségek oktatója képzés szakmai és vizsgakövetelményét Beszprémy Katalin, a Magyar Művelődési Intézet (MMI) Népművészeti Főosztálya akkori főtanácsosa és F. Tóth Mária, a NKÖM akkori vezető főtanácsosa dolgozták ki. Ennek részeként szintén elkészült a Népi játszóházi foglalkozásvezető tanfolyam programja is.[3]

1994-től 2020-ig az alábbi, egymásra épülő rendszerben folytak a képzések a Magyar Művelődési Intézetben, majd a Hagyományok Házában.

1. Népi játszóházi foglalkozásvezető képzés
2. Szakmai képzés: egy kézműves mesterség elsajátítása. E képzés követelménye megegyezett az OKJ-ban szereplő valamely népi kismesterség szakképesítés követelményeivel.
3. A Népi játék és kismesterségek oktatója képzés oktatói szakasza
4. Továbbképzések – mesterkurzus, előadássorozat
5. Akkreditált képzések

1 A felhasznált adatokat a Hagyományok Háza irattára, archívuma és a kézművességgel foglalkozó munkatársainak mentett dokumentumai őrzik. Külön köszönet illeti Verbőczi Dorottyát, a képzési dokumentumok és adatbázisok kezeléséért.

2 A szakkörvezető képzéseket a 93/1994. (VI.17.) kormányrendelet vonta ki a hatályból, a szakmai képzés területét a továbbiakban a Szakképzési Törvény által bevezetett Országos Képzési Jegyzék (OKJ) határozta meg.

3 Első követelményét a 16/1994. (VII. 8) MKM rendelet melléklete 74. sorszáma alatt kiadott Közművelődési szakember szakképesítés szakmai (vizsgáztatási) követelménye tartalmazta mint e szakképzésen belül kötelezően választható tevékenység.

1.1.
Népi játszóházi foglalkozásvezető képzés

A népi játszóházi foglalkozásvezető képzés célja máig változatlanul az, hogy a résztvevők a néphagyomány komplex szemléletét sajátíthassák el. A képzés magába sűríti mindazt a tudást, ami egy ún. népi kézműves játszóházi módszerré forrt ki a kilencvenes évek elejére.[4] Az egyéves tematika alapszintű gyakorlati ismereteket ad a népi kézművesség természetben megtalálható alapanyagairól, az alapvető kézműves technikákról és egyszerű, funkcionális tárgyak, játékok készítéséről. A tematika az évkör eseményei mentén halad, a népszokások rendjét és a természet körforgását követve. Lényeges része a képzésnek a néprajzi tudásanyag átadása. Az előadások úgy épülnek fel, hogy az alapvető ismeretek mellett egy általános néprajzi látásmód is kialakuljon a résztvevőkben. A képzés így mindig egy alapozó szintnek is számított, amelynek elvégzése után a hallgatók dönteni tudnak, hogy melyik mesterségben szeretnének tovább tanulni.

A képzés története alatt a tematika alig változott. Az első tíz évre inkább a bővülés volt a jellemző, új témakörök beemelésével (pl. hímzés), illetve az egyes foglakozások óraszámának növelésével (kosárfonás, nemezkészítés). A 2023-as újraengedélyeztetés során új anyagrészként került a tematikába a módszertani alapismeret rész, az utóbbi években a pedagógus résztvevők számának csökkenése miatt. Változatlan a képzés időbeosztása, egy tavaszi és egy őszi félév, amihez egy intenzív nyári tárbor kapcsolódik egy külső, vidéki helyszínen.

4 Lásd Vancsa Boglárka tanulmányát ebben a kötetben.

A tábor a népi játszóházvezető képzés kiemelt része. Felépítése és koncepciója a *nomád nemzedék* tevékenysége nyomán kialakult népművészeti táborok modellje szerint szerveződött. A tematikából a szabadban végezhető és a hosszabb munkafolyamatok kerültek a programba úgy, hogy az esti közös alkotáshoz a népiének-tanulás, népiétel-készítés és élőszavas mesemondás is társult. A tábor sokaknak olyan elköteleződést adott, ami a népi kézműves életpálya felé irányította őket.[5]

A vizsgakövetelmény alapvetően változatlan: egy vizsgadolgozat elkészítése, néprajzi szóbeli felelet, az év közben elkészített tárgyak bemutatása és gyakorlati feladat megoldása egy kérdéssor alapján.

Önálló képzésként *Népi játszóházvezetői tanfolyam* néven 1999-ben, majd 2004-ben akkreditálásra került a pedagógus továbbképzési rendszerben, ezt követően pedig, 2006-ban a közművelődési akkreditáció rendszerében is. A Hagyományok Háza összesen 27 szervezettel állt kapcsolatban, akik a pedagógus és/vagy a közművelődési akkreditációhoz csatlakozva 2004 és 2023 között saját képzéseket indítottak.[6] A kezdeti időszakban a partnerek anyagilag is csatlakoztak az akkreditációs költségekhez, melynek fejében szakmai anyagot kaptak, és a Képzők Képzője című, tábori formában megvalósuló képzésen is részt vettek. A képzések programja azonos volt, a vizsgákon részt vett a Hagyományok Háza képviselője is.[7]

5 A képzés tábora 1999 és 2020 között Szigligeten zajlott. *A szigligeti tábor* fogalommá vált az itt végzettek számára.

6 Játszóházi képzést indító szervezetek a csatlakozáskor viselt névvel: A Művelődés Háza – Sárospatak; Apor Vilmos Katolikus Főiskola Felnőttképzési Központ – Vác, Budapest; Aranykapu Népművészeti Egyesület – Nyíregyháza; Népművészeti Egyesület Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezete – Nyíregyháza, Tiszaeszlár; Bartók Béla Megyei Művelődési Központ – Győr; Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola – Békéscsaba; dr. Kresz Mária Alapítvány – Fazekasközpont – Budapest; Debreceni Művelődési Központ – Debrecen; J. L. Seagull Alapítványi Iskola – Salgótarján; KERISZ (Kemenesaljai Regionális Ifjúsági Szervezet) – Csönge; Matyó Népművészeti Egyesület – Mezőkövesd; Pécsi Tudományegyetem, Illyés Gyula Főiskolai Kar – Szekszárd; Talentum Általános Iskola, Gimnázium és Kézműves Szakiskola – Tata; Veszprém Megyei Közművelődési Intézet – Veszprém; Vörösmarty Mihály ÁMK – Bonyhád; Keresztury Dezső ÁMK – Zalaegerszeg; Kovács Margit ÁMK – Győr; Ady Endre ÁMK – Népi Kismesterségek Szakiskolája – Nádudvar; Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultás – Baja; Fügedi Márta Népművészeti Egyesület – Miskolc; M-Art (Magyarországi Alkotóművészek Közép- és Nyugat-Dunántúli Regionális Társasága); Barkó Népművészeti Egyesület; Kallós Alapítvány – Válaszút.

7 2013-ig 4100 fő tett Népi játszóházvezető vizsgát az országban. Lásd: Beszprémy 2013.

A képzés gyakorlati részét támogatja a *Népi játszóház. Szöveggyűjtemény és segédanyag a népi játszóházi foglalkozásvezetői tanfolyam hallgatói számára* című kiadvány,[8] mely 1995-ben jelent meg először Beszprémy Katalin szerkesztésében. A kötet az addig publikált, ám ekkorra már sok esetben nehezen hozzáférhető népi kézműves szakirodalom válogatott anyagát közli, illusztrációkkal együtt. A kiadvány kibővítve 2002-ben majd 2019-ben új kiadásban is megjelent,[9] és 2025-ben is segédanyagként használható.

A 1994-ben indult kísérleti csoportot követően 1997-től 2010-ig 5 csoportban 70-90 fős létszámmal indult a képzés, majd 2011-ben 4 csoport, 2012-től 3 csoport, 40-60 fős létszámmal.[10]

A résztvevők kezdetben többségében pedagógusok voltak, akik az itt tanultakat beépítették és hasznosíthatták a munkájukban. A pedagógusok részvételét erősítette, hogy a továbbképzésként akkreditált képzés elvégzését anyagilag is támogatták az oktatási intézmények. A 2010-es évektől ez az anyagi támogatás egyre szűkült, majd megszűnt, így a pedagógusok saját költségükön és szabadidejükben végezték el a képzést. A 120 óráért járó pontszámot továbbra is el tudták számolni, a rendszer teljes, 2025-ös megváltozásáig.

A képzés vizsgadolgozatait a Hagyományok Háza Martin György Szakkönyvtára őrzi.[11] 1996 és 2021 között 692 db dolgozat készült el, majd 2025-ig újabb 53 db, melyek a könyvtárban nyomtatott és az utóbbi évektől online formában is megtalálhatóak.

1.2.
Szakmai képzés

A népi kézműves szakmák 1994-ben kerültek az OKJ-ba a „Művészet, közművelődés, kommunikáció” szakmacsoportba. Az első, jegyzékbe kerülő szakmák a következők voltak: fazekas, faműves, fajátékkészítő, csipkekészítő, gyékény-, szalma- és csuhétárgykészítő, kosárfonó és fonottbútor-készítő, takács, szőnyegszövő, kézi és gépi hímző.

2010-ben a népi kézműves szakmák a *Népi kézműves szakképesítés* gyűjtőnév alá kerültek.[12] A szakmacsoport ezt az elnevezést az OKJ korszerűsítésekor kapta, amikor a szakmajegyzék egyszerűsítése volt a cél. Így egy szám alá kerültek az addig külön számon futó népi kézműves mesterségek, és nem estek áldozatul a szakmacsökkentésnek.[13]

8 Beszprémy (szerk.) 1995.

9 Beszprémy (szerk.) 2002, 2019.

10 A Hagyományok Háza irattári anyaga alapján.

11 Dolgozattémák 2023-ig: adott időszak tematikájának kidolgozása – tanév, tábor, szakkör – vagy egy néprajzi téma feldolgozása. 2023-tól: hospitálási napló és egy foglalkozás vázlata, valamint egy játszóházban is elkészíthető, önállóan tervezett tárgy bemutatása.

12 A Kormány 133/2010. (IV. 22.) Korm. rendelete az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzék módosításának eljárásrendje. https://njt.hu/jogszabaly/2010-133-20-22 (Utolsó letöltés ideje: 2026. 01. 27.)

13 A szakképesítés azonosító száma: 31 215 02. A szakképesítés megnevezése: Népi kézműves, lásd: 31 215 02 Népi kézműves szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményeit tartalmazó 25/2010. (V.14) OKM rendelet. Szakképesítés-elágazások: 31 215 02 0010 31 01 Csipkekészítő, 31 215 02 0010 31 02 Fajátékkészítő, 31 215 02 0010 31 03 Faműves, 31 215 02 0010 31 04 Fazekas, 31 215 02 0010 31 05 Gyékény-, szalma- és csuhétárgykészítő, 31 215 02 0010 31 06 1 Kézi és gépi hímző, 31 215 02 0010 31 07 Kosárfonó és fonottbútor-készítő, 31 215 02 0010 31 08 Szőnyegszövő, 31 215 02 0010 31 09 Takács, 31 215 02 0010 31 10 Nemezkészítő, 31 215 02 0010 31 11 Népi bőrműves

Az OKJ 2012-es újabb átalakulásának tervezése során komoly veszélybe kerültek a népi kézműves mesterségek, amikor szintén a piaci igényekre hivatkozva a szakmák számának drasztikus csökkentését tervezték.[14] Beszprémy Katalin javaslatára, miszerint ez a tudás a nemzeti örökségünk része, a terület *örökség szakmák* megnevezéssel a mindenkori oktatási tárca – illetve államtitkárság – hatáskörébe került. Ez a lépés segített szembeszegülni azzal az érvvel, amely a képzések alacsony száma vagy a szakmák „nem piacorientált” jellege miatt a megszüntetésüket indokolhatta volna.[15] 2019-ben a népi kézműves mesterségek szakmacsoportja a kékfestés, mézeskalács-díszítő, szíjgyártó-nyerges, papucskészítő szakmákkal bővült.

A képzéseket a Corvin téren 1993-ban kísérleti jelleggel, 1994-től pedig az addigra már megjelent szakmai és vizsgakövetelmény szerint indította az akkori Magyar Művelődési Intézet Beszprémy Katalin kezdeményezésére. 1994-től először a szőnyegszövő, később a kosárfonó, a bőrtárgykészítő és a csipkekészítő képzéssel indult el a szakképzés, ehhez csatlakozott 1999-től a gyékény-, szalma- és csuhétárgykészítő képzés, majd 2011-ben a nemezkészítő és népi bőrműves képzés.

Ekkorra már kialakult a szakképzések 2025-ben is fennálló időbeosztása, miszerint 4 félévben (hétköznap délutánonként) és két nyári táborban folyt az oktatás. A gyakorlati képzés minden héten, az elméleti képzés pedig tömbösítve zajlik 2025-ben is. Nyári gyakorlatként 2020-ig a hallgatók egy-egy hetet töltöttek el egy vidéki műhelyben, ahol a tematika által meghatározott tananyag elsajátítása mellett lehetőség volt helyi értékek megismerésére és a közös alkotás megélésére is.[16]

A képzés anyaga a mindenkori szakmai és vizsgakövetelményre és az abból kidolgozott képzési programra épült.[17] A képzések egyik sajátossága ma is, hogy minden mesterségben meghívott vendégelőadók is részt vesznek az oktatásban. Ők olyan elismert szakemberek, akik az adott területhez kapcsolódó speciális tudással, technikákkal vagy évtizedes tapasztalattal rendelkeznek. Megjelenésük nemcsak színesíti a tananyagot, hanem lehetőséget ad arra is, hogy a hallgatók többféle

14 150/2012. (VII. 6.) Korm. rendelet Az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzék módosításának eljárásrendjéről. https://njt.hu/jogszabaly/2012-150-20-22 (Utolsó letöltés ideje: 2026. 01. 27.)

15 Beszprémy 2011.

16 A táborok többek között az alábbi helyszíneken valósultak meg: Magyarlukafa – Néprajzi Műhely, Magyarpolány – Tájház, Kalaznó, Áta – Terényi Gyöngy alkotóháza; Erdélyben Tacs, Nagykend.

17 Képzési programok: Hagyományok Háza 2014., Hagyományok Háza 2021.

megközelítéssel, módszerrel és alkotói szemlélettel találkozzanak. A vendégelőadók bevonása erősíti a mesterségek közötti átjárhatóságot, és inspiráló szakmai párbeszédeket indít el. Ez a gyakorlat jelentősen gazdagítja a képzések szakmai színvonalát, és különleges értéket ad minden tanulási folyamatnak.[18]

A 2020-as évek előtt jelentkezők többsége a játszóházvezető képzés elvégzése után választott egy mesterséget, így a szakmai képzés az ott tanult alapokra épített. A hallgatók jellemző végzettsége a játszóházi képzés belépési követelménye miatt minimum érettségi volt.

A hallgatói létszámok az alábbiak szerint alakultak 1994 és 2020 között: A nagy létszámú játszóházvezető képzés után a 4-5 féle mesterségre beiratkozók létszáma 8 és 12 fő között mozgott. Ebből mesterségenként átlagosan 5-8 fő tett évente vizsgát.

1.3.
Népi játék és kismesterségek oktatója képzés – Oktatói rész

A Népi játék és kismesterségek oktatója képzés első oktatói vizsgája 1997-ben zajlott, a vizsgázók egy része az addigi C kategóriás szakkörvezető igazolvánnyal rendelkezett, akiknek a további munkájukhoz szükségük volt az új végzettség megszerzésére. A képzési struktúra megerősödésével ezt követően már döntően az MMI-ben, majd később a Hagyományok Házában tanuló hallgatók jelentkeztek az oktatói szakaszra. Az országosan egységes követelményrendszer emellett lehetővé tette azt is, hogy az intézmény más képzőhelyeken végzett népijátszóház-vezetőket és szakmai végzettséggel rendelkező jelentkezőket is fogadjon, és felkészítse őket az oktatói vizsgára.[19]

A képzés során a hallgatók általános pedagógiai és oktatáselméleti ismereteket, a népi kézműves örökség átadásának lehetőségeit, valamint az oktatási folyamat és a módszertan alapelveit sajátították el. A módszertani képzés szakmánként zajlott – és zajlik ma is –, ami gyakorlatban azt jelenti, hogy egy oktató jellemzően egy-két hallgatót készít fel személyre szabottan.

Az oktatói vizsga ezzel szemben összevont formában történik, a mindenkori szakmai és vizsgakövetelményeknek megfelelően, hiszen a vizsga a Népi játék és kismesterségek oktatója végzettséget igazolja, a szakmairány megnevezésével együtt.

A vizsga feltétele egy oktatási segédanyag összeállítása, valamint egy módszertani dolgozat leadása. A vizsgakövetelményben fontos szerepet kapott a különféle képzési formákhoz köthető foglalkozástervezet: alkalmi, éves vagy speciális tanterv kialakításának módszertana, a foglalkozásmenet kialakításának ismerete, korosztályi sajátosságok figyelembe vétele, műhelyek, műhelyfeltételek kialakítása szakterületenként, nyári táborok megszervezésének módszertana, szakmai kirándulások lehetősége, múzeumok ismerete, szakirodalmak, szakmai segédanyagok ismerete, minta- és műhelyrajzgyűjtemények jelentősége, a képzés népszerűsítésének lehetséges formái, stb.

A képzés kezdete óta csatlakozik az oktatói modulhoz a dr. Kresz Mária Alapítvány Fazekasközpont is.[20] A népi játszóházi foglalkozásvezetői és a fazekas szakmai képzést, valamint a fazekas oktatásmódszertani részt a hallgatók a Fazekasközpontban végezték, míg az általános oktatói ismereteket és a vizsgát a Corvin téren teljesítették.

A Népi játék és kismesterségek oktatója végzettségű hallgatóink az évtizedek során eredményesen vettek és vesznek részt országos pályázatokon és kiállításokon, oktatóként bekapcsolódnak szakképzésbe, szakkörvezetésbe, néhányan saját műhelyükben dolgoznak, amivel a megélhetésüket tudják biztosítani, illetve létrehoztak nyitott műhelyeket is.[21]

1.4.
Továbbképzés, szakmai nap, szakmai közösségépítés

Az országos szakkörvezető-képzés folytatásaként évtizedeken át két nagy hatású továbbképzés működött a Corvin téri országos hatókörű intézményben. Résztvevői évről évre visszatérő szakkörvezetők, oktatók és alkotók voltak. A továbbképzések nemcsak a folyamatos szakmai fejlődést – például a pályázatokra való felkészülést – segítették, hanem fontos szakmai kapcsolattartási lehetőséget is biztosítottak. Az oktatók megújuló tudása alapvető szerepet játszik a képzések magas szakmai minőségének fenntartásában és a szakkörök fennmaradásában. Egy mesterségen belül mindig új lendületet ad a közösségnek, ha a szakkörvezető új ismereteket, technikákat vagy tárgyakat tud bemutatni.

Az *Országos hímző tanfolyam* nyári tábori formában működött. 1992-ig Borbély Jolán szervezte, 1992 után pedig Beszprémy Katalin. 2008-ig a helyszín a Velemi Alkotóház volt, a továbbképzések tematikája a már kialakult módszertan szerint folyt: egy-egy tájegység eredeti anyag alapján való feldolgozása, motívumgyűjtés, új öltéstechnikák megismerése és új tárgyak tervezése gyakorlati és elméleti szakemberek segítségével. 2008-tól új koncepció mentén a táborok évről évre más tájegységen valósultak meg, ahol a helyi múzeum és tájházak anyagát dolgozták fel a résztvevők muzeológus, gyakorlati mester és a tervezést irányító szakember segítségével.

Az 1990-esévektől kezdődően a MMI Népművészeti Főosztálya évente meghirdette a Szövő mesterkurzust Borbély Jolán és Bakai Erzsébet textilművész, egyetemi tanár vezetésével. Minden évben más tematika került középpontba: egyes tájegységek, például Sárköz, Baranya, Palócföld szövőkultúrája, illetve különböző tematikus csoportok, mint a rongyszőnyeg, az erdélyi festékes vagy a torontáli. A szakmai programot tervezési ismeretek is kiegészítették, a kurzusok zárásaként pedig közös kirándulást szerveztek az adott tájegység múzeumaiba és tájházaiba.

18 Vendégelőadók voltak többek közt: Lackner Mónika és Katona Edit néprajzkutatók a Néprajzi Múzeumból, Landgráf Katalin iparművész, az MMA állandó tagja; Lőrincz Etel iparművész, a Népművészet Mestere; Komjáthiné Horváth Ágnes szövő, népi iparművész; Mátéfy György restaurátor, művész; Vidák István nemezművész, az MMA állandó tagja; Vetró Mihály nemezkészítő, a Népművészet Ifjú Mestere, az MMA állandó tagja; Tüskés Tünde szalmafonó népi iparművész; Pócs Judit iparművész; Kolnhofer Péter a Népművészet Ifjú Mestere.

19 1997 és 2013 között 284 fő tett oktatói vizsgát a Corvin téren és összesen 1100 fő országosan.

20 https://www.fazekaskozpont.com/ (Utolsó letöltés ideje: 2026. 01. 27.)

21 Hallgatóink többek között az alábbi iskolákban oktatnak: Vakok Állami Intézete, Török Béla Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola, Készségfejlesztő Iskola; Budapest XVIII. Kerületi SOFI; Hallássérültek Óvodája, Általános iskolája és Szakiskolája.

A 2000-es évek elejére a Népi játszóházi foglalkozásvezető képzés már az ország számos pontján működött. A partnerekkel közösen végzett akkreditáció egyúttal a Hagyományok Háza számára is szakmai támogatási feladatokat hozott. Ennek részeként 2002-től *Képzők Képzője* néven tábort hirdettek a képzéseken oktató szakemberek számára. A program két módszertani pillérre épült: egyrészt a jó gyakorlatok kölcsönös megismerésére, másrészt arra, hogy egy-egy meghívott mester a játszóházi tematikába jól illeszthető, új ismereteket adjon át. Így került be a tematikába például a hímzés, és így újult meg a nemezkészítés vagy az egyszerű hangkeltő eszközök készítésének foglalkozása is.

Külső szakmai igényként, bőrműves mesterek kezdeményezésére indult 2005-től a *Bőrműves előadássorozat*, szintén országos továbbképzési céllal. A program előzménye, a Hajdú-Bihar Megyei Népművészeti Egyesület 1994-ben Debrecenben kiírt alkotói pályázata, melynek tapasztalatai alapján egy bőrműves szakmai tábor szervezését vállalta fel az egyesület. Az 1995-től működő *Országos Bőrműves Táborok* célja, hogy a magyar bőrműveseket összefogja, tudásukat, ismereteiket elméleti és gyakorlati szinten a lehető legmagasabbra emelje.[22] Ebben a táborban merült fel az igény egy év közbeni szakmai előadássorozatra, ahol a tábori tematikát kiegészítve és tovább folytatva lehettek együtt a bőrműves szakemberek.

A végzett hallgatók kezdeményezésére 2008-ban indult el az *Egy gyékényen árulunk* című előadássorozat, amelynek célja a kosárfonással, valamint a csuhé-, szalma-, gyékény-, káka- és sásfeldolgozással foglalkozó szakemberek szakmai továbbképzésének intézményesített támogatása. A program keretében elismert mesterek tartanak elméleti jellegű előadásokat, szakmai bemutatókat és gyakorlati képzéseket, elősegítve e hagyományos kézműves technikák tudásanyagának megőrzését, átadását és továbbfejlesztését.

A tudásátadás egy sajátos helyszíne volt a Hagyományok Házán belül 2015 és 2022 között működő *Nyitott Műhely*. A műhely működésének elsődleges célja az volt, hogy a hagyományos mesterségek élő gyakorlata közvetlenül megfigyelhetővé váljon a nagyközönség számára, és ezzel a népi kézművesség tárgyi és technológiai öröksége a maga eredeti kontextusában legyen tanulmányozható. A Nyitott Műhely ezen kívül feladatának tekintette a kézművesmesterek, iparművészek, építészek és más szakterületek képviselői közötti párbeszéd és tapasztalatcsere segítését, ehhez műhelymunkák megszervezésével járult hozzá.[23]

22 A tábor kezdeményezője 1994-ben Hubert Erzsébet, a Hajdú-Bihar Megyei Népművészeti Egyesület elnöke volt. Szellemi irányítója kezdetektől fogva Torma László, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott főtanácsosa, a gyakorlati munkáé Molnár Imre, Ferenczy Noémi-díjas iparművész, az MMA rendes tagja.

23 https://hagyomanyokhaza.hu/hu/nyitottmuhely (Utolsó letöltés ideje: 2026. 01. 27.)

1.5.
Akkreditált képzések

A pedagógus, majd a közművelődési akkreditációs rendszer bevezetésével lehetővé vált olyan egységesített tananyagok kidolgozása, melyek célja a szakmailag garantált minőség biztosítása, az alapozó képzések rendszerének összeállítása, valamint alapképzés nyújtása azokon a területeken, ahol nincs szakképzés.

A 2000-es évek végén a végzett hallgatók és külső igények alapján az addigi képzési struktúrában új elemként jelentek meg az egy-egy mesterséghez köthető szakkörök.[24] Ezek a szakkörök ún. módszertani kísérletnek is tekinthetők, amelyek tapasztalatai alapján 2015-től több mint 50 db 30, 45, 60 és 120 órás képzést dolgoztatott ki és akkreditáltatott a Hagyományok Háza, nemcsak a népi kézművesség, hanem a népzene, a néptánc és a népmese területén is.[25] A továbbképző rendszerekben hitelesített képzések állandó képzési tematikával rendelkeznek, nem feltételeznek előzetes ismereteket, elvégzésük magasabb szintű képzések felé irányítják a résztvevőket. A képzések így más szervezetek részére is átadhatóvá váltak, oly módon, hogy a szakmai ellenőrzés és segítségnyújtás megmaradt a Hagyományok Házánál.

2.
AZ INFRASTRUKTÚRA ÉS SZEMÉLYI FELTÉTELEK LEGFONTOSABB ELEMEI A HAGYOMÁNYOK HÁZÁBAN

A Corvin téri épület az 1994-es képzések indulásakor nem rendelkezett kézműves műhellyel, hiszen addig az innen koordinált képzések a külső helyszíneken, elsősorban megyei és városi művelődési házakban zajlottak. Az első évek alkalmai így előadótermekben és olyan külső helyszíneken kaptak helyet, ahol az oktatók tevékenykedtek például Ócsán a Kosbor kézműves műhely alkotóházában és a dr. Kresz Mária Alapítványnál.

1997-től egy alagsori, 2007-től pedig két nagyobb és egy kisebb félemeleti helyiségben folyt az oktatás, egyre fejlődő eszközparkkal. A 2000-es évek elejétől a gyermekprogramok kézműves részei is ezekben a műhelyekben zajlottak. Az épület fejújítása után, 2018-tól nagy minőségi változással négy szakmaspecifikus műhelyben folyik az oktatás.

24 2008-ban: gyapjúszövő tanfolyam, szőttestervező tanfolyam, kezdő szövő tanfolyam, nemezszakkör, viseletvarró kurzus (Hagyományok Háza Szakmai beszámoló 2008.) 2011-ben: nemezszakkör, bőrműves szakkör, gyapjúszövő szakkör, gyékényfonó szakkör, zöldvesszős kosárfonó szakkör, hímzőszakkör (Hagyományok Háza Szakmai beszámoló 2011.)

25 Ez a folyamat egy TÁMOP-pályázat anyagi segítségével volt megvalósítható.

A kézműves képzések oktatói kezdetben a nomád nemzedék alkotói, valamint e csoport szellemiségét átvevő mesterek voltak.[26] Idővel az itt végzett hallgatók is bekapcsolódtak az oktatásba. Szakmai pályájuk a Hagyományok Háza honlapján keresztül is megismerhető.[27]

3.
A KÉPZÉSI SZERKEZET VÁLTOZÁSA 2021 ÉS 2025 KÖZÖTT

A felnőttképzés területén, a külső környezet változásának szempontjából, a 2020-as év korszakváltásként is értelmezhető. A 2020. szeptember 1-től életbe lépő felnőttképzési törvény jelentősen átalakította a képzők működését: szigorúbb adminisztráció, nyilvántartási szám, részletes adatszolgáltatás és átláthatóbb működés vált kötelezővé.[28] Ennek hatására megnövekedtek az adminisztrációs terhek, ami országszerte egyrészt a képzések számának csökkenéséhez vezetett, másrészt a kisebb képzési helyszíneknek nehezebbé vált a működése.

26 Az első képzési csoportok oktatói 1994-től: Népi játszóházi foglalkozásvezető képzés: Pintér Piroska – fonások, szövés, rongybabák; F. Tóth Mária – gyékénymunkák, nemezelés; Székely Éva – kosárfonás, tojásfestés, szalma- és csuhémunkák; Csuporné Angyal Zsuzsa – agyagmunkák, mézeskalács-készítés, gyertyamártás, népi ételek készítése. OKJ-s képzések: Pintér Piroska — szőnyegszövés; Székely Éva — kosárfonás; Krieser Erika, Kerékgyártó András, Pisztrai Bálint — bőrtárgykészítés, Kiszely Orsolya Eszter — csipkekészítés, Bárány Mara — gyékény-, szalma- és csuhétárgykészítés.

27 Többek között: Németh Bea — https://hagyomanyokhaza.hu/hu/nemethbea (Utolsó letöltés ideje: 2026. 01. 27.) Kovács Zoltán — https://hagyomanyokhaza.hu/hu/kovacszoltan (Utolsó letöltés ideje: 2026. 01. 27.) Kamocsay Judit — https://hagyomanyokhaza.hu/hu/kamocsayjudit (Utolsó letöltés ideje: 2026. 01. 27.)

28 2020. évi L. törvény egyes törvényeknek a felnőttképzési tevékenység ösztönzésével összefüggő módosításáról.

Emellett a Covid-járvány is alakított a képzési struktúrán. A kézműves képzések esetében is szükségessé vált az online oktatás és kapcsolattartás bevezetése, melynek tapasztalatai alapján mára tudatosabbá vált ennek használata. Ez a két tendencia megfigyelhető a Hagyományok Háza képzéseinek esetében is.[29]

A Hagyományok Házában a 2020 utáni években jól érzékelhető, hogy felbomlott a korábban szorosan egymásra épülő rendszer a játszóházvezetői, a szakmai és az oktatói képzések között. A képzésre jelentkezők többségének nem az iskolarendszerben való oktatás a célja, miután jelentősen szűkült azoknak a képzési helyeknek a köre, ahol az oktatói végzettséget elvárják és elfogadják. Az utóbbi években megnőtt azon jelentkezőknek a száma, akik egy mesterség iránti érdeklődésből kezdenek el foglalkozni a népi kézművességgel. A jelentkezők motivációja sok esetben maga az alkotás öröme. A hallgatók összetétele is átalakult: egyre többen érkeznek életmódváltás miatt, nagymamaként vagy friss nyugdíjasként, új szabadidős elfoglaltságot keresve.

Az utóbbi öt évben számos önállóan működő műhely jött létre, amelyek rövidebb, akár egynapos műhelymunkákat kínálnak. Sok hallgató célja egy ilyen önálló kis műhely létrehozása, illetve gyakori az is, hogy egy már működő műhelyben tapasztalatot szerzett műhelyvezető jelentkezik a szakképzésre tudásának bővítése érdekében, majd elvégezve az oktatóképzést, végzettséget is szerez.

A Népi játszóházi foglalkozásvezető képzés helye és megítélése is jelentősen átalakult az elmúlt években: mára egy a számos akkreditált képzés közül, és a beiratkozók többségének már nem a Népi játék és kismesterségek oktatója végzettség megszerzése a fő célja.

Jelenleg 9 szakképesítésben rendelkezik a Hagyományok Háza képzési programmal.[30] A szakmai képzések kétévente indulnak, 10-12 fővel. Az előző időszakhoz képest ritkább indulás tudatosabb hallgatói attitűdöt hozott, kevesebb tanuló hagyja ott a képzést a vizsga előtt. Az esetenként hosszabb várakozási idő kiérleli azt a döntést, amire szükség van a két éven át tartó, így nagy időbeli és egyben nagy anyagi ráfordítást is igénylő részvételhez. Ez a folyamat elkötelezettebb, motiváltabb hallgatói közösséget formál.

Az akkreditált képzések lényeges jellemzője, hogy külső szervezeteknek is átadhatók: a 2017-ben létrejött Hagyományok Háza Hálózatának magyarországi vármegyei, valamint a határon túli szervezeteinél egyaránt megvalósíthatók. A Hagyományok Háza célja, hogy a hálózati partnerek számára biztosítsa az akkreditált képzések átadásának lehetőségét, ezáltal növelve a népi kézműves képzésekbe belépők számát, és elősegítve minél több résztvevő számára az alapszintű szakmai felkészültség megszerzését.

29 2022-től már tervezetten online formában zajlik a szakképzés elméleti modulja az alábbi témákban: művészettörténet, vállalkozási ismeretek

30 Népi kézműves — Csipkekészítő, Népi bőrműves, Mézeskalács-készítő, Nemezkészítő, Szőnyegszövő, Takács, Gyékény-, csuhé- és szalmatárgykészítő, Kosárfonó, Népi játék és kismesterségek oktatója.

1. táblázat:
A Hagyományok Háza kézműves képzésein résztvevők száma, ASzakkör képzések nélkül, 2021–2025

Képzés indításának éve Képzés típusa, megnevezése	2021 (fő)	2022 (fő)	2023 (fő)	2024 (fő)	2025 (fő)	Összesen (fő)
Bútorfestő	10	8	15		22	55
Csipkekészítő	6					6
Fonó	30			8		38
Gyékénytárgykészítő				22		22
Hímző	21					21
Mézeskalács-készítő	10				12	22
Nemezkészítő	11				9	20
Népi játszóház		25		28		53
Női méretes alapszerkesztés	15	29				44
Szövő	9		31		11	51
Tojásfestő	8	26				34
Viseletkészítő	9		10	12		31
Kosárfonó tanfolyam	22			26	25	73
Szőnyegszövő szakképesítés		9		11		20
Takács szakképesítés		9		8		17
Kosárfonó szakképesítés		12		10		22
Népi játék és kismesterségek oktatója szakképesítés				15		15
Nemezkészítő szakképesítés		12		12		24
Gyékény-, szalma-, csuhétárgykészítő szakképesítés		7				7
Összesen	**151**	**137**	**56**	**152**	**79**	**575**

Az eddig bemutatott, úgynevezett alapképzéseken túl továbbra is nagy munkát fektet az intézmény a továbbképzés jellegű tudásátadásra. Az alkalmak nemcsak a nálunk végzett hallgatóknak szólnak, hanem a szakmai közösségépítés céljából az egyes szakterületek minden kézművesének is.[31]

Új elemként jelentek meg az intézmény képzései között a Nemzeti Művelődési Intézet (NMI) ASzakkör Programjához[32] kapcsolódó szakkörvezető-képzések. A Hagyományok Háza 2022-ben az NMI megbízásából és finanszírozásával 39 darab 60 órás képzést indított, majd 2023–2024-ben további 12 darab, szintén 60 órás képzést valósított meg saját forrásból. A képzések célja az volt, hogy szakmai alap- és továbbképzést biztosítsunk az ASzakkör foglalkozások vezetői számára. A tematikák a Hagyományok Háza 60 órás akkreditált képzéseinek tartalmára épültek. Az NMI kérésére az időbeosztást módosult: minden képzés 10 alkalomból állt, napközbeni órákkal. Az oktatókat a Hagyományok Háza tapasztalt oktatói köréből választottuk, a képzések pedig vizsgával zárultak.

A program megvalósítása során több szervezési és működési tapasztalat is kirajzolódott, amelyek végül nem tették lehetővé a képzések ilyen formában történő folytatását. Ugyanakkor jól látható, hogy az ASzakkör Program számos új szakkört hívott életre, és ezek közül várhatóan több a támogatási időszak lezárulta után is fennmarad. A Hagyományok Háza számára kiemelt cél, hogy a tovább működő szakkörök vezetőit – az eddig is aktív szakkörvezetők mellett – szakmai képzésekkel és továbbképzésekkel támogassa. Ezt a feladatot a jövőben a Hagyományok Háza saját szakmai keretei között kívánja folytatni.

Az ASzakkör Program működési logikája ugyanakkor eltér a Hagyományok Háza képzési rendszerétől: a szakkörvezetői tevékenység nem kapcsolódik formális képzési követelményhez. A program működtetése során a hallgatói részvétel, a kiválasztási folyamat és a tandíj kérdései kapcsán is több gyakorlati tapasztalat gyűlt össze, amelyek a jövőbeni képzési programok kialakításakor fontos szempontként szolgálnak.

31 2025-ben hirdetett továbbképzések és szakmai közösségépítő alkalmak: *Fazekas szakmai nap, V. Kárpát-medencei online tojásíró kaláka, Nemezkészítő továbbképzés, Szövő mesterkurzus, A népiékszer-készítés jövője 5. szakmai nap, Bőrműves előadássorozat, Egy gyékényen árulunk előadássorozat.*

32 https://aszakkor.hu/rolunk (Utolsó letöltés ideje: 2026. 01. 27.)

2. táblázat:
Az ASzakkör kézműves képzéseken résztvevők száma, 2021–2025

Képzés indításának éve Képzés típusa, megnevezése	2021 (fő)	2022 (fő)	2023 (fő)	2024 (fő)	2025 (fő)	Összesen (fő)
Kézműves		387	148	41		576
Bútorfestő			12	12		24
Csipkekészítő		9				9
Csuhétárgykészítő			23	8		31
Hímző		53	24			77
Mézeskalács-készítő		39	12			51
Nemezkészítő		83	24			107
Népiékszer-készítő		70	12			82
Tojásfestő		26	12			38
Kosárfonó tanfolyam		107	29	21		157
Összesen		**387**	**148**	**41**		**576**

3. táblázat:
A kézműves képzéseken résztvevők száma (fő) és átlagéletkora (év) nemenkénti bontásban, képzésenként, az ASzakkör képzésekkel együtt, 2021–2025

	Résztvevők száma			Átlagéletkor		
Képzés megnevezése	Férfi (fő)	Nő (fő)	**Össz. (fő)**	Férfi (fő)	Nő (fő)	**Össz. (fő)**
Bútorfestő	1	78	**79**	50,00	49,72	**49,72**
Csipkekészítő		15	**15**		52,73	**52,73**
Csuhétárgykészítő	2	29	**31**	40,50	47,34	**46,90**
Fonó	1	37	**38**	59,00	46,65	**46,97**
Gyékénytárgykészítő	2	20	**22**	54,50	51,30	**51,59**
Hímző		98	**98**		52,70	**52,70**
Mézeskalács-készítő	1	72	**73**	66,00	50,00	**50,22**
Nemezkészítő	4	123	**127**	49,50	47,67	**47,72**
Népiékszer-készítő	1	81	**82**	67,00	48,41	**48,63**
Népi játszóház	1	52	**53**	29,00	41,52	**41,28**
Női méretes alapszerkesztés		44	**44**		46,05	**46,05**
Szövő	1	50	**51**	52,00	51,84	**51,84**
Tojásfestő	1	71	**72**	66,00	48,63	**48,88**
Viseletkészítő		31	**31**		47,45	**47,45**
Kosárfonó tanfolyam	27	203	**230**	45,48	45,50	**45,50**
Szőnyegszövő szakképesítés		20	**20**		48,70	**48,70**
Takács szakképesítés		17	**17**		46,18	**46,18**
Kosárfonó szakképesítés	1	21	**22**	66,00	44,95	**45,91**
Népi játék és kismesterségek oktatója szakképesítés		15	**15**		51,33	**51,33**
Nemezkészítő szakképesítés		24	**24**		44,00	**44,00**
Gyékény-, szalma-, csuhétárgykészítő szakképesítés		7	**7**		41,00	**41,00**
Összesen	**43**	**1108**	**1151**	**48,16**	**47,92**	**47,93**

1. ábra:
Kézműves képzések magyarországi résztvevőinek száma járásonként, az ASzakkör képzések nélkül (2021–2025)

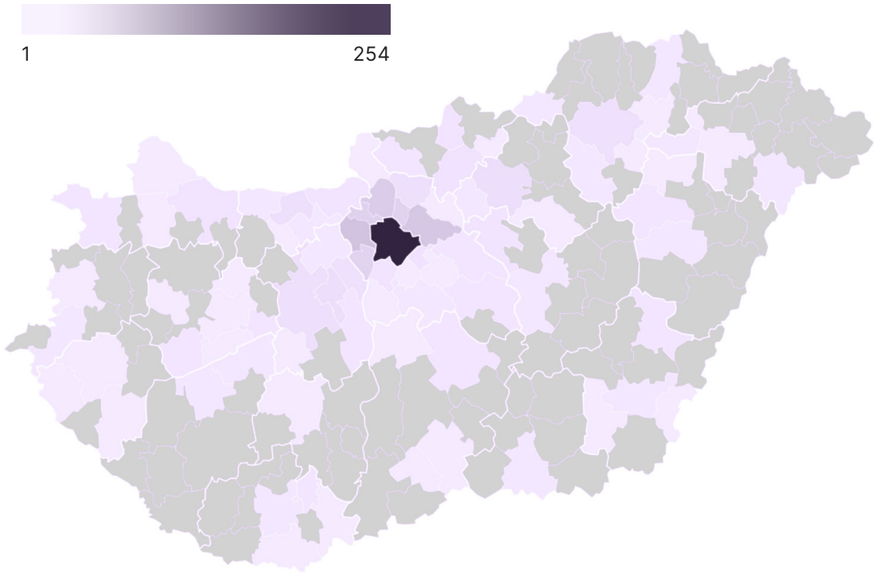

2. ábra:
Kézműves képzések magyarországi résztvevőinek száma járásonként, az ASzakkör képzések nélkül, Budapest (254 fő) nélkül (2021–2025)

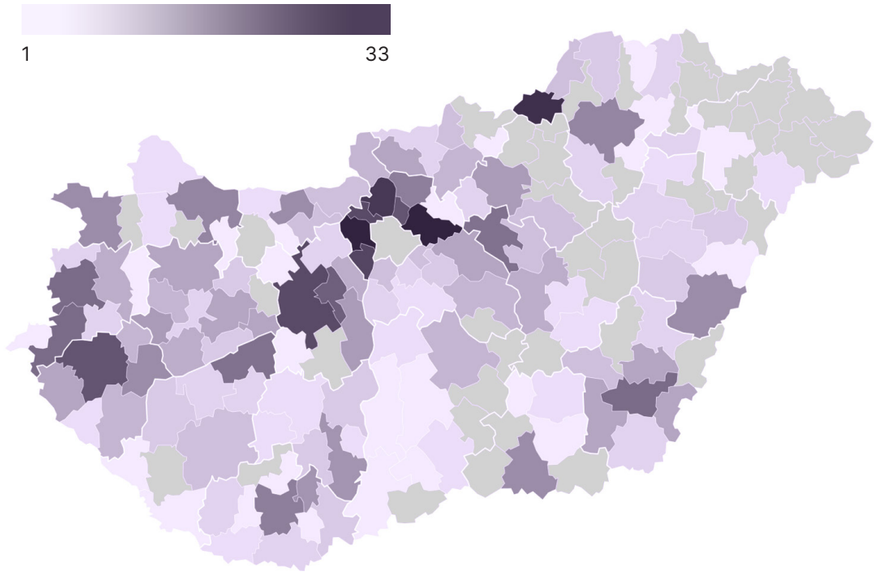

4.
A HAGYOMÁNYOK HÁZA MINT KOMPLEX INTÉZMÉNY A KÉZMŰVES TUDÁSÁTADÁSBAN

A Hagyományok Háza komplex intézményi jellegéből adódóan számos lehetőséget biztosít arra, hogy a képzések alaptematikáját kiegészítsük. Így kerül tágabb kontextusba egy-egy mesterség ismeretanyaga, oktatásmódszertani és tudományos háttere.

A játszóházvetető-képzés módszertani felkészítése során egyéni hospitálási lehetőséget biztosítunk a Hagyományok Háza egyik gyermekeknek szóló programján, ahol irányított szempontok alapján kell naplót készíteniük a hallgatóknak.

A Martin György Szakkönyvtár is sokrétű szolgáltatásaival kapcsolódik a képzésekhez, gazdagítva a hallgatók tanulási és kutatási lehetőségeit. A könyvtár szakirodalmi támogatást nyújt, gyűjtőköre túlmutat az alap kézműves publikációkon. Különösen értékes Borbély Jolán hagyatéka, hiszen olyan ritka, kis példányszámban megjelent kiadványokat is tartalmaz, amelyek ma már antikváriumokban sem érhetők el. A szakkönyvtárban találhatók a képzéseken készült vizsgadolgozatok. Az 1997-től gyarapodó állomány hozzávetőleg 2000 dolgozatot ölel fel, amelyek helyben olvasásra állnak rendelkezésre, és téma szerint kereshetők. Itt lehet igénybe venni a Hagyományok Háza által előfizetett adatbázisok használatát is, melyek további értékes forrásokat biztosítanak a kutatáshoz és az inspirációhoz. A könyvtár így a népművészet minden ágára kiterjedő szaktájékoztatás feladatát tudja ellátni.

Játéktól a mesterségig címmel rendezzük meg a képzéseket lezáró kiállítást. Itt lehetőséget kapnak a hallgatóink a bemutatkozásra, és tapasztalatokat szerezhetnek abban, hogyan kell egy bemutatóra benyújtani, előkészíteni, feliratozni a tárgyaikat, illetve mit jelent a „kiállításrendezői szempont” az anyag elrendezésekor.

A Hagyományok Házához tartozik a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum, melynek gyűjteménye és kiállításai egyedi lehetőséget kínálnak a hallgatók számára. A gyűjtemény eredeti és feldolgozott tárgyai nemcsak a mesterségek történetének megismerésében segítenek, hanem inspirációt is nyújtanak akár a vizsgamunkák elkészítéséhez is.

A szakmai továbbfejlődés egyik lehetséges útja a Népi iparművészeti minősítésen, valamint az országos népi kézműves pályázatokon való részvétel. A minősítő alkalmak konzultációi során kapott visszajelzések folyamatos iránymutatást nyújtanak az immár alkotókká vált egykori hallgatóinknak.

A Hagyományok Háza kézműves kiadványai elsősorban a népi kézműves tudásátadást szolgálják, folytatva ezen a területen is az intézmény gazdag előtörténetét. A kiadványok egy része a mesterségek megismeréséhez ad háttéranyagot pl. regionális stílusjegyek bemutatásával.[33] Más részük e tudásanyag átadásának módszertani segédanyagaként készültek, útmutatókat és gyakorlati leírásokat tartalmaznak. 2003-ban és 2004-ben két innovatív oktatási segédanyag jelent meg, melyek nagy mennyiségű szakmai anyagot tartalmaznak. A *Bőrművesség* című CD-ROM számos múzeumi tárgyat mutat be tárgyfotóval, tárgyleírással és részletfotóval illusztrálva A sorozat folytatásaként 2004-ben *Fonás, kötés, sodrás, pödrés, a gyékény, szalma, csuhé megmunkálásának hagyományai* című CD-ROM-ban e három alapanyaghoz kötődő, már eltűnő félben lévő mesterség utolsó mesterei és tárgyai ismerhetők meg.

33 Többek között: Balázs Kovács–Decsi-Kiss–Nagy 2023.; Lőrincz 2005.

2025-ben jelent meg a Hagyományok Háza népi kézművesség oktatására fókuszáló *Craft_ME (Craft Media & Education)* platformja, mely innovatív kezdeményezésként a digitális tanulási környezet és a kulturális örökség megőrzésének, továbbadásának metszéspontjában helyezkedik el. Kiemelt célja, hogy a hagyományos kézműves technikák és mesterségek teljes folyamatát – a kezdeti anyag-előkészítéstől a kész tárgy befejezéséig – szemléletesen, digitális eszközökkel rögzítve tegye elérhetővé a szakma iránt érdeklődők széles köre számára. Ezek az anyagok nem helyettesíthetik a személyes részvételt igénylő tudáselsajátítást, de segítik a tudás otthoni rögzítését, a technikák begyakorlását és az ismeretek elmélyítését.[34]

Az elmúlt három évtized során az intézmény folyamatosan tartotta a kapcsolatot a nálunk végzett hallgatókkal, akik mára a kézműves oktatás meghatározó szereplőivé és alkotóivá váltak. Az itt szerzett tudásuk és tapasztalataik alapján több esetben oktatóként, foglalkozásvezetőként tértek vissza a Hagyományok Házába. Ez a folytonosság az intézmény szellemiségének és közösségépítő erejének élő bizonyítéka, és lehetővé teszi, hogy a korábbi munka öröksége értékes szakmai alapként szolgáljon. Az intézmény ily módon az új szakmai közösségek létrehozásában és formálásában is szerepet vállal.

IRODALOM

Beszprémy Katalin
2004 Iskolai és iskolán kívüli képzések a népi kézművesség területén. *Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve* 40. 467–476.
2011 Az oktatás és utánpótlás a népi kézművesség területén. In: Diószegi László – Juhász Katalin (szerk.): *Hagyomány-örökség-közkultúra. A magyar népművészet helye és jövője a Kárpát-medencében*. Budapest. Teleki László Alapítvány. 120–132.
2013 Jó példák: felnőttképzés, népművészeti táborok. In: Hagyományok Háza (felelős szerk.): *Mesterségem címere – használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája II*. Budapest. Népművészeti Egyesületek Szövetsége. 32–47.

Beszprémy Katalin (szerk.)
1995 *Népi játszóház. Szöveggyűjtemény és segédanyag a népi játszóházi foglalkozásvezetői tanfolyam hallgatói számára*. Budapest. Magyar Művelődési Intézet.
2002 {2019} *Népi játszóház. Szöveggyűjtemény és segédanyag a népi játszóházi foglalkozásvezetői tanfolyam hallgatói számára*. Budapest. Hagyományok Háza.

Balázs Kovács Sándor – Decsi-Kiss Mária – Nagy Gyöngyi
2023 *„Kalárisnak mondik …" Sárközi gyöngymunkák*. Budapest. Hagyományok Háza.

Lőrincz Etel
2005 *Bukovinai székelyek festékes szőnyegei. Hagyományos és új szőnyegek mintakincse, szövésmódja*. Budapest. Hagyományok Háza.

34 https://craft-me.cc/hu (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 27.)

4.3. KÉPZÉSI KÖZPONTOK

4.3.2.

NÉPI KÉZMŰVES KÉPZÉSEK ÉS MŰHELYFOGLALKOZÁSOK BÉKÉSCSABÁN – BÉKÉS MEGYEI NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET

KÉSZÍTETTE: Pál Miklósné

1.
A KÉPZÉSEK SZERVEZŐJE

Egyesületünk önálló civil szervezetként 1990-ben került bejegyzésre, de jogelődje, a Népművészeti Egyesület Békés Megyei Szervezete már 1982 óta működött. Az elmúlt több mint negyven év alatt sok minden változott – tevékenységünk, gondolkodásunk, szemléletünk formálódott –, de alapvető célkitűzésünk nem módosult, ez pedig a népi kézművesség kutatása, életben tartása és továbbadása. Ez a küldetés nemcsak szűkebb hazánkra, Békés vármegyére vonatkozik, hanem a teljes Kárpát-medencére is.

Kezdetektől meghatározó szerepet kapott munkánkban a tudásátadás, amely különböző formákban valósult meg: képzések, alkotótáborok, szakkörök révén. Alkotóházunk 2018-as létrejötte óta rendszeresen otthont adunk 10–12 felnőtt szakkörnek, és aktívan részt veszünk a vármegyében működő kézműves közösségek szakmai mentorálásában is.

Rendezvényeink köre folyamatosan bővült az évek során. Kiemelkedő eseményünk a *Kárpát-medencei Népi Textilművészeti Fesztivál*, amelyet kétévente rendezünk meg. A fesztivál egyszerre ad lehetőséget szakmai megmérettetésre – minden alkalommal több témakörben hirdetünk pályázatot, melyre több mint 200 alkotó és alkotóközösség több száz munkával jelentkezik – és ismeretátadásra, hiszen a program része egy háromnapos konferencia is, amelyre a Kárpát-medence minden szegletéből 400–500 résztvevő érkezik. Két kiemelkedő, komplex népművészeti rendezvényünk a *Körös-völgyi Sokadalom* Gyulán és a *Szent Iván Éji Tűzugrás* Békéscsabán, valamint évente megszervezzük a *Vármegyei Népi Kézműves Közösségek Találkozóját*, amely találkozási és továbbképzési lehetőséget is nyújt 200–300 résztvevő számára.

Mindig is kiemelt figyelmet fordítottunk a szakszerű, értékőrző kiadványok megjelentetésére. Ezek között megtalálhatók gyűjtött anyagokat feldolgozó művek (pl. Békés megye nemzetiségi szőtteskultúrája), egy-egy műfajt bemutató kiadványok (pl. fazekasság, faművesség), illetve évfordulókhoz kötődő, az egyesület tevékenységét összegző kötetek is. Szolgáltatási tevékenységünk keretében rendszeresen szervezünk kiállításokat, mesterségbemutatókat, játszóházakat stb., amelyek részben a Nemzeti Kulturális Alap, részben a Hagyományok Háza támogatásával valósulnak meg.

Az elmúlt évtizedekben hálózatot építettünk ki a vármegyében, ennek révén részt veszünk a népi kézművesség fejlesztésében, különösen az értékek felszínre hozatala és továbbörökítése terén. Egyik európai uniós projektünk eredményeként például napvilágra került és helyi büszkeséggé vált a gyulai szűcshímzés és a battonyai szerb hímzés. Tevékenységünket igyekszünk minél szélesebb körben bemutatni: elérhetők vagyunk honlapunkon, Facebook-oldalunkon, YouTube-csatornánkon, valamint a negyedévente megjelenő *Téglalap* című kiadványunkban is. Célunk, hogy minél többen megismerjék tevékenységünket, és kapcsolódjanak hozzánk.

Az eltelt negyven év során egy összetartó nagycsaláddá kovácsolódtunk, ahol jól érezzük magunkat, segítjük egymást. Öröm számunkra, hogy munkánkat mások is észrevették és jelentős elismeréssel jutalmazták. Tulajdonosai vagyunk a *Csokonai Vitéz Mihály Közösségi Díj*nak, a *Békéscsaba Kultúrájáért Díj*nak és több helyi, megyei és országos szervezet elismerő oklevelének.

2.
A BÉKÉSCSABAI NÉPI KÉZMŰVES KÉPZÉS TÖRTÉNETE

A békéscsabai népi kézműves képzés története több mint 50 évre nyúlik vissza, követve a szakterület képzéseinek átalakulását. Mai Egyesületünk több tagja már az indulástól fogva részt vett a munkában, szakértelmével segítette azt. Kezdetben az ágazati szakmai jegyzékben szereplő szakmák oktatására vállalkoztunk, ezek voltak a C és B kategóriás képzések, amelyek követelményét a Hagyományok Háza jogelődje dolgozta ki, és a vizsgáztatási jog is az övé volt. 1992-ben ezt váltotta fel előbb az ágazati, majd az Országos Képzési Jegyzék (OKJ) szerinti végzettséget nyújtó tanfolyamok sora. A sikeres vizsgát követően a résztvevők képesítő bizonyítványt kaptak, amely államilag elismert szakképesítést jelentett. Az OKJ megszűnését követően, 2021-től az Egyesület már a hatályos *2013. évi LXXVII. törvény* a felnőttképzésről előírásainak megfelelően folytatta az államilag elismert, szakképesítésre felkészítő tanfolyamok szervezését. A szakképesítést adó kurzusok mellett mindig szerepeltek a képzési palettáinkon az akkreditált, tanúsítványt nyújtó képzések, valamint a „csak” tudást adó, alapozó vagy további ismereteket nyújtó összejövetelek, műhelyfoglalkozások.

Az ötven év alatt jelentős szervezeti átalakulások is történtek. Az 1970-es években a képzéseket a Békés Megyei Művelődési Központ indította el. Az első időkben elsősorban a C kategóriás képzéseket szerveztük, főként hímzés, szövés és fafaragás területén. Jelentős változás az 1980-as évek második felében következett be a népi kézműves területen, amikor elsősorban közművelődési intézmények alapítottak iskolát, indítottak nappali tagozatos képzéseket a Budapesti Művelődési Központ kezdeményezésére.

A Békés Megyei Művelődési Központ iskolája a 33. volt a sorban. Az iskola kezdetben sikereket ért el, később azonban szociális, tanulási és anyagi problémákkal küzdött. Nagyon boldogok voltunk, hogy a felnőttképzés mellett elindíthattuk a nappali tagozatot is. Akik a nappali tagozatos képzés elindításáért küzdöttek, úgy gondolták, hogy azok a tanulók, akik más iskolákban nem tudtak sikereket elérni, a kézművesség révén itt majd igen. Végül azonban ezek az intézmények inkább a „harmadik esély iskoláivá” váltak, alacsony társadalmi presztízzsel, így a tehetségesebb diákok elkerülték őket. A békéscsabai nappali tagozatos iskola harminc évig működött, és csupán egyetlen évfolyamon voltak érettségizett diákok, alig heten. Közülük többen a pályán maradtak; két kiemelkedő alkotó, egy fazekas és egy bőrműves a Népművészet Ifjú Mesterei lettek, és a mai napig kézművesként dolgoznak. Ez az eredmény is azt mutatja, hogy ha már akkor is érettségire épülő vagy érettségit adó képzésként indult volna a nappali oktatás, ma talán más helyzetben lennénk.

1993-ban a Békés Megyei Művelődési Központ volt az első közművelődési intézmény az országban, amely felnőttképzésben akkreditált intézménnyé is vált, közben tagintézményként működtette a nappali tagozatos oktatást. 2007-ben az anyaintézményt átszervezték, és az iskola önállóvá vált. Fenntartója egy gazdasági társaság (Kft.) lett, amely az akkori tervek szerint a megyei önkormányzat kulturális és oktatási intézményeinek fenntartójaként működött volna – ám ez a koncepció végül nem valósult meg. Az iskola 2017-ig működött, de a létszám fokozatos csökkenése és az anyagi nehézségek miatt végül be kellett zárni.

Az iskola épülete a megye népi kézműves közösségének is otthont adott. Itt működött a Békés Megyei Népművészeti Egyesület megalakulásától 2007-ig térítésmentesen, 2007 és 2017 között bérleti díj fizetése mellett. Amikor az iskola bezárásának híre felröppent, az Egyesület vezetőségével úgy döntöttünk, hogy nem adjuk fel azt a hagyományt, amely több mint ötven évre tekint vissza, és amely révén az intézmény a magyarországi népi kézműves felnőttképzés egyik központja volt. Ezért a szervezet átvette az állami tulajdonú épület üzemeltetését, és egy évvel később, 2018-ban újraindítottuk a felnőttképzést.

Az évtizedek során mind a Békés Megyei Művelődési Központ, mind a Kézműves Szakiskola mögött ott állt az egyesületünk a szakképzett oktatókkal és a szervezet erejével. A szerves változásoknak köszönhetően a békéscsabai népikézműves-oktatás filozófiája változatlan maradt: ez a hitelesség, a szakszerűség, a gyakorlatorientáltság, a pontosság és az emberség.

3.
AZ OKTATÁS HUMÁN ÉS MŰSZAKI INFRASTRUKTÚRÁJA

3.1.
Épület

Az oktatás helyszíne Békéscsabán egy korábbi városrészi művelődési ház, amely eredetileg a Téglagyár tulajdonában állt, később a Megyei Tanács vásárolta meg, jelenleg pedig állami tulajdonban van. Az oktatási tevékenység több műhelyben folyik, melyek egyes szakterületekre specializálódtak. Ilyen például a fás-, a cserépkályhaépítő-, valamint a fazekasműhely. Emellett négy általános terem áll rendelkezésre, amelyeket folyamatosan átrendezünk, és különféle foglalkozásokat – például hímzés, szíjgyártás, kosárfonás, bőrművesség stb. – tartunk bennük. Ideális lenne, ha minden szakma külön, jól felszerelt műhellyel rendelkezne, de a képzésekre jelentkezők számát figyelembe véve ez egyelőre túlzott luxusnak számítana, mert a mi esetünkben egy bőrműves műhelyt havonta kettő vagy négy nap használnánk.

3.2.
Eszközök, szerszámok

Az eszköz- és kéziszerszám-beszerzés folyamatosan zajlott a művelődési központ időszakában is, amikor még csak C és B kategóriás képzéseket tartottunk. Már ekkor igyekeztünk megteremteni az oktatáshoz szükséges tárgyi infrastruktúrát. A fejlesztés azóta is folyamatos volt, különösen akkor, amikor a nappali tagozatos iskola működött, hiszen a képzésben előírt kötelező gépeket és kéziszerszámokat törvényileg garantálni kellett. Az egyesületünknek 2016 és 2018 között lehetősége nyílt uniós források segítségével egyes tevékenységekhez szükséges eszközök beszerzésére is. A fejlesztés a mai napig tart.

Jelenleg a népi kézműves szakmák többségéhez – kivéve a most induló szűcs- és kékfestőképzés – rendelkezésre állnak az elméleti és gyakorlati oktatáshoz szükséges eszközök, nemcsak a kötelező, hanem az azon túlmutató, hasznos és értékes felszerelések is. A két újonnan indított szakmánál (szűcs és kékfestő) ezt az eszközhátteret külső műhelyekkel oldjuk meg: a kékfestőképzést Tiszakécskén, a szűcsképzést Tótkomlóson működő vállalkozói műhelyek segítik a szükséges gépekkel és eszközökkel. A szervezet jelenlegi épületállománya tehát alkalmas az oktatásra, de korszerűsítésre és bővítésre szorul. Az eszközök, gépek, szerszámok rendelkezésre állnak, de ezek folyamatos pótlása és fejlesztése szükséges.

3.3.
Könyvek, segédanyagok

Amennyiben a tankönyv, segédkiadványok jelenlegi helyzetét a kezdethez, az 1970-es évekhez vagy akár az 1992-es évhez viszonyítjuk, viszonylag jól állunk. Vannak szakmák, ahol már megjelentek tankönyvszerű kiadványok – például a *Fazekasok könyve*, a *Nagy kályhás könyv* vagy a *Népi játszóház – Szöveggyűjtemény és segédanyag a népi játszóházi foglalkoztatásvezetői tanfolyam hallgatói számára*. A hímzés különösen jól dokumentált, több tájegység motívumait is feldolgozó kiadványok láttak napvilágot az elmúlt években. Emellett találunk anyagokat a csontfaragásról, bútorfestésről, gyöngyfűzésről stb., a mesterek által írt tematikus kiadványok formájában.

Mindezek ellenére nagyon hiányoznak az államilag elismert szakmákhoz készült hivatalos tankönyvek. Ez nem egy-egy iskola feladata lenne, hanem egy szakmai összefogást igénylő projekt. Úgy gondoljuk, ez elsősorban a Hagyományok Háza hatáskörébe tartozna, hogy legalább digitális formában elérhetők legyenek a szakmák elsajátításához szükséges minőségi kiadványok.

3.4.
Oktatók, tanárok

Az Egyesület megalakulása óta nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy minden szakágban olyan alkotókat támogassunk, akik szívesen adják át tudásukat másoknak.[1] Ennek eredményeként a legtöbb szakmában országosan elismert oktatóink vannak, ilyen például a hímzés, faművesség, szövés, nemezelés, csipkeverés stb. Azokban a szakmákban, ahol az egyesület tagjai között nincs oktató, bátran hívunk külső szakembereket. Például a szűcs, kékfestő, szíjgyártó mesterségek oktatását vendégtanárok vezetik. Ugyanez a helyzet az akkreditált képzésekkel is, például a bútorfestés, kosárfonás. Ismerve az ország népi kézműveseit, elmondhatjuk, hogy szerencsés helyzetben vagyunk: nagyszámú kiváló oktatót sikerült bevonni az egyesületünk munkájába. Ugyanakkor kiemelten fontos a képzők képzése, melyre mi az oktatóinknál legfőképpen oktatásmódszertani és közösségfejlesztői ismeretek átadásával, bővítésével törekszünk. Meggyőződésünk, hogy országos szinten nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a képzők képzésére, hiszen ez adhatna multiplikátorhatást az egész mozgalom számára.

1 Ők szakmájukban gyakran díjakkal (pl. Népművészet Mestere, Népművészet Ifjú Mestere) is elismert alkotók, népi iparművészek.

3.5.
Az oktatásszervező

Oktatásszervező nélkül – szaktudás hiányában – nehezen képzelhető el bármilyen oktatás. A „szaktudás” alatt a szakmai ismereteket, az érvényben lévő rendeletek, törvények naprakész, alkalmazói szintű ismeretét és a bennük foglalt feladatok pontos elvégzését értem. Ez a hivatalos oldal különösen fontos, hiszen tudjuk, hogy a felnőttképző intézményeket rendszeresen ellenőrzik, és az esetleges hiányosságokat komoly pénzbírsággal szankcionálják. Az oktatásszervező feladata nem merül ki a jogi megfelelőség biztosításában. Fontos feladata a képzés résztvevőivel való folyamatos kommunikáció, kapcsolattartás, valamint az együtt gondolkodás. Emellett elengedhetetlen az emberi problémák megértése és kezelése, a képzési helyszín otthonos légkörének megteremtése és nem utolsósorban a közösségteremtés, közösségfejlesztés is. Az oktatásszervezés tehát egy összetett munkakör – és könnyen lehet, hogy egy emberben nem is található meg minden ehhez szükséges készség és képesség. Éppen ezért az oktatásszervezés egyesületünknél csapatmunka, ahol a különböző feladatokat más és más szakember végzi el a lehető legmagasabb színvonalon.[2]

4.
A 2025-ÖS ÉV KÉPZÉSI KÍNÁLATÁNAK BEMUTATÁSA

A szakképzési ajánlatunkat minden év februárjában tesszük közzé, és szeptemberben indulnak azok a csoportok, ahol legalább nyolc fő regisztrált. A képzések kétévesek, kivéve a kosárfonó, a kályhás és a szűcs szakmákat, ahol másfél éves képzésekről van szó. (A nálunk oktatott, engedélyezett népi kézműves programok, a kosárfonó kivételével 800 órások, a kosárfonó 480 órás. A szűcs és a kályhás 600 órás, amelyek egy része kontaktórákban, míg a másik része irányított egyéni tanulással valósul meg.)

A képzéseket havonta egy hétvégén – szombaton és vasárnap – tartjuk, és nyáron van egy intenzív szakasz.

A 2025-ben futó képzéseink egy része 2023-ban, más része 2024-ben, a harmadik része pedig 2025-ben indult. A népi kézműves szakmák közül mindegyiket meghirdettük, de a felsorolt években nem volt jelentkező a faműves, a gyékény-, csuhé- és szalmatárgykészítő, valamint a mézeskalács-készítő képzésekre.

1. táblázat:
Államilag elismert szakképzést nyújtó csoportok és résztvevők száma 2025-ben

Sorszám	Szakma	Végző csoport	2024/2025. II. félév	2025/2026. I. félév	Összesen
		Létszám (fő)			
1.	Népi bőrműves		9		9
2.	Csipkekészítő		11		11
3.	Fazekas	5	12	13	30
4.	Kézi és gépi hímző		9	11	20
5.	Kályhás	10	9	9	28
6.	Kékfestő			7	7
7.	Kosárfonó	13			13
8.	Nemezkészítő		12		12
9.	Népi játék és kismesterségek oktatója	13	0	7	20
10.	Szíjgyártó és nyerges		23	10	33
11.	Szőnyegszövő	2	0		2
12.	Szűcs			9	9
13.	Takács	8	8		16
Összes résztvevő		**51**	**93**	**66**	**210**

Az akkreditált képzéseket augusztusban hirdetjük meg. Az adott évben a foglalkozások meg is kezdődnek, a befejezés pedig a következő tavaszra esik. Így 2025-ben öt tanfolyam fejeződött be, összesen 60 fő részvételével. A 2025-ben meghirdetett négy akkreditált képzésre elegendő számú jelentkező gyűlt össze, így mindegyiket el tudjuk indítani.

2 Az „Oktatásszervező” a 2019-ig működött Országos Képzési Jegyzékben (OKJ) mint emelt szintű szakképesítés, felnőttképzésben volt elérhető. Ma nincs erre államilag szabályozott, önálló szakképzés.

2. táblázat:
Tanúsítványt nyújtó akkreditált képzések csoportjai és résztvevők száma 2025-ben

Sorszám	Megnevezés	Óra-szám	2024/2025.	2025/2026.	Összesen (fő)
			Létszám (fő)		
1.	Népijátszóház-vezetői	120	17	16	33
2.	Bútorfestő	60	10	10	20
3.	Bútorfestő	120	12	0	12
4.	Népiékszer-készítő	60	8	0	8
5.	Zöldvesszős kosárfonó	30	13	0	13
6.	Kosárfonó	60	0	10	8
7.	Viseletkészítő	120	0	10	10
Összesen			**60**	**46**	**106**

A műhelyfoglalkozásokat – az akkreditált képzésekhez hasonlóan – az adott év augusztusában hirdetjük meg, és általában október–november folyamán indítjuk el. Egyes csoportok az adott évben indulnak és be is fejeződnek, mások áthúzódnak a következő évre. Mindig széleskörű felmérés, véleménykérés előzi meg a döntést, hogy milyen műhelyfoglalkozásokat hirdessünk meg. A tájékozódásban a potenciális résztvevőkre támaszkodunk, de kérjük az oktatók és az egyesület vezetőségének véleményét is.

Az alábbi táblázat a 2024/2025 és a 2025/2026-os tanév műhelyfoglalkozásait tartalmazza. A táblázatban szereplő létszámadatok a tanulmány írásának időpontjában rendelkezésre álló információkat tükrözik.

3. táblázat:
Műhelyfoglalkozások és résztvevők száma 2025-ben

Sor-szám	Megnevezés	Jellege	Óra-szám	2024/2025. II. félév	2025/2026. I. félév	Összesen (fő)
				Létszám (fő)		
1.	Bőrműves	haladó	60	7	9	16
2.	Bőrműves	kezdő	15	0	8	8
3.	Bútorfestő	haladó	30	13	Később hirdetjük meg	13
4.	Csipkekészítő	haladó	30	12	0	12
5.	Csipkekészítő	haladó	15	8	12	20
6.	Fazekas	haladó	30	9	14	23
7.	Fazekas	haladó	30	11	0	11
8.	Gépi hímző	kezdő és haladó	30	0	10	10
9.	Gyertyakészítő	kezdő	15	0	12	12
10.	Gyógynövényes natúrkozmetikumok	kezdő és haladó	15	0	21	21
11.	Játékkészítő	kezdő és haladó	45	0	5	5
12.	Kazak textil	kezdő és haladó	30	9	0	9
13.	Kenyér és péksütemény	kezdő és haladó	30	0	18	18
14.	Kézi hímző	kezdő	30	7	0	7
15.	Kézi hímző	haladó	30	17	0	17
16.	Kosárfonó	haladó	30	0	7	7
17.	Mesemondó	kezdő és haladó	15	11	0	11
18.	Mesemondó	kezdő és haladó	30	12	6	18
19.	Mézeskalács-készítő	kezdő	30	10	4	14
20.	Mézeskalács-készítő	haladó	15	14	0	14
21.	Nemez és bőr együttes alkalmazása	kezdő és haladó	30	16	21	37
22.	Népiékszer-készítő	kezdő	15	21	23	44
23.	Népiékszer-készítő	haladó	15	21	26	47
24.	Rézműves	haladó	30	14	11	25
25.	Szalmakalap-készítő	kezdő és haladó	30	7	0	7
26.	Számítógépes grafika		15	0	18	18
27.	Szappanfőző	kezdő és haladó	30	8	0	8
Összesen				**227**	**225**	**452**

5.
STATISZTIKAI ADATOK ELEMZÉSE – 2024

Jelen összegzésben a 2024-es év adatai tárulnak fel — néhány helyen összehasonlítva a korábbi elemzés adataival —, és csak a szakmai végzettséget, tanúsítványt adó képzésekre, a műhelyfoglalkozásokra korlátozódnak. Nem térek ki az egyéb tudásátadó formákra, mint például a szakkörökre, a szakkörök mentorálására, a nyári táborokra, tanácskozásokra, konferenciákra stb.

5.1.
A képzések szakterületei

2024-ben 27 szakterületet érintettek a különféle képzések. A szakterületek: bőrműves, bútorfestő, csipkekészítő, csuhéfonó, faműves, fazekas, grillázskészítő, hímző, játszóház-vezetői, kályhás,[3] kiállításrendező, kosárfonó, mézeskalács-készítő, motívumok jelentése a magyar népművészetben (elmélet), nemez és bőr összedolgozása, nemezkészítő, népiékszer-készítő, népi játék és kismesterség oktató, rojtkötő, szalmakalap-készítő, szappanfőző, szíjgyártó-nyerges, szövő, takács, táskavarró, tűzzománckészítő, viseletvarró.

A képzési kínálat kialakításában több meghatározó szempont érvényesül. Az egyik legfontosabb tényező, hogy mely területeken létezik jelenleg államilag elismert szakképzés, illetve melyek azok a képzések, amelyeket a Hagyományok Háza akkreditált.

A két rendszerben – szakképzés és akkreditált képzés – bizonyos szakágak átfedést mutatnak, például a hímzés mindkét keretben oktatható. Ugyanakkor vannak olyan területek, amelyek kizárólag az egyik formában érhetők el: például a szíjgyártás jelenleg csak szakképzésként indítható, míg a népiékszer-készítés, a viseletvarrás vagy a bútorfestés kizárólag akkreditált formában fut. Fontos megjegyezni, hogy ez utóbbi képzésekre jelentős érdeklődés mutatkozik, ezért indokolt lenne, hogy hosszabb távon ezek is bekerüljenek az államilag elismert szakképesítések közé.

Célszerű lenne az akkreditált képzések számának növelése, valamint az egymásra épülő képzési szintek kialakítása. A 30 és 60 órás képzések elsősorban érzékenyítésre, szakmaismertetésre alkalmasak. A résztvevők ezek során eldönthetik, hogy szeretnének-e elmélyülni az adott szakmában, vagy sem. Amennyiben igen, továbbléphetnek egy következő, a már korábbira épülő 60 vagy 120 órás tanfolyamra, ahol bővíthetik tudásukat. Innen pedig már csak egy lépés lenne a bekapcsolódás az államilag elismert szakképzésbe.

3 A kályhás szakma nem tartozik szorosan a népi kézműves szakmák közé, ugyanakkor a kemenceépítés a népi építészet egyik alapvető eleme volt és maradt, és már régóta szerves része a békéscsabai kézműves képzési kínálatnak.

A szakképzés adja meg azt a biztos szakmai alapot, amely a később elsajátított ismeretekkel, gyakorlattal és az alkotói tehetséggel kiegészülve lehetővé teszi a hiteles alkotások megszületését és a multiplikátorhatást. Ez elengedhetetlen nemcsak az adott szakág továbbéltetéséhez és fejlesztéséhez, hanem a közösségekben betöltött alkotó és vezető szerepek ellátásához is.

Ahhoz, hogy ez a folyamat megvalósulhasson, szükség van a tanúsítványt nyújtó képzések és a szakképzés tartalmi összekapcsolására, egymásra építésére. Meggyőződésem, hogy az ilyen módon kialakított képzési struktúra jóval több résztvevőt vonzana be, hiszen az anyagi és időbeli ráfordítás is kezelhetőbb lenne, mint a jelenlegi rendszer esetén. A műhelyfoglalkozások terén szabadabban alakíthatjuk kínálatunkat, és igyekszünk figyelembe venni a résztvevők igényeit.

Általánosságban elmondható, hogy a jelentkezők körülbelül 5-10%-a morzsolódik le a képzések során. Ez minden esetben összefüggésbe hozható a hallgatók egészségi állapotával vagy aktuális élethelyzetével. Egy anomália azonban jelenleg — úgy tűnik — nem orvosolható: amikor képzési szerződést kötünk — államilag elismert képesítést vagy tanúsítványt nyújtó program esetében —, képzőintézményként kötelezzük magunkat a képzés megvalósítására. Ugyanakkor a beiratkozott hallgatót nem lehet kötelezni arra, hogy a képzés díját akkor is megtérítse, ha időközben kimarad. Ez különösen problémás a hosszabb képzéseknél, amelyeket például nyolc fővel indítunk el. Előfordult már olyan eset is, hogy a kurzus végére csak négy fő maradt. A felmerülő veszteséget ilyen esetben a képzőintézménynek kell viselnie. A jelenlegi jogszabályok szerint a hallgató csak azon órák után kötelezhető tandíj fizetésére, amelyeken valóban részt vett.

5.2.
A képzések létszámadatai

A képzési formák csoportjai és résztvevőik megoszlása szerint a műhelyfoglalkozások teszik ki a legnagyobb arányt, 42%-kal. Ezt követi a szakképzés, amely mindössze 7 százalékponttal marad el mögötte. A harmadik helyen az akkreditált képzések állnak.

4. táblázat:
Képzési formák, csoportok és létszámadatok 2024-ben (fő)

	Szakképzés	Akkreditált képzések	Műhelyfoglalkozások	Összesen
Érintett szakterület	12	8	16	36
Csoportok száma	22	14	26	62
Résztvevők száma	217	139	261	617

1. ábra:
Képzési formák megoszlása

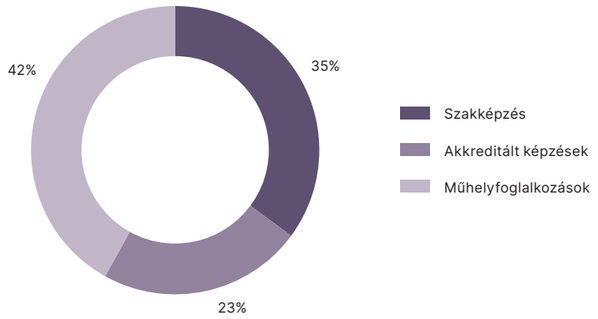

A 2018–2022 közötti időszakban a résztvevők elsősorban a rövidebb időtartamú, vizsgakötelezettség nélküli képzési formákat részesítették előnyben. 2024-re azonban az arány eltolódott a szakképesítést vagy tanúsítványt nyújtó képzések irányába.

Azok, akik korábban szak- vagy akkreditált képzésben vettek részt, később szívesen csatlakoznak az év közben megrendezett műhelyfoglalkozásokhoz tudásuk bővítése céljából. Azok viszont, akik a műhelyfoglalkozásokkal vagy akkreditált képzésekkel kezdik meg ismerkedésüket a kézművességgel, gyakran folytatják tanulmányaikat a szakképesítést adó képzések valamelyikén. Ez alapján elmondható, hogy az egyes képzési formák között jelentős az átjárhatóság.

5.3.
Nemek aránya a képzésekben

2. ábra:
Nemek aránya a képzésekben

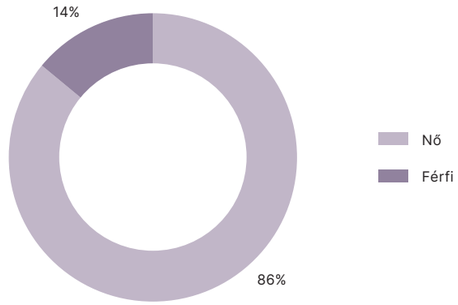

A férfiak aránya a kézművesoktatás területén nagyon alacsony, mindössze 14%. A 617 résztvevőből csupán 87 fő volt férfi. Érdekes tendencia figyelhető meg abban is, hogy a korábban kifejezetten férfiasnak tartott szakmákban – például a szíjgyártásban és a kosárfonásban – egyre inkább megjelennek a nők.

A három képzési típus közül a szakképzésben a legmagasabb a férfiak aránya: eléri a 28%-ot. A legalacsonyabb részvételi arányuk a műhelyfoglalkozásokon tapasztalható, ott mindössze 5%. A szakképesítést adó szakmák közül a legutóbbi faműves csoportban kizárólag férfiak vettek részt. A kályhás képzésben a résztvevők 96%-a volt férfi. A bőrművességnél a férfiak aránya 31%. Az akkreditált képzéseken 139 fő közül 14 volt férfi. Közülük 6 fő a népijátszóház-vezetői képzésben vett részt, mivel népi játék és kismesterség oktatói végzettséget kívánt szerezni. A bútorfestés képzésben további 4 férfi vett részt – ez az a szakág, ahol szintén némileg magasabb a férfiak jelenléte. A műhelyfoglalkozások között csak néhány olyan terület van, ahol egy-egy szakmában egynél több férfi is megjelent – ezek a fazekasság és a szalmakalap-készítés.

5.4.
Életkori összetétel, életkori sajátosságok

3. ábra:
Életkori összetétel (%)

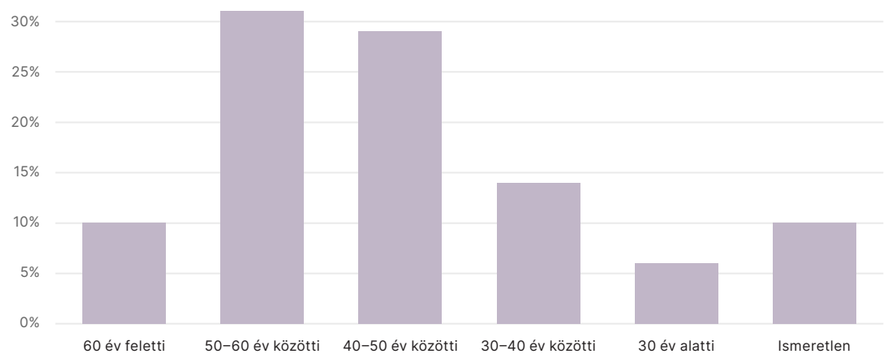

A legnagyobb arányban – 31%-kal – az 50 és 60 év közötti korosztály képviselteti magát a képzéseken. Őket követi a 40–50 év közöttiek csoportja 29%-kal, míg a 30–40 év közöttiek aránya 14%, amivel a harmadik helyet foglalják el az életkori megoszlásban. Ez a korfa kifejezetten kedvezőnek tekinthető, hiszen az 50 év alattiak a résztvevők 49%-át teszik ki, ami biztató tendenciára utal a népi kézművesség utánpótlásának szempontjából. A fenti arány azt mutatja, hogy az érdeklődés nem csupán a nyugdíjhoz közeli vagy már nyugdíjas korosztály körében élénk, hanem a fiatalabb generációk is egyre nyitottabbak a hagyományos mesterségek iránt.

A szakképzésekben az 50 év alattiak aránya eléri a 67%-ot, ami kifejezetten kedvező adat, és a fiatalabb generáció fokozott érdeklődését tükrözi. A műhelyfoglalkozásokon ez az arány 48%, tehát itt is közel fele a résztvevőknek fiatalabb 50 évesnél. Az akkreditált képzések esetében viszont már az idősebb korosztály dominál, itt az 50 év alattiak aránya csupán 39%. Tehát míg a hosszabb távú, szakképesítést nyújtó programok jobban vonzzák a fiatalabb korosztályokat, addig az akkreditált – gyakran rövidebb, célzottabb – képzésekre inkább az idősebbek jelentkeznek, talán a már meglévő tudásuk kiegészítése érdekében vagy önfejlesztési céllal.

A nemek szerinti megoszlásban is érdekes tendencia figyelhető meg. Az 50 év alatti korosztályban a nők aránya kissé magasabb: például a szakképzések esetében a nők 67%-a, míg a férfiak 65%-a tartozik ebbe a korcsoportba. Bár a különbség minimális, mégis azt mutatja, hogy a fiatalabb résztvevők körében is kiegyenlített a nemi arány, ami pozitív jelzés a képzések társadalmi eléréséről.

5.5.
Lakóhely szerinti megoszlás

4. ábra:
A képzéseken résztvevők lakóhely szerinti megoszlása (fő)

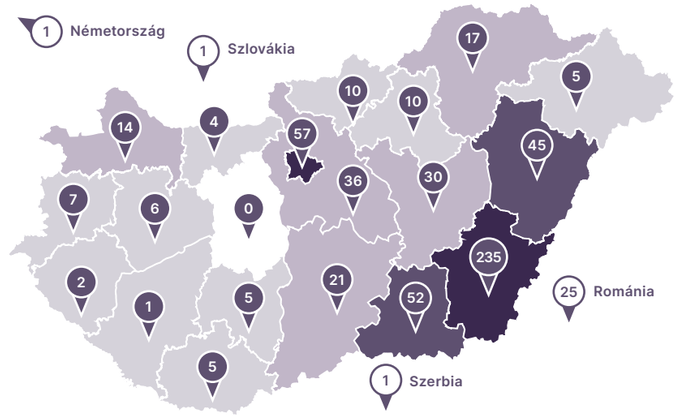

Az oktatásban ismert és gyakran használt fogalom a beiskolázási terület, amely jelen esetben a Kárpát-medencét jelenti. A hazai résztvevők mellett azonban szép számban érkeznek hallgatók határon túli régiókból is, elsősorban Erdélyből, a Partiumból, Vajdaságból, Szlovákiából, de még Németországból is voltak jelentkezők. Főként magyar nemzetiségű kézművesek vesznek részt, de gyakran hoznak magukkal más nemzetiségű alkotókat is. A más országokból érkezők aránya a teljes létszámhoz viszonyítva 6%.

A 2024-es adatokat mutató térkép adatai alapján a résztvevők legnagyobb csoportja, 38% Békés vármegyéből érkezett. Bár ez a korábbi évekhez képest enyhe csökkenést mutat, továbbra is ez a térség adja a legtöbb hallgatót. Ez különösen örömteli, hiszen egyesületünk több mint negyven éves tevékenységének egyik legfontosabb fokmérője, hogy közvetlen környezetünkben, a saját megyénkben minél többen ismerkedjenek meg a népi kézművesség világával. Lehet, hogy nem mindenki válik aktív alkotóvá, de a kézművességet értő és szerető közönség kialakítása legalább ennyire fontos cél. Az eddigi eredmények és a számadatok is azt mutatják, hogy ebben jelentős előrelépést értünk el.

2024-ben összesen 18 megyéből és Budapestről voltak résztvevőink – kivételt csupán Fejér vármegye jelentett. Békés vármegyét követően a legtöbben Budapestről és Csongrád-Csanád vármegyéből érkeztek, ami együttesen a teljes létszám 15%-át adja. Továbbá az alföldi térségből is jelentős arányban érkeztek résztvevők, így Hajdú-Bihar: 7%, Jász-Nagykun-Szolnok: 5%, Bács-Kiskun: 3%. Ezen kívül Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyékből is szép számmal vettek részt a programjainkon.

A különböző képzési formák eltérő területi eloszlást mutatnak. Szakképzésekre 18 vármegyéből, valamint Szerbiából, Romániából és Szlovákiából is érkeztek hallgatók – ez a képzési típus mutatja a legszélesebb földrajzi lefedettséget. A műhelyfoglalkozásokra 14 vármegyéből, továbbá Romániából és Szerbiából érkeztek résztvevők. A tanúsítványt nyújtó képzések 13 vármegyét érintettek, ezen kívül három ország – Németország, Románia és Szerbia – is képviseltette magát.

A területileg dobogós szakmák: a szíjgyártó-nyerges szakképzésen, valamint a népi játszóházi akkreditált képzésen 14-14 vármegyéből voltak jelentkezők. A fazekas szakképzésre és a népi játék kismesterség oktatói képzésre 12-12 vármegyéből érkeztek hallgatók. A *Nemez és bőr együttes alkalmazása* című műhelyfoglalkozás 9 vármegyéből vonzott résztvevőket. A bútorfestő- és népiékszerkészítő-képzéseink is népszerűek voltak, 8-8 vármegyéből jelentkeztek hallgatók.

A 617 fő résztvevő összesen 206 településről érkezett. A települések 59%-ából csak 1 fő vett részt a képzéseken, ők a teljes létszám 20%-át teszik ki. 76 településről (37%) 10 főnél kevesebb jelentkezőt regisztráltunk – ezek a települések adják a résztvevők 41%-át. A négy legtöbb jelentkezőt adó település – Békéscsaba, Budapest, Debrecen és Szeged – a résztvevők 39%-át biztosította. Ez a koncentráció egyrészt a nagyobb városok szerepét tükrözi, másrészt rámutat az ottani hagyományápolás aktív jelenlétére.

A Hagyományok Házával kötött partneri megállapodás értelmében kiemelt figyelmet fordítunk saját vármegyénk, Békés népi kézművességének fejlesztésére. Ezen belül különösen fontosnak tartjuk a humán erőforrás fejlesztését, vagyis a helyi szakemberek, oktatók, kézművesek utánpótlását. A 2024-es adatok alapján büszkén állíthatjuk, hogy a vármegye 75 települése közül 40 képviseltette magát valamelyik képzésünkön – ez 53%-os lefedettséget jelent.

5.6.
Iskolai végzettség szerinti megoszlás

5. ábra:
A résztvevők iskolai végzettség szerinti megoszlása (%)

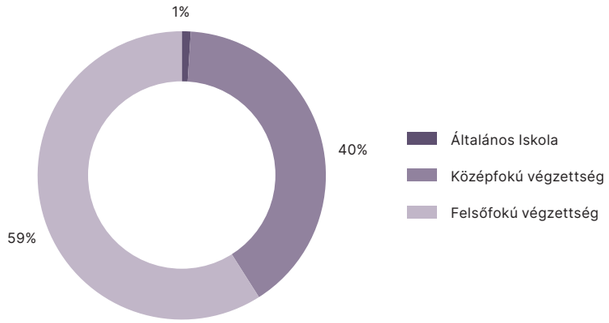

A képzések résztvevői között kiemelkedően magas a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya: az összes jelentkező 59%-a rendelkezik főiskolai vagy egyetemi diplomával. Képzéstípusonként vizsgálva ez az arány az akkreditált képzéseknél 65%, a műhelyfoglalkozásoknál 55%. A népi kézművesség iránt tehát a magasan kvalifikált, értelmiségi réteg is komoly érdeklődést mutat. Különösen pozitív, hogy a hagyományőrzés ilyen mértékben elérte és bevonta a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket, ami elősegíti a tudatosabb, értékalapú megközelítést a kézműves hagyományok ápolásában. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében szinte minden civil szakma képviselteti magát: orvosok, mérnökök, közgazdászok, jogászok, pedagógusok, valamint különféle szakképesítéssel rendelkező szakemberek is részt vesznek a képzéseken. Ez a sokszínű szakmai háttér elősegíti az ismeretek szélesebb körű hasznosulását a saját hivatásukban és közösségeikben is. A résztvevők közül mindössze 1%-nak az általános iskola a legmagasabb végzettsége, ez elenyésző arány. A középfokú végzettségűek (érettségivel vagy szakmunkás bizonyítvánnyal) 40%-ot tesznek ki.

Jelentős eltérés figyelhető meg a férfiak és nők között az iskolai végzettség tekintetében. A nők 61%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel, míg a férfiak esetében ez az arány csupán 41%. Ez a különbség részben azzal magyarázható, hogy a képzésekben erősebben jelen vannak azok a szakmák és szakterületek (pl. textilművesség, bútorfestés, ékszerkészítés), ahol a nők dominálnak, és jellemzően magasabb iskolai végzettséggel vesznek részt. A szőnyegszövő szakképzésben résztvevők 94%-a, a bútorfestő és népiékszer-készítő akkreditált képzésben résztvevők 87%-a, a hímző-, nemezkészítő-, takácsszakképzésben tanulók 64%-a felsőfokú végzettségű. Ezzel szemben azokban a szakmákban, ahol jellemzően férfiak vesznek részt, jóval alacsonyabb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya: faműves: 17%, kályhás: 43%. Ez a különbség arra utal, hogy a nők által választott területeken a részvétel gyakran önképzésként, hivatásváltásként vagy kulturális érdeklődésből történik, míg a férfiak esetében sokkal inkább a szakmai gyakorlati tudás elsajátítása a cél.

A résztvevők magas iskolai végzettsége nemcsak a képzések presztízsét emeli, hanem hozzájárul a népi kézműves tudás társadalmi megbecsültségéhez és továbbörökítéséhez is. Különösen fontos ez egy olyan korszakban, amikor a kézműves mesterségek fennmaradásához nemcsak utánpótlásra, hanem elkötelezett és tudatos közvetítőkre is szükség van – ezeknek az embereknek jelentős része a képzéseinkből kerülhet ki.

6.
TENDENCIÁK 2022 ÉS 2025 KÖZÖTT

A tanulmány elején utaltam arra, hogy a békéscsabai képzések szervezői az elmúlt évtizedek során több ízben változtak, és az egyes időszakokban különböző összegzések készültek. Jelen elemzés a 2024-es évre vonatkozik, ugyanakkor 2018-ban kezdődött egy új korszak, amikor a Békés Megyei Népművészeti Egyesület átvette a felnőttképzések szervezését. Az első átfogó értékelés 2022-ben készült el, a mostani, 2025-ben írt tanulmány pedig ennek folytatása és kiegészítése. A következőkben a korábbi vizsgálatok eredményeinek fő tendenciáit mutatom be, amelyek kiterjednek a szakterületekre, a létszámadatokra, a nemek arányára, az iskolai végzettség és a lakóhely alakulásának változásaira.

6.1.
Létszámadatok és szakmák

A népi kézműves szakképzések kínálata évről évre hasonló, azonban a képzések indíthatósága erősen függ a jelentkezők számától. A legnépszerűbb szakmák hét éven át a népi játék és kismesterség oktató, valamint a fazekasképzések voltak. Ezeket követték a hímző, takács és szíjgyártó szakok, míg a csuhé-, gyékény- és szalmatárgykészítés iránt egyáltalán nem mutatkozott érdeklődés. A faműves és szőnyegszövő szakmák utánpótlása különösen alacsony, ami részben a nagy műhelyigényre vezethető vissza.

A szakmák indíthatóságát a kereslet, az infrastrukturális háttér és részben a divathullámok határozzák meg. Például a mézeskalács-készítés iránt 2022–23-ban átmeneti érdeklődés mutatkozott, de hosszú távon ez sem bizonyult fenntarthatónak. Az akkreditált képzéseknél a legmagasabb részvételi arányt azok a képzések érték el, ahol nincs más mód szakképesítés megszerzésére – például a népijátszóház-vezető és a bútorfestő szakokon. A szálasanyag-feldolgozás (szalma, csuhé, gyékény) képzései iránt itt is alacsony az érdeklődés. A műhelyfoglalkozások közül a legnépesebb csoportokat a hímzés, fazekasság, bútorfestés, csipke- és ékszerkészítés képzések adták, ahol a résztvevők száma 30–50 fő között mozgott évente. Az olyan szakmák, mint a szalmakalapfonás, karikásostor-készítés vagy drótfonás legfeljebb egy-két alkalommal indultak.

Összességében a tanfolyamok és a résztvevők száma leginkább az adott szakmaterület aktív alkotóinak létszámától, a műhelyfelszereltségtől és a divattrendektől függ. Ahol kevés az aktív kézműves, ott az utánpótlás és a képzési igény is alacsony.

6.2.
Képzési formák

Mindkét időszakban a képzési formák közül a műhelyfoglalkozások aránya volt a legnagyobb. Míg 2018 és 2022 között közel 80%-ot tettek ki, napjainkra ez 42%-ra csökkent, ám továbbra is domináns képzési formának számít. A szakképzések aránya ezzel párhuzamosan növekedett: az első időszakhoz képest 2024-re már elérte a 35%-ot, ami a képzési struktúra átrendeződését jelzi. A harmadik helyen az akkreditált képzések állnak, amelyek részesedése mérsékeltebb, de stabilan jelen vannak a kínálatban.

6.3.
Nemek

A nemek aránya a vizsgált két időszakban jelentős változást nem mutatott, azonban a férfiak részvétele tovább csökkent, 18%-ról 14%-ra. Továbbra is megfigyelhető, hogy még a hagyományosan férfiasnak tartott szakmákban is – mint például a szíjgyártás vagy a bőrművesség – egyre nagyobb arányban jelennek meg nők, ami a szakmák nemi struktúrájának átalakulását jelzi.

6.4.
Életkori összetétel

Az életkori összetételben csupán enyhe eltolódás figyelhető meg. Az első vizsgálati időszakban a legtöbben a 40–50 év közötti korosztályból kerültek ki, őket követték az 50–60 év közöttiek, míg a 40 év alattiak alkották a harmadik legnagyobb csoportot. A jelen vizsgálatban a sorrend megváltozott: az első helyre az 50–60 éves korosztály került, a második helyen állnak a 40–50 évesek, míg a 30 év alattiak továbbra is a harmadik helyen maradtak. A változások ellenére megállapítható, hogy a fiatalabb generáció részvétele a képzésekben lassan, de érzékelhetően növekszik, ami a szakmai utánpótlás szempontjából kedvező tendencia.

6.5.
Iskolai végzettség

Mindkét vizsgált időszakban szinte azonos maradt a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, amely 59% volt. Az akkreditált képzések esetében enyhe növekedés figyelhető meg: a felsőfokú végzettségűek aránya 63%-ról 65%-ra emelkedett. Ezzel szemben a műhelyfoglalkozásoknál csekély csökkenés tapasztalható, ahol az arány 55%-ról 53%-ra mérséklődött. A felsőfokú végzettségű résztvevők köre mindkét elemzésnél sokszínű szakmai hátteret mutat: orvosok, mérnökök, közgazdászok, jogászok, pedagógusok és különböző szakképesítéssel rendelkező szakemberek is képviseltetik magukat.

6.6.
Vármegyék

A résztvevők lakóhely szerinti megoszlása alapján a két elemzés időszaka között mérsékelt eltolódás figyelhető meg. A határon túlról érkezők aránya 9%-ról 6%-ra csökkent, ugyanakkor továbbra is elsősorban Vajdaságból, Bácskából és Erdélyből érkeznek a legtöbben, kisebb számban pedig Szlovákiából és Szerbiából is vannak résztvevők.

A Békés vármegyeiek aránya szintén csökkent – 45%-ról 38%-ra –, ami ugyan visszaesést jelent, de még így is kiemelkedően magas részvételt mutat a helyi lakosság. Mindkét vizsgált időszakban Békés vármegyén kívül Budapest adta a legtöbb résztvevőt. A korábbi években Pest vármegye követte a fővárost, ám a legutóbbi időszakban Csongrád-Csanád vármegye megelőzte Pestet, így a harmadik helyre szorult vissza. A rangsorban továbbra is az alföldi vármegyék következnek: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Bács-Kiskun vármegye résztvevői jelentek meg a legnagyobb számban. Mindkét időszakban elmondható, hogy az ország szinte minden vármegyéjéből akadtak jelentkezők, ami a képzések országos vonzerejét is igazolja.

7.
OKTATÁSI ÓRÁK SZÁMA, ELMÉLET ÉS GYAKORLAT ARÁNYA

A szakképzések esetében a képzési óraszám jogszabály által meghatározott, a népi kézműves szakmák többségénél ez 800 óra, míg néhány szakma – például a kályhás, a szűcs, a kosárfonó – esetében 600 óra. A teljes óraszám 50%-a csoportos oktatásban zajlik elméleti és gyakorlati tanórák, tanműhelyi munka keretében, ez lehet, főleg az elméleti tantárgyak esetében, online óra is. Az órák másik 50%-a irányított egyéni tanulás, amelynek jelentős része otthoni gyakorlati munka. Ez az egyéni tanulási forma kiemelten fontos, hiszen a népi kézműves szakmák elsajátításához nagy mennyiségű, önállóan végzett gyakorlás szükséges. A kézművesség mesterségbeli tudása nem épülhet kizárólag tanórai munkára – a résztvevőknek otthon is el kell sajátítaniuk az alapfogásokat, technikai lépéseket, különösen a finom kézmozdulatokat és az anyagismeretet.

A szakképzés két nagy modulra épül. Az *alapmodul*ban minden szakmánál azonos tartalommal található a vállalkozási ismeretek, művészettörténeti és néprajzi ismeretek, rajz, tervezés, vizuális kultúra, marketing és ügyfélkommunikáció alapjai, jogszabályi környezet, adminisztrációs alapismeretek. Ez a modul azt a célt szolgálja, hogy a hallgatók ne csak technikai szinten váljanak jó kézművessé, hanem képesek legyenek önálló vállalkozást is működtetni, termékeiket értékesíteni, és kulturális értéküket tudatosan kezelni. A második a *szakmai modul* szakmánként eltérő tartalommal; ez az órák 88%-át teszi ki. A választott szakma elméleti ismeretei többek között tartalmazzák az anyag- és eszközismeretet, szakmai rajzot és néprajzot, technikatörténetet, motívumkincset stb. Továbbá jelentős óraszámban tanulják a résztvevők a választott szakma gyakorlatát, megkapják a gyakorlati vizsgákra való felkészítést.

A képzésen belül az elméleti és gyakorlati órák aránya is szabályozott. Általában: 25-30% elmélet, 70-75% gyakorlat. Ez az arány tükrözi a szakképzés gyakorlatorientált jellegét, és illeszkedik a kézműves mesterségek átadásának hagyományos módszertanához.

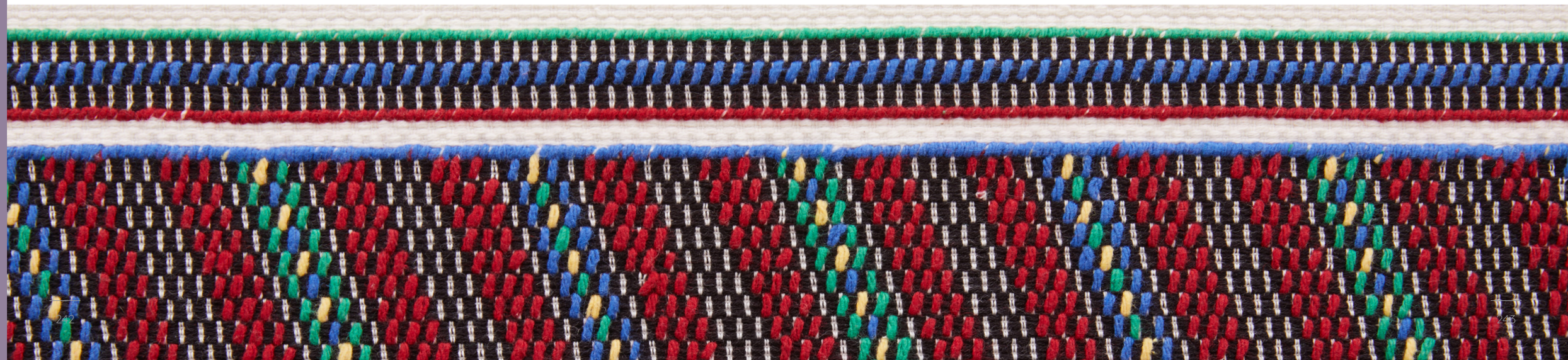

Az akkreditált képzések időtartamát az akkreditációs engedély tartalmazza, jellemzően 30, 60 vagy 120 órás tanfolyamok formájában valósulnak meg. Ezek a képzések kizárólag csoportos oktatás keretében zajlanak, jellemzően hétvégi intenzív képzési alkalmakon vagy blokkszerűen, tanév közben. Az akkreditáció részletesen meghatározza az elméleti és gyakorlati órák arányát, amely jellemzően 20-80% a gyakorlat javára. Ez jól tükrözi, hogy az akkreditált képzések célja gyors, célirányos tudásátadás, elsősorban egy-egy szakterületbe való betekintés vagy specifikus ismeret elmélyítése.

A műhelyfoglalkozások kifejezetten gyakorlatorientáltak. Az elméleti ismeretek közvetítése csak annyiban történik, amennyire az elmélet a gyakorlati munkához elengedhetetlen. A műhelyfoglalkozások célja a kézügyesség fejlesztése, anyag- és eszközhasználat elsajátítása, mesterségbeli fogások begyakorlása, kisebb alkotások készítése. Ezek a foglalkozások kiváló belépési pontot jelentenek a népi kézművesség iránt érdeklődők számára, de gyakran haladó szintű szakmai műhelymunkaként is működnek a már tapasztaltabb alkotók körében.

A különböző képzéstípusok – a szakképzések, az akkreditált tanfolyamok és a műhelyfoglalkozások – eltérő célokat és tanulói igényeket szolgálnak ki, azonban közös bennük, hogy nagy hangsúlyt fektetnek a gyakorlati tudás átadására. Ez különösen fontos a népi kézműves mesterségek esetében, ahol az ismeretek nemcsak elméleti síkon, hanem kézmozdulatokon, technikákon, érzékenységen keresztül öröklődnek tovább. A képzések struktúrája ennek megfelelően került kialakításra, és hatékonyan támogatja a hagyományos tudás fennmaradását.

8.
KÉPZÉSI DÍJAK ÉS AZOK VÁLTOZÁSAI

A tandíj tervezésekor alapesetben 8 fő részvételével számolunk, ez a minimális csoportlétszám, amely mellett a képzés még önköltségi alapon fenntartható. Az óradíj személyenként és óránként – létszám függvényében – körülbelül 2000 forint, ami fedezetet biztosít a fent részletezett költségekhez. Ugyanakkor ideálisnak az induló 12 fős csoportlétszámot tartjuk, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy a képzések során mindig előfordul bizonyos mértékű lemorzsolódás. Ha a kezdő létszám magasabb, az segít biztosítani, hogy a végén is maradjon a minimális létszám a költségek megtérüléséhez.

A tandíj megállapításánál kiemelten fontos szempont a közvetett és közvetlen költségek megtérülése, továbbá a jelentkezők anyagi lehetőségei. Tapasztalataink szerint a népi kézművesség iránt érdeklődő résztvevők szellemi és lelki gazdagsága gyakran nem párosul magas jövedelemmel. Ismerve a mai képzési árakat, kijelenthetjük, hogy a tanulás manapság drága, a tanfolyamok több százezer forintba kerülnek. Amikor valaki a továbbtanulás mellett dönt, mérlegeli a megtérülés lehetőségét, amely lehet anyagi, erkölcsi vagy éppen személyes, belső indíttatásból fakadó. A népi kézműves szakmák esetében jelenleg anyagi értelemben vett megtérülésről általában nem beszélhetünk, és a társadalmi elismertségük sem magas – vagy ha van is, azt csak hosszú évek munkája után élvezheti az alkotó. Annak oka, hogy valaki népi kézművességet tanul, elsősorban a belső motivációban keresendő, a hagyományőrzés és a népi kultúra iránti elköteleződésben, az alkotói vágy kielégítésében, a személyes fejlődés lehetőségében, az „én-idő” megteremtésében, vagy éppen a közösséghez való tartozás élményében.

Bár a népi kézművesség nemzeti érték, és a tárgyi anyanyelv megőrzése mindannyiunk közös ügye, a valóság az, hogy ezt a szintű önképzést kevesen engedhetik meg maguknak. Például egy kézi és gépi hímző államilag elismert képesítés megszerzése két év alatt akár 1 millió forintba is kerülhet a résztvevő számára. Ez az összeg a tandíjból, az anyagköltségekből (például textilek, fonalak, eszközök), utazási és esetenként szállásköltségekből tevődik össze. Egyes társadalmi rétegek számára ez nem jelent különösebb nehézséget, másoknak – különösen a vidéki, alacsonyabb jövedelmű háztartásokból érkezőknek – komoly megfontolást igényel, hogy belevágjanak-e a képzésbe, vagy sem. Sokan közülük a családjuk, munkahelyük támogatását is igénybe veszik, vagy részletfizetést kérnek. Fontos hangsúlyozni, hogy az erkölcsi és szakmai megtérülés sok esetben felbecsülhetetlen, a résztvevők nemcsak egy szakmát sajátítanak el, hanem közösséget találnak, önbecsülést nyernek és gyakran új életpályát is.

A tandíjakat – a gazdasági környezet és az infláció figyelembevételével évről-évre átlagosan 10-15%-kal emeljük. Ez az emelés nem nyereségorientált, hanem elsősorban az emelkedő költségek kompenzálására szolgál: az oktatók díjazásának növekedése, az utazási költségek drágulása, a helyszínek rezsiköltségeinek emelkedése és az eszköz- és alapanyagárak folyamatos növekedése indokolja. A cél minden esetben az, hogy a képzések fenntarthatóak, de elérhetőek maradjanak. A népi kézművesség oktatásához nemcsak szakmai felkészültségre, hanem gazdasági tudatosságra és felelős árképzésre is szükség van. A tandíjak kialakításával egyensúlyra törekszünk, célunk, hogy a képzések önfenntartóak legyenek, de egyúttal hozzáférhetők is maradjanak mindazok számára, akik szívvel-lélekkel szeretnének e területen fejlődni.

6. ábra:
A tandíj költségviselője

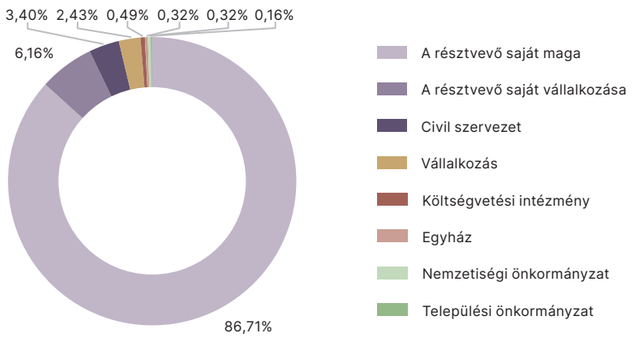

87%-ban a résztvevő saját maga finanszírozza a tanulmányait, további 6% esetében a saját vállalkozás állja a költségeket, és csupán 7% részesül valamilyen külső támogatásban.

A támogatók sorrendje az elmúlt évek tapasztalatai alapján:
civil szervezet,
vállalkozás,
költségvetési intézmény,
egyház,
nemzetiségi önkormányzat,
települési önkormányzat.

Elviekben azt gondolhatnánk, hogy a tanulás minden esetben magánügy, és természetes, hogy annak költségeit az veszi a vállára, aki részt kíván venni benne. Ez azonban nem alkalmazható automatikusan a népművészetre és ezen belül a népi kézművességre, több okból sem. A népművészet a közművelődés egyik pillére. A közművelődés legstabilabb közösségi formái ehhez a műveltségi területhez kötődnek – néptánccsoportok, pávakörök, népi kézműves szakkörök. A közösségek hosszú távú működéséhez szakmailag felkészült, hiteles vezetőkre van szükség, akik képesek tudást átadni, és másokat motiválni.[4]

A népi kézműves tudás nemcsak kulturális örökség, hanem társadalmi érték is, amely minden magyar közösség számára identitásformáló erővel bír. Ahhoz, hogy ez a tudás elérhető és élő legyen az oktatásban, közösségi programokban, települési szinten, képzett emberekre van szükség. A képzések árai a jövőben várhatóan nem csökkennek, az infláció, a béremelések és az eszközárak növekedése miatt fokozatos díjemelésre kényszerülünk. Úgy vélem, hogy ennek költségeit nemcsak az egyéneknek kellene viselniük, hanem az államnak és az önkormányzatoknak is részt kellene vállalni a finanszírozásban ösztöndíjprogramok meghirdetésével, célzott támogatási pályázatokkal vagy akár helyi támogatásokkal. Ez nemcsak igazságosabbá tenné a hozzáférést, hanem biztosítaná a népi kézműves tudás fenntarthatóságát és továbbörökítését is.

4 Már öt éve sikeresen működik a *Tudásunkkal kézen fogva* mozgalom, melynek célja, hogy a Kárpát-medencében működjenek a kézműves szakkörök. A hosszútávú fenntarthatóság kulcsa a hiteles, szakmai tudással bíró közösségvezető.

9.
A BÉKÉSCSABÁN MEGVALÓSULÓ KÉPZÉSI RENDSZER TANULSÁGAI

A Békéscsabán megvalósuló képzés jól példázza, hogyan működhet a népi kézművesség oktatása a gyakorlatban. Ugyanakkor véleményem szerint elengedhetetlen, hogy a népi kézművesség oktatásának rendszeréről – annak jelenlegi állapotáról és hiányosságairól – is említést tegyek, így kaphatunk teljes képet arról, milyen valójában a hazai kézművesképzés vertikális struktúrája.

Gyermekkorban hímzéssel, fafaragással elsősorban az alapfokú művészeti iskolákban lehetne megismerkedni. A rendszerváltás idején még létezett ilyen típusú oktatás, azonban a jogszabályi környezet csak azok számára engedte a tanítást, akik felsőfokú, szakirányú végzettséggel rendelkeztek. Mivel ez nem állt rendelkezésre – a felsőoktatásban sem tanár-, sem művészképzés nem létezik ezen a területen –, az oktatási formát megszüntették.

Pár évvel ezelőtt újra lehetővé tették a népi kézművesség tanulását a művészeti alapiskolában, a vizuális tanszakon belül. Az oktatóval szemben továbbra is elvárás a felsőfokú végzettség, de mivel változatlanul nem tanítják ezt a szakterületet sem tanár-, sem művészképzésben, így elfogadnak egy korábban OKJ-s szakmai végzettséget, napjainkban pedig államilag elismert szakképesítést, ez a népi játék és kismesterségek oktatója. Az eszközigényesség, az oktatási rendszer befogadóképességének hiánya miatt ez az irányvonal is csak ritkán valósul meg – mondhatni fehér hollónak számít az olyan művészeti alapoktatás, ahol a kézművesség jelen van. Békés vármegyében nincs egyetlen hely sem!

Ideális lenne, ha a közoktatásban is helyet kapna a népművészet ezen ága. Sajnos a jelenlegi Nemzeti Alaptantervben ez a terület nem szerepel, így a felnövekvő nemzedék szinte semmilyen szinten nem találkozik ezzel a tudáskörrel a köznevelés részeként. A képzési rendszerből hiányzik tehát az általános iskolai oktatás. Létezik ugyan középfokú szint – ezt részletesen bemutattam a békéscsabai példa alapján – de nincs meg a felső szint, azaz a „tető” sem. A felsőoktatásban ma sincs népikézműves-oktatás. Sürgető feladat lenne ezen a helyzeten változtatni, hiszen – ha nem is olyan tömegesen, mint a néptánc esetében – a népi kézművesség területén is komoly eredményeket lehetne elérni egy jól felépített, hosszú távon fenntartható képzési rendszer révén.

Hálásak vagyunk minden jelenlegi és korábbi résztvevőnknek, akik sok fáradságot, időt és energiát áldoznak arra, hogy megismerjék és továbbvigyék a népi kézműves kultúrát. Külön köszönettel tartozunk a Csoóri Sándor Alapnak, amely az elmúlt öt évben lehetővé tette, hogy az akkreditált képzéseket és műhelyfoglalkozásokat kedvezményes áron tudjuk meghirdetni és megvalósítani. Bízunk abban, hogy a megszerzett tudás nem marad öncélú, hanem a résztvevők továbbadják környezetüknek, és így működésbe lép az oly sokszor emlegetett multiplikátorhatás. Ha ez valóban megtörténik, akkor nem kell attól tartanunk, hogy az 1970-es évektől kibontakozó népművészeti reneszánsz megtorpan – még az elöregedés veszélye ellenére sem. Higgyünk abban, hogy a népi kézművesség nem csupán örökség, hanem a kreatív ipar része is lehet, sőt kitörési lehetőséget is biztosíthat az új generáció számára – szakmailag, gazdaságilag és közösségileg egyaránt.

4.3. KÉPZÉSI KÖZPONTOK

4.3.3.

NÁDUDVARI NÉPI KÉZMŰVES SZAKGIMNÁZIUM ÉS KOLLÉGIUM – SZERVEZET ÉS KÉPZÉS TÖRTÉNETE

KÉSZÍTETTE: Benő-Nagy Réka

1.
SZAKISKOLÁTÓL A SZAKGIMNÁZIUMIG – 1992-TŐL NAPJAINKIG

Nádudvar az 1990-es évek elején mint fiatal város egy középiskola indítását tervezte, egy olyan iskolát, mely lehetőséget ad a fiataloknak helyben szakmát tanulni. 1992 tavaszán kristályosodott ki a gondolat, hogy Nádudvar földrajzi fekvését, hagyományait, adottságait figyelembe véve a népi kismesterségek iskolarendszerű oktatását vállalhatja fel. Ebben az időben már látszott, hogy a kézműves mesterségek oktatásának, átörökítésének létjogosultsága van, hiszen egyre többen vannak, akik felismerve a népi kézművesség értékeit, korunk tárgykultúrájába átmenthető elemeit, az egykori tárgyakban rejlő szépséget és praktikumot, visszatérnek ezekhez a tárgyakhoz. A Népi Kismesterségek, Szolgáltató Mesterségek Szakiskolája és Kollégiuma önkormányzati fenntartásban, az Ady Endre Általános Művelődési Központ intézményegységeként, a városi könyvtárral, a közművelődési intézményegységgel, majd 1999-től az alapfokú művészeti iskolával integrálva működött 20 éven át. Az összetett intézmény igazgatói feladatait, ezzel együtt a szakiskolai intézményegység vezetését 27 évig, 2019-ig dr. Takácsné Baranyai Etelka töltötte be. Ezt követően a már önálló, 2013 óta állami fenntartásba került iskola igazgatója Benő-Nagy Réka etnográfus, néprajztanár, nemezkészítő lett, aki nádudvariként gyermekkora óta jelen van az iskola életében.

A kezdetekkor a helyi általános iskola tanárai fantáziát láttak az elképzelésekben, és óraadóként csatlakoztak a közismereti tárgyak oktatásához. Tanárok, tanítók és alkotó népművészek helyből tízen vállalkoztak a népi kézműves szakoktatói képesítés megszerzésére Budapesten, hogy az oktatás jogszabályi feltételeinek is megfeleljenek. Alapításkor a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat, a Megyei Pedagógiai Intézet segítette az iskolát, szakképzési alapból pályázati támogatással az induló eszközöket tudták beszerezni. 2011-ig volt jogszabályi lehetőség elsősorban helyi gazdálkodó szervek szakképzési hozzájárulásaiból közvetlen támogatást kapni. Közel húsz év alatt az iskola több mint 120 millió forinttal gyarapodott. Különböző pályázatokon 70 millió forintot nyertek a tárgyi feltételek megteremtésére és a szakmai munkára.

A nádudvari kézműves iskolában tanulók töredéke élt a településen, negyven százaléka a környékről járt be naponta, míg közel ötven diák a Kárpát-medence különböző területeiről érkezett, a tanévet kollégiumban töltötte. Az iskola kínálata az évek során fokozatosan bővült, a változásokkal együtt alakult. Jelenleg fazekas-, faműves-, nemezkészítő-, szőnyegszövő-, takács- és népibőrműves-képzések közül választhatnak az ide érkező diákok.

2013 januárjában az ország valamennyi önkormányzati iskolájához hasonlóan állami fenntartásba került az iskola, a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ Debreceni Tankerületéhez. 2015. július 1-től a Berettyóújfalui Szakképzési Centrum tagiskolájaként a Nemzetgazdasági Minisztérium fenntartásában működött, további tizenkét megyei szakképző iskolával együtt. 2020 júliusától pedig a Berettyóújfalu Tankerületi Központ fenntartásában, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, jelenleg pedig a Belügyminisztérium felügyelete alá tartozik.

Az állami fenntartók részéről is megfogalmazódott, hogy a Nádudvari Népi Kézműves Iskola stratégiailag fontos intézmény, mely a hagyományos mesterségek oktatásában évtizedek óta kiemelkedő szerepet játszik a Kárpát-medencében. Az évek során az iskola több minisztériumi elismerésben részesült a kézművesség oktatásában végzett kimagasló munkájáért. A Vándorlegény Országos Gyermek- és Ifjúsági Népi Kézműves Pályázaton mindannyiszor kimagaslóan szerepeltek a diákok. A szakmák egyéni sikerei (első, második, harmadik helyezései) eredményeként az intézmény a *Legeredményesebb Szakiskola* elismerő címet szerezhette meg minden alkalommal. 2019-ben a Magyar Művészeti Akadémia *Kiváló Művészetoktatási Intézményként*, 2022-ben pedig Nádudvar Város Önkormányzat Pro Urbe emlékéremmel ismerte el az iskolát.

A 30 tanév sok változást hozott, az intézmény szakiskolából szakközépiskola lett, majd a 2020/2021-es tanévtől szakgimnázium. Ma már az országban egyedüli középiskolaként jegyzik a nádudvari iskolát, mely tisztán kézműves feladatkörrel van jelen az állami iskolarendszerben.

2.
AZ INFRASTRUKTÚRA ÉS A SZEMÉLYES FELTÉTELEK LEGFONTOSABB ELEMEI

Az iskola működését biztosító infrastrukturális feltételek a kezdetek óta adottak, kielégítőek, de minden időben fejlesztésre szorulnak. A kezdetekkor a Művelődési Központ szakköri műhelyei, a Kossuth utcai iskolaépület és kollégiumként egy régi munkásszálló állt rendelkezésünkre. 2007-ben elkészült az új kollégium, mely 55 férőhellyel várja az iskola diákjait. A Kossuth utcai épület bővítésével a művelődési központban mára csak két műhely maradt, a többi a főépületben kapott helyett. Sajnos nagyon hiányzik egy tárgyraktár és egy fatároló, melyek megépítése évek óta húzódik. Az iskola alapítványa 2025-ben megvásárolta a szomszédos telket, melyen iskolabővítést szeretnénk végrehajtani, hiszen nem szerencsés, hogy a gyakorlati és elméleti órák külön épületben vannak, illetve az érettségire felkészítő képzés a kollégium termeiben zajlik. A titkárság és egyéb irodák is a kollégium földszintjén kaptak helyet.

A személyi feltételek minden időben adottak voltak. Az elmúlt 34 év legnagyobb változása a tanári kar összetételében látszik. Mára már a korábbi sok-sok óraadó helyett valamennyi tanár, szakoktató az iskola alkalmazottja főállásban.[1]

Az iskolához alapítása óta neves népművészek csatlakoztak: Fazekas István nádudvari fazekas népi iparművész, Fazekas Ferenc fazekas, a Népművészet Mestere – családjuk hírneve, a közel háromszáz éves múltú nádudvari fazekas család öröksége meghatározó volt az iskola létrejöttében és képzési célkitűzéseiben. Ma már mindketten nyugdíjasok, a műhely vezetése Sóczóné Kása Gyöngyi (2020–)[2] egykori tanítvány, majd Tóth Beatrix (2025–) feladata lett.

Galánfi András fafaragó, az iskola későbbi művészeti vezetője és felesége, Galánfiné Schmidt Teréz szövő, takács – mindketten a Népművészet Mesterei – együtt jöttek 1992-ben Nádudvarra, a hívó szóra. A faműves, fajátékkészítő szakmában Galánfi András egykori diákjai Győri Balázs Népművészet Ifjú Mestere és Kiss Tamás faművesek oktatják a szakmát. Galánfiné Schmidt Teréz is megtalálta utódát, így 28 év után (1992–2020 között tanított) tanítványa, a Junior Prima díjas, Népművészet Ifjú Mestere, Antal Imola (2020–2024), majd a szintén Junior Prima díjas Porkoláb-Varró Sára (2024–2025) vette át a takácsszakma oktatását, jelenleg pedig Szathmáriné Győri Tünde (2025–) vezeti a műhelyt. A szövést Zombori Judit oktatja. A népibőrműves-szakma sokszínűségét 1996-tól tíz évig Kardos Zsuzsanna, majd napjainkig Benő Tamás, a Népművészet Ifjú Mesetere és Porkoláb Benedek (2020–) bőrműves szakoktatók mutatják meg a diákoknak. A nemezes műhely megteremtése és az iskola szakmai munkájának kiemelt segítése Vetró Mihályhoz kapcsolódik. Feleségével 2000-ben csatlakoztak az iskolához, mindketten a Népművészet Ifjú Mesterei, ma már egykori tanítványuk, Négyesi Boglárka etnográfus, nemezkészítő oktató vette át az órák nagy részét.

Zombori Judit néprajz- és néptánctanár, valamint Jeremiás Lajos a Népművészet Ifjú Mestere a kezdetektől alapozták meg a néptánc iskolai oktatását.

Az iskola oktatói valamennyien szakmájuk országosan elismert mesterei. Külön öröm, hogy ma már olyan kollégák is dolgoznak itt, akik korábban az iskola diákjai voltak.

1 https://nadudvariszakiskola.hu/iskola/tantestulet-2/ (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 27.)
2 Az oktatási tevékenységet folytatja 2025-ben is.

3.
KÉPZÉSI KÍNÁLAT

A képzési struktúránk az oktatási rendszer változásával együtt sokat formálódott. 2020 óta van egy állandóság, ami kimondottan kedvező az intézménynek. Ebben már a képzési kínálat is teljesen állandósult és felmenő rendszerben túl vagyunk a bevezető szakaszon.

Ebben az iskolában a három szakmai évfolyam után választható további két, érettségi vizsgára felkészítő évfolyam. Szakközépiskolai kerettantervek szerinti oktatás során közismereti tárgyak, angol nyelv, szakmai elmélet és gyakorlat művészeti tanulmányi területen választható.

1. táblázat:
A hároméves képzés (9., 10., és 11. évfolyam) óraszámai

Évfolyam	Közismereti óraszám	Elmélet óraszáma	Gyakorlati óraszám
9.	18	9	8
10.	12	8	16
11.	12	8	16

Az érettségivel vagy 10 osztállyal rendelkezők két tanév alatt szerezhetnek szakmát.

2. táblázat:
A kétéves képzés (KSZ 1/13. és KSZ 2/14. osztály) óraszámai

Évfolyam	Közismereti óraszámok	Elmélet óraszámai	Gyakorlat óraszámai
9.	0	12	24
10. és 11.	0	12	24

Mind a három-, mind a kétéves képzést követően államilag elismert szakképesítés szerezhető. Nappali munkarendben, iskolarendszerű oktatásban 25 éves korig államilag támogatott az első szakképesítés.

Oktatott szakmáink valamennyi évfolyamon és képzési szinten:
– Népi kézműves – Nemezkészítő
– Népi kézműves – Népi bőrműves
– Népi kézműves – Faműves, fajátékkészítő
– Népi kézműves – Fazekas
– Népi kézműves – Takács
– Népi kézműves – Szőnyegszövő

4.
A KÉPZÉSI STRUKTÚRA VÁLTOZÁSA A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG:

Különbséget kell tenni felnőttoktatás és felnőttképzés között. Iskolarendszer estében felnőttképzésről beszélünk, amit iskolánk is évekig folytatott és bizonyos mértékig még ma is végez.

A képzési struktúra a megalapítás óta több okból változott. Az oktatott szakmák tekintetében vannak esetek, amikor azok neve változik, de a tartalma nem. Az oktatási rendszer elmúlt 30 éves átalakítási hullámai is nyomot hagytak az iskola szakmatörténetében.

A korábban OKJ – vagyis Országos Képzési Jegyzékben szereplő – szakmák közül 1992-től számos olyan szakmát is tanítottunk, melyek a jegyzékben szerepeltek, de nem voltak népi kézműves szakmák: például mézeskalács-készítő;[3] virágkötő, parkgondozó; panziós falusi vendéglátó; számítógép-szerelő, -karbantartó; kerámiakészítő.

A nappali tagozat mellett esti tagozaton is tanultak felnőttek, számukra 2006-ban felnőttképzésben indított szakmáink voltak a kosárkötő- és a textilműves-,[4] 2008-ban a nemezkészítő-, népibőrműves-, fazekas-, faműves-, fajátékkészítő- és a takácsképzések.

Tiszta profilúként, vagyis csak népi kézműves mesterségeket oktató iskolaként 2015 óta működünk. Az OKJ rendszert 2020-tól felváltotta a Szakmajegyzék, amelyben több népikézműves-szakma van, mint amennyit iskolánkban tanulni lehet.

Emellett az oktatói tevékenység mellett tanfolyam jelleggel iskolarendszeren kívüli, hétvégi képzésben Népi játszóházi foglalkozásvezető és Népi játék és kismesterségek oktatója képzéseket is tartunk alkalomszerűen.

Az első egy 120 órás tanfolyam, mely nagyon jól épül a megszerzett népi kézműves szakmára és feltétele az oktatói képesítés megszerzésének, annak egy modulja. A népi játék és kismesterségek oktatója pedig munkakör betöltésére jogosít, mivel ezeknek a szakmáknak nincs tanárképzése.

3 A mézeskalács-készítés népi kézműves szakmának számított, azonban az első átalakítási hullám során a Mezőgazdasági Minisztérium szakmai rendszerében a pék szakmához kapcsolódó ráépülésként került besorolásra. Ekkor született az összefoglaló Népi kézműves – 12 leágazással konstrukció, de a mézeskalács-készítő szakmát nem sikerült visszavenni a népi kézműves szakmák körébe. (Beszprémy Katalin közlése.)

4 Textilműves szakmaként nemezelést tanítottak.

5.
A KÉPZÉSEK LÉTSZÁMADATAI

Két tendencia ismerhető fel iskolánkban. Az egyik a 8. osztályt végzett, tehát 14-15 évesen érkező fiatalok, a másik pedig akik a kétéves szakmai képzésben vesznek részt, ők 18-20 évesen érkeznek. Egy-két kirívó esetben van, aki csak 23-24 évesen kezdi el nálunk tanulmányait. Az alább közölt adatoksorok az iskola összlétszámát tekintve csak a kézműves osztályok nappali tagozatos diákjait foglalják magukban.

3. táblázat:
Létszámadatok az összes évfolyamon 2016—2026

	2016/ 2017.	2017/ 2018.	2018/ 2019.	2019/ 2020.	2020/ 2021.	2021/ 2022.	2022/ 2023.	2023/ 2024.	2024/ 2025.	2025/ 2026.
Népi bőrműves	14	8	25	19	8	11	13	13	12	8
Nemezkészítő	4	10	3	3	15	18	18	14	11	11
Faműves, fajátékkészítő	5	11	12	18	14	17	16	13	11	11
Szőnyegszövő	11	5	3	9	8	8	10	10	7	7
Takács	2	1	0	0	6	7	7	5	7	8
Fazekas	15	9	14	6	12	10	18	21	19	14
Számítógép-szerelő, -karbantartó	10	6	0	0	0	0	0	0	0	0
Fiú/Lány	n.a.	27/23	33/24	20/35	24/39	31/40	27/55	18/58	11/56	20/39
Összesen:	**61**	**50**	**57**	**55**	**63**	**71**	**82**	**76**	**67**	**59**

4. táblázat:
Vizsgázók száma az összes évfolyamon 2016—2025 (fő)

	2016/ 2017.	2017/ 2018.	2018/ 2019.	2019/ 2020.	2020/ 2021.	2021/ 2022.	2022/ 2023.	2023/ 2024.	2024/ 2025.
Vizsgázók létszáma	24	41	33	50	31	20	27	18	21
vizsgázók szakmai átlaga	4,5	4,4	4,68	4,44	4,55	4,80	4,22	4,23	4,59

5. táblázat:
Nemek megoszlása szakmánként az elmúlt 10 évben (fő)

	2016/ 2017.	2017/ 2018.	2018/ 2019.	2019/ 2020.	2020/ 2021.	2021/ 2022.	2022/ 2023.	2023/ 2024.	2024/ 2025.	2025/ 2026.
Népi bőrműves	14	8	25	19	8	11	13	13	12	8
fiú/lány	n.a.	8/0	17/8	13/6	3/5	7/4	10/3	10/3	6/6	4/4
Nemezkészítő	4	10	3	3	15	18	18	14	11	11
fiú/lány	n.a.	4/6	1/2	0/3	5/10	8/10	6/12	3/11	2/9	0/11
Faműves, fajátékkészítő	5	11	12	18	14	17	16	13	11	11
fiú/lány	n.a.	10/1	12/0	18/0	14/0	17/0	16/0	13/0	11/0	11/0
Szőnyegszövő	11	5	3	9	8	8	10	10	7	7
fiú/lány	n.a.	0/5	0/3	2/7	1/7	1/7	1/9	4/6	2/5	3/4
Takács	2	1	0	0	6	7	7	5	7	8
fiú/lány	n.a.	0/1	0	0	0/6	0/7	0/7	0/5	0/7	0/8
Fazekas	15	9	14	6	12	10	18	21	19	14
fiú/lány	n.a.	3/6	8/6	3/3	8/4	7/3	8/10	12/9	3/16	4/10
Összesen fiú/lány	**51**	**25/19**	**38/19**	**36/19**	**31/32**	**40/31**	**41/41**	**42/34**	**24/43**	**22/37**

6. ábra
2025/2026. tanév tanulók száma a lakóhely országa szerint, Magyarországon vármegyei bontásban, nyitóadatok

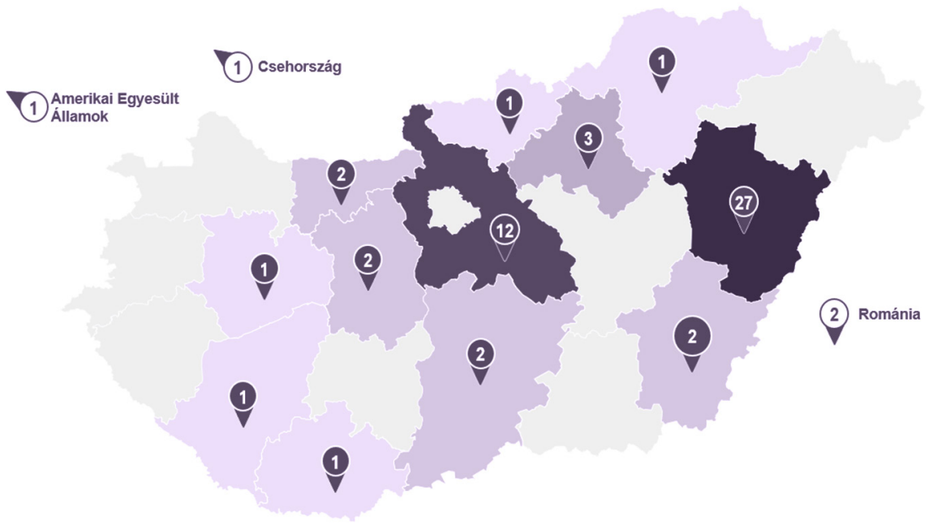

6. táblázat:
A végzős évfolyamokon tanulók és a vizsgázók megoszlása

Végzős/vizsgázott (fő)	
2016/2017.	24/14
2017/2018.	16/8
2018/2019.	12/9
2019/2020.	23/13
2020/2021.	10/5
2021/2022.	22/7
2022/2023.	33/24
2023/2024.	23/17
2024/2025.	22/19

A végzős és vizsgázott diákok száma közti különbségek oka az, hogy azok a tanulók, akik nincsenek azon a szinten, hogy legalább négyes értékelést kaphassanak a vizsgán, nem vizsgázhatnak, mert tapasztalataink szerint a jövőben nem lesz elegendő a tudásuk a mesterség képviseléséhez. Ők befejezik az iskolát lezárt 11. évfolyammal.

6. MARKETINGTEVÉKENYSÉG BEMUTATÁSA

A mi iskolánk esetében a marketingtevékenység rendkívül fontos a beiskolázás sikeressége szempontjából, és kiemelten fontosnak tartjuk. Mindig is nagyon sok energiát fektettünk bele, de a módszerek folyamatosan változnak, hiszen figyelnünk kell, hogy milyen eredményeket hoznak a tevékenységeink. A korábbi években, 2013–2020 között számos pályaválasztási nagy rendezvényen vettünk részt, évente adott esetben 5 alkalommal is, ami a tapasztalatok alapján szinte semmi eredménnyel nem járt.

Vannak partneriskoláink, továbbá célzott meghívások, amiknek eleget teszünk. Két program keretében végzünk toborzó tevékenységet. A Magvető programban a velünk kapcsolatban levő szervezeteket kérjük, hogy az általunk közvetített információkat továbbítsák a saját ismeretségi körükben. A Koma-Iskola Programban pedig a fenntartó tankerület általános iskolái közül választunk évente egyet, és látogatjuk meg jurtával, foglalkozással, tánccal. A programok sikeressége azonban még mindig nem mondható ki egyértelműen. Ezeken felül pályaválasztási szülői értekezletekre és pályaorientációs napokra járunk.

Összességében az mondható el, hogy a személyes érintettség, a saját tapasztalás hoz ide valakit. Ezért a leghatékonyabb minden esetben, ha a diák vagy szülő eljut az iskolába, s itt rögtön kiderül, hogy elköteleződött-e.

Honlapunkon naprakész információkkal szolgálunk az érdeklődőknek a képzéseinkről és az iskola életéről.[5] A korral haladva online közösségi felületeken – Facebook,[6] TikTok,[7] Intsragram[8] – is jelen vagyunk, annak érdekében, hogy minél nagyobb legyen a lefedettségünk. Ennek működtetése komoly feladat: az alapítványunk segíti munkánkat, és egy egykori diákunk szerkeszti ezeket az oldalakat a mi közreműködésünkkel.

A marketingre fordítható költségek és az ehhez a tevékenységhez szükséges szakmai tudás nagyon korlátozottak, igyekszünk mindent megoldani saját hatáskörben. Kihasználunk minden lehetőséget, hogy nyilvánossághoz jussunk. Ezért lenne nagyon fontos, hogy akinek módja van rá, és ismeri, elismeri iskolánkat, segítse annyival, hogy ha televízióban, rádióban szerepel, említsen meg minket. Ez nagy segítség lenne, de sajnos ritka.

Figyelünk az apró részletekre, az iskolának van saját logója, szlogenje, amiket használunk hivatalos levélben, fotókon, és a tárgyainkra is felkerül matrica formájában.

Az iskola jelenlegi emblémái:

NÁDUDVARI NÉPI KÉZMŰVES SZAKGIMNÁZIUM ÉS KOLLÉGIUM

NÁDUDVARI NÉPI KÉZMŰVES SZAKGIMNÁZIUM ÉS KOLLÉGIUM
4181 Nádudvar, Kossuth utca 7. • tel.: +36 54/480-438
www.nadudvariszakiskola.hu • titkarsag@nadudvariszakiskola.hu

5 https://nadudvariszakiskola.hu/ (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 27.)

6 https://www.facebook.com/nadudvariszakiskola; https://www.facebook.com/profile.php?id=100070411031170&fref=ts# (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 19.)

7 https://www.tiktok.com/@kezmuvesgimi (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 19.)

8 https://www.instagram.com/explore/locations/1016352444/nadudvari-nepi-kezmuves-szakgimnazium-es-kollegium/ (Utolsó megtekintés: 2026. 01. 19.)

7.
HATÁSOK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A képzések népszerűségének alakulása nem tervezhető, de érdemes lenne vizsgálni, hogy min múlik az adott tanév szakmaválasztási tendenciája. A fiatalok motiváltságában nagy visszaesés van, de ez általános a pályaválasztást tekintve. Azt tapasztaljuk, hogy a sztereotip fiús/lányos szakmák választásán kívül más szabály nem lelhető fel a mesterségválasztáskor.

Továbbtanulási tendenciákat tekintve, tehát egyrészt, hogy kik és milyen iskolákból érkeznek hozzánk, azt tapasztaljuk, hogy van egy-két „bázisintézmény”, és minden évben vannak új iskolák. Egy stabil pont a Waldorf-iskolák csoportja. A másik szempont, hogy a nálunk szakmát szerzett (itt vagy más intézményben érettségizett) diákok milyen irányban tanulnak tovább. Itt egyértelműen vezet az etnográfusképzés, ezen kívül van példa egyéb szakterületekre is, de elég ritka. Most az érettségi bevezetésével nyílt meg igazán a kapu más területek felé: az első érettségiző csoportból egy fő tanult tovább, a most végzők között már négyen készülnek felsőoktatásba jelentkezni.

A végzettek életpályáját vizsgálva különböző utakat találunk, habár kimutatásokat, kutatásokat nem végzünk. Az itt töltött éveknek köszönhetően a mester–tanítvány viszony hosszú távon is megmarad. Azt látjuk, hogy a többség tanítja valamilyen keretek között a szakmáját, vagy egyéni alkotó lesz, aki megrendelésekre dolgozik, akár saját alkotóháza van. Egyes diákjaink egyesületet hoztak létre, és így működnek, ez nagyon örvendetes. A szakmai peremterületeken is többen dolgoznak, például múzeumban vagy a közművelődésben. A szőnyegszövőszakmát végzőknél tapasztaljuk, hogy a takácsszakma elvégzése továbblépést jelent számukra.

A képzések egymásra épülésének nálunk is nagy jelentősége van. Kiemelt a Népi játszóházvezető-tanfolyam és az oktatói képzés, amiket már több esetben mi is bonyolítottuk. Ezekre mindig nagyon nagy az érdeklődés, sajnos azonban ez irányú képzéseink nem folyamatosak. Más képzőszervezetekkel formális kapcsolatot ápolunk. Itt értem a Hagyományok Házát, a Békés Megyei Népművészeti Egyesületet, a Kresz Mária Alapítványt stb. Ezekre az intézményekre nem tekintünk konkurenciaként, sőt a nálunk érdeklődő felnőtteknek minden esetben ajánljuk a képzéseiket.

Bizonyosan hosszan lehetne sorolni azokat a pontokat, ahol a rendszerünk javításra szorul, de azt gondolom, hogy nem erre kell fókuszálnunk – az azonosított hiányosságokkal tervezünk a jövőre nézve. Megoldandó problémák az épített környezetünk rendezése, tehát a műhelyek fejlesztése, az iskola bővítése tantermekkel, tárolóhelyiségekkel és további közösségi térrel. Az alapanyag, mellyel a műhelyekben dolgoznak diákjaink, egyre nehezebben és drágábban szerezhetőek be, ami nem könnyíti meg a munkánkat, de egyelőre még nem lehetetlen. Kimondottan hiányterület az iskola marketingjével való foglalkozás és az erre fordítható keret biztosítása.

A folyamatosan alakuló fenntartói, irányítói környezet (iskolarendszerek jogszabályi változása) – ami sokáig rendszer szinten szólt bele a munkánkba – már öt éve stabilan jónak tekinthető, és bízunk benne, hogy ez így is marad.

A nagy kérdés mindig a képzések és szakmák megbecsültsége. Az alapproblémákon, a kézműves szakmák társadalmi megbecsültségén országos szinten kellene változtatni. Azt gondolom, van egy olyan réteg, akik maximálisan ismerik és elismerik a szakmáinkat, de értük nagyon keményen meg kell dolgozni. Pedig a diákok által készített alkotásoknak lenne helye a kereskedelemben, a lakáskultúrában, a mindennapi használati tárgyak, de a diplomácia területén a kormányzati ajándékok között is.

5

KÉZMŰVESSÉG ÉS TUDÁSÁTADÁS A HATÁRON TÚLI TERÜLETEKEN

5.1.

A MAGYAR NÉPMŰVÉSZETI, NÉPI IPARMŰVÉSZETI VONATKOZÁSÚ KÉZMŰVESSÉG TUDÁSÁTADÁSÁNAK HELYZETE ERDÉLYBEN

KÉSZÍTETTE: László Eszter

1. ERDÉLY ÉS A KÉZMŰVESSÉG FOGALMA

Erdély földrajzi, kulturális és társadalmi rétegződését számos szakirodalom vizsgálta. Ennek ismétlése jelen összefoglalóban nem indokolt, ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a tárgyalás nem csupán a történelmi Erdélyre terjed ki, hanem a mai Románia teljes magyar közösségére. Ide értjük a moldvai, partiumi és bánsági magyarokat is, akiket a sorsközösség és az állami keretekből fakadó hasonló lehetőségek alapján egységesen kezelünk.

Erdélyben a *kézműves* fogalmának tisztázása kiemelten fontos kérdés. Kezdhetjük a *Magyar néprajz* III. kötetével,[1] a kézművesség témájának behatóbb megismerésével, kutatási szempontokkal, szakterületekre bontásával. Főbb irányvonalait érvényesíthetjük mesterségekre lebontva. A kézműves fogalmának jelentésrétegeit Szulovszky János[2] és Kinda István[3] írásainak mentén veszem számba. A mai kulturális közegben ide soroljuk egyrészt azt a hagyományos kisközösségekben élő asszonyt, aki például Széken *házimunka* jelleggel máig elkészíti és gondozza saját háztartása népviseletét. Kézművesnek tekintjük ugyanakkor azt is, aki kilépve a családi keretekből, *háziipari* tevékenységként falutársait vagy – maradva a viseleteknél – akár tánccsoportokat lát el sorozatban is készített portékáival. Ehhez közel áll az a specialista, aki egy-egy mesterség kiváló ismerője, de szakképzettség hiányában korlátozott lehetőségekkel bír: tudása magas szintű, mégis nehezen boldogul a tágabb társadalmi közegben, mivel nem rendelkezik formális végzettséggel és piacgazdasági ismeretekkel.

A *szakképzett kézműves* ezzel szemben intézményes keretek között sajátította el mesterségét. Vállaltan kézi munkával, eszközökkel és egyszerű gépekkel dolgozik, s gyakran nemcsak megélhetését biztosítja, hanem értékmentő szándékkal is űzi tevékenységét. A *kisiparos* már jól felszerelt műhelyben, részben gépi erővel végzi munkáját, bonyolultabb feladatokra is képes. Számára ez általában nem kiegészítő jövedelemforrás, hanem fő megélhetési forma, vállalkozásként működő tevékenység.

A fogalmak tisztázásából jól látszik, hogy a kézművesség vizsgálata rendkívül szerteágazó. 2019-ben Székely Melindával megkíséreltük feltérképezni, merre tart az erdélyi kézművesség napjainkban.[4] Ha az általunk vizsgált öt életpályát két nagy kategóriába soroljuk, az elsőbe azok tartoznak, akik otthonról vagy kisebb közösségükből örökölték mesterségbeli tudásukat, és ezt nagyrészt rurális környezetben éltetik tovább. A második kategóriát az urbánus közegben működő mesterek alkotják, akik intézményes keretek között (is) tanulták mesterségüket, és tevékenységüket nemcsak piaci, hanem értékmentő, identitásképző szándékkal végzik. Hogy az általuk végzett tevékenységet miért illetjük *népi* jelzővel, azt Kinda István frappánsan megfogalmazza: *„az általános megfogalmazás szerint népi minden olyan jelenség, amely nem kötődik a hatalmat gyakorlók köréhez. Klasszikus értelemben a népi a falusival egyenértékű, nálunk azonban annál befogadóbb – ezért használtuk a népi fogalmat a falusi kézműves termékekre ugyanúgy, mint a hagyományokból táplálkozó iparos szolgáltatására.”*[5] Kinda István kutatásai révén egy nagyon részletgazdag online adatbázis is rendelkezésünkre áll, ahol 55 mesterségben 442 mester

1 Domokos 1990.
2 Szulovkszky 2015: 30.
3 Kinda 2017: 7.
4 László–Székely 2020: 42–53.
5 Kinda 2023: 8.

van számon tartva Háromszékről és Erdővidékről.[6] Ebből a gazdag gyűjteményből is egyértelműen kitűnik, hogy a fent tárgyalt két kézműves életpálya Erdélyben egyelőre még párhuzamosan halad. Mindkét csoport jelentős közösséggel rendelkezik, ám egyre inkább megfigyelhető tendencia, hogy az első, hagyományos tudást hordozó réteg a generációváltások és a fiatalokat érintő globalizációs hatások miatt zsugorodik, míg a második, az intézményes keretek között tanult kézművesek köre nem bővül ugyanolyan ütemben.

A hagyományokhoz erősebben kötődő falvakban – például Széken, Mérában, a moldvai csángó településeken vagy a Székelyföld eldugodtabb falvaiban – ma is előfordul, bár ritkaságszámba megy, hogy a mesterség családon belül öröklődik, akár férfi-, akár női ágon. Ennek fennmaradását segíti a meglévő műhelyek és eszközök használata, a családon belüli befektetett munka hasznosítása, valamint a hagyományos neveltetés. Jó példa erre az olasztelki kovács, aki apja és nagyapja nyomdokaiba lépve máig őrzi és használja örökölt szerszámaikat, vagy a mezőfelei és tacsi gyékényfonók, akik otthon, családi közegben sajátították el a szakma fortélyait.

Sok mesterséget lehet felsorolni, amelyek így, hagyományozódás útján „öröklődtek", a teljesség igénye nélkül következnek a példák: fazekasok Gorzafalván, Csíkdánfalván, Korondon és Réven; faművesek, szövők és viseletkészítők Moldvában, a Gyimesekben, Székelyföldön, Mezőségen és Kalotaszegen; kosárfonók Siménfalván; vagy a szűcsmesterség Mezőkeszüben.

6 www.mestersegek.ro (Utolsó megtekintés: 2025. 10. 13.)

2.
A NÉPI KÉZMŰVESSÉG INTÉZMÉNYES KERETEINEK KEZDETE ERDÉLYBEN

A 20. század közepén kibontakozó iparosodás következtében a népi kézművesség szakágai új fejlődési útra léptek: házi- és kisipari szövetkezetekbe szerveződve, továbbá a megyei népiskolák kézműves műhelyeinek elindításával bővítették és tágították egy-egy mesterség saját határait. A faluközösségek hagyományos normarendszerét fokozatosan felváltotta egy új, a társadalmi, kulturális és elsősorban gazdasági igényekhez igazodó ízlésforma. Ez az átalakulás a hagyományos formákat és díszítményeket más kontextusba helyezte, új értelmezési keretet teremtve számukra.

Ennek egyenes következménye volt, hogy a falvak megbomló társadalmi közegében a közösségi kontroll is fokozatosan megszűnt – pedig a népművészet alakulását az utóbbi évszázadban éppen ez a kontroll határozta meg. A mobilitás, a városiasodás és az iskolázottság növekedése kitágította a helyi normák határait, s ezáltal meggyengítette a hagyományos kereteket. Így a kézműves alkotások megújulása sok esetben inkább az egyéni vagy kívülről befolyásolt ízlést tükrözte, semmint a közösségi normát – ha egyáltalán még beszélhetünk ebben az időszakban ilyenről. Korábban ugyanis a közösségi ízlés úgy biztosított keretet, hogy az alkotónak maradt mozgástere, de munkájának mégis a közösség elvárásait kellett kifejeznie.

Az 1970–1980-as években az egykor virágzó mesterségek hanyatlásnak indultak. Még azok a szakmák is, amelyek kisipari szövetkezetekben vagy hálózatokban életben tudtak maradni – mint a fa-, fém-, bőr-, szövés- és hímzésszakmák – alapanyagaikban, formavilágukban és díszítettségükben gyakran teljesen eltávolodtak azoktól az elvektől, amelyeket ma, a 21. században a népi kézművesség égisze alatt igyekszünk újra érvényesíteni. Ebben az időszakban a sorozatgyártásra kényszerült tárgytípusokra gyakran a dísztárgyjelleg, az élénk, erőteljes színhasználat, az elnagyolt minták, valamint a forma és funkció disszonanciája volt jellemző.

A mai népi iparművészeti irány erdélyi előzményei az egyre szélesebb körben kibontakozó táncházmozgalom hatásához köthetők. E folyamatot a helyi néprajzi és múzeumi gyűjtemények, valamint az azokat létrehozó és működtető népművelők munkája segítette. Az e köré szerveződő közösségi alkalmak teremtették meg a „visszatanulás" folyamatának kezdetét. Példaként emelem ki Háromszékről Haszmann Pált,[7] Marosvásárhely környékéről pedig Bandi Dezsőt,[8] akiknek elvei és elképzelései mentén formálódott az a szemlélet, amely meghatározza számos ma is aktív kézműves alkotói munkáját.

Az 1990-es évek elején sorra jöttek létre azok a civil szervezetek, amelyek a néptánc, a népzene és a népművészet különböző területeivel foglalkoztak. A szervezetek mögött elismert kutatók és szakemberek álltak, akik kapcsolatrendszerük, valamint szociális és kulturális tőkéjük révén megteremtették azt a szakmai közeget, amely képes volt kiszolgálni a helyi és nemzetközi – elsősorban táncházas – érdeklődőket információval, továbbá lehetőséget biztosított a falusi, hagyományos úton öröklődő tudás és a városi, intézményesített tudásátadás találkozására.

7 1942–2010. Helytörténész. A csernátoni Haszmann Pál Múzeum vezetője.

8 1919–2005. Iparművész, népművelő. Maros, Hargitha és Kovászna megyében tevékenyen részt vett a népi mesterségek tudásának átörökítésében, a kornak megfelelő szempontok érvényesítésében.

E folyamatban Kolozsvár környékén kiemelkedő szerepet játszott Kallós Zoltán,[9] aki kiterjedt kapcsolathálózata révén, a magyarországi jó gyakorlatokat ismerve és a helyi viszonyokhoz igazítva, fiatal barátai segítségével szervezte meg első néptánc- és népzenetáborait.[10] Ezek jó példáján elindulva a további táborok is jellemzően olyan falvakban szerveződtek meg – például Kalotaszentkirályon, Visán, Válaszúton, Jobbágytelkén, Sófalván és a Gyimesekben –, amelyek hagyományosan erős közösségi identitással és élő kulturális örökséggel rendelkeztek.

Ezekben a kisközösségekben a népi mesterségek tudása sokáig elevenen élt, természetes közegét adva a helyi ízlésvilágnak és kézműves hagyományoknak. A szemlélet fokozatosan kibővült: a tábori programokba a falujárás és a kézműves mesterek – például viseletkészítők – látogatása is bekerült, így egyre nagyobb figyelmet kapott ez a terület. A tábori kínálat célközönsége a gyerekekre is kiterjedt, és ezzel együtt mind nagyobb igény mutatkozott a változatos programokra: a táncpróbák mellett kisebb kézműves tevékenységek kipróbálására, lebonyolítására is.

Borbély Jolán[11] közbenjárásával 1998[12] körül Válaszúton, a Kallós Zoltán Alapítvány szervezésében rendezték meg először a Magyar Művelődési Intézet Népművészeti Főosztálya Népi játszóházi foglalkozásvezető tanfolyamát. A havi rendszerességű hétvégi képzéseknek köszönhetően Válaszút hamarosan a népi kézművesség iránt érdeklődő erdélyi pedagógusok egyik központi találkozóhelyévé, szinte zarándokhelyévé vált. Az itt szerzett tapasztalatok és mesterségbemutatók iránti igény évről évre növekedett; egyre többeket vonzott a népi kézművesség világa, és ennek a mozgalomnak Erdély-szerte mind erősebb bázisa alakult ki.

Válaszútról „csillagtúraszerűen” terjedt tovább a népi kézművesség iránti érdeklődés és igény Moldvától egészen a Partiumig, jelentősen hozzájárulva a hagyományos mesterségek újrafelfedezéséhez és társadalmi megbecsüléséhez. A Kallós Zoltán Néprajzi Gyűjtemény szilárd alapot biztosított e mozgalom kibontakozásához. Itt fogalmazódott meg sok, ma már elismert erdélyi alkotóban az az elhatározás, hogy egy-egy népi mesterséget elmélyülten elsajátítson – még annak ellenére is, hogy a szakszerű képzés érdekében gyakran havonta kellett Budapestre, majd később Nádudvarra utazniuk a kétéves Népi játék és kismesterségek oktatója OKJ-s képzés elvégzése céljából. Így lett a 2000-es évek derekára szakképzett népi bőrművesünk, nemezkészítőnk, fazekasunk, kosárfonónk, majd később hímzőnk és szövőnk.

Erdély régióit tekintve mindegyik térség egy vagy több civil szervezet, illetve kézműveseket összefogó közösség tevékenységének köszönheti a népi kézművesség intézményes kereteinek kialakulását. Alsócsernátonban 1995-ben hozták létre a Romániai Magyar Népművészeti Szövetséget Tankó Albert,[13] majd később Szathmári Ferenc[14] vezetésével. 2019-ben tagsági könyvem szerint a 607. kézművesként léptem be az akkor csíkszeredai székhellyel rendelkező szövetségbe. Sejtésem szerint máig ez volt a legtöbb magyar kézművest tömörítő szervezet Erdély-szerte, mely sajnos Szathmári Ferenc 2021-ben bekövetkezett halálával meg is szűnt. Jogilag nehézségekbe ütköztek, így utódjaként hozták létre az Erdélyi Magyar Népművészek Egyesületét. Sepsiszentgyörgyön az 1995-ben alakult Guzsalyas Alapítvány Benkő Éva elnökségével,[15] valamint az 1999-ben alakult Artera Alapítvány Lőrincz Zsuzsa elnökkel végzett meghatározó tevékenységet ezen a területen. A heti rendszerességű, gyerekeknek szánt népi játszóházi foglalkozásoktól kezdve a felnőtt kézműves tanfolyamokon, táborokon és akkreditált képzéseken[16] át a Míves Emberek Sokadalmáig[17] minden területre kiterjedő munkát igyekeznek végezni.[18]

A 2000-es évektől egyre több régióban fogalmazódott meg az igény a civil összefogásra. Sok kézműveseket tömörítő szervezet jön létre és végez hiánypótló munkát kis- és nagytérségében. Ma már több mesterségben komoly szakmai munkát felmutató nyári szaktábort kínálnak Benedekmezőn, Válaszúton, Csobotfalván, Szatmárnémetiben. Év közben heti rendszerességű felnőttképzéseket, mester-inas programot működtetnek különböző szakágakban több településen. Jó példaként említhetjük számos kisvárosban (Szamosújváron, Szászrégenben, Sepsiszentgyörgyön) az iskolai délutáni oktatásba beépített kézműves órákat, ahol a gyerekek ízlésvilága a népi formák, motívumok és természetes anyagok használatával is csiszolódik.

Itt felsorolni sajnos nem áll módomban mindenkit, de a következő statisztikákból jól követhető a mai erdélyi kézműves társadalom nagyságrendje, meghatározó civil munkája, kulcsszereplői.

9 1926—2018. Kétszeres Kossuth-díjas erdélyi néprajzkutató, népzenegyűjtő, a Nemzet Művésze.

10 1991-ben Kalotaszentkirályon, 1992-ben Visában, majd később Válaszúton Szép Gyula és Németh Ildikó közreműködésével kezdték a táborok szervezését. Balla Ferenc interjú 2025. 10. 10.

11 1928—2018. A Nemzeti Művelődési Intézet néprajzkutatója, néptáncpedagógus. Kallós Zoltán nagyon jó barátja. Férje Martin György (1932—1983) tánctörténész, néprajzkutató, zenefolklorista volt.

12 Balla Ferenc és Balázs-Bécsi Gyöngyi szóbeli közlése. 2025. 09.

13 Fafaragó. Az RMNSz első elnöke. Lőrincz Zsuzsa szóbeli közlése. 2025. 11. 03.

14 1940—2021. Könyvelő, fafaragó, az RMNSZ elnöke. https://szekelyhon.ro/magazin/szathmari-ferenc-es-a-targyi-anyanyelv (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 06.)

15 1998 óta működött alapítványként, előtte egyéb jogi keretek között.

16 Hargita megyében például az Artera Alapítvány 2005—2015 között a Romániai Munkaügyi Minisztérium által akkreditált vesszőfonás, bútorfestés és szövés 280 órás szakképzéseket tartotta. Most a Kultúrminisztérium által jóváhagyott akkreditált képzéseket szervezik a Vámszer Géza Művészeti Népiskolával közösen szabás-varrás, bútorfestés, gyöngyfűzés, hímzés, úrihímzés, szövő, vertcsipke, kovács, nemezkészítés, vesszőfonás, cipész szakágakban. Lőrincz Zsuzsa szóbeli közlése. 2025. 11. 03. Erdély más településein is van erre példa: Szamosújváron, Sepsiszentgyörgyön fazekasságot, Válaszúton szövést lehet/lehetett tanulni.

17 2000-től főként Székelyudvarhelyen majdnem minden évben az Artera Alapítvány a helyi tanács és más támogatók hozzájárulásával szervezte meg a budapesti Mesterségek Ünnepének mintájára székelyföldi hagyományos mesterségek és mesterek bemutatása, népszerűsítése céljából.

18 Benkő Éva interjú 2025. október 29. és Lőrincz Zsuzsa szóbeli közlése 2025. 11. 03.

3.
STATISZTIKAI ADATOK AZ ERDÉLYI KÉZMŰVESSÉGRŐL

3.1.
Csoóri Sándor Alap

2018-ban írták ki először határon túli civil szervezetek számára a Csoóri Sándor Alap pályázatát a tárgyalkotó népművészeti közösségeknek is. Megyei bontásban közöljük, hány civil szervezet pályázott az évek során – ez egyértelműen jelzi, milyen intenzitású munka folyik, illetve hozzávetőlegesen hány kézművest mozgat az adott térségben.

1. táblázat:
Csoóri Sándor Alap – A tárgyalkotó népművészeti közösségek szakmai tevékenységeinek támogatása, a tudásátadás elősegítése, a közösségek megerősítése és az utánpótlás biztosítása kategória pályázóinak létszáma éves és megyei bontásban (fő)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Máramaros	–	–	–	–	1	1	1	1
Szatmár	2	2	2	2	2	2	2	2
Bihar	1	1	4	2	1	2	2	–
Arad	–	–	–	2	2	1	1	1
Temes	–	–	–	1	–	1	–	1
Szilágy	2	2	2	1	1	–	1	–
Beszterce-Naszód	–	–	–	1	1	1	1	1
Kolozs	4	6	6	6	5	6	6	4
Fehér	–	–	1	1	–	–	–	–
Maros	2	2	6	8	5	5	3	4
Hargita	6	12	19	22	17	15	13	8
Kovászna	3	3	2	4	2	4	4	3
Brassó	–	2	–	1	–	1	1	–
Bákó[19]	–	1	–	–	–	–	–	–

19 Statisztikailag nem helyes, hiszen a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége minden évben pályázott, és szép tartalmas kézműveseket mozgató programot vezet. Mivel a szervezet székhelye Sepsiszentgyörgyre van bejegyezve, a táblázatban a program megvalósulásának helye – Bákó megye ellenére – Kovászna megyéhez került.

3.2.
Élő Népművészet kiállítások

2017-től a Hagyományok Háza Hálózat erdélyi munkatársai népzenei és néptáncos szakterületen karolnak fel olyan tevékenységeket, melyeket a helyi civil szervezetek már kapacitás hiányában nem tudnak elvégezni. 2018 őszén született meg az igény, hogy népi kézműves téren is erdélyi szintű kiállításokat, zsűrizéseket kellene tartani. Ennek nyomán 2019-ben szerveztük meg először az első Erdélyi Élő Népművészet kiállítást[20] a Hagyományok Háza Hálózat Erdély, a Kallós Zoltán Alapítvány és a Guzsalyas Alapítvány közreműködésével. Ehhez a kiállításhoz a Magyarországon szakmai kitüntetésekkel rendelkező erdélyi alkotók mindegyike csatlakozott: 5 fő Népművészet Ifjú Mestere, 4 fő Népművészet Mestere és 5 fő tárgyalkotó népi iparművész, illetve 36 neves, saját régiójának kézművességét meghatározó kiemelkedő alkotó. E munka eredményeként Erdély 2020-ban csatlakozhatott a magyarországi Élő Népművészet – XVII. Országos Népművészeti Kiállítás pályázati kiírásához mint különálló régió.

Az alábbi szakágankénti bontásban jól megfigyelhető az egyes területek alkotói közösségeinek létszáma. E számok mögött intézményes keretek között tanult kézművesek, valamint falusi közösségekben, hagyományozódás útján megszerzett tudás birtokosai – a nagybetűs Mesterek – állnak.

2. táblázat:
Élő Népművészet erdélyi kiállítások szakágai és alkotói létszáma (fő)

	2019 Erdélyi Élő Népművészet Válaszút Sepsiszentgyörgy	2020 XVII. Élő Népművészet Országos Népművészeti Kiállítás Erdélyi régió www.elonepmuveszet.ro
Faművesség	4	10
Bútorfestés	2	6
Fémművesség	1 (kovács)	2 (kovács és késes)
Fazekasság	5	7
Viseletkészítés	8	17
Bőrművesség	5	7
Népiékszer-készítés	3	11
Hímzés	7	11
Szőttes	3	13

20 László 2019.

Szálasanyagokból (vessző, gyékény, szalma, csuhé) használati tárgyak készítése	3	7
Nemezkészítés	7	9
Tojásfestés	2	4
Hangszerkészítés	–	4
Összes alkotó	**50**	**108**

4.
NÉPI IPARMŰVÉSZETI MINŐSÍTÉS

2019-ben szerveztük meg először a népi iparművészeti minősítést, amely tavasszal Mákófalván, ősszel pedig Válaszúton kapott helyet. A zsűrizéssel párhuzamosan szakmai konferencia is zajlott, miközben konzultációs lehetőséget biztosítottunk az alkotóknak, hogy kérdéseikre és kéréseikre szakmai párbeszéd keretében kapjanak választ. Az erdélyi alkotói közösség részéről egyértelmű igény mutatkozott a szakmai fejlődésre, ennek eredményeként a népi iparművészeti zsűri azóta is vándorol különböző régiókban, azzal a céllal, hogy a helyben élő alkotóknak személyes konzultációs lehetőséget nyújtson. Ennek a munkának egyik fő szakmai patrónusa Erdélyben dr. Tötszegi Tekla néprajzkutató, az Erdélyi Néprajzi Múzeum igazgatóhelyettese, aki a kezdetektől napjainkig végigkísérte a népi iparművészeti minősítés minden helyi állomását.

Az alábbi statisztika szakágankénti és éves bontásban mutatja be, hogy a hat év során mely területeken és szakágakban érezték az alkotók leginkább szükségét a szakmai megmérettetésnek és visszajelzésnek.

3. táblázat:
Népi iparművészeti alkotások minősítésének alkotói létszáma a zsűrizés időpontja és helyszíne, valamint szakágak szerint (fő)

	2019.11. Válaszút	2021.10. Székely-udvarhely	2022.05. Kolozsvár	2022. ősz elmaradt[21]	2023.03. Csíkszereda	2024.03. Nagyvárad	2025.03. Maros-vásárhely
Nemezkészítés	7	6	1	4	7	3	5
Szövés	4	2	–	–	3	4	3
Faművesség	7	4	1	1	3	3	4
Bútorfestés	5	2	2	–	4	4	6
Viseletkészítés	6	6	8	6	13	9	7
Fazekasság	2	1	–	1	–	3	1
Népiékszer-készítés	4	10	9	10	14	24	15
Bőrművesség	4	2	–	–	3	1	–
Késes mesterség	1	–	–	–	–	–	–
Szálasanyagokból (vessző, gyékény, szalma, csuhé) használati tárgyak készítése	1	1	1	–	1	2	2
Hímzés	6	7	3	3	8	6	7
Hangszerkészítés	–	1	2	–	1	1	1
Kovácsmesterség	–	–	2	–	–	–	–
Tojásfestés	–	–	2	–	1	4	5
Csipkekészítés	–	–	–	1	–	–	
Mézeskalács-készítés	–	–	–	–	1	4	1
Összes alkotó	**47**	**42**	**31**	**26**	**59**	**68**	**57**

21 A zsűri és konzultáció helyszínét a beküldött adatlapok alapján tervezték kiválasztani, abba a térségbe hívták volna a zsűrit, ahonnan a legtöbb alkotó jelentkezett.

5.
ASZAKKÖR

2021 végén a Nemzeti Művelődési Intézet támogatásával, az Erdélyi Magyar Közművelődési Intézet (EMKE) és Székelyföldön az Amőba Alapítvány koordinálásával elindult Erdélyben az *ASzakkör mintaprojekt*. E projekt fontossága abban rejlik, hogy a szabadidős tevékenységként végzett szakköri foglalkozások eredményeként 2023-ban a mézeskalácsosság is megjelent a népi iparművészeti minősítés palettáján.

Ennek köszönhető, hogy egyre nagyobb bázisa alakult ki egy-egy kézműves területnek, és több szakkörös résztvevőben megfogalmazódott az igény a mélyebb szakmai ismeretek elsajátítására. Egyértelműen megfigyelhető a hatás: az aszakkörös tevékenységek jelentősen kiterjesztették a népi kézműves szakágak iránti érdeklődést.

Az aszakköri tevékenységek közül a legnépszerűbb és legtöbb érdeklődőt, alkotót bevonzó területek a következők: gyöngyfűzés, mézeskalács-készítés, vesszőfonás, hímzés, nemezelés és csipkeverés. Ugyanakkor felhívjuk a figyelmet az elindított mintaprojektek szakmai felelősségére: ma már Erdély számos településén ezeknek a tananyagoknak a mentén dolgoznak, gyakran anélkül, hogy ismernék a helyi, lokális hagyományos mintákat és technikákat.

Ebből fakadóan felmerül a szakmai kérdés, amely ma meghatározza a civil szervezetek mindennapi tevékenységét: hogyan tudjuk a megszerzett tudás mellett ráirányítani a figyelmet az erdélyi kisrégiók helyi motívumkincsére, a mintaszerkesztés módjára, valamint az alapanyag—forma—funkció összefüggéseire. Nagy felelősség, hogy minden aszakkörös résztvevő fontosnak és érdemesnek tartsa a megszerzett tudás mellett az erdélyi jellegzetességek feltárását és elsajátítását is.

Alább megyei bontásban látható, hogy az évek során hány aszakkörös kör indult egy-egy megyében. Egy szakkör 5 fő résztvevővel működik, így egyértelműen látszik, hogy öt év alatt hány főre duzzadt a népi kézművesség iránt érdeklődők köre. A táblázatban szereplő számok az általunk vizsgált szakágakat tartalmazzák: nemezelés, hímzés, mézeskalács-készítés, bútorfestés, csuhétárgyak készítése, gyöngyfűzés, vesszőfonás, tojásfestés, csipkeverés, szövés kereten, palóc, matyó és békés megyei hímzés. A makramé, papírfonás, gyertyaöntés, kötés gyönggyel, quilling és hasonló szakkörök ezúttal nem szerepelnek a kimutatásban, mivel nem tartoznak a népi kézműves szakágak közé. A 2025/2026-os évadban az igénylő helyszínek darabszámát ismerjük, az előző évekből a záróbeszámolók alapján kaptuk a megvalósult szakkörök adatait.[22]

4. táblázat:
Szakköri tevékenységek (nemezelés, hímzés, mézeskalács-készítés, bútorfestés, csuhétárgyak készítése, gyöngyfűzés, vesszőfonás, tojásfestés, csipkeverés, szövés kereten, palóc, matyó és békés megyei hímzés) megyei bontásban (tanévenként, alkalom)

	2021/2022.	2022/2023.	2023/2024.	2024/2025.	2025/2026.
Máramaros	3	14	24	30	25
Szatmár	–	4	30	41	24
Bihar	1	4	4	4	13
Arad	–	–	4	14	6
Hunyad	–	–	–	4	1
Szilágy	1	3	4	14	4
Kolozs	3	29	7	7	11
Maros	–	44	42	24	24
Hargita	–	83	83	78	46
Kovászna	15	47	33	45	35
Bákó	1	22	13	13	4
Összes szakkör	**24**	**250**	**244**	**274**	**193**

22 Ezúttal is köszönjük az EMKE részéről Kovács Lilla és az Amőba Alapítvány részéről Bereczki Kinga koordinátorok statisztikáinak rendelkezésünkre bocsátását. 2025. 10. 08.

6.
ERDÉLYI KÉZMŰVES EGYESÜLETEK SZÖVETSÉGE – ERDÉLYI MESTERSÉGEK ÜNNEPE

2023. március 25-én Marosvásárhelyen az Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány kezdeményezésére 22 erdélyi kézműves egyesület jelenlétében megalakult az Erdélyi Kézműves Egyesületek Szövetsége. A tisztségválasztás során elnöke Kolozsi Ildikó, sepsiszentgyörgyi nemezkészítő lett, alelnökei pedig Antal Imola, csobotfalvi szövő, Tifán Irén, székelyudvarhelyi bútorfestő, Lőrincz Szejke Judit, szatmárnémeti nemezkészítő és Demeter Miklós, bikfalvi hangszer- és népijáték-készítő.

5. táblázat:
Erdélyi Kézműves Egyesületek Szövetségének tagszervezetei 2025-ben

	Civil szervezet	Székhely	Képviselő
	Alapító tagszervezetek 2023-ban		
1	Artera Alapitvány	Székelyudvarhely	Lőrincz Zsuzsánna
2	Barcasági Csángó Egyesület	Négyfalu	Czimbor Izabella
3	Bihari Kézművesek Egyesülete	Nagyvárad	Tóth Beáta
4	Bikmakk Kulturális Egyesület	Bikfalva	Demeter Miklós
5	Borókagyökér Egyesület	Szatmárnémeti	Szejke Vilmos Zsolt
6	Csíkszeredai Kézművesek Egyesülete	Csíkszereda	Keresztes Izabella
7	Csobod Öröksége Egyesület	Csíkcsobotfalva	Antal Imola
8	Guzsalyas Alapítvány	Sepsiszentgyörgy	Benkő Éva Gabriella
9	Harangláb Kulturális Egyesület	Nyárádszentsimon	Mihály Eszter
10	Kallós Zoltán Alapítvány	Válaszút	Balázs-Bécsi Gyöngyi
11	Manus Pulchrae Egyesület	Nagyvárad	Bittenbinder Maria
12	Pörgettyű Népi Játékok Háza Egyesület	Csíkszereda	Ádám Katalin
13	Portéka Egyesület	Gyergyószentmiklós	Páll Etelka
14	Sinka István Kézműves Kör Egyesület	Nagyszalonta	Bondár Hajnalka
15	Szamosújvári Népművészek Egyesülete	Szamosújvár	Felszegi Magda Melinda
16	Székelyföldi Kézművesek Egyesülete	Székelyudvarhely	Deák Csaba
17	Téka Alapítvány	Szamosújvár	Egri Hajnal
18	Udvarhelyszéki Népművészek Egyesülete	Székelyudvarhely	Tifán Irén
	Alapító ülésen részt vevők, de jogilag nem csatlakoztak		
	Bokréta Kulturális Egyesület	Mákófalva	Mihály (Jakab) Kinga
	Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány	Marosvásárhely	Kelemen László
	Erdélyi Kézmíves Céh Egyesület	Kolozsvár	Molnár Attila
	Gránátalma Egyesület	Gyergyószentmiklós	Kisné Portik Irén
	2025. január 10-i közgyűlésen csatlakozó tagszervezetek		
19	Aranyász Egyesület	Gyergyóújfalu	Jére Hajnalka
20	Aranykapu Kulturális Egyesület	Szatmárnémeti	Nezezon Enikő
21	Artudvar Egyesület	Válaszút	Nádudvary László
22	Erdélyi Magyar Népművészek Egyesülete	Székelyudvarhely	Sándor Attila
23	Felsőháromszéki Kézműves Egyesület	Kézdivásárhely	László Károly
24	Folk Center Alapítvány	Marosvásárhely	Ferencz Zsolt
25	Moldvai Csángómagyarok Szövetsége	Sepsiszentgyörgy	Polgár László
26	Nagyváradi Kézművesház Egyesület	Nagyvárad	Pázmán Ida
27	Székelymúzsnai Nők Egyesülete	Székelymúzsna	Karsai Kinga
28	Tacsi Gyékényfonók Egyesülete	Tacs	Szilágyi Ilona

A budapesti Mesterségek Ünnepének mintájára 2025-ben a III. Erdélyi Mesterségek Ünnepét szervezte meg ez az ernyőszervezet az Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány, a magyarországi Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a nagyszebeni Astra Múzeum partnerségével. A rendezvényen 110 erdélyi, moldvai és partiumi magyar, valamint román és roma kézműves mutatkozott be mesterségbemutatók és számos kulturális, szakmai előadás keretében.

A kétnapos seregszemle egyik nagy előnye a „búvópatakok” feltárása, olyan mesterek bemutatása, akik eddig nem szerepeltek szakmai adatbázisainkban vagy látókörünkben. Minden évben egy tematika mentén állt össze a program. 2023-ban a gyapjút, 2024-ben a játékot, 2025-ben pedig a fát jártuk körül. Idén a fához kapcsolódóan fedeztük fel a gelencei zsindelykészítőt, a haralyi kádárt, a korondi taplászt, a sepsiszentkirályi nyergest, a havasi kürtkészítőt, akik szakmai tudásukat és tapasztalataikat nemcsak ott a helyszínen, az Erdélyi Mesterségek Ünnepén ismertethették, hanem a jövőbeli szakmai találkozókon is megoszthatják, így népszerűsítve mesterségük fortélyait.

7.
CÉLKITŰZÉSEK

Az Erdély népi kézművességét felelősségteljesen gondozó civil szervezetek előtt még sok munka áll, és erős, szakmailag jól körülhatárolt keretek kialakítására van szükség. Általánosságban elmondható, hogy a népi iparművészet kritériumrendszere csak most kezd meghonosodni: egyes esetekben szemléletváltást eredményez, másutt – különösen a hagyományaihoz erősebben ragaszkodó közösségekben, mint Szék, Kalotaszeg, Székelyföld bizonyos települései, Moldva vagy a Gyimesek egyes falvai – komoly kérdéseket vet fel.

A szakmai terület legfontosabb célkitűzései közé tartozik:

1. a tudományos és szakmai fórum biztosítása, az alkotók és néprajzkutatók, szakemberek közötti párbeszéd elősegítése;
2. a szakmai igényesség, pontosság és a lokális értékmegőrzés szempontjainak érvényesítése;
3. az erdélyi népi kézműves mesterségek minél szélesebb körű bemutatása, népszerűsítése;
4. a népi mesterségek tudásának átörökítése, az utánpótlás nevelése;
5. a szakképzések problémakörére megoldás keresése – Hol, mit, milyen célokkal érdemes tanítani? Milyen végzettséget igazoló dokumentumnak vennék hasznát a szakképzésekben résztvevők?

Erdélyben a legfontosabb feladat az, hogy a népi kézművesség mesterségenkénti tudását átörökítsük lokális kisközösségi, családi vagy intézményes keretek között. Ez magába foglalja a nem megalkuvó hozzáállást az alapanyag, technika, forma, funkció, motívumhasználat és szerkesztésmód tekintetében,[23] valamint a precíz munka és alázat gyakorlását a “nagybetűs” Mesterek és a mesterségbeli tudás iránt.

23 A “szép tárgy” fogalmának többsíkúságát Gazda Klára (Gazda 2008: 111–344.) és Verebélyi Kincső (Verebélyi 2019: 23.) is hosszan tárgyalja.

IRODALOM

Domokos Ottó (főszerk.)
1991 *Magyar néprajz III. Kézművesség*. Budapest. Akadémiai Kiadó.

Gazda Klára
2008 *Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány*. Egyetemi jegyzet. Kolozsvár. KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék.

Kinda István
2017 *Hagyományos népi mesterségek Háromszéken és Erdővidéken*. Sepsiszentgyörgy. Háromszék Vármegye Kiadó.
2023 *Hagyományos népi mesterségek Háromszéken és Erdővidéken*. II. Sepsiszentgyörgy. Háromszék Vármegye Kiadó.

László Eszter
2019 *Erdélyi Élő Népművészet*. Válaszút. Kallós Zoltán Alapítvány. Kiállítási katalógus.

László Eszter – Székely Melinda
2020 Merre tart az erdélyi kézművesség? In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv. 2018–2019.* Temesvár. Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége, Gordian Kiadó. 42–53.

Szulovszky János
2015 Szempontok és tanácsok a kézművesség, kisipar néprajzi feldolgozásához. *Tradíció Magazin* 2015 (1): 28–39.

Verebélyi Kincső
2019 A népművészet délibábja. In: Verebélyi Kincső: *Nép – Ipar – Művészet*. Debrecen. Debreceni Egyetemi Kiadó. 7–29.

5.2.

TUDÁSÁTADÁS A NÉPI KÉZMŰVESSÉG TERÜLETÉN FELVIDÉKEN

KÉSZÍTETTE: Benko Pál
Benkoné Horkay Tünde

1. BELENEVELŐDÉS ÉS TANULÁS

Jelentésünkben a felvidéki magyar kézművesség helyzetét mutatjuk be, adatainkat 2025 őszén aktualizálva.[1] Az alkotókat, alkotócsoportokat a kézművességhez való viszonyuk alapján három csoportra osztjuk. Azok a hagyományos közösségekben élő egyéni alkotók, akik örökölték a tevékenységet azáltal, hogy nem változtattak életmódot (ott és úgy élnek, ahogyan eleik), sokszor nem is tudatosítják, hogy ők a népművészet, ezen belül a tárgyalkotó népművészet valamelyik ágát képviselik. Nevezhetjük őket *adatközlőknek*. Sajnos számuk rohamosan fogyatkozik.

A második csoportba azokat az alkotókat soroljuk, akiknek még vannak emlékeik a kézművességről (család, elődök, gyerekkori élmények), s a népművészet szépségeit felismerve újratanulnak bizonyos mesterségeket, majd egyéni alkotásba kezdenek. Gyakran a népművészetet csak elemeiben használják fel (motívumkincs, technikák, alapanyagok). Az ilyen típusú önmegvalósítás közösségi kontroll nélkül, szakmai visszajelzés híján öncélú népieskedéssé válhat. Ez mindaddig nem jelent veszélyt, amíg az őket akceptáló közönség ezt nem fogja félreérteni, esetleg illemből vagy üzleti érdekből félremagyarázni, tehát népművészetnek, ne adj' Isten hagyománynak nevezni. Tipikus negatív példa erre a népi szobrászat, a népies divattervezés, ládikófestészet egyes esetei stb., amelyek sok esetben a giccs határait súrolják.

A harmadik csoportba soroljuk azokat, akik kedvtelésből, más szakmai tevékenység mellett vagy éppen azt kiegészítve fognak a kézművességhez. Az ide sorolható alkotók képezik azt a közép- vagy idősebb korú generációt, amely részese volt a táncházmozgalomnak. Idővel természetesen életvitelük átalakult, közösséget váltottak, és addigi életfelfogásuknak megfelelő megvalósulási területet keresve nyúlnak a kézművességhez – sokszor alkotásaikban tükrözve a folklór sokrétűségének ismeretét. Ők „óvatosabb" alkotók, az egyéni elképzeléseik alárendeltek a népi kézművesség hagyománytiszteletének. Sok esetben átmentő szerepet vállalnak a kismesterségek továbbtanításában.

1 A témáról lásd még Benko 2011.

2.
CÉLOK A NÉPI KÉZMŰVESSÉG TUDÁSÁTADÁSÁBAN

Bemutatásunk másik szempontja a cél alapján történő csoportosítás, vagyis ki milyen célt követve alkot, milyenek a rövid, illetve a hosszú távú tervei. Figyelembe kell vennünk azokat a folyamatokat kézműves körökben, amelyek hozzásegítik a határon túli kissebségi közösségeket a természetes közösségi lét megéléséhez, elősegítik a magyarságtudat megélését, erősödését. Fontosak azok a szakmai műhelyek, ahol a kézművesség az oktatás tartalmaként jelenik meg. Ezen szempontok alapján csoportosulások figyelhetők meg.

2.1.
Szervezetek, amelyek segítik Felvidéken a népi kézművesség fenntartását

2.1.1. Motolla Kézműves Baráti Kör

A Motolla Kézműves Baráti Kör (Fülek-Gömörsíd) a Pro Futuro Polgári Társulás tagszervezeteként működő népművészeti egyesület. A Motolla tevékenysége öt fő irány mentén valósul meg: saját alkotómunka és önképzés; kiállításokon való részvétel; oktatás és népszerűsítés; a kézművesség szakmai hátterének fejlesztése; közösségfejlesztés. A szervezetet pedagógusok hozták létre azzal a szándékkal, hogy a már létező és jó gyakorlatként működő néptánc- és népzenei csoportok mellett a régiónkban és országos szinten a kézművesség is kapjon komoly szakmai hátteret. Egyik fő feladat támogatni a régió fiataljainak iskolán kívüli tevékenységeit nemzeti kultúránk, hagyományaink megismertetésére irányuló programokkal, biztosítani szakmai fejlődésüket, és minél szélesebb rétegekhez eljuttatni a tárgyalkotó népművészet kincseit. A Motolla tagjai már több mint húsz éve végzik ezt a feladatot, komoly szakmai képzéseken és megmérettetéseken vesznek részt. Profiljuk a gyermek- és ifjúsági foglalkozások vezetése játszóház formájában fesztiválokon, táborokban; kiállítással egybekötött mesterségbemutatókat tartanak a környékbeli alapiskolákban és a gimnáziumban. Ezek célja, hogy a rendszeres foglalkozások következtében a részt vevő fiatalokból alkotócsoportok alakuljanak. Munkájukat oktatófilmekkel is segítik, amelyek saját YouTube-csatornájukon tekinthetők meg.[2] Kiemelkedő fejlesztésük a *Motolla-láda*, ami egy hordozható ládika népi kézművesség által ihletett gyermektársasjátékokkal és készségfejlesztő gyakorlatokkal.

A Motolla égisze alatt alakult meg a Felvidéki Népi Hímzőkör is, amely vállalta a már felgyűjtött felvidéki barkó hímzések archiválását, feldolgozását és saját alkotások formájában azok újragondolását. A céljuk, hogy a régi, már-már elfelejtett technikákat életben tartsák és népszerűsítsék. A szervezet Gömörsíden saját alkotóházat tart fenn, itt valósítja meg projektjei nagy részét: kiállításokat, szakmai napokat, továbbképzéseket, néprajzi tematikájú programokat. A szakmai napokon főszerepet eddig a hímzés, a mézeskalács-készítés, a bútorfestés, tojásdíszítés, nemezelés és a gyöngyfűzés kaptak.[3]

A Motolla Kézműves Baráti Kör alkotói szakmai kapcsolatot ápolnak magyarországi és hazai egyesületekkel, tagjai a Palócföldi Népi Iparművészek Egyesületének, alapítótagjai a Szlovákiai Magyar Kézműves Szövetségnek. Részt vesznek szlovákiai kultúrszervezetek által szervezett rendezvényeken is mint lektorok. Jó az együttműködés a losonci Nógrádi Múzeum és Galériával (Novohradské múzeum a galéria, Lučenec), a rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeummal (Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota) valamint a Nógrádi és a Gömör-Kishonti Regionális Termék címet odaítélő Turisztikai Nógrád és Pojánalja Regionális Idegenforgalmi Szervezettel[4] és az ÚĽUV-val.[5]

A Motollának hagyományőrző tagjai nincsenek. Alkotói főleg magyarországi táborokban, tanfolyamokon, illetve autodidakta módon sajátították el tudásukat. Itt ki kell emelnünk a Gébárti Regionális Népi Kézműves Alkotóház évtizedeken át nyújtott segítségét, a Palócföldi Népi Iparművészek Egyesülete szakmai támogatását, a Barkó Kézműves Egyesülettel és a Tojásdíszítők Egyesületével való együttműködést. Az egyesület tagjai szabadidejükben végzik feladataikat, nincs olyan, aki megélhetésből alkotna. Bevételeiket általában visszaforgatják alapanyagvásárlásra és a kézművesház üzemeltetésére.

2.1.2. Zoboralji Örökség Őrzői Hímző- és Viseletkészítő Műhely

A Zoboralji Örökség Őrzői Hímző- és Viseletkészítő Műhely (Zoboralja-Pográny) 2016-ban kezdte meg működését, majd 2017-ben a csoporttagok úgy döntöttek, hogy polgári társulásként kívánnak tovább működni. A Műhely az elkészült alkotásokat, lakástextíliákat a Hagyományok Házában zsűrizteti, aminek köszönhetően a szervezet már 2019-ben elérte a Tárgyalkotó Népi Iparművész címet. A Hímző- és Viseletkészítő Műhelynek több mint 70 zsűrizett alkotása van, de elkészített termékeik száma már meghaladja az 500-at, ezek egy része ajándéktárgy. Annak érdekében, hogy Zoboralja népművészetét, hagyományait népszerűsítsék, évente szakmai konferenciát szerveznek, amelyen kiállítják alkotásaikat, neves szakértők adnak elő. Emellett elismerésben részesítenek olyan személyiségeket, akiknek Zoboralja és a műhely sokat köszönhet. A hímzőasszonyok sikertörténete azzal kezdődött, hogy az Alsóőrsi Csipkeműhely vezetője, Szuperné Bohus Judit felhívta a figyelmüket arra, milyen népművészeti kincseket rejt a Zobor-vidék.

2 https://www.youtube.com/channel/UCjE41XVq7yf5bZMdtEKJAPg (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 01.)

3 Támogatóink voltak a CSSA, BGA, Kultminor Slovakia.

4 Oblastná organizácia cestovného ruchu turistický Novohrad a Podpoľanie

5 Az ÚĽUV egy szlovák állami kulturális intézmény, amelynek célja a hagyományos népművészet, kézműves mesterségek és házi termelés megőrzése és fejlesztése. https://uluv80.sk/en.html (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 01.) (A Szerk.)

Az ő védőszárnyai alatt öt faluból járnak össze Zoboraljáról. 2025-ben 31. alkalommal került megrendezésre a Kisjankó Bori Országos Hímzőpályázat,[6] amin a Zoboralji Örökség Őrzői Hímző- és Viseletkészítő Műhely tagjai több különdíjban is részesültek. Az alkotók fontos feladatuknak tartják a zoboralji magyar közösség fenntartását.

2.1.3. Gömöri Kézművesek Társulása

A Gömöri Kézművesek Társulása 2001-ben alakult Várhosszúréten. Tagjai eleinte a környék amatőr képzőművészei voltak, akik Ulman István fafaragó ismeretségi köréhez tartoztak. Feladatuknak tekintették főleg a Gömörben fellelhető hagyományos mesterségek felkutatását, művelését és továbbadását. Magyarországi támogatással hozták létre a kézművesházat, ahol három berendezett műhely, konyha, iroda és szociális helyiség segíti munkájukat. A tetőtérben szálláslehetőség is van, amit főleg gyermekek táboroztatására használnak. A kézművesház területén negyedévente rendeznek kézművesvásárokat, évente egyszer, július-augusztus fordulóján fesztivállal egybekötött nagyvásárt.

A szervezet tagjainak létszáma változó, 150 fő körül mozog, ebből 60% szlovákiai, 40% magyarországi illetőségű. A társulás projektalapon tart felnőttek részére egyhétvégés motivációs tanfolyamokat, így valósultak meg a fazekas-, gyöngyfűző-, szövő-, gyékénykötő- és kosárfonó-tanfolyamok. A tagok gyerekek részére szerveznek nyári táborokat, ahol kézművességet oktatnak, továbbá játszóházat vezetnek. Fesztiválokon, esetenként környékbeli iskolákban, könyvtárakban is tartanak meghívásra mesterségbemutatókat, foglalkozásokat.

6 A Hagyományok Háza, a Mezőkövesdi Közkincs-Tár Nonprofit Kft. és a Matyó Népművészeti Egyesület által meghirdetett pályázat.

Rendszeresen pályáznak a Csoóri Sándor Alaphoz, a Bethlen Gábor Alaphoz és a Magyar Művészeti Akadémiához. Itthoni támogatóik Kassa Megye Önkormányzata, a Gömöri Művelődési Intézet, a Rozsnyói Kultúrház és a rozsnyói Bányászmúzeum. Együttműködnek a kassai ÚĽUV-val. Hagyományőrző tagjaik Ulman István fafaragó, a Népművészet Mestere, Bastyúr Jaroszlav kolompkészítő. Tagjaik közül gazdasági tevékenységként művelik mesterségüket: Baffy Lajos és Baffy Ádám krasznahorkaváraljai ács- és fafaragó mesterek, Slízs Róbert harangöntő Várhosszúrétről, Horváth Zoltán fazekas Kazincbarcikáról, Hotyek Attila kádármester Erdőbényéről. A szlovákiai tagság nagy része nem folytat ezirányú gazdasági tevékenységet. Indokolható ez azzal, hogy a gömöri régió foglalkoztatottság tekintetében a leszakadó országrészek közé tartozik. Akik termékeiket árusítják, inkább csak kiegészítő bevételi forrás szándékával teszik. A kisebbségi lét egyik velejárója a gyorsuló asszimiláció.[7]

2.1.4. Szlovákiai Magyar Kézműves Szövetség

A Szlovákiai Magyar Kézműves Szövetség 2018-ban alakult Füleken. Kiemelt célkitűzései közé tartozik a hagyományos népi mesterségek felelevenítése, különös tekintettel a népművészet tisztaságának megőrzésére, továbbá olyan országos szinten működő alkotóműhelyek létrehozása, amelyekben teret kap a hagyományos népi mesterségek oktatása, a kész alkotások bemutatása, valamint a Szlovákiában élő és alkotó magyar kézművesek érdekképviselete és érdekvédelme. Ennek érdekében felkutatja, majd nyilvántartásba veszi a termékeiket hagyományos módon készítő kézműveseket, a nyilvántartás felhasználásával országos szintű kézműves-adatbázist épít, a kézműves alkotókat és azok alkotásait hazai és külföldi kiállításokon mutatja be. Ezen kiállítások előkészítésének fontos része a szakmai konzultáció és a zsűriztetés folyamatának rendszeressé tétele. Mindez kezdetben magyarországi szakmai segítséggel történt – a Hagyományok Háza által biztosított lektori munkának köszönhetően, ma pedig már igyekeznek hazai, tehát felvidéki körülményekre adaptált szakembergárdát kinevelni a zsűriztetés folyamatának biztosítására.

Legfőbb tudásátadási tevékenységük az országos kézműves kiállítás, amelyet kétéves rendszerességgel 2018-tól valósítanak meg: *Magyar Kézművesség a Felvidéken 2018–2020, Magyar Kézművesség a Felvidéken 2020–2021*, online a Covid járvány miatt; *Magyar Kézművesség a Felvidéken 2022–2023; Nép, nemzet 200 – ünnepi pályázat* Petőfi, Madách és a Himnusz bicentenáriuma alkalmából; *Magyar Kézművesség a Felvidéken 2024–2025*.

A szervezet negyven fős tagságát egyének és szakmai társulások képezik, élükön öttagú elnökség áll. Rendszeres pályázói a Csoóri Sándor Alapnak és a Bethlen Gábor Alapnak. Együttműködnek a Hagyományok Háza Hálózat – Szlovákiával, a Motolla Kézműves Baráti Körrel, a Gömöri Kézművesek Társulásával, a Zoboralji Örökség Őrzőivel, Kassa Megye Kulturális Központjával, az Ilosvai Selymes Péter Néptáncegyüttessel és a Táncfórum Polgári Társulással.

7 Rigó Béla (sz. 1974.) szóbeli közlése. Jablonca, 2025. szeptember 11.-i telefonos interjú

2.1.5. Ipolyszalkai Élő Tájház

Az Ipolyszalkai Élő Tájház több mint húsz éve működik. A régió hagyományos paraszti világát igyekszik életben tartani. Fő tevékenységük a falusi gasztronómia volt, ma már bemutatókat tartanak iskolák és gyerektáborok részére. 2024-ben bővítették az ingatlant, három műhelyt rendeztek be: agyagozóműhelyt, szövőműhelyt és népi konyhát kemencével. Tervük között szerepel egy közösségi tér kialakítása pajtaszínház formájában. 2000-től évente három bentlakásos turnusban táboroztatnak gyerekeket, 15 éve dolgoznak együtt a szalkai Turczel Lajos Alapiskola és Óvodával, ahonnan heti rendszerességgel látogat el hozzájuk egy-egy osztálynyi gyerek a regionális nevelés tantárgy keretében gyakorlati foglalkozásra.[8]

Együttműködnek a kistérség szomszédos falvaival, létrehozták a Hetesség Társulást két magyarországi és öt szlovákiai falu közreműködésével, amely egy nem formális társulás. Közös regionális hagyományokra építve valósítják meg projektjeiket, amelyek szezonális ünnepségekhez kötöttek, mint például Bodzafesztivál, Szilvalekvárfőző ünnepség. Pályázni szoktak a Csoóri Sándor Alapnál, a Bethlen Gábor Alapnál, a KultMinornál.[9] A tájház vezetője Dikácz Zsuzsanna. Hasonló küldetésű szlovák szervezetekkel nem ápolnak kapcsolatot.[10]

2.1.6. Hagyományok Háza Hálózat — Szlovákia

A Hagyományok Háza Hálózat — Szlovákia (HHH – Szlovákia) 2017-óta működött füleki, 2025-től komáromi székhellyel. Tevékenysége a néptánc, a népzene és a népmese kategóriákat öleli fel. A kézművesség támogatása a szervezet részéről eseti, nem rendszerszintű. Nem rendelkeznek kézművességben szakmailag jártas emberi erőforrással, ezért az ebből eredő feladatok megoldására külső szakmai segítséget szoktak kérni. Kezdeményezésükre alakult meg a *Szlovákiai Magyar Kézműves Szövetség*, kezdetben jelentős anyagi segítséget is biztosítottak ennek működéséhez. Ma az együttműködés konzultációs jellegű, anyagi támogatás nélkül.

2.2.
Kézművesség, tudásátadás óvodától a felsőoktatásig

A füleki Mocsáry Lajos Alapiskola oktatója, Benkoné Horkay Tünde alsó tagozatos tanító, a Motolla Kézműves Baráti Kör vezetője. Heti rendszerességgel tart kézműves kört gyerekeknek két korosztály részére: 1—4. és 5—9. évfolyamoknak közel húsz éve. Saját iskolai műhelyt alakított ki, ahol a tevékenységeket naptári ünnepekhez igazítja. A kézművesség mellett a gyerekek néprajzi, regionális és történelmi ismeretekkel is gazdagodnak. Rendszeres résztvevői az Országos Gyermek és Ifjúsági Népi Kézműves Pályázatoknak. Az intézmény részéről a kézműves tevékenység támogatottsága jóval alacsonyabb, mint a korábbi években (rendszerint saját beszerzésű alapanyagokkal dolgoznak), mivel az intézmény bevételei is csökkentek. Emberi erőforrás hiányában erre a tevékenységre pályázni nem szoktak.

A szintén füleki Daxner utcai óvodában Gyetvai Zsuzsa óvónő, a Motolla Kézműves Baráti Kör tagja az óvodaprogramba beépítve tart kézműves foglalkozásokat ünnepkörökhöz kötve. Ötletgazdája és koordinátora volt a nagy sikerű *Aranykapu* rendszeres játszóházi programnak, melyben hagyományőrző kézműveseket hívtak meg az óvodai foglalkozásokra. Mellette tárgyalkotó kézműves pedagógusok tartottak gyermekfoglalkozásokat és mesterségbemutatókat, például szövést, kosárfonást, bőrtáska- és övkészítést, hímzést görbe tűvel.

A Sávolyi Általános Iskola igazgatója, Molnár Monika a Motolla tagja, alkotótársaival tematikus napokat tartanak az intézményben szintén naptári ünnepekhez kötve, amelyeken mesemondás, népdal, néptánc és népi játékok tanulása zajlik, a komplex foglalkozások főleg kézművességre épülnek. Az Igazgatónő az iskola egyik termében állandó néprajzi kiállítást hozott létre magángyűjteményéből.

A Csicseri Óvodában Híres Zsóka óvónő, igazgató vezetésével valósítanak meg kézműves foglalkozásokat. Amellett organikus, népi ihletésű szabadtéri ügyességi játékokat is kínálnak, ezeket főleg rendezvényeket kísérő tevékenység formájában.

A kassai Szakkai József Szakközépiskolában Albert Éva szakkörvezető, kollégiumi nevelő tart rendszeresen szabadidős kézműves foglalkozást diákjainak. Résztvevői a Vándorlegény Országos Gyermek és Ifjúsági Népi Kézműves Pályázatoknak. Több alkalommal szerepeltek az országos kiállításon is.

A Ragyolci Alapiskolában György Henrietta foglalkozik szabadidejében néprajzi ismeretek átadásával, heti rendszerességgel tart tanulók részére kézműves foglalkozásokat szakkör formájában. Az alapiskolában szervezik az Ipolyi Arnold Népmesemondó Versenyt is.

A kézművességgel kapcsolatos ismeretek két felsőoktatási intézményben jelennek meg a pedagógusképzésben. A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara és a HHH – Szlovákia közötti szakmai partnerségnek köszönhetően 2019-ben bekerült az óvodapedagógus- és tanítóképzés tantervébe a *Néphagyomány az oktatásban* című kurzus. A képzés szabadon választható, C kategóriás tantárgyként valósul meg, célja a hagyományközvetítés formáinak elméleti és gyakorlati megismerése és beépítése az oktató-nevelői munkába. Az egyetem Tudományos Tanácsa által elfogadott négy önálló kurzus egyike a kézművesség pedagógiai felhasználásra épül.

A HHH – Szlovákia és a Comenius Pedagógiai Intézet közös szakmai műhelyében 2022-ben elkészült *A néphagyomány beépítése a szlovákiai magyar óvodákban és iskolákban zajló nevelő-oktató munkába* című átfogó, középtávú stratégiai tervezet. Ebből kiindulva a két szervezet kiválasztotta azokat a pontokat, melyek hároméves távlatban megvalósíthatók, majd a 2023-as évben elindult a tervezett tevékenység. Ezen belül a legnagyobb hangsúly az innovációs pedagógus-továbbképzésekre helyeződött. A kézművesség a képzési ciklus második moduljában kapott teret *A gondolkodás fejlesztése a néphagyomány eszközeivel* című 50 órás akkreditált tanfolyam formájában. A képzés célcsoportjai óvodapedagógusok, alapiskolai alsó tagozatos tanítók, alapiskolai felső tagozatos pedagógusok, művészeti alapiskola pedagógusai, nevelők és pedagógiai asszisztensek. A jelenleg is zajló képzés oktatói a kézművesség és a pedagógia területén egyaránt jártas szakemberek, Sevella Zsuzsanna, Benko Tünde és Szénási Veronika.

8 A munkaügyi hivatalon keresztül helyi asszonyokat tudnak alkalmazni, akik a gondnoki tevékenység mellett a gyerekek részére sütni, főzni is tudnak.

9 A Kult Minor egy szlovákiai állami-civil kulturális alap, melynek célja a nemzeti kisebbségek kultúrájának — így például a magyar közösség kulturális életének — támogatása. https://www.kultminor.sk/sk/ (Utolsó megtekintés 2012. 12. 01.) (A Szerk.)

10 Dikácz Zsuzsanna, Ipolyszalka, 2025. szeptember 11., telefonos interjú.

2.3.
Felnőttképzés

Felnőttképzéssel foglalkozó programokkal Felvidéken a Hagyományok Háza Hálózat – Szlovákia és a Nemzeti Művelődési Intézet van jelen. A HHH – Szlovákia szervezésében a Szlovákiai Magyar Kézműves Szövetség mutatta be 2017-ben a szlovákiai pedagógusok részére az Útravaló Ösztöndíjprogramot.[11] Illés Gábor koordinátor felügyelete alatt valósult meg ennek helyi hagyományokra adaptált változata pedagógusok részére, akkreditált képzés formájában, amely az új tanügyi reform bevezetéséig, 2019. augusztus 31-ig élt. A komplex képzés része volt a kézművesség is, amit a Motolla Kézműves Baráti Kör két tagja, Benko Tünde és Benko Pál koordináltak.

A HHH – Szlovákia a felnőttképzést tanfolyamok formájában is igyekszik megvalósítani – 2025 márciusában szervezte meg az első Népi szabászat, népviseletvarró tanfolyamot Felvidéken, Nagymegyeren a Csoóri Sándor Alap támogatásával. A résztvevőket magyarországi és felvidéki szakemberek is képezték a négy hétvégén át tartó időszakban.

Nagy sikernek örvendenek a Nemzeti Művelődési Intézet ASzakkör Programjai, ezek koordinálását a nagykaposi székhelyű Rákóczi Hálózat végezte. Hatására sokan kezdtek kézművességgel foglalkozni. A szakmaiság minden esetben lektorfüggő. Azt a tapasztalatot tudjuk leszűrni, hogy amennyiben az adott szakágban gyakorlott kézműves irányítása alatt valósult meg a program, akkor nagyon szép eredmények születtek. Szakember hiányában viszont a távmentorálás nem volt elegendő, az eredmények hagytak kívánni valót maguk után.

11 Az Útravaló Ösztöndíjprogram egy 2005 óta működő magyarországi, állami támogatású program, melynek célja a hátrányos helyzetű diákok (általános iskolától a diplomáig) esélyegyenlőségének javítása, tanulmányi sikereik támogatása. A programot a Belügyminisztérium hirdeti meg, a lebonyolítást a Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság (TEF) végzi a tef.gov.hu oldalon és az EPER rendszeren keresztül, több alprogramot kínálva. https://utr.tef.gov.hu/static.php?page=welcome (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 12.) (A Szerk.)

2.4.
Oktató népi kézművesek

Sok szervezeten kívüli kézműves, illetve olyanok, akik több szervezet munkájában is részt vállalnak, parciális, de színvonalas oktatói feladatokat is elvégeznek. Saját maguk is magas szinten művelik a mesterséget.

Albert Éva, Abaújszina, Kassai kerület, játszóházvezető
Baffy Lajos és Ádám, Krasznahorkaváralja, Kassai kerület, ács-fafaragók
Csóka Bernadett, Csiliznyárad, Nagyszombati kerület, nyerges
Gyetvai István, Fülek, Besztercebányai kerület, fazekas-keramikus
Holík Amália, Áj, Kassai kerület, keramikus
Horváth Éva, Abaújszina, Kassai kerület, gyékénykötő
Méhes Kata, Keszegfalva, Nyitrai kerület, viseletvarró, népijátszóház-vezető
Molnár Belány Szilvia, Kolon, Nyitrai kerület, tojásíró, népi keramikus
Molnár Imre, Gímes, Nyitrai kerület, fazekas
Mórocz Ildikó, Komárom, Nyitrai kerület, szövő
Reho Gabriella, Királyhelmec, Kassai kerület, nemezelő
Varjú Rakoncza Gabriella, Felsőszeli, Nagyszombati kerület, bútorfestő
Varjú Tamás, Komárom, Nyitrai kerület, szíjgyártó-bőrműves
Vranai Erika, Csécs, Kassai kerület, mézeskalácsos

3.
ÖSSZEGZÉS

A felsoroltakon keresztül bemutatva a felvidéki kézművességet 2025-ben elmondható, hogy az a közösségi funkcióját ott tudja betölteni, ahol a lelkesedés mellé csapatmunka is társul. Ez a csapatmunka olyan kézművesházak köré csoportosul, ahol világosan megfogalmazták a küldetés célját és azokat a lépéseket, amelyek a megvalósításhoz vezetnek. Továbbra is szükség van külső segítségre a régiónként működtethető kézművesházak felkarolásában, úgy szakmailag, mint anyagi szempontból. Feladatunk lesz az önállóan, szervezeteken kívüli alkotók további felkutatása, szakmai segítségnyújtás lehetőségeinek biztosítása, megmérettetések népszerűsítése, továbbképzések szervezése.

IRODALOM

Benko Pál
2011 Kézművesség Felvidéken az új évezred küszöbén. In: Diószegi László – Juhász Katalin (szerk.): *Hagyomány – Örökség – Közkultúra. A magyar népművészet helye és jövője a Kárpát-medencében*. Budapest. Teleki László Alapítvány. 113–122.

5.3.

A MAGYAR NÉPMŰVÉSZETI, NÉPI IPARMŰVÉSZETI VONATKOZÁSÚ KÉZMŰVESSÉG TUDÁSÁTADÁSÁNAK HELYZETE KÁRPÁTALJÁN

KÉSZÍTETTE: Gabóda Éva
Ködöböcz-Gerzsenyi Ilona

1. BEVEZETÉS

Kárpátalja Ukrajna legnyugatibb megyéje, soknemzetiségű régió, mely a történelem során több államalakulathoz is tartozott, s ennek köszönhetően kulturális öröksége rendkívül gazdag és változatos. A különféle nemzetiségek egymás mellett élése létrehozott egyfajta sajátos kölcsönhatást, viszont talán éppen a nemzeti identitás megőrzésére és a kulturális értékek továbbadására való törekvésnek is ez volt a mozgatórugója: a saját népi-nemzeti kultúrához való ragaszkodás jelentette a megmaradást az elmúlt száz év történelmi viharaiban. E vidék magyarlakta településein, a történelmi Bereg, Ugocsa, Ung és Máramaros városaiban és falvaiban gazdag kézműves hagyomány élt, melyek közül néhány még mindig megtalálható, bár művelőinek száma mára megfogyatkozott.

A kézművesség hanyatlása a 20. század második felétől volt megfigyelhető Kárpátalján is: a kolhozosítás (kollektivizálás) következtében megszűnt önellátó parasztgazdaságok, a munkaképes férfilakosság *málenykij robotra* való elhurcolása, valamint az ezekkel a történelmi traumákkal együtt járó gazdasági helyzet és életmódbeli változások visszavetették a kézművesség fejlődését. Megjelentek a viszonylag olcsó gyáripari termékek, amelyek egyfajta modernitást, divatot is képviseltek, népszerűségük gyors ütemben nőtt. A legnépszerűbb és legelterjedtebb kézműves tevékenységek azonban megmaradtak – leginkább a családban természetes módon hagyományozódtak a fiatalabb generációk tagjaira, azaz apáról fiúra, anyáról lányára.

A gazdag népi tudás és a kézművesség területein belül létrehozott tárgyi értékek mára méltán váltak e vidék messze földön híres védjegyévé, hiszen szinte megszakítás nélkül vannak jelen a kárpátaljai népi kultúrában, úgy mint a beregi keresztszemes hímzés és szőttes, a nagydobronyi viselet, hímzés és hímestojás; a viski csuhéfonás, a salánki hímestojás és hordókészítés, az egykori beregújfalui fazekasság vagy Hidi Endre népi kerámiái.

Jelen tanulmány a kárpátaljai népi kézművesség mai helyzetét kívánja feltárni, illetve a napjainkban működő népművészeti vonatkozású tudásátadás feltérképezésével és lehetőségeivel foglalkozik. Bevezetésképpen a Kárpátalján messze túlnyúló, mély gyökerekkel rendelkező kézműves területekkel ismerkedünk meg, valamint említést teszünk azokról a kézműves tevékenységekről, amelyek az évek alatt kivesztek, ám visszatanításuk, újbóli felélesztésük elengedhetetlenül fontos feladat. Az elmúlt évtizedekben egyértelmű jelei mutatkoztak annak, hogy a tudásátadás módja véglegesen megváltozott: a hagyományos családmodell átalakulásával a mai fiatal generáció már nem csupán a nagyszülőktől örökli a hagyományt, hanem lokális közösségben vagy intézményes keretek között is találkozik egyik-másik meghatározó, népi kultúrához köthető élménnyel. Itt meg kell említenünk a multimédiás eszközöket is, amelyek a mai kor emberének életéből nem hagyhatók ki. Ebben a tekintetben nagyon nagy az oktatásban, nevelésben dolgozó szakemberek szerepe! Elsődleges szempont a „tiszta forrás” feltárása, megőrzése és az adott területre, szűkebb régióra jellemző sajátosságok megóvása kell, hogy legyen, mert elsősorban ez adja a kézműves alkotások, tárgyak valódi értékét, hitelességét, a hagyományátörökítés lényegét.[1]

1 Kész 2014.

2.
KÁRPÁTALJA ÉLŐ NÉPI KÉZMŰVES HAGYOMÁNYA

2.1.
Szőttes és hímzés

Kárpátalján a kendertermesztés még a 20. század első évtizedeiben is nagy jelentőséggel bírt, a szövéshez szükséges alapanyagokat a családok maguk állították elő. A később megjelenő pamut sem tudta hamar kiszorítani a háztájiban termesztett megbízható alapanyagot. Legismertebb a beregi szőttes, mely gazdag minta- és formavilággal rendelkező kézműves ágazat ma is, és Antónikné Polónyi Katalinnak köszönhető, hogy nem veszett a múlt homályába. Antónikné az 1950-es években került Nagyberegre, s az ő kezdeményezésére indult meg a beregi mintakincs felgyűjtése, és jött létre a szövőcsoport, amely feldolgozta, csoportosította a mintákat.[2]

Sajnos már alig van olyan ember, aki még látta, hogyan termesztik a kendert, vagy részt vett volna annak feldolgozásában. Antónikné Polónyi Katalin munkájának és kitartásának köszönhetően Nagyberegen szövő- és hímzőcsoport indult, ahol a nagyberegi asszonyok egy sajátos mintasorozatot hoztak létre. A régi abroszokon, kendőszéleken a mintákat piros-kékkel, később piros-feketével varrták vagy szőtték. A szőtteseket főleg szedett technikával készítették, piros és indigókék fonallal. A jó minőségű, színtartó pamutok elterjedésével a textilek is kiszínesedtek, megjelent a bordó, gálickék, sáfránysárga, lila, zöld és a rózsaszín is. A temetésre készült textileket fekete fonallal szőtték. A motívumok között sok a geometrikus, de főként a növényi ornamentika: csillag, rózsa, tulipán, gránátalma, fukszia, tölgylevél, makk, rozmaring, szőlő, farkasnyomos, makkos-leveles, törökszegfűs, tulipános, őszirózsás, rákóczi, bazsarózsás. A figurális motívumok között a madár, galamb, páva, kakas, tyúk, hal, rák is megtalálható. Az ünnepi terítőket, abroszokat csipkeszövéssel készítették.[3]

Az 1960-as évektől kezdődően a kolhozhoz tartozó három faluban, Nagyberegen, Beregújfaluban és Kígyóson 28-30 asszony szőtt, és ennél jóval többen hímeztek – a beregújfalui hímzőcsoportnak egy időben ötvenkét tagja volt. Az Ungvári Népművészeti Központba vitték el az első, Antónikné által megtervezett kézimunkákat, s a zsűriztetés után azokat átvette valamelyik művészeti és ajándéktárgyakat árusító bolt. Nem sokkal később az ugyancsak Ungváron működő Képzőművészeti Alap zsűritagjai bírálták el az általuk bemutatott mintadarabokat, s azok alapján a negyedévenként megrendezett vásárkiállításokon a szalonok képviselői által megrendelt kézimunkák eljutottak minden jelentősebb nagyváros ajándéküzletébe. Az 1960-as évektől az 1980-as évek végéig a sajtó elismerően nyilatkozott a szövőcsoport munkájáról, az akkori központi televízió egyenes adásban közvetítette a beregi lakodalmast, mely előadás kellékeit (a táncosok ruháit, a kelengye darabjait, a dekorációkat) a beregi asszonyok szőtték. Akárcsak a Kárpátaljai Állami Népi Együttes számára a Balogh Klára kiváló művész által koreografált *Beregi táncok* ruháit és egyéb kellékeit is. Ugyancsak nagy elismerésben részesültek a beregi lakodalmas bemutatásával a budapesti Margitszigeti Szabadtéri Színpadon egy folklórfesztivál alkalmával 1987-ben. A szövők egy idő után már csak konkrét megrendeléseket vállaltak.[4]

1979-től a helyi középiskolában tanóra keretében oktatják a beregi szőttes készítését. A tantervet Antónikné Polónyi Katalin és Prófusz Marianna állította össze. Az évek során a tananyag bővült, és a tantervnek megfelelően 5–9. osztályban heti 4, 10–11. osztályban heti 6 órára emelkedett. A diákok elsajátíthatják a szövés és keresztszemes hímzés technikáját az előkészítéstől a rojtozásig. Nem csupán a hímzés és szövés technikájának tanulmányozása és kivitelezése a feladat, hanem a régi textíliák mintáinak felgyűjtése is. Az iskola 2014-ben előkészítette miniszteri jóváhagyásra a tantervet, sajnos sikertelenül. Az ezt követő években a szövés-oktatás a technikaóra keretében folytatódott. A 2023–2024-es tanévtől a fokozatosan csökkenő diáklétszám miatt a szövés oktatása heti 1 órára redukálódott, és csupán a 10–11. osztályra korlátozódik. A volt diákok közül többen ma is szőnek, hímeznek, számosan folytatják a beregi szőttesek és hímzés hagyományainak ápolását, pedagógusként továbbadják a tudásukat a tanulóknak még az anyaországban is. A Nagyberegi Középiskolában 1992-től működő múzeumban megtalálhatók a vidékre jellemző szőttesek és keresztszemes hímzések, valamint háztartási eszközök, lakásberendezési tárgyak.

2 Dancs 2014: 120–123.

3 Pirigyi 2017.

4 1993. november 1-jén, Antónikné nyugdíjazásával s a kolhoz átszervezésével véget ért a szövőcsoport munkája is. (Prófusz Marianna a Népművészet Mestere (UA) és Népművészet Ifjú Mestere (HU) szóbeli közlése, 2025. szeptember.)

2013-ban a beregi szőttes bekerült a Külhoni Magyar Értéktárba. Hrivnák Tünde Pro Urbe díjas budapesti divattervező a beregi szőttes kollekciójával nagy sikert aratott világszerte. A beregi szőttes így már nem csak a háztartási textíliákon él tovább, ezzel is bizonyítva a népművészet létjogosultságát napjainkban.

A beregi keresztszemes hímzés mintakincsét Kocsisné Szirmai Mária gyűjtötte fel és publikálta. Több kiadvány jelent meg Felhősné Csiszár Sarolta, az egykori vásárosnaményi Beregi Múzeum igazgatónője gondozásában. A Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület mintaválogatásokat adott közre Prófusz Marianna gyűjtéseiből.[5]

Az Ungvári Skanzen, a Kárpátaljai Megyei Múzeum és Népművészet Háza, a Kárpátaljai Művészeti Alap, a Beregszászi Járási Művelődési és Turisztikai Osztály[6] nagyon sok kiállítást szervezett, aminek következtében a beregi szőttes és keresztszemes hímzés népszerűsége egyre nőtt. Az 1994-ben alakult Bereg Alkotó Egyesület tagjaiként a népművészet mesterei több kollektív és személyes tárlaton vettek részt alkotásaikkal Gut, Bene, Csetfalva, Nagybereg, Kígyós községekben. Bemutatták a beregi szőtteseket Beregszász, Munkács (2005), Ungvár (1998, 2000, 2005), Huszt (2003, 2006, 2008), Budapest (2000, 2003) , Gödöllő, Hatvan, Moszkva, Kijev (2006), Nyíregyháza, Kisvárda, Nagykálló, Fehérgyarmat, Tiszavasvári, Újfehértó, Nagyhalász, Vásárosnamény (2008) közönsége előtt is. Munkáik eljutottak Németországba, Japánba, Hollandiába, Észak-Amerikába, Ausztráliába és Európa számos további országába. Antónikné Polónyi Katalin, Ukrajna Érdemes Népművésze a Kárpátaljai Rózsahölgyek Társaságának tiszteletére emléktáblát avatott 2023-ban.[7]

A nagydobronyi keresztszemes hímzés fennmaradásában és népszerűsítésében Őrhidi Ágnesnek van nagy szerepe. Az ő hímzései díszítik Hrivnák Tünde Pro Urbe díjas budapesti divattervező nagydobronyi keresztszemes kollekcióját.[8]

Kárpátalja minden településén honos volt a rongypokrócszövés. Varga Judit szövőasszony, nevetlenfalui lakos 2020-ban megkapta a Népművészet Mestere címet. 25 éven keresztül oktatta a pokrócszövést a Péterfalvai Népzenei, Néptánc- és Kézművestáborban a gyerekeknek. A Viski Tájházban Igyártó Tiborné Héder Rozália nevéhez kötődik a pokrócszövés oktatása.

2.2.
Fazekasság

A fazekasság a szövés és a famunka mellett a 20. század elejéig a legelterjedtebb kézműves tevékenységek közé tartozott. Ez a régi mesterség több településen a hagyományos paraszti kézművesség keretein túl műhelyek, illetve kisipari formák kialakulásához is vezetett. A fazekasság központjai nemcsak a jelentősebb városok voltak (Ungvár, Munkács, Beregszász, Huszt), hanem kisebb falvak is, így például Beregújfalu, Gödényháza, Dercen vagy Salánk. A közgyűjteményekben és egyházi kincstárakban őrzött tárgyak mellett a falusi környezetben és parasztgazdaságokban megtalált darabok is értékes forrásul szolgáltak, és jelentős mértékben hozzájárultak az egykori fazekasmesterség múltjának feltérképezéséhez. A helyi fazekasság sajátosságai mellett a máig fennmaradt agyagkorsók, tálak, fazekak és egyéb edények a helyben élő közösségek ízlését és kulturális önállóságát is tükrözik. A szőtteseken és a fafaragásokon megjelenő motívumok (virág, csillag, életfa, madár stb.) a népi kerámián is előfordulnak, jóllehet leginkább csak múzeumi gyűjteményekben és falusi tájházakban találkozhatunk velük. Bár a fazekasság a kárpátaljai magyarok lakta településeken (Nagydobrony kivételével) már csaknem egy évszázada kihalt, sikerült rekonstruálni néhány egykori mester munkásságát (például a salánki Zán János és Tangel József tevékenységét).[9] A beregi fazekasok által készített igen népszerű vízhordókorsó széles körben elterjedt a vidéken, de a lekváros szilkék, egyéb konyhai edények is kapós portékái voltak a beregszászi, munkácsi, ungvári vásároknak.

Ma a Kárpátaljára jellemző népi kerámia formavilágát és mintakincsét szinte egyedüli mesterként Hidi Endre, nagydobronyi népi iparművész élteti, és igyekszik továbbadni. Munkáihoz az inspirációt a magyar népművészet motívumaiból meríti, amelyek egyértelműen felismerhetők, bárhol is találkozunk velük: tányérok, kancsók, szilkék, figurális kerámia jellemzi művészetét. A Hidi-kerámia messze földön híres. Hidi Endre lánya, Dancs Tünde és fia, ifj. Hidi Endre továbbviszik édesapjuk örökségét, hisz mindketten keramikusok, és munkásságuk szintén kapcsolódik a népi kerámia, fazekasság hagyományának folytatásához.[10]

2.3.
Famunkák, fafaragás

A fa bőségesen fellelhető Kárpátalján, így nem csupán építőanyag volt, de a művészi kifejezésre is lehetőséget biztosított: számos dísztárgy, bútor, faragott kapu vagy díszes fejfa készült. Bőven találkozunk használati eszközök díszesen faragott elemeivel is: például guzsalytalp, tükrös vagy mángorló. Napjainkban már kevés mesterember foglalkozik fafaragással.

Balázs István, viski fafaragó a Viski Kölcsey Ferenc Középiskolában és a Péterfalvai Népzenei, Néptánc- és Kézművestáborban fafaragást és rovásírást oktatott, Kárpát-medencei alkotótáborban vett részt. Munkái megtalálhatóak több magyarországi településen (Pécs, Budapest, Sárospatak, Püspökhatvan), valamint a viski református emlékparkban is. Jelenleg Balázs István utódja, a szintén viski Stecc Miklós tevékenykedik aktívan.[11]

5 Kocsisné Szirmai 1960; Felhősné Csiszár 1980; Molnár (felelős szerk.) 2018, 2020.
6 Korábban Beregszászi Járás Kulturális Osztály.
7 Prófusz Marianna szóbeli közlése, 2025. 09.
8 Őrhidi Ágnes, nagydobronyi hímzőasszony szóbeli közlése, 2025. 09. 19. By Me Treasure kollekció. https://www.bymefashion.com/ (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 03.)
9 Kész–Kész 2025.
10 Tarpai 2014; Espán 2015.
11 Pál Katalin szóbeli közlése, 2025. 09. 30.

2.4.
Hagyományos tojáshímek

Kárpátalja magyarok lakta falvaiban a berzselt, azaz a hagymahajas vagy levélrátétes tojásdíszítő technika terjedt el leginkább. Ezzel találkozunk ma is a leggyakrabban a húsvétra való készülés idején. Számontartunk azonban néhány hagyományos települést, ahol egyedülálló mintakincs és díszítési technika alakult ki. Nagyberegen ismertek a karcolt vagy savval maratott virágornamentikát, esetleg geometriai formákat idéző hímek is. A karcolt tojásokat régebben a férfiak készítették bicskával, ma azonban ez is női tevékenységgé vált. Salánkon egyedi díszítési mód honosodott meg az évek során: a régebbi a viaszlevonatos, viaszos-hagymahéjas, az újabb keletű a viaszos bronzporos, aranyporos hímestojás. Jellemző a településre, hogy majd' minden családnak megvan mai napig a rá jellemző motívum- és mintakincse, amit átörökítenek a fiatalabb generációra. A viaszt *kiccével* (írókával), gyors mozdulatokkal viszik fel a langyos tojásra, majd aranyporos vattával átdörzsölik. Örömteli, hogy ez a hagyomány ma is élő átörökítést jelent, hiszen a díszítmények, a technika évszázadok óta anyáról leányára száll, és nemcsak Salánkon, hanem a településről elkerült asszonyok családjaiban is él.[12] A nagydobronyi hímestojás egyedülálló nem csupán vidékünkön, de a Kárpát-medencében is. A megfőtt, még meleg tojásokra gyors mozdulatokkal, higított lakkfestékkel színes alapot visznek fel, majd a tojás két oldalára szegfű, krizantém, árvácska, pipacs, rózsa virágmintákat festenek. A hímek összefüggést mutatnak a nagydobronyi viselet hímzett motívumaival.[13]

12 Kész R., 2025.

13 Tóth Erzsébet, nagydobronyi tojásdíszítő szóbeli közlése, 2025. 04.14. Az interjút készítette: Katona Emese.

2.5.
Gyékény-, csuhé- és vesszőfonás

Kárpátalján Visk településhez köthető a csuhéfonás, a viskiek nyelvén *málékötés*. Itt honosodott meg a kukoricacsuhé (a Tiszaháton suska) feldolgozásának hagyományos módja, amely ezernél is több viski asszony számára biztosított évtizedeken keresztül megélhetést. A csuhéból készült használati és dísztárgyak méltán híresek és keresettek nem csak Kárpátalján, hiszen természetes alapanyaguknál fogva esztétikusak, tartósak: táskák, kosarak, papucsok, só- és cukortartók, lábasalátétek és lábtörlők készülnek belőle. Népszerű a körbefont üveg, újságtartó és párna is. 2004-ben létrejött a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség kézműves tagozata, és a következő években megrendezésre került a viski *Csak tiszta forrásból* kézműves ünnep- és konferenciasorozat, amelyen több magyarországi kézműves és néprajzos szakember is részt vett. A viski csuhémunkák nagy népszerűségnek örvendenek, a turisták körében is nagyon keresettek. A csuhé megmunkálása gyakran kap helyet a viski tájház kézműves foglalkozásain, ahol bárki elsajátíthatja az alapvető technikákat.[14] Angster Mária néprajzkutató és Bárány Mara csuhéfonó gyűjtötték a viski csuhéfonó technikákat. A viski csuhéfonás Engi Ilona révén honosodott meg Péterfalván. Tudását két lányának, Danku Margitnak és Kékesi Emmának adta át, akik ma is oktatják a mesterséget.[15] A szintén viski Balázs Szvetlána rendszeresen tart mesterségbemutatót a képzések során.[16]

A gyékény- és vesszőfonás jellemzően a cigány lakosság egyik megélhetési forrása volt, mely mára, sajnos, elenyésző lett. A szalma feldolgozása szinte teljesen eltűnt. Míg harminc évvel ezelőtt kedvtelésből készítettek az emberek szalmából különböző dísztárgyakat, addig ma már alig ismert ez a tevékenység.

2.6.
Hordókészítés, kádármunkák

A hordókészítés hagyománya a bortermő vidékek (Nagyszőlős, Salánk, Beregszász) közelében még ma is fellelhető: a régi kádár- vagy bodnárhagyományok évszázados múltú örökséget visznek tovább – főleg kézi szerszámokkal, tölgyfából készítenek boros- vagy káposztáshordókat és más dongás edényeket. Helyi különlegesség a *csalihordó*, amely egyazon nyíláson engedi ki a fehér- és vörösbort. Még alkotó mesterek Salánkon, Sárosorosziban, Nagybégányban[17] és Beregszászban találhatóak. Míg Salánkon a 20. század második felében száznál is több kádár élt, mára már öt alattira csökkent a létszámuk. Jelenleg is van igény a fából készült boroshordókra. Adatközlőnk,[18] aki öccsével együtt beleszületett a hordókészítésbe, többnyire nagy üzemeknek dolgozik, de adódik egy-egy helyi rendelés is. Újításként tokaji mesterektől sajátították el a barik hordók készítésének fortélyait.

14 https://cbc-artspace.com/locations/a-viski-tajhaz-budinok-tradiczij-regionu/?utm_source=chatgpt.com (Utolsó megtekintés: 2025. 09. 25.)

15 Pál Katalin szóbeli közlése, 2025. szeptember 30.

16 TV21 Ungvár riportja, készült: 2025.07.12., 12:14. perctől. https://youtu.be/Ja-qwtQrN48 (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 3.)

17 https://www.facebook.com/share/v/1N8CHqeogC/, a riport készült: 2020. (Utolsó megtekintés: 2025. 10.15.)

18 45 éves férfi szóbeli közlése, 2025. 09. 25.

2.7.
Bőrművesség

Jelenleg Kárpátalján egy magyar bőrműves családról van tudomásunk, Tiszaújlakról. Mesterségük a cipész felmenőktől ered. Tiszaújlakon a cipőkészítésnek volt nagy hagyománya, mely mesterség mára kikopott. Petrusinec Vladimir és Petrusinec Ilona ma már nyeregkészítő szíjgyártóként nevezik meg magukat, mivel fő foglalkozásként készítenek lovasfelszereléseket. A bőrdíszművességet a gyerekeik művelik. Bevallásuk szerint *„Isten adta a tudást”* számukra. A feleség szerint: *„az Úrtól kapjuk az alkotás örömét. Azzal, hogy megörvendeztetjük a megrendelőt, olyan, mintha az Úrnak dolgoznánk.”*[19]

2.8.
Seprűkötés

A seprűkötés jellemzője az volt, hogy mivel sok seprűre volt szükség egy háztartásban, minden család vetett 2-3 sor *cirkot, cirut*. Ezt ősszel a gazda vagy gazdasszony maga megkötötte a család igénye szerint. Később néhány településre koncentrálódott ez a kézműves tevékenység, úgy mint Csongor, Nagydobrony, Kisdobrony, Gát. Csongoron még ma is nagy számban foglalkoznak vele családok, de előfordul például Salánkon is.

2.9.
Viseletvarrás

Képzett viseletvarrók 2021 ősze óta vannak jelen a régióban, amikor is a Hagyományok Háza Hálózat – Kárpátalja megszervezte az első 120 órás viseletvarró tanfolyamot Visken a Hagyományok Háza viseletvarró szakoktatóinak vezetésével. Akkor 11 kárpátaljai varrónő szerzett tanúsítványt a képzés sikeres elvégzéséről. Azóta évente két alkalommal szervez a Hálózat további hétvégi képzéseket, melyekhez mindig újabb érdeklődők csatlakoznak. Eddig 20 fő került a kárpátaljai viseletvarrók csoportjába, akik között vannak főfoglalkozásúak is, de többségük kiegészítő tevékenységként műveli a varrást. A képzések tematikája a felmerülő igények és a helyi viseletes anyag feldolgozásához kapcsolódik. A képzéseken kívül forráskutató szakmai napokon való részvételre, illetve textiles pályázatokra való készülésben szakmai mentorálásra is lehetősége van a viseletvarróknak. Egyre több kárpátaljai táncegyüttes részére a képzéseket elvégzett varrónők készítik a színpadi viseleteket, hiszen ez volt a viseletvarró tanfolyam elindításának elsődleges célja.

19 Az interjú készítésének időpontja: 2025. 09. 25.

3.
A KÉZMŰVES HAGYOMÁNYOK ÁTADÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI ÉS GYAKORLATA

A mai fiatalabb korosztály kézműves hagyományokba való belenevelődése a legtermészetesebb módon, még mindig a családban megy végbe. Több kézművességgel foglalkozó, lelkes alkotó számol be arról, hogy az édesanyjától, édesapjától vagy más családtagtól tanulta el azt a tevékenységet, amit leginkább saját örömére művel, vagy a család igényeit szolgálja ki (hímzés, pokrócszövés, kötés, horgolás, gyöngyfűzés, csuhéfonás, ajándéktárgy-készítés, famunkák, bőrművesség, fémművesség). Vannak azonban olyan mesterek, akik számára a kézműves tevékenység jövedelemkiegészítést, néhányuk esetében megélhetést biztosít.[20]

A kárpátaljai magyar iskolák diákjai a nyári vakáció idején különböző nyári táborokban ismerkedhetnek a kézműves hagyományokkal. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség[21] több gyermektábort szervez, ilyenek a Mikes Kelemen Hagyományőrző Alkotótábor,[22] az Anyanyelvi Irka-tábor szórványban élő gyermekek számára, valamint a Péterfalvi Népzenei, Néptánc- és Kézművestábor, amelyek beiktatták programjaikba a népi mesterségek megismerését, gyakorlását. A fazekasság, bőrdíszművesség, nemezelés, fafaragás, csuhéfonás oktatói neves kárpátaljai kézművesek, de hívnak mesterembereket Erdélyből is.[23]

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem képzéseiben is helyet kap a tárgyalkotó népművészettel és kézművességgel való ismerkedés. Szabadon választható tantárgyként harmadik éve kerül meghirdetésre a *Népi kézművesség* (tantárgyfelelős: Gabóda Éva) és a *Hagyományos anyagmegmunkálás és technikák* (tantárgyfelelős: Tyahur László) a Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia Oktatási Intézményvezetés Tanszék támogatásával. Szemeszterenként 12-20 nappali tagozatos és 25-35 levelező tagozatos hallgató választja a tantárgyakat, melyek keretében elsősorban a szövés és hímzés, a fonalmunkák, valamint a fonás alaptechnikáival és a tojásdíszítés kárpátaljai hagyományaival ismerkednek elméleti és gyakorlati szinten.

2014-ben és 2015-ben két kiadvány is napvilágot látott, amelyek célja a kárpátaljai kézművesek feltérképezése és bemutatása volt. A 2014-ben megjelent *Kárpátalja és Szabolcs Szatmár-Bereg megye népművészeinek és kézműveseinek katalógusa*[24] azt a célt tűzte ki, hogy minél szélesebb körben népszerűsítse a régió népművészetét, kulturális értékeit. Ebben a katalógusban magyar és ukrán kézművesek, hivatalos iparművészek és laikus alkotók egyaránt szerepelnek. Kielemezve az említett felsorolást, magyar származású alkotók tekintetében a következő adatokhoz jutunk: 13 szövő, 10 hímző, 6 fafaragó, 4 keramikus/fazekas, 3 bodnár, 4 gyöngyfűző/ékszerkészítő, 3 csuhéfonó, 2 gyékényfonó, 2 seprűkötő és 1 nádkötő kézműves került be a katalógusba. Espán Margaréta két éven át a Kárpátalja hetilapban futó értékmegőrző rovatának összesítéseként jelent meg

20 Tarpai 2014.
21 https://kmpsz.uz.ua/nyari-taborok.html (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 03.)
22 A Mikes Kelemen Hagyományőrző Alkotótábor ideiglenesen szünetel.
23 A KMPSZ honlapja, valamint Fodor Éva irodavezető információi alapján
24 Tarpai 2014.

2015-ben a *Hagyományok, nemzeti értékek Kárpátalján* című kötet,[25] amelyben a szerző 77 település értékeit mutatta be, köztük kézműveseket, régi mesterségek művelőit is. A két értékmegőrző kiadványban olvasható nevek és tevékenységek fedik egymást. Sajnos mára sokan eltávoztak közülük, velük együtt az a fontos tudás is, amellyel rendelkeztek. Azonban a mai visszatanításnak köszönhetően számos fiatal felfedezte a népi kézműves tevékenységekben és technikákban rejlő varázslatot, az alkotás örömét, és újra nagy az érdeklődés a hagyományos kézművesség iránt. A mai pontos helyzetfelmérés hiányzik a kézműves társadalom megismerése tekintetében, új feltáró munkára van szükség.

A Hagyományok Háza Hálózat – Kárpátalja a Hagyományok Háza – a Kárpát-medencei néphagyomány átörökítésének kiemelt nemzeti kulturális intézménye – szerves része, munkájának fő célja a szakmai segítségnyújtás a néphagyománnyal foglalkozó közösségek számára. Ezen belül a hálózat egyik fő tevékenysége az *élő hagyományátadás (képzések)* szervezése. A 2017-ben megkezdett hálózatosodásnak köszönhetően az országhatárokon átívelő szakmai programok, képzések lehetővé teszik az átjárhatóságot a néphagyománnyal foglalkozó szakemberek számára, biztosítva ezzel a minőségi fejlődést, a szakmai és módszertani megújulást szerte a Kárpát-medencében. A kialakult szakmai kapcsolatok és inspirációk révén új lehetőségek nyíltak a népművészet iránt érdeklődő emberek számára, a hagyományközvetítés formái folyamatosan bővülnek. A hálózat rendszeresen szervez Kárpátalján szakmai képzéseket a folkműhelyekben, a Tulipán Tanodákban, a tájházakban, az egyházi, oktatási és közművelődési intézményekben tevékenykedők számára. A gyakorlati oktatáson kívül néprajzi és módszertani ismeretekkel, neves alkotók megismerésével bővítik a foglalkozásvezetők ismereteit, alakítják szemléletüket. Az elmúlt években Ungvártól Beregszászon, Nagyszőlősön át Kőrösmezőig több mint félszáz kézműves oktató végezte el ezeket a felkészítő tanfolyamokat. A Hagyományok Háza Hálózat – Kárpátalja a kézműves és viseletvarró képzésein túl – a Kárpátalja Kulturális Örökségének és Népi Hagyományainak Megőrzéséért Társadalmi Szervezettel együttműködésben – támogatja a különböző helyszíneken zajló rendszeres és alkalomszerű kézműves-foglalkozások működését (Nagyberegi Tájház; Nagyszőlősi Perényi Zsigmond Középiskola; Péterfalvi Református Líceum; Péterfalvai Népzenei, Néptánc és Kézművestábor; Viski Népzenei, Néptánc és Kézművestábor; Csonkapapi Gimnázium; Beregsomi Gimnázium; Beregszászi Kossuth Lajos Líceum; Beregszászi Bethlen Gábor Líceum; Nagydobronyi Irgalmas Samaritánus Református Gyermekotthon; Munkácsy Mihály Magyar Ház; Rezeda Folkműhely), melyek által évente többszáz gyerek találkozhat élőben a népi kézművességgel.

A Pro Cultura Subcarpathica[26] beregszászi székhelyű nonprofit szervezet, amely 2011-ben jött létre azzal a céllal, hogy megerősítse kulturális téren a kárpátaljai magyar közösséget, erősítse az itt élők identitástudatát, s hogy kulturális hidat hozzon létre kárpátaljai nemzetiségek között. Tevékenységei közé tartozik a közösségépítés és -fejlesztés, a kulturális örökség ápolása, valamint az oktatás és közművelődés, mindezek alapja pedig a hagyományőrzés.

A legnépszerűbb programok közé tartoznak a fesztiválok, amelyek egész Kárpátalja közösségét megmozgatják: KurucFeszt (Tiszapéterfalva), Bethlen-nap (Huszt), Dobó-nap (Császlóc), BercsényiFeszt (Ungvár). E fesztiválokon a kárpátaljai néptáncegyütteseknek alkalmuk nyílik a bemutatkozásra, illetve a közönségnek lehetősége van kipróbálni számos kézműves tevékenységet. A Pro Cultura Subcarpathica egyéb projektjei a Nagyberegi Tájház, a Nagydobronyi Tanoda (tájház), A Kárpátalja.ma honlap működtetése, az *Itt magyarul is* mozgalom, a beregszászi Perényi Kúria programjai, valamint a Polónyi Katalin Textilmúzeum.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem által fenntartott Nagyberegi Tájház[27] programjait szintén a szervezet biztosítja. A tájház 2013-tól a tanév időszakában heti rendszerességgel szervez hagyományőrző programokat az évkör hagyományos ünnepeihez, jeles napjaihoz kapcsolódva, ám tanéven kívüli alkalmakat is rendeznek, amik nagy népszerűségnek örvendenek Kárpátalja-szerte. A látogatók – gyakran gyermekcsoportok – megismerik a paraszthház jellegzetességeit, a népi bútorokat, berendezéseket, a színterek funkcióját, ezzel együtt a népi életmód sajátosságait. A gyerekek kóstolhatnak helyben készült népi ételeket, kipróbálhatják a régi népi játékokat, és valamilyen kézműves tevékenységet, amely kapcsolódik az adott időszakhoz: a szövés alapjaitól a gyertyaöntésen, vesszőfonáson át az ünnepekhez köthető tárgyalkotásokig.

A Nagydobronyi, Tiszapéterfalvai és Beregszászi Tanodák a 2016-ban létrejött Tulipán Tanoda Magyar Népművészeti Iskola kötelékében működő olyan hagyományőrző intézmények, melyek tevékenységi körében főként a népzenei és néptáncoktatás, de a kézműves tevékenységek is helyet kapnak. Céljuk, hogy a népi kultúra elemei a mindennapok részeivé váljanak, és biztosítsák a belenevelődést a kárpátaljai fiatalok számára.

A Polónyi Katalin Textilmúzeum[28] a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola bázisán alakult meg Beregszászban, 2008-ban. Az akkori főiskola vezetése kiemelten fontosnak tartotta vidékünk hagyományos népi kultúrájának tárgyi emlékeit, ezek közül is a beregi szőttest és keresztszemes hímzést. A gyűjtemény alapját Antónikné Polónyi Katalin felajánlása képezte. A textilmúzeum az évek során további gyűjteményekkel bővült, számos felajánlás érkezett, így mára több száz, készítési technikáik alapján csoportosított textília (abroszok, díszkendők, párnahuzatok, ruhaneműk, szövéssel kapcsolatos használati eszközök) került a múzeum birtokába. Pezsgő helyszínné vált színes, interaktív múzeumpedagógiai kínálattal.[29]

2021 őszén Kárpátalján kísérleti jelleggel elindult a Nemzeti Művelődési Intézet és a Hagyományok Háza szervezésében az *ASzakkör,* melynek eredeti célja a közösségek újraszerveződésének segítése, a hagyományos kézműves tevékenységek népszerűsítése, régi technikák felélesztése, valamint új technikák elsajátítása. A Pro Cultura Subcarpathica szervezet vállalta a tanfolyamok megszervezését, lebonyolítását. A kezdeti 4 szakköri tevékenység 2025-ben 11-féle kézműves tevékenységre bővült, 14 oktatóval, 110 résztvevővel. A szakköri foglalkozások nagyon népszerűek, a résztvevők igen aktívak. A tanfolyamokon résztvevők a tevékenységek végzésének pozitív élményt nyújtó hatásán túl kiemelik a meditatív jelleget, valamint az ajándékkészítés elsajátításának lehetőségét. Többen családtagjaiknak vagy tanítványaiknak adták tovább a megszerzett tudást, például a pedagógus résztvevők. A szakköri foglalkozások érdemei között említendő a hozzáférhető online tananyag, az eszköz- és alapanyag-ellátottság, valamint a szakmai mentorálás.[30]

A Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület[31] civil szervezet 2012-ben jött létre azzal a céllal, hogy támogassa a kárpátaljai magyarságot identitástudatának megőrzésében, kiemelt feladatának tekinti a kulturális értékek feltárását, megőrzését

25 Espán 2015.

26 dr. Gál Adél, a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet munkatársa szóbeli közlése, 2025. 09. 08.

27 https://kmf.uz.ua/hu/a-foiskola-egysegei/fodo-sandor-kulturalis-kozpont/nagyberegi-tajhaz/ (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 03.)

28 https://kme.org.ua/hu/a-foiskola-egysegei/fodo-sandor-kulturalis-kozpont/polonyi-katalin-textilmuzeum/ (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 03.)

29 Bővebben: https://kme.org.ua/hu/a-foiskola-egysegei/fodo-sandor-kulturalis-kozpont/polonyi-katalin-textilmuzeum/ (Utolsó megtekintés: 2025. 09.24.)

30 dr. Gál Adél szóbeli közlése, 2025. 09. 08.

31 https://www.karpataljainepfoiskola.hu/ (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 03.)

és továbbörökítését.[32] Értékfeltáró munkájának köszönhetően 2013-ban megszületett a Kárpátaljai Értéktár, amely 37 értéket tartott kiemelésre méltónak, ezek közül hat érték bekerült a Külhoni Magyar Értéktárba, a Hungarikumpiramisba. Számos kiadvány tanúsítja értékmegőrző munkájuk sikerességét, mint a már fentebb említett *Beregi keresztszemes* és a *Nagydobronyi keresztszemes mintafüzet*. De jelent meg a Népfőiskolai Egyesület gondozásában a kárpátaljai viseletekről és Kárpátalja kincseiről is publikáció. Ezek a kiadványok hiánypótló szerepet töltenek be a kárpátaljai és az összmagyar kultúra szempontjából is, és alapul szolgálhatnak a kárpátaljai keresztszemes hímzés szélesebb körű népszerűsítéséhez. Sajnos a kiadványokhoz való hozzáférés korlátozott. A Kárpátalján működő *ASzakkör* foglalkozásaok egy része a Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület szervezésében valósul meg, leginkább a történelmi Ung megye területén. 2025-ben 12 helyszínen 9 kézműves szakág volt elérhető a nagyközönség számára.

A Kárpátaljai Magyar Hímzőműhely 2021-ben jött létre a Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület égisze alatt. A hímzőműhely tagjainak szívügye az autentikus kárpátaljai mintakincs továbbörökítése. A közösséget alkotó hímzők gyerekkorukból, otthonról hozzák az alapvető tudást, de önképzésben és mentorral (Szuperné Bohus Judit) is fejlesztik ismereteiket a keresztszemes hímzés terén. Rendszeresen szerepelnek magyarországi kiállításokon, és sikereket értek el a Kisjankó Bori Országos Hímzőpályázaton. A Hagyományok Háza 2024 őszén *Népi Tárgyalkotó Iparművész* címet adományozott az alkotóközösségnek.[33]

A Kárpátalján működő népművészettel, köztük kézművességgel foglalkozó további szervezetek: Kárpátaljai Regionális Gyermek- és Ifjúsági Alkotóközpont,[34] Ukrán Népművészek Nemzeti Egyesületének Kárpátaljai Szervezete, Ungvári Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Honismereti Múzeum, Ungvár székhellyel; Nagyberegi Tájház, Nagyberegi Szőttes Múzeum, Viski Tájház,[35] Salánki Tájház, Tiszaháti Tájmúzeum (Tiszabökény), Nereszen Néphagyományőrző Egyesület (Técső), Kárpátaljai Magyar Népművészeti és Hagyományőrző Egyesület (Visk), Ugocsa Hagyományőrző Egyesület (Tiszapéterfalva), Salánki Görögkatolikus Egyházközség, Csomai Görögkatolikus Egyházközség, Csomai Községi Kultúrház. A felsorolt intézmények teljes egészében vagy részben foglalkoznak a helyi magyar tárgyi néprajzi értékekkel, kézműves hagyományokkal, s szinte mindegyik szervezet feladatának tekinti a tudásátadást, azaz programjaik között szerepelnek a különböző foglalkozások, találkozók, gyermektáborok, ritkábban felnőttek számára is.

A Hagyományok Háza Hálózat – Kárpátalja pozitív együttműködést tapasztal a Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Honismereti Múzeummal, Kopriva Attila, festővel, a Kárpátaljai Művészeti Akadémia tanszékvezetőjével, valamint Magyarország Kijevi, Ungvári és Beregszászi Külképviseleteivel, akikkel közös szakmai napokat, kézműves és viseletes konferenciákat, kiállításokat szervezünk.

Az utóbbi időben a tárgyalkotó kézművesség soha nem látott támogatásban részesül a Csoóri Sándor Program keretén belül, mely hatására több képzés és foglalkoztató program valósulhat meg Kárpátalján. Ezzel jelentősen bővültek a tudásátadás lehetőségei a régióban.[36]

32 Bővebben: https://www.karpataljainepfoiskola.hu/ (Utolsó megtekintés: 2025. 09. 24.)

33 Adatközlők: 50 és 53 éves nők

34 Korábban Megyei Ifjúsági Alkotó Központ.

35 https://cbc-artspace.com/locations/a-viski-tajhaz-budinok-tradiczij-regionu/?utm_source=chatgpt.com (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 03.)

36 Adatközlő: Pál Katalin

IRODALOM

Dancs Krisztina
2014 A beregi szőttes múltja és jelene. *Acta Academia Beregsasiensis* 14(1): 114–125. https://epa.oszk.hu/01600/01626/00012/pdf/EPA01626_acta_bereg_2014_1_114-125.pdf (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 24.)

Espán Margaréta
2015 *Hagyományok, nemzeti értékek Kárpátalján*. file:///C:/Users/csehfruzsina/Downloads/Espan_M_Hagyomanyok_nemzeti_ertekek_Karpataljan_2015.pdf (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 03.)

Felhősné Csiszár Sarolta
1980 *Beregi keresztszemes minták*. Budapest: Minerva.

Kecskés Péter – Juhász Antal – Csilléry Klára
1997 *Magyar néprajz IV. Életmód*. Budapest. Akadémiai Kiadó.

Kész Barnabás — Kész Margit
2025 Tradiciyne Narodne Honcharstvo V Uhorskih Poselennyah Zakarpattya [Hagyományos népi fazekasság a kárpátaljai magyar településeken]. *Narodoznavchi Zoshyty / The Ethnology Notebooks* 2025(1): 133–144. (angol nyelvű absztrakttal) DOI: https://doi.org/10.15407/nz2025.01.133

Kész Margit
2014 Népszokásaink, naptári ünnepeink, s a bennük rejlő oktató-nevelő potenciál. *Közoktatás. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Lapja* 19(13–14): 29–30.

Kész Réka
2025 *„Ha betérek, tojást kérek". Viaszos hímesek Salánkon*. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék. /Népszerű Néprajz 1./

Kocsisné Szirmai Mária
1960 *Tiszavidéki keresztszemes hímzésminták*. Budapest. Minerva.

Molnár Eleonóra (felelős szerk.)
2018 *Nagydobronyi keresztszemes – Hímzésminta-gyűjtemény a kárpátaljai Nagydobronyból*. Ungvár. Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület.
2020 *Beregi keresztszemes – Hímzésminták Prófusz Marianna kárpátaljai népművész gyűjteményéből*. Ungvár. Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület.

Pirigyi Gergely
2017 A Beregszászi járás hagyományos népi mesterségei. Szakdolgozat. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, Beregszász. https://genius-ja.uz.ua/images/files/pirigyi-gergelyszakdolgozat.pdf (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 24.)

Tarpai József
2014 *Kárpátalja és Szabolcs Szatmár-Bereg megye népművészeinek és kézműveseinek katalógusa*. HUSKROUA1101/163 projekt. Ungvár.

5.4.

A VAJDASÁGI NÉPI KÉZMŰVESSÉG OKTATÁSÁNAK KEZDETEI ÉS ALAKULÁSA

KÉSZÍTETTE: Kovács Nádi Karolina
Klima Döníz

1. BEVEZETÉS

A vajdasági kézművesség gyökerei a török kiűzését és a betelepítéseket követő időszakra nyúlnak vissza. Ekkor alakultak ki a céhek először a nagyobb városokban, majd a mezővárosokban, ahol az újonnan érkező iparosok a helyi nyersanyagokra támaszkodva biztosították a közösségek mindennapi szükségleteit. A céhek gazdasági funkciójuk mellett jelentős társadalmi kohéziós erőt is képviseltek: biztonságot adtak a településeknek, segítették a beilleszkedést, és még a kevésbé keresett szakmáknak is teret nyitottak. Bár a 19. század közepére válságba kerültek, majd az 1872-es ipartörvénnyel megszűntek, hagyományukat az ipartestületek, a szövetkezetek és a 20. század közepéig virágzó háziipar vitték tovább. Jelentős volt például több vajdasági kosárfonó szövetkezet, a legnépesebb Martonoson létezett (ahol az 1950-es években 150-200 kosárfonó is dolgozott), de létezett szövetkezet Zentán és Péterrévén, valamint Temerinben is.[1] Mára azonban ezt a mesterséget is újra kell tanítani.

A kézművesoktatás intézményesített formája csak a 20. század második felében bontakozott ki. Az ifjúsági mozgalmak, kulturális egyesületek és múzeumok fedezték fel benne a közösségépítés és a nevelés lehetőségét. A zentai Városi Múzeum fiatal szakemberei – Nagy Abonyi Ágnes és Kovacsev Ninkov Olga – Kecskeméten kaptak szakmai inspirációt Vidák Istvántól és Nagy Maritól, majd 1989-től múzeumpedagógiai játszóházakat indítottak, ahol a gyerekek kézműves tevékenységeken keresztül ismerkedhettek a hagyományokkal.[2]

1 Pejin 2011; Virág 2008; Nagy 1997.
2 2025. 09. 25. KNK, online, Nagy Abonyi Ágnessel

2.
TÁBOROK

Ugyancsak meghatározó kezdeményezés volt az 1989-ben indult Szabadka melletti Etno Camp, amely hamar a vajdasági kézművesoktatás bölcsőjévé vált, motorja és megálmodója Vass Géza történész és sógora, Horvát Lehel építész volt. Itt számos fiatal ismerkedett meg a nemezeléssel, fazekassággal, kosárfonással és más mesterségekkel. Az Etno Camp létrejöttéig Vajdaságban szinte ismeretlen fogalom volt a tematikus nyári tábor. Az első három tábori év különösen sikeresnek bizonyult: a tábor egyszerre szólította meg a vajdasági magyarokat, a bunyevácokat és a szerbeket, és nagy létszámban vonzotta az érdeklődőket, közel 300 résztvevőt. A program felépítése tudatos és gazdag volt: délelőtt 9-10 kézműves mesterség közül lehetett választani, délután énekoktatás zajlott, este közös táncház és muzsikálás zárta a napot. A kezdeti években a résztvevők egy generációhoz tartoztak, így természetes módon, közösségként éltek meg minden pillanatot, nem kellett külön oktatókat felkérni. Az alkotás és a muzsikálás egyaránt a közösség belső energiáiból táplálkozott. Majd bekövetkezett a törés, 1991-ben kitört a délszláv háború, amely a tábort is súlyosan érintette. A mesterek, kézművesek, zenészek, táncosok közül sokan emigrálni kényszerültek, így megcsappant az alkotni és szervezni tudó népművészek száma. Mindezek ellenére a tábor fennmaradt, sőt infrastrukturálisan is fejlődött: a szervezők felépítettek egy fedett csűrt, amely a közösségi munka egyik maradandó eredménye lett. Ez a csűr ma is áll, az oromi malom mellé áthelyezve évről évre biztonságos helyet ad a Malomfesztivál népzenei, néptáncos és más kulturális programjainak. Az évek múlásával megjelent a generációváltás: egyre több gyerek csatlakozott a táborhoz, miközben az első nemzedék fiataljai lassan elmaradoztak. Ez szükségessé tette a szervezettebb, tudatosabb oktatást, amely azonban anyagi források nélkül nehezen volt fenntartható, az utolsó tábort 2006-ban tartották. Az Etno Camp öröksége azonban messze túlmutat önmagán: innen indult számos vajdasági kézműves, néprajzkutató, táncos és zenész pályája. Sokan itt találkoztak először a népi kultúrával, itt szívták magukba az élményt, amely későbbi munkásságukban is meghatározóvá vált.[3] A táborból kiszakadva, abból táplálkozva több új kezdeményezés, kisebb kézművestábor is elindult, amelyek az Etno Camp szellemiségét vitték tovább. Ezek gyakran civil szervezetek, művelődési egyesületek vagy lelkes kézműves mesterek kezdeményezésére jöttek létre. A táborok nem csupán az ismeretátadást, hanem a közösségépítést is szolgálták, szolgálják ma is, olyan fórumokká váltak, ahol a gyerekek, fiatalok és felnőttek együtt tanulhatnak, alkothatnak, és átélhetik a közösségi kézművesség élményét.

1994-ben rendezték meg az első tiszaszentmiklósi kézművestábort, amelyet az ugyanebben az évben megalakult magyar kultúrkör szervezett. A tábor létrehozásának fő célja az volt, hogy a háborús és gazdasági válság sújtotta időszakban összefogja a falu és a környék magyarságát, közösségi élményt biztosítson, és erősítse a szülőföldön való megmaradás szándékát. A kezdetekben a tábor kizárólag nemezeléssel foglalkozott. Az első oktatók és kezdeményezők között találjuk Vrábel Jánost, Csonti Melindát és Varga Attilát. A tábor résztvevői jelentősen hozzájárultak a délvidéki nemezsátor megalkotásához is.

A Torontál Magyar Oktatási, Művelődési és Ifjúsági Központ töretlen népszerűséggel szervez 2000 óta Kisoroszon népművészeti tábort. A központ hat épületből álló saját komplexummal rendelkezik: helyi tájház, fazekasműhely, közösségi terek, lakóház, irodahelyiség, valamint egy többszobás, jól felszerelt vendégház, amelyet 2022-ben adtak át. Kézművestáboruk nagy látogatottságot élvez, és a helyi kézműves hagyományok megőrzésében kiemelkedő szerepet játszik. Épületkomplexumuk jóval többre hivatott, sokkal több tartalom is elférne itt, például egy nagyszabású fazekastábor minden évben. A tiszaszentmiklósi és a kisoroszi táborok résztvevői főként általános iskolás gyermekek.

A középiskolásokat, egyetemistákat, fiatal felnőtteket megszólító, ma is meglévő rendezvény az Ifjúsági Etno Tábor,[4] amelyet 2002-ben szenttamási, bácsfeketehegyi és temerini fiatalok szerveztek meg első ízben Temerin határában, a Hevér-tanyán. Később szervezőváltással vándortáborrá vált, és több vajdasági település adott otthont a kézművesség gyakorlásának. Bár ez a tábor is fontos szerepet játszik a fiatal generációk megszólításában, programjai nem mindig illeszkednek szorosan a népi kultúra hagyományos kereteihez: helyenként modern vagy vegyes irányok is hangsúlyt kapnak, ami az autentikus kézműves értékek továbbadását gyengítheti.

3 2025.09.19. KNK, online, Vass Gézával

4 https://ifikozpont.org.rs/category/taborok/ifjusagi-etno-tabor/ (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 09.)

3.
SZERVEZETEK

3.1.
Vajdasági Magyar Folklórközpont

A háborús időszakban nagyon jelentősek voltak az időszakos kézműves programok és táborok, azonban a hagyományos mesterségek átadása formálisan kevéssé volt szervezett: a helyi művelődési egyesületek kézimunkacsoportjaiban sokan kedvtelésből találkoztak, szakmai irányítás nélkül. Bár ügyes kezű asszonyok dolgoztak a vidék minden részén, a képzés és a mesterségek tudatos oktatása még hiányzott.[5] A fordulatot a *Vajdasági Magyar Folklórközpont (VMF)*[6] tevékenysége hozta el. A Vajdasági Magyar Folklórközpont 1995-ben alakult Topolyán, székhelye Szabadkán, a Dózsa György utcában található. Már az alakulás évében a VMF egyik tagja, Raj Rozália, a budapesti Felsőfokú Népi Játék- és Kismesterség Szakoktató Képző hallgatója, hímzésoktatói képesítéssel kezdeményezte a népi hímzés tanfolyamának beindítását. 1995-től elindult az első 120 órás képzés, amely az alapfokú, majd a szakkörvezetői képzéshez vezetett. A képzés 9 hónapon át folyt, és havonta egy hétvégén tartottak foglalkozásokat. Az oktatás elméleti és gyakorlati részekből állt: a hallgatók néprajzi, történelmi és művészettörténeti ismereteket, anyag- és szakmaelméleti tudást szereztek, és csoportlélektanról is hallhattak. Az alapképzést követően egy magasabb fokozatra lépve már Magyarországról hívtak oktatókat, akik egy-egy tájegység hímzését tanították, az adott tájegység mesterei voltak. Ezeken kívül nyári táborokat és stúdiófoglalkozásokat is tartottak Vajdaság-szerte, mindig más településen, ahol a tanítványok vizsgáztak, és bemutatták munkáikat.

2003-ban sikerült szövőszékeket beszerezni, és magyarországi oktatóval elindult a szövőképzés. Fazekasképzés 2005-től indult. A résztvevők ma már Vajdaság-szerte táborokban, szakkörökben oktatnak, csoportokat vezetnek, így a képzés hosszú távú hatása érzékelhető. Az épületben kiállítótermek, oktatótermek (szövő, fazekas), könyvtár, iroda és tantermek kaptak helyet. A VMF tanfolyamai vizsgákkal zárulnak, tanúsítványt is adnak, bár ez hivatalos munkaerőpiaci előnyt nem jelent; a hangsúly a tudás megszerzésén és a közösségépítésen, továbbá a magyar nyelvterület hagyományos népi kézműves és díszítőkultúrájának megismertetésén van. A tanfolyamokon végzettek tárgyaikkal a központ pályázatain vehetnek részt: a Polák Margit-hímzéspályázatra és a Lánchenger szőttespályázatra mindig nagyszámú pályamunka érkezik, a díjazott tárgyakat kiállításon mutatják be. Kézműveseik alkotásai a zsűriztetéseken is figyelemre méltó eredményeket érnek el.

A háborús helyzet és a politikai környezet ugyanakkor megnehezítette a működést: sokan féltek átjönni Szerbiába, kevés támogatás volt, a magyar kézművesek inkább egymásra támaszkodtak. Anyaghiány is jelentkezett, a hímzőképzés beindításakor gyakran hátizsákban hozták Budapestről a fonalakat, sokszor veszélyes körülmények között. Kezdetben nem volt állandó műhely, a képzéseket iskolákban, kollégiumokban szervezték. Anyagi támogatás főként Magyarországról érkezett, a képzés résztvevőinek gyakran saját költségeket kellett vállalniuk. A fiatalok elvándorlása is kihívást jelentett, sokan külföldön kerestek boldogulást, így kevesebb tanítvány maradt Vajdaságban.[7]

A folklórközpont a megalakulása óta jelentős gyűjtőtevékenységet folytat, célszerű lenne a felgyűjtött anyagot közkinccsé tenni. A hagyományőrző falvak népviseleti darabjait, valamint a kézművesek, népi iparművészek alkotásait az utóbbi időben a Csoóri Sándor Alap jelentős támogatásával vásárolják meg, a tárgyak egy részét a Központ székházában kialakított állandó tárlaton tekinthetik meg az érdeklődők.

3.2.
Rozetta Kézműves Társaság

A zentai központú, 2008-ban alakult *Rozetta Kézműves Társaság*[8] élén Nagy Abonyi Ágnes néprajzkutató-muzeológus áll. A Rozetta fontos szereplő a vajdasági magyar hagyományéltetésben. Tagjaikat folyamatosan képezik; a legtöbb oktató a Vajdasági Magyar Folklórközpontban szerzett oklevelet, együttműködnek más egyesületekkel, szervezetekkel, szakmai támogatást kapnak a Vajdasági Magyar Művelődési Intézettől és a Hagyományok Háza Vajdasági Hálózatától. Céljuk a kétkezi alkotómunka és a népművészeti hagyományok megbecsülése, valamint a kreatív, esztétikus tárgyi kultúra ápolása. A társaság egyszerre fogja össze a kézimunkát szerető asszonyokat és a hagyományos mesterségeket gyakorló alkotókat, egyéni mestereket és csoportokat is képviselve. Rendszeres foglalkozásokat, tanfolyamokat, továbbképzéseket és időszakos kiállításokat szerveznek, amelyek során nemcsak a hagyományokat adják tovább, hanem közösséget is építenek.

Kiemelkedő jelentőségű a 2018-ban létrejött drukkolóműhelyük, amely Kiss György zentai mintaszúrómester hagyatékára épül. A mintaszúró gép, a mintadúcok és a több ezer mintalap révén a társaság egyedülálló mintakincset őriz, fejleszt és ad tovább. A fehér és tűfokos hímzés különösen erős hagyománnyal bír a vidéken, ezt igyekeznek magas szinten művelni és tanítani. A csoport tevékenysége nem csupán a helyi közösségre korlátozódik: egész Vajdaságból, sőt még távolabbról is keresik őket, hogy mintákat drukkoljanak vagy képzéseket tartsanak. A több mint tízezer rendszerezett mintalap lehetőséget kínál arra, hogy a régi motívumokat a mai lakáskultúrához illeszkedve újraértelmezzék. A Rozetta ezzel nemcsak megőrzi a régió hímzőkultúráját, hanem új közönséget is megszólít, a fiatalok számára is vonzóvá téve a kézművességet, hiszen számos gyermek és ifjúsági programot is szerveznek, részt vesznek az egész régió művelődési rendezvényein, oktatnak, mesterségeket mutatnak be, múzeumpedagógiai foglalkozásokat segítenek. Az egyesület elsődlegesen a Csoóri Sándor Alap támogatásából, de más pályázati forrásokból is folyamatosan fejleszti és fenntartja a zentai fazekasműhelyt, minden évben új tanulókat fogad, oktatót, teret és eszközöket biztosít a környék fazekasainak. Említettük már a délvidéki nemezsátort, amely több mint húsz éve készült hatalmas közösségi összefogással. A nemezsátor a vajdasági magyar kézműves összefogás szimbóluma lett, amely most, több mint két évtized után a Rozetta Kézműves Társaságnak köszönhetően folyamatosan újulva szolgálja tovább a közösséget.

5 2025.09.29. KD, tárgyalkotás, interjúalany 1. és interjúalany 2., személyes, Vajdaság
6 https://vmf.org.rs/ (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 09.)
7 2025.09.29. KD, tárgyalkotás, Nagy István és Raj Rozália.
8 https://www.rozetta.org.rs/ (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 09.)

3.3.
Etno Hagyományápoló Kézművesek Köre

Hasonlóan meghatározó a bajsai Etno Hagyományápoló Kézművesek Köre,[9] amely 2004-ben alakult. A kör célja a már szinte elfeledett mesterségek újraélesztése és a település három nemzetisége – magyar, szerb és szlovák – tárgyi örökségének gyűjtése, kiállítása és megőrzése. Tagsága több mint száz főt számlál, tízéves gyerekektől nagyon idős felnőttekig, minden társadalmi rétegből és nemzetiségből. Az utóbbi években a számos idősebb generációhoz tartozó tagság mellett néhány kiemelkedően ügyes fiatal is körükbe került, akikkel rendszeresen foglalkoznak, erősségük a szövés, hálókötés és a szálasanyagok felhasználásának – a begyűjtéstől az alkotásig – oktatása. Foglalkozásaik magas színvonalúak, minőségi munka jellemzi őket. Kiemelt tevékenységük a Nemzetközi Népi Kézműves Tábor szervezése, amely már 22 éve lehetőséget teremt arra, hogy a gyerekek, fiatalok és felnőttek természetes anyagokkal dolgozzanak, és olyan tárgyakat készítsenek, amelyek a mindennapi életben is használhatók. A munkákat a tábor végén kiállításon mutatják be. Vannak visszajáró résztvevők, akik évről évre bővítik tudásukat, mások pedig több mesterséget is kipróbálnak. Az általános iskolások aktív részvétele biztosítja a hagyomány továbbélését.

A bajsai Etno Hagyományápoló Kézművesek Köre jelentős néprajzi anyaggal rendelkezik, amelyet az Etno-házban és Alkotóházban kiállítottak. A kör mozgatórugói, a Szuhankó házaspár, folyamatosan képzik magukat: Ruzsena a népi textíliák, főként a szövés mestere, míg Sándor a szálasanyagok szakértője, továbbá egy kihalóban lévő mesterség, a hálókötés tudója is, amelyet szívesen oktat. Személyes példájuk és elhivatottságuk garancia arra, hogy Bajsa közösségi kézműves élete élő hagyomány maradjon.

3.4.
Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, Vajdasági Kézimunkakedvelők Szövetsége

Két ernyőszervezet kiemelkedő szerepet játszik a vajdasági kézműves életben. Az egyik a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség (VMMSZ),[10] amely 1992-ben alakult 38 tagszervezettel. Ma már 148 művelődéssel foglalkozó tagszervezet tartozik hozzá, ezek felénél a kézművesség is megjelenik gyermektáborok, szakkörök és szakcsoportok programjaiban.[11] A VMMSZ koordinációja lehetőséget biztosít a helyi közösségeknek, hogy a hagyományőrzést rendszerezett keretek között folytassák. Bár nincsenek kifejezetten kézműves programjaik, a legjelentősebb népművészeti rendezvények szervezőiként mindig helyet biztosítanak a kézműveseknek – kiállításokon, kirakodóvásárokon és bemutatókon. A szövetség vezetői és szakmunkatársai sok segítséget nyújtanak az egyesületeknek a pályázati lehetőségek megismertetésében, valamint a teljes pályázási és elszámolási folyamatban. A másik ernyőszervezet a Vajdasági Kézimunkakedvelők Szövetsége, amely 1998-ban alakult 10 tagszervezettel. Ma 46 egyesület és számos szervezeten kívüli tag tartozik hozzájuk, összesen mintegy 900 fővel. A szervezet kevés támogatásban részesül, tagságát főként idősebbek alkotják, és nem foglalkoznak pályázatírással. Jelmondatuk: „Taníts, tanítalak!” – ennek szellemében táboraikban és rendszeres műhelyfoglalkozásaikon egymástól tanulnak. Legnépesebb rendezvényük a hímzőtábor, amelyhez minden évben más témájú pályázat kapcsolódik (pl. lyukhímzés, komakendő, falvédők, keresztszemes hímzés). A tájegységet nem szabják meg, a résztvevők szabadon választhatnak motívumokat. A tagszervezetek közül csak kevésben folyik önálló tervezőmunka, főként ott, ahol a tagok részt vettek a Vajdasági Magyar Folklórközpont, a Hagyományok Háza Hálózat – Vajdaság vagy más anyaországi szervezet képzésein. Mivel a szövetség sok alkotót ér el, tudatos képzési tervvel tevékenységük fejleszthető lenne, szorgalmuk pedig értékmentő és értékteremtő munkává válhatna.[12]

9 http://www.bajsa.net/etno.html (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 10.)

10 http://vmmsz.org/R%C3%B3lunk%20_%20Vajdas%C3%A1gi%20Magyar%20M%C5%B1vel%C5%91d%C3%A9si%20Sz%C3%B6vets%C3%A9g%20Vajdas%C3%A1gi%20Magyar%20M%C5%B1vel%C5%91d%C3%A9si%20Sz%C3%B6vets%C3%A9g.html (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 10.)

11 A tagszervezetekre vonatkozó adatok Sutus Áron elnöktől származnak.

12 2025. szeptember 30. NK, telefon, Paróczi Mária.

3.5.
Hagyományok Háza Vajdasági Hálózata

A kézművesoktatás intézményi háttere fokozatosan épül. Fontos szerepet vállal ebben a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (VMMI),[13] amely a kutatás, a dokumentálás, digitalizálás és az ismeretátadás terén vállal vezető szerepet. Az évek során egyre szorosabb lett az együttműködése a magyarországi szakmai intézményekkel, mindenekelőtt a Hagyományok Házával. Ennek az együttműködésnek köszönhető a Hagyományok Háza Vajdasági Hálózatának (HHHV)[14] megalakulása. A Hagyományok Háza Hálózat vajdasági kézműves tevékenysége az alakulással egyidőben, 2017-ben indult, azzal a céllal, hogy képzést, szakmai támogatást, majd a minősítési rendszer bevezetését biztosítsa a helyi alkotóknak. Ezt a küldetést egy kézművesekből álló tanács határozta meg. Első nagy vállalásuk a *Nyújti, nyúti fonalát* című kiállítás volt 2017-ben Bácskossuthfalván, amely vajdasági magyar kézművesek munkáiból nyújtott keresztmetszetet. Majd szintén 2017-ben következett a Játéktól a mesterségig kiállítás a Hagyományok Háza tanfolyami hallgatóinak alkotásaiból, amellyel már az induló és tervezett képzéseket, valamint a minősítést népszerűsítették Szabadkán, Topolyán, Zentán, Temerinben és Kisoroszon.

A 30, 60 vagy 120 órás tanfolyamaikon az alaptematika a Hagyományok Háza akkreditált tanfolyamaival megegyező, de a hangsúly a helyi sajátosságokon, földrajzi, történelmi, vallási és művészettörténeti ismeretek átadásán van. Az oktatók elmélyült tudást és folyamatos mentorálást nyújtanak, a szervezet kiállításokat és divatbemutatókat szervez, népszerűsíti az alkotókat és az alkotásokat. A kézművesek jól mozognak a Kárpát-medence kulturális terében, gyakori a határon túli együttműködés. A hálózat 2022-től kezdődően dokumentáló táborokat is szervezett Gombos és Hertelendyfalva településeken a helyi viseletek felmérésére. 2025-től a bútorfestők is aktívan dokumentálják a még fellelhető tárgyakat, részben magán- és gyűjteményi forrásokból.

2018-tól évente zajlik a népi iparművészeti zsűrizés Zentán. Az elmúlt években több mint ötszáz vajdasági kézműves tárgy nyert el minősítést, ami komoly szakmai rangot adott a helyi mesterek munkájának, és biztosította, hogy alkotásaik a Kárpát-medencei színtéren is elismerést nyerjenek. A hálózat feladata nemcsak a tanfolyamok, táborok, kiállítások és szakmai napok szervezése, hanem az alkotók folyamatos támogatása is: a zsűrizéshez szükséges dokumentáció kitöltésétől kezdve a pályázati lehetőségekről való tájékoztatásig, a promóciós és értékesítési lehetőségek közvetítéséig. A hálózat beemelte az akkreditált pedagógusképzéseibe is a kézműves mesterségek oktatását, amelytől az óvodai és iskolai kézműves tevékenységek minőségének javulását várja. Előttük álló feladat még annak elérése, hogy a tematikus kézműves képzések is akkreditációt szerezzenek a szerbiai oktatási szabályok szerint. Nagy kihívás, hogy a HHHV nem rendelkezik székhellyel, illetve a programjai lebonyolításához szükséges terekkel – képzéseit, programjait más egyesületekkel, befogadó szervezetekkel, intézményekkel partnerségben valósítja meg, ami segíti a hálózatosodást, viszont sok nehézséget, rengeteg utazást, sokszor többletmunkát is jelent.

13 vmmi.org, adattár: https://www.vamadia.rs/ (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 10.)
14 https://hagyomanyokhaza.hu/hu/node/2815 (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 10.)

4.
ASZAKKÖR

Az ASzakkör[15] 2021 óta van jelen Vajdaságban, és rövid idő alatt nagy népszerűségre tett szert. A magyarországi kezdeményezés célja a népművészeti technikák újratanítása és továbbörökítése, amelyhez ötfős csoportokban, online oktatóanyagok és helyi szakkörszervezők segítségével kapcsolódhatnak be az érdeklődők. A kínálat rendkívül széles: a mézeskalácssütéstől a nemezelésen át a csipkeverésig, bútorfestésig vagy vesszőfonásig számos mesterség kipróbálható. A program nemcsak a hagyományos kézművesség fennmaradását segíti elő, hanem fontos közösségépítő szerepet is betölt: a résztvevők együtt tanulnak, alkotnak, beszélgetnek, barátkoznak, sőt sokan kiállításokon is bemutatják a munkáikat. A program a helyi közösségek megerősödését, az emberek közötti kapcsolatok elmélyülését szolgálja, és olyan értékeket éleszt újra, amelyek a mindennapokból jórészt kikoptak. Számos esetben a résztvevők a szakkör végeztével kedvet kapva egy mesterségben való elmélyülésre felkeresik a Hagyományok Háza Vajdasági Hálózatát szakmai képzések iránt érdeklődve. Bár az ASzakkör Program kétségkívül kiváló közösségépítő kezdeményezés, tapasztalatok szerint azok a foglalkozások bizonyulnak igazán sikeresnek és hosszú távon eredményesnek, amelyeknek szakképzett, az adott mesterséget jól ismerő vezetője van. A kizárólag oktatóvideókra támaszkodó tanulás sokszor nem elegendő ahhoz, hogy a résztvevők valóban elsajátítsák a fogásokat, finom részleteket. Problémát jelent az is, hogy a program végén a kiosztott eszközöket és alapanyagokat vissza kell adni. Ez gyakran megakasztja a folytonosságot, hiszen sok résztvevő nem tudja saját költségen pótolni ezeket, így a megszerzett tudást ritkán tudják tovább gyakorolni. Ez a körülmény korlátozza annak lehetőségét, hogy a kézművesség hosszabb távon is beépüljön a mindennapi életükbe, vagy akár kisvállalkozások alapjául szolgáljon.

1. táblázat:
Résztvevők száma évadonként és összesen[16]

Évad	Résztvevő (fő)
2021/22	196
2022/23	530
2023/24	590
2024/25	500
2025/26	525
Összesen	**2341**

15 A Nemzeti Művelődési Intézet ASzakkör Programja.
16 A táblázat Sarnyai Károlytól, a Cnesa Oktatási és Művelődési Intézmény igazgatójától származik.

2. táblázat
Az 5 évad foglalkozásai[17]

Szakkörök	Szakkörök száma (db)
Gyertyakészítés	48
Gyöngyfűzés	46
Makramé	45
Mézeskalács	38
Békés megyei hímzés	31
Bútorfestés	30
Nemezelés	28
Vesszőfonás	25
Natúrkozmetikum	20
Szövés kereten	18
Tojásfestés táji sajátosságai	18
Quilling	17
Horgolás zsinórfonallal	15
Baba-mama horgolás	13
Makramé középhaladó	12
Papírfonás	12
Állatfigurák horgolása zsenília fonallal	9
Csipkeverés	9
Csuhé	7
Kötés gyönggyel	7
Palóc hímzés	6
Gyöngyfűzés középhaladó	4
Matyó hímzés	3
Bútorfestés középhaladó	1
Éremgyűjtés	1

17 A táblázat Sarnyai Károlytól, a Cnesa Oktatási és Művelődési Intézmény igazgatójától származik.

5.
A VAJDASÁGI MAGYAR ÉS A TÖBBSÉGI SZERVEZETEK EGYÜTTMŰKÖDÉSE

A magyar–szerb kapcsolatok a kézművesség terén sokáig hiányoztak: a magyar közösségek inkább saját intézményeikre támaszkodtak, míg a szerb környezetben kevésbé volt intézményesített együttműködés. Fordulatot hozott azonban a belgrádi központú Etno mreža (Etno Hálózat), amely több mint másfél évtizede dolgozik azon, hogy a szerbiai kézművesség hagyományait ne csupán megőrizze, hanem a mai igényekhez is igazítsa. Munkájukban fontos szerepet kapott a nemzetiségek közötti tudáscsere, amelyben a vajdasági magyar szervezetek kiemelt partnereknek számítanak. A Vajdasági Magyar Folklórközponttal való együttműködés főként a szövés területén mutatkozott meg: a vajdasági mesterektől átvett technikák képezték alapját annak a folyamatnak, amelynek nyomán az Etno mreža kézművesei piacképes textiltermékeket kezdtek előállítani. A kapcsolat másik fontos vonulata a zentai kézművesek munkájához köthető. A 2000-es évek végétől rendszeresen tartottak nemezelő tanfolyamokat Vajdaság-szerte, amelyeken az Etno Hálózat tagjai is részt vettek. 2008-ban Mezei Erzsébet és Rúzsa Mária a Zentai Alkotóházban tartottak nemeztanfolyamot az Etno mreža akkori elnökasszonya, Sofija Arsic kérésére. Az itt elsajátított nemezelési technikákból mára önálló brand épült: a belgrádi hálózat kézművesei modern kiegészítők és lakástextilek formájában vitték tovább a nemez hagyományát, hozzájárulva ahhoz, hogy a tradicionális tudás a kortárs kézművespiacon is megjelenhessen. 2018 áprilisában a belgrádi Néprajzi Múzeumban nyílt meg *A koszovói és a sárközi hímzés párhuzama* című kiállítás, amelynek kísérő programjaként vajdasági és magyarországi egyesületek munkái is bemutatásra kerültek.[18]

Az Etno Hálózat vezetője, Violeta Jovanović kapcsolatot keresve a Hagyományok Háza Vajdasági Hálózatával látogatást tett a népi iparművészeti zsűrizésen, és elmondta, hogy céljaik között szerepel egy hasonló rangos minősítés kidolgozása, ami tovább erősítheti a szerb–magyar együttműködést. Tehát ez nem csupán a hagyományok megőrzését szolgálja, hanem a nemzetek közötti híd szerepét is betölti. A közös projektek, a tudáscsere és a kiállítások hozzájárulnak ahhoz, hogy a két közösség közelebb kerüljön egymáshoz.

18 2025.09.29. KD, tárgyalkotás, interjúalany 1. és interjúalany 2., személyes, Vajdaság

6.
ÖSSZEGZÉS

A kézművesség formálódásban kiemelkedő szerepet játszottak azok a mesterek, akik autodidakta módon, személyes elhivatottságból kezdtek alkotni, majd tudásukat közösségi formában is megosztották. Voltak, akik magyarországi szakkönyvekből tanultak meg technikákat, mások a hagyományos motívumokból merítettek ihletet, és igyekeztek a vajdasági sajátosságokat hangsúlyozni. Az oktatásban és a tudásátadásban kulcsfontosságúak lettek a tanfolyamok, bemutatók és a kézművestáborok, amelyekben a fiatalabb generációk is megismerkedhettek a mesterségekkel. A nehézségek közé tartozott az alapanyagok beszerzése – sok esetben Magyarországról kellett hozni a megfelelő minőséget –, valamint a megélhetés kérdése, hiszen a kézművességből való tartós megélhetés a mai napig problémás.[19]

Az elmúlt években jelentősen növekedett az elérhető támogatások száma, kiemelkedő a Csoóri Sándor Alap. Bár a Vajdaságban tevékenykedő, kifejezetten népi kézművességgel foglalkozó egyesületek száma alacsony, az alap támogatására egyéb egyesületek is pályáznak, tánccsoportok, művelődési egyesületek gazdagítják programkínálatukat kézműves-foglalkozásokkal. Így megfigyelhető, hogy minden művelődési műsornak, tábornak, város- vagy falunapnak, táncos, zenés vagy gasztronómiai eseménynek programeleme lett a kézműves-foglalkozás is. Ez nem minden esetben jelent kiváló minőségű, képzett oktató által vezetett foglalkozást, de kiemelendő, hogy egyre több rendezvényszervező kéri ki a HHHV munkatársainak véleményét és segítségét a kézművesprogramjai szervezése előtt.

Vajdaságban a kézművesség éltetésében a legmeghatározóbb szerepe az egyesületeknek és az elhivatott magánszemélyeknek van. Ahol egy jó vezető vagy alkotó tevékenykedik, ott mindig vannak követők is: például Zuberec Vera hímző, népi iparművész minden tanítványát sikerre viszi, az általuk elkészített munkák, remekművek. Hasonlóan Sebők Valéria hímző, aki nemrég elnyerte a Népművészet Mestere díjat; kitartásának köszönhetően a Szlavóniából eredő fonott csipke fennmaradt, és ma már új, modern formában is alkalmazzák. Alkotóink nem riadnak meg attól sem, hogy anyaországi képzéseken vegyenek részt, a legnépszerűbbek a békéscsabai képzések és táborok, amelyeknek minden évben vannak vajdasági résztvevői.

Mindezek mellett a kézművesoktatás terén több kritikai szempont is megfogalmazható. Az egyik legfontosabb a széttagoltság: a programok gyakran párhuzamosan, egymástól elszigetelten zajlanak, így előfordul, hogy egyes régiókban bőséges a kínálat, máshol viszont szinte teljesen hiány mutatkozik.[20] Emellett gondot jelent az autenticitás kérdése: bizonyos táborok és programok nyitottak ugyan a modern, kreatív irányokra, de ezzel egyben csökkentik a hagyományos kézműves tudás tisztán történő átadásának lehetőségét.[21]

A piaci és turisztikai kihívások is meghatározóak: sok kézművesnek nehézséget jelent, hogy alkotásait rendszeresen értékesítse, és a kézművességből tartós megélhetést biztosítson.[22] Bár a hálózat igyekszik bekapcsolni az alkotókat az idegenforgalom szolgáltatási körébe, a kézműves termékek piaci bevezetése továbbra is akadályokba ütközik. Végül a szakember-utánpótlás problémája is érzékelhető, bár minden egyesület bevonja a fiatalabb generációkat is a képzéseibe, sokan csupán a főállásuk mellett tudnak kézművességgel foglalkozni, így a jelenleg elérhető mesterek jelentős része az idősebb generációhoz tartozik.

Mindezek ellenére a kézművesség-oktatás története egyértelmű fejlődési ívet mutat: a kezdeti, lelkesedésből indult táboroktól eljutott az intézményesült hálózatig és a minősítési rendszer bevezetéséig. A jövő kihívása abban áll, hogy a meglévő értékeket megőrizve, a kritikákból tanulva még szervezettebb, egységesebb és fenntarthatóbb kézművesoktatási rendszer épüljön ki, amely egyszerre szolgálja a hagyomány hiteles átadását, a közösségépítést és a kézműves mesterek megélhetését.

IRODALOM

Nagy Abonyi Ágnes
1997 A kosárfonó mesterség Zentán. *Létünk* 27(1–2.): 84. https://www.vamadia.rs/pdf.js/29879 (Utolsó megtekintés: 2025. december 3.)

Pejin Attila
2011 *Zenta céhes ipara 1872-ig*. Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet.

Virág Gábor
2008 *A kishegyesi iparosság története*. Szabadka: Fórum Könyvkiadó.

19 2025.09.06 KD, papucskészítő, online, Vajdaság; 2025.09.23. KD, gyöngyfűző, online, Vajdaság

20 2025.09.06 KD, papucskészítő, online, Vajdaság; 2025.09.23. KD, gyöngyfűző, online, Vajdaság

21 Egy egyedülálló program, amely nem illik a hagyományos rendezvények sorába, mégis nagyon nagyszámú érdeklődőt vonz, a MIRK (Nemzetközi Kézimunka- és Gyűjteménykiállítás) 1970 óta minden tavasszal megrendezett vándorrendezvény, amely a kézimunkázók és gyűjtők legnagyobb szemléje. Nem kifejezetten népi kézművesesemény, de a több ezer alkotás között rendszeresen igazi értékek és különlegességek is megjelennek. A kiállítást zsűri értékeli, a legjobbak nagymesteri címet nyerhetnek. Célszerű lenne a tömegesség helyett a minőséget előtérbe helyezni a megmérettetésben, hogy az esemény értékteremtő szerepe még jobban érvényesüljön.

22 2025.09.06 KD, papucskészítő, online, Vajdaság; 2025.09.23. KD, gyöngyfűző, online, Vajdaság

6

A FELSŐOKTATÁS ÉS A TÁRGYALKOTÓ NÉPMŰVÉSZET KAPCSOLATA

KÉSZÍTETTE: Erdei T. Lilla

1.
BEVEZETÉS

Napjainkban az élet minden szegmensét átható globalizáció, a digitális kultúra és a mesterséges intelligencia egyre gyorsuló térnyerése igen sürgetővé teszi a mindennapokból kiszoruló néphagyomány ápolását, fenntartását, a fiatalabb generációk felé való továbbadását. A hagyományos népi kultúra – és annak fontos részeként a tárgykultúránk – továbbörökítése az identitás megőrzésén túl előmozdítja a kommunikációt, a generációk közötti jobb megértést és egy emberségesebb, egymásra figyelő világ kialakítását. A néphagyomány átadása sokféleképpen történhet, például klasszikus módon családi közegben, iskolai keretek között az oktatás részeként vagy akár szabadidős tevékenységként. Igaz ez a néphagyomány egészére, azonban ebben az írásban ennek most csak egy vonatkozását, a tárgyalkotó népművészet és a felsőoktatás kapcsolatának jelen helyzetét vázolom nagyvonalakban.

A 20. század végétől zajló egyre intenzívebb társadalmi és gazdasági folyamatok miatt – különösen az 1950-es évektől – a hagyományos paraszti kultúra közege átalakult, majd a legtöbb helyen eltűnt. Ezzel együtt a tárgyi világ is fokozatosan megváltozott. Az újabb és újabb generációk már más közegből értelmezték / értelmezik a múlt értékeit, újra felfedezték / felfedezik, a saját képükre formálták / formálják, és beleillesztették / beleillesztik új világukba az általuk „felfedezett” hagyományt. A hagyományos népi tárgykultúra szempontjából – a 20. században sokat hangoztatott – huszonnegyedik órában vagyunk. A rendkívül felgyorsult életmód, amiben nincs idő semmire, az egyre silányuló, eldobható tömegtermékek versenye és a házépítéstől a használati tárgyak elkészítéséig használható 3D nyomtató sikere elképesztő tempóban alakítja át tárgyi világunkat és vele gondolkodásunkat is.

Egy nagyon fontos nézőpontot mindenképpen szem előtt kell tartani, mégpedig a változás fontosságát. A változás a hagyomány megmaradásának a feltétele, ennek fényében nem várható el a következő generációktól, hogy a hagyományos népi kultúrát azonos, „mozdulatlan formában” örökítse tovább, mert egy megkövesedett, nem belső igényekből táplálkozó kultúra elveszíti létjogosultságát. Mint ahogyan évszázadok óta minden generáció alakított rajta, a saját képére formálta az adott társadalmi, gazdasági keretrendszer lehetőségein belül, így ez napjainkban is fontos, sőt meghatározó jelentőséggel bír. Éppen ezért nem a változás lehetősége, hanem annak mértéke képezheti a vita tárgyát.

Az értelmiségi rétegnek rendkívül nagy szerepe van a néphagyomány megmaradásában, a hagyományos tárgyi anyag megőrzésén, tanításán és hétköznapjainkba való beillesztésén keresztül széles körűen szólhat bele a kultúra alakításába. Dolgozatomban a hazai felsőoktatás és a tárgyalkotó népművészet kapcsolatának vizsgálatakor három terület, a néprajzi muzeológia, a tanári és a művészeti képzések jelenlegi helyzetét, képzési lehetőségeit tekintem át.

A kutatás szakirodalomra, félig strukturált interjúkra, intézményi honlapok információira támaszkodik, amit egykori népművészeti és iparművészeti hallgatókkal, tanárokkal, szakmai oktatókkal, zsűrizésben részt vevő személyekkel folytatott informális beszélgetések tapasztalata, véleménye tesz árnyaltabbá, kézzelfoghatóbbá. A kutatás a mai Magyarország területére korlátozódik, a határon átnyúló kezdeményezések az elemzésnek nem képezik alapját.[1]

1 A magyar kézművesség oktatásának a felsőfokú képzésbe való beépítésének szlovákiai példáját lásd ebben a kötetben a *Tudásátadás a kézművesség területén Felvidéken* című fejezetben. (A Szerk.)

2.
NÉPRAJZI MUZEOLÓGUS KÉPZÉS

A múzeumokban lévő néprajzi tárgyi anyag gyűjtése, megőrzése, feldolgozása, bemutatása és kutathatóvá tétele tulajdonképpen már a néphagyomány egyfajta interpretálása. A múzeumok gyűjtőkapacitása sajnos nem végtelen, és a gyűjtőkör is meghatározza, hogy mi kerülhet a raktárba. A muzeológusnak nagy felelőssége van mindebben, és ez fokozatosan felértékelődik, mert a régmúlt tárgyi öröksége a magángyűjtemények mellett egyre inkább a múzeumokba szorul vissza. A muzeológus dönt arról, hogy milyen tárgyat tart megőrzésre érdemesnek és azt milyen háttérinformációval együtt teszi, vagy mit, hogyan, milyen kontextusban mutat be a közönségnek (akár írásban, szóban, kiállításon vagy gyűjteménylátogatás során). A muzeológusok szakszerű képzése ezért fontos feladat a néphagyomány tárgyainak megőrzése szempontjából.

Az ezredforduló környékén néhány egyetemi néprajzi tanszék képzési profiljában megtalálható volt a muzeológia specializáció, ami az etnográfus egyetemi diploma mellett egy plusz muzeológiai végzettséget is adott. Közel két évtizedes szünet után az utóbbi néhány évben a jelen kori igényekhez igazodó követelményrendszerrel ezek a képzések újraindultak. A tematikában a tárgyi anyag ismeretén kívül például a néprajzi muzeológia elméleti és gyakorlati ismeretei, a gyűjteményezési stratégia, a kutatásmódszertan, a határterületekkel való kapcsolódási lehetőségek, a műtárgyvédelem, a kiállításrendezés mellett a jelenkutatás, az ismeretátadás, a jogi háttér és a marketing szempontok is fontos szerepet kapnak. A kötelező múzeumi munka és terepmunka pedig még a képzés alatt első kézből megtapasztalható gyakorlati ismeretekhez juttatja a hallgatókat. Magyarországon jelenleg két egyetemen folyik néprajzi muzeológiai képzés egy-egy múzeummal folyó kooperáció eredményeként. Az egyetemek biztosítják az elméleti oktatást, míg a múzeumok a szakmai gyakorlati képzést.

2.1.
Debreceni Egyetem – Szentendrei Szabadtéri Múzeum

A Debreceni Egyetem BTK Néprajztudományi és Muzeológiai Intézete[2] a Szentendrei Szabadtéri Múzeummal[3] mint kihelyezett oktatási intézményével[4] közösen két képzést szervez. 2020-ban indították el a két féléves, alapdiplomához kötött alkalmazott muzeológia szakirányú továbbképzést, ami múzeumi szakreferensi végzettséget ad. A gyakorlatorientált képzésben jelen vannak a néprajzi ismeretek, de alapvetően ez a muzeológia teljes spektrumát lefedi. 2023-ban muzeológia mesterképzési szak is indult, ami okleveles muzeológus diplomát ad. Ez a négy féléves komplex oktatási program az általános muzeológiai tantárgyak mellett szakmuzeológiai képzéseket nyújt, amiben a néprajzi muzeológia specializáció is választható a műszaki, történeti és régészeti, irodalomtudományi és művészeti területek mellett. A skanzennel közös oktatás során még egy különleges látásmóddal, a szabadtéri múzeumok sajátos profiljával is megismerkedhetnek a hallgatók.[5]

2.2.
Eötvös Loránd Tudományegyetem – Néprajzi Múzeum

Többéves előkészítés után, a 2024–2025-ös tanévben Budapesten is elindult az Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Néprajzi Intézete és a Néprajzi Múzeum közös szervezésében a kizárólag néprajz alapszakosoknak meghirdetett néprajzi muzeológia specializáció képzés.[6] Ezt azért tartották fontosnak, mert egy felmérés szerint a néprajzos hallgatók mintegy harmada érdeklődik a múzeumi munka iránt. A képzés itt is duális rendszerben működik, az egyetemi oktatók és a múzeumban dolgozó szakalkalmazottak együttműködésével. A néprajzos hallgatók közös rendezvények, programok mellett múzeumi gyakorlaton bepillantást kaphatnak egy frissen átadott, korszerűen működő múzeum minden részterületébe. „A tanmenet összeállításánál a múzeum szempontjai egyértelműen a hasznosságot képviselték. Olyan képzési szegmensben látjuk a specializáció szerepét a múzeum oldaláról kiemelten fontosnak, ami a hallgatók számára a munkavégzésükben majd közvetlenül és érdemben jelenthet segítséget a jövőben.”[7]

2 https://neprajz.unideb.hu/kepzesi-programok (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 28.)

3 https://skanzen.hu/hu/tudas (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 28.) A skanzen széles körű, saját oktatási programokat is kidolgozott a Múzeumi Oktatási és Képzési Központjában: https://mokk.skanzen.hu/kepzesek (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 28.)

4 Debreceni Egyetem BTK Alkalmazott Muzeológiai Tanulmányok Kihelyezett Tanszéke.

5 Cseri–Nagyné 2023. Előadás elhangzott a BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a Kriza János Néprajzi Társaság és az MTA Kolozsvári Akadémiai Bizottság szervezésében megvalósult 16. Kutatás- és tudománytörténeti konferencián 2023. október 6-án.

6 https://neprajz.elte.hu/content/neprajzi-muzeologia-specializacio.t.36587 (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 28.)

7 Bujtor 2025.

3.
TANÁRKÉPZÉS / PEDAGÓGUSKÉPZÉS

„A néphagyományok értékelésére és megbecsülésére elsősorban a néptanítókat kell ránevelnünk, mégpedig mindjárt a tanítóképzőben. Tanítónövendékeink nagy része már a szülői házból népi hagyományokat hoz magával, de mert azt látja, hogy ennek a tanítóképző nevelési programjában jóformán nincs semmi szerepe, maga sem becsüli semmire. Mikor pedig az életbe kikerül, egy felsőbbrendűnek minősített műveltségideál nevében maga is pusztítójává válik a neofiták fanatizmusával minden népi hagyománynak, »parasztosság«-nak, s maga is igyekszik felismerhetetlenül elvegyülni a középosztályban”[8] — szorgalmazta Györffy István már 1938-as emlékiratában a néphagyomány beépítését a tanítóképzők szellemiségébe, oktatási rendjébe. Azóta közel egy évszázad telt el, és a felsőfokú óvónő-, tanító- és tanárképzésben a népi kézművesség oktatása[9] önálló szakként nem megoldott, pedig igény lenne rá mind a szülők, mind a pedagógusok részéről.

A magyar népi kultúra – jelen esetben kiemelten a kézművesség és az ahhoz kapcsolódó folklór elemek – iskolában való tanításának[10] számos hasznos vetülete van. Közösségi és nemzeti kulturális gyökereket és ezen keresztül az egymáshoz való erősebb kapcsolódás, kötődés lehetőségét nyújtja. A tárgyalkotás – egyéneket tekintve – a kézügyesség, a finommotorika és a szépérzék fejlesztését, a munka megbecsülését és az alkotás örömét is magában hordozza. A pedagógusok ilyen irányú képzése pedig pont azért lenne fontos, mert napi szinten, következetesen, iskolai környezetben ez irányú képzettséggel rendelkező tanárok tudnák megfelelő módszerekkel eljuttatni korosztályi szinten a néphagyományt az óvodás- és iskoláskorú gyermekekhez.

A népikézműves-oktatásnak a felsőfokú iskolarendszerben (főiskolán és egyetemen) való elindítására, elismertetésére a rendszerváltástól kezdődően több kísérlet is volt, de teljes értékű alapképzésként és/vagy ráépülő mesterképzésként sajnos jelenleg egyik sem működik.

3.1.
Népi Játék és Kismesterség Oktató képzés

A Népi Játék és Kismesterségek Oktatója képzés korábban és jelenleg is kulcsszerepet játszik a népi kézművesség oktatási rendszerbe való beemelésében, de sajnos a felsőfokú képzési rendszerben ezt nem sikerült akkreditáltatni több évtizedes komoly munka árán sem. A 2023-as felnőttképzési törvény pedig a felsőfokú képzés helyett az államilag elismert szakképesítések közé sorolta.

8 Györffy 1939: 65.

9 A népművészeti oktatás történetéről lásd: Borbás Katalin: A magyarországi népművészeti oktatás alakulása a Nomád nemzedéktől az ezredfordulóig. Előadás elhangzott: XXV. Országos neveléstudományi konferencia. Neveléstudomány tegnap és ma – A jövő kihívásai. Szeged, 2025. november 13–15. Absztrakt: Borbás 2025.

10 A néprajz iskolai oktatástörténetéről lásd: Baksa 2015.

A Népi Játék és Kismesterségek Oktatója képzés az 1960-as években indult díszítőművészeti szakkörvezetői képzésből fejlődött ki, amihez az 1970-es évektől kibontakozó táncházmozgalom és a *nomád nemzedék* tevékenysége adta a szakmai alapot. A népművészet iránti érdeklődés kibontakozása fontos szerepet játszott abban, hogy a népi játékok, gyermekjátékok és kismesterségek a figyelem középpontjába kerüljenek. Ezzel együtt megjelent az igény olyan szakemberek képzésére, akik hiteles szakmai tudással rendelkeztek, és releváns pedagógiai módszerekkel tovább is tudták adni a népművészeti tárgyalkotást az érdeklődőknek. Ezt támogatta rendszerszinten, hogy az 1980-as évek közepén a szakmunkásképzésben is bevezették a népikézműves-szakmákat.

A Népművelési Intézet munkatársainak támogatásával a Budapesti Művelődési Központ adott helyet az így egyre komplexebb tudást nyújtó képzéseknek, amiknek az 1980-as évektől két típusa alakult ki. Az egyik a felnőttek számára létrehozott levelező, hétvégi tanítással működő oktatás, a másik a nappali oktatás keretein belül az iskoláskorú fiatalok beiskolázását segítette elő.[11] Az első Petrás Anna, a második Székely Éva és Kövessy Erzsébet nevéhez kötődött. Az oktatók sok esetben gyakorló népművészek, kézműves mesterek és néprajzkutatók voltak, akik személyes tapasztalataik és gyűjtéseik alapján adták át tudásukat. A hangsúly a gyakorlati ismereteken, az élményszerű tanuláson és a közösségi nevelésen volt. A 1990-es évektől kezdve a képzés egyre szervezettebbé vált, és bekerült az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés keretei közé. Megjelentek az egységes képzési követelmények, tantervek, tanmenetek, majd kidolgozásra került az egységes vizsgarendszer is. A képzés célja ekkor már egyértelműen az volt, hogy olyan oktatókat képezzen, akik ismerik a magyar népi játékok rendszerét, a kismesterségek alaptechnikáit, valamint rendelkeznek megfelelő pedagógiai, módszertani és néprajzi alapismeretekkel.

A Népi Játék és Kismesterségek Oktatója képzés[12] ezen igény mentén ma három modulból áll: a Népijátszóház-vezetőiből, a Népi kézműves szakképesítésből és a Népi játék és kismesterségekből. Ez a képzés – annak ellenére, hogy a felsőoktatás helyett a szakképzések közé lett sorolva – fontos szerepet tölt be napjainkban is az óvodai és az iskolai nevelés, a közművelődés, a hagyományőrző táborok és rendezvények szakmai hátterének biztosításában. Hozzájárul a szellemi kulturális örökség megőrzéséhez, a közösségi értékek erősítéséhez, valamint a hagyományos kézműves tudás élő továbbadásához.

3.2.
Apor Vilmos Katolikus Főiskola

Jelenleg az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán működik két, alapképzésre épülő népi kézművességgel kapcsolatos szakirányú képzés,[13] ami az óvodai nevelésben, a művészeti, az iskolai és az iskolán kívüli oktatásban is felhasználható ismereteket nyújt. Ez a képzés az 1990-es évek elején Karácsony Molnár Erika szakmai vezetésével kidolgozott felsőfokú tanári képzés programján alapul.

11 Petrás Anna 2002; Slézia 2008.

12 Köszönöm Beszprémy Katalinnak a kiegészítő információkat.

13 https://avkf.hu/kepzesek/szakiranyu-tovabbkepzes; https://hagyomanyokhaza.hu/hu/node/7112 (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

Az egyik a négy féléves *Kézműves hagyományismeret oktató* szakirányú továbbképzés, ami a természetes alapanyagokkal és azok feldolgozási módjaival, a kézműves oktatás elméleti és gyakorlati módszereivel, a népművészeti örökséggel és azok néprajzi hátterével ismerteti meg a hallgatókat. A tárgyalkotás mellett a népi játékokhoz és az ünnepekhez kapcsolódó folklór hagyományok is a tananyag részét képezik, a Népijátszóház-vezetői képzés tematikáját követve. A másik, a *Hagyományismeret* területen pedagógus-szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzés már specializáltabb alapképzésre épül, és három év pedagógusi munkakörben eltöltött gyakorlati időhöz köti a jelentkezést. A négy félév során a fenti kézműves hagyományismeret szakképzés anyagát két félév, míg a pedagógiai ismereteket a következő két félév tartalmazza.

3.3.
Nyugat-Magyarországi Egyetem

Egyedülálló módon Szombathelyen a 2010-es években néhány évig működött egy Népi kézműves BA-képzés. A szombathelyi székhelyű Berzsenyi Dániel Főiskola[14] Művészeti Karán 2005-ben létesült egy új Kézműves szak, ami „a 30 éves tradicionális rajztanár képzésnek a megújítására, a művészeti nevelés tárgykultúrával való kiszélesítésére jött létre”.[15] A szak Szombathelynek az 1970-es évek óta a kortárs textilművészetben betöltött szerepe alapján a textilművészetet választotta fő profiljául. A művészeti részét Polgár Csaba, az Iparművészeti Egyetem textilművész tanára segítségével indították el, majd a 2010-es években a Hagyományok Háza szakembereinek szorgalmazására és hathatós segítségével népi kézműves szakspecifikációval bővült a képzés. Ez azért is volt fontos kezdeményezés, mert a szakképzésben a nem szakirányú pedagógus végzettséggel rendelkező szakemberek törvény szerint csak gyakorlati ismereteket oktathattak, így a szakképzésben a megfelelő tanárok képzési lehetőségének hiányossága sok problémát okozott.

Nehéz körülmények között jött létre és működött a képzés, a „szombathelyi cégek szponzorálásából, egyéb adományokból, tanáraink felajánlott munkaeszközeiből raktuk össze a legszükségesebbeket” – emlékezett vissza a küzdelmes évekre Lovas Ilona, a szak vezetője.[16] A művészetközvetítő diplomát adó alapképzésben bőr, nemez és nyomott-anyag szakirányon folyt az oktatás. A felvételi és a hat féléves képzés törzsanyaga ugyanaz volt mindenki számára, továbbá a népi kézműves hallgatók a fent megnevezett kismesterségekből kaptak még rövid képzést. Szakmai kapcsolatban voltak a Vasi Skanzennel és a Nádudvari Kézműves Szakiskolával,[17] aminek a műhelyeit is használták nyári gyakorlatok keretében. A ráépülő MA-képzés már általános vizuális környezetkultúra tanári képesítést adott. Ez az ígéretes kezdeményezés a tantárgyi keretek rugalmatlansága, a képzés magas költsége és a fenntartó érdektelensége miatt igen rövid életűnek bizonyult, csak három évig működött. Jelenleg hasonló profilú képzésről nincs tudomásunk.

14 A főiskola 2008 és 2016 között a Nyugat-Magyarországi Egyetem, 2017-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem Savaria Egyetemi Központ részeként működik.

15 Lovas 2014: 144.

16 Lovas 2014: 145.

17 Ma Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium és Kollégium.

3.4.
Pedagógus szakképzések, továbbképzések

Bár – mint az előzőekben is látható volt – felsőfokú képzésben a népi kézművesség önálló szakként hosszú távon sajnos nem tudott működni, de fontos lépés, hogy számos főiskolán és egyetemen különböző szakokhoz vagy műveltségi területekhez kapcsolódóan egy-két tantárgy vagy specializáció keretében folyik a néphagyományhoz kötődő oktatás. A teljesség igénye nélkül álljon itt néhány kiragadott példa: a bajai Eötvös József Főiskolán[18] a BA tanító szakon *népművészet és tárgykultúra*, illetve *népismeret és kommunikáció* tantárgy hallgatható. A Veszprémi Pannon Egyetem Óvónőképzőjében[19] a *Népi kultúra és mozgáskultúra* az óvodában specializáción a népi kézművesség világába is betekintést nyernek a hallgatók az óvodai kereteken belüli alkalmazhatóságra koncentrálva. Az ELTE Tanító- és Óvóképző Karának[20] tanszékein például *néprajzi alapismeretek, kézművesség, népművészet, múltismeret múzeumpedagógiai alapjai, velünk élő népek kultúrája* című tárgyak felvehetőek.

18 https://ejf.hu/kepzesek-az-eotvos-jozsef-foiskolan (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

19 https://nti.htk.uni-pannon.hu/oktatas/alapkepzes/ovodapedagogus-alapkepzesi-szak-ba (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

20 https://www.tok.elte.hu/alapkepzesek-tanito-szak?m=74 (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

4.
MŰVÉSZETI KÉPZÉSEK

A művészeti egyetemek és a népi tárgykultúra viszonya napjainkban – első felvetésre – távolinak tűnik egymástól, ám részleteiben sokféle kapcsolódási pontot és még számos kiaknázatlan lehetőséget tartalmaz. Itt a népművészet és a művészeti egyetemeken folyó iparművészeti képzések kapcsolatára, utóbbiak szemléletmódjára világítok rá a népi tárgyalkotás szemszögéből. Egyfelől a népművészet, néphagyomány és az iparművészeti képzések között jelenleg is van valós, bár néha kissé nehezebben megfogható, de működő kapcsolat. Mindemellett a népi tárgyalkotásnak az iparművészeti képzésben való felhasználása sok meg nem értést, félreértést, tanulságot tartalmaz, ám számos jövőbeni gyümölcsöző együttműködési lehetőségnek lehetne alapja.

Fontos felhívni a figyelmet az egyes fogalmak, például a *kézművesség, háziipar, hagyományőrzés, népművészet, népi iparművészet, iparművészet, tárgytervezés, formatervezés, design* értelmezésében lévő időbeli és szemléletbeli különbségekre. Ezeket a fogalmakat a különböző területek szakemberei másmás értelmezésben, árnyalással, fogalmi határokkal használják, ám ez nem véletlen és nem is meglepő, hiszen a 19. század közepe óta a népművészet hordozója, a parasztság kultúrája teljesen átalakult, illetve hagyományos értelemben meg is szűnt. A parasztság művészetét más keretek között továbbvinni hivatott népi iparművészet pedig már annak egy új értelmezése – tulajdonképpen egy revival jelenség –, emellett az iparművészet és a design[21] szemléletének folyamatos változása sem könnyíti meg a tájékozódást. A népművészet és az iparművészet/design[22] egymásra hatásába pedig – az iparművészeti képzés megalakulása óta – a globalizáció mellett a politika is hol erősebben, hogy gyengébben beleszólt.

Érdemes az iparművészet szempontjainak megértése miatt nagyvonalakban megismerni az iparművészeti képzés 19. század végi indulását. Bár a tárgyhasználat miatt alapvetően azt gondolnánk, hogy a hazai iparművészeti oktatás igénye a népművészetből nőtt ki, ezt meg kell cáfolnunk. Kezdetben a képzőművészet, pontosabban az építészet volt az, aminek szüksége volt az alkalmazott iparművészet produktumaira a 19. század utolsó negyedében a historikus épületek külső és belső tereinek díszítésére.[23] Ez időszakra tehető a céhrendszer kései felbomlása és a tanoncképzés megújítása is, így számos oldalról igény mutatkozott a képzés elindítására. A Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME) példáján keresztül megfigyelhető, hogyan hozták létre a képzőművészeti oktatásból kiindulva az iparművészeti képzést.

Hazánkban az iparművészeti oktatás legrégebbi – és sokáig egyedüli – felsőfokú intézménye a MOME volt. Ennek ősét, az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Tanodát 1880-ban alapította Trefort Ágoston közoktatási miniszter a Mintarajziskola és Rajztanárképző részeként. Elsőként a „műfaragászati osztályon” öt hallgatóval indult meg a képzés, majd a következő években ötvös, fametsző, díszítőfestő és díszítőszobrász szakokkal bővült a kínálat. Keleti Gusztáv igazgató az új iskola célját a következőképpen fogalmazta meg: „a művészi ipar különböző ágaiban való minél teljesebb kiképzésre alapos szaktanulmányok segélyével úgy elméleti, mint gyakorlati oktatás útján alkalmat adjon”.[24] Mint látható, az épületek díszítése miatt fogalmazódott meg az igény a fentebbi alkalmazott művészi képzésekre, szakokra, melyek aztán a 20. század folyamán elszakadtak ettől az igénytől, más irányban fejlődtek tovább.

Az 1896–1897-es tanév jelentős változást hozott az iskola életében. Jogilag ekkor önállósult a tanoda Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola név alatt, és az Iparművészeti Múzeummal közös, új, erre a célra épített épületbe költözött. Így az oktatás és az azt támogató múzeumi kiállítások és gyűjtemények egy létesítményben kaptak helyet, (egy időre) megszüntetve az iparoktatás helyszíneinek korábbi szétdaraboltságát is. Ez nagymértékben segítette és egyben befolyásolta is a hallgatók korszerű elméleti és gyakorlati oktatását, összességében az ízlés- és szemléletformálást. Az ötéves oktatás keretében két év előkészítő tanfolyam (elméleti ismeretek, a mintázás és rajzolás) után a három év szaktanfolyam, a gyakorlati szakmai képzés következett. A nappali munkarend mellett az esti oktatást is fontosnak ítélték – bár ennek megoldása még váratott magára –, hogy a fiatal iparosok munkájuk mellett tovább képezhessék magukat az új irányzatokban és technikákban.[25] Az iskolában a kortárs iparosok képzése és a tervezőképzés mellett az oktatóképzés is helyet kapott. Szintén ez évtől indult el a *Magyar Iparművészet* című folyóirat, ami – a korábbi *Művészi Ipar* helyét átvéve – már *Az Orsz. M. Iparművészeti Múzeum és Iskola* és a *Magyar Iparművészeti Társulat Közlöny*eként jelent meg. Így ebben a kor iparművészeti törekvései, múzeumi és magángyűjtemények ismertetései, a tárgyi néprajzi gyűjtések bemutatása és az oktatás aktuális kérdései is eljutottak a szakmán túl az erre fogékony közönséghez. (Petrás Anna célja is hasonló volt a – fentebb már említett – közel egy évszázaddal később, 1989-ben, jóval egyszerűbb formátumban és kisebb háttértámogatással kiadott *Guzsalyas* folyóirattal a népművészeti képzésben.)

Fittler Kamill a *Magyar Iparművészet* első számában megjelent írásából kiderül, hogy az iskola keretein belül már korábban fontosnak tartották a klasszikus iparművészet körébe eső iparokat, a lakberendezés (bútorasztalosság, kárpitosság, enteriőrtervezés), a kerámia-, az üvegfestő-, a textil- és a sokszorosítóipar oktatásának tanműhellyel együtt való beindítását is, „de törekvésünk – sokszor már csak az utolsó órában – mindig egy vagy más akadályon hajótörést szenvedett.”[26] Fáradozásaik a századforduló utáni első évtizedben értek célt. A lakberendező-képzés 1904-ben alakult meg. A kerámia szak 1911-ben előbb a szobrász szakosztály részeként valósult meg, de csak az I. világháború előtt kapott műhelyt és önálló szakot.[27] 1907-től két külsős műhely bevonásával – Körösfői-Kriesch Aladár gödöllői szőnyegszövő és Dékáni Árpád Kígyó téri csipkeműhelyével – nyitották meg az utat a textilművesség és a női hallgatók felé. Itt érezhető a textilművészetbeli kezdeti bizonytalanság, hogy az egyedi textiltervezésű alkotások vagy a háziipari, sokszorosítható termelés felé indítsák-e el a képzést. A következő évtől elméleti és gyakorlati oktatással háziipari osztályt is indítottak, majd néhány év alatt országosan 16 háziipari telepet hoztak létre. Az iskola azonban nem akart az oktatás keretein kívülre terjeszkedni, ezért a telepeket átszervezték. Az oktatás és a művészeti irányítás maradt az iskolánál, az üzleti részt pedig átadták az Országos Magyar Háziipari

21 Az iparművészet és a design fogalmának kialakulását és változását lásd: Vadas 2014; Márton 2018–2021; Ernyey 1998, 2011.

22 Napjainkban az iparművészet helyett leginkább a design szó használatos, de mivel történeti távlatban is említést teszek az iparművészet alakulásáról, másrészt pedig a design fogalma tágabb értelmezésű, mint amiről ez az írás szól, így az iparművészet szót fogom most jobb híján használni.

23 Vadas 2014: 13.

24 Keleti 1887: 3.

25 Fittler 1897: 49.

26 Fittler 1897: 50.

27 Vadas 2014: 13.

Szövetségnek. Így 1910-re a háziipari osztály helyét átvette a „magasabb célokra törekvő textilművészeti szakosztály”,[28] és a következő évtől már a teljes egyetemi képzést megnyitották a nők számára is.

A 20. század folyamán a főiskolai, majd egyetemi rangra emelt iparművészeti iskolában a képzés a különböző korszakok igényeinek megfelelően változott. A közel 150 év alatt hol jelentősebb mértékű volt, hol inkább háttérbe szorult a népművészet hatása. Erőteljesebben jelent meg a népművészet például a szecesszió időszakában, amikor a népies formavilág karakteresebben kirajzolta Európa-szerte a nemzeti jelleget. E mellett Huszka József a 19. század végén kiadott munkáinak nagy hatása volt mind az építészetre (lásd a Lechner Ödön által tervezett Iparművészeti Múzeum és Iskola épülete), mind az iparművészetre, amiben a magyar népművészeti ornamentikát keleti eredetűnek tartva a perzsa és indiai művészettel állította rokonságba.[29] A század elején hazánkban a kézművességet pedagógiai mozgalomként elterjesztő svéd *slöjd* mozgalom[30] az alsóbb fokú oktatás mellett az iparművészeti iskolában inkább a háziipari mozgalmakra hatott erősebben. Az 1930-as és az 1970-es években szintén nyomon követhetők különböző népművészeti elemeket felhasználó irányzatok.

Ma az iparművészeti egyetemi képzésekre a felvételizők nagy része művészeti szakiskolákból, szakgimnáziumokból jelentkezik. Az innen érkezők már valamilyen speciális szakmai képzettséggel (pl. textilműves, divat- és stílustervező, jelmeztervező, ötvös, ékszertervező, fémműves, kerámiaműves, grafikus, festő, szobrász) rendelkeznek. Ilyen kibocsátó iskola a teljesség igénye nélkül pl. a budapesti Képző- és Iparművészeti Szakgimnázium, a Jelky András Iparművészeti Szakgimnázium és a Jaschik Álmos Művészeti Szakgimnázium és Technikum, a székesfehérvári Tóparti Gimnázium és Művészeti Szakgimnázium, a Kaposvári Zichy Mihály Iparművészeti Szakgimnázium, a Győri Tánc- és Képzőművészeti Szakgimnázium vagy a debreceni Kós Károly Művészeti Szakgimnázium. Az előbb felsorolt kereteken kívül szerzett szakmai képzettséggel is rendelkeznek hallgatók, de olyan is van, aki az egyetemi képzés alatt (szakképzés keretében párhuzamos képzésben vagy rövid időre megszakítva felsőfokú tanulmányait) tanulja meg annak a szakmának a mesterségbeli alapjait, amelyre szüksége van a felsőfokú képzés magasabb szintű elsajátításához. Népi kézműves végzettséggel viszonylag kevesen jelentkeznek ezekre a képzésekre, viszont róluk elmondható, hogy célirányosabban ki tudják használni az iparművészeti tárgyalkotás szemléletét a meglévő elméleti és gyakorlati tapasztalataikra alapozva. Általános gimnáziumból is érkeznek diákok, akik valamilyen különóra, szakkör keretében tanultak rajzolni, vagy érdeklődnek bármiféle kézműves tevékenység, illetve tárgykultúra iránt, azonban egyre nagyobb azoknak a száma is, akik az internet segítségével sajátítottak el különböző kézműves (divatos szóval élve DIY) technikákat.

Az iparművészeti vonatkozású képzések népművészettel kapcsolatos szemléletmódját két csoportra bontva mutatom be, az új tárgyak alkotását (tárgyalkotás, design) és a történeti értékkel bíró, régi tárgyak megőrzését (restaurálás, rekonstrukció) célzó képzéseket.

28 n. n. 1911: 8.

29 Lechner 1906; Sümegi 2020.

30 Lásd Papp Anett írását ebben a kötetben. Lundberg-Nyelom 1909; Gaul 2000; Pallos 2021.

4.1.
Tárgyalkotás, design

Az egyetemi szintű művészeti tárgyalkotás a magyarországi felsőoktatásban a tárgytervezés, tárgyalkotás, textiltervezés, formatervezés, környezetkultúra, ipari formatervezés és design szakok neve alatt található meg. (A műszaki egyetemeken meghirdetett ipari formatervezés szakokon a mérnöki szemlélet a döntő fontosságú.) Nincs egységes megnevezés, a különböző szakok némiképp átfedik egymást. Jelenleg az országban a következő intézményekben van e témakörben BA- és/vagy MA-képzés, ami még művészdoktori képzésssel (DLA) is kiegészülhet: Budapesten a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen, a Metropolitan Egyetemen, a Budapesti Műszaki Egyetemen és az Óbudai Egyetemen,[31] illetve vidéki egyetemek közül a Soproni Egyetemen, a kaposvári Magyar Agrár és Élettudományi Egyetemen, a Pécsi Tudományegyetemen és a győri Széchenyi István Egyetemen más-más prioritással.

Az iparművészeti célú tárgyformálás alapvetően eltér a népi tárgyak alkotási folyamatától, megjelenésétől, felhasználásától. Ha történeti távlatban nézzük, az iparművészeti tárgyak esetében a korábbi századokban sem volt olyan mértékben meghatározó a funkció—anyag—forma—díszítés egymásrautaltsága, mint a népművészeti alkotások létrehozásakor. Viski Károly a következőképpen foglalta össze a népi tárgyalkotás lényegét: „anyag, technika, forma, díszítmény a népművészetben sokkal szorosabban függ egymástól, parancsol egymásnak, sokkal ritkábban erőszakoskodik egymással, mint a műveltség magasabb szintjén. […] A nép a maga alkotta tárgyak körében teljes anyagismerettel dolgozik. […] A maga szűkebb tárgyi körében éppen így ismeri a technikák hosszú sorát, a neki legcélszerűbb formákat, amelyekhez ragaszkodik s nemkülönben őrzi az anyaggal, technikával, formával együttjáró díszítőhagyományokat.”[32] A népművész – legyen például fazekas, szövő, kovács – tehát a mestersége elsajátítása, majd annak gyakorlása során saját szakterületének kézműves technikáját és tárgytípusait gyakorlati szempontból mélységében ismeri. Részletekbe menően „tudja” az alapanyagot, amit használ, és tudja a hozzá kötődő számos megmunkálási technikát, azaz rendkívül széles körű technikai tudással rendelkezik. Ismeri a magyar népművészet saját szakterületére vonatkozó keretrendszerét, a népi kultúrába való beágyazottságát, és új tárgyak alkotásakor azt nem lépi át, vagy csak minimális mértékben.

Ezzel szemben az iparművész/designer fókusza máshol van. A tárgyalkotó, formatervező képzésben nem mestereket, hanem tervezőket képeznek, akik a jelen kor kihívásaira reagálva hoznak létre új tárgyakat. Számukra nem a mesterségbeli tudás a legfontosabb, hanem a körülöttük lévő világ ismerete, a problémafelismerés és annak megoldására való törekvés. „A formatervezés számára az absztrakció és a redukció, a forma és a funkció egymástól független fejlődésének és a szabad kapcsolódás lehetőségének felismerése teremtette meg az új minőség megjelenésének lehetőségét.”[33] Azaz a tervezés munkamódszerei közt van a részletekbe menő megfigyelésen, elemzésen kívül a sémaképzés, a kiemelés, az egyszerűsítés és a szintetizálás is. Ehhez elengedhetetlen a holisztikus és az interdiszciplináris látásmód. Az új tárgy – akár az egyedi, kisszériás vagy nagyszériás – elkészítését hosszas kísérletezés előzi meg. Számos technikai, formai és anyagkísérlet során jutnak el az iparművész alkotók a megoldásig, amiben az egyéniség kifejezési

31 Ez utóbbi kettőn inkább műszaki szemléletű a képzés.

32 Viski 1934: 277—278.

33 Zalavári 2008: 134.

lehetősége is fontos helyen szerepel. Napjainkban a fenntarthatóság és az ökodesign hangsúlyosan jelen vannak a tárgyalkotásban természetes anyagú, lebomló, átalakítható, többfunkciós tárgyak kialakításában vagy időtálló, hosszú élettartamú, minimálisan környezetszennyező termékként.

Láthatjuk tehát, hogy az egyetemi képzés tulajdonképpen nem magának a tárgynak a megalkotására készíti fel a hallgatókat. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy nem kell/lehet megcsinálni a tárgyat, hanem hogy ez a feladat más képességeket és készségeket kíván és fejleszt. Az egyedi, a kis szériás és a tömeggyártott termékek közt nagy különbség van. Az egyedi vagy kisszériás tárgyak esetében legtöbbször a tervező maga készíti el a tárgyat, legyen az kísérleti, használati vagy képzőművészeti jellegű alkotás. Ezek általában a textiltervezés, a kerámia-, üveg-, bőr-, ékszertervezés körébe esnek. A nagyszériás (pl. ruhanemű, kávéfőző) vagy a nagyméretű ipari tárgyak (pl. autó, MR-készülék) esetében a makett készítése az elvárt.

A képzés elvégzése után nagyon fontos szempont a szakmában való elhelyezkedés lehetősége. A MOME művészképzésébe a régióban egyedülálló módon beépítettek egy mindenki számára kötelező egységet, az üzleti modult (*Business to Design*),[34] ami elméleti és gyakorlati feladatok során vállalkozási ismereteket, piackutatási módszereket, innovációs módszertant tanít meg a hallgatóknak. Ez a tudás nemcsak a vállalkozás indítása estén hasznos, hanem egy vállalkozói szemléletet is ad, ami bármilyen kreatívipari elhelyezkedés esetén előnyt jelent.

Az egyetemek mindegyike elméleti és gyakorlati képzést is nyújt a hallgatóknak. Az elméleti képzés általában általános művészeti és gondolkodásmód-fejlesztő tantárgyakból áll, amit szakelméleti (szaktörténeti, elméleti technológiai) ismeretek egészítenek ki. Néprajz óra jelenleg a MOME textiltervezés szakán van egy félévben, de korábban a MOME tárgykultúra és a Metropolitan Egyetem textiltervezés szakán is része volt az alapismereteknek. A gyakorlati képzést az egyetemek helybeli, együttműködési keretek között használható műhelyekkel és céges gyakorlati lehetőséggel egészítik ki. Fontos kiemelni, hogy nagy hangsúlyt fektetnek a hallgatók előadói képességének fejlesztésére. Ezt fokozatosan építik fel az évek alatt a gyakorlati és elméleti anyag összekapcsolásával, például a választott feladatokban való előrehaladást vagy a féléves *kipakoláskor* (a félév alatt készült munkák bemutatásakor) a munkákat mindig egy rövid prezentáció keretében kell ismertetni, ami így már a nagyobb lélegzetvételű diploma védésekor nem jelent problémát. Nagyon fontos készséggé válik ez a magabiztos fellépés a saját vállalkozás felépítése és a munkaerőpiacon való érvényesülés szempontjából is. A külföldi egyetemekkel való kisebb-nagyobb projektek, ösztöndíjak is sokat jelentenek a hallgatók látókörének, együttműködési lehetőségeinek szélesítése szempontjából.

Az iparművészek az új tárgyak tervezése során a hagyományos kultúrát – legyen az a néphagyomány vagy akár más népek, korábbi korok (tárgy)kultúrája vagy megoldási módszere – mint kiindulási alapot használják fel. Erre jó példa egy olyan feladatmegoldás, ahol a környezetbarát hűtőberendezés tervezésekor a mázatlan vizeskorsó anyaga, az agyag adta az alapötletet.[35] A textiltervezés szakterületeken több intézményben is féléves/éves programokat alapoznak a (magyar és nem magyar) népi hagyományokra, például technikákra, struktúrákra.

Nagyobb projektek is épültek/épülnek a népművészet és az egyetemek kapcsolatára, akár állami, piaci vagy külföldi szereplők bevonásával. Ilyen például a Hagyományok Háza által kiírt *Kis fekete projekt*,[36] amiben a Metropolitan Egyetem hallgatói Aranyosi Zsuzsanna, a METU Divat és Textil Tanszék vezetőjének irányításával vettek részt. Érdemes megemlíteni a *Gombold újra! Divat a magyar* című öltözéktervezési pályázatot, amit 2011–2017 között hét alkalommal rendeztek meg a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium felkérésére a Design Terminál Nonprofit Kft. és a MOME szakmai közreműködésével. Első évben csak magyar tervezők mutathatták meg tehetségüket, majd 2013-tól nyitottak először a V4 országok, aztán még négy régióbeli ország felé. A kiírás szerint „a pályázók a magyar viselettörténet valamely tetszőlegesen választott korszakából választanak inspirációs forrást, s azt a legfrissebb divattrendeknek megfelelő, új formában dolgozzák fel. A forrás motívum, de forma vagy pusztán technikai megoldás is lehet”.[37] A külföldi országok bevonásával a magyar gyökerekből való inspirálódást kiterjesztették a részt vevő országokra is.

34 https://mome.hu/hu/modulok/business-to-design (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)
35 Interjú Kondor Edittel, a MOME Tárgyalkotás BA-szak vezetőjével. Budapest, 2025. 09. 29.
36 https://hagyomanyokhaza.hu/hu/kisfekete2020 (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)
37 https://2010-2014.kormany.hu/download/c/a1/80000/Gombold%20%C3%BAjra%20SAJT%C3%93H%C3%81TT%C3%89R2.pdf (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

A *Future Traditions* egy nagy léptékű nemzetközi kutatási és oktatási program, amit 2015-ben rendeztek meg először a MOME és a norvégiai University of South-Eastern Norway együttműködésében, a Norvég Alap támogatásával. Ötletgazdája a MOME Textil Tanszékének egykori vezetője, Harmati Hedvig, aki jegyzi ezt a mai napig is futó programot. A külföldi partner egyetemek (norvég, török) és a MOME tanszék több szakterületén tanuló hallgató részvételével lezajlott projekt célja a hagyományos népi kézművesség értékeinek újraértelmezése és beemelése a kortárs művészetbe. „A *Future Traditions* fókuszában pedig éppen az ornamentika áll: olyan összetett ornamentikavilágot kutatunk, amiben felfedezhetjük a hasonlóságokat és a különbözőségeket is. […] Szerintem ma már nem az a tulajdonsága az ornamentikának, ami miatt esetleg negatív élményeink, asszociációink kapcsolódnak hozzá, hanem teljesen elválhat, vagy önálló életre kelhet, formaalakító, struktúraalakító vagy mintázó elemként is létezhet. Régen a díszítés volt a karakteres jellemzője, tisztán funkcionalista szempontból valóban elhagyható volt. Ma már szinte a minta irányítja a formát, a struktúrát és az anyagválasztást. A megközelítés lett más irányú, és szerintem ezért kaphatott új értelmet.”[38] Így lett a hegedűhátú székből másfél ember méretű pad, a székely festékes mintakincséből Jacquard-szövet vagy a tradicionális hajfonás rendszerébe beépülő hajékszer.[39] Később ez a *Future Traditions* projekt beépült a MOME Textiltervezés MA-képzés három szemeszterébe, kiegészülve a *Future Nature* és a *Future Human* hívószavakkal. „Tesszük ezt azért, hogy megismerjük a tradicionális tudást, és megpróbáljuk ezt megőrizni, nem feltétlenül a hagyományos formájában, hanem egy dizájn folyamatba integrálva, ahol a lényeg az, hogy olyan tradicionális tudásokra tényleg terjedjen ez ki, mint a megmunkálás, a funkció, az anyag, mintavilág, amit be tudunk kortárs tervezésbe építeni.”[40]

Érdekes kezdeményezés volt 2021-ben a Metropolitan Egyetemen a taplógombával végzett kísérletekre épülő *GLokal* projekt. Az egyetemen tanuló grafikusokat, textileseket és formatervezőket bevonó program Papp Anetthez, a METU Kézműves tárgykultúra akkori szakvezetőjéhez köthető. A több féléves kutatást két napos nemzetközi szimpóziummal és *Gomba módra – Összeköt az anyag*[41] kiállítással kiegészített projekt a taplógomba anyagát vetette vizsgálat alá fenntarthatósági és design szempontok alapján tudományos és művészi megközelítésben. Ebben a korondi taplászat tapasztalata, felhasználása is jelentős szerepet játszott, sőt az ott kikészített alapanyagot használták a projekt során az alkotások elkészítéséhez: „Születik így micéliumból csomagolás, funkcionális bútorcsalád, akusztikai panel, de inspirál mintakészleteket az organizmus, nőhallgatónk keze között saját lélektanát anyaggá szilárdító autonóm munka és felhasználásra kerül karóraként is a taplógomba kikészített bőre.”[42]

38 Hamvai 2016.
39 Harmati (szerk.) 2016.
40 Interjú Harmati Hedviggel, a Future Traditions projekt ötletgazdájával és vezetőjével. Budapest, 2025. 10. 21.
41 Interjú Papp Anett-tel, a METU Textil tanszékének korábbi vezetőjével. Budapest, 2025. 10. 29.
42 https://www.metropolitan.hu/hu/a-design-het-esemenyei-kepgaleria (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

4.2.
Restaurálás, rekonstrukció

A régi, esetenként többszáz éves tárgyakhoz való viszony – az előzőekhez képest – egy egészen más szemléletet kíván. A restaurátorok, műtárgyvédelmi szakemberek a műtárgyak állagmegóvásában, helyreállításában, javításában vállalnak elsősorban fontos szerepet, míg a szépmíves mesterségek tudói az épületek díszítményének (falfestmény, szobor, kiegészítő elemek) rekonstrukcióit készítik el a fellelhető dokumentumok alapján. Mindkét terület képzése csak egy-egy intézményhez köthető, kevés számú hallgatóval.

4.2.1.
Restaurátorképzés

Hazánkban a Magyar Képzőművészeti Egyetem az egyetlen intézmény, ahol diplomás restaurátorképzés folyik. A Restaurátor Tanszék ötéves osztatlan MA-képzésének iparművészeti specializációján 1974-től folyik az oktatás. Az iparművészeti restaurálás a Magyar Nemzeti Múzeummal együttműködésben az MNM – Országos Restaurátor és Restaurátorképző Központjának Könyves Kálmán körúti épületében kapott helyet. A központ munkatársai szerkesztik a *Műtárgyvédelem* című évkönyvet és az *ISIS – Erdélyi Magyar Restaurátor Füzeteket*[43] is, amik a hazai és az erdélyi magyar műtárgyvédelem és restaurálás elméletének és gyakorlatának legújabb kutatásait ismertetik meg a szakmával.

Az Iparművészeti restaurátor specializációt, mint ahogy korábbi neve – a közgyűjteményi és múzeumi tárgyrestaurálás – is mutatja, eredetileg múzeumban és közgyűjteményben lévő tárgyak (például iparművészeti, népi és egyházi használatú tárgyak, könyvek, iratok) állagmegóvása és restaurálása céljából hozták létre. Ma már sokszor dolgoznak műtárgypiacra is a végzett restaurátorok. Az egyetemen szilikát, fém—ötvös, papír—bőr, textil—bőr és fa—bútor szakpárokon folyik az oktatás. A hallgatók korábban elsősorban a közgyűjteményi területről (múzeum, levéltár, könyvtár, egyházi gyűjtemény) érkeztek többéves múzeumi gyakorlattal, de az utóbbi évtizedben fokozatosan megváltozott a jelentkezők összetétele. Inkább a restaurálás iránt érdeklődők, illetve művészeti középiskolából vagy javításokkal, restaurálással foglalkozó vállalkozásoktól érkeznek hallgatók, így az átlagéletkor a fiatalabb korosztály és a kevésé gyakorlott hallgatók felé tolódik el. Ennek megfelelően a felvételizők többségének már nincs a régebben általánosnak mondható technikai és múzeumi tudása. Ritka a népművészeti mesterségbeli tudással rendelkező hallgató, bár a népi iparművészekkel folytatott informális beszélgetések során többen megemlítették, hogy évtizedekkel ezelőtt szerettek volna ők is restaurátornak tanulni. Érdemes azonban megjegyezni, hogy a restauráláshoz természetesen magas mesterségbeli ismeret és tudás szükséges, azonban a tárgyakkal való konzerválási és restaurálási munkák során igen ritkán kell/szabad ténylegesen belenyúlni a műtárgyba. A készítéstechnikai ismeretekből leginkább a háttértudás a fontos, hogy hogyan, mit lehet kezdeni az anyaggal, az mit bír, hogyan és milyen mértékben szabad kiegészíteni.

43 A Műtárgyvédelem 1970-ben indult folyóirat. Az ISIS 2001 óta jelenik meg.

Mivel ez egy kis létszámú, speciális tudást nyújtó, gyakorlatorientált képzés, nappali munkarendben évenként kb. 6-8 főt vesznek fel. A felvételi háromfordulós, amiben a hangsúly a kémiai ismereteken, az általános műveltségen és a választott specializációhoz kapcsolódó gyakorlati tudáson, rajzon, formázáson van. Az oktatás során az elméleti képzés keretében szerves és szervetlen kémiát, talajtant, növénytant, muzeológiát, művelődéstörténetet, specializációk szerinti művészettörténetet, restaurátor etikát és jogi ismereteket tanulnak. A néprajz egy féléves tantárgy, ahol a népi életmód és szemléletmód keretein belül a népművészeti tárgyak jellegzetességeit, értelmezési kereteit ismerik meg, illetve az adott évben indított specializációkhoz kapcsolódó műtárgycsoportok néprajzi hátterébe kapnak betekintést. Szakmai vezetés mellett számos múzeumba, gyűjteménybe, restaurátorműhelybe, kiállításra (például a Néprajzi Múzeumba vagy vidéki múzeumok néprajzi gyűjteményébe) is ellátogatnak a hallgatók, hogy az elméleti és gyakorlati ismereteiket különböző helyzetekben, más-más gyűjtőkörű múzeumban is bővíthessék.

A gyakorlati oktatás során minden anyagtípussal megismerkednek a hallgatók, mivel egy tárgyon belül többféle anyaggal is találkozhatnak. Például egy fémveretekkel díszített, bőrkötésű könyv vagy – népművészeti példát említve – egy színes műselyem hímzéssel, aranyozott és ezüstözött rézragyogókkal díszített, szatén alapú matyó surc esetén is a különböző tisztítást és kezelést igénylő szerves és szervetlen anyagok közvetlenül találkoznak egy tárgyon belül. Kisebb vagy vidéki múzeumokban pedig gyakran előfordul, hogy egy restaurátornak többféle anyaghoz is értenie kell valamilyen szinten, mert nem tudnak minden anyagfajtához külön szakembert biztosítani. Az első évben fém, a másodikban szilikát, a harmadik évben szerves anyagok (fa—papír, textil—bőr) készítéstechnikáját és restaurálását ismerik meg nagyvonalakban a hallgatók, ahol az évközi munkák sok esetben néprajzi jellegűek. Az utolsó két év már a specializációkban való elméleti és gyakorlati elmélyülés és a diplomamunka elkészítésének időszaka. A diplomamunka kiválasztása a hallgató kompetenciáihoz mérten történik. A restaurált tárgy mellett egy dolgozatot is írni kell a választott műtárgy történeti hátteréről, anyagvizsgálatának, restaurálásának szakszerű dokumentálásával együtt, amit a bizottság előtt elő is kell adniuk. „A diplomás restaurátor pedig felelősséget vállal, dönt, konzultál a muzeológussal, művészettörténésszel, a műtárgynak a tulajdonosával, de megfelelő szempontrendszere és megfelelő kritériumok alapján meghozza azokat a döntéseket, egy olyan tervet, amit megfelelőképpen meg tud védeni, hogy azzal a műtárggyal mi történjen a későbbiekben.”[44]

A specializációnak az elmúlt években a Magyarországi Tájházak Szövetségével[45] a műtárgykörnyezet óra keretében volt egy közös, igen fontos programja. Egy-egy kiválasztott vidéki tájházban háromnapos feladatként a helyi múzeumi alkalmazott, a restaurátor hallgatók és az ELTE néprajz szakos hallgatói közösen végezték az állagmegóvási és a leltározási munkálatokat. A hasznos, egymás munkáját is megértő, segítő, kiegészítő, a kommunikációt előmozdító tevékenységek során éles helyzetben is kipróbálhatták magukat a hallgatók. Számos, viszonylag könnyebben orvosolható, de speciális tudást igénylő problémát (pl. kockázatfelmérés, műtárgyak vizesedő falakon való elhelyezésének megoldása, műtárgyak savmentes dobozokba helyezése) meg tudtak oldani a hallgatók ez alatt a néhány nap alatt, így munkájuk valós környezetben való azonnali hasznosulását is érzékelhették.

Az MNM–ORRK szervezésében – az országban szintén egyedüliként – specifikus ismereteket nyújtó, egyéves felnőttképzésben Műtárgyvédelmi asszisztens képzés is folyik, ami tulajdonképpen a restaurátorképzés első lépcsőfokának is tekinthető, de elvégzése nem kötelező a leendő restaurátoroknak. Ez a 400 órás szakképzés nyitott mindenki előtt, akit érdekel a megelőző műtárgyvédelem, de azoknak is, akik betekintenének ebbe a világba, mielőtt hosszabb távon elkötelezik magukat a restaurátorképzés mellett. Az intenzív egy év alatt elméleti és gyakorlati ismereteket szereznek a hallgatók a tárgyak kezelése, az anyag- és állapotmeghatározás, a konzerválási módszerek, a megelőző műtárgyvédelem, valamint a munka dokumentálása terén.

4.2.2.
Szépmíves képzés

A szépmíves képzés[46] 2023-ban indult el a Képzőművészeti Egyetem gyakorlóiskolájában, a Képző- és Iparművészeti Szakgimnáziumban[47] (Kisképző). A Hauszmann Alapítvány[48] támogatásával működő, hazánkban egyedülálló képzés „legfőbb célja az, hogy úgymond a kihalófélben lévő szépművészeti, illetve inkább kézműves, ipari, szépművészeti szakmákat fenntartsa, illetve részben újraélessze” — mondta Szűcs Tibor, a képzés vezetője és egyben a Kisképző igazgatója. Kétéves esti képzés keretében szobrász, festő, fém, üveg, fa és bútor szakon folyik az oktatás, egy évfolyamon 35 fővel. Itt alapvetően nem művészeket, hanem az adott szakokhoz kapcsolódó, szakmájukban jártas mestereket képeznek (mely tulajdonképpen visszautal az iparművészeti képzés kialakulásához). Az innen kikerülő hallgatók történelmi épületek felújításának speciális feladatait tudják ellátni. A már végzett hallgatók kezét sem szeretnék elengedni, mert ezeket a műhelyeket és a munkához szükséges folyamatos fejlődés lehetőségét nem tudják máshol elérni.

„Valójában az iskolának, tehát ennek az iskolának és a Kisképzőnek is az eredeti célja az nem volt más már alapítástól, 1778-tól kezdve, közel 250 éves az iskola. Az eredeti célja pontosan ez volt. Tehát bármilyen módon a vizuális kultúrához kapcsolható szakmákban már az alapítástól az irattárunkban is fellelhetőek ezek a dokumentumok.”[49] Az egész képzés tehát szervesen kötődik a Kisképző műhelyeihez, gondolatiságához és módszertanához is. Az iskola századelős műhelyeiben és speciális eszközparkjával folyik az oktatás. A szakhoz kapcsolódó elméleti és gyakorlati oktatást az iskola tanárai és meghívott előadók tartják, néhol már a szakma utolsó képviselőit sikerült megszólítaniuk. Az intézmény párját ritkító, 1800-as évekből származó külföldi könyvritkaságokkal is rendelkező szakkönyvtára, irattára, adattára és műlaptára igazi kincsesbánya nemcsak a szépmíves képzés, hanem az ide járó középiskolai hallgatók, illetve a külsős kutatók számára is.

Bár az oktatás a hagyományos technikákra és mesterségbeli tudásra épít, a legújabb technológiát is felhasználják egyszerűbb munkafolyamatok kiváltására, a hosszas rutinmunka meggyorsítására, a hatékonyság növelésére — például a díszítőfestők esetében a kézi sablonvágás helyett lézeres sablonvágást, a műszaki rajz felnagyítására nyomtatót vagy a kipucolósablonok kézi fűrészelése helyett lézeres kivágást használnak.

44 Interjú Várfalvi Andreával, az MKE Iparművészeti Restaurátor Specializációk Textil Specializációjának vezetőjével. Budapest, 2025. 09. 23.

45 2023-tól Tájházak és Szabadtéri Múzeumok Szövetsége név alatt.

46 A szépmíves képzés nem felsőoktatási, hanem posztgraduális képzésként működik.

47 A témában Szűcs Tiborral, a Kisképző igazgatójával és egyben a szépmíves képzés vezetőjével készült interjú. Budapest, 2025. 11. 03.

48 https://www.hauszmannalapitvany.hu/oktatas (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

49 Interjú Szűcs Tiborral. Budapest, 2025. 11. 03.

5.
ÖSZTÖNDÍJAK

Nem kapcsolódik szorosan a felsőoktatáshoz, azonban a magyar népművészet kutatását és társadalmi hasznosulását két ösztöndíj-lehetőség segíti. Az egyik a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) hároméves ösztöndíjprogramja, a másik pedig az amerikai-magyar Réka Darida Foundation egyéves ösztöndíja. Célcsoportja mindkét programnak a Kárpát-medencében élő magyarság támogatása.

5.1.
Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Ösztöndíja

Az MMA hároméves művészeti ösztöndíjprogramja[50] 2018-ban indult, lebonyolítója az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete (MMA MMKI). Évenként 100-100 fő fiatal és középgenerációs pályázó kapja meg az ösztöndíjat kilenc művészi területen „magas színvonalú alkotó- és előadóművészeti, valamint művészetelméleti tevékenység támogatása és anyagi feltételeinek megteremtése”[51] céljából. Feltétele a négyhavi bontásban elfogadott kutatási terv megvalósítása. Kilenc pályázati kategóriából az egyik a népművészet témakörét öleli fel – benne a tárgyi és a szellemi néprajzzal –, aminek keretében évente kb. 8-10 fő kapja meg a lehetőséget. Minden évben sokszoros a túljelentkezés, mivel ilyen típusú és hátterű ösztöndíj nincsen máshol az országban. Az ösztöndíj havi anyagi támogatása segíti az elmélyült alkotó- és kutatómunkára való koncentrálást, a szakmai megújulást, illetve új alkotások létrehozását, továbbá aktívan hozzájárul a szakmai láthatóság növeléséhez is.

A már végzett ösztöndíjasokat később is figyelemmel kísérik, és ők még az ösztöndíj végétől számított 5 évig pályázhatnak kutatott témájuk könyvbeli, kiállításbeli, előadóművészeti népszerűsítési programjára. Emellett *Art Residency Program*okat, táborokat, könyvbemutatókat, számos rendezvényt szerveznek a szakmai kapcsolat fenntartása és további kapcsolatok építése céljából egy-egy témakörben akár meghívott külföldi vendégekkel is.

50 A következő kategóriákban lehet pályázni: építőművészet, film- és fotóművészet, iparművészet és tervezőművészet, irodalom, képzőművészet, művészetelmélet, népművészet, színházművészet és zeneművészet.

51 Interjú Csáji Koppány Lászlóval, az MMA-MMKI igazgatójával. Budapest, 2025. 10. 15.

5.2.
Darida Réka Emlékdíj Program

A Darida Réka Emlékdíj Program[52] a Kárpát-medencei magyar kézművesek és iparművészek önálló kutatómunkán alapuló alkotói tevékenységét támogatja egyéves ösztöndíj segítségével. A New York-i székhelyű Réka Darida Foundation (Tulipán Foundation) „célja, hogy oktatási, művészeti és közösségi programokon keresztül új lehetőségeket teremtsen a tudásátadás területén, támogassa a magyar művészeti, különösen a népművészeti és az abban gyökerező kortárs művészeti kezdeményezéseket, alkotókat és szervezeteket, ezeket bemutassa a szélesebb amerikai közönségnek, valamint programjaival szolgálja az amerikai magyar diaszpórát”. Így tehát tevékenysége a hazai magyar hagyomány őrzésén, illetve annak kortárs kultúrába való átvitelén túl az amerikai magyarság öntudatának erősítését is szolgálja.

52 https://www.tulipanfoundationnyc.org/en/darida-reka-emlekdij-2025 (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

6.
KONKLÚZIÓ

A magyar tárgyalkotó népművészet szempontjából a fentiekben négy nagy egységet tekintettem át, ami kötődik a felsőfokú iskolarendszerű képzéshez. Egyik a néprajzi muzeológia – valójában az egyetlen terület –, aminek képzése jelenleg megoldott. A másik két rendkívül fontos terület a pedagógusképzés és a tárgyalkotó népművészet felsőfokú képzésbe való beemelése lenne.

A pedagógusképzés, mint láthattuk, egy rendkívül mostohán kezelt terület. Bár rendelkezésre állnak kidolgozott tematikák, amelyek többféle képzéshez igazodva a gyakorlatban is bizonyítottak évtizedeken keresztül, de a kormányok jóindulatát és jóváhagyását a rendszerváltás óta sem sikerült megnyerni. Ezzel rá vagyunk utalva azokra az óvónőkre, tanítókra és tanárokra, akik szabadidejükben, önköltségen elvégzik a 30-60 órás képzéseket vagy a fent említett szakirányú képzéseket, és elhivatottságból nevelik gyermekeinket. Sajnos ők nincsenek sokan. Az idő rohamosan fogy, a gyerekek egyre kevesebb helyen tudnak találkozni élőben a néphagyománnyal.

A tárgyalkotó népművészet főiskolai/egyetemi rangra emelésének kísérletével kapcsolatban nem találtam semmilyen korábbi információt – csupán a szakmunkás jegyzékbe való felvétel kálváriáját –, pedig a néptánc és népzene sikerén (Zeneművészeti és Táncművészeti Egyetem)[53] okulva ez talán nem lenne lehetetlen. Két lehetőség kínálkozik: vagy külön szakként lehetne becsatlakozni egy már meglévő művészeti egyetemhez vagy egy önálló intézményt létrehozni, ahol a képzés figyelembe venné a népművészet sajátosságait a jelen kor kívánalmaihoz igazodva. Jól képzett néprajzosokból, művésztanárokból és szakoktatókból nincs hiány, így a szakmai oktatás részéről ez megoldható lenne. A néprajzi és szakmai ismereteket a gyakorlatban tervezési és látókörbővítési tanegységekkel kellene kiegészíteni. Emellett az üzleti alapok és a prezentációs képzések is fontos helyet foglalhatnának el a tananyagban. Így nagyobb esély lenne arra, hogy a népművészeti gyökerekből több megmarad, és a népművészet presztízse is magasabbá válna, illetve a népművészek, népi kézművesek is meg tudnának élni munkájukból a mai kor igényeihez alkalmazkodva.

Végül fontos kiemelten újra felhívni a figyelmet a fentebb tárgyalt egységek erős egymásra hatására, mert a felsőfokú háttér és a felsőfokú végzettség hiányában a népi kézművesség nem tud integrálódni sem a közoktatásba, sem a Nemzeti Alaptantervbe, sem hosszú távon a művészképzésbe, így annak mielőbbi kiépítése szükséges a tárgyi népművészet hagyományának fennmaradása szempontjából. Ehhez kapcsolódóan érdemes Györffy István figyelmeztetését meghallanunk és megfogadnunk: „A hagyomány ősi soron, szájról-szájra terjed. […] Az írásbeliség módot ad arra, hogy hagyományainkat ne csak szájról-szájra, hanem írás által is terjesszük. A lejegyzett hagyomány is átöröklődik az utánunk jövő nemzedékre, de ha az élők emlékezetében nem marad meg, akkor az élettelen hagyomány, melynek már nincs meg az a hatalmas, életkormányozó ereje, mint az élő hagyományoknak vagy szokásoknak.”[54] Összegezve tehát nem jobb kézműveseket, hanem tudatos alkotókat és értelmezőket kellene a felsőoktatás keretein belül képeznünk.

53 A folklór esetében nem tapasztalható ilyen mértékű különválasztása a népi és nem népi művészeti ágaknak. Mind a Zeneművészeti Egyetem, mind a Táncművészeti Egyetem szerves részét képezik a népzenei és néptáncos hagyományok pedagógus- és művészképzésének egyaránt. Évenként évfolyamok indulnak BA-, MA- és doktori képzés keretében is. https://lfze.hu/tanszekek; https://mte.eu/kepzesek/ (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

54 Györffy 1939: 5.

IRODALOM ÉS FORRÁSOK

Baksa Brigitta
2015 *Néprajz az iskolában. A néprajzi ismertek tanításának múltja és jelene*. Budapest. Magyar Néprajzi Társaság. /Néprajzi Értekezések 4./

Borbás Katalin
2024 A népművészeti nevelés intézményesülése és változásainak jelenkori vonatkozásai Magyarországon a Felsőfokú Népi Játék és Kismesterség Szakoktató Képző történetének bemutatásával. Szakdolgozat. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar. Neveléstudomány Mesterképzés.
2025 A magyarországi népművészeti oktatás alakulása a Nomád nemzedéktől az ezredfordulóig. In: Józsa Krisztián – Habók Anita (szerk.): *XXV. Országos Neveléstudományi Konferencia. Neveléstudomány tegnap és ma – A jövő kihívásai. Program, előadás-összefoglalók*. Szeged: MTA Pedagógiai Tudományos Bizottsága – SZTE Neveléstudományi Intézet. 301. https://edu.u-szeged.hu/onk2025/download/ONK2025_absztraktkotet.pdf (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

Bujtor Zsófia
2025 *Újdonság a hazai néprajzi képzések palettáján* – Interjú a Néprajzi Múzeummal közös specializációnkról. ELTE Néprajz Blog. 2025. 01. 27. https://elteneprajz.blog/2025/01/27/neprajzi-muzeum-specializacio/ (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 28.)

Cseri Miklós – Nagyné Batári Zsuzsanna
2023 A szabadtéri muzeológia oktatásának története Magyarországon. Kézirat.

Ernyey Gyula
1998 *Tárgyvilágunk 1896–1996. Iparművészet-történeti és -elméleti vázlatok*. Budapest–Pécs. Dialóg Campus Kiadó.
2011 *Design. Tervezéselmélet és termékformálás 1750–2010*. Budapest. Ráday Könyvesház.

Fittler Kamill
1897 Az iparművészeti iskola. *Magyar Iparművészet* 1(2): 49–56.

Gaul Emil
2000 A kézimunka-oktatás meghonosodása az elemi népiskolában. *Iskolakultúra* 10(5): 72–79.

Györffy István
1939 *Néphagyomány és a nemzeti művelődés*. Budapest. Egyetemi Néprajzi Intézet.

Hamvai Kinga
2016 A díszítésen túl – Interjú Harmati Hedviggel a Future Traditions ötletgazdájával. https://designisso.com/2016/04/27/a-diszitesen-tul-interju-harmati-hedviggel-a-future-traditions-otletgazdajaval/ (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 29.)

Harmati Hedvig (szerk.)
2016 *Future Traditions – Project Book*. Budapest. Moholy-Nagy Művészeti Egyetem.

Keleti Gusztáv
1887 *A Magyar Királyi Iparművészeti Iskola Jelen Szervezete és Programmja. Értesítő gyanánt közli Keleti Gusztáv igazgató*. Budapest. Az Athenaeum R. Társ. Könyvnyomdája. /Az Iparművészeti Iskola értesítőjének 1. évfolyama./

Lechner Ödön
1906 Magyar formanyelv nem volt, hanem lesz. *Művészet* 5(1): 1–18.

Lovas Ilona
2014 A Nyugat-Magyarországi Egyetem bemutatása. In: Simon Károly (szerk.): *A hazai iparművészet és tervezőművészet helyzete és jövője*. Konferencia. 2013. április 27–28. Budapest. Magyar Művészeti Akadémia. 144–148.

Lundberg-Nyelom, Ellen
1909 A svéd házislöjd és textilművészetről. *Magyar Iparművészet* 12(2): 187–201.

Márton László Attila
2018–2021 A magyar iparművészet időszerű kérdései. MMA Művészeti Ösztöndíj Program 2018–2021. https://kutatas.emela.hu/ (Utolsó megtekintés: 2025. 11. 28.)

n. n.
1911 Jelentés az 1910-1911-iki iskolai évről. 1911. 8. In: Czakó Elemér (szerk.): *Az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola 1910-11 évi értesítője*. 5–12.

Pallos Zsuzsanna
2021 Morandini-Harrach Ágnes: *A svéd szlöjd misztikus útja Magyarországra*. (összefoglaló) https://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=591 (Utolsó megtekintés: 2025. 12. 12.) (Eredeti cikk: Agnes Morandini-Harrach: Svenska slöjdens mystiska väg till Ungern, *Sverigekontakt* 2021(1): 17–19.)

Slézia Gabriella
2008 A Budapesti Művelődési Központ. In: Slézia Gabriella (szerk.): *A művelődé házai Budapesten 5. Módszertani füzetek – különszám*. Budapest. Budapesti Művelődési Központ. 2008. 7–147.

Sümegi György
2020 *Lechner Ödön írásai*. Budapest. Corvina Kiadó.

Vadas József
2014 *A magyar iparművészet története. A századfordulótól az ezredfordulóig*. Budapest. Corvina Kiadó.

Viski Károly
1934 Díszítőművészet. In: Györffy István – Viski Károly: *A magyarság tárgyi néprajza 2. Gazdálkodás, díszítőművészet, a hagyomány tárgyai*. Budapest. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 274–396.

Zalavári József
2008 *A forma tervezése. Designökonómia*. Budapest. Scolar Kiadó.

7

KÉZMŰVESSÉG MINT TANULÁSI TÉR – A NÉPI KÉZMŰVESSÉG PEDAGÓGIAI SZEREPEI AZ OKTATÁSBAN

KÉSZÍTETTE: Papp Anett

1.
BEVEZETÉS

Mi történik, ha a kézműves tárgy nemcsak illusztrálja az elméletet, hanem maga válik a tanulás hordozójává? Ha az anyag nemcsak eszköz, hanem partner a tanulásban? A kézművesség, különösen a népi mesterségek gyakorlata, olyan tanulási lehetőséget kínál, amely testet, érzékeket és közösséget is bevon. Ezekben a folyamatokban a tudás a mestertől érkezik, és belülről is épül – abból, ahogyan hozzáérünk, figyelünk, ismétlünk, elrontunk, újrakezdünk. Ezek nemcsak mozdulatok, hanem észlelési módok is: egyszerre dolgoznak testtel, érzelemmel, gondolattal és értékrenddel. A 20. század második felétől a formális oktatás egyre inkább a verbalizálható, mérhető tudást helyezte előtérbe, és ezzel párhuzamosan a kézi, anyagközpontú tanulás perifériára szorult. Mégis: a kézművesség – és benne a népi mesterségek – újra és újra visszatérnek a tanulás tereibe. Ez a reziliencia, a visszatérés képessége válasz arra a hiányra, amit az elméletközpontú oktatás nem tud betölteni.

E tanulmány célja, hogy bemutassa a népi kézművesség sokféle pedagógiai szerepét és lehetőségét. Azt vizsgálja, hogyan válhat a népi kézművesség élő tanulási térré – olyan közeggé, ahol az anyaggal való munka nemcsak készséget fejleszt, hanem önismeretet, kapcsolódást, jelenlétet is teremt. Olyan tudás, amely nem pusztán individuális, hanem közösségi és ökológiai viszonyokat is újraértelmez. A népi kézművesség különösen izgalmas példája ennek, mert nemcsak mesterség, hanem közösségi emlékezet, etikai tér, élő gyakorlat. A kézművesség a kortárs pedagógiában sokféleképpen jelenik meg – designalapú, művészeti, terápiás vagy közösségépítő formákban. Ezúttal nem a különbségek leírását, hanem a közös metszetük feltérképezését tűztem ki célul. Azt vizsgálom, milyen tanulási lehetőségek nyílnak meg akkor, amikor a tanulás az anyaggal való kapcsolatból indul, és maga a folyamat legalább olyan lényeges, mint a produktum.

2.1.
ELMÉLETI HÁTTÉR

Amikor a tanulás kézműves tevékenységekbe ágyazódik, a tudás nem a fejben, hanem a test, az anyag és a figyelem közös terében születik. A kézművesség – különösen a népi mesterségek gyakorlata – miközben technikai tudást ad, megtanít érzékelni: észrevenni az anyag viselkedését, ritmusát, ellenállását. A mozdulat során nemcsak tárgyak, hanem tapasztalatok és megértések is formálódnak. Tim Ingold szerint a kézműves tudás nem egyszerűen formaalkotás, hanem formaadás – olyan párbeszéd, amelyben az anyag is részt vesz. A gondolkodás itt nem előzi meg a cselekvést, hanem a mozdulatban történik. Ez a „mozgásban gondolkodás" köti össze a kézművességet a tanulás testi és érzéki dimenzióival.[1] Ugyanezt hangsúlyozza Polanyi is, szerinte sok tudásunk testben van, nem szavakban – ezt hívja *tacit knowledge*-nek, azaz hallgatólagos tudásnak.[2] A kézműves tanulás tehát nemcsak gyakorlati, hanem kapcsolati is. A tárgy nem egyszerűen eszköz, hanem társ a gondolkodásban.[3] Az anyag formázható, miközben vissza is hat ránk: alakítja, hogyan dolgozunk, milyen tempóban haladunk, mit érzünk közben. Ezért nemcsak az a fontos, *mit* készítünk, hanem az is, *hogyan* és *miért* csináljuk.

A kézművesség, különösen a népi technikák és anyaghasználatok révén, napjaink népszerű szemléletmódja, a fenntarthatóság pedagógiai kérdésévé is válik. Az *anyagismereti műveltség* annak képességét jelenti, hogy a tanulók ne csak használják az anyagokat, hanem értsék is őket – honnan jönnek, hogyan viselkednek, miként alakulhatnak át.[4] Ez a fajta tudás különösen fontos, ha a tanulást az ökológiai érzékenység és hosszú távú gondolkodás mentén képzeljük újra.[5] A népi kézművesség ebben tanító: helyi, természetes anyagokra épít, időigényes és figyelemalapú munkamódot követel, miközben közösségi tudásra és átadásra épül. A történetek, amelyeket hordoz, kulturális örökségek, és a tanulók saját élményeinek hordozói is lehetnek. A kézművesség egyfajta történetmesélés is, amit készítünk, az a saját történetünk kivetülése egyszersmind.[6] Ez a dimenzió különösen fontos akkor, ha a tanulás célja nemcsak az ismeretszerzés, hanem az önazonosság megerősítése is. A Waldorf-pedagógiában[7] például ez a szemlélet alapértelmezett. A kézművesség ott nem „kézműves óra", hanem a tanulás ritmusát adó gyakorlat. A fonás, kötés, faragás nemcsak kézgyakorlat, hanem a figyelem, érzékelés és érzelmi fejlődés terepe. Lassít, jelenbe hív, testbe horgonyoz és érzékenységet fejleszt. Összességében: a kézműves tanulás egyszerre hat a testre, az érzelmekre és a gondolkodásra. A népi kézművesség ehhez mély hagyományt kínál – és olyan szemléletet, amelyben az anyag, a gesztus és a figyelem egymásra hangolódik.

1 Ingold 2013: 17.
2 Polanyi 1966: 4.
3 Malafouris 2013: 74.
4 Az anyagismereti műveltség fogalma a szerzőknél material literacy. Lahti–Syrjäläinen 2019: 27.
5 Sterling 2001: 15.
6 Pöllänen 2011: 111–115.
7 Vekerdy 2001; Lindenberg 1999.

2.2.
A KÉZMŰVESSÉGPEDAGÓGIA TÖRTÉNETI GYÖKEREI – A SLOYD-MODELL

A kézművesség és az oktatás kapcsolatának egyik legismertebb történeti példája a skandináv eredetű *Sloyd-modell*. A 19. század végén megjelenő Sloyd (svédül: *Slöjd*) mozgalom abból a meggyőződésből indult ki, hogy a kézzel végzett munka nemcsak manuális készségeket fejleszt, hanem nevel, jellemet formál, figyelmet edz és gondolkodást alakít. Otto Salomon svéd pedagógus vezetésével a näási tanítóképző intézményben egy olyan rendszert dolgoztak ki, amely hamar túlmutatott Svédország határain, és meghatározóvá vált a 20. század kézműves alapú oktatási modelljei számára. A Sloyd lényege nem egyszerűen abban állt, hogy a gyerekek fát faragtak vagy használati tárgyakat készítettek. A hangsúly a fokozatosságon, a precíz munkán, az anyag alapos megismerésén, a tervezésen és a figyelem gyakorlásán volt. Minden egyes tárgy, amelyet a tanulók létrehoztak, egy-egy nevelési lépcsőfokot jelentett: a formaadásban egyszerre fejlődött a térérzékelés, az időhöz való viszony, az önállóság és az etikai érzék. A Sloyd-program egyik legfontosabb értéke, hogy már ekkor a testi, intellektuális és erkölcsi nevelés egységében gondolkodott. Ez a szemlélet előlegezi meg a később ismertté váló *head–hand–heart* pedagógiai modellt,[8] amely ma is sok kortárs tanulási koncepcióban visszaköszön. A Sloyd tehát nem csupán technikai oktatás volt, hanem egyfajta „nevelés kézzel": olyan tanulási folyamat, amely az anyag és a mozdulat közvetítésével alakította a személyiséget. A Sloyd-modell hatása ma is tetten érhető a skandináv országokban, lásd például a finn kutató, Sirpa Kokko kortárs kézművességpedagógiára kiépített tipológiáját.[9] Finnország, Svédország és Norvégia oktatási rendszereiben a *techne* és *sloyd* tantárgyak továbbörökítik ezt a hagyományt.[10] A már fentebb említett Waldorf-pedagógia kézműves órái vagy más élmény- és anyagközpontú tanulási formák is viselik ennek az örökségnek a lenyomatait. A kézzel végzett munka itt is egyszerre eszköz és cél – kapcsolatot teremt önmagunkkal, az anyaggal és a világ ritmusaival.

8 Pestalozzi 1801: 12. levél: 156–160; Sterling 2001: 22–25.
9 Kokko 2022: 411–432. A Sloyd szellemisége jól illeszkedik Kokko „educational" és „traditional" kategóriáihoz, és segít megérteni, hogyan kapcsolódik össze az anyagismeret a nevelési célokkal.
10 Lahti–Syrjäläinen 2019: 27–38.

3.1.
A KÉZMŰVESSÉGPEDAGÓGIA ORIENTÁCIÓI

A kézművesség tanítása nem egyféle utat jelent – különböző célok, helyzetek és tanulói szükségletek mentén változik. Ebben a sokféleségben rejlik az ereje: eltérő nézőpontokat, ritmusokat és pedagógiai szándékokat képes integrálni. A következő tipológia nem hierarchikus, inkább térkép, amely segít eligazodni a kézműves tanulás lehetőségeiben. A test, az anyag és a figyelem más-más módon kap szerepet ezekben a megközelítésekben – néha technikai, néha érzelmi, máskor rendszerszintű összefüggések mentén.

Kézművesség mint tantárgy. Ebben a megközelítésben a kézművesség a technikai tudás, az anyag- és eszközismeret, valamint a mesterségbeli készségek célzott elsajátításának terepe. Leggyakrabban szakképzésben, művészeti nevelésben vagy tantárgyi struktúrákban jelenik meg. A fókusz a precíz kivitelezésen, a hagyományos technikák pontos átadásán van. Itt a tanulás célja a szakmai tudás megőrzése és továbbadása, miközben az anyag fegyelmezett, pontos kezelésére tanít.

Nevelés kézművességgel. Itt a kézműves tevékenység nem öncélú, hanem a személyiség formálásának eszköze. A tanulás érzelmi biztonságon, ritmuson, kapcsolódáson keresztül történik. A kézmozdulatok, textúrák, anyagokkal való figyelmi kapcsolat fejlesztik az érzelmi szabályozást, önismeretet, társas készségeket. A Waldorf-kézimunkaórák vagy Pöllänen inkluzív műhelyei[11] ezt a szemléletet képviselik – ahol a cselekvés terápiás és nevelő erővel is bír. A kézművesség itt érzékenységet tanít, és a belső világra irányítja a figyelmet.

Oktatás kézművességgel. Ebben a keretben a kézművesség interdiszciplináris pedagógiai eszközzé válik: más tantárgyak, témák, társadalmi vagy ökológiai kérdések érzékenyítésére szolgál. A tanulás az anyaggal való cselekvésen és reflexión keresztül történik. Ilyen formában jelenik meg például, amikor egy projektmunka során természetes festékeket készítenek, és közben a lokális ökoszisztémákról tanulnak – vagy amikor társadalmi történeteket szőnek bele egy textilbe. A designalapú kézművesség-pedagógiák,[12] valamint Sennett „reflektív mestersége”[13] is ezt az irányt képviseli: ahol a kézművesség a világra adott válasz, nem csak formaképzés.

E három irány gyakran átjárható: a technikai tudásban is ott lehet az önismeret, a személyiségfejlesztés pedig nyithat rendszerszintű kérdések felé. A kézművesség pedagógiája így válik valóban élő, többdimenziós tanulási térré.

11 Pöllänen 2015: 111.
12 Lahti–Syrjäläinen 2019: 27.
13 Sennett 2008: 9, 119–178, 277.

3.2.
SIRPA KOKKO KÉZMŰVESSÉG-PEDAGÓGIAI TIPOLÓGIÁJA

A kézművesség-pedagógia nem egységes módszer, hanem sokféle megközelítés közege. Van, hogy technikai tudást közvetítünk. Van, hogy kapcsolatot építünk. Néha közösséget hozunk létre, máskor kulturális örökséget tartunk életben, vagy épp társadalmi kérdéseket bontunk ki egy közös alkotáson keresztül. Sirpa Kokko kézművesség-pedagógiai tipológiája ehhez ad rendszert: segít átlátni, milyen különböző irányokban gondolkodhatunk, amikor a kézművességet tanulási eszközként alkalmazzuk.[14] A modell egyszerre pedagógiai térkép és világnézeti keret: segít tudatosítani, hogy milyen tanulási céllal, milyen alkotási környezettel, kikkel és hogyan dolgozunk. Ugyanis minden pedagógiai döntés – még egy egyszerű fonás vagy hajtogatás is – többrétegű értéktartalmat közvetít. Fontos látni, hogy egy-egy műhely vagy oktatási helyzet nem kizárólagosan illeszkedik egyik vagy másik típusba – inkább átmenetek, rétegzettségek jellemzik őket. Egy jól felépített program akár több irányt is egyszerre képviselhet. Sirpa Kokko öt kézművesség-pedagógiai orientációja a következő:

1. Tanulásközpontú kézművesség
2. Tradicionális kézművesség
3. Kritikai kézművesség
4. Örökségalapú kézművesség
5. Tervezői szemléletű kézművesség[15]

1. ábra:
S. Kokko kézművesség-pedagógiai modellje

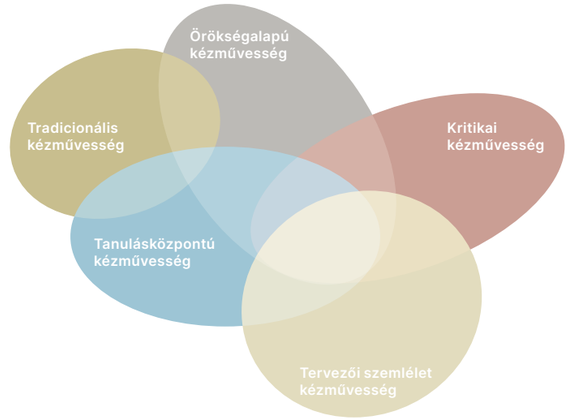

14 Kokko 2022: 411.
15 Az eredeti műben: 1. *Educational craft*; 2. *Traditional craft*; 3. *Critical craft*; 4. *Heritage craft*; 5. *Design-based craft*.

Ez az öttípusú rendszer segít abban, hogy a kézművességet ne csak technikai vagy esztétikai tevékenységként, hanem pedagógiai döntések lenyomataként értsük. Minden egyes cérna, mozdulat és választott anyag egyben kérdés is: az irányok nem zárják ki egymást. Egy hímzés lehet egyszerre örökségalapú és kritikai, egy fonási technika tanítása lehet egyszerre edukatív és designorientált. A tipológia segít abban, hogy tudatosabban lássunk rá saját oktatási gyakorlataikra – és hogy bővítsük a kézműves tanulásról való gondolkodás lehetőségeit. A következőkben lássuk kifejtve az egyes irányokat.

3.2.1.
Tanulásközpontú kézművesség pedagógiája
Kulcskérdés: Mit tanulok meg az anyagon keresztül?

Ebben a megközelítésben a kézművesség célja az anyagon/technikán keresztüli tanulás, a folyamat megértése. Jellemzően a szakképzések és sok iskolarendszerű program – de akár egy egyszerű, követhető mintával dolgozó műhely is ide tartozhat. A hangsúly a megtanuláson, nem pedig az önkifejezésen van. Ez a kézművesség-pedagógiai irány a tanulást helyezi a középpontba – olyan tevékenységként, amely fejleszti a technikai készségeket, a figyelmet, a kitartást és a problémamegoldó gondolkodást. Sirpa Kokko tipológiájában ez az irányzat a kézműves oktatás tradicionális funkciójára épül: a gyakorlati tudás, a manuális technikák és a mesterségbeli jártasság átadására. A diákok a saját tapasztalataikon keresztül, az anyaggal való közvetlen munka során sajátítanak el tudást.[16] Ez a szemlélet összhangban áll az olyan pedagógiai hagyományokkal, mint a skandináv Sloyd vagy a kézműves tanulást támogató *kognitív tanoncrendszer* modell.[17] A modell szerint a tanulás nem izolált tudáselemek elsajátítása, hanem a kontextusba ágyazott megfigyelés, utánzás, gyakorlás és fokozatos önállósodás folyamata. Ez a tanulási forma lehetőséget teremt a komplex gyakorlati készségek, a problémamegoldás, a reflektív gondolkodás és a személyes kompetencia párhuzamos fejlesztésére. A folyamat során a tanulók nemcsak a kész tárgyat tekintik célnak, hanem a létrehozás során megszerezhető tapasztalatokat is – az érzékelés finomodását, a mozdulatok rutinná válását, az önálló megoldások kialakítását.

Ez a pedagógia jellemzően:
– tapasztalati tanulásra épül,
– tacit tudást közvetít,[18]
– anyagismeretre és technológiai rutinra épít,
– ismétlésen és mimézisen keresztül mélyíti el a tudást,
– bizalmat épít a manuális alkotás önértékében.[19]

A kézművesség így nemcsak gyakorlati tudást ad, hanem megtanít tanulni is. Ez a szemlélet különösen fontos lehet olyan oktatási környezetekben, ahol a diákok különböző előzetes tudással, képességekkel és motivációval érkeznek. A tanulásközpontú kézművesség rugalmas, differenciálható, és lehetőséget ad arra, hogy mindenki a saját fejlődési útját járhassa végig. Nem utolsósorban: ez a típus örömöt ad. A tanulás felszabadítóvá válhat, ha felfedezésről, nem pedig teljesítménykényszerről szól.

16 „learning by doing” Kokko 2022: 411–415.
17 cognitive apprenticeship, Brown–Collins–Duguid 1989: 32.
18 Polanyi 1966: 4.
19 Sennett 2008: 9.

3.2.2.
Tradicionális kézművesség pedagógiája
Kulcskérdés: Mit örökítek tovább?

A tradicionális megközelítésben a kézművesség a kulturális minták és hagyományos technikák továbbadásának eszköze. Fontos az eredet, az autentikus forma- és anyaghasználat, valamint az, hogy az alkotás belehelyezkedjen egy közösségi hagyományba. Ez a típus gyakran kapcsolódik népművészeti programokhoz, mesterségek továbbörökítéséhez vagy épp intergenerációs tudásátadáshoz. A középpontban nem az „én” áll, hanem a hagyományhoz való kapcsolódás. A népi kézművesség oktatása önmagában szinte magától értetődően kapcsolódik Sirpa Kokko ezen kategóriájához. Ebben a megközelítésben nemcsak a mesterségek technikai tudása öröklődik tovább, hanem egy életforma, egyfajta világhoz való viszony, amely az időt, a ritmust, a testet és a közösséget egészként kezeli. A hagyományos kézműves tudás nem tantermi definíciókban, hanem testbe írt, mozdulatokkal tanult mintákban, mesterekben él. A tapintás, a formaérzék, a ritmus vagy a fonás tempója olyan tudáshordozók, amelyeket nem lehet egyszerűen elmondani – csak csinálni, látni, tapasztalni lehet őket. Michael Polanyi klasszikus mondata pontosan írja le ezt a helyzetet: “we know more than we can tell” – többet tudunk, mint amit ki tudunk mondani.[20] A népi kézművesség oktatása éppen ezért nem pusztán készségeket fejleszt, hanem olyan minőségeket is formál, mint a türelem, figyelem, alázat, a természetes anyagokkal való együttműködés képessége. Egy ismétlődő mozdulat – például a gyapjú nemezelése vagy a fonás – önmagán túlmutat: életvezetési mintázatokat alakít, amelyek más nevelési eszközökkel gyakran nem hozzáférhetők. De a hagyomány ebben a pedagógiai keretben nem konzervként jelenik meg. Nem lehet csupán az a cél, hogy reprodukáljunk, hanem hogy értelmezzünk, újratanuljunk, és a hagyományos struktúrákból új kapcsolódásokat hozzunk létre – akár a saját történeteinkhez, akár a jelen kérdéseihez. Így lesz a népi kézművesség élő tudáskészlet, amely a tanuló kezén keresztül válik személyessé és elevenné. Ez a megközelítés összhangban van Pöllänen nézetével, aki szerint a kézművesség narratív térként is értelmezhető, ahol történetek, emlékek, identitások öltenek anyagi formát.[21] A tanulás párbeszéd az anyaggal, a közösséggel és saját belső világunkkal. A tanítás gyakran mester-tanítvány viszonyban vagy többgenerációs műhelyhelyzetekben történik. Ezekben a helyzetekben nemcsak a technika öröklődik tovább, hanem szociális minták, kapcsolati rétegek is átadódnak – a tanulás mindig kulturálisan beágyazott, közösségi térben történik.[22] A népi kézművesség tanítása tehát túlmutat az oktatáson: identitást formál, közösséget épít, és érzékelhető kapcsolatot teremt az ember, a másik ember és a természetes anyag között. Ez az ökológiai szemlélet szempontjából is különösen fontos: az ilyen típusú tanulás összeköti az egyént a környezetével.

20 Polanyi 1966: 4.
21 Pöllänen 2011: 116.
22 Lave–Wenger 1991: 53.

3.2.3.
Kritikai kézművesség pedagógiája
Kulcskérdés: Milyen kérdéseket teszek fel az alkotáson keresztül?

A kritikai kézművesség azokat a tanulási helyzeteket fogja össze, ahol az alkotás társadalmi kérdésekre reflektál. Nemcsak a kéz, hanem a gondolkodás és az etikai érzék is aktívan dolgozik. Ide tartoznak például a divatot újragondoló projektek, a fenntarthatóságot vagy testképet tematizáló workshopok, vagy minden olyan műhely, ahol a résztvevők saját tapasztalataikat társadalmi kontextusba helyezve dolgozzák fel. A kritikai kézművesség célja, hogy a résztvevők ne csak alkossanak, hanem pozíciót is foglaljanak – észrevegyenek mintázatokat, kérdezzenek, és akár változtassanak is. Olyan megközelítés, amely nem áll meg a kézművesség technikai szépségénél vagy esztétikai értékeinél. Ehelyett azt vizsgálja, milyen társadalmi, kulturális és hatalmi viszonyok szövik át az alkotás folyamatát. Sirpa Kokko tipológiája alapján ez a szemlélet arra hív, hogy ne csak azt kérdezzük, *mit tanítunk*, hanem azt is, *kinek, hogyan és milyen örökséget adunk tovább*. Ez a pedagógia tudatosítja, hogy a kézművesség nem önmagától értetődő, semleges tudás – hanem mindig valakinek a tudása. Olyan történetekhez, szerepekhez és közösségekhez kötődik, amelynek történetisége jelentős. A hagyományos kézművességhez például sokszor gender, vidéki vagy lokális tudásformák kapcsolódnak – ezek értéke azonban sokáig nem jelent meg sem az iskolai tananyagban, sem a hivatalos kultúrpolitikában. A kritikai kézművesség-pedagógia célja, hogy ezeket a láthatatlanná vált tudásokat újra láthatóvá tegye – miközben teret ad a résztvevők saját kérdéseinek és értelmezéseinek is. A tanulás tehát itt túlmutat a tárgykészítésen, önismereti és társadalmi párbeszédre is hív. Az alkotó reflektáljon saját identitására, gyökereire és arra, hogyan kapcsolódik más kultúrákhoz vagy hagyományokhoz, társadalmi beágyazottsághoz, viszonyrendszerekhez. Ez különösen érdekes, ha a tanulócsoportok társadalmilag vagy kulturálisan sokszínűek – hiszen a kézműves tárgyak ilyenkor identitáshordozók is lehetnek. Egy viseletdarab, egy hímzett motívum vagy egy szövési technika a tanulók számára személyes jelentést hordozhat – és megnyithat egy párbeszédet saját és mások történetei között. A tanítás ilyenkor egyfajta kérdezésre épülő kutatás is. A reflexió itt nem elméleti gyakorlat, hanem a tanulás szerves része, ezek a gyakorlatok empátiát és érzékenységet fejlesztenek, ráirányítják a figyelmet arra is, hogy minden tárgy mögött emberi kapcsolatok, történelmi helyzetek és kulturális dilemmák húzódnak. Ez a szemlélet egybecseng Sterling fenntarthatóság-pedagógiai gondolataival is: nem elég a tárgyat megőrizni, az is fontos, hogy megértsük azokat a társadalmi szöveteket, amelyek létrehozták.[23] A fenntarthatóság így nemcsak anyaghasználati vagy környezeti kérdés – hanem kapcsolati és etikai is. A kritikai kézművesség-pedagógia tehát nem feltétlenül radikális, de mindig kérdez. A hagyomány ebben az értelmezésben nem megkérdőjelezhetetlen múlt, hanem folyamatos párbeszéd tárgya – egy olyan élő örökség, amelyhez mindenki viszonyulhat, akár elfogadással, akár újraértelmezéssel.

23 Sterling 2001: 35.

3.2.4.
Örökségalapú kézművesség pedagógiája
Kulcskérdés: Hogyan kapcsolódik az identitásom a kultúrámhoz?

Ez a típus a kézművesség személyes és közösségi identitáshoz való kapcsolódását helyezi előtérbe. A cél nem csupán a technikák megtartása, hanem azok újraértelmezése a jelenből visszanézve. Fontos benne a lokális tudás, a családi történetek, a helyi anyagok és a szimbolikus formák. Az alkotás itt gyakran intim és személyes, ugyanakkor közösségi jelentéseket is mozgósít. Ez a dimenzió gyakran keveredik a tradicionális kézművességgel, de itt a fókusz nem az örökség megőrzésén, hanem a kapcsolat újraszövésén van. Az örökségalapú kézművesség pedagógiája olyan megközelítés, amely a kézművességben nemcsak a technikát vagy a formát látja, hanem a közösségi tudás, az emlékezés és az identitás rétegeit is. Itt a hagyomány nem zárt múlt, hanem eleven jelenlét – egy élő tudásforma, amelyet közösségek hordoznak, gyakorolnak, és amely generációkon át öröklődik, alakul, új jelentéseket nyer. Sirpa Kokko tipológiája szerint ez a pedagógiai irány a mesterségek továbbadását tágabb kulturális és társadalmi kontextusban értelmezi. Fontosnak tartja, hogy a tanulás ne csupán eszköztudás legyen, hanem kapcsolódjon az örökség történeteihez, táji és szellemi rétegeihez is. A népi mesterségek ebben az értelemben olyan tudásformákat jelentenek, amelyek a közösségi élethez, a ritmushoz, az ünnepekhez, a környezethez és az emberi kapcsolatokhoz is szorosan kötődnek. Az örökségalapú kézművesség pedagógiáját az a kérdés vezeti, hogyan válhat a hagyomány újra élő gyakorlattá: hogyan tud ma is hatni, megszólítani, kapcsolódni? Ez a megközelítés a tanulót nem passzív átvevőként kezeli, hanem aktív résztvevőként. És így hidat képezhet más pedagógiai irányok felé is – például a designalapú vagy a kritikai pedagógiákhoz. Ha a hagyományos mesterségeket nem lezárt rendszerként, hanem nyitott nyelvként tanítjuk, akkor a múlt nemcsak megőrzendő lesz, hanem újrateremthető. A hagyomány ilyenkor nem akadálya az egyéniségnek – hanem tápláló talaja.

3.2.5.
Tervezői szemléletű kézművesség pedagógiája
Kulcskérdés: Hogyan gondolkodom rendszerben az anyagon keresztül?

Az az eset, ahol a kézművesség a kortárs formatervezés és a kreatív problémamegoldás irányába nyílik. Ebben a megközelítésben a kézművesség tervezői folyamatként jelenik meg – anyaggal való kísérletezésként, problémamegoldásként, formakeresésként. Gyakori az interdiszciplináris kapcsolódás: a résztvevők például ökológiai kérdésekre, társadalmi problémákra keresnek anyagalapú válaszokat. Jellemző a reflexió, a dokumentáció, a gondolkodás és alkotás párhuzamossága. Ide tartozhatnak a designpedagógiai műhelyek, spekulatív kézművesség gyakorlatok, vagy az olyan kreatív folyamatok, ahol az anyag nem csak forma, hanem kérdésfeltevés is. A tervezői szemléletű kézművesség pedagógiája a kézművességet a tervezői gondolkodás terepének tekinti. Ebben a megközelítésben a tanulás során kész tárgyakat hoznak létre, miközben megtanulnak látni, gondolkodni, dönteni és formát adni – egyszerre érzékenyen és tudatosan. Sirpa Kokko tipológiája szerint ez a pedagógiai irány a formaalkotás és az anyaghasználat kérdéseit a kortárs design és művészet felől közelíti meg, miközben megtartja a kézművesség tapasztalati és testi dimenzióit. Itt a kéz nem csupán munkaeszköz, hanem érzékelő és gondolkodó szerv is – ahogy Richard Sennett írja: a kéz is gondolkodik. A tervezői szemléletű megközelítésben legalább olyan fontos a folyamat megértése, mint maga a végtermék. A tanulók nem előre meghatározott mintát követnek, hanem saját döntéseket hoznak – felfedeznek, kísérleteznek, reflektálnak. Ez különösen termékeny lehetőség a kortárs népi kézművesség tanításában: a hagyományos formák és motívumok őrzendő örökségek, ugyanakkor újraértelmezhető vizuális rendszerek is lehetnek. Ha nem sablonként, hanem strukturális logikaként tekintünk rájuk, inspirációul szolgálhatnak egyéni tervezési utakhoz. A tanulási folyamat ebben a szemléletben egyfajta kreatív műhely – tervezői labor –, ahol a diákok a formálás révén az anyaggal való munka mellett saját gondolataikra, környezetükre, kulturális kötődéseikre is reflektálnak. A hangsúly a gondolkodva alkotás és az alkotva gondolkodás dinamikáján van. Ez a megközelítés híd a hagyományos kézművesség és a kortárs design között: egyszerre tiszteli az anyagot, az eszközkészletet, miközben teret ad az újításnak és az egyéni vizuális identitás kialakításának. A népi kézművesség oktatásában ez azt jelentheti, hogy a mesterségek nemcsak továbbadandó technikák, hanem mintegy kifejező eszközök is – amelyekkel a tanulók saját világértelmezésüket fogalmazhatják meg.

Ez a megközelítés ugyanakkor nem teljesen új elem a népi kézművesség oktatásában: számos jelenlegi műhelymunka, projektalapú tanulás vagy kortárs pedagógiai kísérlet már hordozza ennek a szemléletnek az elemeit – még ha nem is deklaráltan designalapúként jelenik meg. A kontextusba helyezett, reflexiót ösztönző, vizuális és anyagalapú gondolkodás, valamint a tanulók saját látásmódjára építő feladatok mind olyan irányba mutatnak, ahol a designalapú kézműves-pedagógia egyfajta új nézőpontként jelenhet meg a népi kézművesség tanításában. Ez különösen fontos abban a korszakban, amikor egyre nagyobb az igény arra, hogy a kézműves oktatás ne csak készséget, hanem komplex gondolkodási módot és társadalmi érzékenységet is fejlesszen.

Hidden Threads, A Historical Garment Treasure Hunt **(2025). Interaktív installáció a *Worn Stories* kiállításon, Textile Museum & University of Borås, Svédország. Készült a Tactile Stories kutatócsoport tagjaként, a MuseIT (Horizon 2020) projekt keretében.**

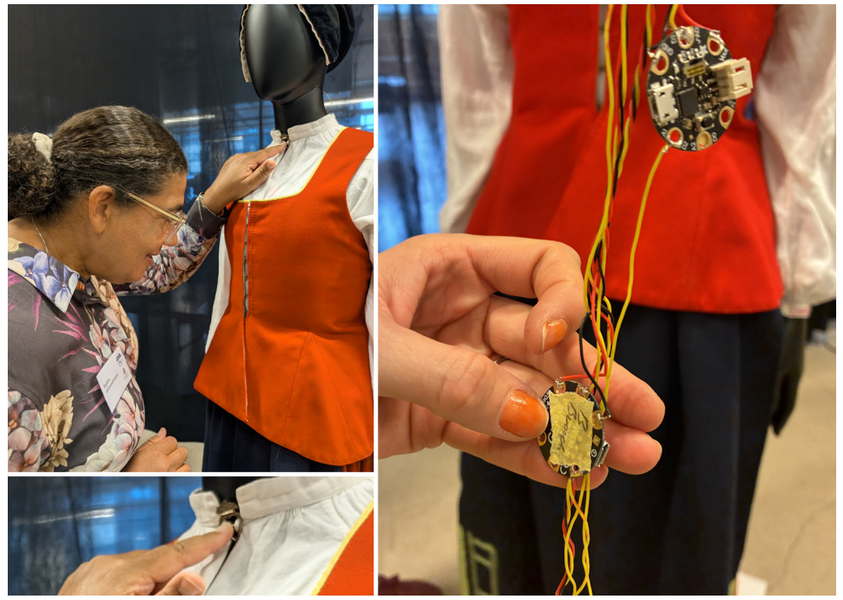

A tervezői szemléletű kézművesség orientációjára jó példa a *Worn Stories – Hidden Threads: A Historical Garment Treasure Hunt* című projekt, amely a népi viselet hagyományát kortárs oktatási és érzékelési kontextusban értelmezi újra. A svéd Textile Museumban (Borås) bemutatott munka a Tactile Stories nemzetközi kutatócsoport tagjaként készült, és arra épít, hogy a látogatók nem vizuálisan, hanem tapintáson, érzékelésen és hangon keresztül ismerhetik meg a rekonstruált ruhadarabot. A projekt pedagógiai értéke abban rejlik, hogy az örökségi tárgy nem pusztán reprezentációként, hanem aktív felfedezésre hívó médiumként működik. A beépített érzékelők, a hozzájuk kapcsolódó hanganyagok és a testmozgás révén a résztvevők saját testi jelenlétükön keresztül kapcsolódnak a múlt rétegeihez. A tradicionális viselet így nem múzeumi kontextusban, hanem interaktív, tanulásorientált térben jelenik meg, ahol az örökségi elemek új jelentésekkel telítődnek. Ez a megközelítés jól példázza, hogyan válhat a hagyomány kortárs tanulási folyamattá.

4.
KÖVETKEZTETÉS

A tanulmányban bemutatott megközelítések azt a feltételezést hivatottak erősíteni, hogy a kézművesség nem csupán készségek elsajátításának terepe, hanem összetett pedagógiai, kulturális és társadalmi gyakorlat, amely a test, az anyag, a közösség és a jelentésalkotás találkozásából építkezik. A Sirpa Kokko által felvázolt öt kézművesség-orientációt gondolati térképként használom, amely segíthet a pedagógusoknak, oktatóknak és alkotóknak tudatosítani saját kiindulópontjukat, és nyitottabbá válni más megközelítések felé is. A népi kézművesség különösen gazdag potenciált hordoz a *tradicionális*, az *örökségalapú* és a *tanulásközpontú* megközelítések szövetében – de ahogyan láttuk, átvezetést is kínálhat a kritikai vagy *designalapú* kézművesség irányába. A pedagógiai gyakorlatokban rejlő rugalmasság, valamint a helyi és személyes értelmezések beemelése lehetőséget ad arra, hogy a kézművesség egyszerre váljon a hagyomány őrzésének és a jövő alakításának eszközévé, miközben értelmeztet külső és belső történéseket. A jövő kihívásai – legyen szó ökológiai fenntarthatóságról, közösségi kohézióról vagy identitáskeresésről – olyan tanulási formákat igényelnek, amelyek érzékenyek, reflektívek és cselekvésre ösztönzőek. A kézművesség-pedagógia éppen ezt kínálja: egy testközeli, anyagba ágyazott, technikai tudást feltételező, ugyanakkor közösségi tudástermelési módot, amely képes hidat építeni múlt és jövő, hagyomány és innováció között. A kézművesség tanítása közös alkotás és közös tanulás folyamata – amelyben a mesterség formát és jelentést is ad.

IRODALOM

Brown, John Seely — Collins, Allan — Duguid, Paul
1989 Situated cognition and the culture of learning. *Educational Researcher* 18(1): 32–42. https://doi.org/10.3102/0013189X018001032

Ingold, Tim
2013 *Making: Anthropology, Archaeology, Art and Architecture*. Routledge.

Kokko, Sirpa
2022 Orientations on studying crafts in higher education. *Craft Research* 13(2): 411–432. https://doi.org/10.1386/crre_00086_1

Lahti, Henna — Syrjäläinen, Eila
2019 Material literacy and sustainability in craft education. Techne Series: Research in Sloyd *Education and Craft Science* 26(1): 27–38.

Lave, Jean — Wenger, Etienne
1991 *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press. 52.

Lindenberg, Christoph
1999 *Waldorf-iskolák – Szorongás nélkül tanulni*. Képmás.

Malafouris, Lambros
2013 *How Things Shape the Mind: A Theory of Material Engagement*. MIT Press.

Pestalozzi, Johann Heinrich
1801 *How Gertrude Teaches Her Children: An Attempt to Help Mothers to Teach Their Own Children and an Account of the Method*. Zürich. Orell, Füssli & Comp.

Polanyi, Michael
1966 *The Tacit Dimension*. University of Chicago Press. 4.

Pöllänen, Sinikka Hannele
2011 Beyond craft and art: A pedagogical model for craft as self expression. *International Journal of Education through Art* 7(2): 111–125. https://doi.org/10.1386/eta.7.2.111_1

Sennett, Richard
2008 *The Craftsman*. Yale University Press.

Sterling, Stephen
2001 *Sustainable Education: Re-visioning Learning and Change*. Green Books.

Vekerdy Tamás
2005 *Másféle iskolák – Talán a Waldorf?* Budapest. Saxum.

Projekt referencia
Hidden Threads – A Historical Garment Treasure Hunt (2025). Interaktív installáció a Worn Stories kiállításon, Textile Museum & University of Borås, Svédország. Készült a Tactile Stories kutatócsoport tagjaként, a MuseIT (Horizon 2020) projekt keretében. Fájl: Hidden Threads – installációs dokumentum

MELLÉKLET

A CSOÓRI SÁNDOR PROGRAM TÁMOGATÁSI ADATAINAK STATISZTIKAI ÁTTEKINTÉSE

KÉSZÍTETTE: Bognár Gergely

A melléklet a Csoóri Sándor Program 2017–2025 támogatási adatainak több szempontú statisztikai feldolgozását tartalmazza táblázatos és ábrás formában. Az adatok forrását a Nemzeti Kulturális Támogatáskezelő által nyilvánosan közzétett döntési listák képezik, az elemzések a kutatás keretében összeállított és feldolgozott támogatási adatbázis alapján készültek.

A Csoóri Sándor Program 2017 és 2025 között 26,57 milliárd Ft támogatást biztosított a népművészet területének, 15 712 pályázatot és körülbelül[1] 3 869 szervezet finanszírozását segítve a kilenc év alatt. Az egy pályázatra eső átlagos támogatás 1,3 és 2,4 millió forint között alakult az időszak egészét tekintve.

A táblázatok bemutatják a megítélt támogatási összegek, illetve a pályázatok számának alakulását, az átlagos támogatási összegeket, a nyertes pályázatok arányát, valamint a különböző szakterületek és pályázati típusok szerinti megoszlásokat. Külön egységet alkotnak a földrajzi bontású adatok, amelyek országonként, vármegyénként és járási szinten ismertetik a támogatási összegek és pályázati eredmények alakulását.

A melléklet az átfogó pályázati időszakra vonatkozóan jól kiegészíti a kötet fejezeteiben található tematikus – kézművességi fókuszú – összesítéseket, adatsorokat, amelyek a támogatások szakmai célok és területi eloszlás szerinti elemzését segítik.

1 A vizsgált időszakban több pályázó szervezet megszűnt, nevet vagy székhelyet változtatott. Ez a körülmény a különböző évek döntési listáin szereplő adatok egységes kezelését korlátozza, és a szervezetszámok meghatározásában bizonytalanságot eredményez, mivel nem minden esetben állapítható meg kétséget kizáróan, hogy az eltérő években megjelenő támogatott szervezetek azonos jogalanynak tekinthetők-e.

1. táblázat:
Megítélt támogatások és támogatott pályázatok, valamint szervezetek számának alakulása (2017–2025)

Év	Megítélt támogatás (millió Ft)	Támogatott pályázatok száma (db)	Egy támogatott pályázatra eső átlagos támogatás (millió Ft)	Támogatott szervezetek száma (db)	Egy szervezetre eső átlagos támogatás (millió Ft)
2017	2 311	1 376	1,7	1 342	1,7
2018	4 637	1 948	2,4	1 605	2,9
2019	4 597	1 887	2,4	1 479	3,1
2020	2 789	1 806	1,5	1 400	2,0
2021	2 816	1 764	1,6	1 378	2,0
2022	2 331	1 787	1,3	1 391	1,7
2023	2 343	1 793	1,3	1 408	1,7
2024	2 343	1 779	1,3	1 391	1,7
2025	2 406	1 572	1,5	1 179	2,0

1. ábra:
Megítélt támogatások összegének alakulása (2017–2025, millió Ft)

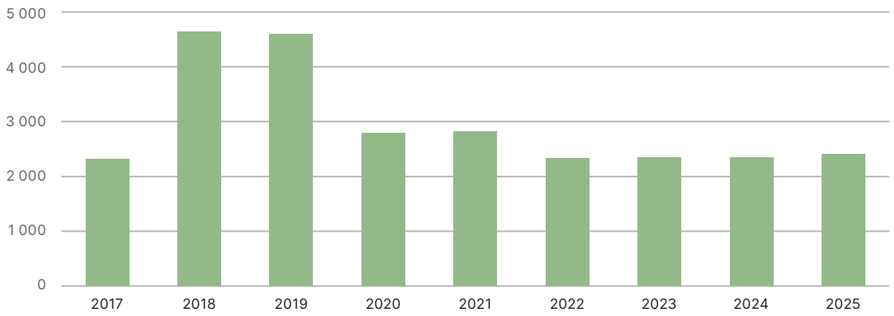

2. ábra:
Támogatott pályázatok, valamint a támogatott szervezetek számának alakulása (2017–2025)

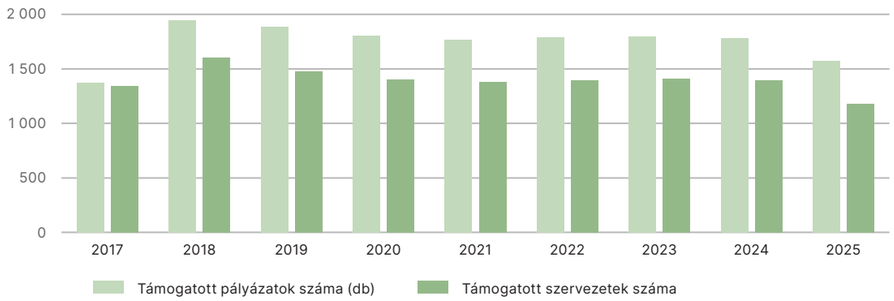

2. táblázat:
Támogatások fő kategóriáinak aránya a teljes pályázaton belül átlagosan és évenként (2017–2025)

Év	Nyílt	Meghívásos	Egyedi
2017	86,4%	13,6%	0,0%
2018	76,4%	11,3%	12,4%
2019	68,6%	9,5%	21,9%
2020	82,6%	10,3%	7,2%
2021	79,2%	12,3%	8,5%
2022	81,4%	14,8%	3,8%
2023	78,5%	14,8%	6,7%
2024	78,7%	14,8%	6,5%
2025	77,4%	13,6%	9,0%

3. ábra:
Támogatott pályázatok, valamint a támogatott szervezetek számának alakulása (2017–2025)

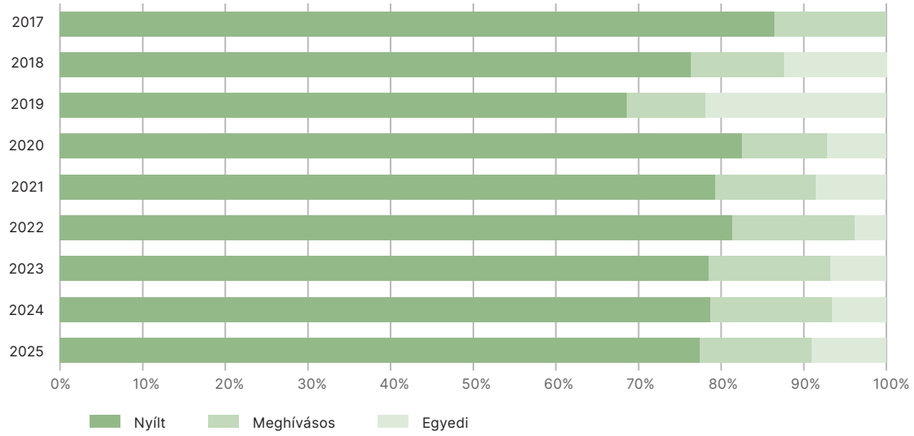

3. táblázat:
Megítélt támogatások összege (2024, millió Ft)

Támogatási terület	Nyílt	Meghívásos	Egyedi	Összesen	Arány (%)
Néptánc	940,0	152,7	–	**1 092,7**	46,6
Népzene	147,0	14,0	–	**161,0**	6,9
Táncház	300,0	0,0	4,0	**304,0**	13,0
Tárgyalkotó	235,0	47,2	20,0	**302,2**	12,9
Népmese	–	–	15,0	**15,0**	0,6
Zeneoktatás	221,0	7,0	–	**228,0**	9,7
Komplex	–	125,6	23,6	**149,2**	6,4
Egyedi	37,5	–	53,0	**90,5**	3,9
Összesen	**1 904,1**	**346,5**	**92,0**	**2 342,6**	**100,0**

4. táblázat:
Támogatott pályázatok száma (2024, darab)

Támogatási terület	Nyílt	Meghívásos	Egyedi	Összesen	Arány (%)
Néptánc	737	26	–	**763**	42,9
Népzene	258	2	–	**260**	14,6
Táncház	311	0	1	**312**	17,5
Tárgyalkotó	205	20	1	**226**	12,7
Népmese	–	–	3	**3**	0,2
Zeneoktatás	192	1	–	**193**	10,8
Komplex	–	18	1	**19**	1,1
Egyedi	1	–	2	**3**	0,2
Összesen	**1 705**	**67**	**7**	**1 779**	**100,0**

5. táblázat:
Megítélt támogatások összege (2025, millió Ft)

Támogatási terület	Nyílt	Meghívásos	Egyedi	N.a.	Összesen	Arány (%)
Néptánc	945,9	153,3	4,5	–	**1 103,7**	45,9
Népzene	125,9	14,0	–	–	**139,9**	5,8
Táncház	294,7	–	–	–	**294,7**	12,2
Tárgyalkotó	254,4	25,0	20,0	–	**299,4**	12,4
Népmese	–	–	–	10,0	**10,0**	0,4
Zeneoktatás	234,5	7,0	–	–	**241,5**	10,0
Komplex	–	125,5	41,6	–	**167,1**	6,9
Egyedi	–	–	150,0	–	**150,0**	6,2
Összesen	**1 855,3**	**324,8**	**216,1**	**10,0**	**2 406,2**	**100,0**

6. táblázat:
Támogatott pályázatok száma (2025, darab)

Támogatási terület	Nyílt	Meghívásos	Egyedi	N.a.	Összesen	Arány (%)
Néptánc	664	25	1	–	**690**	43,9
Népzene	204	2	–	–	**206**	13,1
Táncház	301	–	–	–	**301**	19,1
Tárgyalkotó	169	2	1	–	**172**	10,9
Népmese	–	–	–	2	**2**	0,1
Zeneoktatás	179	1	–	–	**180**	11,5
Komplex	–	17	3	–	**20**	1,3
Egyedi	–	–	1	–	**1**	0,1
Összesen	**1 517**	**47**	**6**	**2**	**1 572**	**100,0**

4. ábra:
Összes megítélt támogatás összegének eloszlása támogatási szakterületek között, 2024. évben (%)

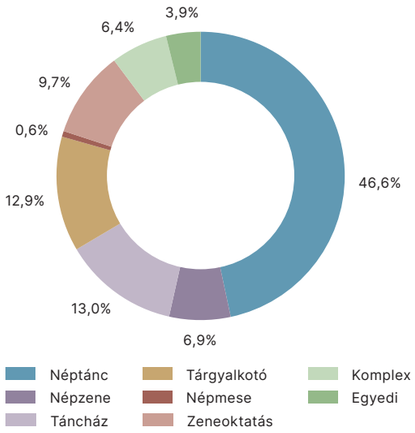

5. ábra:
Összes megítélt támogatás összegének eloszlása támogatási szakterületek között, 2025. évben (%)

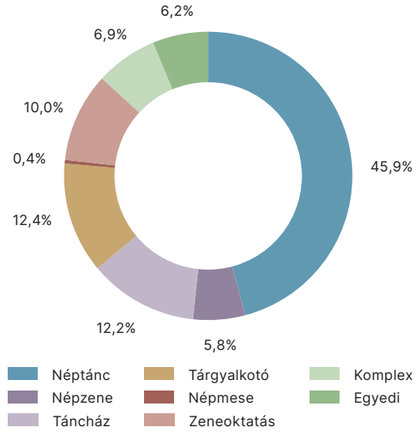

6. ábra:
Támogatott pályázatok számának eloszlása támogatási szakterületek között, 2024. évben (%)

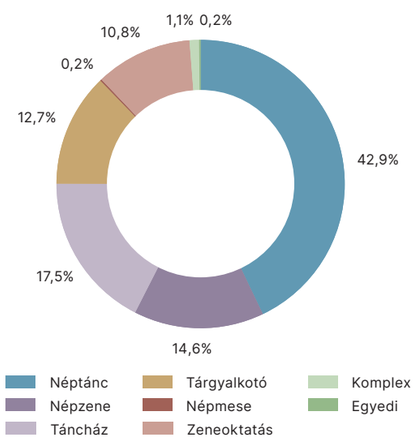

7. ábra:
Támogatott pályázatok számának eloszlása támogatási szakterületek között, 2025. évben (%)

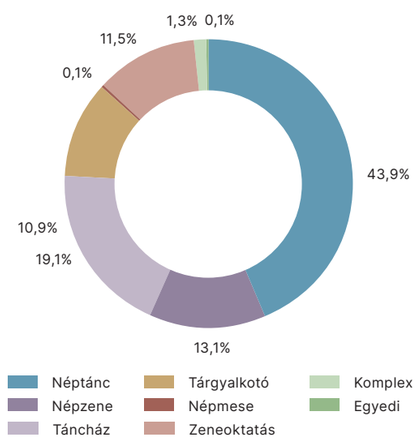

7. táblázat:
Megítélt támogatások összegének alakulása évente, támogatási kategóriánként (2017–2025, millió Ft)

Támogatási terület	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Néptánc	1 734	2 496	2 430	1 439	1 499	1 238	1 092	1 093	1 104	14 124
Táncház	137	218	225	215	215	203	295	304	295	2 106
Népzenei együttesek, népdalkörök, zeneoktatás	300	771	743	489	471	407	397	389	381	4 347
Tárgyalkotás	–	560	626	410	348	307	278	302	299	3 131
Népmese	–	4	44	18	30	–	22	15	10	142
Komplex	141	414	465	140	186	134	156	149	167	1 951
Egyedi	–	175	63	79	68	42	103	91	150	770
Összesen	**2 311**	**4 637**	**4 597**	**2 789**	**2 816**	**2 331**	**2 343**	**2 343**	**2 406**	**26 572**

8. ábra:
Megítélt támogatások összegének alakulása évente, támogatási kategóriánként (2017–2025, millió Ft)

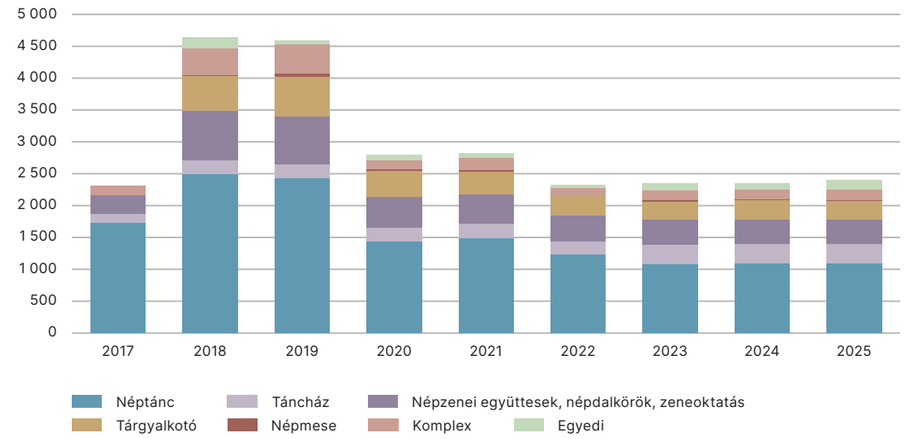

8. táblázat:
Megítélt támogatások eloszlása a nyílt pályázat kategóriái között évente (2017–2025, %)

Év	Néptánc	Táncház	Népzenei együttesek, népdalkörök	Zeneoktatás	Tárgyalkotás
2017	79,4	6,8	10,4	3,4	0,0
2018	60,8	6,1	9,6	9,2	14,3
2019	55,6	7,1	11,7	9,8	15,9
2020	56,6	9,3	7,4	13,0	13,7
2021	57,6	9,6	7,4	12,2	13,2
2022	56,4	10,3	7,9	12,2	13,2
2023	51,4	16,1	8,2	12,1	12,3
2024	51,0	16,3	8,0	12,0	12,8
2025	51,0	15,9	6,8	12,6	13,7
Átlagosan	57,7	10,8	8,6	10,7	12,1
Összesen	**58,0**	**10,1**	**8,8**	**10,6**	**12,5**

9. ábra:
Megítélt támogatások eloszlása a nyílt pályázat kategóriái között évente (2017–2025, %)

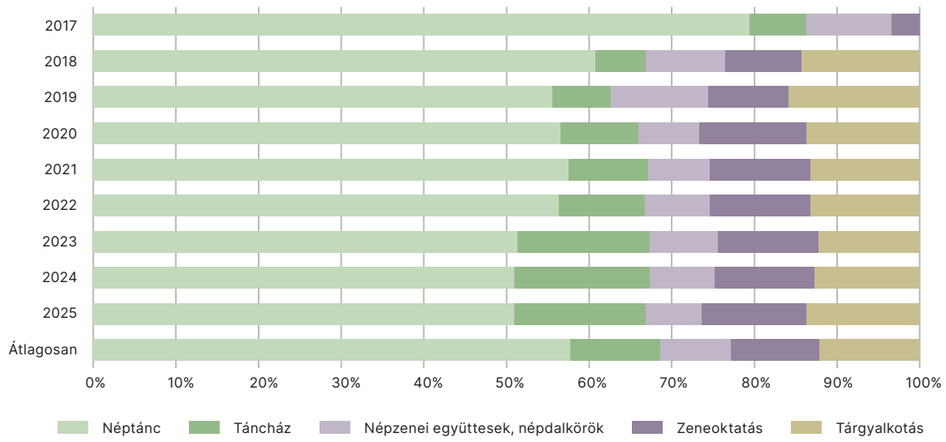

9. táblázat:
Egy pályázatra eső támogatások alakulása a nyílt pályázati kategóriában (2017–2025, millió Ft)

Év	Néptánc	Táncház	Népzene együttesek, népdalkörök	Zeneoktatás	Tárgyalkotás
2017	2,0	0,9	0,7	0,6	0,0
2018	2,5	0,8	0,9	2,4	3,7
2019	2,1	0,9	1,0	1,9	3,2
2020	1,7	0,7	0,7	1,1	1,8
2021	1,7	0,8	0,7	1,4	1,5
2022	1,4	0,8	0,6	1,2	1,1
2023	1,2	1,0	0,5	1,1	1,4
2024	1,3	1,0	0,6	1,2	1,1
2025	1,4	1,0	0,6	1,3	1,5

10. ábra:
Egy pályázatra eső támogatások alakulása a nyílt pályázati kategóriában (millió Ft)

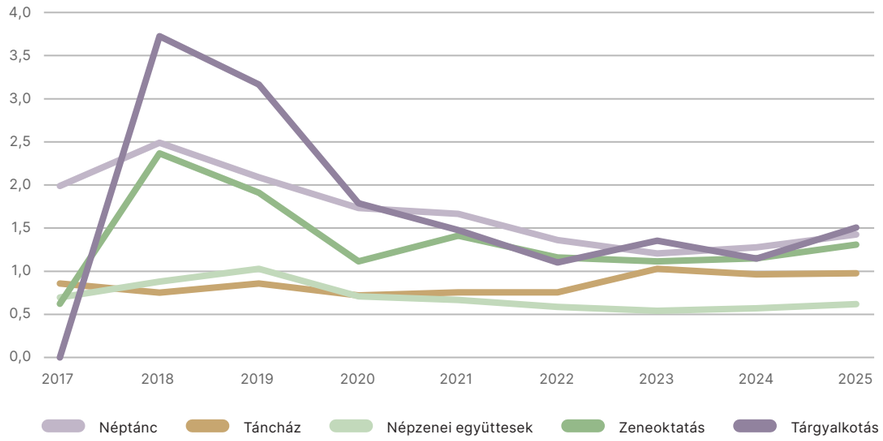

10. táblázat:
Meghívásos pályázatokon megítélt támogatás összegének alakulása évente országonként (2017–2025, millió Ft)

Év	Magyar-ország	Románia	Szerbia	Szlovákia	Ukrajna
2017	239,2	34,0	20,0	20,0	–
2018	521,8	–	–	–	–
2019	313,1	74,6	17,0	20,0	13,0
2020	190,6	56,9	13,6	15,6	10,0
2021	250,0	60,8	11,0	16,3	8,0
2022	243,5	63,0	13,0	19,0	7,0
2023	206,5	87,0	20,0	24,0	9,0
2024	206,5	93,0	18,0	20,0	9,0
2025	175,8	102,0	15,0	22,0	10,0
Összesen	**2 346,9**	**571,3**	**127,6**	**156,9**	**66,0**

11. táblázat:
Meghívásos támogatott pályázatok számának alakulása évente országonként (2017–2025, millió Ft)

Év	Magyar-ország	Románia	Szerbia	Szlovákia	Ukrajna
2017	9	2	2	1	–
2018	48	–	–	–	–
2019	43	10	3	3	1
2020	30	9	3	3	1
2021	33	10	3	3	1
2022	38	9	2	3	1
2023	50	10	3	3	1
2024	49	11	3	3	1
2025	29	11	3	3	1
Összesen	**329**	**72**	**22**	**22**	**7**

12. táblázat:
Nyílt pályázatokon megítélt támogatás országonként (2017–2025, millió Ft)

Év	Magyarország	Románia	Szerbia	Szlovákia	Ukrajna	Ausztria	Németország	Horvátország	Szlovénia
2017*	1 304,6	424,2	140,2	51,0	37,0	4,7	–	24,8	11,3
2018*	2 262,4	797,9	208,5	135,6	92,5	–	–	30,0	14,1
2019	2 026,9	673,6	217,8	111,1	77,9	2,9	1,0	26,4	16,5
2020*	1 524,3	430,4	156,6	95,1	71,9	2,5	–	12,1	10,2
2021	1 472,8	428,0	138,5	100,5	69,0	3,3	–	10,2	8,5
2022	1 286,0	339,1	130,1	72,1	55,0	1,4	–	7,1	6,2
2023	1 290,4	270,6	140,0	63,2	57,8	2,7	–	6,3	7,1
2024	1 287,0	271,6	149,6	63,4	53,9	2,3	–	10,7	4,6
2025	1 344,4	244,3	139,7	63,7	46,0	1,0	–	9,2	7,1
Összesen	**13 798,9**	**3 879,6**	**1 420,9**	**755,8**	**560,9**	**20,8**	**1,0**	**136,8**	**85,6**

* A 2017., 2018. és 2020. évi adatsorok a Népművészeti Jelentés 2025 kiadványhoz képest pontosításra kerültek.

13. táblázat:
Egy pályázatra eső támogatási összeg nyílt pályázatok esetén, országonként (2017–2025)

Év	Magyarország	Románia	Szerbia	Szlovákia	Ukrajna	Ausztria	Németország	Horvátország	Szlovénia
2017	1,69	1,34	0,84	1,19	1,23	0,94	–	1,38	0,81
2018	1,83	2,82	1,47	2,26	2,05	–	–	0,86	1,76
2019	1,77	2,12	1,24	1,88	1,62	1,45	1,00	1,15	1,84
2020	1,32	1,53	0,94	1,64	1,41	0,82	–	1,73	1,13
2021	1,29	1,52	0,97	1,57	1,30	1,10	–	1,46	1,42
2022	1,10	1,22	0,81	1,20	1,15	0,70	–	1,18	0,89
2023	1,11	1,07	0,82	1,15	1,01	0,90	–	1,05	1,01
2024	1,10	1,14	0,89	1,11	1,06	1,15	–	1,33	1,15
2025	1,26	1,22	0,97	1,16	1,21	1,00	–	1,53	1,18

11. ábra:
Egy pályázatra eső támogatási összeg nyílt pályázatok esetén, országonként (2017–2025)

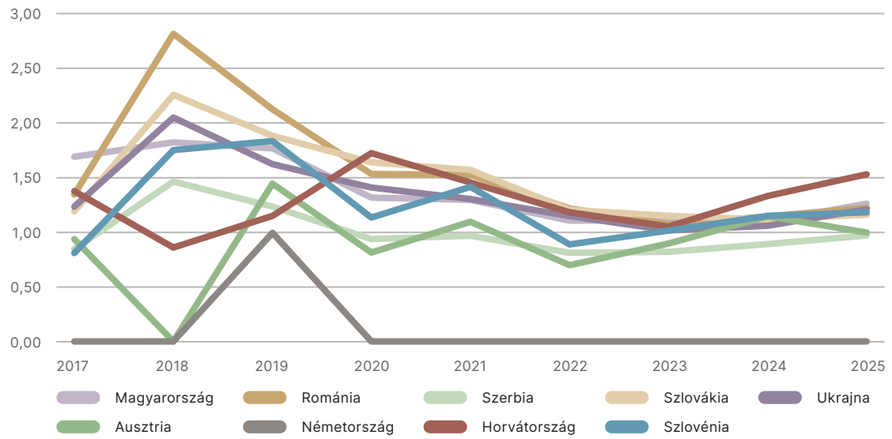

12. ábra:
Megítélt támogatások eloszlása a nyílt pályázat kategóriái között, országonként (2017–2025)

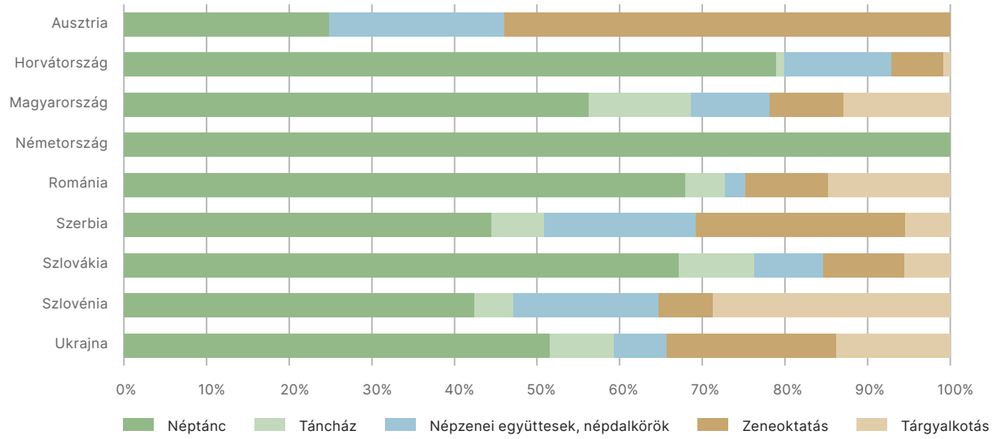

14. táblázat:
Megítélt támogatások összegének eloszlása a nyílt pályázat kategóriái között, országonként (2017–2025, millió Ft)

	Néptánc	Táncház	Népzenei együttesek, népdalkörök	Zeneoktatás	Tárgyalkotás
Ausztria	5,2	0,0	4,4	11,2	0,0
Horvátország	108,0	1,3	17,8	8,6	1,1
Magyarország	7 762,0	1 701,1	1 326,8	1 222,6	1 786,4
Németország	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Románia	2 636,6	185,1	99,6	385,1	573,2
Szerbia	632,7	89,7	260,8	361,0	76,7
Szlovákia	508,0	68,6	63,3	74,1	41,7
Szlovénia	36,3	4,0	15,1	5,6	24,6
Ukrajna	289,2	43,4	36,0	114,9	77,5

13. ábra:
Megítélt támogatások eloszlása a nyílt pályázat kategóriái között, országonként (2024)

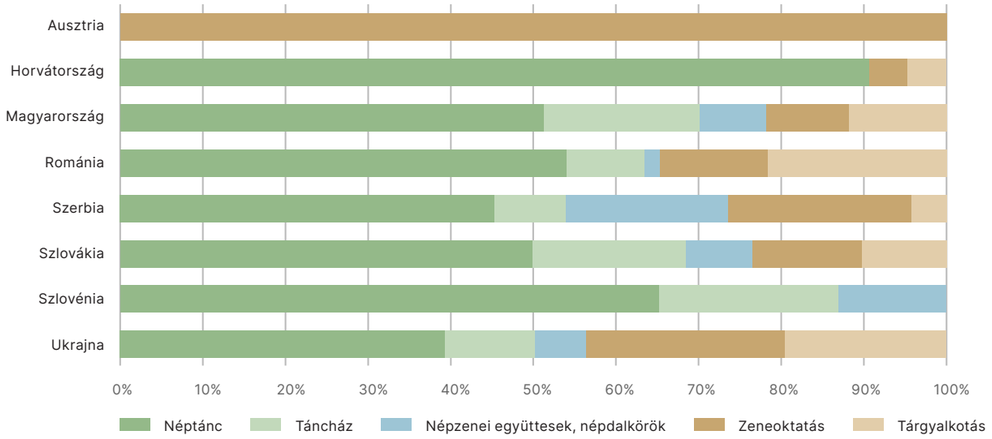

14. ábra:
Megítélt támogatások eloszlása a nyílt pályázat kategóriái között, országonként (2025)

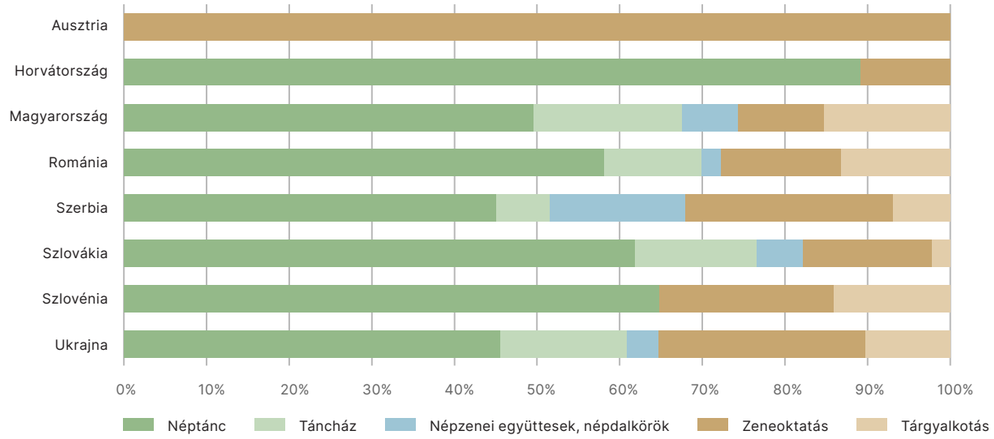

15. táblázat:
Megítélt támogatások összegének eloszlása a nyílt pályázat kategóriái között, országonként (2024, millió Ft)

Ország	Néptánc	Táncház	Népzenei együttesek, népdalkörök	Zeneoktatás	Tárgyalkotás
Ausztria	0,0	0,0	0,0	2,3	0,0
Horvátország	9,7	0,0	0,0	0,5	0,5
Magyarország	660,0	242,9	103,6	128,2	152,4
Németország	146,8	25,6	5,0	35,5	58,8
Románia	67,7	12,9	29,5	33,1	6,4
Szerbia	31,6	11,8	5,1	8,4	6,5
Szlovákia	3,0	1,0	0,6	0,0	0,0
Szlovénia	21,2	5,9	3,3	13,0	10,5
Ukrajna	289,2	43,4	36,0	114,9	77,5

16. táblázat:
Megítélt támogatások eloszlása a nyílt pályázat kategóriái között, országonként (2025, millió Ft)

Ország	Néptánc	Táncház	Népzenei együttesek, népdalkörök	Zeneoktatás	Tárgyalkotás
Ausztria	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0
Horvátország	8,2	0,0	0,0	1,0	0,0
Magyarország	667,7	240,7	91,5	139,2	205,4
Németország	142,0	28,7	6,0	35,4	32,2
Románia	63,0	8,9	23,1	35,0	9,7
Szerbia	39,4	9,4	3,6	9,9	1,4
Szlovákia	4,6	0,0	0,0	1,5	1,0
Szlovénia	21,0	7,0	1,8	11,5	4,7
Ukrajna	289,2	43,4	36,0	114,9	77,5

17. táblázat:
Megítélt támogatások összege Magyarországon, vármegyénként (2017–2025)

Vármegye	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Bács-Kiskun	64,8	137,5	133,2	97,9	101,1	93,6	87,3	88,3	98,6
Baranya	61,0	158,8	129,9	89,8	83,1	75,4	75,6	80,6	75,7
Békés	85,4	188,1	137,3	97,1	91,9	82,4	79,4	72,8	78,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	60,8	140,9	126,5	82,1	77,2	64,0	75,6	75,2	76,5
Budapest	362,9	637,8	1 097,6	339,8	305,7	256,8	268,1	302,7	256,6
Csongrád-Csanád	61,5	118,6	92,7	68,1	80,3	77,6	73,9	68,4	64,1
Fejér	56,2	130,9	104,7	74,0	73,5	62,1	65,1	60,4	66,0
Győr-Moson-Sopron	91,5	136,2	128,9	90,8	96,7	81,2	76,6	82,1	75,5
Hajdú-Bihar	94,3	188,9	164,3	103,3	110,7	91,5	89,6	90,8	76,6
Heves	35,0	71,6	60,4	41,4	41,2	29,2	37,4	34,1	31,9
Jász-Nagykun-Szolnok	44,1	132,8	93,1	78,9	68,0	63,5	64,3	63,6	64,7
Komárom-Esztergom	41,0	72,3	54,8	42,5	42,1	34,6	36,7	42,0	35,4
Nógrád	29,5	69,8	54,1	30,2	35,0	32,4	29,1	30,4	28,2
Pest	107,4	266,4	212,2	274,5	224,1	196,1	222,3	212,3	329,1
Somogy	58,1	83,2	102,5	74,2	82,8	68,9	76,8	68,3	69,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg	50,9	89,9	80,2	68,7	75,1	66,6	61,5	51,7	54,9
Tolna	79,0	108,3	90,2	57,4	59,5	55,0	49,7	54,5	76,4
Vas	43,1	80,3	69,1	48,8	46,5	45,3	40,9	46,2	48,4
Veszprém	45,9	134,5	105,8	68,4	72,8	62,4	62,5	57,3	63,7
Zala	58,4	109,1	120,5	86,6	88,7	79,4	70,5	65,2	76,6
Összesen	1 530,8	3 056,1	3 158,0	1 914,4	1 855,8	1 617,9	1 642,5	1 646,6	1 746,2

18. táblázat:
Megítélt támogatás összege Bács-Kiskun vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	4,0	3,0	–	–	–	2,0	–	–	**9,0**
Néptánc	60,0	93,3	84,0	64,1	66,8	57,4	52,5	51,4	55,8	**585,2**
Népzene	2,0	6,3	9,6	3,0	3,2	5,4	2,8	3,5	4,4	**40,1**
Táncház	2,8	6,7	7,8	6,9	6,8	8,2	9,5	13,6	15,7	**77,9**
Tárgyalkotó	–	10,9	15,5	15,3	14,0	14,0	10,5	10,0	9,6	**99,7**
Zeneoktatás	–	16,4	13,3	8,6	10,3	8,7	10,1	9,9	13,1	**90,4**
Összesen	64,8	137,5	133,2	97,9	101,1	93,6	87,3	88,3	98,6	**902,3**

19. táblázat:
Megítélt támogatás összege Baranya vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	20,0	11,0	–	5,0	5,0	3,9	4,3	1,5	**50,7**
Néptánc	48,8	78,4	61,5	46,9	44,5	41,5	36,1	37,8	35,4	**430,8**
Népzene	7,2	19,6	21,6	10,7	7,2	6,1	6,0	6,0	4,3	**88,7**
Táncház	5,0	9,0	6,2	14,6	10,6	10,6	15,2	16,9	13,1	**101,2**
Tárgyalkotó	–	24,3	12,0	5,5	8,3	7,1	7,5	6,7	12,0	**83,3**
Zeneoktatás	–	7,6	17,6	12,1	7,6	5,2	6,9	8,9	9,4	**75,3**
Összesen	61,0	158,8	129,9	89,8	83,1	75,4	75,6	80,6	75,7	**830,0**

20. táblázat:
Megítélt támogatás összege Békés vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Egyedi	–	43,3	–	–	–	–	–	–	–	**43,3**
Komplex	–	8,3	–	–	–	–	–	–	–	**8,3**
Néptánc	66,8	77,6	65,1	47,8	49,3	45,4	42,0	42,6	42,7	**479,2**
Népzene	12,1	16,5	10,6	5,3	6,4	5,5	6,8	3,5	2,2	**68,8**
Táncház	6,5	8,6	9,6	7,2	8,4	6,3	15,3	11,2	11,3	**84,4**
Tárgyalkotó	–	32,1	50,1	33,6	26,6	23,5	12,5	14,0	17,6	**209,9**
Zeneoktatás	–	1,8	2,0	3,2	1,2	1,8	2,8	1,5	4,2	**18,5**
Összesen	85,4	188,1	137,3	97,1	91,9	82,4	79,4	72,8	78,0	**912,3**

21. táblázat:
Megítélt támogatás összege Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	10,0	5,0	–	–	–	–	–	–	**15,0**
Népmese	–	–	–	–	–	–	9,0	10,0	5,0	**24,0**
Néptánc	44,9	68,7	54,6	37,8	40,3	34,0	30,7	31,4	38,2	**380,6**
Népzene	8,2	14,0	6,0	7,1	3,8	3,3	3,1	1,1	2,8	**49,3**
Táncház	7,7	7,9	6,6	10,0	10,1	8,7	11,7	11,4	9,9	**84,0**
Tárgyalkotó	–	37,6	46,0	21,5	18,8	13,8	16,5	17,9	16,7	**188,8**
Zeneoktatás	–	2,8	8,3	5,7	4,2	4,2	4,6	3,4	3,9	**37,1**
Összesen	60,8	140,9	126,5	82,1	77,2	64,0	75,6	75,2	76,5	**778,7**

22. táblázat:
Megítélt támogatás összege Budapesten, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Egyedi	–	126,3	51,0	–	–	–	50,0	50,0	–	**277,3**
Komplex	120,6	118,0	172,4	68,5	71,0	50,6	44,1	45,6	35,6	**726,4**
Népmese	–	–	4,0	–	–	–	5,0	5,0	5,0	**19,0**
Néptánc	198,6	219,2	641,8	145,0	142,8	103,4	93,0	92,6	94,9	**1 731,2**
Népzene	26,1	41,6	36,0	21,9	23,4	18,2	14,0	12,9	12,6	**206,7**
Táncház	17,6	23,2	23,4	21,6	19,4	20,7	31,0	36,2	38,5	**231,6**
Tárgyalkotó	–	75,5	148,4	54,1	31,9	48,9	21,0	43,2	49,5	**472,3**
Zeneoktatás	–	34,1	20,6	28,8	17,3	15,0	10,0	17,3	20,5	**163,6**
Összesen	362,9	637,8	1 097,6	339,8	305,7	256,8	268,1	302,7	256,6	**3 828,0**

23. táblázat:
Megítélt támogatás összege Csongrád-Csanád vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	–	–	–	–	–	2,0	1,0	2,0	**5,0**
Néptánc	47,5	59,2	48,8	39,5	42,3	39,6	36,2	35,9	33,8	**382,7**
Népzene	4,6	16,6	11,9	6,7	8,9	4,7	7,5	9,5	5,4	**75,8**
Táncház	9,4	13,3	11,3	10,6	10,3	12,6	13,0	10,7	10,6	**101,8**
Tárgyalkotó	–	19,5	8,0	3,5	5,8	7,9	5,5	4,4	6,0	**60,6**
Zeneoktatás	–	10,1	12,7	7,8	13,0	12,8	9,7	6,9	6,4	**79,4**
Összesen	61,5	118,6	92,7	68,1	80,3	77,6	73,9	68,4	64,1	**705,1**

24. táblázat:
Megítélt támogatás összege Fejér vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Néptánc	41,2	71,2	54,9	35,6	39,8	35,0	30,0	29,8	35,5	**372,9**
Népzene	8,0	22,6	18,0	4,4	3,8	3,0	3,3	3,6	2,4	**69,0**
Táncház	7,0	8,9	10,8	10,3	7,3	4,5	6,5	10,3	10,3	**75,9**
Tárgyalkotó	–	22,9	12,9	15,5	11,3	13,8	19,0	15,0	14,2	**124,5**
Zeneoktatás	–	5,4	8,1	8,3	11,3	5,8	6,3	1,8	3,6	**50,6**
Összesen	56,2	130,9	104,7	74,0	73,5	62,1	65,1	60,4	66,0	**692,9**

25. táblázat:
Megítélt támogatás összege Győr-Moson-Sopron vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	–	–	–	–	3,7	2,0	2,0	2,0	**9,7**
Néptánc	75,4	105,3	86,8	67,7	67,6	51,6	48,6	51,3	49,3	**603,5**
Népzene	12,6	17,0	20,6	0,9	8,8	9,9	8,2	7,4	8,3	**93,8**
Táncház	3,5	9,5	12,5	9,4	10,3	10,3	11,9	12,4	11,4	**91,2**
Tárgyalkotó	–	1,0	4,3	4,9	6,6	4,4	3,5	4,5	2,0	**31,2**
Zeneoktatás	–	3,4	4,7	7,9	3,4	1,3	2,4	4,5	2,5	**30,1**
Összesen	91,5	136,2	128,9	90,8	96,7	81,2	76,6	82,1	75,5	**859,4**

26. táblázat:
Megítélt támogatás összege Hajdú-Bihar vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	14,9	8,0	–	–	–	–	–	–	**22,9**
Néptánc	70,3	88,8	80,5	54,7	55,6	50,7	45,8	46,8	45,3	**538,5**
Népzene	15,9	46,0	34,6	10,0	12,6	12,1	9,4	10,9	4,4	**155,8**
Táncház	8,1	14,0	11,5	10,5	10,8	8,2	11,3	13,4	9,5	**97,3**
Tárgyalkotó	–	18,2	22,5	22,7	24,3	19,0	18,5	15,9	14,5	**155,5**
Zeneoktatás	–	7,0	7,2	5,4	7,4	1,6	4,6	3,8	2,9	**39,9**
Összesen	94,3	188,9	164,3	103,3	110,7	91,5	89,6	90,8	76,6	**1 009,9**

27. táblázat:
Megítélt támogatás összege Heves vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Néptánc	27,2	40,4	25,4	21,4	25,7	17,1	19,7	17,5	17,5	**211,8**
Népzene	6,3	12,9	13,2	2,1	3,3	2,4	4,5	2,9	3,0	**50,5**
Táncház	1,5	2,7	3,1	3,1	1,7	1,3	1,7	4,1	2,8	**22,0**
Tárgyalkotó	–	8,9	13,4	10,8	6,2	4,0	9,0	9,0	5,7	**66,9**
Zeneoktatás	–	6,8	5,4	4,0	4,3	4,4	2,5	0,7	2,9	**31,0**
Összesen	35,0	71,6	60,4	41,4	41,2	29,2	37,4	34,1	31,9	**382,1**

28. táblázat:
Megítélt támogatás összege Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	4,0	3,0	–	–	–	–	–	–	**7,0**
Néptánc	39,0	62,5	50,6	34,9	37,5	30,3	29,8	29,8	35,2	**349,6**
Népzene	3,4	10,4	10,1	5,8	2,5	3,0	3,0	3,1	1,7	**43,0**
Táncház	1,7	3,9	6,9	8,3	7,2	9,2	10,2	10,6	11,0	**69,0**
Tárgyalkotó	–	50,0	21,0	25,8	18,0	18,2	19,0	17,7	14,2	**183,9**
Zeneoktatás	–	2,0	1,5	4,1	2,8	2,8	2,3	2,4	2,6	**20,5**
Összesen	44,1	132,8	93,1	78,9	68,0	63,5	64,3	63,6	64,7	**672,9**

29. táblázat:
Megítélt támogatás összege Komárom-Esztergom vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Néptánc	31,0	39,8	27,7	29,4	26,9	21,8	22,7	22,9	23,5	**245,5**
Népzene	5,2	4,8	5,9	0,8	1,9	0,8	0,9	1,7	2,3	**24,2**
Táncház	3,3	4,1	6,2	2,3	3,9	2,9	5,3	5,5	1,9	**35,3**
Tárgyalkotó	–	5,0	3,0	2,5	2,7	2,5		2,8	1,5	**20,0**
Zeneoktatás	1,5	18,5	12,1	7,5	6,7	6,6	7,8	9,2	6,2	**76,1**
Összesen	41,0	72,3	54,8	42,5	42,1	34,6	36,7	42,0	35,4	**401,2**

30. táblázat:
Megítélt támogatás összege Nógrád vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	16,5	7,0	–	5,0	5,0	3,9	–	1,0	**38,4**
Néptánc	28,5	42,9	31,9	25,5	23,2	22,0	17,5	19,7	18,7	**229,9**
Népzene	–	5,9	11,2	0,6	0,8	1,5	0,8	0,4	0,7	**21,9**
Táncház	1,0	0,5	–	1,6	2,6	1,9	1,9	1,9	1,9	**13,3**
Tárgyalkotó	–	1,8	3,0	2,0	1,4	2,0	3,0	6,4	3,9	**23,5**
Zeneoktatás	–	2,2	1,0	0,5	2,0		2,0	2,0	2,0	**11,7**
Összesen	29,5	69,8	54,1	30,2	35,0	32,4	29,1	30,4	28,2	**338,7**

31. táblázat:
Megítélt támogatás összege Pest vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Egyedi	–	–	–	73,9	42,5	35,0	41,5	40,5	150,0	**383,4**
Komplex	–	6,0	6,0	–	–	–	–	–	–	**12,0**
Néptánc	78,5	147,3	112,9	98,9	102,8	87,7	83,0	80,2	72,8	**864,1**
Népzene	14,4	32,7	34,5	17,3	12,3	16,7	16,4	13,8	13,3	**171,2**
Táncház	14,5	26,1	23,8	26,1	29,5	26,3	47,9	45,9	46,5	**286,5**
Tárgyalkotó	–	17,5	11,0	36,3	14,5	12,4	12,5	9,2	24,8	**138,2**
Zeneoktatás	–	36,9	24,0	22,0	22,6	18,0	21,1	22,7	21,7	**189,0**
Összesen	107,4	266,4	212,2	274,5	224,1	196,1	222,3	212,3	329,1	**2 044,4**

32. táblázat:
Megítélt támogatás összege Somogy vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Népmese	–	–	40,0	18,0	30,0	–	8,0	–	–	**96,0**
Néptánc	46,6	54,9	44,2	37,0	35,6	52,0	44,8	45,5	49,6	**410,2**
Népzene	10,5	7,1	7,0	5,0	2,3	1,1	1,0	2,1	1,7	**37,8**
Táncház	1,0	5,6	5,3	5,6	6,8	5,0	9,9	9,6	8,4	**57,2**
Tárgyalkotó	–	7,6	6,0	2,0	2,5	3,1	3,2	2,0	2,5	**28,8**
Zeneoktatás	–	8,0	–	6,6	5,6	7,7	9,9	9,1	7,3	**54,2**
Összesen	**58,1**	**83,2**	**102,5**	**74,2**	**82,8**	**68,9**	**76,8**	**68,3**	**69,5**	**684,2**

33. táblázat:
Megítélt támogatás összege Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Néptánc	36,8	47,5	39,3	31,8	34,4	27,2	24,2	24,8	26,1	**292,0**
Népzene	10,1	15,5	9,2	10,6	14,5	12,9	11,3	2,9	3,8	**90,8**
Táncház	4,0	10,1	10,1	9,9	8,7	7,6	8,4	6,0	9,5	**74,3**
Tárgyalkotó	–	7,0	9,0	3,0	2,8	6,9	5,0	8,3	5,2	**47,2**
Zeneoktatás	–	9,9	12,6	13,4	14,7	12,0	12,6	9,7	10,3	**95,2**
Összesen	**50,9**	**89,9**	**80,2**	**68,7**	**75,1**	**66,6**	**61,5**	**51,7**	**54,9**	**599,4**

34. táblázat:
Megítélt támogatás összege Tolna vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	–	–	–	–	–	–	–	20,0	**20,0**
Népmese	–	3,5	–	–	–	–	–	–	–	**3,5**
Néptánc	70,2	79,2	60,3	41,2	42,1	39,0	36,5	36,9	34,7	**439,9**
Népzene	8,3	10,6	12,7	–	1,8	3,1	3,2	3,9	1,8	**45,4**
Táncház	0,5	3,0	4,5	5,0	2,5	1,5	3,1	4,4	3,7	**28,2**
Tárgyalkotó	–	9,0	7,0	6,0	7,8	8,6	5,0	7,3	13,3	**63,9**
Zeneoktatás	–	3,0	5,8	5,2	5,3	2,9	1,9	2,0	2,9	**29,0**
Összesen	**79,0**	**108,3**	**90,2**	**57,4**	**59,5**	**55,0**	**49,7**	**54,5**	**76,4**	**629,9**

35. táblázat:
Megítélt támogatás összege Vas vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	5,0	2,0	–	–	3,6	2,0	2,0	4,0	**18,6**
Néptánc	30,4	57,0	44,2	29,4	33,2	29,0	25,9	29,6	27,3	**306,0**
Népzene	7,7	10,5	12,9	2,5	3,4	4,6	4,1	5,0	5,5	**56,1**
Táncház	5,0	5,8	7,6	5,0	6,5	5,3	7,9	7,8	8,4	**59,3**
Tárgyalkotó	–	2,0	1,0	7,5	1,6	0,9	0,5	1,8	2,2	**17,5**
Zeneoktatás	–	–	1,4	4,5	1,8	1,9	0,5	–	1,0	**11,1**
Összesen	**43,1**	**80,3**	**69,1**	**48,8**	**46,5**	**45,3**	**40,9**	**46,2**	**48,4**	**468,5**

36. táblázat:
Megítélt támogatás összege Veszprém vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	15,0	8,0	3,0	5,0	5,0	3,9	4,3	6,0	**50,1**
Néptánc	33,5	61,5	56,3	39,2	36,6	32,4	31,1	31,4	31,4	**353,4**
Népzene	9,7	14,6	7,6	3,4	6,7	6,0	5,9	5,3	7,2	**66,3**
Táncház	2,7	8,0	6,0	4,7	5,7	5,4	9,8	8,2	8,4	**58,9**
Tárgyalkotó	–	29,1	18,0	9,9	12,9	6,2	7,0	2,8	3,5	**89,4**
Zeneoktatás	–	6,5	9,9	8,2	5,9	7,4	4,9	5,3	7,2	**55,3**
Összesen	**45,9**	**134,5**	**105,8**	**68,4**	**72,8**	**62,4**	**62,5**	**57,3**	**63,7**	**673,4**

37. táblázat:
Megítélt támogatás összege Zala vármegyében, szakterületenként (2017–2025, millió Ft)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	Összesen
Komplex	–	–	–	3,0	–	–	–	–	–	**3,0**
Népmese	34,9	50,5	46,0	32,4	36,8	32,1	30,5	23,9	27,8	**314,8**
Néptánc	18,5	17,5	17,7	6,7	7,5	9,0	9,1	10,4	9,7	**105,9**
Népzene	5,0	4,3	7,6	5,9	8,5	8,6	8,9	6,8	8,0	**63,6**
Táncház	–	24,0	41,5	31,3	28,0	24,0	14,5	17,0	22,5	**202,8**
Tárgyalkotó	–	12,8	7,7	7,3	7,9	5,8	7,6	7,1	8,6	**64,8**
Zeneoktatás	58,4	109,1	120,5	86,6	88,7	79,4	70,5	65,2	76,6	**755,0**
Összesen	**79,0**	**108,3**	**90,2**	**57,4**	**59,5**	**55,0**	**49,7**	**54,5**	**76,4**	**629,9**

38. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Bács-Kiskun vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**51 350**	**41**
Kecskeméti	13 350	7
Kalocsai	12 750	9
Bajai	10 400	8
Kiskőrösi	4 750	4
Kunszentmiklósi	2 850	4
Kiskunhalasi	2 500	2
Kiskunmajsai	1 400	1
Bácsalmási	1 200	3
Kiskunfélegyházi	1 200	2
Tiszakécskei	950	1
Táncház	**13 580**	**15**
Kecskeméti	5 600	5
Bajai	4 180	5
Kiskunmajsai	1 500	2
Kunszentmiklósi	900	1
Kiskunfélegyházi	800	1
Kiskőrösi	600	1
Tárgyalkotó	**9 950**	**7**
Kecskeméti	8 350	4
Bajai	800	1
Kiskunhalasi	500	1
Kalocsai	300	1
Zeneoktatás	**9 910**	**9**
Kecskeméti	4 100	4
Bajai	3 310	3
Tiszakécskei	1 800	1
Kiskunhalasi	700	1
Népzene	**3 500**	**8**
Kiskőrösi	1 200	3
Kecskeméti	700	1
Bajai	700	2
Bácsalmási	500	1
Kalocsai	400	1
Összesen	**88 290**	**80**

39. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Bács-Kiskun vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**55 830**	**41**
Kecskeméti	15 800	8
Bajai	14 950	10
Kalocsai	12 080	10
Kiskőrösi	4 500	3
Kiskunhalasi	2 500	2
Kunszentmiklósi	2 000	3
Kiskunmajsai	1 350	1
Kiskunfélegyházi	1 200	2
Tiszakécskei	950	1
Bácsalmási	500	1
Táncház	**15 700**	**18**
Kecskeméti	6 900	7
Bajai	3 900	4
Kiskunmajsai	1 600	2
Kiskunhalasi	1 300	2
Kunszentmiklósi	800	1
Kiskőrösi	600	1
Kiskunfélegyházi	600	1
Zeneoktatás	**13 100**	**11**
Bajai	7 000	6
Kecskeméti	3 600	3
Tiszakécskei	1 800	1
Kiskunhalasi	700	1
Tárgyalkotó	**9 600**	**5**
Kecskeméti	6 500	2
Kiskunhalasi	1 800	1
Bajai	800	1
Kalocsai	500	1
Népzene	**4 400**	**8**
Kiskőrösi	1 200	2
Bajai	900	2
Kecskeméti	800	1
Kiskunhalasi	500	1
Bácsalmási	500	1
Kalocsai	500	1
Összesen	**98 630**	**83**

40. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Bács-Kiskun vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Kecskeméti	32 100	21
Bajai	19 390	19
Kalocsai	13 450	11
Kiskőrösi	6 550	8
Kunszentmiklósi	3 750	5
Kiskunhalasi	3 700	4
Kiskunmajsai	2 900	3
Tiszakécskei	2 750	2
Kiskunfélegyházi	2 000	3
Bácsalmási	1 700	4
Összesen	**88 290**	**80**

41. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Bács-Kiskun vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Kecskeméti	33 600	21
Bajai	27 550	23
Kalocsai	13 080	12
Kiskunhalasi	6 800	7
Kiskőrösi	6 300	6
Kiskunmajsai	2 950	3
Kunszentmiklósi	2 800	4
Tiszakécskei	2 750	2
Kiskunfélegyházi	1 800	3
Bácsalmási	1 000	2
Összesen	**98 630**	**83**

42. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Baranya vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**37 800**	**34**
Pécsi	20 300	17
Komlói	7 600	4
Mohácsi	5 400	7
Pécsváradi	2 700	3
Szigetvári	1 000	1
Siklósi	800	2
Táncház	**16 900**	**21**
Pécsi	9 900	12
Mohácsi	4 900	6
Bólyi	800	1
Szigetvári	700	1
Siklósi	600	1
Zeneoktatás	**8 900**	**9**
Mohácsi	5 600	6
Pécsi	1 800	1
Komlói	1 000	1
Bólyi	500	1
Tárgyalkotó	**6 700**	**9**
Pécsi	2 300	3
Mohácsi	2 100	4
Pécsváradi	1 700	1
Siklósi	600	1
Népzene	**6 000**	**11**
Mohácsi	4 700	8
Komlói	600	1
Bólyi	400	1
Pécsi	300	1
Komplex	**4 300**	**1**
Pécsi	4 300	1
Összesen	**80 600**	**85**

43. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Baranya vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**35 400**	**28**
Pécsi	19 900	14
Komlói	7 600	4
Mohácsi	4 400	6
Pécsváradi	3 500	4
Táncház	**13 100**	**16**
Pécsi	5 200	6
Mohácsi	4 000	5
Siklósi	1 400	2
Bólyi	1 000	1
Pécsváradi	800	1
Szigetvári	700	1
Tárgyalkotó	**11 997**	**5**
Siklósi	4 997	1
Pécsváradi	3 600	1
Pécsi	3 400	3
Zeneoktatás	**9 400**	**9**
Mohácsi	5 500	5
Pécsi	2 500	2
Pécsváradi	800	1
Bólyi	600	1
Népzene	**4 300**	**8**
Mohácsi	2 500	4
Bólyi	600	1
Komlói	500	1
Pécsi	400	1
Siklósi	300	1
Komplex	**1 500**	**1**
Pécsi	1 500	1
Összesen	**75 697**	**67**

44. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Baranya vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Pécsi	38 900	35
Mohácsi	22 700	31
Komlói	9 200	6
Pécsváradi	4 400	4
Siklósi	2 000	4
Szigetvári	1 700	2
Bólyi	1 700	3
Összesen	**80 600**	**85**

45. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Baranya vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Pécsi	32 900	27
Mohácsi	16 400	20
Pécsváradi	8 700	7
Komlói	8 100	5
Siklósi	6 697	4
Bólyi	2 200	3
Szigetvári	700	1
Összesen	**75 697**	**67**

46. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Békés vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**42 600**	**18**
Békéscsabai	19 600	5
Békési	5 300	3
Gyulai	4 600	3
Szarvasi	4 500	1
Orosházi	3 200	3
Gyomaendrődi	3 000	1
Sarkadi	2 400	2
Tárgyalkotó	**9 950**	**7**
Békéscsabai	11 850	9
Orosházi	1 500	2
Mezőkovácsházai	300	1
Békési	300	1
Táncház	**11 200**	**12**
Békéscsabai	4 600	4
Békési	1 700	2
Orosházi	1 600	2
Gyomaendrődi	1 000	1
Gyulai	900	1
Sarkadi	800	1
Mezőkovácsházai	600	1
Népzene	**3 500**	**7**
Békéscsabai	1 100	2
Békési	1 100	2
Sarkadi	600	1
Gyomaendrődi	400	1
Orosházi	300	1
Zeneoktatás	**1 500**	**1**
Békéscsabai	1 500	1
Összesen	**72 750**	**51**

47. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Békés vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**42 700**	**16**
Békéscsabai	21 200	5
Békési	5 300	3
Szarvasi	4 500	1
Gyulai	4 000	2
Orosházi	3 900	3
Gyomaendrődi	3 000	1
Sarkadi	800	1
Tárgyalkotó	**17 550**	**10**
Békéscsabai	15 750	7
Mezőkovácsházai	1 300	2
Békési	500	1
Táncház	**11 300**	**12**
Békéscsabai	5 700	5
Orosházi	1 700	2
Békési	1 400	2
Gyomaendrődi	1 000	1
Szeghalmi	800	1
Mezőkovácsházai	700	1
Zeneoktatás	**4 200**	**4**
Békéscsabai	3 200	3
Gyomaendrődi	1 000	1
Népzene	**2 200**	**4**
Békéscsabai	1 200	2
Békési	1 000	2
Összesen	**77 950**	**46**

48. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Békés vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Békéscsabai	38 650	21
Békési	8 400	8
Orosházi	6 600	8
Gyulai	5 500	4
Szarvasi	4 500	1
Gyomaendrődi	4 400	3
Sarkadi	3 800	4
Mezőkovácsházai	900	2
Összesen	**72 750**	**51**

49. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Békés vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Békéscsabai	47 050	22
Békési	8 200	8
Orosházi	5 600	5
Gyomaendrődi	5 000	3
Szarvasi	4 500	1
Gyulai	4 000	2
Mezőkovácsházai	2 000	3
Szeghalmi	800	1
Sarkadi	800	1
Bácsalmási	1 000	2
Összesen	**77 950**	**46**

50. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**31 410**	**17**
Sárospataki	9 700	3
Miskolci	6 100	2
Sátoraljaújhelyi	4 200	2
Mezőkövesdi	4 140	3
Ózdi	2 700	3
Encsi	1 300	1
Cigándi	1 200	1
Mezőcsáti	1 170	1
Tiszaújvárosi	900	1
Tárgyalkotó	**17 900**	**13**
Miskolci	6 600	4
Mezőkövesdi	4 300	3
Szerencsi	3 200	2
Ózdi	2 000	2
Kazincbarcikai	1 300	1
Edelényi	500	1
Táncház	**11 400**	**14**
Miskolci	2 800	3
Tiszaújvárosi	2 000	2
Sárospataki	1 800	2
Mezőkövesdi	1 400	2
Edelényi	1 100	2
Sátoraljaújhelyi	900	1
Szerencsi	800	1
Encsi	600	1
Népmese	**10 000**	**2**
Miskolci	10 000	2
Zeneoktatás	**3 400**	**4**
Szerencsi	1 400	1
Tiszaújvárosi	1 200	2
Sárospataki	800	1
Népzene	**1 050**	**2**
Mezőkövesdi	750	1
Miskolci	300	1
Összesen	**75 160**	**52**

51. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**38 240**	**16**
Sárospataki	9 570	2
Miskolci	7 200	3
Ózdi	5 100	3
Mezőkövesdi	4 700	3
Sátoraljaújhelyi	3 800	1
Edelényi	3 000	1
Encsi	2 500	1
Cigándi	1 200	1
Mezőcsáti	1 170	1
Tárgyalkotó	**16 700**	**7**
Miskolci	9 200	4
Mezőkövesdi	3 500	1
Kazincbarcikai	2 500	1
Ózdi	1 500	1
Táncház	**9 900**	**11**
Szikszói	2 000	1
Miskolci	2 000	2
Sárospataki	1 800	2
Szerencsi	1 400	2
Mezőcsáti	800	1
Kazincbarcikai	800	1
Mezőkövesdi	600	1
Tiszaújvárosi	500	1
Népmese	**5 000**	**1**
Miskolci	5 000	1
Zeneoktatás	**3 900**	**5**
Szerencsi	1 600	1
Mezőkövesdi	800	1
Sárospataki	700	1
Tiszaújvárosi	500	1
Miskolci	300	1
Népzene	**2 800**	**5**
Szerencsi	900	2
Kazincbarcikai	800	1
Mezőkövesdi	700	1
Miskolci	400	1
Összesen	**76 540**	**45**

52. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Miskolci	25 800	12
Sárospataki	12 300	6
Mezőkövesdi	10 590	9
Szerencsi	5 400	4
Sátoraljaújhelyi	5 100	3
Ózdi	4 700	5
Tiszaújvárosi	4 100	5
Encsi	1 900	2
Edelényi	1 600	3
Kazincbarcikai	1 300	1
Cigándi	1 200	1
Mezőcsáti	1 170	1
Összesen	**75 160**	**52**

53. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Miskolci	24 100	12
Sárospataki	12 070	5
Mezőkövesdi	10 300	7
Ózdi	6 600	4
Kazincbarcikai	4 100	3
Szerencsi	3 900	5
Sátoraljaújhelyi	3 800	1
Edelényi	3 000	1
Encsi	2 500	1
Szikszói	2 000	1
Mezőcsáti	1 970	2
Cigándi	1 200	1
Tiszaújvárosi	1 000	2
Összesen	**76 540**	**45**

54. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Csongrád-Csanád vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**35 940**	**23**
Szegedi	14 710	11
Csongrádi	9 000	2
Hódmezővásárhelyi	3 500	2
Makói	3 330	3
Szentesi	3 050	2
Mórahalmi	2 350	3
Táncház	**10 700**	**11**
Szegedi	6 200	6
Mórahalmi	1 900	2
Hódmezővásárhelyi	1 200	1
Makói	800	1
Szentesi	600	1
Népzene	**9 500**	**14**
Szegedi	4 000	6
Szentesi	2 500	3
Mórahalmi	1 600	3
Hódmezővásárhelyi	800	1
Kisteleki	600	1
Zeneoktatás	**6 900**	**5**
Mórahalmi	2 600	1
Hódmezővásárhelyi	2 200	1
Szegedi	2 100	3
Tárgyalkotó	**4 400**	**5**
Szegedi	4 400	5
Komplex	**1 000**	**1**
Szegedi	1 000	1
Összesen	**68 440**	**59**

55. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Csongrád-Csanád vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**33 750**	**19**
Szegedi	17 200	11
Csongrádi	6 000	2
Szentesi	5 000	2
Mórahalmi	2 550	2
Makói	2 300	1
Kisteleki	700	1
Táncház	**10 550**	**12**
Szegedi	5 000	5
Mórahalmi	2 250	3
Hódmezővásárhelyi	1 200	1
Szentesi	1 100	2
Kisteleki	1 000	1
Zeneoktatás	**6 350**	**6**
Mórahalmi	3 350	2
Szegedi	3 000	4
Tárgyalkotó	**6 000**	**5**
Szegedi	5 300	4
Csongrádi	700	1
Népzene	**5 400**	**8**
Szentesi	2 200	3
Szegedi	1 400	2
Mórahalmi	1 000	2
Hódmezővásárhelyi	800	1
Komplex	**2 000**	**1**
Szegedi	2 000	1
Összesen	**64 050**	**51**

56. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Csongrád-Csanád vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Szegedi	32 410	32
Csongrádi	9 000	2
Mórahalmi	8 450	9
Hódmezővásárhelyi	7 700	5
Szentesi	6 150	6
Makói	4 130	4
Kisteleki	600	1
Összesen	**68 440**	**59**

57. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Csongrád-Csanád vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Szegedi	33 900	27
Mórahalmi	9 150	9
Szentesi	8 300	7
Csongrádi	6 700	3
Makói	2 300	1
Hódmezővásárhelyi	2 000	2
Kisteleki	1 700	2
Összesen	**64 050**	**51**

58. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Fejér vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**29 800**	**23**
Székesfehérvári	15 100	8
Dunaújvárosi	6 100	4
Móri	5 200	5
Bicskei	1 700	2
Martonvásári	1 100	2
Enyingi	300	1
Sárbogárdi	300	1
Tárgyalkotó	**14 950**	**10**
Gárdonyi	5 950	4
Székesfehérvári	5 700	4
Móri	3 300	2
Táncház	**10 300**	**12**
Székesfehérvári	4 400	4
Gárdonyi	2 500	4
Sárbogárdi	1 100	1
Enyingi	900	1
Dunaújvárosi	800	1
Bicskei	600	1
Népzene	**3 550**	**6**
Sárbogárdi	1 550	2
Székesfehérvári	1 500	3
Gárdonyi	500	1
Zeneoktatás	**1 800**	**2**
Székesfehérvári	1 200	1
Gárdonyi	600	1
Összesen	**60 400**	**53**

59. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Fejér vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**35 500**	**17**
Székesfehérvári	12 700	3
Martonvásári	10 100	4
Dunaújvárosi	6 300	4
Móri	2 500	2
Sárbogárdi	1 800	2
Bicskei	1 600	1
Gárdonyi	500	1
Tárgyalkotó	**14 200**	**6**
Gárdonyi	7 800	2
Székesfehérvári	3 800	2
Móri	2 300	1
Sárbogárdi	300	1
Táncház	**10 300**	**12**
Székesfehérvári	4 500	4
Sárbogárdi	1 900	2
Gárdonyi	1 600	3
Dunaújvárosi	900	1
Enyingi	800	1
Martonvásári	600	1
Zeneoktatás	**3 600**	**3**
Sárbogárdi	2 100	2
Székesfehérvári	1 500	1
Népzene	**2 400**	**4**
Székesfehérvári	1 100	2
Bicskei	900	1
Gárdonyi	400	1
Összesen	**66 000**	**42**

60. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Fejér vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Székesfehérvári	27 900	20
Gárdonyi	9 550	10
Móri	8 500	7
Dunaújvárosi	6 900	5
Sárbogárdi	2 950	4
Bicskei	2 300	3
Enyingi	1 200	2
Martonvásári	1 100	2
Összesen	**60 400**	**53**

61. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Fejér vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Székesfehérvári	23 600	12
Martonvásári	10 700	5
Gárdonyi	10 300	7
Dunaújvárosi	7 200	5
Sárbogárdi	6 100	7
Móri	4 800	3
Bicskei	2 500	2
Enyingi	800	1
Összesen	**66 000**	**42**

62. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Győr-Moson-Sopron vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**51 300**	**28**
Győri	21 300	9
Kapuvári	12 450	6
Csornai	9 400	5
Soproni	7 850	7
Mosonmagyaróvári	300	1
Táncház	**12 400**	**12**
Győri	4 400	4
Kapuvári	3 000	3
Mosonmagyaróvári	2 800	3
Soproni	2 200	2
Népzene	**7 400**	**12**
Győri	3 450	6
Soproni	2 000	3
Téti	850	1
Pannonhalmi	800	1
Kapuvári	300	1
Zeneoktatás	**4 500**	**8**
Soproni	1 900	4
Mosonmagyaróvári	1 500	2
Téti	1 100	2
Tárgyalkotó	**4 450**	**7**
Győri	2 850	4
Kapuvári	1 000	2
Mosonmagyaróvári	600	1
Komplex	**2 000**	**1**
Soproni	2 000	1
Összesen	**82 050**	**68**

63. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Győr-Moson-Sopron vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**49 300**	**27**
Győri	18 300	7
Csornai	10 600	6
Kapuvári	10 100	6
Soproni	7 300	5
Mosonmagyaróvári	2 500	2
Pannonhalmi	500	1
Táncház	**11 400**	**10**
Győri	4 200	4
Soproni	2 300	2
Csornai	2 000	1
Kapuvári	1 200	1
Mosonmagyaróvári	900	1
Pannonhalmi	800	1
Népzene	**8 300**	**12**
Soproni	3 000	4
Téti	1 900	4
Győri	1 700	2
Pannonhalmi	1 000	1
Mosonmagyaróvári	700	1
Zeneoktatás	**2 500**	**3**
Mosonmagyaróvári	1 500	1
Soproni	500	1
Győri	500	1
Komplex	**2 000**	**1**
Soproni	2 000	1
Tárgyalkotó	**2 000**	**2**
Győri	1 000	1
Csornai	1 000	1
Összesen	**75 500**	**55**

64. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Győr-Moson-Sopron vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Győri	32 000	23
Kapuvári	16 750	12
Soproni	15 950	17
Csornai	9 400	5
Mosonmagyaróvári	5 200	7
Téti	1 950	3
Pannonhalmi	800	1
Összesen	**82 050**	**68**

65. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Győr-Moson-Sopron vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Győri	25 700	15
Soproni	15 100	13
Csornai	13 600	8
Kapuvári	11 300	7
Mosonmagyaróvári	5 600	5
Pannonhalmi	2 300	3
Téti	1 900	4
Összesen	**75 500**	**55**

66. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Hajdú-Bihar vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**46 800**	**29**
Debreceni	21 100	7
Berettyóújfalui	6 000	7
Hajdúnánási	5 100	3
Püspökladányi	5 100	4
Derecskei	3 700	5
Nyíradonyi	3 600	2
Hajdúböszörményi	2 200	1
Tárgyalkotó	**15 900**	**13**
Debreceni	11 300	9
Nyíradonyi	2 000	1
Derecskei	1 800	2
Püspökladányi	800	1
Táncház	**13 400**	**15**
Debreceni	5 800	6
Berettyóújfalui	3 300	4
Püspökladányi	1 000	1
Nyíradonyi	900	1
Hajdúböszörményi	800	1
Balmazújvárosi	800	1
Derecskei	800	1
Népzene	**10 850**	**18**
Nyíradonyi	2 550	4
Püspökladányi	2 050	4
Hajdúböszörményi	1 850	3
Berettyóújfalui	1 450	2
Hajdúnánási	800	1
Hajdúszoboszlói	750	1
Debreceni	700	1
Balmazújvárosi	400	1
Hajdúhadházi	300	1
Zeneoktatás	**3 800**	**6**
Hajdúnánási	1 800	2
Püspökladányi	600	1
Berettyóújfalui	500	1
Debreceni	500	1
Derecskei	400	1
Összesen	**90 750**	**81**

67. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Hajdú-Bihar vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**45 290**	**25**
Debreceni	20 700	7
Püspökladányi	5 400	4
Berettyóújfalui	4 900	5
Hajdúnánási	4 500	2
Nyíradonyi	3 300	2
Derecskei	2 600	3
Hajdúböszörményi	2 400	1
Hajdúszoboszlói	1 490	1
Tárgyalkotó	**14 524**	**8**
Debreceni	11 474	5
Hajdúböszörményi	1 450	1
Derecskei	1 100	1
Püspökladányi	500	1
Táncház	**9 500**	**11**
Debreceni	2 900	4
Berettyóújfalui	2 600	3
Nyíradonyi	1 300	1
Püspökladányi	1 000	1
Derecskei	900	1
Hajdúböszörményi	800	1
Népzene	**4 400**	**8**
Püspökladányi	3 000	5
Balmazújvárosi	1 100	2
Berettyóújfalui	300	1
Zeneoktatás	**2 900**	**4**
Hajdúnánási	1 200	1
Püspökladányi	600	1
Debreceni	600	1
Berettyóújfalui	500	1
Összesen	**76 614**	**56**

68. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Hajdú-Bihar vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Debreceni	39 400	24
Berettyóújfalui	11 250	14
Püspökladányi	9 550	11
Nyíradonyi	9 050	8
Hajdúnánási	7 700	6
Derecskei	6 700	9
Hajdúböszörményi	4 850	5
Balmazújvárosi	1 200	2
Hajdúszoboszlói	750	1
Hajdúhadházi	300	1
Összesen	**90 750**	**81**

69. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Hajdú-Bihar vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Debreceni	35 674	17
Püspökladányi	10 500	12
Berettyóújfalui	8 300	10
Hajdúnánási	5 700	3
Hajdúböszörményi	4 650	3
Derecskei	4 600	5
Nyíradonyi	4 600	3
Hajdúszoboszlói	1 490	1
Balmazújvárosi	1 100	2
Összesen	**76 614**	**56**

70. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Heves vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**17 450**	**12**
Egri	11 300	6
Gyöngyösi	3 700	2
Hatvani	1 450	3
Pétervásárai	1 000	1
Tárgyalkotó	**9 000**	**8**
Hevesi	4 600	3
Egri	2 400	3
Pétervásárai	2 000	2
Táncház	**4 100**	**6**
Egri	1 400	2
Pétervásárai	1 400	2
Gyöngyösi	700	1
Hevesi	600	1
Népzene	**2 850**	**5**
Egri	1 750	3
Gyöngyösi	700	1
Hatvani	400	1
Zeneoktatás	**700**	**1**
Pétervásárai	700	1
Összesen	**34 100**	**32**

71. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Heves vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**17 500**	**9**
Egri	10 800	5
Gyöngyösi	5 200	2
Pétervásárai	1 000	1
Hatvani	500	1
Tárgyalkotó	**5 700**	**6**
Hevesi	3 000	1
Egri	2 400	4
Pétervásárai	300	1
Népzene	**3 000**	**4**
Egri	2 200	3
Gyöngyösi	800	1
Zeneoktatás	**2 900**	**2**
Egri	1 600	1
Gyöngyösi	1 300	1
Táncház	**2 800**	**4**
Pétervásárai	1 500	2
Egri	1 300	2
Összesen	**31 900**	**25**

72. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Heves vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Egri	16 850	14
Hevesi	5 200	4
Pétervásárai	5 100	6
Gyöngyösi	5 100	4
Hatvani	1 850	4
Összesen	**34 100**	**32**

73. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Heves vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Egri	18 300	15
Gyöngyösi	7 300	4
Hevesi	3 000	1
Pétervásárai	2 800	4
Hatvani	500	1
Összesen	**31 900**	**25**

74. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**29 800**	**19**
Jászberényi	13 200	5
Szolnoki	7 100	4
Karcagi	4 050	3
Jászapáti	2 550	4
Törökszentmiklósi	1 900	2
Tiszafüredi	1 000	1
Tárgyalkotó	**17 700**	**14**
Szolnoki	9 400	6
Jászberényi	3 300	3
Törökszentmiklósi	2 500	2
Jászapáti	2 000	2
Kunszentmártoni	500	1
Táncház	**10 600**	**12**
Szolnoki	3 500	4
Jászberényi	2 900	3
Törökszentmiklósi	1 700	2
Karcagi	1 000	1
Tiszafüredi	900	1
Kunszentmártoni	600	1
Népzene	**3 050**	**6**
Mezőtúri	1 250	2
Karcagi	500	1
Kunszentmártoni	500	1
Törökszentmiklósi	400	1
Jászberényi	400	1
Zeneoktatás	**2 400**	**2**
Szolnoki	1 600	1
Jászberényi	800	1
Összesen	**63 550**	**53**

75. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**35 200**	**18**
Jászberényi	14 800	5
Szolnoki	12 100	5
Karcagi	3 600	3
Törökszentmiklósi	1 900	2
Jászapáti	1 800	2
Tiszafüredi	1 000	1
Tárgyalkotó	**14 200**	**11**
Szolnoki	6 300	4
Törökszentmiklósi	3 500	3
Jászberényi	3 100	2
Mezőtúri	800	1
Kunszentmártoni	500	1
Táncház	**10 950**	**12**
Jászberényi	3 000	3
Szolnoki	2 800	3
Törökszentmiklósi	1 700	2
Tiszafüredi	1 650	2
Karcagi	1 100	1
Jászapáti	700	1
Zeneoktatás	**2 600**	**2**
Szolnoki	1 800	1
Jászberényi	800	1
Népzene	**1 700**	**3**
Mezőtúri	900	1
Jászberényi	800	2
Összesen	**64 650**	**46**

76. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Szolnoki	21 600	15
Jászberényi	20 600	13
Törökszentmiklósi	6 500	7
Karcagi	5 550	5
Jászapáti	4 550	6
Tiszafüredi	1 900	2
Kunszentmártoni	1 600	3
Mezőtúri	1 250	2
Összesen	**63 550**	**53**

77. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Szolnoki	23 000	13
Jászberényi	22 500	13
Törökszentmiklósi	7 100	7
Karcagi	4 700	4
Tiszafüredi	2 650	3
Jászapáti	2 500	3
Mezőtúri	1 700	2
Kunszentmártoni	500	1
Összesen	**64 650**	**46**

78. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Komárom-Esztergom vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**22 900**	**18**
Tatabányai	12 700	8
Tatai	4 500	4
Komáromi	3 600	4
Kisbéri	1 800	1
Oroszlányi	300	1
Zeneoktatás	**9 200**	**5**
Esztergomi	3 400	1
Komáromi	2 600	1
Tatai	1 900	2
Tatabányai	1 300	1
Táncház	**5 470**	**6**
Esztergomi	1 670	2
Tatabányai	1 200	1
Tatai	1 000	1
Komáromi	1 000	1
Kisbéri	600	1
Tárgyalkotó	**2 800**	**3**
Esztergomi	2 000	2
Tatabányai	800	1
Népzene	**1 650**	**4**
Tatabányai	1 250	3
Tatai	400	1
Összesen	**42 020**	**36**

79. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Komárom-Esztergom vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**23 500**	**15**
Tatabányai	13 800	7
Tatai	5 500	5
Komáromi	2 400	2
Kisbéri	1 800	1
Zeneoktatás	**6 200**	**4**
Komáromi	2 800	1
Tatai	1 500	1
Tatabányai	1 200	1
Esztergomi	700	1
Népzene	**2 300**	**5**
Komáromi	900	1
Tatai	700	2
Tatabányai	700	2
Táncház	**1 850**	**2**
Tatai	1 000	1
Esztergomi	850	1
Tárgyalkotó	**1 500**	**2**
Esztergomi	1 000	1
Tatabányai	500	1
Összesen	**35 350**	**28**

80. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Komárom-Esztergom vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Tatabányai	17 250	14
Tatai	7 800	8
Komáromi	7 200	6
Esztergomi	7 070	5
Kisbéri	2 400	2
Oroszlányi	300	1
Összesen	**42 020**	**36**

81. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Komárom-Esztergom vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Tatabányai	16 200	11
Tatai	8 700	9
Komáromi	6 100	4
Esztergomi	2 550	3
Kisbéri	1 800	1
Összesen	**35 350**	**28**

82. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Nógrád vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**19 700**	**16**
Salgótarjáni	8 500	4
Pásztói	5 600	4
Balassagyarmati	2 200	4
Szécsényi	2 100	2
Rétsági	800	1
Bátonyterenyei	500	1
Tárgyalkotó	**6 400**	**7**
Pásztói	5 450	5
Salgótarjáni	500	1
Rétsági	450	1
Zeneoktatás	**2 000**	**1**
Salgótarjáni	2 000	1
Táncház	**1 900**	**2**
Balassagyarmati	1 000	1
Salgótarjáni	900	1
Népzene	**400**	**1**
Balassagyarmati	400	1
Összesen	**30 400**	**27**

83. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Nógrád vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**18 700**	**13**
Salgótarjáni	9 100	4
Szécsényi	3 200	3
Pásztói	3 200	2
Balassagyarmati	2 200	3
Rétsági	1 000	1
Tárgyalkotó	**3 900**	**3**
Pásztói	3 900	3
Zeneoktatás	**2 000**	**1**
Salgótarjáni	2 000	1
Táncház	**1 900**	**2**
Balassagyarmati	1 100	1
Salgótarjáni	800	1
Komplex	**1 000**	**1**
Salgótarjáni	1 000	1
Népzene	**700**	**1**
Bátonyterenyei	700	1
Összesen	**28 200**	**21**

84. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Nógrád vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Salgótarjáni	11 900	7
Pásztói	11 050	9
Balassagyarmati	3 600	6
Szécsényi	2 100	2
Rétsági	1 250	2
Bátonyterenyei	500	1
Összesen	**30 400**	**27**

85. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Nógrád vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Salgótarjáni	12 900	7
Pásztói	7 100	5
Balassagyarmati	3 300	4
Szécsényi	3 200	3
Rétsági	1 000	1
Bátonyterenyei	700	1
Összesen	**28 200**	**21**

86. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Pest vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**80 200**	**61**
Gödöllői	17 500	9
Érdi	10 900	5
Szentendrei	8 950	6
Szigetszentmiklósi	7 250	7
Aszódi	5 500	2
Ráckevei	5 150	5
Pilisvörösvári	5 000	4
Váci	3 900	5
Budakeszi	3 900	5
Nagykátai	3 500	2
Vecsési	2 700	1
Monori	1 600	2
Ceglédi	1 550	2
Szobi	1 350	3
Gyáli	850	2
Dunakeszi	600	1
Táncház	**45 900**	**47**
Pilisvörösvári	10 600	7
Budakeszi	5 600	5
Gödöllői	5 000	5
Szigetszentmiklósi	4 800	5
Szentendrei	4 300	5
Érdi	3 300	4
Váci	2 800	4
Aszódi	2 400	3
Ceglédi	2 100	3
Ráckevei	1 600	2
Szobi	900	1
Gyáli	900	1
Vecsési	800	1
Dunakeszi	800	1

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Egyedi	**40 500**	**2**
Pilisvörösvári	37 500	1
Szentendrei	3 000	1
Zeneoktatás	**22 670**	**21**
Szentendrei	4 570	5
Pilisvörösvári	4 200	2
Dunakeszi	4 000	2
Budakeszi	2 900	3
Gödöllői	2 200	3
Váci	2 000	2
Dabasi	1 400	2
Szobi	800	1
Aszódi	600	1
Népzene	**13 830**	**24**
Gödöllői	2 800	5
Érdi	2 250	4
Szigetszentmiklósi	1 600	3
Aszódi	1 580	2
Budakeszi	1 200	2
Ráckevei	1 100	2
Szentendrei	900	2
Dabasi	800	1
Nagykőrösi	700	1
Szobi	500	1
Pilisvörösvári	400	1
Tárgyalkotó	**9 200**	**10**
Érdi	3 950	3
Váci	1 300	2
Nagykátai	1 000	1
Aszódi	1 000	1
Gödöllői	1 000	1
Szobi	950	2
Összesen	**212 300**	**165**

87. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Pest vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Pilisvörösvári	57 700	15
Gödöllői	28 500	23
Szentendrei	21 720	19
Érdi	20 400	16
Szigetszentmiklósi	13 650	15
Budakeszi	13 600	15
Aszódi	11 080	9
Váci	10 000	13
Ráckevei	7 850	9
Dunakeszi	5 400	4
Szobi	4 500	8
Nagykátai	4 500	3
Ceglédi	3 650	5
Vecsési	3 500	2
Dabasi	2 200	3
Gyáli	1 750	3
Monori	1 600	2
Nagykőrösi	700	1
Összesen	**212 300**	**165**

88. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Pest vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Egyedi	**150 000**	**1**
Pilisvörösvári	150 000	1
Néptánc	**72 800**	**58**
Gödöllői	21 550	9
Szigetszentmiklósi	7 250	7
Pilisvörösvári	7 000	5
Aszódi	5 500	2
Szentendrei	5 000	6
Ráckevei	4 600	4
Érdi	4 300	6
Vecsési	3 900	3
Váci	3 700	4
Budakeszi	3 300	4
Nagykátai	3 100	2
Szobi	1 100	2
Ceglédi	800	1
Monori	700	1
Dunakeszi	500	1
Gyáli	500	1
Táncház	**46 500**	**52**
Budakeszi	10 800	11
Szentendrei	6 700	8
Pilisvörösvári	6 200	5
Gödöllői	6 000	6
Váci	4 200	6
Érdi	2 400	3
Szigetszentmiklósi	2 100	3
Ceglédi	1 800	2
Aszódi	1 700	2
Ráckevei	1 400	2
Szobi	900	1
Vecsési	900	1
Dunakeszi	800	1
Monori	600	1

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Tárgyalkotó	**24 800**	**15**
Érdi	10 000	3
Gödöllői	4 400	4
Aszódi	4 200	3
Váci	1 600	1
Szobi	1 500	1
Nagykátai	1 200	1
Monori	1 000	1
Budakeszi	900	1
Zeneoktatás	**21 700**	**16**
Pilisvörösvári	4 900	2
Szentendrei	3 800	3
Dunakeszi	3 800	1
Váci	2 800	3
Budakeszi	2 200	2
Gödöllői	1 800	2
Ráckevei	800	1
Érdi	800	1
Dabasi	800	1
Népzene	**13 250**	**21**
Érdi	2 600	4
Gödöllői	2 200	3
Aszódi	2 100	3
Szentendrei	1 700	3
Szigetszentmiklósi	1 200	2
Budakeszi	1 050	2
Nagykőrösi	800	1
Ráckevei	600	1
Váci	600	1
Szobi	400	1
Összesen	**329 050**	**163**

89. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Pest vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Pilisvörösvári	168 100	13
Gödöllői	35 950	24
Érdi	20 100	17
Budakeszi	18 250	20
Szentendrei	17 200	20
Aszódi	13 500	10
Váci	12 900	15
Szigetszentmiklósi	10 550	12
Ráckevei	7 400	8
Dunakeszi	5 100	3
Vecsési	4 800	4
Nagykátai	4 300	3
Szobi	3 900	5
Ceglédi	2 600	3
Monori	2 300	3
Dabasi	800	1
Nagykőrösi	800	1
Gyáli	500	1
Összesen	**329 050**	**163**

90. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Somogy vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**45 500**	**21**
Kaposvári	28 700	6
Siófoki	5 500	3
Fonyódi	3 900	5
Marcali	3 000	2
Csurgói	1 700	2
Barcsi	1 500	1
Nagyatádi	1 200	2
Táncház	**9 600**	**9**
Kaposvári	5 200	5
Fonyódi	3 000	3
Siófoki	1 400	1
Zeneoktatás	**9 100**	**4**
Kaposvári	6 500	3
Fonyódi	2 600	1
Népzene	**2 120**	**4**
Kaposvári	1 020	2
Siófoki	600	1
Fonyódi	500	1
Tárgyalkotó	**2 000**	**2**
Kaposvári	2 000	2
Összesen	**68 320**	**40**

91. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Somogy vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**49 600**	**19**
Kaposvári	32 300	5
Siófoki	6 500	3
Fonyódi	3 800	5
Barcsi	3 500	2
Marcali	1 500	1
Csurgói	1 000	1
Nagyatádi	1 000	2
Táncház	**8 400**	**9**
Kaposvári	3 700	4
Fonyódi	2 700	3
Siófoki	1 400	1
Marcali	600	1
Zeneoktatás	**7 300**	**3**
Kaposvári	7 300	3
Tárgyalkotó	**2 500**	**2**
Kaposvári	2 500	2
Népzene	**1 700**	**3**
Kaposvári	1 700	3
Összesen	**69 500**	**36**

92. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Somogy vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Kaposvári	43 420	18
Fonyódi	10 000	10
Siófoki	7 500	5
Marcali	3 000	2
Csurgói	1 700	2
Barcsi	1 500	1
Nagyatádi	1 200	2
Összesen	**68 320**	**40**

93. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Somogy vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Kaposvári	47 500	17
Siófoki	7 900	4
Fonyódi	6 500	8
Barcsi	3 500	2
Marcali	2 100	2
Csurgói	1 000	1
Nagyatádi	1 000	2
Összesen	**69 500**	**36**

94. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**24 800**	**14**
Nyíregyházi	20 700	9
Mátészalkai	2 800	1
Kemecsei	900	3
Kisvárdai	400	1
Zeneoktatás	**9 700**	**11**
Nyíregyházi	5 500	7
Mátészalkai	2 600	2
Nagykállói	1 600	2
Tárgyalkotó	**8 250**	**7**
Nyíregyházi	7 250	6
Nagykállói	1 000	1
Táncház	**6 000**	**8**
Nyíregyházi	3 000	4
Kisvárdai	1 400	2
Kemecsei	1 000	1
Nyírbátori	600	1
Népzene	**2 900**	**6**
Nyíregyházi	900	2
Tiszavasvári	700	1
Ibrányi	500	1
Kisvárdai	400	1
Nagykállói	400	1
Összesen	**51 650**	**46**

95. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**26 100**	**8**
Nyíregyházi	21 100	6
Mátészalkai	5 000	2
Zeneoktatás	**10 300**	**11**
Nyíregyházi	6 400	7
Nagykállói	1 800	2
Mátészalkai	1 300	1
Kisvárdai	800	1
Táncház	**9 500**	**11**
Nyíregyházi	5 200	7
Mátészalkai	2 800	2
Kemecsei	1 500	2
Tárgyalkotó	**5 200**	**4**
Nyíregyházi	4 000	3
Nagykállói	1 200	1
Népzene	**3 800**	**5**
Tiszavasvári	1 400	1
Ibrányi	700	1
Nyíregyházi	600	1
Mátészalkai	600	1
Nagykállói	500	1
Összesen	**54 900**	**39**

96. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Nyíregyházi	37 350	28
Mátészalkai	5 400	3
Nagykállói	3 000	4
Kisvárdai	2 200	4
Kemecsei	1 900	4
Tiszavasvári	700	1
Nyírbátori	600	1
Ibrányi	500	1
Összesen	**51 650**	**46**

97. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Nyíregyházi	37 300	24
Mátészalkai	9 700	6
Nagykállói	3 500	4
Kemecsei	1 500	2
Tiszavasvári	1 400	1
Kisvárdai	800	1
Ibrányi	700	1
Összesen	**54 900**	**39**

98. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Tolna vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**36 900**	**28**
Szekszárdi	15 600	10
Tamási	6 400	4
Paksi	5 700	6
Bonyhádi	5 400	6
Tolnai	3 000	1
Dombóvári	800	1
Tárgyalkotó	**7 250**	**6**
Szekszárdi	5 950	4
Bonyhádi	1 000	1
Dombóvári	300	1
Táncház	**4 400**	**5**
Szekszárdi	1 600	2
Bonyhádi	1 200	1
Tolnai	1 000	1
Dombóvári	600	1
Népzene	**3 900**	**7**
Szekszárdi	2 000	4
Bonyhádi	1 100	2
Tolnai	800	1
Zeneoktatás	**2 000**	**2**
Szekszárdi	1 400	1
Bonyhádi	600	1
Összesen	**54 450**	**48**

99. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Tolna vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**34 700**	**29**
Szekszárdi	12 900	10
Tamási	6 700	4
Paksi	6 100	7
Bonyhádi	4 900	5
Tolnai	3 000	1
Dombóvári	1 100	2
Komplex	**20 000**	**1**
Szekszárdi	20 000	1
Tárgyalkotó	**13 300**	**3**
Szekszárdi	9 500	2
Bonyhádi	3 800	1
Táncház	**3 700**	**4**
Bonyhádi	1 300	1
Tolnai	1 000	1
Szekszárdi	800	1
Dombóvári	600	1
Zeneoktatás	**2 900**	**2**
Szekszárdi	2 200	1
Bonyhádi	700	1
Népzene	**1 800**	**3**
Szekszárdi	1 000	2
Tolnai	800	1
Összesen	**76 400**	**42**

100. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Tolna vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Szekszárdi	26 550	21
Bonyhádi	9 300	11
Tamási	6 400	4
Paksi	5 700	6
Tolnai	4 800	3
Dombóvári	1 700	3
Összesen	**54 450**	**48**

101. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Tolna vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Szekszárdi	46 400	17
Bonyhádi	10 700	8
Tamási	6 700	4
Paksi	6 100	7
Tolnai	4 800	3
Dombóvári	1 700	3
Összesen	**76 400**	**42**

102. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Vas vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**29 600**	**21**
Szombathelyi	19 800	10
Körmendi	4 000	3
Sárvári	3 000	4
Kőszegi	2 800	4
Táncház	**7 800**	**7**
Sárvári	3 000	3
Kőszegi	2 100	2
Szombathelyi	2 000	1
Körmendi	700	1
Népzene	**4 950**	**8**
Szombathelyi	2 050	3
Celldömölki	1 100	2
Kőszegi	800	1
Vasvári	600	1
Sárvári	400	1
Komplex	**2 000**	**1**
Szombathelyi	2 000	1
Tárgyalkotó	**1 800**	**2**
Szombathelyi	1 300	1
Körmendi	500	1
Összesen	**46 150**	**39**

103. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Vas vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**27 300**	**18**
Szombathelyi	17 200	8
Körmendi	4 100	3
Kőszegi	3 100	3
Sárvári	2 900	4
Táncház	**8 400**	**8**
Sárvári	2 800	3
Szombathelyi	2 700	2
Kőszegi	2 200	2
Körmendi	700	1
Népzene	**5 500**	**8**
Szombathelyi	1 900	2
Celldömölki	1 300	2
Kőszegi	800	1
Vasvári	700	1
Sárvári	500	1
Körmendi	300	1
Komplex	**4 000**	**1**
Szombathelyi	4 000	1
Tárgyalkotó	**2 200**	**3**
Szombathelyi	1 000	1
Kőszegi	700	1
Celldömölki	500	1
Zeneoktatás	**1 000**	**1**
Kőszegi	1 000	1
Összesen	**48 400**	**39**

104. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Vas vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Szombathelyi	27 150	16
Sárvári	6 400	8
Kőszegi	5 700	7
Körmendi	5 200	5
Celldömölki	1 100	2
Vasvári	600	1
Összesen	**46 150**	**39**

105. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Vas vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Szombathelyi	26 800	14
Kőszegi	7 800	8
Sárvári	6 200	8
Körmendi	5 100	5
Celldömölki	1 800	3
Vasvári	700	1
Összesen	**48 400**	**39**

106. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Veszprém vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**31 400**	**26**
Veszprémi	9 700	6
Pápai	5 900	4
Balatonalmádi	4 100	4
Devecseri	3 900	3
Ajkai	2 800	3
Tapolcai	2 500	2
Balatonfüredi	1 500	2
Várpalotai	1 000	2
Táncház	**8 200**	**8**
Veszprémi	3 500	3
Devecseri	1 400	1
Ajkai	1 000	1
Tapolcai	800	1
Pápai	800	1
Balatonalmádi	700	1
Zeneoktatás	**5 300**	**4**
Veszprémi	2 400	1
Balatonfüredi	1 400	1
Devecseri	1 000	1
Pápai	500	1
Népzene	**5 300**	**8**
Várpalotai	1 500	2
Devecseri	1 500	2
Veszprémi	1 200	2
Pápai	600	1
Tapolcai	500	1
Komplex	**4 300**	**1**
Devecseri	4 300	1
Tárgyalkotó	**2 800**	**3**
Veszprémi	1 500	1
Devecseri	1 000	1
Tapolcai	300	1
Összesen	**57 300**	**50**

107. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Veszprém vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**31 400**	**24**
Veszprémi	10 600	7
Pápai	5 500	3
Devecseri	3 500	2
Balatonalmádi	3 500	3
Ajkai	2 600	2
Tapolcai	2 500	2
Balatonfüredi	1 700	2
Várpalotai	1 000	2
Sümegi	500	1
Táncház	**8 400**	**9**
Veszprémi	3 600	3
Tapolcai	1 600	2
Devecseri	1 300	1
Ajkai	800	1
Sümegi	600	1
Balatonfüredi	500	1
Zeneoktatás	**7 200**	**5**
Veszprémi	2 600	1
Balatonfüredi	1 600	1
Devecseri	1 400	1
Balatonalmádi	1 000	1
Pápai	600	1
Népzene	**7 200**	**11**
Várpalotai	2 700	4
Devecseri	1 600	2
Veszprémi	1 400	2
Pápai	700	1
Tapolcai	500	1
Balatonalmádi	300	1
Komplex	**6 000**	**1**
Devecseri	6 000	1
Tárgyalkotó	**3 545**	**6**
Veszprémi	1 900	2
Tapolcai	795	2
Devecseri	500	1
Balatonalmádi	350	1
Összesen	**63 745**	**56**

108. táblázat
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Veszprém vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Veszprémi	18 300	13
Devecseri	13 100	9
Pápai	7 800	7
Balatonalmádi	4 800	5
Tapolcai	4 100	5
Ajkai	3 800	4
Balatonfüredi	2 900	3
Várpalotai	2 500	4
Összesen	**57 300**	**50**

109. táblázat:
Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Veszprém vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Veszprémi	20 100	15
Devecseri	14 300	8
Pápai	6 800	5
Tapolcai	5 395	7
Balatonalmádi	5 150	6
Balatonfüredi	3 800	4
Várpalotai	3 700	6
Ajkai	3 400	3
Sümegi	1 100	2
Összesen	**63 745**	**56**

110. táblázat:

Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Zala vármegyében, szakterületenként és járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**23 900**	**21**
Zalaegerszegi	9 300	12
Nagykanizsai	8 600	5
Lenti	2 700	1
Keszthelyi	2 000	2
Zalaszentgróti	1 300	1
Tárgyalkotó	**17 000**	**12**
Zalaegerszegi	12 200	7
Keszthelyi	4 800	5
Népzene	**10 400**	**17**
Zalaegerszegi	4 000	7
Lenti	2 550	4
Nagykanizsai	2 200	4
Keszthelyi	1 650	2
Zeneoktatás	**7 100**	**5**
Keszthelyi	2 800	1
Nagykanizsai	1 900	2
Zalaegerszegi	1 400	1
Lenti	1 000	1
Táncház	**6 800**	**7**
Keszthelyi	2 900	3
Nagykanizsai	2 000	2
Zalaegerszegi	1 900	2
Összesen	**65 200**	**62**

111. táblázat:

Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Zala vármegyében, szakterületenként és járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Néptánc	**27 800**	**20**
Zalaegerszegi	13 200	11
Nagykanizsai	8 000	4
Lenti	2 700	1
Keszthelyi	2 600	3
Zalaszentgróti	1 300	1
Tárgyalkotó	**22 500**	**9**
Zalaegerszegi	16 000	5
Keszthelyi	6 500	4
Népzene	**9 700**	**16**
Zalaegerszegi	5 200	8
Nagykanizsai	2 000	4
Lenti	1 300	2
Keszthelyi	900	1
Letenyei	300	1
Zeneoktatás	**8 600**	**6**
Keszthelyi	3 200	1
Nagykanizsai	2 800	3
Zalaegerszegi	1 400	1
Lenti	1 200	1
Táncház	**8 000**	**8**
Zalaegerszegi	3 000	3
Nagykanizsai	2 200	2
Keszthelyi	2 000	2
Lenti	800	1
Összesen	**76 600**	**59**

112. táblázat

Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Zala vármegyében, járásonként (2024)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Zalaegerszegi	28 800	29
Nagykanizsai	14 700	13
Keszthelyi	14 150	13
Lenti	6 250	6
Zalaszentgróti	1 300	1
Összesen	**65 200**	**62**

113. táblázat:

Megítélt támogatás összege és nyertes pályázatok száma Zala vármegyében, járásonként (2025)

Szakterületek, járások	Megítélt támogatás (ezer Ft)	Nyertes pályázatok száma (db)
Zalaegerszegi	38 800	28
Keszthelyi	15 200	11
Nagykanizsai	15 000	13
Lenti	6 000	5
Zalaszentgróti	1 300	1
Letenyei	300	1
Összesen	**76 600**	**59**

KÉPJEGYZÉK

4. oldal: Népi kézműves – szőnyegszövő OKJ képzés, Hagyományok Háza, 2015. Fotó: Dusa Gábor.

7. oldal: Kosárfonó OKJ képzés, mester: Morvai László, Hagyományok Háza, 2015. Fotó: Dusa Gábor.

8. oldal: Takács István kovácsműhelyében, 2015. Fotó: Dusa Gábor.

13. oldal: Citera, Kecskeméti Róbert arany okleveles alkotása, Élő Népművészet XVII. Országos Népművészeti Kiállítás 2021. Fotó: Dusa Gábor.

14. oldal: Játéktól a mesterségig kiállítás, Hagyományok Háza, 2024. Fotó: Sámson Réka.

16. oldal: Hagyományok Háza táncház, kalocsai táncok, Táncház Napja 2025. Fotó: Nagy Attila.

23. oldal: Csali Gyermek Néptáncegyüttes, Somorja, Közös ég alatt előadás, Hagyományok Háza, 2025. október. Fotó: Dusa Gábor.

25. oldal: Horsa István és tanítványa, Mesterek és tanítványok koncert, Hagyományok Háza, 2025. október. Fotó: Dusa Gábor.

29. oldal: Somkeréki padelő, Bakó Mónika alkotása, Marosvásárhely. Fotó: Bíró István.

32. oldal: Táncház a Kriza János Csűrben, Tusnádfürdő, 2025. július. Fotó: Kinda Botond.

42. oldal: Hagyományok Háza táncház, kalotaszegi zárógála, 2025. október. Fotó: Dusa Gábor.

47. oldal: Erdélyi Táncháztalálkozó, néptáncegyüttesek előadásai: Mérai Cifra Néptáncegyüttes, Székelyudvarhely, 2025. szeptember. Fotó: Ádám Gyula.

54. oldal: Erdélyi Táncháztalálkozó, felvonulás, Székelyudvarhely, 2025. szeptember. Fotó: Kinda Botond.

59. oldal: Sendergő Táncegyüttes, Ipolyság, Figurás néptáncos bérlet, Hagyományok Háza, 2024. április. Fotó: Dusa Gábor.

64. oldal: Péterfalvi népzene-, néptánc- és kézművestábor, Tiszapéterfalva, Kárpátalja, Ukrajna, 2021. Fotó: Bacsi Zoltán.

66. oldal: Kárpátaljai népzenei, néptánc- és kézművestábor, Sátoraljaújhely, 2025. Fotó: Becske Adrienn.

69. oldal: Dúr-moll találkozó, Vajdaság, 2023. Fotó: ismeretlen.

75. oldal: Szent Mihály-napi Táncháztalálkozó és Sokadalom gálaműsora, Zenta, Vajdaság, Szerbia. Fotó: King Stúdió.

83. oldal: Szent László-szobor, Kasza Miklós Mester-díjas alkotása, id. Kapoli Antal emlékére megrendezett XXXIV. Országos Faragópályázat, 2025. Fotó: Dusa Gábor.

86. oldal: Legeza Márta, üvegbefonás, 2024. Fotó: Dusa Gábor.

96. oldal: Merényi József fafaragó, 2015. Fotó: Dusa Gábor.

121. oldal: Mezőkövesdi surc, Marton Jánosné, Kisjankó Bori-díjas alkotása, Kisjankó Bori Országos Hímzőpályázat, 2025. Fotó: Dusa Gábor.

130. oldal: A felsőrajki díszítőművészeti szakkör, szakkörvezető: Gerencsér Lászlóné, 1965. Fotó: ismeretlen.

133. oldal: A Kassák Klub nyári tábora, Héra Éva egy molnárral beszélget, Zirc, 1976. Fotó: Szabó József, forrás: Hagyományok Háza, Folklór Archívum, Táncház Archívum.

135. oldal: II. Élő Népművészet kiállítás, 1974. Fotó: Borbély Jolán. Forrás: Hagyományok Háza, Népi Kézműves és Népi Iparművészeti Szakcsoport gyűjteménye.

138. oldal: Kallós Zoltán, Borbély Jolán, Halmos Béla, 1980-as évek második fele. Fotó: ismeretlen, forrás: Hagyományok Háza, Folklór Archívum, Kallós Zoltán fotógyűjtemény.

151. oldal: Tojásfestés, népi játszóházi foglalkozásvezető képzés, Hagyományok Háza, 2024. Fotó: Dusa Gábor.

160. oldal: Tradicionális magyar „náder” bicskák, Fehér Vilmos Lajos alkotásai, id. Kapoli Antal emlékére megrendezett XXXIV. Országos Faragópályázat, 2025. Fotó: Dusa Gábor.

162. oldal: Fajátékok, Tóth Lóránt, ezüst okleveles alkotás, Élő Népművészet XVI. Országos Népművészeti Kiállítás, 2015. Fotó: Dusa Gábor.

169. oldal: Népi kézműves – népi bőrműves OKJ-s képzés, Hagyományok Háza, 2015. Fotó: Dusa Gábor.

180. oldal: Sütőedény, Farkas Gábor Folk-trend díjas alkotása, XXI. Országos Fazekaspályázat, 2020. Fotó: Dusa Gábor.

196. oldal: Mesterségek Ünnepe, 2025. Fotó: Gorácz József, NESZ.

204. oldal: Népi játszóházi foglalkozásvezető képzés tábora, Szigliget, 2016. Fotó: Mundrusz Anett.

205. oldal: Népi játszóházi foglalkozásvezető képzés, vizsgatárgyak, 2011. Fotó: ismeretlen.

207. oldal: Kilimtanulmányok, Népi kézműves, szőnyegszövő OKJ képzés nyári tábora, Hagyományok Háza. Fotó: ismeretlen.

212. oldal: Nemezkészítő szakképzés, Hagyományok Háza, 2025. Fotó: Csibi Szilvia.

219. oldal: Játéktól a mesterségig kiállítás, Hagyományok Háza, 2024. Fotó: Dusa Gábor.

220. oldal: Játéktól a mesterségig kiállítás, Hagyományok Háza, 2024. Fotó: Dusa Gábor.

225. oldal: Kosárfonó képzés, 2025. Fotó: Békés Megyei Népművészeti Egyesület.

233. oldal: Csipkekészítő képzés, 2025. Fotó: Békés Megyei Népművészeti Egyesület.

238. oldal: Nemezkészítő képzés, 2024. Fotó: Békés Megyei Népművészeti Egyesület.

242-243. oldal: Szlovák Kultúra Háza Rozmaring Hímzőköre, Gránátalma-díjas alkotás, Élő Népművészet XVII. Országos Népművészeti Kiállítás, 2021. Fotó: Dusa Gábor.

244. oldal: Bútorfestő hallgatók, 2025. Fotó: Békés Megyei Népművészeti Egyesület.

250. oldal: Az MMA első támogatásával megvalósult nyári tábor, Nádudvar, 2015. Fotó: Vetró Mihály.

253. oldal: Bőczy Boglárka nemezpárnái, Nádudvar, 2020. Fotó: Vetró Mihály.

257. oldal: Gyerekszoba, Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium és Kollégium alkotócsoportja, ezüst okleveles alkotás, Élő Népművészet XVI. Országos Népművészeti Kiállítás, 2015. Fotó: Dusa Gábor.

259. oldal: Fazekasműhely, Nádudvar, 2020. Fotó: Vetró Mihály.

261. oldal: Orcsik Csaba fazekas, népi iparművész zsűrizett alkotása, 2019. Fotó: Kovács Nádi Karolina.

264. oldal: Erdélyi Mesterségek Ünnepe, Marosvásárhely, 2025. Fotó: Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány.

267. oldal: Erdélyi Mesterségek Ünnepe, Marosvásárhely, 2025. Fotó: Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány.

272. oldal: Kézművesfoglalkozás a Kriza János Csűrben, Tusnádfürdő, 2025. július. Fotó: Kinda Botond.

277. oldal: Gyimesi csángó szijú, Szász Judit arany okleveles alkotása, Élő Népművészet XVII. Országos Népművészeti Kiállítás, 2021. Fotó: Bíró István, Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány.

282. oldal: Zoboralji Örökség Őrzői Hímző- és Viseletkészítő Műhely különdíjas kollekciója, Kisjankó Bori Hímzőpályázat, 2025. Fotó: Dusa Gábor.

286. oldal: Harangok, Gömöri Kézműves Vásár, Várhosszúrét, Felvidék, Szlovákia. Fotó: Farkas József.

291. oldal: Péterfalvi népzene-, néptánc- és kézművestábor, Tiszapéterfalva, Kárpátalja, Ukrajna.

294. oldal: Salánki aranyporos hímestojások. Fotó: Jókainé Gombos Beatrix.

301. oldal: Nagydobronyi viseletek a nagydobronyi tájházban, 2025. Fotó: Makó András.

303. oldal: Kupuszini népviselet. Fotó: Kovács Nádi Karolina.

305. oldal: Fazekasok mentorálása a zentai műhelyben – mentor: Orcsik Csaba fazekas, népi iparművész, 2024. Fotó: Kovács Nádi Karolina.

309. oldal: Viseletdokumentálás a nyugat-bácskai Gombos faluban – Maldrik Laura tervezőmérnők rajza, 2022. Fotó: Kovács Nádi Karolina.

315. oldal: Fejdíszek és fonatok – hagyomány és elegancia elnevezésű program Temerinben, Tóth Gergő, a palóc fodrászat és fejfedők kutatója és a vajdasági viseletkészítők, 2025. Fotó: Kovács Nádi Karolina.

317. oldal: Sárdi János, kékfestő méteráru, Hagyományok Háza Ünnepváró rendezvény, 2025. Fotó: Dusa Gábor.

318. oldal: Selyem-nemez viseleti kollekció, Venczelné Danyi Judit arany okleveles alkotása, Élő Népművészet XVII. Országos Népművészeti Kiállítás, 2021. Fotó: Dusa Gábor.

320. oldal: Sütő-főző edények, Bercsényi Tamás és Bercsényi Péter FolkTrend-díjas alkotása, Élő Népművészet XVII. Országos Népművészeti Kiállítás, 2021. Fotó: Dusa Gábor.

325. oldal: Találkozás a néphagyománnyal, kézműves foglalkozás, Hagyományok Háza, 2022. Fotó: Dusa Gábor.

231. oldal: Horák Enikő: Virágzó gyapjú, 2016., készült a Future Traditions projekt keretében a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem és a University of South-Eastern Norway együttműködése során. Fotó: Tarján Gergely.

237. oldal: Sárközi ihletésű kis fekete ruha, Nemczov Zsófia alkotása, Kis fekete pályázat, 2025. Fotó: Hrotkó Bálint.

241. oldal: Anatóliai szőttes, Szatmáriné Győri Tünde ezüst okleveles alkotása, Élő Népművészet XVII. Országos Népművészeti Kiállítás, 2021. Fotó: Dusa Gábor.

242. oldal: Családi kézművesfoglalkozás, Hagyományok Háza, 2025. Fotó: Dusa Gábor.

251. oldal: Kézműves workshop a Hagyományok Háza Ünnepváró rendezvényén, 2025. Fotó: Dusa Gábor.

254. oldal: Találkozás a néphagyománnyal ismeretterjesztő program, kézművesfoglalkozás, Hagyományok Háza, 2015. Fotó: Dusa Gábor.

357. oldal: Szarukürtök, Kasza Miklós Kapoli-díjas alkotása, id. Kapoli Antal emlékére megrendezett XXXIV. Országos Faragópályázat, 2016. Fotó: Dusa Gábor.

358. oldal: Népi kézműves – csipkekészítő OKJ képzés, Hagyományok Háza, 2019. Fotó: Dusa Gábor.

428. oldal: Csavart, barázdált ezüst pityke, Kovács Levente Gránátalma-díjas alkotása, Élő Népművészet XVII. Országos Népművészeti Kiállítás, 2021. Fotó: Dusa Gábor.

SZERZŐINK

dr. Apjok Vivien, PhD	*HH–SZTE Revival Kutatóműhely, Szeged*
Benedek Krisztina	*Hagyományok Háza, Budapest*
Benko Pál	*Füleki Gimnázium, tanár; népi kézműves; Szlovákiai Magyar Kézműves Szövetség, elnök, Gömörsíd*
Benkoné Horkay Tünde	*Mocsáry Lajos Alapiskola, tanár; népi kézműves; Motolla Kézműves Baráti Kör és Felvidéki Népi Hímzőkör, vezető, Gömörsíd*
Benő-Nagy Réka	*Nádudvari Népi Kézműves Szakgimnázium és Kollégium, főigazgató, Nádudvar*
Bognár Gergely	*Hagyományok Háza, Budapest*
dr. Both Miklós, PhD	*Hagyományok Háza, Budapest*
Császár Szabolcs	*néptáncpedagógus, néprajzkutató, Csíkszereda*
dr. Cseh Fruzsina, PhD	*Hagyományok Háza, Budapest*
Dallos Levente	*Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány, Nagyvárad*
Erdei T. Lilla	*független kutató, Budapest*
Farkas Rebeka Sára	*kulturális antropológus, Pozsony–Budapest*
Gabóda Éva	*II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, adjunktus, Beregszász*
Híves Csongor	*Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK Néprajzi Intézet, MA-hallgató, Ipolynyék*
Hont Angéla	*Hagyományok Háza, Budapest*
dr. Janku Anna, PhD	*HH–SZTE Revival Kutatóműhely, Szeged*
Kiss Adrienn	*HÉTFA Kutatóintézet, Budapest*
Kész Barnabás, PhD	*II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék, docens; Debreceni Református Kollégium Múzeuma, Beregszász–Debrecen*
Kész Margit, PhD	*II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Filológiai Tanszék, docens, Beregszász*
Klima Döníz	*Szegedi Tudományegyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola (Modernkor/Néprajz alprogram), Szeged*
dr. Kohut-Ferki Julianna, PhD	*HH–SZTE Revival Kutatóműhely, Szeged*
Koltai Luca	*HÉTFA Kutatóintézet, Budapest*
Korom Alexandra	*HH–SZTE Revival Kutatóműhely, Szeged*
Kovács János	*Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány, Marosvásárhely*
Kovács Nádi Karolina	*Hagyományok Háza; Mű-Hely-Ház Egyesület, elnök, Ada*
Ködöböcz-Gerzsenyi Ilona	*Hagyományok Háza Hálózat – Kárpátalja, hálózati szakreferens*
László Eszter	*Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány, Kolozsvári Iroda vezetője; néprajzkutató, Kolozsvár*
Pál Miklósné	*Békés Megyei Népművészeti Egyesület, elnök, Békéscsaba*
dr. Papp Anett, DLA	*Széchenyi István Egyetem, Design Campus, Győr*
Resócki Rolland	*néprajzkutató, Ada*
Resócki Vázsonyi Csilla	*néprajzkutató, Ada*
Stefán Bence	*néptáncpedagógus, néprajzkutató, Sepsiszentgyörgy*
Stefán-Dobai Katalin	*Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány, Sepsiszentgyörgy*
dr. Süveges Antal Pál	*Hagyományok Háza, Budapest*
Szabó Tamás	*HÉTFA Kutatóintézet, Budapest*
Tar Virág Erzsébet	*néprajzos, oktatásszervező, Kolozsvár*
Vancsa Boglárka	*Hagyományok Háza, Budapest*
dr. Varga Sándor, PhD, habil	*HH–SZTE Revival Kutatóműhely, Szeged*
Vass Attila	*Erdélyi Hagyományok Háza Alapítvány, Marosvásárhely*
Závogyán Magdolna	*kultúráért felelős államtitkár, Kulturális és Innovációs Minisztérium, Budapest*

Kiadja:
Hagyományok Háza
1011 Budapest, Corvin tér 8.
www.hagyomanyokhaza.hu

Felelős kiadó: Both Miklós, a Hagyományok Háza főigazgatója
Felelős szerkesztő: Cseh Fruzsina

Kiadványterv és nyomdai előkészítés: Salt Branding & PR Kft.
Nyomdai munkák: PremiumPack Kft.

ISSN 3058-1370